SZOKOLOV

SZIKRÁK

II.

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ

SZOKOLOV

SZIKRÁK

MÁSODIK KÖTET

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1952

A mű eredeti címe

ИСКРЫ

ÍRTA

МИХАИЛ СОКОЛОВ

Az orosz eredeti mű 1949-es kiadásából fordította

KOVAI LŐRINC

NEGYEDIK RÉSZ

Első fejezet

1

Tűzvörös telivér vágtatott a puszta naptól aranyozott tarlóján. Fehér vászonnal bekötött lábát szedegetve, gonosz, kékesfekete szemével szemellenzőjére sandított, zabláját harapdálta, nyelvével megpróbálta kidobni szájából. Le-lehajtotta fejét, hogy meglazítsa a gyeplőt, de azt erős kéz tartotta és a fajmén fehér orrlikait felfújva nyílegyenes vonalban haladt. Patái alól felcsapódva, a levegőben forró, vöröses por szállott és lassan szétterült.

Jaska a homokfutó elejére tette lábát és sapkája lakkozott ellenzője alól komoran nézett hol jobbra, hol balra.

Körös-körül folyt az aratás. Idén bőséges termést takarítottak be a végtelen szántóföldeken és a gazdaság ismét nagy nyereséget ígért. Jaska lelke eltelt örömmel, büszke volt sikereire. De arca komor maradt. Tekintete éles. Figyelmesen nézett minden egyes aratója arcába, mintha lelkébe akarna látni, nincs-e benne rejtett gonosz indulat.

A földjén sok munkás dolgozott; ültek az aratógépeken, kaszálták a búzát, keresztekbe rakták a már learatott gabonát, egyrészét pedig már kazlakba rakták össze; nemsokára nekilátnak a cséplésnek. Elviszik az állomásra, berakják a vagonokba. Mindenütt ott dolgoznak a mezítlábos, széles szalmakalapos parasztok. Háziszőttes, fehér, bő nadrágot és ugyanilyen inget viseltek.

Jaska megállította lovát az egyik aratógép előtt. Szigorúan nézte, hogy megy a munka. „Ha idejében takarítom be a termést, akkor legalább kétszázezer rubel tiszta hasznot vágok zsebre egy év alatt. Apám tíz év alatt sem szerez ennyi pénzt. Hát ez az, amikor az ember tudományosan vezeti gazdaságát" — gondolta elégedetten. Odahívta előmunkását.

— Szpiridon! — mondta neki hangosan, úgy, hogy mindenki hallja. — Parancsold meg a szakácsnőnek, hogy a legjobb ebédjét főzze! Látom, az emberek becsületesen igyekeznek! Vágjatok le egy ökröt! Ha elkészülünk, a legszorgalmasabbak jutalmat kapnak.

Szpiridon tenyerével megtörölte verejtékes, poros arcát. Azt szerette volna mondani: „Inkább adj a népnek tíz kopejkával több munkabért. Mert, ami az ebédet illeti, mi az? Az ebédet megeszi az ember, aztán vége." De már beszélt erről Andrejjel, Andrej apjával is, érdemes-e most a gazdának is szólni?

Andrej is odajött. Fekete, városias öltönye és sapkája szürkéllett a portól. Arca olyan, mintha bronzból öntötték volna. Elmondta Jaskának, hol, mi történik, bosszankodó pillantást vetett Szpiridonra és csak úgy a foga között mormogta:

— Akadnak, akik béremelést kérnek! Nem mondta Szpiridon?

„Na, kezdődik! Úgy látszik, korai volt az örömöm!" — gondolta Jaska.

— Igaz ez, Szpiridon? Beszélj, ne félj! — mondta.

— Hát igen, Jakov Nyefedovics, mondták, szóljak neked erről...

— Hm... — mondta Jaska és elgondolkozva csavargatta apró, fekete bajuszát.

Ha mindenkinek tíz kopejkával emeli napi bérét, az nem is olyan nagy kiadás, másfélezer rubel az egész, az aratás végéig. No, de elég lesz-e a tíz kopejka? Aratáskor mindenütt szükség van a munkáskézre.

Ezért kitérően válaszolt:

— Én azt hiszem, ha már megalkudtunk, akkor mindenkinek becsületesen meg kell tartania a megállapodást. Magad is láthatod, Szpiridon, hogy jobban a szívemen viselem embereim dolgát, mint szomszédaim, a földesurak. Majd gondolkozom... csak dolgozzatok rendesen...

— Hát hiszen ez így van szerződés szerint, Jakov Nyefedovics, csakhogy a gabona sokkal nehezebb, mint gondoltuk. Úgy látszik, az úristen nem a szerződés szerint adta a termést — válaszolta Szpiridon.

— Ejnye, te nyavalyás, hát az lett volna jó, ha rossz termést ad az isten? — nevetett Jaska.

Andrej hallgatott. Örült, hogy Szpiridon beszélt gazdájával, nem pedig ő.

Ha a munkás szól, az ellen semmit sem tehet a gazda, de tőle, az intézőtől, mást kívánnak. Jaska hangneméhez alkalmazkodva odaszólt Szpiridonnak:

— Eredj! Megmondta a gazda, hogy meggondolja a dolgot, tehát meg kell várni, mit határoz.

Szpiridon megfordult és elment. „Eladta testét-lelkét a nyomorult" — szidta magában Andrejt, aki egykor szomszédja volt.

Mikor Jaska távozott, Andrej apja odament a fiához, félrehívta és szigorúan megkérdezte:

— Szóltál a gazdának, mit követelnek az emberek?

— Éppen az imént említettem — válaszolt zavartan Andrej.

— Csak most?... Úgy... Ej, Andrej! Elfelejtetted már, milyen házból kerültél ki? Mi voltál, amíg intéző nem lett belőled? Mikor én beszéltem a gazdával, hogy téged tegyen meg intézőnek, azt hittem, becsületesen szolgálsz majd...

— Miről beszél most, édesapám?

— Arról, hogy megfeledkeztél a becsületedről! — emelte fel hangját az öreg. — Miért szipolyozod a népet? Miért ütöd korbáccsal az embereket? A gazdádat sajnálod, — a magad fajtáját vered? Hej, de gyalázatos fattyú vagy! De kár, hogy nem otthon lakol, mert akkor aztán ellátnám a bajodat! Mint apád, megparancsolom neked, ne merj az emberekre kiabálni, ne nyúlj hozzájuk, mert ha megteszed, isten látja lelkemet, rosszul jársz! Én magam uszítom rád az embereket, aztán majd összetörik a bordáidat!

Az öreg ács elment, de Andrej még mindig ott állt lehajtott fejjel a szénaboglya mellett. „Hát elvesztettem a becsületemet! — gondolta. — No, de hát az apámnak ugyan mi haszna van belőle, hogy nem vesztette el? Se inge, se gatyája. Aztán ilyen is marad!"

Hevesen megfordult. Könnyed léptekkel a munkások felé indult. De a csuklóján függő korbácsot mégis eldugta a kabátja ujjába.

Késő délután Ovszjannyikov megjelent, hogy órát adjon. Jaska éppen a tornácon ebédelt és odahívta az asztalhoz.

— Na látja, a maga kedves parasztjai szocialisták lettek. Béremelést követelnek — panaszkodott.

Ovszjannyikov nevetett.

— Maga azt hiszi, hogy mindenki szocialista, aki béremelést követel?

— Tudom én, kik azok a szocialisták! De azt hiszem, ezek az emberek utópisták.

— Na, úgy látom, ma rossz hangulatban van, Jakov Nyefedovics: az élőket halottaknak nézi... Elkészítette leckéjét? Nehéz dolgokkal foglalkozunk: a reform utáni Oroszország történelmével.

Jaska fogta az üveget. Borral töltötte meg a poharakat, és az egyiket odaállította Ovszjannyikov elé.

— Úgy látom, most se lenne rossz egy-két reformot végrehajtani, hogy megbékítsék a parasztokat. Na, igyék.

Ovszjannyikov elé terítéket tettek. Zsíros, vörös borscslevest öntöttek a tányérjába, sült csirkét hoztak. Hörpintett egyet poharából és nekilátott az evésnek.

— A parasztokat maga nem nyugtatja meg reformokkal, Jakov Nyefedovics. Mert a paraszt már álmában is a földet látja és előbb vagy utóbb az övé is lesz... Erőszakkal elveszi...

— Nem bánom. Ha a paraszté lesz a föld, tőle bérlem. A föld megmveléséhez tőke kell, már pedig a paraszt, ha nincs tőkéje, úgyis elszegődik hozzám napszámosnak.

— Ohó — nevetett Ovszjannyikov. — Ez új gondolat, Jakov Nyefedovics. Magától jutott erre a gondolatra?

— Hát maga nem mondta nekem ezt.

— De erre mondok magának valamit: a paraszt nem tesz különbséget címeres nemesek, és a magához hasonló kapitalisták között. Mikor pedig kigyúlnak az udvarházak, mint tavaly Ukrajnában...

— Csakhogy ez itt nem Ukrajna és nem a Volgavidék — szakitotta félbe Jaska. — Itt minden kerületnek saját kozákszázada van, ezek a kozákok aztán akármelyik lázadónak lehúzzák a bőrét... Persze, azért engem is fenyegetnek ezek a szociálforradalmárok, de hát én nem nagyon ijedek meg tőlük... Nézzen csak ide! — Jaska röpiratot vett elő a zsebéből és az asztalra tette.

Ovszjannyikov megette a csirkét, kiitta borát és cigarettára gyujtott. Előző nap a földről beszélgetett a hozzá hasonló gondolkozású emberekkel a helybeli értelmiség közül és „A parasztokhoz" címmel kiáltványt irt. Ugyan ki juttathatta el ezt a kiáltványt Jaskának? Úgy tett, mintha elolvasná a röpiratot, aztán letette az asztalra...

— Részemről mégis azt tanácsolnám magának, teljesitse az aratói követelését — mondta közönyösen.

Jaska felkelt. Nagy zajjal hátratolta székét, szárazon odavetette:

— Ne nyugtalankodjék, én nem vagyok Csernopjatov és korbács nélkül is megegyezem az embereimmel.

Ovszjannyikov nem válaszolt.

Este Jaska magához hívta Andrejt és igy szólt:

— Hajlandó vagyok felemelni a munkások bérét. S nem napszámot fizetek nekik, hanem igy: az aratóknak gyeszjatyinánként, a cséplőknek a kicsépelt gabona pudja szerint. Vedd ezt a papirost, és hirdesd ki az embereknek — ezzel egy telerótt papirlapot nyújtott feléje.

Andrej nem tudta, jó-e ez az újitás a munkásoknak vagy sem, de igy mindenképpen megnövekednek gondjai.

— Jakov Nyefedovics, én nem tudok minden egyes emberre vigyázni, az irnok meg nem győzi számbavenni minden egyes ember teljesitményét — mondta.

— Az intézőnek intézkednie kell. Számontartani az eredményt pedig igen egyszerű dolog — válaszolt szigorúan Jaska. — Az irodista vegyen maga mellé egy segitőt. Havi ötven rubel többletkiadás nem számit. A fő az, hogy az új rendszer szerint előbb fogják be-

fejezni a betakarítást, mint tavaly, még az esőzés beállta előtt. Mondd meg a vezetőiknek, hogy a napi átlagon felül lekaszált gyeszjatyináért külön jutalmat fizetek.

Jaska földjén az aratás eddig soha nem tapasztalt gyorsasággal folyt. A szomszéd földeken a munkások és földesurak egyaránt nyugtalankodtak.

2

Rjumin mérnök éppen kikísérte Alekszandrovot és Olgát, és leült dolgozószobájában. A jugorinszki szociáldemokraták összevont értekezletére készült, ahol beszédet tartott. Előtte az asztalon kékernyős lámpa alatt újságok hevertek: „Iszkra" és a „Rabocsoje Gyelo", könyvek: „Bérmunka és tőke" és a „Mi a teendő?".

Az 1903-as esztendő nyárközepe volt. Kint esett, mennydörgött. A szél úgy verte az esőcseppeket az ablakra, mintha valaki marokkal vagdosna köleskását az üvegre, a főbejárat ajtajára. Rjumin gyakran úgy érezte, hogy valaki topogó léptekkel felmegy a lépcsőn, és hallgatózva meghúzódik a tornácon. Aztán, mintha valaki borsót dobálna az ajtóra, a borsó pedig peregve kopog rajta, majd legurul a lépcsőn...

Rjumin gyakran feszülten hallgatta az eső zaját és aggodalmasan nézegette az órát. Luka Matvejicsnek már itt kellene lennie, de Rjumin sem a tovahaladó vonat zaját, sem a megbeszélt csengetést nem hallotta. „Talán Aljonához ment? De ott nem hálhat!" — töprengett. Cigarettára gyujtott és tovább írt. De csakhamar ismét furcsa lépéseket hallott. A szél megint az ablakba vágta az esőt, és a víz cuppogva csurgott le a tornác falépcsőjén és végtelen patakként csak ömlött, ömlött...

Rjumin rápillantott díszes órájára. Felkelt az asztaltól, végigment a futószőnyegen és leült a díványra. Már másfél óra telt el azóta, hogy Luka Matvejics vonatának meg kellett érkeznie, és Luka Matvejics még mindig nincs itt.

Egyre jobban aggódott.

A főbejáratnál egyszerre csak felhangzott a megbeszélt csengetés. Rjumin kisietett a folyosóra. Gyorsan kinyitotta az ajtót és hátrahőkölt.

Vizesen, útitáskával a kezében Okszána futott be... gyorsan becsukta maga mögött az ajtót.

— Oltsa le a világosságot! Úgy látszik, figyeltek! Alig tudtam félrevezetni őket! — mondta elakadó hangon. Nekitámaszkodott a falnak. Feje hátracsuklott.

Rjumin eloltotta a villanyt. Kézenfogva a hálószobába vezette Okszánát. Sietve lesegítette átázott nyárikabátját.

— Gyorsan vetkőzzék le és be az ágyba! — mondta olyan hangon, ahogy az orvos szokott beszélni a beteggel. — Maga Mihail bátyám felesége. Pétervárról érkezett... — Aztán odahúzta az ágy mellé az éjjeliasztalkát, villanylámpát tett rá, könyvet és bement a dolgozószobájába.

Gyorsan titkos fiókjába rejtette mozgalmi könyveit, a folyóiratokat, újságokat. Műszaki könyvet vett ki szekrényéből és az asztal mellé ült. Feszülten figyelt, nem reccsen-e a tornác lépcsője. De odakint egyhangú zajjal hullottak az esőcseppek, mint a kiömlő borsó.

Rjumin bement Okszánához.

— Úgy látszik, minden rendben van! Mi történt önnel?

— Elutazásom előtt találkoztam Luka Matvejiccsel; megkért, hogy egy levelet és küldeményt adjak át önnek. Egészen Jugorinszkig nyugodtan utazhattam, de üldözőm szintén kocsiba szállt. Ekkor menetközben leugrottam, és a szembejövő bérkocsira ültem át.

— Ó, de hiszen ön valóságos illegális pártmunkás!... Luka Matvejics elkísérte önt?

— Azt mondta, külföldre megy a szociáldemokraták második kongresszusára.

— A második kongresszusra? Jó hír — mondta Rjumin és leült a székre az ágy mellé.

Okszána egészen az álláig húzta fel a takarót. Megkérte, adja oda szoknyáját és blúzát, de Rjumin nem adta.

— Most nem szabad felkelnie — mondta. — Legyen szíves, mondja el, mi történik most Pétervárott.

— Pétervárott a diákság még mindig nem nyugodott meg a tavalyi általános sztrájk és a cári megtorló rendelkezések után. Forradalomról beszélnek. Sok egyetemi hallgató jár a szociáldemokratákhoz, a munkásokhoz... Én is voltam az Obuhov-gyárban és előadást tartottam a munkásoknak...

Rjumin mosolygott.

— De hiszen maga hamarosan igazi szociáldemokrata lesz. Milyen előadást tartott az Obuhov-gyárban? A bátyám ott mérnök, a Martin-műhely vezetője.

— A hatvanas évek forradalmárairól tartottam nekik előadást — válaszolta Okszána.

— Én pedig azt hittem, hogy... Különben ez is hasznos dolog — mondta Rjumin. — Hol a küldemény? — kérdezte és felkelt.

Okszána látta, hogy Rjuminnak csalódást okozott előadásának tárgya.

— Másról is tartottam előadást, például a „Bérmunka és tőké"-ről — mondta.

Rjumin szemüvege után nyúlt.

— Nem is akar tovább haladni ennél?

— Ez kérdés. Lehet, hogy igen, lehet, hogy nem — mondotta. — Még semmit sem határoztam...

— Pedig határozni kell. Nekem az a véleményem, hogy magának szociáldemokratának kell lennie... Igaz is, mutassa meg, mit hozott?

— Nyissa ki a bőröndömet. Tegye ki a fehérneműt. Az alja kettős. A rejtett fiókban, mely éppen olyan színű vászonnal van bevonva, mint a bőrönd alja, megtalálja a küldeményt.

Rjumin korán reggel elküldte takarítónőjét a piacra. Kérte, vásároljon élelmiszert. Mikor elhozta, hazaküldte az asszonyt és maga készített reggelit. Kolbászt vágott, sajtot és fehérzsemlyét tett a tányérra, és egy darab vajat is. Aztán a hideg tűzhelyre nézett, a tejre, és elhatározta, hogy kakaót főz.

Okszána kiment a konyhába, hogy megmosakodjék és meglátta, amint Rjumin szemüveg nélkül, frissen borotváltan éppen a tüzet élesztgeti. Összehúzott szemét marta a füst. Kormos kezében a tejeslábast tartotta. A férfi letette a lábast a tűzhelyre. Öklével törölgette szemét. Felvette szemüvegét és meglátta Okszánát.

— Hm. Már felkelt? Ilyen korán?... — a férfi zavarba jött. Okszána szemében vidám szikrák csillogtak.

A lány rápillantott a kötényre, amelyet a mérnök a házikabát fölé kötött és így szólt:

— Menjen be a dolgozószobájába, és várjon, amíg hívom! Magának nincs szobalánya?

— De igen, jár ide egy takarítónő, de elküldtem, a konspiráció szabályai értelmében.

Félóra múlva ott ültek az ebédlőben és reggeliztek. Okszána a mérnökön mulatva, úgy kacagott, hogy a szeme is könnyezett. Rjumin úgy érezte, otthon van, és nem harminc éves, hanem tizennyolc. Szeretett volna valami hetyke, gyerekes dolgot elkövetni.

Este, a munka után hazament és csodálkozva állott meg az ebédlőben, aztán végigjárta a szobákat. Okszána, ízlése szerint, átrendezte a bútorokat, a díványt is áttolta az íróasztal helyére.

— Na, mit szól hozzá? — kérdezte.

— Izé... mit... hát, csak azt, hogy csodálatos ízlése van. Festőművésznőnek kellene lennie.

— Vagy gazdasszonynak! — nevetett Okszána. — Luka Matvejics, Csurgin, Leon és maga pedig forradalmárt akarnak belőlem csinálni, aszkétát, kékharisnyát!

Kettesben ebédeltek. Rjumin úgy érezte, ilyen ebédeket csak otthon evett.

— Hát ez valóban nagyszerű! Maga minden téren művésznő! Becsületszavamra! — mondogatta ebéd közben. Szemben ült Okszánával és félig tréfásan, félig komolyan megjegyezte: — Kár, hogy tegnap azt ajánlottam: szerepeljen itt bátyám feleségeként...

Okszána friss, zöld uborkát vágott neki. Szemét lesütötte. Orcája égett és úgy látszott, mintha az ajka is felnyílott volna. Rjumin utolsó szavainál összerezzent és lehajtott fejjel nézett rá. Jaska jutott eszébe, aki olyan aljasul bánt vele tavaly. Tekintetében kérdés volt: „Te is ilyen vagy?" De Rjumin másképp értelmezte az égő haragos pillantást és gyorsan mondta:

— Szóval el akar utazni? De talán itt, a mi körünkben is tarthatna előadást? De komolyan, Okszána.

Okszána lesütötte szemét, és érthetetlen haraggal szabdalta apróra az uborkát. Rjumin megérezte, hogy a lány komolyan megharagudott tréfája miatt. „Valóban ostobaságot mondtam. Mit gondol most rólam ez a lány?"

Figyelmesen nézett rá, észrevette, hogy könnyes a lány szeme. Lekapta az asztalkendőt és odalépett hozzá:

— Okszána! — szólalt meg izgatottan. — Bocsásson meg, nem akartam megsérteni magát!

Okszána mosolyogni próbált, de ettől csak fájdalmasabb kifejezést öltött az arca.

— Semmi... semmi... Leonyid Konsztantyinovics... — szólalt meg akadozó hangon. Felugrott a székről. Lehajtotta fejét, hogy elrejtse arcát és berohant a hálóba.

Rjumin elgondolkozva simogatta kis szakállát és a hálószoba ajtaja felé nézegetett. Vállat vont. „Nahát igen, nagyon durván megsértettem. Meg kell magyarázni a dolgot." Határozott mozdulatokkal gombolta be mérnöki egyenruhája minden gombját és a háló felé indult.

De Okszána már vidáman mosolyogva jött eléje. Márványfehér arcán az izgalomnak még árnyéka sem látszott.

— Már befejezte az ebédet? — kérdezte élénken. Nem várta meg a választ, karonfogta és az asztalhoz vezette. — Üljön csak le és egyék! — mondta parancsolóan és kifutott a konyhába.

Egy pillanat múlva már a konyhából hallatszott zengő hangja:

— A kávét! A kávét hol tartja? Leonyid Konsztantyinovics, jöjjön csak ide!

Rjumin úgy rohant ki a konyhába, mint egy gyerek. A következő pillanatban a lakás megtelt vidám, ifjú hangokkal.

Rjuminnak hirtelen eszébe jutott az óvatosság. Ajkához emelte ujját.

— Legyünk csendben! A hangos beszéd veszélyes!

— Akkor beszéljünk halkan! — súgta Okszána. Zöldes szemében pajkos szikrák villantak.

Este együtt mentek az összejövetelre.

3

Néhány nap múlva, miután Jaska bevezette birtokán az új munkabér-rendszert, Frenyin nagy zajjal rontott be hozzá dolgozószobájába.

— Mi ez, kedves szomszéd? — kérdezte. Összeroskadt és nagy szürke zsebkendőjével kopasz fejét törölgette. — Ez itt mezőgazdaság, nem pedig gyár! Mit csinált maga? Az egész körzetben csak magáról beszélnek az emberek. Miért emelte fel a munkabéreket? Most aztán lehúzzák az irhánkat.

Jaska tudta, hogy Frenyin sem nem vet, sem nem arat, hanem egész földjét bérbeadja. Mosolyogva hallgatta az öreget. Megvárta, amíg lecsillapodik, aztán megkérdezte:

— Na, és ki kényszeríti magát, hogy felemelje a munkabéreket?

— Hát engem ugyan senki! Mi az ördögöt lehet tőlem követelni? No, de a többi földbirtokos? Hiszen valósággal agyonverte őket. Jakov, maga valóban lehetetlen ember. Néhány kopejkáért vette meg Csernopjatov malmát, már az első évben tönkretette a parasztokat, most pedig a munkásokat csapja be. Mit csinál maga? Mi? — Frenyin apró, vöröses szemével rámeredt és váratlanul befejezte: — Na, ezért tökrészegre kell engem itatnia, vigye el az ördög!

Jaska végre megértette és felderült az arca.

— Úgy? Az más... Miért nem mondta mindjárt, kedves szomszéd? Szóval elég jól csinálom a dolgot, kedves szomszéd? — kérdezte hízelgően.

— Igen! Valóban nagyszerűen vezeti a birtokot. Magát meg kellene választani az új nemesség vezetőjének.

Jaska megölelte az öreget és lágy, behízelgő hangon mondta:

— Köszönöm, kedves szomszéd. Maga az első, aki megértette az én szerény kezdeményezésemet.

— Jó kezdeményezés. Nyilván már legalább egy milliócskája van a bankban? — hunyorított ravaszkásan Frenyin.

— Még nincs, de lesz... ha nem zavarják meg a munkámat.

— A parasztok?

— Igen. Most valahogy nagyon mozgolódnak. Igaz, nem nálunk, de idáig is eljuthat a dolog.

— Badarság! Mihozzánk nem juthat el semmiképpen sem — Frenyin gondtalanul legyintett.

Jaska vállat vont. Egy üveg francia konyakot vett elő a szekrényből és felbontotta.

— Úgy? Hát maga ezt jobban tudja, maga az orosz föld sója.

— Hm, az voltam valaha, most már legfeljebb a sava vagyok. Öreg marakodó!... Hahaha! Ezt jól mondtam, mi? Szellemesen! Nagyszerű öregember vagyok, még tudok politikus módon gondolkozni! — Frenyin kezét dörzsölte örömében.

„Igen, Ovszjannyikovnak igaza van, nem sokáig uraskodtok ti, szomszéd! — gondolta közben Jaska. — Nem sava vagytok ti az orosz földnek, hanem ócska rongy! Maga most még fentről beszél velem, de eljöhet az idő, amikor kidobják magukat régi családi birtokukból. Nekem pedig nagyon is tetszik az a gondolat, hogy az új nemesség feje legyek."

— Vigye el az ördög a politikát! — Frenyin hangulata szemlátomást magasra csapott, miután jót ivott a finom italból. — Tudja, miért jöttem én ide? Azt ajánlom, jöjjön és mulassunk egy nagyot! Emlékezni akarok a fiatalságomra! Jöjjön és mulassunk akkorát, hogy még a falak is rengjenek belé!

— Köszönöm a meghívását, kedves szomszéd! De... — Jaska széttárta kezét.

— Semmi kifogás! Itt minden nagyszerűen megy és Andrej is el tudja intézni, ha valami adódik!

— Most nem lehet mulatni, kedves szomszéd! Aratás van!...

— Lehet! Lehet! Ha pedig drága szomszédja vagyok magának, akkor jöjjön, és ne beszéljen sokat! Én nemes ember vagyok. Én Frenyin vagyok... Ha nem jön, akkor...

Jaska nem akarta, hogy semmiség miatt végetérjen barátságuk és beleegyezett.

Mikor Novocserkasszkba értek, Frenyin fiakkert fogadott és látogatóba indult régi barátaihoz. Jaska elhatározta, bemegy Uljána Vlagyimirovnához és érdeklődik Okszána felől. Frenyin megpróbálta lebeszélni, szidta, végül megharagudott rá:

— Nahát! Menjen, vigye el magát az ördög a szerelmével együtt! De ha ma este nem lesz a kávéházban, vége a barátságunknak!

Jaska tehát Uljána Vlagyimirovna házába ment. Szégyelt az öreg hölgy szeme előtt mutatkozni. Azt sem tudta, hogy viselkedjék. De ellenállhatatlan erő vonzotta Zadonszkovék villájába. Legyőzte tehát szégyenérzetét és indult.

Uljána Vlagyimirovna éppen virágot locsolt a verandán. Hétrét hajladozva járkált a pálmák, kaktuszok, fikuszok és egyéb szobanövények között. Kezében öntözőkannát tartott.

Mikor meglátta Jaskát, megörült, de nem jött elébe. Továbbra is a virágokat locsolta. Arról kérdezősködött, hogyan él és mivel foglalkozik.

„Hát itt rosszul áll az ügyem..." — gondolta Jaska és kedvetlenül válaszolt kérdéseire. Végül az asszony mégis megkérdezte:

— Okszána nem írt magának? Nem azért jött ide, hogy találkozzék vele?

— Nem... Csak úgy... — mondta Jaska zavartan. — Csak véletlenül jöttem be.

— Ha ittmarad a városban, megláthatja. Holnap várom a hajnali vonattal. Hála istennek, befejezte egyetemi tanulmányait — jelentette ki Uljána Vlagyimirovna.

— Frenyinnel, a földbirtokossal jöttem a városba, itt töltjük az estét — válaszolt Jaska és figyelte, milyen hatást keltenek szavai.

Uljána Vlagyimirovna kiment hozzá. Letette az öntözőkannát a padlóra. Elővette zsebkendőjét. Megtörölte ujjait és Jaska felé nyújtotta lányosan fehér kis kezét.

— Frenyinnel!? Azzal a korhellyel? Erkölcstelen ember! — mondta.

Jaska kezet csókolt és megkérdezte:

— Ismeri?

— Mindenki ismeri! Minden botrányban részes! Nem ajánlom, hogy vele mulasson!... Neki megbocsátják az emberek. Magát elítélik...

A beszélgetés közvetlenné vált, Jaska nem szólt egy szót sem Okszánáról és várta, hogy Uljána Vlagyimirovna mond valamit. De az asszony, úgy látszik, nem akart beszélni arról, ami egy évvel ezelőtt történt ebben a házban. Fél óra telt el és Jaska már az óráját nézte, Uljána Vlagyimirovna egyszerre megszólalt:

— No, Jakov Nyefedovics, most itt az ideje, hogy komoly dolgokról beszéljünk... Mikor hajlandó nyilvánosságra hozni eljegyzését Okszánával?

Jaska mindenre elkészült, csak erre nem. Örömében a lélekzete is elállott.

Mikor hajlandó nyilvánosságra hozni eljegyzését Okszánával? Akár ebben a percben, valamennyi újságban hajlandó közzétenni az eljegyzési hírt. Uljána Vlagyimirovna nem értette meg hallgatását. Felkelt székéről. Gőgös, megvető tekintettel nézett végig rajta:

— Én mindent tudok, Zagorulkin úr! — folytatta hidegen. — A maga számára nem marad más hátra, mint az, hogy Okszána férje lesz, vagy...

Jaska felugrott.

— Uljána Vlagyimirovna!... Drága Uljána Vlagyimirovna!... — kiáltotta fuldokolva az örömtől.

— Beszéljen hát, gyorsabban, az isten szerelmére.

— Én el akarom venni Okszánát — mondta Jaska élesen, szilárdan, miután legyűrte izgalmát.

Uljána Vlagyimirovna megsimogatta fejét. Meghatottan sóhajtott. Kicsiny zsebkendőt vett elő ruhája ujjabéléséből, és megérintette szeme sarkát.

— Én tudtam, hogy maga becsületes ember, Jakov! Köszönöm. Holnap örömmel úgy fogadom magát, mint fiamat.

Jaska kilépett az utcára. Mélyen mellére szívta a forró esti levegőt. Fiakkerbe vágta magát és odakiáltott a fuvarosnak:

— Platov-utca, „Európa"-szálló! Hajts, ahogy csak birsz!

A következő napokban a „Hírek" rovatban a helybeli lapban a következő közlemény jelent meg: „Tegnap az „Európa"-szálloda éttermében két ismert földbirtokos: Zagorulkin és Frenyin, borosüvegekkel beverték a drága tükröket. Azt beszélik, hogy ez a mulatság háromezer rubelbe került a vidám földesuraknak."

4

Okszána, amint megérkezett, gyorsan megreggelizett, átöltözött és elment nagybátyjához. Segítségét akarta kérni, hogy Leont büntetésének letelte előtt engedjék ki. Szuhoverov ezredes levélben értesítést kapott az ügyvéd irodájából: „Leon Dorohov egy év és hat hónap börtönbüntetést kapott, mert kormányellenes beszédeket mondott és a hatóságok ellen engedetlenségre izgatta a munkásokat." Okszána tudta, hogy a demokratikus érzelmű ügyvédeknek a másodfokú bíróságon sikerült leszállítaniuk az ítéletet. Okszána azonban nem szólt erről nagybátyjának. Szuhoverov ezredes rövid levelet adott neki a főkormányzóhoz, és a lány arra készült, hogy még aznap a kormányzósági székhelyre utazzék. Mikor Uljána Vlagyimirovna visszatért az intézetből, rá akarta beszélni, halassza el az utazást és nem értette, miért fogadja Okszána olyan hidegen azt a hírt, hogy Jakov Zagorulkin meg akarja kérni a kezét.

— De hiszen, ami történt, az kötelez téged! Érted, mit akarok mondani ezzel, Kszáni? — érvelt.

— Először Leon ügyét intézem el! — felelt Okszána. — Utóvégre a testvérem. Jakov nem szalad el. Hiszen már többször beszélt erről!

De ez tulajdonképpen csak ürügy volt. Okszána szerette volna átgondolni helyzetét, és Rjuminnal való kapcsolatát. A mérnök nem beszélt érzelmeiről. Még az utolsó pillanatban sem, amikor a pályaudvaron elbúcsúztak egymástól. De éppen ez a tartózkodás, sőt félénkség tetszett Okszánának legjobban. Önkéntelenül is összehasonlította a finom, szerény mérnököt az arcátlan, önhitt Jaskával. Jaska mellett semmi baj sem érheti az életben, olyan nyugodtan élhetne, mint kőfal mögött, de Rjumint neki kellene vezetnie, óvnia a sors csapásaitól. De életfelfogása közös volt Rjuminnal. Jaskával pedig... „Ami a lelki életet illeti, semmi közünk egymáshoz... és az egyszer biztos, nem is lesz..." — töprengett magában.

Ezekkel a gondolatokkal utazott el, hogy Leon ügyében eljárjon...

A kormányzó a lakásán fogadta.

— Hát Szuhoverov ismeri Dorohovot? — kérdezte csodálkozva, mikor elolvasta a főatamán helyettesének levelét.

— Igen, nagyméltóságú uram.

— Hát akkor egy harmadik tárgyalást is kell csinálni! Ez az ember az ön vőlegénye?

— Rokonom, nagyméltóságú uram!

— Zadonszkovék rokona? Micsoda ellentét!

A tábornok nagy vörös orrát fintorgatta és gondolkozott.

— Nem baj. Majd tanácskozom az ügyésszel és mindent elintézünk!... Parancsol egy kis teát?... Foglaljon helyet! — kínálgatta szeretetreméltóan Okszánát.

Okszána másnap ismét elment hozzá. A tábornok éppen olyan szeretetreméltóan fogadta, sőt még kezet is csókolt neki, de amikor Leon ügye felől kérdezőskódött, egyszerre hivatalosan, szárazon beszélt róla, hogy milyen nehéz megváltoztatni a bíróság ítéletét.

Okszána meglátogatta a börtönben Leont és elutazott Csurginhoz. Csurgin otthon volt. Szimjolov, az orvos, izgatottan járkált ide-oda a szobában. Hevesen beszélt:

— Nincs igazad! Nincs igazad, Ilja! Szereztem pénzt iskolára? Igenis szereztem, és fel is építjük azt a falusi iskolát. Nyitottam gyógyszertárat Szadkiban? Igen, nyitottam. És a pásztorok hálásak érte. Majd gimnáziumra is gyűjtök pénzt! Várj csak! A zemsztvo* segít a parasztoknak? Segít! Te magad pedig mit csináltál?

* Zemsztvo: gazdasági és kulturális ügyekkel foglalkozó önkormányzat. A XIX. század második felében létrejött a járásokban és városokban. A közigazgatási ügyeket azonban a cári hivatalnokok intézték. — *A szerk.*

Egyelőre semmit. No látod, én nem hibáztatlak! Te pedig... — Szimjolov észrevette a küszöbön Okszánát és elhallgatott.

A lány mosolygott és levette kalapját.

— Folytassa, csak folytassa, doktor úr! Éppen állásba akarok menni. Elmegyek a maga gimnáziumába tanárnőnek. Remélem, nem olyan Juzsakov-féle lesz?!

Csurgin nevetett.

— Nagyszerű kislány vagy, húgocskám! Pontosan fején találtad a szöget! Jó egészséget, kedves! — felkelt és eléje ment.

Szimjolov levette cvikkerét és megtörölte zsebkendőjével, majd visszatette.

— Nem. Juzsakov önellátó gimnáziumok felállítását ajánlotta, ahol a tanulók napszámosok, mi pedig igazi városi gimnáziumot csinálunk.

— Persze, és tandíjat is városi módon kértek majd. Hatvan rubelt egy esztendőre! — nevetett Csurgin.

— Némi tandíjat kell kérni! Az adókat majd a zemsztvo fizeti... már megint nevetsz, Ilja, pedig nekem már két földbirtokos is kijelentette, hogy háromezer rubelt adományoz a paraszt-gimnázium létesítésére.

— Bizonyisten, nem nevetek, de ti, zemsztvotagok, bizonyos mértékig hasznos dolgot csináltok, lényegében azonban még sem tesztek mást, mint, hogy foldozzátok a paraszt régi ruháját.

— Nagyon helyes! Foldozzuk a régit, amíg nincsen új! Én nem akarok várni. Azonnal akarok segíteni az embereken, még pedig azzal, amivel tudok! Te pedig gyere el hozzánk, és tarts meleghangú beszédet az önkormányzat tagjai előtt. Kevesen vagyunk! Körülbelül tizennyolc ember!

Mennyit vitatkoztak volna, azt senki sem tudná megmondani, de megjelent Varja és a szoba megtelt az ifjabb Csurgin vidám kiáltásaival. Szimjolov nem beszélhetett tovább és hamarosan elment. Okszána elmondta, hogy folyt le a látogatás a kormányzónál, beszámolt arról, hogy beszélt Leonnal, és Csurgin csodálkozva vonta fel szemöldökét:

— Egy évre és hat hónapra ítélték?! Miért emelték fel a büntetést három hónappal?

— Nem értem...

— Nagyon jól tetted, húgom, hogy nem mentél el mégegyszer a kormányzóhoz. Nem baj, ha Szuhoverov nem segített. Hat hónap múlva várjuk Leont — jelentette ki Csurgin és folytatta: — Elég sok „segítő" igérkezett, de a legtöbbet mégis Luka Matvejics tette.

— Hát te talán ölbetett kézzel ültél, mi? — szólt a beszélgetésbe Varja.

Csurgin levette a konyhapolcról az újságot és átadta sógornőjének.

— Egyes földesurak meg erre költik a pénzt!

Okszána elolvasta Jaska és Frenyin mulatozásáról szóló hírt. Arcát sötét pír öntötte el.

— Igazad volt, Ilja, Jakov gazember! — mondta alig hallhatóan. Az asztalra dobta az újságot és elhúzódott az ablakhoz.

Csurgin összenézett a feleségével és lehajtotta fejét.

Okszána rövid ideig hallgatott, aztán akadozó hangon megszólalt:

— Itt az ideje, hogy munkába álljak! Segíts, Ilja! Többé senkihez sem akarok fordulni! Nem akarok! Elég volt! — hangja idegesen felcsapott.

Csurgin sóhajtott, odalépett Okszánához, átölelte. Látta szemében a könnyeket és így szólt:

— Jól van, húgom! Segítek. Sírni pedig nem kell!

Másnap Sztarodub Csurgin kérésére bemutatta Okszánát az alekszandrovszki gimnázium igazgatójának.

Okszána megbeszélte vele, hogy orosz nyelvet és irodalmat tanít majd és másnap visszatért Novocserkasszkba.

5

Jaska nem utazott el Novocserkasszkból. De a nagy mulatozás után reggel belenézett a tükörbe, s elhatározta, hogy az Okszánával való találkozást elhalasztja egy nappal. Átaludta a napot, aztán egy fél napig megfelelő módon készült. Este nagyvilági módon kiöltözve megjelent Zadonszkovék villájában. Megtudta, hogy Okszána Leon ügyében elutazott. Nagyot káromkodott magában és nyelvével csettintve csak ennyit mondott:

— Kár. Úgy látszik, ismét eredménytelenül kell hazamennem.

Remélte, hogy Uljána Vlagyimirovna kérleli, ne utazzék el, és nem is tévedett. Az asszony csakugyan szemére vetette türelmetlenségét és azt javasolta, maradjon még.

— Természetesen megvárhatom Okszánát! — mondta Jakov és széttárta kezét. — De aligha teljesíthetem ígéretemet, kedves Uljána Vlagyimirovna!

— Vagyis ön nem akarja megtartani az ígéretét? — kérdezte.

— Én megtartanám ígéretemet — válaszolt Jaska. — De úgy látom, Okszána lemondott arról, hogy a feleségem legyen. Hiszen, remélem, ön szólt neki ajánlatomról?

Uljána Vlagyimirovna mosolygott és gyorsan megnyugtatta:

— Segítségére leszek, Jakov Nyefedovics.

Jaskának több nem is kellett. Nem ment haza és minden este ott ült Zadonszkovék villájában. Uljána Vlagyimirovna csak harmadnap, mintegy mellesleg megjegyezte, hogy nem hallgatott rá, de azonnal hozzá is tette:

— Ha Okszána szemrehányásokat tesz a mulatás miatt, mondja azt, hogy az újság hazudott, a tükröket Frenyin törte össze.

Jaska várta, hogy az asszony megrója a duhajkodás miatt. „Nagyszerű, nagyságos asszonyom! Ha így haladunk, nemsokára még a kabátomat is rámsegíted!"

Okszána az éjjeli vonattal érkezett. Már nem találta ott Jaskát.

Uljána Vlagyimirovna kérdésekkel halmozta el.

— No, hogy sikerült a dolog? Kiszabadították a bátyádat? Voltál Csurginéknál?

— Nem... — felelte fáradtan Okszána.

— Mi az, hogy nem?

— Leont nem szabadították ki.

— Hát akkor én magam beszélek Szergejjel. Felháborító, hogy nem vették figyelembe a levelét.

— Nem kell senkivel sem beszélni. Megúntam, hogy megalázkodjam.

— Badarságokat beszélsz, Kszáni! Az nem megalázkodás, ha a bátyámmal beszélek!

— Nem, de te úgy sem utazol el a kormányzóhoz! — mondta szinte kiáltva Okszána.

— Sajnos, ezt nem tehetem meg, de te fiatalabb vagy nálam, és mégegyszer elutazhatsz!

— Többet sehová sem megyek. Hiábavaló lenne. Elhatároztam, hogy dolgozni fogok. Az alekszandrovszki gimnáziumban fogok tanítani. Egy hónap múlva odautazom.

Uljána Vlagyimirovna semmiképpen sem várta ezt.

— Hogy te elhagysz engem? Ki keltette fel benned ezt a gondolatot? — mondta bosszankodva.

— Az élet... Nem akarlak elhagyni. El kell adni ezt a villát. Majd átköltözünk Alekszandrovszkba, a te számodra is akad hely a gimnáziumban — mondta Okszána.

— Még csak ez kell! — jelentette ki sértődötten Uljána Vlagyimirovna. — Sehová sem mégy, hanem itt tanítasz! Majd találok én számodra helyet. De az is lehet, hogy erre nem is lesz szükséged. Jakov itt várt rád és megígérte, hogy ma is eljön. Meg akarja kérni a kezedet.

Okszána felháborodott. Azonnal eszébejutott, hogyan akarta őt Uljána Vlagyimirovna férjhezadni Ovszjannyikovhoz. „Megint kezdődik. Ó, istenem, de únom mindezt!" — gondolta.

— Alekszandrovszkban fogok tanítani! — mondta eltökélten. — Téged pedig nagyon kérlek... ne beszéljünk erről a parasztról. Hadd mulasson az éttermekben és zülljék, ha neki unalmas egyedül élni.

— Ő csupán csak tanúja volt annak, hogy Frenyin mulatott — mondta nyugodtan Uljána Vlagyimirovna. — Úgy látom, rossz hangulatban vagy... Bizonyára elfáradtál... Jakov földbirtokos és jóravaló ember. Milyen vőlegény kell még neked?

Okszána már-már elvesztette türelmét.

— Kedves anyám, kérlek, ne beszéljünk erről. Ha eljön az ideje, majd találok én férjet magamnak.

— Más férjet? — suttogta felháborodva Uljána Vlagyimirovna. — Nem elég, hogy becstelen lettél! Be akarod szennyezni házam becsületét?!

Okszána úgy érezte, mintha arcul ütötték volna. Összerezzent. Kezével elfedte szemét. Rövid ideig ott állott, szánalmasan, lehajtott fejjel, aztán mint törődött öregasszony, szobája felé indult.

Reggel Uljána Vlagyimirovna betért a szállóba, ahol Jaska megszállt. Levélkét hagyott ott számára, értesítette, hogy Okszána megérkezett, maga pedig elment a bátyjához, Szuhoverov ezredeshez. Jaska egy percig sem késlekedett. Úgy öltözött fel, mintha skatulyából húzták volna ki, beillatosította magát drága francia parfőmmel. Bátran lépte át Uljána Vlagyimirovna ebédlőjének küszöbét és megállott.

Okszána a zongora mellett ült és kísérve magát, bánatosan énekelt:

...Zúgott a báli forgatag,
Véletlenül meglláttalak
Azon az éjtszakán...

Jaska megállott egy kis időre és a románc szövegét hallgatva ezt gondolta: „De én téged nem véletlenül láttalak meg és te az enyém leszel, kedvesem!" A vállas, magas férfi, kemény, magabiztos léptekkel odament Okszánához.

— Gratulálok egyetemi tanulmányainak sikeres befejezéséhez — mondta fesztelenül. Sem zavart, sem feszélyezettséget nem érzett.

Okszána zöldesárnyalatú szemével gőgösen nézett feléje, de erőt vett magán:

— Köszönöm — mondta és elfordult.

Jaska megértette: Okszána gyűlöli őt és bármely pillanatban kész arra, hogy kizavarja. De mégis mozdulatlanul ül, hidegen, lélektelenül, mint egy márványszobor.

Elmosolyodott. Cigarettát vett elő és sanda pillantást vetett a virágokra. Eszébe jutott, amikor ugyanebben az ebédlőben, négy évvel ezelőtt félénken kért engedélyt, hogy rágyujthasson. De akkor egyszerű falusi legény volt Jaska, most pedig — bocsánat, — Jakov Nyefedovics, földbirtokos, majdani milliomos! Miután rágyujtott, néhány lépést tett fel-alá a szobában, várakozott és szelíden, szinte bűntudatos hangon megszólalt:

— Okszána, nagyon is jól látom, mi játszódik le a maga lelkében. Maga most gyűlöl engem. De bármit mondana is nekem, bármiképpen viselkednék is irántam, egyszer s mindenkorra azt válaszolom: „Mi sohasem válunk el egymástól. Maga... az én asszonyom és számunkra csak az marad..."

— Gazember — válaszolta nyugodtan Okszána.

Jaska összerezzent erre a szóra, de elfojtotta kitörő haragját.

— Magának mindent elnézek... Folytassa...

— Gazemberekkel az ember nem tárgyal, hanem ajtót mutat nekik.

Jaska komoran összeráncolta fekete szemöldökét, de ezt is eltűrte.

— Ha gazember lennék — szólalt meg és alig tudott uralkodni magán — nem volnék itt.

— Nem leszek a felesége. És ha magában van egy szemernyi önérzet, akkor elmegy és soha többé nem jön ide. Isten vele — mondta Okszána és büszkén megindult az ajtó felé. Jaska a legszívesebben felkapta volna a talapzaton álló porcelánvázát és a földhöz vágta volna. Senkinek sem bocsátaná meg ezeket a szavakat! De Okszána...

A lány után rohant és megragadta a kezét:

— Okszána, mégegyszer mondom: soha, senkinek sem engedem át magát. Elég volt a színlelésből. Tudom, hogy maga szeret. Szeressen hát nyíltan, úgy, ahogy a szíve parancsolja, és én a maga rabja leszek. Vagy az ellensége, Okszána. Én tönkreteszem az életemet maga miatt, de nélkülem magának sem lesz élete.

Okszána leült a karosszékbe és így, szótlanul ült néhány percig. „Istenem, mit csináljak?" Megrettent, mert megérezte Jaska szavainak igazságát és azt, hogy nem állhat ellen a férfi szenvedélyes kitartásának. Könnyeivel küszködve, alig hallhatóan mondta:

— Könyörgöm, Jakov, menj, menj!

„Győzelem!" — villant fel Jaska agyában. Térdre hullott a lány előtt és a kezét csókolta:

— Bocsáss meg, bocsáss meg, Okszána, örömöm, életem — mondta fojtottan, forrón, miközben csókolta a lányt.

Az ajtóban Uljána Vlagyimirovna jelent meg.

— Mi van veled, angyalom? — kérdezte.

Jaska felemelkedett és elővette cigarettatárcáját. „A kolera hoz most ide" — mondta magában, majd megfordult és kétségbeesett hangon szólalt meg:

— Szeretem Okszánát, Uljána Vlagyimirovna. Ő is szeret, de nem akar a feleségem lenni. Szeszélyeskedik: ennyi az egész.

Uljána Vlagyimirovna elmosolyodott. Okszánához ment és nyugtatgatni kezdte.

Jaska úgy döntött: jobb lesz, ha most elmegy. Szótlanul kezet fogott Uljána Vlagyimirovnával és puhán lépkedve a szőnyegen, hangtalanul kiment az ebédlőből.

Második fejezet

1

Leon az éjjeli személyvonattal érkezett Jugorinszkba. A leghátulsó kocsiról leugorva, kissé megállott. Az utasokkal zsúfolt, gázlámpával megvilágított perront nézegette.

De sem Aljona, sem senki ismerőse nem volt a perronon. Leon bánatosan sóhajtott, felvette a kabátját s hátra sem pillantva, lassan megindult. Majd letért a vasúti sínekhez és hazafelé tartott.

Az éjtszaka hűvös volt. Enyhe szél fújt. A messzeségben fényesen világítottak a gyár villanylámpái. Fölöttük vöröses visszfény lebegett. Kiágazó sínpárok kanyarodtak a gyár felé. Kissé távolabb köves út vezetett. Rajta recsegve haladtak a bérkocsisok batárjai. Földhözlapuló kis házacskák álltak az út mentén és húzódtak el a sötétségbe. Mellettük hatalmas fák körvonalai látszottak. A falevelek halkan susogtak az éjtszakai szélben.

Leon úgy érezte, mintha itt élt volna gyermekkora óta. Ez az érzés ott rejtőzött a fák sötétlő árnyékában, a vasútvonal acélcsíkjaiban, a kocsik éjtszakai zajában. Az otthoniasság heves, boldog érzése fogta el.

„Igen — sóhajtott megkönnyebbülten és mosolygott a bajusza alatt. — Valamikor alig tudtam rászánni magam, hogy elhagyjam a falut. Most pedig olyan kedves lett számomra itt minden."

Könnyűnek, szabadnak érezte magát. Meggyorsította lépteit. Milyen nehéz volt végigmennie ezen az úton, ezek mellett a békés házikók és vidáman susogó fák mellett ezelőtt egy évvel. Menni és nézni a kísérő kozákokra, akik kivont karddal haladtak, a lakosokra, akik szomorú szemmel kísérték az elfogott munkásokat, az oldalt síró Aljonára és az apjára. Igen szomorúnak látta akkor a világot és szívét fájdalom szorította össze.

Leon igen sokat gondolkozott ez alatt az idő alatt. Akkor különösnek és félelmetesnek látszott, hogy a rács mögé kerül. De még nehezebb és még kínzóbb volt a börtönben. Hányszor nézte szomorúan és vágyódva a magasan lévő rácsos ablakon túl, hogyan kel fel a nap reggelenként és hogyan lángol az égen a hajnalfény! Hányszor hallgatta szomorúan és vágyódva, hogyan csiripelnek szabadon és gondtalanul a verebek, hogyan repülnek el ablaka előtt. Úgy örült, mint a gyermek, amikor ráültek a rács vasrudaira és csodálkozva nézegettek be a cellába, ide-oda forgatva kicsiny, szürke fejüket. Ilyenkor szerette volna megfogni a kis verebet, megsimogatni, mint valaha gyermekkorában. Sokszor kigyúlt és kialudt az ablakon túl a hajnalfény! Sokszor repültek oda és szálltak el a verebek, de ő még mindig ott ült és ült a nedves, félhomályos cellában. Az életről gondolkodott, a nép boldogságáért vívott harcról és arról, mit is tegyen, ha kiszabadul a börtönből. Minél többet gondolkodott erről, annál világosabban, annál élesebben látta, hogy ezen a világon sem szelídség, sem türelem, sem munkaszeretet nem mentheti meg az embert a szenvedéstől és nem adhat boldogságot. Csak kitartó harccal lehet a boldogságot kivívni.

Ezekkel a gondolatokkal tért vissza. A börtön után testben gyengébb lett és nem hasonlított a régi Leonra. De megnövekedett, mérhetetlenül megnövekedett lelki ereje és hite annak az ügynek az igazságában, amelynek életét szentelte.

Aljona, amikor meghallotta a kiskapu tolózárjának csörrenését, felriadt. „Istenem, talán csak álmodtam?" — gondolta, miközben kifelé hallgatózott. De ismét csörrent a tolózár.

Aljona ledobta magáról a takarót, keresztülugrott Olgán és kifutott a házból. Meg sem kérdezte, ki van a kapun kívül és miért kopog ilyen késői órában. Tudta, ki kopogtat és szótlanul kitárta a kisajtót.

Kitárta és megdermedt az örömtől. Leon állott előtte. Sovány volt, de nem görnyedt meg. Csizmát viselt, kigombolta kabátját. Aljonát nézte. Sötét arcából, amely olyan volt a homályban, mint a bányászoké, csak nevető szeme villant elő. Az asszony még sohasem látta ilyen vékonynak, sötét, nagy, fekete szakálla nőtt, de ő akkor is megismerné, megérezné, ha bekötnék a szemét.

— Ljova! — kiáltotta és zokogva borult a nyakába.

Olga oldalt állott. Zavart volt és felindult. Nem tudta eldönteni, közelebb lépjen-e. Mindenfajta ruhában látta már Leont és lépései hangjáról is megismerte a földalatti homályban, de most csak Aljona ismerhette fel a férjét. Szívében fájdalommal, haraggal önmaga iránt lépett a férfihoz. Gyorsan, ügyetlenül átölelte. Egy perc múlva már átment Gorbovékhoz.

Leon reggelig üldögélt és hallgatta Aljonát. Felesége sok nyomasztó, súlyos dologról beszélt: az életéről, a kisgyermek haláláról. Leon szeme egészen elsötétedett az asszony szavaira, de csak csendesen, nagyokat sóhajtott és sárgás, fehér, sovány kezével simogatta Aljonát.

Reggel eljött Gyementyevna, hogy segítsen a háztartásban.

— Semmi baj, Aljonuska, semmi baj — nyugtatta. — Ne izgasd magad. Az a fő, hogy éltek és egészségesek vagytok, majd ad az isten gyereket is. Te pedig, Ljovuska, ne lógasd a fejedet, hanem ülj le nyugodtan, beretválkozz, mosakodj meg és pihenj, aztán majd beszélgetünk. És ne arról beszélgessetek, amit átéltetek, hanem arról, ami előttetek van még. A ti életetek nem lesz szomorú. Istenbizony nem szeretek bánkódni és Gorgyejicsnek sem engedem meg.

Leon hallgatta csengő hangját, nézte pirospozsgás, egészséges arcát, fürge, eres kezét és lelke mélyéig jó kedve támadt. Tetszett neki ez a szürke, mindig elfoglalt, sohasem csüggedő asszony. Elhitte, hogy az ilyen valóban nem engedi meg férjének, hogy szomorkodjék és sajnálkozzék a sorsán. Kedvesen felelte:

— Nem mindenki olyan, mama, mint maga. Láttam én a börtönben férfiakat, akik úgy sírtak, mint a gyermekek, amikor a cellába kerültek.

— Csak eleinte. Ne félj, később hozzászoktak, azután elviselték... Eh, Ljovuska! — Gyementyevna nagyot sóhajtott és letette a serpenyőt. — Minden embernek érzékeny a szíve, de nem szabad mindig a szívre hallgatni, mert az csak feldúlja az embert, de mit sem változtat a sorsán. Tudni kell, mikor hallgathat az ember a szívére. De honnan tudhatjuk ezt? Bizony, ezt nem tudjuk. Ezért fűrnek az emberek, visszafojtják érzéseiket. Nem tudják, mikor jön el az az idő...

Leon csodálkozva pillantott rá és magában megismételte: „Az emberek nem tudják, mikor hallgassanak a szívükre." Érdekes gondolat.

Ivan Gorgyejics lépett be a szobába. Úgy állott meg, mint a cövek és széles mozdulattal keresztet vetett.

— Hát boldog ünnepet, sok szerencsét a visszaérkezéshez, kedves házigazda! — Átkarolta Leont, háromszor megcsókolta, majd

elfordult és kezével törülgetve könnyeit, hozzátette: — Majd megbünteti az isten őket is, azokat az átkozottakat, csak ki kell várni.

Leon éppen olyan csodálkozva nézte Iván Gorgyejicset, mint Gyementyevnát és azonnal látta: ezek az emberek megváltoztak. Nem olyanok, mint azelőtt. „Hátha már Gorbovék is így beszélnek, akkor hogyan beszélnek és gondolkoznak mások?"

Az első napokban Leon nem ment sehová sem, de felkeresték őt a barátai, a szomszédok és az egyszerű ismerősök a műhelyből. Sokan szerény ajándékot is hoztak: ki egy vödör burgonyát, ki paradicsomot, vagy almát, Sztrukov apó, és Scselokov száz rubelt adott at neki, a munkások között gyűjtötték.

Leont meghatotta ez a magatartás, megköszönte nekik és kezet szorított velük.

— Köszönöm, drága barátaim, szívből köszönöm mindnyájatoknak.

— Szedd össze magad minél gyorsabban. Csak árnyéka vagy önmagadnak, fiam — mondta Sztrukov apó, kedvesen, szeretettel...

Később másokkal együtt Danyila Podgornij is eljött. Egy zsák lisztet hozott Aljonának, éppen úgy, mint a nyáron.

Leon nem ismerte meg azonnal Danyila Podgornijt, a magas, erős, vörösszakállas parasztot, aki valamikor a kozákok elől berángatta a vascsövek közé. Podgornij most rövidre nyírta a szakállát.

Leon megkérdezte tőle, hol dolgozik. Podgornij csak legyintett és keserűen nevetett:

— A helybeli gazdagnál molnárlegény vagyok a malomban és ezenkívül, a szomszédommal együtt öt gyeszjatyina földet művelünk ketten — válaszolta zavartan és lesütött szemmel hozzátette: — Lavrenyov lázadása után otthagytam a gyárat. Nem tudok elszakadni a földtől, akármit csinálok is. Sztyepán Vosztroknutov is itthagyta a gyárat és elment.

— Elment? — kérdezte Leon csodálkozva. — Visszatért Kundrjucsevkába?

— A szomszéd faluba, Szadkiba — válaszolta Aljona.

— Úúgy? Tehát mégsem tudott erőt venni magán — mondta Leon elgondolkodva. — Valamikor én is úgy vágyódtam a föld után, de itt, a munkásemberek segítettek, hogy messzebb, a saját parasztportámon túl lássak.

Danyila Podgornij hallgatott.

Leon, miután megismerkedett a szervezet helyzetével, a jugorinszki bizottság ülését a Szevernij-telepen, Alekszandrov rokonának szállásán jelölte meg. Sokat kellett odáig gyalogolni, de Leon nem akart mutatkozni a városban, mert tudta, hogy a rendőrség figyelni fogja minden lépését.

...Együtt mentek Olgával. A lány tudta, hogy Leon szervezte meg a politikai elítéltek éhségsztrájkját, azért ismét és ismét belekarolt, és mint a beteget, úgy vezette.

— Vidámabban lépkedj — biztatgatta a lány. — Megöregedtél, vagy mi van veled?

— Elszoktam a járástól. Úgy reszket az egész testem, mint valami betegség után.

— Ha elfáradtál, akkor üljünk le egy kicsit.

— Úgyis késünk már.

Olga erősen belekarolt és gyorsabban haladtak tovább.

— Poljakov a kékszemüveges könyvelőt is bevonta hozzánk. Azt, aki a sztrájkolók elszámolását végezte — szólalt meg a lány egy kis hallgatás után.

— Kulagint? — találta ki Leon.

Olga bólintott.

— Most ugyancsak dolgozik. Mintha megváltozott volna. Nem is látszik rajta, hogy valaha ökonomista volt.

Leon maga karolt a lány karjába és meggyőződéssel válaszolta:

— Nem hiszem. Az ilyenek nem változnak.

— Akkor Iván Pavlovicsnak sem szabad hinnünk?

Leon nem válaszolt azonnal. Rjasin vele együtt ült, megosztották a fogság minden kínját és nem volt olyan kérdés, amelyről ne beszéltek volna.

— Iván Pavlovics? Az egészen más — jelentette ki Leon. — Ő, úgy látszik, felismerte tévedését. De ez a kék szemüveges? Na, majd meglátjuk... Tudod, hogy megtartották a második kongresszust?

— Tudom.

— És más semmit sem tudsz?

Olga megérezte: Leon valamivel többet tud és óvatosan felfigyelt:

— Nem. Miért? Mi van?

Hátuk mögött lódobogás, kocsizörgés hallatszott. Leon megragadta Olga karját és letértek az útról.

— Rajta, fakó — hallották Zajac hangját. Leon és Olga csodálkozva néztek egymásra.

— Zajacot nem hívtam — mondta Olga.

Leon valóban elkésett egy kicsit és akkor ért oda, amikor már mindnyájan ott voltak az összejövetelen. Alekszandrov őt is, Olgát is, beengedte a házba, azután kiküldte a szobából a fiát, hogy figyelmeztesse őket, ha valami történik. Amikor visszatért, átkarolta Leon vállát.

— Na, te öreg hengerész. Milyen volt az élet a kincstár kosztján? Úgy látom, rossz, igen rossz. Neked nem szabad többé megengedni, hogy nyíltan tevékenykedj, mert ha mégegyszer dutyiba csuknak, akkor véged.

Leon mosolygott.

— Semmi baj, Alekszandrovics. Szívósak vagyunk mi. A lelkünk egészséges és minden rendbe jön. A csontokra majd hús nő, ahogy mondják... De én úgy látom, te is megöregedtél egy kicsit...

Alekszandrov fojtottan felnevetett.

— Már hogy én öregedtem meg? De hiszen olyan mélyre beesett a szemed, hogy zsámolyra kell állni, ha valaki a szemedbe akar nézni, egy versztányira lement a szintről, ahogy a bányászok mondják.

Rjumin erősen megszorította Leon kezét, Kulagin pedig olyan szívélyesen mosolygott, hogy Leon azt gondolta: „Talán a kormányzósági központ mégis jobban ismeri az embereket."

Alekszandrov mindenkinek töltött egy csésze teát, egy kis edényben lekvárt hozott, odaállított egy üres pálinkásüveget és miután a kártyát az asztalra dobta, leült a szentképek alá.

Leon felvette a kártyát, lassan összekeverte, majd oldalt tette.

Mindnyájan őt nézték, csontos, sápadt arcát. Akaratlanul is arra gondoltak, milyen volt, mielőtt a börtönbe került. Különösen Alekszandrov nézte figyelmesen, mert mégis csak Leon tanítójának és pártfogójának tartotta magát. Élénken emlékezett az élénk, vadóc fiatal legényre, aki szántól összekarcolt ráncosszárú csizmát viselt. És lám, most egy férfias, komoly, nyugodt ember ül előtte, aki fekete szatén orosz inget viselt kigombolt kabátja alatt és éppen olyan magasszárú fekete csizmát, mint azelőtt.

— Elvtársak, rég nem láttuk egymást és sok mindent nem tudok — kezdte Leon lassan, mintha meghányná-vetné gondolatait, aztán váratlanul így szólt: — Mondjátok el röviden, ki mit csinál a maga körében. Kezdjen hozzá, Leonyid Konsztantyinovics.

Rjumin felvonta a vállát, mintha azt kérdezné: mire való ez? De Leon intett neki és akkor elmondta, hogy a szervezetben most csend van, nincs semmiféle vita és ritkán ugyan, de rendszeresen tartanak összejövetelt. Ilyenkor ideológiai műveket olvasnak fel,

megbeszéléseket tartanak. Maga a szervezet öt csoportból áll és mindegyik csoport öt emberből. A nyomda ép és jó állapotban van és legtöbbnyire a kormányzósági bizottság röpiratait nyomják rajta — szóval mindazt megismételte, amit elmondott Leonnak kettesben.

Leon nem tett fel kérdéseket és amikor Rjumin elhallgatott, megkérte Kulagint, beszéljen ő is a munkájáról. De amikor Kulagin befejezte a jelentését, megkérdezte:

— Kik alkotják a maga ötös csoportját?

— Hogy-hogy kik? A kör tagjai. De nekem nem ötös, hanem tizes csoportom van.

— Újonnan toborzott tagok?

— Öt ember: a segédmunkásom, két ember az irodából és két munkás. Azt ajánlom, hogy még vegyünk fel három új tagot.

— Maga veszi fel a tagokat?

— Természetesen magam.

Leon rápillantott Rjuminra, mintha azt kérdezné: „Hát ez hogy lehetséges? És hol a bizottság?" — majd így folytatta:

— Hogyan viselkednek a maga körének tagjai a második kongresszus ügyében?

Kulagin vállatvont.

— Mindnyájan várják a második kongresszus eredményeit.

— Milyen eredményeket várnak?

— Vagyis hát... hogyan? — csodálkozott Kulagin. Levette kék szemüvegét és megtörölte. — Várjuk az eredményt, azaz a pártonbelüli helyzet és az „Iszkra" hirdette politikai vonal elvi értékelését.

„Az Iszkra vonalának"... „Úgy... Vagyis a volt ökonomisták várják az ökonomistákat megsemmisítő irányvonal értékelését". Érdekes! — gondolta Leon, de nem kérdezett többet Kulagintól.

— Elvtársak, én most mondok valamit — kezdte halkan, — de csak nektek, ezt nem kell ismertetni a körökben. Már a börtönben megtudtuk, hogy a második pártkongresszus... szakadással fejeződött be — mondta halkan és mindenkin végigfutott a pillantása. — Az értekezlet többsége Lenin elvtárs mellé állott, a kisebbség pedig Martov mellé.

Rjumin, Olga és Alekszandrov lehajtotta fejét. Kulagin Leont nézte. Arca hol mosolyban úszott, hol komolyságot öltött magára.

— Bocsásson meg, de mi az, hogy „szakadás"? — kérdezte és mosolygott. — Maga tréfál, Leon? Vagy... — ismét komoly arcot vágott.

— Én nem tréfálok, hanem a bizottság ülését vezetem, Kulagin elvtárs — válaszolta Leon komoran és felállott.

— Úgy? De én nem értem, miről van szó — vont vállat Kulagin.

— A pártról, Kulagin elvtárs, az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt sorsáról.

Kulagin megtörölte a szemüvegét, felvette, majd magához húzva a teáscsészét, lekvárt tett bele. Kiskanalával zörögve, gyorsan kavargatta a teáját.

Alekszandrov fia jött be a szobába:

— Zajac jött meg — jelentette be.

Erre befejezték a bizottság ülését. Rjumin, Kulagin és Olga elrejtőztek a folyosón. Alekszandrov eltette az üres csészéket. Amikor kiment az utcára, majd Zajaccal visszatért a szobába, a bizottság tagjai a folyosóról már a kertbe mentek.

— Á-á, kit látok! — kiáltott fel Zajac és Leon felé ment, hogy üdvözölje. — Egy földimmel megyek halászni és elhatároztam, hogy a tanítódat is magunkkal visszük. Jöhetnél te is. Pfuj, hogy telefüstölted a szobát!

— A börtönben leszoktattak a cigarettáról. Most aztán egyiket a másik után szívom — válaszolt Leon. „Hát ez volna a besúgó?"

3

Ebben az évben Szuhanov gyárában egy harminctonnás Martin-kemencét helyeztek üzembe. A berakodó-téren megjelent az első berakodó-gép és az újonnan épített villanyerőmű állomás részére Németországból négy és félezer lóerejű turbinát hoztak.

Az erőműállomáson két váltásban dolgoztak. Csak úgy égett kezük alatt a munka.

Különösen a sínhengerlő blokksort szerelték gyorsan. Az a hír járta: Szuhanov hatalmas megrendelést kapott mandzsúriai szállításokra. De hogy az új gépek síneket, vagy más egyebet fognak-e hengerelni, azt senki sem tudta, sőt senkit sem érdekelt. Csak az volt az érdekes, hogy egyre újabb embereket vettek fel a gyárba és a bérek leszállításáról többé szó sem esett.

Rjumin arra gyanakodott, hogy a kezdődő élénkség a cárizmus távolkeleti politikájával van összefüggésben, a Mandzsúriában létrehozandó „Sárga-Oroszország" megteremtésének a tervével. Egyszer említést is tett erről Leonnak.

Leon gúnyosan megjegyezte:

— Talán külügyminiszter vagy, mi, hogy ennyire érdekel? Lám, nekem egészen más gondjaim vannak: Kulagin a kormányzósági pártbizottsághoz utazott tanácskozásra, mi peddig semmit sem tudunk.

— Miféle tanácskozásra? — csodálkozott Rjumin.

— Nyilván a második kongresszussal kapcsolatban. Neked is el kell menned Poljakovhoz és meg kell tudnod, miféle tanácskozásról van ott szó. Valami rosszat sejtek ezzel kapcsolatban: csak a volt ökonomistákat hívták meg. Bennünket, „iszkrásokat", félretoltak.

Rjumin kigondolt valami hivatalos ürügyet és elutazott Jugorinszkból.

Leon várta vissza. Várta két napig, várta három napig, de Rjumint mintha a föld nyelte volna el.

A negyedik napon Leon táviratot küldött Csurginnak azzal a kéréssel, hogy írja meg, mi újság. Amikor visszatért a városból, eszébejutott, hogy nincs ebéd, pedig Aljona nemsokára megjön a munkából, és nekilátott krumplit sütni.

Váratlanul kinyílt az ajtó és belépett Jermolajics.

— Ó, hány éve már, hogy nem láttalak! — kiáltott fel Leon. — Hová tűntetek Vihrajjal?

— Innen nem láthatod. Túlságosan messze van. Alig tudtunk ide eljutni — válaszolta kimerülten Jermolajics.

— Végleg?

— Végleg... Ott elbocsátottak minket. De Vihraj mindjárt munkába is állt, mert neki nem szabad onnan elmozdulnia. Tagja a batumi pártbizottságnak. De én szabad vagyok, mint a sas. Fogtam magam és elrepültem.

— Na, te sas! — nevetett Leon. — Bár az orrod nagyon hasonlít a saséra. Ugyancsak kihegyesedett. Na, meséld el, mi újság?

Leon közben krumplit sütött. Jermolajics nézte, majd ezt gondolta: „Semmit sem tud". Megkérdezte:

— Tudsz valamit arról, ami a bizottságokban történik?

— Nem.

Jermolajics átnyújtotta neki Luka Matvejics tejjel írt levelét. Leon a tűz fölé tartotta a levelet. A fehér papiroson Rjuminnak címzett sorok jelentek meg.

„Kedves Leonyid! Rossz fordulatot vettek az ügyek. Martov és Trockij vezetése alatt a kisebbség támadja a kongresszus határozatait. Lehetséges, hogy ez a harc a mi kormányzóságunkba is eljut. Az én emberem majd mindenről beszámol neked... Ne várjatok anyagot, közöljétek ezt a munkás párttagokkal. Hamarosan nálatok leszek. Hogy van Leon!? Otthon van-e vagy még vendégeskedik?"

Leon egyszerre megértette Kulagin elutazását és Rjumin távolmaradását. „Hát ez meg micsoda? — gondolta. — A kisebbség támadja a kongresszus határozatait?"

— Te szakács! Ég a krumpli! — nevetett Jermolajics és elővett egy kést és levakarta a lábas fenekére sült ételt. Majd levette kiskabátját. Végigsimított szakállán és elmondta, mit tud a párt helyzetéről Luka Matvejics és Vihraj elbeszéléseiből.

Éjtszakára Rjumin mérnök is visszaérkezett. Elmondta, hogy az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt helyi szervezetének vezetőségi értekezletét már ezelőtt egy hónappal megtartották és ott megtárgyalták a pártkongresszus határozatait, de az illegális sajtó, amely a határon túlról érkezett, állítólag elveszett.

— Azt hiszem, Poljakov valóban helytelen vonalat követ — fejezte be Rjumin elbeszélését.

Leon átadta neki Luka Matvejics levelét, és elgondolkozva járt fel-le a szobában. — Nyilvánvaló, hogy a kormányzósági pártbizottságban az egykori ökonomisták kerekedtek felül...

Sokáig tanácskoztak, hogy mit is csináljanak. Felháborodtak a kisebbség eljárásán és megállapodtak a követendő vonalban. Másnap Alekszandrovval együtt elutaztak Csurginhoz, onnan pedig hárman a kormányzósági pártközpontba.

Az illegális szálláson Rjasinnal találkoztak.

— Hát téged mi szél hozott ide? — kiáltott fel csodálkozva Leon.

— Tkacsenkóval együtt szabadultunk ki, és elhatároztuk, hogy részletesebben tudakozódunk a pártkongresszusról. Láttad Szergejt? Ő is itt van!

Mindnyájan örültek: végre! Még két elvtárs került szabadlábra. És amikor Tkacsenko is odajött, Leon egészen felvidult. „Na most majd beszélgetünk Poljakovval!" — gondolta.

Poljakov a bíróságról érdeklődött, és arról, hogyan jártak el az ügyvédek, de egyetlenegy szóval sem beszélt a kongresszusról és mégkevésbbé a szakadásról. Csurgin egy ideig hallgatta, hallgatta, végülis félbeszakította:

— Na, az mindennél kellemesebb, hogy elvtársaink kiszabadultak. Most azonban beszélgessünk a kellemetlen dolgokról is... Mi azért jöttünk, hogy két kérdést tegyünk fel magának: miért tünteti el a kongresszusról szóló sajtót, röpiratokat, és miért hívták ide tanácskozni a volt ökonomistákat: Jugorinszkból Kulagint, Alekszandrovszkból Zagorodnijt, de sem engem, sem Dorohovot, sem Alekszandrovot, vagyis a bizottságok vezetőit, nem hívták meg.

Poljakov láthatóan zavarban volt. Kis ideig gondolkozott és csak azután válaszolt:

— Mi, hogy úgy mondjam, az alsóbb szerveket hívtuk össze, nem pedig a vezetőket. A vezetőknek odaadjuk az illegális írásokat. Azok megértik, mert képzett emberek. Lehet, hogy nem tör-

tént minden szabályszerűen, ez a mi hibánk. Ezért kellett maguknak ide utazni? Ugyan!

De Csurgint nem lehetett egykönnyen félrevezetni, és ellentmondást nem tűrő hangon követelte:

— Tüstént hívja össze valamennyi szervezet vezetőit és beszéljen arról, hogy mi történt a második pártkongresszuson! Ha maga ezt nem teszi meg, akkor a három bizottság nevében én, Dorohov és Alekszandrov a Központi Bizottsághoz fordulunk és panaszt teszünk maga ellen, egyben pedig azt kérjük, hogy küldjék le hozzánk Luka Matvejicset, vagy a Központi Bizottság valamelyik megbízottját, hogy felülvizsgálják a maga tényked ését. És felelni fog azért, hogy a szervezetek előtt elhallgatja a pártkongresszus határozatait.

— Na, de honnan gondolod ezt, Ilja Gavrilics? — kiáltott fel Poljakov.

Csurgin azonban folytatta:

— Maguk eldugják az illegális írásokat és az „Iszkrá"-t; a Központi Bizottság feloszlathatja ezért a kormányzósági pártbizottságot. Természetesen mi támogatnánk ezt a határozatot.

Poljakov nem várt ilyen határozott kijelentést, zavarba jött. Tudta, kivel van dolga, tudta, hogy Csurgin nem beszél a levegőbe. De időt kellett nyernie, hogy más szervezetek támogatását is biztosítsa és sajnálkozva széttárta kezét:

— A legtöbb, amit tehetünk, hogy két hét múlva összehívunk benneteket, vezetőket. Minket lebuktattak. A bizottság öt tagja közül hármat lefogtak. Engem is besúgók követnek.

— Akkor majd összejövünk mi magunk! — válaszolt Csurgin és felállott. — Hol van az illegális sajtó, és az „Iszkra" legutóbbi száma? Legyen olyan kegyes, adja ide!

Poljakov úgy tett, mintha saját „Iszkra" példányát adná oda.

Csurgin Leonnal és Alekszandrovval aztán elutazott Jugorinkszba. Itt Csurgin a kormányzósági bizottság tevékenysége ellen tiltakozó kiáltványt fogalmazott meg a szervezetekhez. Tkacsenko és Olga kinyomtatták, aztán elküldték minden bizottságnak és kiosztották a munkás párttagok között az összejöveteleken.

Az egyszerű párttagok csak most értesültek az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt kongresszusáról és a kisebbség tevékenységéről.

Leon egy ideig nem mutatkozott az összejöveteleken.

Rjasin az első megbeszélést úgy vezette, ahogy kell. De már a második megbeszélésen, a „tizes" csoportban, melyet Kulagin vezetett, csak fölolvasta az „Iszkrá"-t és nem fűzött hozzá semmit.

Akkor aztán Kulagin szólalt fel és kijelentette, hogy nem ért egyet a kongresszuson hozott határozattal, majd terjedelmesen a „leninisták diktatúrájáról" beszélt. Arról, hogy Lenin az egész „hatalmat a pártban" a kezébe ragadta és az „Iszkra" szerkesztőségében önkényesen intézkedik. Határozott hangon fejezte be:

— Tanácsolom, hogy tiltakozzunk a kongresszus határozatai ellen és követeljük a párt központi szerveitől, hogy biztosítsanak helyet Martov híveinek.

Rjasin csak annyit mondott neki:

— Nem kell ilyen éles kijelentéseket tenni: „tiltakozunk", „követeljük". A kongresszuson emberek vettek részt, emberek pedig tévedhetnek. Nekünk, az alsó szervek munkásainak, az a feladatunk, hogy helyrehozzuk vezetőink tévedéseit.

— Ami igaz, az igaz — helyeselt Zajac. — Ez a Dorohov is nagyon hozzászokott az éles szavakhoz, de nekünk erre nincs szükségünk. — Majd suttogva mondta Rjasinnak: — Látod, ezért szeretlek téged, Iván Pavlovics! Te képzett ember vagy! De Leon?... Ki nem állhatom! Neked nincs semmi bajod vele?

— Semmi.

— Vajjon miért nem látjuk őt sehol sem? Hát Leonyid Konsztantyinovicsot miért nem látjuk?

Rjasin tréfásan válaszolt:

— Abbahagyták a politizálást!

— Egészen?

Rjasin áthatóan nézett Zajac arcába és komolyan felelte:

— Egészen...

— Hm... Érdekes... — pödörte meg vöröses bajuszát Zajac.

Rjasin egy kis idő múlva megkérdezte:

— Te is ültél?

— Én? Igen, ültem, de hamar kibújtam... Kár, hogy másik börtönben ültél. Téged is gyorsan kiszabadítottalak volna.

Kulagin folytatta:

— Csak gondoljátok meg, barátaim: a leninisták be akarták zárni a párt kapuit nemcsak az értelmiségiek, de a velünk rokonszenvező munkások előtt is, akik pedig teljes szívükkel velünk tartanak. Valóban szerencse, hogy Leninnek ezt a javaslatát elvetették és helyette Martov elvtársét fogadták el.

Rjasin hallgatott és az új embereket nézte, akiket Kulagin hozott be a csoportba. Ime: egyikük — fehér orosz inget viselő fiatalember, Kulagin helyettese az irodában — közbeszólt:

— Mihail Vaszilljevicsnek igaza van! El kell vetnünk és tiltakoznunk kell az ilyen rend ellen! Mi magunk javasoljuk a pártkongresszus határozatainak módosítását.

Rjasin másnap szólt Leonnak:

— Úgy látom, nekünk is meg lesz a magunk kisebbsége, a mi mensevikjeink. Kulagin csoportjában vannak elvtársak, akik nem értenek egyet a kongresszus határozataival. Az első alkalommal nem támadtam őket, békülékeny hangon beszéltem. Némelyek igen érdeklődnek felőled és Rjumin felől is, így például Zajac. Én azt mondtam, abbahagytátok a politizálást. Mi a véleményed róla? Zajac személyét meg kell vizsgálni.

— Köszönöm, majd megvizsgáljuk. De hogy te békülékeny voltál, az nekem sehogysem tetszik. Kulagin szét akarja szakítani a szervezetet. Rendre kell őt utasítanunk!

— Ó, te is, meg Kulagin is milyen hevesek vagytok! Nem szabad így viselkedni, Leon! Sokan vagyunk párttagok és véleményünk is különbözhet néha! Miért kellene ezért veszekedni?

— Csakhogy, Iván Pavlovics, mi teljesen elválunk azoktól, akik Lenin ellen lépnek fel — vágta el a szót élesen Leon.

Rjasin békülékenyen nevetett:

— Ha a feleségem veszekszik, inkább engedek neki, semminthogy szégyenkezzek a szomszédok előtt! Utóvégre én is, te is, Kulagin is, egy párt tagjai vagyunk! Miért ne engedhetnénk, egyik a másiknak, hogy megőrizzük a szervezet egységét?!

Leon csodálkozva emelte rá beesett szemét és vállatvont:

— Nem ismerek rád, Iván Pavlovics! A börtönben sokkal kérlelhetetlenebb voltál az elvi politikai kérdésekben.

— Leon, én egyszerű párttag vagyok! — jelentette ki komolyan Rjasin. — Nem ismerem sem Lenin, sem Martov elvtársat, de úgy gondolom, hogy forradalmi munka szempontjából sokkal jobb lesz, ha az orosz szociáldemokrácia e két legjelentékenyebb alakja között teljes lesz az egyetértés, ezért tiltakozom a szenvedélyek fellángolása és az ellen, hogy nagyító üvegen át nézzük a párt egy részének követeléseit és mindjárt lármát csapjunk, hogy szét akarják szakítani a pártot.

Leon szomorúan csóválta a fejét. Nem, ez az ember a börtönben nem mondott meg neki mindent. A pártonbelüli elvi nézeteltéréseket Lenin és Martov személyes ügyének nevezi. A párt egységét szeretné, de ugyanakkor helyesli a kisebbség támadását a pártkongresszuson hozott határozatok ellen. „Nem, Iván Pav-

lovics, mi ketten nagyon is különbözőképpen fogjuk fel a párton belüli helyzetet, semhogy megérthessük egymást! Te, úgy látszik, közelebb állsz Kulaginhoz" — gondolta.

— Iván Pavlovics — mondta — hittem neked a börtönben, de úgy látom, elhamarkodtam a dolgot! Semmit sem tanultál.

— Például mire gondolsz?

Leon reménytelenül intett.

— Minek kérdezed? Te jobban tudod, mi van a lelked mélyén!

— Hát ugyan mi van a lelkem mélyén? — kérdezte Rjasin sértődött hangon. — Azért, mert ellene vagyok, hogy itt kiélezzük a véleménykülönbséget?! Vagy, mert nem akarom előre meghatározni, hogy a munkás párttagok hogyan foglaljanak állást a kongresszus határozatainak megvitatásában? Nem értem, milyennek szeretnél engem látni, Leon?

Leon odalépett hozzá, belenézett kivörösödött arcába, és halkan mondta:

— Azt akarom, Iván Pavlovics, hogy világosan jelentsd ki: kivel tartasz! A párt többségével, a bolsevikokkal, vagy a kisebbséggel, a mensevikekkel? Semmi értelme sincs a ravaszkodásnak! Felnőtt emberek vagyunk!

Rjasin bíborvörös lett a felháborodástól. De uralkodott magán:

— Én a párt mellett vagyok, Leon! Helytelenül teszed fel a kérdést!

— Nem! Én úgy teszem fel, ahogy kell! Vagy-vagy! Más válasz nem lehet! Beszélj!

— Hát ez mi? Bizalmatlanság vagy kihallgatás?

— Ez is, az is!

Rjasin feltette sapkáját és gőgösen mondta:

— Úgy gondolom, nem vagyok köteles felelni, amíg ilyen hangon beszélnek velem! — és ezzel kiment.

— Nem is kell felelni, Rjasin elvtárs. Előttem minden világos! — szólalt meg Leon egy perc múlva.

Fel-alá járkált a szobában. Cigarettázott.

Az elhatározás szinte magától támadt benne: neki magának kell jelentést tennie a csoportokban.

Egy dolog izgatta: ki mellett foglalnak állást a munkáspárttagok, a bolsevikok, vagy mensevikek mellett?

...Aljona megjött. Tetőtől-talpig vörös volt az ércportól: ruhája, arca, lába, mintha valaki agyaggal mázolta volna be. Szeme homályosan csillogott. Tekintete fáradt volt.

Leült a zsámolyra. Aztán fáradtan levette magáról Leon munkakabátját és a kemencére nézett.

— Nem főztél?

— Nem. Rjasinnal beszélgettem — válaszolt Leon. — Ez a Rjasin, úgy látszik, a lelkemet is kirángatja. Gyere gyorsan, süssünk krumplit.

Aljona nevetett.

— Lám, milyen szakácsnőt találtam! Azzal a sültkrumplival éhenveszejtesz engem! Jobb, ha vizet hozol, én meg majd levest főzök. Már rég szeretnék valami folyékonyat enni.

— De azért mégis megsütöm a krumplit. Már nagyon megkívántam.

Leon vízért ment és szenet hozott. Nagyon is jól látta: Aljona fáradt. Nem szokott hozzá, hogy ércet és kokszot rakjon ki a vagonból. Nagy sajnálattal és szégyenkezve nézett rá. Bűntudatosan megszólalt:

— Még egy kicsit dolgozol, aztán elég volt. Hamarosan munkába állok.

— Ülj csak nyugodtan, és hagyd azt a munkát! Ahogy én látom, eléggé elfoglal téged a ti ügyetek... Majd rendbejössz egy kissé, aztán majd dolgozol!

Leon átkarolta. Kedvesen megveregette vállát:

— Köszönöm, édes feleségem, köszönöm! De én mégis munkába állok! Azt mondják, az új hengerdében van felvétel.

Az összejövetel előestéjén Kulagin jött Leonhoz. Magához hívta és bejelentette, hogy a kormányzósági pártbizottság képviselője megérkezett. Leon elment. Kiderült, hogy a képviselő: Poljakov.

Azt kérdezte Leontól, hogyan vezetik le a megbeszéléseket az összejöveteleken.

Majd váratlanul kijelentette:

— A kormányzósági bizottság önkényeskedésnek tekinti a maga tevékenységét, és nem engedi meg, hogy a mi képviselőnk nélkül beszélgetéseket vezessen le a csoportban!

Leon elkomorodott, fel akart állni, hogy elmenjen. A kormányzósági bizottság megtiltja, hogy beszámoljanak... a pártkongresszusról!

— Maguknak megvan a józan eszük ott a kormányzósági központban? — kérdezte izgatottan. — Mert ha erről jelentést teszünk külföldre a Központi Bizottságnak... — de nem fejezte be.

— Dorohov, figyelmeztettelek — mondta szigorúan Poljakov — ha önkényeskedsz, feloszlatjuk a bizottságot!

Leon hirtelen felemelkedett a székből.

— Feloszlatják? — vágott közbe tompa hangon. — Miért? Mert az „Iszkrá"-t olvassuk, a párt központi lapját?

— Azért, mert anarchista módon járt el és mert diszkreditálja a kormányzósági pártbizottságot az alsóbb pártszervezetek előtt. A maga anarchista és pártellenes tevékenysége külön megbeszélés tárgya lesz — válaszolt Poljakov, miközben hevesen az orrára tette cvikkerét.

Leont eszeveszett düh fogta el.

Poljakovhoz lépett, megragadta mellén a ruháját, rettenetesen megrázta, úgy, hogy Poljakov szemüvege leesett és eltörött, arca eltorzult a félelemtől.

— Én védem a pártkongresszus határozatait. Maga pedig ezt pártellenes tevékenységnek nevezi? Még a lelkét is kirázom magából ezért a kijelentéséért!

— Leon, elment az eszed! — kiáltott fel Kulagin.

— Ezért felelni fogsz, Dorohov! — mondta fojtott hangon Poljakov.

Leon eltaszította és elfordult. Igyekezett erőtvenni magán. Kis idő múlva határozott hangon megszólalt:

— Rendben van! Nem tartunk összejöveteleket. De kérem, követelem, hogy azonnal hívják össze az alsóbb bizottságok képviselőit. Ellenkező esetben mi, az „Iszkrá"-val egyetértő bizottságok képviselői, külön jövünk össze.

Poljakov megigazította gallérját, fekete nyakkendőjét és bosszúsan ráncolta homlokát.

— Rendben van! — egyezett bele. — Jöjjenek három nap múlva.

Leon megfordult és az ajtóhoz ment.

— Várj csak, Leon, te forrófejű! — hallotta Poljakov hangját. Hirtelen kinyitotta az ajtót és gyorsan lefutott a lépcsőkön az utcára.

Sötét éjtszaka volt. Az utca túlsó oldalán lámpa égett. Nem messze tőle egy polgári ruhás ember sötét alakja imbolygott.

Leon befordult a sarkon, de ebben a pillanatban valaki megragadta karját.

— A törvény nevében — hallatszott egy rekedt, mély hang.

Leon hirtelen megfordult, az egyik rendőr elesett, a másik revolvert rántott, ráfogta:

— A törvény nevében...

Leon teljes erejével hasbarúgta a rendőrt és hatalmas ugrásokkal villámgyorsan szaladt tovább. Mögötte a rendőrök súlyos lépte cuppant a sárban és síp sivított.

Harmadik fejezet

1

Távol a kormányzósági székvárostól egy nyaralóban tartották az ülést.

A helyi vonatról Leon és Csurgin már előbb leszálltak és kertek és telepek között haladtak tovább. Miután kiértek az alig észrevehető úthoz, amely enyhén hajló lejtőn vezetett, kis időre megálltak. Az éjtszakai homályban figyelmesen tekintgettek körös-körül, de senkit sem láttak.

A kertek mögül a távolodó vonat zaja hallatszott.

Csurgin menetközben gondolkozott: a hat bizottsági tag közül négy kijelentette, hogy egyetért a jugorinszki bizottság levelével, kettő nem válaszolt. Még ha Poljakovnak sikerült is ezeket maga mellé állítania, akkor is az „iszkrások" többségben lesznek az értekezleten. — De Csurgin tudta, hogy ha Poljakov már egyszer feloszlatással fenyegette meg a jugorinszki bizottságot, akkor ugyanezt megkísérli az összejövetel után is, még pedig nem csak a jugorinszki bizottsággal. Hogyan előzze meg ezeket a párt szétszakítására irányuló cselekedeteket, ha a kormányzósági pártbizottságban két ember maradt?

Csurgin halkan odaszólt Leonnak:

— Nehéz idők jönnek, öcsém! Úgy látom, nagyon komoly események előtt állunk! Ezek az események talán komolyabbak lesznek, mint azok, amelyeket eddig átéltünk, amikor az ökonomisták ellen harcoltunk. Poljakov nyilvánvalóan arra törekszik, hogy a maga hatalmába kerítse az „iszkrások"-kal tartó bizottságokat.

— Miért is ne próbálkozna meg ezzel? — Leon éppen olyan halkan beszélt. — Valamennyi barátja a kisebbség híve, volt ökonomisták, akiket ő titokban mindig támogatott. Az ökonomizmust mi „iszkrások" temettük el. Ők jól emlékeznek erre. Így hát semmi jót sem várhatunk tőlük. De ha ők fel akarják oszlatni a bizottságainkat, akkor mindvégig harcolok ellenük és semmiesetre sem engedem ki a kezemből a bizottság vezetését.

— Nagyszerű legény vagy te, öcsém! Fejlődsz! — dicsérte meg Csurgin. — Jó vezető válik belőled!

— Kár, hogy nincs itt Luka Matvejics — panaszkodott Leon.

— Nem baj, majd megbirkózunk mi magunk is! — nyugtatta meg Csurgin. És így folytatta: — Már itt az ideje, hogy ne támaszkodj mindig a tanítómesteredre.

Leon nem válaszolt.

Poljakov a következő módon számítgatott. Négy „iszkrás" bizottságból összesen öt embert hívott meg az összejövetelre. A

kormányzósági bizottságot támogató két bizottságból pedig négyet és ezenkívül Rjasint. Öt iszkrással szemben tehát Poljakovnak a kormányzósági bizottság tagjaival együtt összesen hat embere volt, és az ingadozó Rjasintól függött, hogy egyenlőszámúak lesznek-e a szavazatok, vagy pedig Poljakov többséget szerez.

Csurgin nem ismerte az összes jelenlévőket, de kitalálta, hogy itt valami nincs rendjén.

— A szavazásnál követeljük, hogy egy bizottságtól csak egy ember szavazzon! — szólt oda Leonnak. — Úgy látom, Poljakov be akar csapni bennünket.

— Ha már eddig is be nem csapott.

— Na, ezt még meglátjuk!

Rjasin hallotta ezeket a szavakat és nevetett.

Poljakov volt az előadó. Sajnálkozását fejezte ki, hogy ilyen későn találkozhat a helyi vezetőkkel és a kormányzósági bizottság tagjainak letartóztatásával indokolta meg a késedelmet. Folyékonyan, könnyedén beszélt, mintha csak most érkezett volna meg a kongresszusról, de úgy mondta el az eseményeket, mintha Lenin nem ismerte volna el a kongresszus határozatát, mely Martov megfogalmazásában fogadta el a párt szervezeti szabályzatának első pontját.

A párt központi szerveinek választása előtt, a körülmények véletlen találkozása következtében, még pedig annak folytán, hogy a „Bund"* tagjai elhagyták a kongresszust, a leninisták többséget kaptak, és saját jelöltjeiket választották meg a központi pártszervekbe. A szavazás nyilvánvalóan törvénytelen volt. Azonkívül, ha valakinek többsége van a kongresszuson, az még nem biztos, hogy többséggel rendelkezik a pártban is — következtetett Poljakov és így folytatta: — Mit jelent a vita a szervezeti szabályzat első pontjáról, arról, hogy ki lehet a párt tagja és ki nem? Mit jelent Lenin elvtárs indítványa? Azt jelenti, hogy a párt kapuit szorosan be kell zárni minden együttérző előtt, és hogy a legszigorúbb pártfegyelmet kell meghonosítani. A párttag eszerint parancsot kap, mit tegyen, azt kell cselekednie, nem pedig azt, amit helyesnek tart. Ez diktatúra a párttag személye felett. Úgy is mondhatjuk, bonapartizmus.

Az ülést egy nagy szobában tartották. A hosszú, vékony Poljakov az asztal mellett állott, a szomszéd szobába nyíló ajtó közelében. Szemüvege csillogott. Előtte a lámpa alatt vastag füzet

* Bund = A Litvániai, Lengyelországi és Oroszországi Általános Zsidó Munkásszövetség (1897-ben alakult) — nacionalista alapon álló szociáldemokrata szervezet. — *A szerk.*

feküdt. Gyakran közel emelte szeméhez, vagy lehajolt, hogy elolvassa feljegyzéseit.

Hegyes szőke szakállt viselt. Hosszúkás arca hűvös, mozdulatlan volt. Egész idő alatt egyszer sem mosolygott. Szórakozott tekintete elsiklott a jelenlévők feje fölött. Egyhangúan beszélt, mintha diákoknak magyarázna régen bemagolt tananyagot. Egyszer sem akadt meg a beszédben. Néha úgy látszott, hogy ő maga is élvezi mondatai ritmusát, mert be-behúnyta szemét.

Rjasin idegeskedett. „Eh, afféle értelmiségi mellébeszélés az egész" — gondolta. — Ilyen égető kérdésről ilyen jéghideg hangon beszél!" — mondta magában, miközben átgondolta hozzászólását.

Poljakov most a füzetbe nézett és ezt olvasta:

— Mindazt figyelembevéve, amit itt elmondtam, ajánlom, hogy az értekezlet a következő határozatot fogadja el. Először: helyeselje a kongresszus határozatát a szervezeti szabályzat kérdésében; másodszor: tekintse törvénytelennek, hogy a párt központi szerveibe csak a bolsevikok képviselőit választották be; harmadszor: a maximális programmot módosítani kell, amennyiben Karl Marxnak a „Proletariátus diktatúrá"-jára vonatkozó kifejezését helytelen mechanikusan alkalmazni Oroszország jövendő társadalmi viszonyaira.

Helyeslő hangok hallatszottak.

— Elfogadjuk.

— Itt helyben is ki kell szorítani az „iszkrásokat".

— A bizottságokat paritásos alapon kell felépíteni — hallatszott Kulagin hangja.

Leon égő tekintettel nézett végig a szobán, mondani akart valamit, de Csurgin hátul megrántotta kabátját és fülébe súgta:

— Szólalj fel elsőnek!

Rjasin nem helyeselte a nyílt fellépést az „iszkrások" ellen, és magában szidta Poljakovot. „Ez a nyurga fickó megbuktatja saját javaslatát, hiszen itt az „iszkrások" többségben vannak. Először be kell juttatni az embereiket a bizottságokba, megszerezni azok vezetését, és akkor aztán lehet írni ilyen indítványokat" — gondolta és kiment az utcára, hogy ellenőrizze az őrséget.

Leon szót kért, odament az asztalhoz és izgatottan megszólalt:

— Azért jöttem erre az összejövetelre, hogy tudomást szerezzek a második kongresszus határozatairól, és arról, hogyan kell teljesíteni ezeket a határozatokat... De Poljakov elvtárs arról beszélt, hogy nekünk küzdenünk kell a kongresszus határozatai ellen. Vagy Poljakov nyilvánvalóan az alapszervezetek szétszakítása felé vezet bennünket...

— Miért a szakadás felé? Mi csak nem fogadjuk el a kongresszus törvénytelen határozatát. És ez kötelességünk is! — szakította félbe Poljakov.

Leon felháborodottan felemelte hangját.

— Itt pedig nincs helye vitának!

Rjasin visszatért és megállott az ajtó mellett. Leon egyes vitákban nyilvánvaló szenvedélyessége tetszett neki. Figyelmesen hallgatta.

Leon pedig hevesen folytatta:

— Mit jelent az a határozat, melyet Poljakov felolvasott nekünk? Miféle hangok követelik itt, hogy a helyi szervezetekből is ki kell szorítani az „iszkrásokat"? Hiszen ez nyilt felhivás, hogy ne ismerjük el a pártkongresszus határozatait. Így azok az emberek cselekednek, akik megfeledkeznek a forradalmi pártfegyelemről. Az ilyen embereket én, mint a bizottság vezetője nem fogom kímélni, hanem minden erőmből ellenük leszek! Mindvégig! A szakadárokkal nincs mit beszélni! Nincs vita! A szakadárokat ki kell dobni a szervezetből! — fejezte be élesen.

— Na lám! Hát ez a véleménye? — kiáltott Poljakov.

— Igen ez a véleményem.

— Ez az a bizonyos katonai fegyelem! — mondta kárörvendően Kulagin.

— Kaszárnyarendszer!

— Részemről szeretném kissé megvilágítani a dolgot! — emelkedett fel helyéről Csurgin. — Szabad?... — Lassan beszélni kezdett: — Leonnak igaza van, itt azt ajánlják nekünk, tiltakozzunk a pártkongresszus határozatai ellen. Ez... — szigorú tekintetet vetett Poljakovra — ki bízta meg magukat, hogy ilyesmit tegyenek?

— Mi párttagok vagyunk és jogunk van arra, hogy minden bennünket érdeklő kérdésben véleményt mondjunk — válaszolt Poljakov.

— De maguk mindenekelőtt azért tagjai a pártnak, hogy teljesítsék határozatait. Kötelességük tisztelni a párt felsőbb szerveit és azt a vonalat, melyet ők ajánlanak, nem pedig a sajátjukat. Különben nincs szervezet, nincs párt... Most pedig az előadásról, az előadóról és a kisebbség híveinek tevékenységéről szeretnék beszélni. — Csurgin összevonta szemöldökét és szigorúan folytatta: — Véleményem szerint, a kisebbség híveinek tevékenysége nem méltó a szocialistákhoz. Indítványozom, fejezzük ki bizalmatlanságunkat a kormányzósági pártbizottságnak, mert eltitkolja a helyi szervezet előtt a kongresszus határozatait, és mert olyan vonalat visz, hogy kizárja a bizottságokból a kisebbségnek kényelmetlen „iszkrásokat". Továbbá szemtelen hazugság-

nak tartom az előadó állítását, hogy a párt központi szerveinek a kongresszuson történt megválasztása törvénytelen. Az a fölényeskedő követelés pedig, hogy a kisebbség szájaize szerint módosítsuk a kongresszus határozatait, szakadár tevékenység, és csak a szociáldemokraták ellenségeinek válik hasznára.

Poljakov idegesen szavába vágott:

— Csurgin elvtárs, rendreutasítom!

De Csurginra ez nem volt hatással. Feléje fordult és így szólt:

— Poljakov elvtárs, mi „iszkrások" pedig önt és a kormányzósági bizottságot utasítjuk rendre. A kérdés nagyon is komoly: legyen párt, vagy ne legyen párt...

— Pontosan ez a kérdés! — hallatszott Csurgin háta mögött egy lágy, halk hang.

Csurgin megfordult. Az ajtónál alacsony, zömök, nagybajuszos ember állott. Pipát tartott a kezében.

— Na éppen jókor jöttél! — sóhajtott fel megkönnyebbülten Csurgin és rámosolygott a vendégre.

A szobában fojtott zaj hallatszott. Leon és Alekszandrov felkelt és az ajtóhoz indult.

Az előszobából Luka Matvejics lépett be. Sapkáját levette és tenyerével végigsimította kopasz fejét.

Poljakov és Kulagin összenéztek... Luka Matvejics váratlan megérkezése összezavarta kártyáikat. Az indítvány elfogadtatására most gondolni sem lehetett. Mindketten tudták, hogy Luka Matvejics természetesen a többség képviselője és mint a kormányzósági pártbizottság vezetője, igen nagy tekintély a déli iparvidék „iszkrásai" előtt; ő pedig nem fogja megengedni, hogy a kongresszus határozatait vita tárgyává tegyék.

Rjasin ismét elgondolkózott. Van-e értelme annak, hogy még jobban kiélezze az „iszkrások" bizalmatlanságát maga iránt? Nem jobb-e ha árnyékban marad, legalább addig, amíg Luka Matvejics el nem utazik, aztán majd fokozatosan behozza a bizottságokba saját embereit.

Rjasin tehát nem szólalt fel. De nem szólalt fel Kulagin sem. Luka Matvejics futólag válaszolt barátai kérdésére. Kiszívta pipáját. Megigazította szíjjal övezett ingét és arról beszélt, mi a helyzet a párton belül.

Leon kiment az utcára, hogy ellenőrizze az őrséget. Akkor jött vissza, amikor Luka Matvejics már arról beszélt, hogyan zajlott le a kongresszus.

— Így tehát láthatjátok, elvtársak, hogy a szervezeti szabályzat első pontjáról folyó vita nem a fogalmazásra vonatkozott. Különbözőképpen fogták fel ama legmélyebb alapelveket, ame-

lyekre a forradalmi marxista pártnak fel kell épülnie. A párt szervezetének és tevékenységének alapvető elvi különbségéről van itt szó. Ezt itt helyesen mondta Csurgin. A kongresszuson így merült fel a kérdés: legyen Oroszországban valóban harcos, forradalmi szociáldemokrata munkáspárt, vagy pedig legyen az ingadozó, forradalomtól távol álló kispolgári elemek gyüjtőhelye. Mit mondanak Martov hívei? Egyszerű nyelvre lefordítva ezt mondják: Ha valakinek megtetszenek a mi eszméink és hajlandó anyagilag támogatni bennünket, akkor pártunk tagjának tekinthetjük. De hogy ez az ember eljöjjön a mi titkos gyűlésünkre, vagy a mi utasításunkra röpcédulát terjesszen, és kockára tegye életét, ezt már nem kívánhatjuk tőle. Mert ennek, mondják ők, katonai fegyelem íze van és elriasztja tőlünk az embereket. Vagyis Martov hívei azt ajánlják, hogy a párttagok legyenek függetlenek a bizottságtól, a forradalmi fegyelem ne kötelezze őket... Ne legyenek kötelesek teljesíteni a párt határozatait... Fölmerül az a kérdés, mire lesz alkalmas az ilyen emberekből álló párt?

— De dühös ember vagy te, legény! — mondta Poljakov a mellette ülő Leonnak. — Akkor ott Kulagin lakásán azt hittem, agyonversz...

— Én pedig azt hittem, hogy a rendőrségre kerülsz.

— Miért?

— Mert akkor a rendőrség követett téged és körülvette a házad.

— Lehetetlen, hiszen én nem sokkal azután, hogy te eltávoztál, a pályaudvarra mentem és senkit sem láttam!

— El akartak fogni, de megszöktem előlük, úgy látszik, azt hitték, elszalasztottak téged.

Poljakov mindkét kezével megszorította Leon karját és megköszönte:

— Köszönöm, Leon.

Még valamit akart mondani, de Luka Matvejics egyenesen hozzáfordult:

— Most pedig, Poljakov elvtárs, vegye tudomásul, hogy azért, mert maga itt pártellenes tevékenység útjára lépett és szembehelyezkedett a pártkongresszus határozataival...

— Igen, szembehelyezkedett!

— Szégyen!

— Ezért — folytatta Luka Matvejics és Poljakov szemébe nézett — a kormányzósági bizottság a mai naptól kezdve fel van oszlatva.

Poljakov kimeresztette szemét. Levette szemüvegét. Luka Matvejicsre nézett és végül megkérdezte:

— Fel van oszlatva?

— Igen.

A szobában csend lett. Csurgin és Leon Luka Matvejicsre nézett, Rjasin és Kulagin — Poljakovra.

— Ki... ki oszlatta fel? — suttogta alig hallhatóan Kulagin.

— Én! — felelte szárazon Luka Matvejics — a Központi Bizottság megbízásából... Most pedig közölni akarom mindnyájukkal, hogy a kisebbség nyílt támadást kezdett a párt ellen. Itt van Martov levelének másolata — mutatott fel egy levelet Luka Matvejics. — Ebben utasításokat ad a helyi híveinek, hogy dobják ki az „iszkrásokat" a bizottságokból, ássák alá a bizalmat a párt központi szervei iránt, amelyeket a kongresszus választott meg, bomlasszák a csoportok munkáját!

— Ez lehetetlen! Ez rettenetes! — kiáltott fel Rjasin.

— Igen, ez rettenetes, mert a kisebbség minden helyi munka bomlasztásának útjára lépett és a kongresszus határozatainak megváltoztatására törekszik. Legyen szíves, hallgassa meg Rjasin elvtárs, Martov ezt írja: „fékezzék a munkát... üzenjenek háborút a leninistáknak... úgy intézzék az ügyeket, hogy meghódítsák a bizottságokat..." Így is írta: „hogy meghódítsák a bizottságokat". Ez több a soknál!... Lenin elvtárs viszont megbízott, hogy ismertessem a helyi szervezetekkel a kisebbség bomlasztó munkáját. Ezt meg is cselekedtem. A következő határozatot javaslom: utasítsuk rendre ezeket az elbizakodott embereket, ezeket az új opportunistákat és kényszerítsük őket, hogy hajtsák végre a kongresszus határozatait.

— Helyes határozat!

— Szégyen, hogy ennyire jutottak! — hallatszottak hangok.

— És küldjünk Lenin elvtársnak levelet, melyben teljes mértékben helyeseljük tevékenységét! — ajánlotta Csurgin.

Leon ismét elment, hogy ellenőrizze az őrséget.

A nyaraló a kert mélyén, bokrok között állott. Falait borostyán nőtte be. Köröskörül őrök állottak, és az ember azt hihette, hogy észrevétlenül senki sem juthat be ide. Mégis, amikor Leon elhaladt egy bokor mellett, gyanus zajt hallott. Szólt a legközelebbi őrnek, és már megindult a zaj irányába, de az őr — egy bányász — jelekkel tudtára adta, hogy majd maga intéz el mindent és lopakodva elindult a bokor felé.

Egyszercsak valaki kirontott a bokorból, a bányász utána. Leon gyorsan visszatért a házba és halkan mondta:

— Figyelik a nyaralót.

Luka Matvejics befejezte beszédét.

— Elvtársaim, el kell halasztani a tanácskozást, ajánlom hagyjuk jóvá a kongresszus határozatait, és küldjük el határozatunkat az „Iszkra" szerkesztőségébe. Van más indítvány? — Poljakovra, Rjasinra, Kulaginra nézett, de azok lehajtott fejjel ültek, hallgattak.

— Nincs — felelték egyszerre mindnyájan, az „iszkrás" bizottságok képviselői.

— Hát akkor egyelőre befejeztük.

Poljakov megszólalt:

— Hátsó kijáraton át az árokba, és a két baloldali ablakon keresztül a szőlőskert felé! Gyorsan!

Rövid idő múlva a nyaraló üres lett.

2

A nyaralóból kerülő úton kellett visszatérni. Luka Matvejics búcsúzkodva így szólt Leonhoz és Rjasinhoz:

— Meggyőződésem, hogy Jugorinszkban spicli van. Figyeljétek meg jól az embereket! Ha megtaláljátok, azonnal intézzétek el.

Amikor Leon és Rjasin Jugorinszkba ért, Zajac nem volt odahaza. De nem találták a hengerdében sem, ahol dolgozott. Két nap múlva Zajac visszajött és sok halat hozott szekerén. Maga fogta-e a halat, vagy vásárban vette, nem lehetett ellenőrizni.

Nemsokára ezután Olga és Tkacsenko röpcédulát nyomtattak a pincében, Jermolajicsnál. Mikor befejezték a munkát és kihúzták a párnát, amellyel a szellőztetőnyílást fedték be, valami nagy csattanással a padlóra esett. Ismét befedték a szellőztetőnyílást és egy zöld ceruzát találtak. Aggodalmasan vizsgálták az udvarnak a pince fölött levő részét és az esőtől nedves földön ismeretlen lábnyomokat találtak. Ekkor Jermolajics segítségével zsákba szórták a betűket, fogták a festékeket, a hengert, a lemezeket, és máshova vitték át.

Hajnalban Jermolajicsra rátört a rendőrség. A pincében mindent felforgattak, felbontották a savanyú uborkával teli hordókat és semmit sem találtak.

Leon az új hengerdében dolgozott. Ma állott először munkába. Ismerte a hengerész munka minden fogását, de annyira elszokott tőle, hogy bár az új gépcsoportnál a munka teljesen mechani-

zálva volt, mégis nagyon elfáradt. Úgy érezte, nem lesz ereje, hogy eljusson a lakásáig a meredeken felfelé vivő úton.

A szirénajel előtt Jermolajics odajött hozzá és elmondta, hogy házkutatást tartottak nála. Leon Olgától már tudott a zöld ceruzáról. Megparancsolta, a ceruzát dobják be Zajac munkaszekrényébe. Kezet mosott a hordónál és bement a hengerdébe.

Félrehívta Tkacsenkót és megkérdezte:

— Odadobtátok a ceruzát? Jermolajicsnál házkutatást tartott a rendőrség.

— Egyelőre még nem sikerült bedobni a ceruzát — válaszolt Tkacsenko — de ma kilesem a kedvező pillanatot és magam dobom be.

Leon Aljonával együtt tért haza. Lassan lépkedett. Hallgatott. Zajacra gondolt és eszébe jutott mindaz, amit tudott róla. Aljona pedig férjét figyelte és gondolkozott: „Lakást kell változtatni, vagy esetleg kis házat kellene építeni a gyár közelében". Ezt a gondolatát elmondta Leonnak is:

— Neked is jobb, ha közelebb kerülsz a munkahelyedhez, és legalább lesz saját kis zugunk, megúntam már, hogy olyan szűken legyünk egy szobában! — mondta az asszony.

— Úgy beszélsz, mintha tele volna pénzzel a tárcád... Várjunk! Ez nem sürgős — vetette ellen Leon.

— Kérek édesapámtól... ötszáz rubel elég egy kis házacskára!

— Nehéz lesz megfizetni az adósságot! Két éven át káposztalevesen kell majd élnünk, hogy kifizethessük.

— Te mit gondoltál? — sértődött meg Aljona. — Nem kölcsönbe kérem apámtól! Attól ugyan nem lesz szegényebb...

— Hát tégy, amint akarod... — válaszolt közönyösen Leon és megállt a halom tetején. — Huh, úgy reszket a lábam, mint láz után!

Aljona is megállt. Végigpillantott a széles, lapos völgyön, és mintha helyet választana a háza számára, a fák felé mutatott:

— Jó lenne odaépíteni a házat! Közel a folyóhoz, és a gyár is egy lépésre van onnan!

Leon fáradt tekintettel odanézett és megindult a falu felé.

— Majd később kiválasztjuk...

— Hallottad a nagy újságot? — kérdezte Aljona, mikor utólérte. — Lakodalom volt nálatok. Találkoztam Sztyepánnal. Eljött a családjáért. Elmondta, hogy Fegyka hazajött a katonaságtól, és azonnal megkérte Násztya hugodat. Na, aztán böjt előtt megtartották a lakodalmat.

— Hamar...

— Igen — folytatta Aljona — te meg mindig csak a dolgaiddal vagy elfoglalva! Legalább meglátogathatnád a rokonaidat!

— Nem baj, majd karácsonykor hazamegyünk! — válaszolta Leon és így folytatta: — Kár, hogy elkéstem a lakodalomról, szívesen mulattam volna... A börtön óta tudom: mi az, ha az ember kedvére ehet a jó hazai céklalevesből! Nekünk ott kondérban főztek, de egyszer valami dög lehetett benne, mert bizony kihánytuk az egészet. Akkor aztán éhségsztrájkot kezdtünk. És tíz napig semmit sem vettünk a szájunkba vizen kívül. Ezért aztán még három hónapot sóztak rám...

— Tíz napig semmit sem ettél?! Semmit?

— Nem én, egy szemernyit sem!

Aljona sóhajtott. Kézenfogta Leont és szomorúan mondta:

— Ljova, ne adja isten, ha ismét történik veled valami, nem bírom ki! — körülpillantott és enyhe szemrehányással mondta: — Szörnyen makacs vagy! Most még többet foglalkozol a dolgaiddal! Úgy vártalak, vártalak és te megint minden este elmégy hazulról!

— Hát gyere velem!

Aljona a fejét rázta.

— Nem megyek! Nem értek én az ilyen dolgokhoz. Engem ugyan semmi sem vonz hozzájuk. Nem akarom tönkretenni az életemet. Hej, ha abbahagynád ezeket a dolgokat, de másképpen élhetnénk...

Ezt minden harag nélkül mondta.

De Leonnak mégis kellemetlen volt hallgatni ezeket a szavakat.

Világos lett előtte, hogy Aljona számára most is terhes, idegen az ő munkája, és csak azért tűri, mert nem tud rajta változtatni.

— Hát igen... — mondta lehangoltan — az én hugom, Varja nem így nézi ezeket a dolgokat, mint te, Aljona. Különben, ahogy gondolod...

Némán haladtak tovább. Mindegyikük gondolataiba mélyedt. Szótlanul ültek az asztalhoz. Ebéd után Leon Nyekraszov költeményének egy kis kötetét vette elő. Lefeküdt pihenni, de alig olvasott egy oldalt, elaludt.

Aljona szánakozó tekintettel nézett reá és ezt gondolta:

„Most fekszik, aztán elmegy. Uramisten, hát mit vétettem én azzal, hogy úgy akarok élni, mint a többi ember?"

Megjött Olga és Leon felkelt. Olga nagyon izgatott volt.

— Tkacsenko üzeni, mondjam meg neked, hogy az az ember átvette azt a tárgyat — szólt Leonhoz.

Aljona semmit sem értett meg ezekből a szavakból.

Leon gyorsan felöltözött és elment.

Aljona bosszankodott. Fájt neki, hogy Olga többet van Leonnal, mint ő. „Nyilván szándékosan intézi így az a lány, hogy minél többet együtt lehessen Leonnal. Szerelmes belé és megfogta valamivel. Na, de majd elmegyek a jósnőhöz és megbabonázom őt. Nem hihetem, hogy mindig csak a munkájuk ügyében találkoznak" — mondta idegesen önmagának. De csakhamar becsukta a könyvet és így maradt fekve az ágyon. Sűrű, sötét szemöldökét álmodozva felvonta, a mennyezetre bámult. Ismét életére, Leonra, a jövőre gondolt és semmi örömet sem látott maga előtt.

A bizottság ülésén Leon elmondta, hogy felmerült az a gyanú: Zajac besúgó. Rjasin elgondolkozott.

— Igen, kétségtelenül besúgó... Ki kell hallgatni és elintézni — mondta végül, aztán így szólt: — Bízzák ezt az ügyet reám és Leonra.

Hosszú ideig mindenki hallgatott. Olga Rjasinra sandított, aztán Leonra. Hirtelen aggodalom fogta el. „Hátha Rjasin Zajacot és Leont is...?! — gondolta és gyorsan megszólalt:

— Azt javaslom, hogy az ügyet három emberre bízzák: Dorohovra, Rjasinra és Tkacsenkóra.

Zajacot értesítették, hogy csoportja gyűlést tart. A megbeszélt helyen Leon és Rjasin várta Zajacot és közölték vele, hogy a gyűlést biztonságosabb helyen fogják megtartani: az erdőben, a sziklák alatt. Zajac semmit sem sejtve velük ment. Tkacsenko hátul haladt.

Mikor kiértek a malom mögé, leereszkedtek a folyóhoz, a szikla alá. Leon tompa hangon megszólalt:

— Zajac, mindent tudunk... Aljas gazember vagy. Ha van mondanivalód, beszélj.

Zajac rámeresztette a szemét, majd Rjasinra és Tkacsenkóra nézett. Látta, hogy mindegyikük kezéből revolvercső mered feléje és térdreroskadt.

— Ljovka, Szergej, Iván Pavlovics — dadogta kétségbeesetten, elfúló hangon és a kezük után kapkodott. — Kedves barátaim! Ljovka, megbántam bűnömet. De Ljovka, kedves, aranyos fiacskám, nekem gyermekeim vannak!

Leon ráirányította revolverét és szigorúan kérdezte:

— Beszélj, te árultad el a kormányzósági pártbizottságot? A gyűlést a nyaralóban?

Zajac feléje nyujtotta a kezét:

— Ljova, elmondok mindent, csak kegyelmezz...

Lövés dörrent. Zajac arcra bukott. Lába lassan kinyúlt.

Leon csodálkozva nézett Rjasinra.

— Miért sietted el a dolgot?

— Nem tudtam tovább várni. Nem birták az idegeim, — mondta Rjasin és elfordult. — Többé nem vállalok ilyen dolgot.

Tkacsenko követ kötött a halottra és bedobta az örvénybe.

Olga otthon várt Leonra. Aljona mitsem sejtve olvasott fel az „Anyegin"-ből. De Olga nem tudott figyelni. Mintha tűkön ült volna. „Mi lesz, ha Tkacsenko nem jött el, vagy elkésett? Mi lesz, ha Rjasin Zajac helyett Leont...? Nem, nem... Mi minden nem jut az eszembe! Jaj istenem, de hát miért jönnek olyan sokáig?" Erősen aggódott. Türelmetlenül hol az ajtóhoz, hol az ablakhoz lépett és egyre hallgatózott.

Végül Aljona megkérdezte:

— Milyen különös vagy, Olga... Tán lázad van? Mi történik ott nálatok?

— Mit mondasz? Már hogy nekem?... Nem tudom... Csak rosszul érzem magam... Érted? Ráz a hideg... Leon elment Rjasinnal. Én... én pedig úgy nem szeretem ezt a Rjasint... Gyűlölöm... — mormolta gyorsan.

— Rjasin fenyegeti Leont, mert fellépett ellene? Olga, de szólj legalább egy szót! Miért kínzol? — Aljona odament hozzá és megfogta a kezét. Hirtelen mindent megértett. — Hát ennyire szereted? — kérdezte rettegve.

Olga felemelte fejét, csendesen mondta:

— Szeretem.

Aljona eltántorodott tőle. Szemében harag villant.

— El akarod tőlem csalni a férjemet? Na, megállj, kitépem a hajadat! Megfojtalak! — kiáltott fel és Olgára vetette magát.

Olga kissé hátrahúzódott. Bosszankodva mondta:

— Aljona, megőrültél? Nahát, te közönséges falusi asszony vagy, látom. Én nem titkoltam el előled, hogy szeretem Leont, de eszem ágában sincs, hogy megbontsam az életeteket.

— De neked nem szabad őt szeretned! Ő az enyém, csak az enyém. Nagyon is sokat fizettem ezért a szerelemért, semhogy másnak adjam őt! Nincs jogod...

Az ajtó sarkig kitárult... Leon lépett be.

Aljona visszahúzódott a könyvespolchoz.

— Mit veszekedtek itt? Miféle lárma ez? — kérdezte Leon, miközben levette a kabátját.

Olga ránézett. Leon szemében öröm ragyogott. Olga választ várt. Leon bólintott.

Olga azonnal felöltözött és elment. Utána Aljona is Gorbovékhoz ment.

Leon vállatvont. Kigombolta hódbőrös rövid mellényét, leült a zsámolyra a kályha mellé és cigarettára gyujtott... „Már én is úgy csinálom, mint az apám. Csakhogy az bánatból teszi, mert rossz sorsa van, én meg azért, mert sehogysem értjük meg egymást Aljonával — gondolta. Fejét csóválta. — Lehetséges az, hogy annyi szenvedés után se értjük meg egymást?"

A kályhában forróságot árasztva égett a szén. Visszfénye rőt árnyékot vetett Leon ingére, sovány arcára. Macska dörgölődzött lábához, de nem vette észre.

3

Karácsonykor Leon Kundrjucsevkába küldte Aljonát, maga pedig elhatározta, hogy előbb Csurginékat látogatja meg.

Varja szemrehányásokkal fogadta.

— Nem szégyeled magad, Ljova? Ősszel szabadultál, aztán azóta nem is mutatkoztál. Én már azt hittem, ismét történt valami.

— Erőt gyüjtöttem... Hát az urad és parancsolód hol van?

— A faluba ment. A rokonságot látogatja meg.

— Ti hogy vagytok? Édesapánk, Okszána nem volt itt?

— Apa éppen ma utazott vissza anyánkkal. Nálam vendégeskedtek. Okszána pedig itt tanít. Most éppen a nevelőanyjához utazott Novocserkasszkba.

Leon kinézett az ablakon. Az utcán, a háztetőkön kékes hó hevert. Az ablakok üvegén a napnyugta piros visszfénye égett. Az előkertben törékeny dér-ruhájukban úgy álltak a mozdulatlan fák, mintha félnének, hogy széthull. A dér ezüstös pora csendesen szállingózott.

Varja, amíg az ebédet elkészítette, a lakodalomról beszélt.

— Fegykának valami rangja is van. Katonai iskolában tanult. Az édesapánk feltételeket gondolt ki. Azt mondja, ha egyszer el akarod venni Násztyát, jól van, de gyere hozzánk lakni. Fegyka erre összeveszett az apjával és úgy jött át hozzánk, mintha teszem azt, fogadott fiú lenne. Édesapám nem győzi dícsérni! „Hej, ha a fiam is ilyen jól értene a gazdasághoz. Bizony, már Zagorulkin sógorral mérkőzünk gazdaság dolgában. Na, de mondja, most aztán felfelé haladunk ám! Fegykának aranykeze van." Csak

arról nem beszél, hogy melyik lábára áll, mert addig-addig kapaszkodik fölfelé, amíg le nem repül a magasból.

Leon mosolygott. A fiatalabb Csurgin, aki valamit faragott a padlón, megkérdezte:

— Anyám, ki repül?

— A nagyapád, fiacskám.

— Én is repülni fogok.

Leon felvette a kisfiút, és majdnem a mennyezetig emelte, aztán letette.

— Ejnye, de nehéz vagy. Biztosan követ eszel.

— Követ senki sem eszik, Leon bácsi. Én sült krumplit eszek, meg tejet iszok — felelte a kisfiú sértődötten.

Csurgin későn este jött meg. Lassan belépett a szobába és halkan mondta:

— Na lám, úgy látom, vendég van nálunk! — A székre állította kicsiny útitáskáját és kezetnyujtott Leonnak. — Sokáig itt maradsz? Már táviratot akartam küldeni neked.

Leon kérdőleg nézett reá, de sógora nem mondott többet. Lassan levette sapkáját és tenyerével simított végig a haján.

— Voltál Luka Matvejicsnél? — kérdezte Leon.

— Igen.

— Mi újság ott nála?

— Újság? — kérdezte Csurgin. Megigazította az ablakon a vászonfüggönyt és röpcédulakötegeket vett elő az utitáskájából.

Aztán egy vékony újságlapot tett az asztalra.

Az „Iszkra" 53-as száma volt.

Leon kezébe vette az újságot és elolvasta az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt kongresszusáról szóló tudósítást.

— Tudósítás a kongresszusról? Ilyen későn? — kérdezte csodálkozva, fordított egy lapot és meglátott még egy hírt:

„Változások az ‚Iszkra' szerkesztőségében."

„A kongresszus után, november elsején Lenin elvtárs — bár továbbra is az ‚Iszkra' munkatársa marad — kilépett a szerkesztőségből. A szerkesztőség megmaradt tagja, G. Plehanov, a szervezeti szabályzat tizenkettedik paragrafusa értelmében belső munkatársnak fölvette a szerkesztőség négy régebbi tagját (V. Zaszulics, P. Akszelrod, Sztarover, L. Martov). Így hát az ‚Iszkra' a mai számtól kezdve ugyanazon bizottság szerkesztésében jelenik meg, amely három év óta vezette a lapot, kivéve a szerkesztőség tagjai közül kivált Lenin elvtársat."

Leon Csurginra nézett, aki halkan dobolt ujjaival az asztalon. Fia ott ült a térdén és vidám csengő hangon mesélt valamit. Leon mégegyszer elolvasta a szerkesztőségi üzenetet és csak akkor ér-

tette meg: Plehanov önkényesen vonta be az „Iszkra" szerkesztőségébe a kongresszus által be nem választott szerkesztőket. A lapot tehát magához ragadta a kisebbség...

— Ú-ú-úgy — mondta komoran Leon és elképzelte, amint Rjasin ott áll előtte és átható, gőgös, kárörvendő tekintete az arcába fúródik, majd így szól: „Na, mit mondasz most? Kinek a vonala győzött? Lehet, hogy megcserélődnek a szerepek a bizottságban?"

Felkelt, a lámpa lángjánál meggyujtotta cigarettáját és leguggolt a kályha mellé.

— Hát igen... Bizony, úgy látszik, szomorú híreket hoztál, Ilja — mondta keserűen. — Mondd el, mi történt.

Csurgin a széken ült. Hátravetett fejét a falnak támasztotta. Gondolkozott. Egész Dél-Oroszországban csak a minap zúgott át a sztrájkok, tüntetések hulláma. Nyikolajev városában a munkások megütköztek a rendőrséggel, Kievben és Harkovban pedig a kozákokkal. Tulában a fegyvergyár dolgozói tüntetést rendeztek a mozgó rögtönítélő bíróságoknak a délorosz városok tüntetőivel szemben elkövetett állati kegyetlenkedései ellen. Harkovban összegyűltek a zemsztvo képviselői és reformokat követelnek. A cár el akart látogatni Rómába, de már Bécsből visszatért Oroszországba, mert az olaszországi szocialisták viharosan tiltakoztak látogatása ellen. Itt, szerte az országban, a munkásság és a nép életének minden megnyilvánulásában érnek a forradalom erői. Ezeket az erőket egybe kell gyűjteni és harcbavezetni az önkényuralom ellen. Ezért a nagy ügyért kell dolgozni egy emberként az egész pártnak, minden egyes tagjának, együttesen, fáradhatatlanul, nem kímélve az erejét. A kisebbség pedig véglegesen a szakadás útjára lépett és magához ragadta az „Iszkrá"-t. Plehanov, aki meg akart egyezni a kisebbséggel, az „Iszkra" 52. számában „Mit ne tegyünk" címen cikket írt, amely Lenin és a párt többsége ellen irányult.

— Bizony, Leon, nehéz idők kezdődnek — szólalt meg Csurgin, félbeszakítva gondolatait. — Az OSZDMP Külföldi Ligájában a kisebbség hívei kerültek felül és hivatalosan is harcot kezdtek a Központi Bizottság és Lenin elvtárs ellen. Martov és Trockij nyíltan kijelentették, hogy az általuk kitűzött cél elérése érdekében „fel kell használni minden eszközt, amely kiszélesíthetné a kisebbség befolyását". Híveiknek azt ajánlották, kerítsék hatalmukba a vezetést a helyi bizottságokban. Amint látod tehát, ez már nem nézeteltérés. Ezek tulajdonképpen már megalakították a maguk kisebbségi mensevik pártját... Lenin elvtárs elhagyta Genfben a Liga kongresszusát, a Központi Bizottság pedig törvénytelennek jelentette ki ezt a kongresszust. De megfékezi-e ez a kisebbséget,

azt nem tudhatjuk. Egy biztos, ezután, Zagorodnij, Rjasin, Poljakov, minden erejüket megfeszítik, hogy hatalmukba kerítsék az „iszkrás" bizottságokat.

— Na és mit határoztatok ott, Ilja? — kérdezte Leon.

— Elhatároztuk, hogy a párthoz és a munkás párttagokhoz fordulunk. Meg kell nekik magyarázni, miről van most szó és mi a különbség a többség, a bolsevikok és a kisebbség, vagyis a mensevikek között. Ha ezt jól meg tudjuk magyarázni, akkor a Rjasinok és a Zagorodnijok elvesztették a játszmát. A kormányzósági bizottság egyébként kizárta tagjai közül Poljakovot.

— Akkor mi is kizárjuk a bizottságból Rjasint és Kulagint.

— Helyes.

— Kit kooptáltok Poljakov helyett?

— Engem. Téged pedig helyettesnek — tette hozzá Csurgin.

Leon nem válaszolt. „Hát jó, nem vallanak szégyent velem."

Miután Varja és a kisfiú lefeküdt aludni, a két férfi még sokáig beszélgetett. Hirtelen kopogtak. Távirat jött.

„A nagyapa üdvözletét küldi. Nem utazhat oda, mert megbetegedett."

Csurgin, miután átfutotta, némán állva maradt a szoba közepén. Fejét lehajtotta. Lassan négyrét hajtotta a táviratot.

— Elutazásom után egy órával adták fel — szólalt meg végül tompa hangon. — Luka Matvejicsot letartóztatta a rendőrség.

Leon elhatározta, hogy azonnal visszatér Jugorinszkba.

Éjfélkor Csurgin, miután magával vitte a röpcédulákat, elkísérte Leont a pályaudvarra.

Hideg idő volt. Esett a hó. A bányásztelepek utcái sötétek, néptelenek voltak. Unalmasan, bánatosan üvöltöttek a kutyák.

Szobacsevka bányásztelep utcáin kiáltoztak és káromkodtak a bányászok. Egyszer csak visszhangos zaj hallatszott, gyorsan közeledett. Fenyegető hang harsogta:

— Engem akarsz te hasbaszúrni?... Kirázom a lelkedet!

Ebben a pillanatban betört ablaküveg csörömpölt, kutyák ugattak és a mellékutcából futó léptek zaja hallatszott.

— Iván! — Csurgin megismerte Nyedajvozt és feléje kiáltott. — Idegyere!

Nyedajvoz megállott és eszébejutott, amikor valamikor egyszer megígérte: „Kedves cimborám, szavamat adom, többé nem verekszem."

Csurgin odalépett hozzá és harag nélkül kérdezte:

— Na, milyen gyönyörű ez az élet? — Megigazította Nyedajvoz fején félrecsúszott sapkáját. — Gyere, kísérjük el Leont.

Nyedajvoz nem várta, hogy ilyen barátságos lesz hozzá, és amikor meglátta Leont, felkiáltott:

— Leon, kedves cimborám, de sok víz folyt le azóta, hogy utoljára láttalak. Na, hogy megy a dolgod?

— Hát valahogy, valahogy... Hanem úgy látszik, neked még mindig rosszul megy.

— Eh, tudod, kedves barátom, nagy gazember ez a Sztyepán. Együtt voltunk. Szó szót követett. Összeszólalkoztunk. Az a kígyó pedig nem bírt velem ököllel, hát tőrrel akart leszúrni. Ezt aztán én sem tűrhettem — mentegetődzött Nyedajvoz és gyorsan hozzátette: — Na de ez aztán igazán az utolsó eset. Többé nem beszélek vele. Erre a szavamat adom.

Csurgin belenyúlt Nyedajvoz zsebébe és öklelő vasat halászott elő. A hóra dobta, aztán egy köteg röpcédulát vett elő a zsebéből és Nyedajvoz felé nyujtotta.

— Itt az ideje, testvér, hogy megjöjjön az eszed. Láss csak neki ennek a dolognak. Dugd az ajtók, a kapuk alá. Valami követ is tégy reá, hogy a szél el ne vigye. A bányában is hagyj néhány darabot, holnap pedig megmondod, mi volt, hogy volt — szólt olyan egyszerűen, mintha mindennap erről beszélt volna Nyedajvozzal. Megrántotta Leon ruhaujját és továbbment.

Nyedajvoz szeméhez emelte a röpcédula-köteget, aztán Leon és Csurgin távolodó alakjára nézett. Zavartan topogott egy helyben.

— Várj csak... Hogy is van ez? — mondta elgondolkodva. — Hát ez meg hogy lehet? Nekem, Iván Nyedajvoznak? Hiszen ez politikai dolog! — Aztán körültekintett, mintha félne, hogy valaki leskelődik utána, és odalépve az egyik földkunyhóhoz, az ajtó alá dugta a röpcédulát.

— Ezt Nyedajvoz teszi. Csendesen feküdj — mondta és sorra járta a házakat, a földkunyhókat, otthagyva az ajtórésekben a röpcédulákat.

4

Hazautaztában, a vonaton, Leon egy perzsaprémsapkás emberrel találkozott. Az alsó fekvőhelyet foglalta el. Kezével a vastámasztóba kapaszkodott. Fejét kissé hátraszegve alig látszott az árnyékban. Leon nem figyelt rá. Az ülés alá tette a zsákot, melyben az illegális iratok voltak. Cigarettát vett elő és leült vele szemben.

— Ez nem dohányzó — mondta a prémsapkás ember. — Ha nem tévedek, Leon Dorohov? — kérdezte, miközben kilépett az árnyékból.

— Ovszjannyikov úr? — ismerte fel Leon. — Már régen nem találkoztunk. Honnan jön és hová megy?

Ovszjannyikov kezet nyujtott.

— Novocserkasszkból Jugorinszkba — válaszolta. Körülnézett a szomszédokon, elővett egy csomag cigarettát és megkínálta Leont: — Gyujtsunk rá. Ezek itt mind horkolnak.

— Járt Okszánánál? — kérdezte Leon.

— Hogyne... — Ovszjannyikov szája keserű mosolyra húzódott. — De ott... Szóval, más idők, más dalok... Jakov Zagorulkin tetszik Okszánának és annak a vénkisasszonynak is... Beszéljünk másról...

Elhallgatott. Csak erősen szívta a cigarettáját és fújta a füstöt. De egy perc múlva már maga terelte Okszánára a szót:

— Becsületemre mondom, szerettem Okszánát. Négy évig vártam reá, de valahányszor odamentem, élettelen márványszobrot találtam. Szép, mint egy istennő és hideg, mint a jég. Ránéztem és semmit sem mondtam magamról. De nem is lett volna értelme, — fejezte be. Hangjában bánat csendült. Ismét erősen szívta a cigarettáját és fújta a füstöt. Majd fáradt, világoskék szemét Leonra emelte, és megkérdezte:

— Hát a maga huga valóban földbirtokoshoz megy feleségül?

Leon érezte, hogy ebben a kérdésben csodálkozás és szenvedés vegyül. Szerette volna bátorítani és valamennyire megvígasztalni. Határozott hangon válaszolta:

— Nem lesz a felesége.

Ovszjannyikov feléje hajolt és megragadta a kezét:

— Nem lesz? Maga tehát ellenzi ezt a házasságot?

— Határozottan ellenzem.

— Biztos, hogy Okszána figyelembe veszi a maga véleményét?

Leon azt akarta mondani: „nem biztos", de amikor észrevette, hogy Ovszjannyikov milyen égő szemmel, milyen izgatottan kérdezősködik, sőt a hangját is lehalkította, Leon látta, hogy nem válaszolhat így. Meggyőző hangon felelte:

— Biztos vagyok. Ha nem éppen az én véleményemet, de a szülei akaratát mindenesetre figyelembe veszi.

Ovszjannyikov a falhoz támaszkodva, csendesen mondta:

— Nem vagyok érzelgős, de mégis csak kellemes, ha megértenek...

Ovszjannyikov kezdetben Leonnál lakott, majd megegyezett Gorbovékkel és átköltözött hozzájuk. Aztán nekilátott, hogy tanítói állást szerezzen. Jó ajánló sorai voltak, a családja is megfelelő, de a városban nem volt üresedés. Csak nagynehezen sikerült bekerülnie a helyi önkormányzat egyik iskolájába tanítónak, a gyár közelében.

Egyszer bement Leonhoz beszélgetni és megkérdezte:

— Maga itt ismert ember. Mondja, nincsenek erre olyanok, akik velem egyformán gondolkodnak? Maga bizonyára emlékszik, miről beszélgettünk, amikor először találkoztunk és tudja, mire gondolok.

„Szalonforradalmár" — jutottak eszébe Leonnak Uljána Vlagyimirovna szavai.

— Nem tudom — válaszolta. — Itt akadnak különféle emberek. Tulajdonképpen ki érdekli magát? Nyugodtan beszélhet.

— A szociálforradalmárok...

— Az eszerek? — csodálkozott Leon. — Nem irigylem magát. A gyárban nemigen hallani felőlük.

Ovszjannyikov zavarba jött. Nyilvánvaló volt, Leon nem az, akinek gondolta.

— Maga szociáldemokrata? Azért kérdezősködöm így, mert ismer engem és remélem, bennem megbízik.

— Maga túlságosan kíváncsi — nevetett Leon.

Ovszjannyikov még nem felejtette el, milyen volt Leon Okszánánál és óvatosan kérdezősködött felőle Gorbovéktól.

Gyementyevna tudta, hogy új kosztosa papnak a fia és ha nem is mindent, de éppen eleget mondott el Ovszjannyikovnak Leonról.

— Ő volt az a fő-fő itt a munkások között. Aztán börtönbe került szegény és bizony elég sokat szenvedett.

— Börtönbe került? Aztán miért?

— A jó isten tudja — tért ki a felelet elől Gyementyevna. — Azt beszélik, a gyárvezetőség iránti tiszteletlenség miatt. Most meg azt mondják — tette hozzá — hogy mindent abbahagyott. A rendőrség még mindig keresi azt a bajuszos politikust,, de hát annak bottal üthetik a nyomát, hálistennek. Na, a mi Ljovánk, bizonyisten mindent, de mindent abbahagyott.

Nemsokára sokszorosított röpcédulákat szórtak szét a gyárban: „A proletariátus harci feladatai" címen. A röpcédulán ugyanazokat a gondolatokat ismételték, amelyeket az eszerek lapja, „A forradalmi Oroszország" írt. Leon könnyen felismerte, hogy ez Ovszjannyikov munkája. „Óráról órára nehezebb" — gondolta, majd megfogalmazott egy válaszröpcédulát Lenin: „A forradalmi avantürizmus" című röpirata nyomán, és a bizottsági tagok csoportösszejövetelein megtárgyalták a „Marxizmus és terrorizmus" című röpiratot.

Ovszjannyikov, amikor találkozott Leonnal, mosolyogva megkérdezte:

— Na, Leon, harcolni fogunk? — majd hozzátette: — Csak maga olyan éles hangon beszél.

— Maga pedig, Vitalij, hiába jött ide. Itt a maga számára nem megfelelő a talaj és a maga „magvai" aligha kelnek ki — válaszolta Leon.

Ovszjannyikov gúnyosan mondta:

— Annak idején Okszánánál megjósoltam magának, hogy börtönbe kerül. Nem tévedtem. Remélem, most sem tévedek, ha azt mondom: „Ismét börtönbe kerül, anélkül, hogy bármit is elérne."

— Most nem érek rá, de majd egyszer beszélgetünk erről, — jelentette ki Leon és útjára indult.

...Ment és a szervezet ügyeire gondolt. Rjasin azt javasolta, ismerjék el helyesnek Plehanov eljárását és követelte, hogy a jugorinszki bizottságba kooptálják a mensevikek két hívét. A bizottság elvetette ajánlatát. De Rjasin és Kulagin azt mondotta, hogy ebben az esetben nem ismerik el a bizottság illetékességét és nem vetik alá magukat határozatainak. Kulagin csoportjának összejövetelén már másodszor arról vitatkoztak, kinek van igaza, Plehanovnak, vagy Leninnek. És Leon arra gondolt: „Vajjon kit követnek majd a munkás párttagok?" Minden körben a mensevikek ellen nyilatkoztak, de még két kör, Rjasiné és Kulaginé nem határozott. Csak nem állnak a mensevikek oldalára?

A villanylámpa körül, a gyár fala mentén hópihék kavarogtak körtáncban és hol elvesztek a sötétségben, hol ismét, mint a lepkék verődtek az utcai lámpa köré, amely egyenletesen billegett jobbra-balra. A nagyolvasztóból sistergő vörös lángnyelvek törtek fel és végig, a fehér, tiszta halmon, vöröses árnyak hevertek. Valami örömteli és vidám volt bennük.

A halmon, mint díszruhán a gombok, végtelen sorokban nőttek a vöröses házikók. Néhányat megvilágított a tűz, mások sötétbe burkolóztak. Leon lesimított orráról egy piciny hópihét. „Már itt a tél — gondolta. — Milyen gyorsan fut az idő. Múlnak az esztendők."

Komoran tért haza.

Aljona megkérdezte, nem történt-e valami. Leon most először felelt bánatos hangon:

— Hát csak úgy... múlnak az évek. Mi ketten pedig még semmi jót sem láttunk életünkben.

Aljona átölelte és lágyan megkérdezte:

— De ki tehet arról, hogy ilyen az életünk? Hagyj ott mindent és pihenj meg egy kicsit. Hagyd, hogy törődjék a dolgokkal kicsit Tkacsenko.

Leon nem válaszolt. Aljona nem értette: vajjon helyesli-e, amit mondott, vagy sem.

Odakünn hatalmas, nyugtalan pelyhekben hullt a hó és surrogva érte az ablaküveget, mintha a szobába kéredzkedne. De most hirtelen valóban megzörrent az ablak. Tompán megcsendült, aztán minden elcsendesedett. Majd ismét hallatszott a kopogás.

Leon kiment az udvarra és Okszánát pillantotta meg. A lány a beteg Uljána Vlagyimirovnához utazott és elhatározta: betér Alekszandrovszkba, hogy meglátogassa rokonait.

Negyedik fejezet

1

Reggel Leon még álmában hallotta Gyementyevna rémült hangját:

— Háború!

A következő pillanatban sírós hang ismételte a szobában. Leon felugrott az ágyról.

Szerte a faluban, az utcákon, az udvarokon végigröppent és megriasztotta az embereket a félelmetes hír:

— Háború!

— A japánok megtámadták Oroszországot!

És az emberek ide-odafutkároztak az utcákon, az udvarokon, továbbadva egymásnak a szörnyű hírt. Jajongtak az asszonyok, sírtak a gyerekek. A falu minden lakója a hosszan elnyúló dombhátra igyekezett, mintha onnan magát a háborút láthatnák.

A halom tetején élesen, áthatóan fújt a szél. Fent a magasban hó kavargott. Az emberek szeme előtt úgy ingott, kavargott minden, mintha részegek lennének. Nem hitték, hogy megkezdődött Szerették volna, ha nem lenne igaz a hír, ha a férfiak otthon maradnának. De mindenki biztosan tudta, már folyik az a rettenetes, szánalmat nem ismerő háború. Mindenki azt gondolta: kinek kell ez? Miért kezdték? Miért, milyen bűnökért mennek a háborúba az emberek, áldozzák életüket? Miért lesznek gyermekeik árvák?

Amikor Leon megjelent a halmon, az emberek körülfogták és elhalmozták kérdéseikkel.

— Leon, te olvasol újságot, mondd, kinek kell ez a háború?

Leon óvatosan pillantott jobbra-balra és így válaszolt:

— Nekem nem kell a háború! Azt hiszem — nézett körül a munkásokon és a közeli faluból való parasztokon — nektek sem.

— Nem igaz, Leon. Meg kell védeni a keresztény hitet az istentelen, pogány ferdeszeműektől, a japánoktól — mondta oktatóan az odaérkező Iván Gorgyejics.

A gyár felé vezető úton Iván Gorgyejics azt mondta Leonnak:

— Légy óvatosabb, fiam. Mert ha meggondolatlan leszel, kikergetnek a gyárból és rögtön a frontra kerülsz. Úgy hallottam, a mi gyárunkból senkit sem soroznak be katonának.

Az emberek már régen beszéltek a háborúról. De Leon nem hitt különösképpen ezekben a hírekben. Azonban nem régen hadi megrendelések érkeztek a gyárba és Rjumin mérnök izgatottan mondta a csoportgyűlésen, hogy a háború kikerülhetetlen és egyenes következménye a cárizmus Távol-Keleten folytatott rabló politikájának. Leon nem tudta: beszéljen-e erről a munkásoknak, vagy elutazzon Csurginhoz tanácskozni vele? Milyen vonalat kövessen a gyakorlati munkában?

A gyár műhelyeiben megakadt a munka. Mindenütt csak a háborúról beszéltek, az igazgató rendelkezéseiről, a tartalékosok behívásáról. Sokan bementek a városba, hogy megnézzék a felvonulást, mások ide-odajártak, egyik műhelyből a másikba, hallgatták, miről beszélgetnek és kicserélték gondolataikat barátaikkal és ismerőseikkel.

Az új hengerde az éjtszakai műszakokban ismeretlen alakú acélszelvényeket termelt, háromhüvelykes rúdacélt. A kemence mellett munkások tolongtak. Beszhlebnov is itt volt, akit nem régen vettek fel Rjumin rendelkezésére, és Tkacsenkót is ide irányították a finomacélt termelő hengersortól.

Most Beszhlebnov felváltva rángatta a görgőjáratról lefüggő láncokat, odavezette a kemencéhez a gépet, amely a vakítóan fénylő kemencenyílásba előrenyujtotta hosszú acélkarját, körülfogta a fehéren izzó hatalmas acéltömböt, kihúzta, aztán a hengersorhoz vitte. Az öntöttvas padlóra olvadt fém cseppjei hullottak.

Tkacsenko és Beszhlebnov a felfüggesztett sínpályára erősített fogókkal megfogták az acéltömböt. Odagördítették a sajtolóhoz, az „asztal" felemelkedett, a hengerek közé irányították a vastömböt, amely eltűnt a gőzfelhőben. Egy pillanat múlva felmerült a hengerek közül, de a munkások ismét ugyanoda irányították és félperc múlva a félelmetes izzó acéltömb már ott gurult az apró hengerek ösvényén az elektromos körfűrészhez, hogy darabokra vágja.

Leon megkérdezte Tkacsenkótól:

— Ez milyen profil?

— Srapnell.

Leon elkomorodott és nekikészülődött a munkának.

— Mit mondunk a munkásoknak? — kérdezte Tkacsenko. — Már agyongyötörtek a kérdéseikkel.

— Te mit feleltél?

— Amit Rjumin mondott: ez a háború a cárnak kell, meg a kapitalistáknak.

— Helyes. Ma majd mindent megtárgyalunk. Hívd el Olgát. Még ma el kell utaznia Csurginhoz.

Jugorinszk székesegyházában és templomaiban egész nap misét mondtak, könyörögtek, hogy sokáig éljen a „hatalmas egyeduralkodó", aztán a templomi zászlókkal, a cár arcképeivel felvonultak és a cári himnuszt énekelték.

A faluból szekereken jöttek be a tartalékosok, csoportosan járták be a várost, pálinkát ittak és énekeltek: „Ez az utolsó szép napunk". Mindenfelé rettenetesen ordítoztak.

— Majd megtanítjuk a ferdeszemű pogányokat!

Kiabáltak a boltosok, a gimnazisták, hivatalnokok, kurjongattak a tartalékosok és úgy tűnt fel, kiabál az egész város. A falvakban átkozták a háborút, siránkoztak és zokogtak az asszonyok. Az öregek pedig kalapálgattak, összeszegezték a régi ládákat: katonaládákat készítettek a jövendő orosz hadsereg jövendő katonái számára.

Este Rjumin szállásán, a jugorinszki bizottság ülésén heves vita támadt. Leon és Rjumin arról beszéltek, hogy az orosz cár és a japán mikádó között azért indult meg a háború, mert nem tudtak megosztozni az idegen, rablott földön; ez a háború nem akadályozhatja az önkényuralom ellen vívott forradalmi harcot, a munkásoknak és parasztoknak semmi közük sincs a kínai, vagy koreai földhöz.

Rjasin, Kulagin azt bizonygatták, hogy Japán támadta meg Oroszországot, a szociáldemokratáknak tehát kötelességük felhívni a munkásokat a haza védelmére.

A vita nem vezetett eredményre. A bizottságban, amely már amúgyis bolsevikokra és mensevikekre szakadt, még inkább kiéleződtek a nézeteltérések.

Két nap múlva elindították a tartalékosok első csoportját.

Leon akkor ért a pályaudvarra, amikor az már tömve volt emberekkel. A munkások rövid kabátban, a parasztok subában és kaftánban álltak a havas földön. Mellettük katonaláda és az élelmiszeres zsákok. Rokonok, hozzátartozók vették őket körül. A pályaudvar terén, mint valami hatalmas akol fölött, pára lebegett és ettől dér lepte be a ruhákat és a fákat.

Leon mellett kicsiny asszony állott és egy alacsony, sovány paraszt öreg, viseltes subában. Az asszony görcsösen szorongatta a ruhájába kapaszkodó kicsinyeit és halkan siránkozott:

— Édes gyermekeim, itthagy minket az apukánk. Elviszik messze, messze, idegen vidékre.

Sztrukov apó is kikísérte a fiát. Az öreg újra meg újra lehajolt a frissen festett zöld katonaládához, a zárral zörgött és a fia körül topogott.

— Pusztulásba hajtják őket a nyomorultak, a gyermekeknek pedig emlékül ott marad a fénykép. Eh! — kétségbeesetten legyintett.

A perronon, a tömeg közepében — harmónika kíséret mellett — szilajul táncolt egy kócoshajú, részeg ember. Közben hetykén fel-felkiáltott:

Ropd a táncot, katona bácsi,
A szádat jó nagyra tátsd ki,
Ha egy golyó beletalál,
Köpd ki, rajtad nem fog a halál...

Befutott a vonat. Az egyik puhaüléses kocsiból egy éltesebb tiszt ugrott elő és a tömeg felé kiáltotta:

— Éljen a dicsőséges orosz hadsereg! Éljen a cár! Hurrá!

— Hurrá-á-á-á!! — hallatszott gyengén a válasz.

Leon oldalt húzódott. Észrevette, hogy egy hölgy meg egy gimnazista ide-odajárkálnak a tömegben, kis zacskókat és rézkereszteket osztogatnak. A zacskókon ez a felírás látszott: „Hitünkért, a cárért, a hazáért."

Elhangzott a parancs:

— Beszállni!

A tér felzúgott, megelevenedett. A katonák gyorsan elbúcsúztak hozzátartozóiktól, hátukra kapták a ládákat, a zsákokat és megindultak a perron felé.

Leon odament az ifjabb Danyila Podgornijhoz. Felesége ott csüngött a fiatal Danyila nyakán, a kisfiú pedig apja lábát karolta át és anyjával együtt jajgatott:

— Apám, édesapám, ne menj el!

A fiatal Podgornij, pirospozsgás, zömök parasztember, karjára vette a fiát, megcsókolta és könnyeit törölve így szólt az öregnek:

— Ne engedje, hogy világgá menjenek a gyermekek, apám, ha netalán...

— Dehogy engedem, fiam, dehogy engedem! Csak térj vissza élve, egészségesen — válaszolta az apa könnyein keresztül.

Egy óra múlva befejezték a beszállást. A tisztek elzavarták a népet a vagonoktól és a vonat lassan megindult észak felé. Az asszonyok hangosabban jajongtak, a tömeg a vasúti kocsik után lendült, majd futni kezdett. Velük együtt futott Podgornij menye

is, többször elesett a hóba, de felkelt és futott tovább. Kezénél fogva húzta a gyermeket maga után, aztán felkapta, még egyszer meg akarta mutatni a vagonból kitekintő apjának, de megcsúszott és elesett. A gyermek felsírt.

Leon felemelte az asszonyt és karjára vette a gyermeket.

— Ne sírj, csöppség, ne sírj. Könnyekkel nem segítesz a bánatodon — de az ő torkát is sírás fojtogatta.

A vonat mind messzebb és messzebb robogott, éles füttyöket hallatott, szétriasztva az útról a járókelőket. Az emberek feje, az állomások, a falvak felett fekete, bűzös füstgomolyok hömpölyögtek utána a végtelen kék égbolt felé.

2

Leon elidőzött Rjuminnál és csak éjfél felé tért haza.

Okszána Makszim Gorkij elbeszéléseit olvasta fel. Aljona hallgatta, de közben szendergett az asztal mellett ülve.

— Még nem alusztok? — kérdezte Leon, miközben levette rövid kabátját. Aljona vizet töltött egy bádoglavórba és nekilátott a vacsorafőzésnek, Leon pedig, ingét a derekára kötve mosakodáshoz készülődött.

— Már kialudtuk magunkat. Az állomáson voltál? Azt mondják, hogy a tartalékosok harcos hangulatban indultak el.

— Nem vettem észre.

— Bent voltunk a városban. Megnéztük a felvonulást. Téged is emlegettünk: ha véletlenül a tömegbe kerültél volna a röpiratoddal, szétszaggattak volna. Ti a háború ellen léptek fel?

— Nem mindnyájan — válaszolta Leon mosakodás közben.

— Te talán a háború mellett foglalsz állást?

Okszána behajtotta a könyvet és a bambusznád könyvespolcra helyezte.

— Elvben nem helyeslem a háborút, de ha már megkezdődött, csak nem kívánhatom hadseregünk vereségét? Végülis nem a cár fog harcolni, hanem az egyszerű orosz emberek.

— De miért harcolnak? — kérdezték ma tőlem a munkások.

— Oroszországért.

— Oroszországért? — ismételte szomorúan Leon, miközben a szappanhabot mosta le magáról.

Okszána fölfigyelt: Leonnak már nem voltak olyan izmai, mint azelőtt és a bőre fehér lett, mintha soha sem érné napsugár. Eszébe jutott, milyen volt a fivére, amikor Novocserkasszkba jött munkát keresni: Izmos, rugalmas, lebarnult. Elfordította róla a tekintetét.

Leon felvette az inget, megfésülte és baloldalt elválasztotta a haját. Majd elővette zsebéből Csurgin levelét, amelyet Olga hozott magával, és átnyujtotta Okszánának.

Okszána futva-sietve átolvasta és az asztalra tette.

— Ilja más egyebet nem is írhat. Szerinte nemcsak a háború, hanem minden népellenes, ami Oroszországban történik. De Oroszország nemcsak az önkényuralmat jelenti, hanem az orosz népet is.

— Mi nem a nép, hanem a cári önkényuralom vereségét akarjuk.

— Szamárság. Az önkényuralom elnyomja a népet, ez igaz, de inkább győzzön ma a cár, mintsem Oroszországot a vereség szégyene érje.

Leon fejét csóválta és leült vacsorázni. Nem várta, hogy Okszánának ez legyen a véleménye. Csalódottan szólalt meg.

— Azt hittem, egészen más gondolatokkal térsz vissza Pétervárról. Nem ismerek rád, húgom. Téged látlak, de Uljána Vlagyimirovna hangját hallom. Emlékszel, hogyan vitatkozott akkor Ovszjannyikovval. De ez az ember, akármiféle is, mégis csak forradalmár, te pedig... monarchista vagy. Még Jaska mögött is lemaradtál — vágott feléje haragosan.

Okszána arcán pirosság ömlött el. Gőgösen nevetett. Vékony szemöldöke rebbenve fölivelt:

— Orosz nő vagyok és nekem drága a hazám. Fejeződjék be a háború, akkor majd beszélünk az otthoni, belső ügyekről. Mit üzensz a rokonoknak? Még nem járt le a szabadságom és elhatároztam, hogy hazautazom, a faluba.

Leon magához húzta a korsót. Tejet öntött a csészébe. Tört a kenyérből, megivott egy kortyot és nyugodtan válaszolta:

— Azt üzenem apámnak: hideg volt kettőnk találkozása és mint idegenek váltunk el egymástól.

Okszána összerezzent. Hirtelen felemelkedett a székről, de nem volt ideje válaszolni, mert Aljona beleavatkozott a beszélgetésbe.

— Így kell a testvéreknek találkozniok? Nem szégyelled magad, Ljova. Hát szabad így viselkedni? — mondta szemrehányóan.

— Nincs itt semmi szégyenlivaló, Aljona, és te hiába izgatod magad. Békésen beszélek, nem csinálok botrányt és nem veled beszélek, hanem az édes húgommal.

— Ez felháborító, Leon! — kiáltott fel Okszána őszinte haraggal. — Ha neked nem tetszenek a gondolataim, megtehetem, hogy egyáltalán nem beszélgetek veled, sőt nem is találkozom.

Leon mélyet sóhajtott és közönyösen mondta:

— Gyerünk aludni. Mindent elmondtunk egymásnak.

Okszána hallgatott és öltözködni kezdett.

— Hát te hová mégy, Okszána? — kérdezte aggódva Aljona.

— Az állomásra, Aljonuska. Mondd meg, mit üzensz a tieidnek?

Aljona kis ideig gondolkozott, rosszalóan nézett Leonra:

— Mondd meg, hogy nálunk minden rendben van.

Okszána jól látta, Aljona ezeknél a szavaknál nagyot sóhajtott. Nem volt nehéz megértenie: éppenséggel nincs náluk minden rendben.

Leon odament Okszánához és szó nélkül levette róla vidrasapkáját, bundáját és bűntudatos hangon mondta:

— Feküdj le pihenni, húgom... Holnap majd levelet írok az apámnak.

Gyengéden beszélt és óvatosan vitte a bundát a fogashoz, levett a lány ruhájáról egy fehér cérnaszálat és a sapkát szeretettel helyezte a fiókos szekrényre saját fényképe mellé.

Okszána követte tekintetével. Haragja és sértődöttsége elmúlt. Megértette, hogy Leonnak nem tetszik a véleménye, sőt lehet, talán egész gondolkodásmódja, de azt is megértette, hogy nem azért beszélt vele így, mert haragszik rá. Szereti őt a maga módján, kissé darabosan, de igazán nem akar neki rosszat, csupán azt szeretné, ha egyformán gondolkoznának.

Másnap, amikor húgát kikísérte az állomásra, Leon azt mondta:

— Ne haragudj, Akszjuta. Lehet, hogy kissé heveskedtem. Te gazdag emberek között nőttél fel és különbözőképpen látjuk az életet. De én mindig remélem, hogy egyszer valamikor velünk tartasz...

Ezt ismét gyengéden, kissé szomorúan mondta. Okszána megsajnálta:

— Nem haragszom, bátyám, és nagyon is jól megértelek, de... mindössze azt akarom mondani: monarchista nem vagyok, de szocialista sem. Magam sem tudom, mi vagyok — fejezte be végül csüggedten és belekarolt Leonba.

Amikor Rjumin lakása mellett mentek el, Okszána fölnézett az ablakokra és lassította lépteit: „Bemenjen-e, vagy sem? Nem, nem megyek." Tanácstalan volt.

Leon megértette lelkiállapotát. Egy szót sem szólt, hanem letért Rjumin lakásának főbejárata felé.

— Hová mégy? — kérdezte Okszána.

— Egy pillanatra be kell néznem ide.

Rjumin könyvhalom közepette ült és írt. Amikor kinyílt az ajtó és Leont pillantotta meg, csodálkozva kérdezte:

— Ismét itt vagy? Megfeledkeztél az óvatossági rendszabályokról. — Ekkor megpillantotta mögötte Okszánát és örvendezve felkiáltott: — Á-á! Örülök, igen örülök. Parancsoljon beljebb! — félreállott a küszöbről.

Leon szigorúan megjegyezte:

— Mi az, megfeledkeztél az óvatossági rendszabályokról, hogy így lármázol?

Rjumin becsapta az ajtót, előreengedte Okszánát és Leon fülébe súgta:

— Megfeledkeztem... — Fiatalosan felfutott a lépcsőn és le akarta segíteni Okszána kabátját, de a lány elhárította:

— A pályaudvarra megyünk, Leonid Konsztantyinovics. Leon egy pillanatra betért magához és én...

Rjumin csalódott hangon ismételte:

— Leon?... Hm.

— Tudod, mi jutott az eszembe, Akszjuta? — szólalt meg Leon. — Maradj itt egy kicsit. Nekem vásárolnom kell egyetmást... Egészen elfelejtettem... — szólalt meg gondterhesen és gyorsan elment.

Okszána és Rjumin egyedül maradt. Egy ideig nem tudták, hogyan kezdjék a beszélgetést. Végül Rjumin szólalt meg:

— Okszána Vlagyimirovna, miért utazik az ötórásival? — Aranyórát vett elő a mellényzsebéből és felpattantotta a fedelét: — Hat óra harminckor megy a gyorsvonat. Majd kiviszem magát. Vesse le a bundáját — kérte és lesegítette a lányról.

Okszána nem ellenkezett.

Rjumin bevezette dolgozószobájába, leültette a díványra, maga pedig a szembenlevő karosszékbe ült. „Mindent bevallok. Ma mindent tisztáznom kell" — gondolta, de valahogy nem találta meg a megfelelő szavakat és ezért megkérdezte Okszánát, mi a véleménye a háborúról?

— Hát ez meg mi? — kacagott a lány. — Talán összebeszéltek Leonnal. Tegnap egész este ezzel a kérdéssel kínozott. Most pedig maga... Úgy gondolom, azért, hogy mi a háború ellen beszélünk... a katonáknak még nem lesz könnyebb dolguk. Senki sem hal meg szívesen.

— Kétségkívül. De ha a katonák megértik, miért vitték őket halálba, a forradalom ügye csak nyerhet — magyarázta Rjumin.

— Értem. De... hagyjuk ezt a beszélgetést, Leonyid Konsztantyinovics.

— Szólítson egyszerűen Leonyidnak.

Okszána egy kicsit gondolkodott, majd beleegyezett.

— Rendben van. Akkor maga is nevezzen csak egyszerűen Okszánának.

Rjumin hálásan bólintott és odaült a lány mellé, a díványra. Mozdulatai lassúak voltak, kimértek. Keretes szemüvege és sokgombos egyenruhája aranytól csillogott.

Okszána vizsgálódó pillantást vetett rá. Kis hegyes szakáll, gondosan ápolt bajusz, pirospozsgás ápolt arc. „Szép ember. Csak a szakáll felesleges. És kissé elkényeztetettnek látszik" — gondolta, majd megkérdezte:

— Leonyid Konsztantyinovics, maga nemes ember?

— Igen — válaszolta Rjumin azonnal és mosolygott. A lány felé fordult. Szemüvege csillogott. — És miért érdekli ez magát?

— Csak úgy.

Rjumin felállott. Egy cigarettát vett az asztalról, rágyujtott és leült a karosszékbe.

— Értem: maga előtt különös, hogy én, a nemes ember, az ország egyik legnagyobb gyárának a helyettes főmérnöke, a szocialista pártbizottság tagja is vagyok.

— Nekem az tűnik fel különösnek, hogy... maga szakállt hord — mondta Okszána. Nem fojthatta el nevetését és zengve kacagott.

Rjumin vállatvont.

— Ugyan kinek a kedvéért igyekezzek fiatal lenni?

— Én megértem magát; Pétervárott láttam: mihelyt valamelyik egyetemi hallgató szociáldemokrata lesz, azonnal abbahagyja a borotválkozást és hátrafésüli a haját.

— Nem, nem ért meg.

Okszána csodálkozva húzta fel a szemöldökét. Pajkos pillantással, várakozva nézett a férfira.

— Maga nem értett meg — ismételte Rjumin és kerülte a lány tekintetét. — Azóta van így, amióta maga néhány napig nálam élt. Emlékszik: amikor uborkát szeletelt? A maga szemében akkor könnyek csillogtak. Én megértettem magát, de maga semmit sem vett észre rajtam.

Rjumin végre áthatóan rápillantott a lányra és észrevette: Okszána komor, elgondolkodó. „Vajjon milyen bánatot hord a lelkében ez a tiszta lány? Miért nem beszélt erről akkor és most miért hallgat?" — kérdezte önmagától. Fájdalmat érzett a lány miatt és még jobban vonzódott hozzá. Odaült a lány mellé, megfogta a kezét és szótlanul megcsókolta.

Okszána mélyen elgondolkodva, lehajtott fejjel ült. Nem mondhatja meg neki, mi nehezedik súlyos teherként a szívére. Hogy szeretett volna megszabadulni a lelkére nehezedő nyomasztó, kínzó érzéstől. Szeretett volna felkiáltani: „Nem vagyok az, nem vagyok olyan, amilyennek maga tart, Leonyid Konsztantyinovics".

— Szeretem magát, Okszána — hallotta hirtelen Rjumin határozott hangját és csak most érezte, milyen meleg a férfi keze. — Szeretem akkor is, ha örül, akkor is, ha szomorkodik. Olyannak szeretem, amilyen.

A lány megriadt. Arcán félelem és fájdalom ömlött el, mintha felelnie kellene valamiért a férfinak, mintha az le akarná leplezni. Kiszabadította a kezét. Hirtelen felállott. Az asztal felé lépett, mintha el akarna futni, majd kezébe temette az arcát.

— Nem, nem — mondta csendesen és intett fejével: — Nem, Leonyid Konsztantyinovics.

— Már megegyeztünk: Leonyid — mondta Rjumin és odalépett hozzá.

A lány feléje fordult. Szenvedő tekintettel nézett a férfi arcába és határozottan nemet intett a fejével.

— Nem, Leonyid Konsztantyinovics. Maga nem mondhatja ezt nekem.

— Miért nem mondhatom ezt, Okszána? — kérdezte Rjumin reszkető hangon.

— Nem... nem... Magának nem szabad... Hallgasson, hallgasson, Leonyid. Nagyon kérem — ismételte Okszána zavartan.

Rjumin megragadta a lány kezét és érezte, mennyire remeg.

— Okszána, Okszána! Semmit sem akarok tudni, semmit sem akarok hallani. Csak egyre kérem: mondja, hogy „igen". — Magához vonta a lányt és meg akarta csókolni.

Okszána néhány másodpercig ingadozott, majd határozottan kiszabadította magát.

— Nem szabad, nem szabad! — Hangjában könyörgés volt. — Egyszer valamikor, Leonyid, nagyon kérem...

Rjumin lehajtotta a fejét. Az előszobában megszólalt a csengő.

— Gyerünk, húgocskám, gyerünk, mert elkésünk! — kiáltott Leon vidáman a küszöbről. Kezében a csemegésboltban vásárolt gyékényburkolatú csomag volt.

— Igen, igen — és Okszána sietve az ajtó felé indult.

— De hiszen mi megegyeztünk, hogy csak a gyorsvonathoz megyünk! — kiáltotta Rjumin.

Hamarosan előállott a szán. Okszána Leonnal és Rjuminnal a pályaudvarra indult.

Az utca zajos volt és élénk. Szánok suhantak el tisztekkel. A tömegben itt is, ott is ápolónővérek tűntek fel fehér ruhában, fejkendőjük homlokrészén vörös kereszttel. Az üzletek kirakataiban a cári család fényképe díszlett. Az épületeken fehér-kék-vörös zászlók lobogtak.

Az utcán tartalékosok jártak és telitorokból üvöltöttek. A rendőrök utánuk nézték és csak bajuszukat pödörgették.

Leon nézegette az izgatott polgárokat, a cár háromszínű zászlókkal keretezett fényképét. Komoran összevonta szemöldökét. Okszána füléhez hajolt és csendesen mondta:

— Látod — intett fejével a kivilágított kirakatban elhelyezett cári arckép felé — lelkem mélyéből kívánom neki, hogy ne legyen sikere keleten. Talán attól felnyílik amazoknak a szeme — intett a városiak és a tartalékosok felé.

Okszána óvatosan figyelve jobbra-balra nézett és hátuk mögött futó lovak patkójának csattogását hallotta meg. Leon is meghallotta és odaszólt Rjuminnak:

— Forduljunk be a mellékutcába.

Rjumin szólt a kocsisnak, hogy a legelső útjukba eső mellékutcába forduljanak be, de a hátuk mögött haladó szán követte őket. Rjumin akkor megállította a lovakat. Amikor a másik szán kocsisa élesen balra fordult, a bent ülő utas, majdnem kiesett.

— Nem érsz utól minket — nevetett Leon, amikor megpillantotta Ovszjannyikovot.

— Ez igaz. Nem érlek utól. Te túlteszel rajtam... Jó estét, Okszána.

— Vitalij? — csodálkozott Okszána. — Hallom, hogy valaki jön a hátunk mögött és eszembe jutott, maga valamikor régen is...

— Köszönöm szépen... Messze megy?

— Az állomásra.

— Mehetek én is magukkal?

Okszána kérdően ránézett a mellette ülő Rjuminra

— Üljön át hozzánk — hívta meg Rjumin. — Kissé kényelmetlen lesz, de „sok jó ember kis helyen is elfér" — mint a közmondás tartja.

Ovszjannyikov elbocsátotta a fuvarost, és a szán elejére ült. A pompás gyári lovak vágtattak. Vidáman csilingeltek a száncsengők.

Ovszjannyikov az állomáshoz vezető egész úton vidám volt és tréfálkozott. De amikor Leon és Rjumin elment a jegyért, hirtelen elkomolyodott, majd bánatosan megszólalt:

— Tudtam, hogy megérkezett, Okszána. Most Gorbovéknál lakom. Nem akartam találkozni magával. De nem tudtam kitartani mindvégig. Mondja meg, remélhetek-e még...

Okszána nem felelt mindjárt, de aztán kemény, határozott hangon mondta:

— Igen, Vitalij, maga okosan, józanul járt el, hogy nem kereste a velem való találkozást. Nem szerzett volna örömet magának. — Odanyujtotta kicsiny kezét és barátságosan hozzátette: — Ne haragudjék rám. Az én szívem már nem szabad.

A gyorsvonat nem állott meg Donyeckaja állomáson és Okszána nem került el Kundrjucsevkába.

3

Kundrjucsevkában csend és béke honolt. Az utcákon, a kutak mellett a fiúk itatták az állatokat, az öregek a házak előtt ültek és beszélgettek, az utcákon, az utak közepén mérges kakasok járkáltak peckesen a tyúkok között. A folyó mellett emelkedő halomról a szánkózó gyermekhad vidám lármája hallatszott.

Nyefed Mironovics a hombár mellett tartózkodott és a vetéshez előkészített tisztított árpát nézegette, aztán odaszólt a napszámosnőknek:

— Ördög vinné el: ocsú is hull a mag közé. Na, lányok, állítsátok csak meg a magtisztítógépet! — Aztán odakiáltott Szjomkának, a szolgájának: — Nézz körül ott valami zsákdarab után. Talán majd feltartja ezt a vacak ocsút.

Szjomka előhúzott a csűrből egy ócska zsákot. Nyefed Mironovics leszakított belőle egy darabot, a rostákra illesztette, aztán maga öntötte az árpát a magtisztítóba. A zsákvászon rostjai fenntartották az ocsút, és az nem hullott a mag közé.

— Na, koszos, fennmaradtál? Most aztán rajta, lányok! Gyorsabban forgassátok! — örvendezett Nyefed Mironovics.

Miután bent járt a hombárban és megbizonyosodott, nem fúlt-e át a búza, megnézte a padlót, nincs-e benne egérlyuk, kiment a tornácra és fölnézett az égre.

A nap fényesen ragyogott. Minden csillogott a földön és vakítón fehérlett a hó. Nyefed Mironovics összehúzta a szemét: „Már itt az ebéd ideje — gondolta — de az asszony valahogy nem szól" — és súlyos léptekkel felment a lépcsőn.

A hombár mellett libák, kacsák, tyúkok mászkáltak. Hosszú, öreg teknő mellett a nagymama disznókat etetett. Néha bottal rájuk vert, hogy ne zavarják egymást.

Nyefed Mironovics odament, leguggolt a fiatal kan mellé és a fületövét vakargatta.

Hirtelen meghallotta, hogy félreverték a nagy harangot. Hangos, kellemetlen kongása végigzúgott a falun. Nyefed Mironovics rémülten nézett jobbra-balra, nincs-e valahol tűz. De sehol semmi sem látszott. Gyorsan a kapu felé indult.

Hirtelen kinyílt a kiskapu. Az elöljáróságtól egy küldönc futott be az udvarra.

— Háború!... Gyorsan az atamánhoz! — kiáltotta és máris eltűnt.

Nyefed Mironovics a templom felé nézett. Még mindig szállt a harangkongás. Tompa hangja fenyegető zajjal ömlött el a csendes utcák felett, kizavarta házukból Kundrjucsevka lakóit, akik hanyatt-homlok futottak az elöljáróság felé.

— Katonafeleség lett Aljonkából — mondta Nyefed Mironovics izgatottan és hirtelen elkeseredésében úgy rúgta oldalba a kandisznót, hogy élesen felsivított.

A téren összegyűlt az egész falu. Kalina atamán felolvasta a hadparancsnok atamán írását és kihirdette, hogy a parasztok közül melyik évfolyam tartalékosai és a kozákok melyik évfolyamai kötelesek huszonnégy órán belül jelentkezni a falusi elöljáróságon.

— Aztán minden katonaló rendben legyen, ahogy illik, a fegyverzet pedig úgy csillogjon, mint a tükör! — oktatgatta a kozákokat.

A kozákok lehajtották a fejüket és hallgattak.

Kalina felkiáltott:

— Szolgáljunk az uralkodónak, kozákok! A hitért, a cárért és a hazáért: hurrá!

— Hurrá! — hangzott összevissza.

A templomi könyörgés után Nyefed Mironovics betért az atamánhoz, hogy elbeszélgessen a háborúról. Komor hangulatban tért haza. Bosszankodott, hogy a japánok rajtaütöttek Port-Arturon, de még jobban haragudott a kormányzatra.

Darja Ivanovna félénken megkérdezte:

— Mi lesz most, Mironics? Hiszen az... az a japán, az az ázsiai minden gyermeket megöl! Hát a mi Jaskánkat nem hívják be katonának?

Nyefed Mironovics nagyot sóhajtott:

— Jaskát nem viszik. Majd váltságdíjat fizet, de Leon... Aljona bizony katonafeleség lesz: férj nélkül marad. Most aztán találsz-e munkásokat? Mindegyiket a frontra hajtják. Ó, elég sok bánatot okoz majd az ilyen cáratyúska. Ilyesmit megengedni, hogy Oroszországra rá merészeljen törni holmi ferdeszemű japán, aki itt selymet árul a kozákföldön.

Darja Ivánovna rámeresztette szemét és halkan csitította:

— Elment az eszed? Mit fecsegsz ostobaságokat, Mironics?

— Tudom én, mit.

— És Ljovkát feltétlenül behívják?

— El kell küldeni hozzá Ignatot, hogy tudja meg, nem kell-e valakinek egy-két százast dugni a markába. Menj érte vacsora után. Majd megbeszéljük a dolgot.

Ignat Sziszojics nem volt otthon. Elment Foma Makszimovicshoz, hogy vejéről tanácskozzon vele. Fegyka ugyanis már megkapta Kalina parancsát, hogy jelenjék meg a körzeti székhely elöljáróságán, és útra készülődött. Tényleges szolgálata idején tanszázadban szolgált, tehát nem is remélte, hogy otthon maradhat. Bevonulása úgy érte Ignat Sziszojicsot, mintha jobbkezét vesztette volna el.

Foma Makszimovics még mindig nem felejtette el a sértést, hogy fia, Fegyka, az apósához ment lakni, de most nem volt helye a sértődésnek. Ketten Ignat Sziszojiccsal azon tanácskoztak, mitévők legyenek.

— Micsoda szerencsétlenség! Odavész a legény semmiért! — kesergett Ignat Sziszojics. — De miért támadt ránk ez az ázsiai, az az istenverte japán? Éppen csak most kezdtem lábraállni és ez a háború a gyökeremben fűrészel el. Uram bocsáss, de mi az ördögnek kezdték el? Hiszen teljesen tönkremennek a parasztok.

— Ez igaz — helyeselt Foma Makszimovics. — Azt hiszed, nem sajnálom a fiamat? Mit vétett az, hogy most az életét kell odaadnia.

— Úgy van, úgy. Idegen érdekekért kockáztatja a bőrét. Nekem a vőm már kicsit felnyitotta a szememet. Most már látom, hogy-mint van az életben. Az urak verekszenek, de a mi üstökünket szaggatják, a mi fejünk recseg-ropog belé. Így csinálják a cárok is. Mert nekik mi a dolguk? Az, hogy uralkodjanak. Nekünk parasztoknak pedig a nyomorúság marad, a könny — haragudott mindjobban Ignat Sziszojics és mind nyiltabban beszélt.

Foma Makszimovics csak kopasz fejét simogatta a tenyerével és sóhajtozott. Nem szeretett heveskedni ezekben a dolgokban. Szivesebben hallgatott. De a háború a fiát követelte és ezt most Foma Makszimovics sem hagyhatta szó nélkül. Felállt a padkáról. Elgondolkodva járkált fel-le a szobában. Alacsony, koros, de még mindig erős ember volt.

— Igazat mondasz, Ignát — válaszolta. — Én jobban élek, mint te, hál' istennek, de most nekem is elfogyott a türelmem. A kozák előtt megalázkodjak, a földesúr előtt mutatkozni sem merek, mert háromszoros bőrt húz le rólam azért a koszos, agyagos földért. Különféle adókat gondolnak ki. Azt mondják, nincs jogod. Semmid sincs. Ráadásul még itt ez a háború. No — tárta szét a karját — aztán mit csinálhatok? Tűrni kell!

Ignat Sziszojics komor hangulatban tért haza. Arra gondolt, mi lesz, ha Fegykát elviszik a háborúba és Leon esetleg már el is utazott.

Jegor Dubov háza mellett falusiak ültek. Jegor odakiáltott:

— Gyere, Sziszojics, pihenj meg egy kicsit. Úgy vágtatsz, mintha versenyeznél.

Ignat Sziszojics Nyefed Mironovicshoz sietett, de kellemetlen lett volna szó nélkül elmenni Jegor mellett és letért az útról.

Sztyepán, Pahom és az apátlan-anyátlan Pantyuska Jegorral a háza előtt üldögéltek. Ignat Sziszojics mindegyikkel kezet fogott, odaült melléjük és kivette Jegor kezéből a dohányos zacskót.

— Miért gyűltetek össze, mintha sátoros ünnep volna? Az emberek háborúba készülnek, minden házban hull a könny, mint a záporeső, ti pedig úgy ültök itt, mintha semmi bajotok sem volna. Ti nem mentek? — kérdezte, és letépett egy lapot a kis füzetből, hogy cigarettát sodorjon.

— Pahom nem akar közkatona lenni, várja, amíg kinevezik őrmesterré. Pantyelejnek nincsenek rokonai, nincs, aki sírjon utána. Rám pedig még nem kerül sor, aztán ezért ülünk itt, üldögélünk, beszélgetünk, mit csináljunk? — tréfálkozott Jegor.

— Hát téged nem visznek?

— Félnek, hátha megint lázongást szítok...

— Úgy?... akkor ti szerencsések vagytok. A mi Fegykánk, úgy látszik, horogra került. Holnap beviszem a kerületi székhelyre.

— Na, Fegykának ugyan semmi baja sem lesz! Az parancsnok lesz! — mondta Pahom és elgondolkozva pödörgette hegyes bajuszát.

Jegor komoran mosolygott.

— A halál nem nézi azt, parancsnok vagy-e, vagy sem, kozák vagy-e, vagy paraszt...

Ignat Sziszojics cigarettát sodort, tüzet kért Jegortól, mellére szívta a füstöt és köhögött.

— Erős... hogy a fene enné meg... Úgy .. Hát szóval a háború...

— Háború... — mondta komoran Jegor.

— Hát most aztán mi lesz?

— Semmi se lesz. Kiverik a ferdeszeműek fogát, azzal vége is az egésznek — mondta meggyőződéssel Pahom. — Nekünk kozákoknak, semmi dolgunk sem lesz. Elintézi őket a gyalogság

— Nahát te olyan bátor vagy, hogy egy szoknya sem állhat neked ellent — mondta dühösen Jegor. — A háború csupa szomorúság, de a te számodra, úgy látom, játék...

— A kozákok számára a háború szent kötelesség. Ha parancsolják, akár holnap is elmegyek. De, akik szalmaözvegy menyecskékkel akarnak hálni, azoknak persze, sehogy sem szabad a faluból elmenniük — gúnyolódott Pahom.

Jegor hatalmas lendülettel arcul vágta. Pahom a gerendákra zuhant. Felugrott. Meglátta vérét a havon és ökölbeszorított kézzel vetette magát Jegorra.

— Te csavargó, átkozott szoknyapecér, saját kozák véred ellen mégy? Jobb neked a paraszt, mi? Te lázadó!

Jegor felugrott. Újra feléje sujtott, úgy, hogy a másik a földre zuhant.

— Gazember! — mondta megvetően. Karonfogta Ignat Sziszojicsot és bement a házba. Az anyátlan-apátlan Pantyuskát kiverte a láz ijedtében és gyorsan elmenekült.

Sztyepán még egy ideig ült, aztán nehézkesen felemelkedett.

— Nagyszerű legény ez a Jegor — mondta és hazament a szomszéd faluba.

Pahom pedig végig ordított az utcán és felriasztotta a szomszédokat. Néhány perc múlva a kozákok tömege fenyegető kiáltozásokkal, karókkal hadonászva, ököllel fenyegetőzve körülvette Jegor házát.

— Gyere elő, te paraszt fattyú!

— Ki a gyommal a kozák-mezőről!

— Tüzet a háza tetejére, testvérek! Mit néztek rá?

Jegor bent állt a házban, kardjával kezében. Arina és Ignat Sziszojics visszatartották.

— Csillapodj, Jegor, végy erőt magadon — nyugtatta sírva a felesége.

— Jegor, ne kötözködj velük, mert akkor véged — tartotta vissza Ignat Sziszojics.

Az utcán tűz villant. Jegor az ajtóhoz vetette magát, felrántotta az ajtót és átlépett a küszöbön. Megállott.

— Na, kijöttél?

— Üssétek! Verjétek! — őrjöngött Pahom.

A kozákok, Jegor felé zúdultak. Jegor mozdulatlanul állott. Komor, hatalmas alakja nem mozdult. Kezében kard villogott.

— Elárultad a cárt!

— Üssétek!

Az utcán villákkal, botokkal, kardokkal a kezükben kozákok futottak. A tömeg egyre nőtt és a kiáltozás egyre fenyegetőbb lett. Jegor úgy állott ott, mintha megkövült volna. Ebben a pil-

lanatban fellobbant a ház sarka és Arina rémült sikoltozása hallatszott.

— Égünk! Segítség!

Jegor a tömegre vetette magát.

Pahom felemelte kardját és le akart suhintani, de Jegor pengéjével felfogta a csapást. Felhangzott az összecsapódó acél pengése. A következő pillanatban Jegor kardja rettentő erővel csapott le és a földre sujtotta a másikat.

— Agyonvágta-a-a! Segítsé-é-ég!

Jegor öklét rázva vadul üvöltött.

— Testvérek, miért gyujtottátok fel a házamat?!

A tömeg hátrahőkölt. Az emberek rohantak tüzet oltani. Ignat Sziszojics egy veder vizet öntött a sarokra. Valaki felmászott a ház tetejére és villával lehányta az égő szalmát.

Pahom megmozdult. Jegor odalépett hozzá és lábraállította.

— Miért gyujtottátok fel a házamat? Ezt kérdem! — kiáltotta és úgy megrázta Pahomot, mint a rongyot.

Kalina atamán is odafutott.

— A tűzvonalba a gyalázatosokkal! A frontra küldöm! — kiáltotta és el akarta venni a kardot Jegortól.

— Ne nyúlj hozzám, atamán! — mondta dühtől fuldokolva, tompán Jegor. — Isten látja lelkemet, agyonváglak!

Kalina félreugrott.

4

Másnap az írnok a falu előljáróságára hívta Jegort.

— Na, eleget hadakoztál itt, most a táborba mégy! — füllentett.

Jegor már hallotta, hogy a mozgósított kozákok, állítólag táborokba mennek a Távolkeletre küldött csapatok felváltására, de éppen úgy, mint mások, ő sem hitt ebben.

— Mondd inkább a japánok ellen megyek — mondta komoran — mert itt csak okoskodnak, mindenfélét fecsegnek, „táborba", „felváltásra". Miféle felváltás lehet az, ha minden faluból viszik a népet?

Az írnok tollszárával vakargatta a fületövét és kárörömmel mondta:

— Ejnye, de nagyon a szíveden viseled a nép dolgát! — és oktató hangon folytatta: — a parasztokat viszik, de a kozákok az uralkodó támaszai, azok maguktól mennek! Mondd meg nyíltan, hogy nem akarsz menni!... Írd alá, hogy megkaptad a behívót.

Jegor dühösen nézett hol rá, hol a behívóra. Aztán az asztalra tette a papirost.

— Írjad: Jegor Artyemics Dubovnak nincs lova. Az árát a fia gyógyítására költötte el. Emiatt szolgálatra nem alkalmas!

Az írnok gúnyosan mosolygott és felvette a behívót:

— Hm. Értem... szóval nem akarsz katonáskodni, nem akarod szolgálni a cárt és a trónt...?

— Azt mondtam, nincs min szolgálnom — válaszolta lassan és érthetően kiejtve a szavakat Jegor. — Mihelyt ide adjátok a száz rubelt, amelyet a mozgósítottaknak a cár parancsa szerint jutalmul kapniuk kell, megveszem a katonalovat. Akkor aztán meglátom. Lehet, hogy a háború is véget ér, mire ti kifizetitek a pénzt.

Az írnok felkelt és az atamánhoz indult.

A kozákok körülvették Jegort és megpróbálták rábeszélni.

— Hadd már, Jegor... nem vagy te kölyök! Mit tetteted magad bolondnak?!...

— Lehet, hogy valóban táborba megyünk! Hát mi van ebben?

— De hiszen, ha a táborban szolgál az ember, akkor is akad asszony, akit megölelhet! — szólt közbe egy hang a folyosóról.

Jegor feléje fordult, de ebben a pillanatban a szomszéd szoba ajtaja kinyílt és az írnok száraz hangon odavetette:

— Jegor Dubov, az atamánhoz!

Jegor levette a sapkáját és bement. Úgy köszönt, ahogy falusiak szoktak.

— Adjisten, Vaszil Szemjonics — és fáradtan leült a padra.

Kalina atamán, úgy látszik, csak erre várt. Tenyerével rácsapott az asztalra és rákiáltott:

— Állj fel! Kinél vagy? Az utcán, vagy az elöljáróságon?

Jegor vigyázzba állt. Kezét a nadrágján húzódó piros csíkhoz illesztette.

— Miért nem fogadtad el a behívót? Megint lázongsz?

— Miért gondolja ezt, Vaszil Szemjonics? Ez rágalom! — válaszolt békülékenyen Jegor, de Kalina tovább dühöngött.

— Az uralkodó ellen vagy? A lázadóknak adtad el magad? Gazember! Nem akarom veled bepiszkítani a kezem!

Jegor megremegett és közelebb lépett az asztalhoz.

— Úgy éltem, mint a rendes emberek, de a maga komája, a Nyefed, rálőtt a fiamra. Én mindent megtettem, hogy meggyógyítsam a fiamat, arra ment rá az ökrök ára. Meg akartam menteni a fiamat. Aztán a lovamra került a sor — folytatta fuldokolva az izgalomtól. — Hogyan szolgálhatom a cárt és a hazát, ha nincs lovam? Még a búzát sem takaríthatom be három gyeszjatyina földemről!

— Úgy! Hát szóval így beszélsz? Ki vagy te, paraszt vagy kozák, mi? A szentkeresztet hordod, vagy a hitetlenek jelét? — kérdezte tovább Kalina fenyegetően, és ökle ismét lecsapott az asztalra. — Szibériában rohasztlak az ilyen beszédekért! Kényszermunkára küldelek, te pimasz!

Jegor már-már felemelte roppant kezét és mindent darabokra akart törni, de csak annyit mondott remegő hangon:

— Parancsolja meg, hogy kiadják nekem a cári pénzt, majd veszek magamnak lovat és akkor...

— Hallgass!

Jegor már nem tudott magán uralkodni. Fejébe nyomta gyűrött sapkáját és ökle olyan erővel sujtott az asztalra, hogy a tintatartó feldőlt és a tinta feketén szétömlött az asztalon.

— Mit? Engem akarsz te Szibériába küldeni? Engem, a doni kozákot kényszermunkára? Mert nincs lovam? Nem megyek szolgálni! Nem áldozom érted az életemet, te kutya! Te szoknyapecér! Eh, itt az ideje, hogy leszámoljak veled!

— Jegor, megrothadsz!... — de nem fejezhette be, Jegor rettentő ökle úgy vágott arcába, mint a pőröly.

Az atamán szeme előtt elsötétült a világ. Lába alatt forgott a föld. Lezuhant.

Jegor pedig felrántotta az ajtót, hosszú, súlyos léptekkel odalépett az írnokhoz és fenyegetően kérdezte:

— Miért nem megy Jegor Dubov a háborúba? Hogy mondtad?

Az írnok szeme kikerekedett, lassan felállott és kifelé hátrált.

— Jegor... Jegor Artyemics... Szibériában pusztulsz el, te gazember! — és eltűnt a kozákok tömegében.

— Úgy!... — harsogta Jegor. Megragadta az írnok székét és utána röpítette. Aztán odalépett a szekrényhez, és vállával felborította. A szekrényből okmánytartók, papirosok hullottak, tintatartó esett ki és a tinta végigfolyt a padlón.

Jegor dühödten taposta a papirosokat csizmájával.

— Szibériába? Engem? Doni kozákot? Na majd adok én nektek Szibériát! Majd adok én nektek gyüjtést, adót, mindenféle hamisítást! — mondogatta és haragosan taposta az iratokat.

A kozákok feléje vetették magukat. Megragadták a kezét.

— Jegor! Térj magadhoz!

— Vesztedbe visz a bolond fejed!

— Menjetek! — kiáltott Jegor, és olyat rántott magán, hogy a kozákok ijedten elugrottak tőle. Feldöntötte az írnok asztalát, letépte a láda tetejét és vad dühhel dobálta a háromszínű zászlókat, a papirosokat és a fegyvert.

Két hetet ült Jegor a kerületi székhelyén a börtönben, mialatt ügyét tisztázták. Az ő évfolyamát nem hívták be. És végülis kiengedték azzal, hogy azonnal vegyen magának katonalovat.

Néhány nap múlva ismét megszólalt a falu harangja.

Nyefed Mironovics az előljáróságon ült és az atamánnal beszélgetett.

— Eh, komám, okos emberek vagyunk mi ketten, megzabolázták Jegort! — mondotta Kalina.

— Még Sztyepánt kell behívni, Szadkiban a szomszéd faluban telepedett le — tanácsolta Nyefed Mironovics.

— Behívom!

— Pahomot is el kellene küldeni, valahogy nagyon jár a feleséged után — mondta váratlanul Nyefed Mironovics.

Kalina halkította a hangját:

— A feleségem után?... Igen... hát ahogy elküldtem a kozákokat, őt is átvezényelem a kerületi székhelyre. Eleget szolgált itt nekem, szolgálja egy kicsit a hazát is. Gyere, igyunk egy pohárkával az istentisztelet előtt! A hitért, a cárért, a hazáért! Mi? Szeretem a szolgálatot! — Úgy simította kétfelé bajuszát, mintha máris felhajtott volna egy pohárkával.

Az ablaknál, a téren, gyülekeztek a kozákok. Izgatott beszéd, lónyerítés hallatszott.

A templom harangja ijedten zúgott, hangja súlyosan morajlott a házak felett, Kundrjucsevka behavazott apró utcái felett és elveszett a végtelen, kékesárnyalatú pusztában.

Ötödik fejezet

1

Február közepén tartalékosok érkeztek Alekszandrovszkba, és új csapattesteket alakítottak belőlük. Sokan voltak. Ott helyezték el őket, ahol éppen lehetett: a bányászkaszárnyákban, az üres áruraktárakban; akinek volt rokona, az engedélyt kapott, hogy magánlakáson szálljon meg.

Fegyka Násztyával együtt Csurginéknál szállott meg. A megérkezés után másnap reggel Fegyka eltűnt hazulról. Délben Varja és Násztya bement a városba.

Az utcán az olvadt hó tócsái vakítóan csillogtak, a házak tetejéről lecsüngő jégcsapok a szivárvány minden színében villództak, lehullottak és zengve törtek darabokra.

— Az idén korán megjön a tavasz! — mondta Varja.

— Nem lesz, ki vessen! Minden férfit elvisznek! — sóhajtott Násztya.

Teltebb lett, a válla kerekded, megszélesedett. Arca kerek, pirospozsgás. Varja látva, hogy a húga milyen nagyokat lép nehéz csizmájában, megjegyezte:

— Nem baj! — mondta — te két férfi munkáját is elvégzed. Úgy meghíztál, hogy sok is! Én hat év óta vagyok Ilja felesége, de hat fontot sem híztam!

— Akkor, úgy látszik, rosszul gondoskodik rólad a férjed! — Násztya hangja elcsuklott, elfordult és letörölte szeméről a könnyeket. — Bezzeg Fegyka mindent maga csinált, vizet hordott, gondozta a jószágot, még a tehenet is maga fejte.

— Hordta, fejte — mondta bosszankodva Varja. — Úgy beszélsz, mintha a sírba kísérnéd! Légy nyugodt, hazajön a te Fegykád. De ne nyugtalankodj. Az ilyet nem fogja a golyó, hol elbújik, hol meg lehajol.

Elől a tartalékosok részeg tömege bukkant fel. Összeölelkezve mentek és telitorokból énekelték: „Ma vagyok itt utoljára!" A középen kétségbeesetten ingatva fejét, harmonikázva Fegyka lépkedett. Arca vörös volt. A kozák hajtincs kivöröslött sapkája alól és szemébe lógott. Kabátját kigombolta.

Násztya összecsapta kezét:

— Fegyka! Uramisten! Még sohasem volt ilyen! — összecsapta a kezét és rémülten odaszaladt férjéhez.

Fegyka részegen nézett rá, néhány pillanatig, aztán széthúzta a harmonikáját és felkiáltott:

— Násztya, ez az utolsó nap! Utoljára látlak, édes feleségem! Hová hajtanak bennünket? A pusztulásba, a háborúba hajtanak! De miért? Miért választanak el minket, Násztya? Nasztyenka! — kiáltotta sírós hangon, aztán telitorokból ordította: — Testvérek, igyatok, mulassatok, ez az utolsó nap! Gyerünk az italboltba!

Részeg barátai lármát csaptak, és az egész csapat tartalékos nekizúdult a sarkon lévő állami italkereskedésnek.

— Törd! Zúzd! — hallatszott végig az utcán a sok hang kiáltása.

Násztya utolérte Fegykát és megkapta a ruhája szélét.

— Fegyka! Gyere vissza, elment az eszed!

— Mindegy! Úgyis elpusztulunk! — válaszolta Fegyka, a hóra dobta harmonikáját és barátaihoz csatlakozott.

Az italboltban a polcokon számtalan kis és nagy üveg pálinka állt. A tartalékosok sorai ledöntötték a zárt belső ajtót és a pult mögé zúdultak.

Az üveg csörömpölve hullott a földre. Erős vodka szag terjengett.

— Törd! Zúzd!

A tartalékosok és a járókelők mindenfelől az italbolt felé futottak és eltűntek az üzlethelyiségben.

Fegyka két üveggel a kezében kifutott az utcára és vezényelte:

— Az üzletekbe! Hadd lakjanak jól csokoládéval! — A hatalmas tömeg fenyegetően öklét rázva zúdult a nyomába.

A tömeg megrohanta a leggazdagabb kereskedést. Üveg csörömpölt és bútortörés zaja töltötte be az utcát. Az ajtókból, ablakokból füstölt sonkák, körbecsavarodó kolbászok, cukorsüvegek, csokoládé-táblák, süteménycsomagok repültek. A járókelők lopkodták, de még többet letapostak a sárba, a vízbe.

A rendőrök riadó füttyei elvesztek a tömeg lármájában. Senki sem figyelt rájuk.

Ebben a pillanatban a piac felől másik tömeg bukkant fel. Ez a tömeg hallgatag volt és komor. Az emberek sorban haladtak az utcán, mint a katonák. Sötéten megcsillanó ruhát viseltek, vállukon csákány, nyakukban bányászlámpa lógott. A tömegben a fejek felett egyszerre szélesen villanva vörös zászló röppent a magasba. Sok száz torokból felharsant a dal, és átzúgott a városon:

Ránk tört a vészfergeteg vad haragja,
Rajtunk a pokol minden gonosz átka már,
Végső csatáknak most kél fel a napja,
Ki tudja, mit hoz a sors, milyen este vár!
Előre utolsó halálos csatára!
Elvtársak, előre, most győzni kell!
Fel a barikádra és fel az osztályharcra!
Munkások rohamát semmi sem tartja fel!

A villogó szemű bányászok, súlyos, lassú léptekkel jöttek, mindenki félreállt és utat engedett nekik.

— Le a háborúval! Éljen a szabadság! — hallatszott egy hang a menetoszlop közepén.

— Le az önkényuralommal!! Éljen a forradalom!!! — kapták fel a kiáltást a bányászok.

Elől két szálas ember haladt: Csurgin és Iván Nyedajvoz.

A tartalékosok kirohantak az üzletből, néhány pillanatig értelmetlenül álldogáltak. De Fegyka megismerte Iván Nyedajvozt és azt, aki mellette ment.

— Testvérek, ott jönnek a bányászok! Gyerünk! Álljunk oda soraikba! — kiáltotta barátainak.

A tartalékosok a tüntetőkhöz csatlakoztak. Velük együtt mentek az utcán. Újra odanéztek a vörös zászlóra és hallgatták a dal szavát. Aztán maguk is rázendítettek.

Varja odatolakodott Csurginhoz. Elővette a keblébe rejtett vörös selyem zászlót. Csurgin gyorsan odaerősítette a csákányok nyeléhez és Iván Nyedajvozzal együtt a fejük fölé emelte.

„Le a háborúval! Le az önkényuralommal!" — olvasta el Násztya a felírást. „Úgy is van, le azzal az átkozott háborúval! — gondolta Násztya: — Helyes beszéd!"

Mikor a tüntetők elérték a város közepét, megjelentek a kozákok és vágtatva rárohantak a bányászokra. Az első sorok megtorpantak, de Csurgin feléjük fordulva kiáltozott:

— Előre, elvtársak!

Egy tiszt odavágott és rikácsolva ordította:

— Oszolj! Oszo-o-olj!

De a bányászok tovább haladtak.

— Korbácsot nekik! — adta ki a parancsot a tiszt.

De a bányászok nem hátráltak. Csákányukkal, bányászlámpájukkal ütötték a rájuktámadó kozákokat.

Az utcát betöltötte a küzdők kiáltozása, a korbácsok füttye, a lovak horkanása. A kozákokat lerángatták a nyeregből. Kicsavarták kezükből a korbácsot. A tüntető tömeg pedig egyre tovább hömpölygött. Az utcán a város felett, mint harci riadó, mint félrevert harang, zúgott a dal:

Előre utolsó halálos csatára!
Elvtársak, előre, most győzni kell!
Fel a barikádra és fel az osztályharcra!
Munkások rohamát semmi sem tartja fel!

2

Csurginék sokáig várták Fegykát. De hiába, nem jött. Másnap reggel Násztya és Varja elmentek, hogy megkeressék és megtudták, hogy letartóztatták. Néhány nap múlva Fegykát a frontra vitték. Násztya egy ideig sírdogált, aztán hazament Kundrjucsevkába.

Csurgin elkísérte a pályaudvarra, de hazafelé menet betért Szimjolovhoz, az orvoshoz, aki csak nemrégiben tért haza Harkovból, azért járt ott, hogy meghívja az ismerős ügyvédeket Luka Matvejics védelmére. Örömmel fogadta Csurgint, barátságosan átölelte.

— Hallottam! Hallottam, Ilja! Ilyen tüntetést, ilyen hatalmas erőt itt még sohasem láttak az emberek... Gratulálok!

— Még hatásosabb lett volna, ha egyesek nem gáncsoltak volna el bennünket. Három bányából egy ember sem jelent meg, mert náluk kihirdették, hogy a tüntetés elmarad, mivel a városban állítólag sok a katona, és az a veszély áll fenn, hogy ránk lőnek.

— Talán Zajorodnij, a mensevikek vezetője ijedt meg?

— Zagorodnij és egy Pétervárról érkezett ember zavarja itt a vizet.

— Ó! De nálunk is, az ördög tudja, mi történik. Igaz, a mi kongresszusunk a „Felszabadulás szövetségével"* való egyesülés ellen foglalt állást, de azért egyes önkormányzatiak nyilvánvalóan Pjotr Sztruve táborához akarnak csatlakozni.

— Petrunkevics vagy Sztruve, nem mindegy az? Oroszországban bármely pillanatban kitörhet a forradalom, de ti, a helyi önkormányzat emberei még mindig hűségnyilatkozatokat tesztek. Köztetek és a reakciós „Felszabadulás"-hoz tartozók között úgyszólván nincs különbség.

— Nahát ez már igazán túlzás! Ellenkezőleg! Mi egyre jobban eltávolodunk tőlük! Közelebb kerülünk hozzátok, ők pedig az önkényuralomhoz.

— Ti: ez a liberális gondolkozású burzsoákat és földesurakat jelenti! Igazán nem szeretnélek téged ebben a társaságban látni!

— Én pedig a te támogatásodra számítottam!

— Mi támogatunk benneteket! De ti mikor beszéltek már végre határozottabban!

— Hiszen Petrunkevicset és a többi liberálist nem félénk beszédekért száműzték! Hiszen az önkényuralom éppen úgy fojtogat minket, mint titeket! — kiáltott fel Szimjolov.

— Talán mégis csak kevésbbé!... Hanem mondd csak, mit jósolnak Lukának a te jogászaid?

Szimjolov semmi vigasztalót nem tudott mondani. A harkovi ügyvédek szerint Luka Matvejevicset legalább is száműzetés fenyegeti.

Csurgin rossz hangulatban hagyta el Szimjolovot. A főutcán Okszánával találkozott. A lány mindkét kezét prém muffjába dugva, felvetett fejjel sietett. Meglátta Csurgint és megállott.

— Nahát, nem vártam, el akartam menni hozzátok, de nagyon hideg volt. Kísérj el, Iljusa, beszélni akarok veled!

* Szojuz Oszvobozsgyenyije, akkor még illegális liberális polgári párt, vezetője Pjotr Sztruve, a cárizmust később támogató kadetpárt megalapítója. — *A szerk.*

Csurgin beléje karolt.

— Valami érdekeset akarsz mondani? Na beszélj!

— Ismered Rjumin mérnököt Jugorinszkból?

Csurgin észrevétlenül körülpillantott.

— Ismerem! — válaszolta. — Na és?

Okszána habozott, aztán kimondta:

— Milyen embernek tartod?... Szerelmet vallott nekem...

— Hm... Ez igazán érdekes! — mosolygott Csurgin. — Egészen komoly formában mondta ezt?

— A legkomolyabban. Semmit sem válaszoltam neki, de egyetlen szavam elég lett volna és megkéri a kezemet.

— Valóban érdekes dolgokat beszélsz! Gyere, üljünk le itt egy kicsit, ott egy üres pad — javasolta vidáman Csurgin, de Okszána nem akart leülni.

— Egészen megdermedtem! — mondta. — Gyere hozzám, most egyébként új lakásom van.

Okszána először bútorozott szobát bérelt, nem messze a város központjától. Csurgin járt nála és nem egyszer mondta: „Minek bérelsz ilyen drága szobát?" Ma pedig mikor meglátta Okszána új lakását, a lélekzete is elállott.

Okszána villában lakott a város közepén. Lakásán villany és telefon is volt. A vendéget hófehérruhás szobalány fogadta. Csurgin csak futó pillantást vetett rá meg a gyönyörű bútorokra és keserűen gondolta: „Hát igen, ez Jakov gondoskodása!... Ej, Okszána! Okszána!" Belépett a tágas társalgóba és összehúzta szemét. A szoba közepén kék bársonyterítős kis asztal mellett két puha karosszék állott. A tapétás falakon aranykeretes képek függtek, alattuk zongora, nagy óra, könyvszekrény, kicsiny asztalkán nagy porcelán váza állott, a padlót kék szőnyeg borította.

Csurgin leült, elővette a cigarettatárcáját, aztán visszatette és mintegy elragadtatással, gúnyosan mondta:

— Valóságos kis mennyország! Mennyit fizetsz érte?

— Én semmit. Jakov tesz ki így magáért — vetette oda Okszána és sietve kiment.

— Valóban kitesz magáért! — hallotta a hátamögött.

Csurgin felkelt és odalépett a könyvszekrényhez. A vastag rézdíszes rámájú üveg mögött, aranyozott kötésükben villogva állottak: Brochhaus enciklopédiája, Shakespeare, Tolsztoj, Voltaire, Puskin, Diderot... Csurgin hozzá sem nyúlt egyik könyvhöz sem, odaült a nyitott zongorához, könnyedén ráütött a billentyűkre. A húr mély hangja súlyosan áradt végig a szobán és összeolvadt az órakongással.

Csurgin visszaült a karosszékbe. Cigarettára gyujtott. Dühös volt Okszánára és önmagára. Milyen forradalmár lehet ebből a pompával elkényeztetett, könnyű élethez szokott lányból? Ő pedig még arra gondolt, hogy bevonja a földalatti munkába. Nagyon bosszankodott, kész volt eltávozni úgy, hogy többé sohse térjen vissza. „Hol a „kör"-be jár, hol pedig Jakov „gondoskodását" fogadja el. Hol meg Rjumin iránt érdeklődik! Ki az ördög érti ezt? Abba kell hagyni ezeket az értelmetlen próbálkozásokat!" — mondta önmagának. Elgondolkozva dörzsölte két ujjával a halántékát, éppen úgy mint Sztarodub.

Néhány perc múlva Okszána befutott az ebédlőbe és vidáman megkérdezte:

— Unatkozol? Majd a tea felmelegít.

A lány zöld gyapjúból készült egyenruhát viselt, keményített gallért. Arca pírban égett, vékony, mozgékony, karcsú, könnyed volt. Szinte nem járkált, hanem ide-oda lebegett a szobában. Csurginnak is észre kellett vennie a szépségét. Úgy tűnt fel, mintha Okszána maga akarta volna hangsúlyozni: „Nézd csak, ugye, elegáns vagyok?

— Mondd csak, meg fogsz-e vala is öregedni? — kérdezte a férfi.

— Elment az eszed? Hiszen még huszonöt éves sem vagyok! — kiáltott fel Okszána.

— Úgy? Az ember azt hinné, hogy még tizenhét éves sem vagy!

Okszána nem értette meg sógora gondolatát és bóknak vette.

A szobalány hamar behozta a teát, a lekvárt és a tortát. Okszána egy szelet tortát tett Csurgin tányérjára, teát töltött egy kicsiny porcelán csészébe és csak ekkor kérdezte meg, mintha most értené meg sógora szavait:

— Azt akarod mondani, hogy még sok bennem a kisgyermekes vonás?

— Gyerekes vonás.

— Hadd tegyek a csészébe málnát, igen jó a meghülés ellen. Nagyon átfáztam és én málnával iszom!

— Én ha átfázom, inkább mást iszom. De tehetsz bele, ha akarsz.

— Akkor bort adok. Jó? — kérdezte Okszána. Behívta a szobalányt. Felugrott helyéről és kifutott a szobából. Egy perc múlva már vissza is tért. Kezében egy üveg madeirát tartott.

Rövid ideig szótlanul itták a teát. Okszána türelmetlen volt. Szerette volna tudni, mi a véleménye Rjuminnal való kapcsolatáról, azonban várta sógora kérdéseit.

— Szeretnék veled komolyan beszélni arról... — kezdte Csurgin.

— Nos rajta! Beszélgessünk — egyezett bele Okszána készséggel, de Csurgin egész váratlanul másról beszélt.

— ...arról az újdonsült földesúrról.

Okszána összevonta vékony, fekete szemöldökét, de e haragos ráncok azonnal el is simultak. Elmosolyodott.

— Na lám, kiről?... — szólalt meg csalódott hangon. Ki akart térni a kellemetlen beszélgetés elől. — Erről inkább máskor — válaszolta.

Csurgin letette sapkáját az asztalra, megsimogatta kicsiny bajuszát. Felemelkedett a karosszékből:

— Azt hiszem, kedvesem, máskor nem igen jövök be hozzád. Nem szeretnék lekötelezettje lenni a te Jakovodnak — tette hozzá élesen.

— Ilja! Miféle beszéd ez? A „te Jakovod" — húzta el a szót sértődötten Okszána.

— Nagyon örülnék, ha nem így lenne... de...

Csurgin lassan végigsétált a szőnyegen, majd ismét leült. Megsemmisíthette volna Okszánát egy-két mondattal, de mit változtat ezzel? „Semmit. Azonnal és tüntetőleg Jaska karjaiba veti magát. Eh! Lesz, ahogy lesz!" — gondolta és megkérdezte:

— Mondd csak, húgom, milyen kapcsolatban vagy te Jakov Zagorulkinnal?

Okszána arca elsötétült. Felállott. Néhány pillanatig kiegyenesedve állott Csurgin előtt.

— Hagyjuk abba ezt a beszélgetést, Ilja! Veszekedésen kívül semmire sem vezet! — mondta keményen, minden erejét összeszedve, de ajka megremegett a felindulástól.

Csurgin megérezte: nem, nem hagyja abba. Erről beszélgetniük kell. Okszána lelkére valami ismeretlen dolog nehezedik rá. Odalépett a lányhoz. Kedvesen átkarolta és a terem közepére vezette.

Leültek a kerevetre és sokáig, szótlanul üldögéltek.

— Beszéljünk nyíltan, kedvesem! — mondta végül Csurgin. — ...Mondd el mindazt, ami a lelkedet nyomja!

Okszána lehajtotta fejét. Mit mondjon Csurginnak, sógorának, ennek a nagyszerű embernek és atyai barátjának? Mondja azt, hogy szerencsétlen? Kineveti. Mondja azt, hogy nincs ereje elfelejteni Jakovot, és megszakítani a vele való találkozásokat? Úgysem hiszi el. Kiönteni előtte szíve minden fájdalmát maradéktalanul — ez túlságosan nehéz lenne, de nem is akarta, hogy

ilyen ember, mint Csurgin, tudjon a bánatáról és tudjon lelki vívódásairól!...

Elhatározta, hogy semmit sem mond.

— Nagyon kérelek, Ilja, hagyjuk abba ezt a beszélgetést — ismételte. — Magam sem tudom, milyen a kapcsolat köztem és Jakov között.

Csurgin hirtelen felállt a díványról. Szigorú, kutató tekintettel nézett rá.

— Nem tudod? — szűrte a szót fogai között. — Tudod mit, húgom, akkor gyorsan, hallod, azonnal szakíts meg minden kapcsolatot ezzel a pimasz fickóval. Máskülönben elvesztél!

Okszána felugrott. Mintha kígyó csípte volna meg. Szeme szikrázott. Akaratlanul tört ki belőle:

— Elvesztem? Amitől félsz, már bekövetkezett!..

Szemébe könny szökött, ajka ismét idegesen remegett, és mintha minden ködbeborult volna előtte. Megingott. Kezével a könyvszekrény sarka felé kapott.

— Most hát mindent tudsz, Ilja! Isten veled — mondta gyenge hangon, és arrébb ment.

— Húgom! — hívta Csurgin.

Okszána megállott és úgy maradt. Meg sem fordult. Várta a férfi szavait. Csurgin öregesen, súlyos léptekkel odament hozzá.

— Igazad van húgom — szólalt meg a háta mögött. — Erről most már késő beszélni. De Leonyid Konsztantyinovics szeret téged és én azt hiszem...

Okszána hirtelen megfordult. Dühös pillantással nézett sógora komor arcába:

— Hogy Leonyid Konsztantyinovicsnak... Hogy én megmondjam neki?... Nem, nem... ezt sohasem fogja megtudni! — suttogta a lány és elment, miközben leverten ingatta fejét. — Ah Jakov, Jakov, mit csináltál velem?

Csurgin utánament és megfogta a kezét. Izgatottan, de határozottan megszólalt:

— Az aljas embert azért nevezik aljasnak, mert nem tud tisztességesen viselkedni... Neked kell... te köteles vagy azonnal szakítani vele. Vagy talán még most sincs hozzá erőd?

— Nem, Ilja. Erről most már késő beszélni! Jaska képes mindenre... — jelentette ki Okszána sírva. — Én így már senkinek sem kellek. Értsd meg, mindenki elfordul tőlem, ha ez kiderül.

— Bolondságokat beszélsz, húgom! — mondta Csurgin makacsul.

— Menj, Ilja. Mást úgysem mondhatok.

Csurgin megfogta állát, belenézett kisírt szemébe. Úgy megsajnálta a lányt és úgy megfájdult a szíve érte, hogy magához vonta és megcsókolta a homlokát.

— Nyugodj meg, kedvesem, és zavard el Jaskát. Mi többiek majd segítünk neked, hogy túltehesd magad ezen.

Okszána felemelte fejét. Nagy, zöld, haragos szemével Csurginra nézett.

— Segítetek? Megnyugtattok? De hol voltál te azelőtt? Hol voltál te ezekkel a szavakkal? — Aztán hirtelen lobbanó haraggal felkiáltott: — Menj! Egy szót se többet!

— Rendben van, Okszána. Elmegyek — mondta Csurgin. — Többé vissza se jövök. Búcsúzóra csak annyit mondhatok neked: nagyon buta vagy... Isten veled!

Gyorsan az ajtó felé indult, de nem akart elmenni. Várta, hogy Okszána utána kiált, mond valamit, hogy ne menjen el, de Okszána nem kiáltott.

...Otthon Olga várta. Csurgin nagyon megörült a lány jövetelének. Kérdezősködött, hogyan zajlott le a jugorinszkiak tüntetése. Olga elmondta, hogy Rjasin és Kulagin mindenképpen Leon ellen dolgozott, de a felvonulást mégis megtartották, szerencsésen sikerült, mert a kozákok elmentek Jugorinszkból.

Csurgin levelet írt Leonnak és azt tanácsolta, hogy gyorsan tegyék ki a bizottságból Rjasint és Kulagint. Aztán egy titkos asztalfiókból kivette a kormányzósági bizottság nevében megszerkesztett felhívást Déloroszország összes pártszervezeteihez. Ez többek között azt javasolta a OSZDMP Központi Bizottságának, hogy hívják össze a harmadik pártkongresszust.

— A felhívást háromszáz példányban nyomtassátok. A kormányzósági bizottságot ideiglenesen ide helyeztem... fogd! — mondta Olgának Csurgin és átadta a felhívást meg Leonnak írt levelét. Olga összenézett Varjával és lesütötte szemét.

— Én majd elviszem! — válaszolt Varja. — Olga eleget szenvedett végleg idejött.

Csurgin elkomorodott.

— Okszána... Leon meg Aljona... te... Belezavarodik az ember a ti szerelmi ügyeitekbe... — mondta bosszankodva. — Leon tud elutazásodról?

— Hagytam neki levelet — válaszolt Olga, de nem nézett föl.

— Hányan vettek részt a felvonuláson?

Olga lenyelte könnyeit.

— Körülbelül háromezren — mondta csendesen és az ablakhoz húzódott.

Csurgin elgondolkozva járt fel-le a szobában. Aztán odament Olgához, könnyedén vállára tette kezét.

— Nyugodj meg, kedvesem... Úgy látszik, nem neked rendelte a sors... Leonnak nehéz lesz nélküled. Várjuk meg, mit mond majd...

3

Szemjon Borzih és Mitrics bejelentették Csurginnak, hogy a szövetkezetben dolgozó bányászok most egészen másképpen viselkednek a pártbizottság agitátorával szemben. Az egyik szövetkezetben egyenesen kijelentették, hogy nekik nem előnyös, ha fellépnek a bányatulajdonos ellen. Ők maguk is érdekeltek a munkabér növelésében: minél több szenet fejtenek, annál több pénzt kapnak a bányairodától. Voltak olyanok is, akik azt mondták: ha a szövetkezet sztrájkolni fog, akkor Sztarodub az alvállalkozóknak adja ki a fejtési frontokat.

Csurgin nem tulajdonított jelentőséget ezeknek a beszédeknek, de aztán kiderült, hogy különösen a szövetkezetben dolgozó bányászok közül sokan nem jöttek el a tüntetésre. Ekkor elgondolkozott. A szövetkezetek, amelyeket olyan nagy fáradsággal hozott létre, hirtelen akadályként jelentkeznek a forradalmi munkában. A munkások kicsiny részlegbérlőknek érzik magukat. Csurgin, miután tanácskozott barátaival, úgy határozott, hogy megszünteti a szövetkezeteket és valamennyi szövetkezeti alapon dolgozó munkást közvetlenül a bányairoda alá rendeli.

Sztarodub akkor értesült a rendelkezésről, amikor az új fejtési fronton már minden szövetkezetet megszüntettek.

Zagorodnij híveivel együtt agitációt indított:

— Csurgin, a bányamester, szembefordult Csurginnal, a munkavezetővel. Azért szüntette meg a szövetkezeteket, mert ezek akadályozták a tulajdonost, hogy az utolsó csepp erőt kisajtolja a munkásból. Így bünteti meg a munkaközösség munkásait, mert nem vettek részt a tüntetésen.

Csurginról bányaszerte megindult a kellemetlen szóbeszéd. Az emberek elfordultak tőle, mikor megjelent a fejtési szinten, nem válaszoltak, ha valamit kérdezett. Az egyik fronton, mikor megkérdezte, miért szállítják olyan rosszul a szenet felszínre, a bányászok azt felelték:

— Kérdezze meg maga a csőrlőjétől, miért dolgozik rosszul a bányairoda a bányászainak kezében. Hiszen maga meg a bányatulajdonos együtt szüntették meg a szövetkezeteket, hát most magára vessen.

Ez a bányász valamikor szomszédja volt a bányászszálláson, és nem egyszer volt nála. Most mégis olyan gyűlölettel mondta ezt, mintha maga Suhov állna előtte.

A többi bányász is abbahagyta a szénfejtést és cigarettát sodort.

Csurgin nyílt, egyenes tekintettel nézett volt szomszédjára és nyugodtan kérdezte:

— Na, aztán még mi érdekeset forgatsz a fejedben, Fedoszej?

— Azt, hogy maga a tőkés lakája lett! — vetette feléje haragosan a bányász.

Csurgin nem nevetett, nem is bosszankodott, hanem nyugodt hangon mondta:

— Ostoba vagy te, Fedoszej! — Aztán szigorúan megparancsolta: — Két óra múlva legyen tiszta a front!... Munka után pedig gyere be hozzám! — mondta a bányásznak már indulóban.

— Az irodába?

— Nem. Haza. Egyébként hozd magaddal a feleségedet is.

Csurgin elment. A bányászok pedig megragadták a csákányt és szótlanul fejtettek tovább.

A bányász, aki Csurginnal beszélt, zavartan fordult vissza a helyére. Megragadta a szánkót és dühös elkeseredéssel húzta a vágathoz, majd megállott és odakiáltott társainak:

— Mi az ördögnek hallgattatok? Hiszen mindnyájatokat ostobának nevezett!

Egy öreg félmeztelen bányász feléje fordult:

— Nem igaz! Csak téged nevezett ostobának! Jól tette! — Bosszankodva köpött egyet és szemrehányóan tette hozzá. — Hol a te eszed? Milyen embert neveztél a „tőkés lakájának"?

Csurgin a keleti részlegen, alighogy térdencsúszva keresztülmászott a szűk folyosón, még hallotta a vitatkozókat:

— Sztrájkolni kell, és kész! Mi nem vagyunk alvállalkozók, hogy így bánjon velünk!

Csurgin eloltotta a lámpát. Hangtalanul közeledett a vitatkozók felé.

— Nem! A sztrájk nem olyan egyszerű dolog. Ez már politikai tett! — jelentette ki egy tekintélyes, mély hang. — A politikai tettek pedig a hatóság ellen irányulnak. Aztán szerinted ki ez a Csurgin, kormányzó vagy tőkés? Csurgin éppen olyan mint te, én és a többi bányász. Tőlünk tanult annyit, hogy a mérnöki kalapácsokat felvarrták a sapkájára. Mi most az ő fejét akarjuk beverni csákánnyal?! Nem testvér, én inkább fejbeverlek, hogy okosabb légy és meglásd mi a mienk és mi a másé. Nincs szükségünk szövetkezetre. Nem mi vagyunk itt a gazdák. Suhov a

gazda. És én semmiképpen sem fogok sztrájkolni a szövetkezetért. És nektek sem engedem meg — fejezte be dühösen a hang.

Csurgin elmosolyodott. Ezt a hangot gyermekkora óta ismerte és különösen emlékezett rá abból az időből, amikor fiatalkorában a bányamunkát tanulta. Szeretett volna odamenni a bányászhoz, aki beszélt és átölelni.

Amikor a felszín felé emelkedett a kasban, meghallotta a szél átható füttyét az aknában. Eszébejutottak fiatal bányászévei és a régi, be nem gyógyult sebek. Hiszen ezekért a föld alatt élő barátaiért és ismeretlen emberekért tűrte a fájdalmat és megaláztatást. De, úgy látszik, nem mindnyájan értik meg ezt.

Fent világosság villant. Csurgin kilépett a kasból és lassan megindult az iroda felé.

A nap fénysugarakkal hintette be a földet. Ráhullottak az ember ruhájára, mellére és egész testén kellemes meleg áradt el. De Csurgin lelke mégis szomorú volt. Hiszen mégis akadnak emberek, akik azt hányják szemére: „A tökés hajcsárja vagy!" Hát megérdemelte ezt?

— Na végre! — mondta megkönnyebbülten Sztarodub, mikor átlépte dolgozószobájának küszöbét. — Lent volt a bányában? Ott úgy szidják magát az emberek, mint a bokrot. Mi jutott az eszébe, hogy meg akarja szüntetni a szövetkezeteket? Érthetetlen ember maga, Ilja Gavrilics! Igazán nyughatatlan ember! Csinálja, csinálja a maga dolgát, úgy rendbehozza a bányát, mint egy hangszert, akkor aztán mindent fejetetejére állít?! Mondja csak, miért nem beszélte meg velem előre a dolgot? Ha Petruhin tesz ilyesmit, bizonyisten nem tudom, mit csinálok vele! Mondja el kérem, mit gondolt ki?

Csurgin fáradtan leereszkedett a sárga bőrrel bevont mély karosszékbe. Keresztbevetette lábát és lassan elővette szivartárcáját.

Sztarodub lehajtott fejjel figyelte nagy, sápadt arcát, eres kezének lassú mozdulatait. Hányszor látta már itt ezt az embert a dolgozószobában, és a legkülönbözőbb hangnemben beszélt vele. De ez az ember semmit sem változott a hosszú évek alatt. Azt hihetné valaki, hogy ha most egy hatalmas széntömeget döntenének a vállára, akkor is ugyanebben a helyzetben ülve maradna. Érthetetlen ember, semmi sem hozza ki a sodrából; nem vált nagyképűvé, egyszerű bányász maradt és mégis a legképzettebb bányatechnikus. Sztarodub, aki maga is mérnök volt, lelke mélyén irigyelte, gyönyörködött benne és büszke volt reá.

— Eljött az ideje, hogy megszüntessük a szövetkezeteket, Nyikolaj Jemeljánovics. — Elavultak, és most már a technikai haladás kerékkötői — mondta többek között Csurgin. — Azelőtt

az alvállalkozók feleslegesen álltak a bányairoda és a bányászok között. Most a szövetkezetek lettek feleslegesek. Az az érdekük, hogy a lehető legolcsóbban termeljenek és ezért puszta izomerejükkel akarják kibányászni a szenet. Éppen ezért ellenezték a gőzcsőrlők bevezetését... Ha holnap ön be akarja vezetni a gépi fejtést, akkor ezek a szövetkezetek botrányt csapnak. Na és azonkívül híve vagyok az egyenes, nyílt kapcsolatnak a bányairoda és a munkások között. A bányászok dolgoznak, az iroda fizet nekik, és ezért úgy irányítja az ügyeket, ahogy jónak látja... Tulajdonképpen ennyi az egész. Azért nem tanácskoztam meg magával, mert a szövetkezet megszüntetése nem nagy probléma.

— De hiszen ez mindkettőnk számára kellemetlenül végződhet, ha kitör a sztrájk!

— Sztrájk? — Csurgin Sztarodub felé fordult és elmosolyodott. — Nem, ez csak számomra végződhet kellemetlenséggel... Na de majd elmúlik!

Sztarodub halántékát dörzsölte hosszú fehér ujjaival. Vállatvont.

— Úgy látom, az ön elgondolásának van alapja — mondta rövid gondolkozás után. — De akkor a többi szövetkezetet is meg kell szüntetni. Még ha tévedtünk is, nem állhatunk meg félúton, mert akkor azt hihetik, megijedtünk.

— A többieket holnap szüntetjük meg, éppen azért, mert nem tévedtünk.

— Őszintén szólva, én arra gondoltam, hogy ön tévedett — szólalt meg újra Sztarodub. — Éppen most a városban lezajlott tüntetés után jut az eszébe, pedig a tüntetők eléggé érthetően kiáltották ki a véleményüket, és a bányászok olyan izgatottak voltak, hogy esetleg megtagadhatták volna a leszállást a bányába. Ön természetesen tud a tüntetésről?

— Tudok róla — válaszolt szórakozottan Csurgin. — Ön persze tudja, mivel végződött ez a tüntetés?

Ez a kérdés nem tetszett Sztarodubnak.

— Engem nem érdekel a politika — mondta elkomorodva. — Nekem szén kell, és szén kell, és újra szén! Hogy aztán ezt a szenet képzett politikusok, vagy írni-olvasni nem tudó ostoba emberek bányásszák-e ki, az engem nem érdekel. Ha pedig a bányászok a városba mennek és ott járkálnak az utcán, aztán meg visszajönnek dolgozni, akkor semmi kifogásom sincs a tüntetés ellen.

— Az ellen sincs, hogy a kozákok verik a maga bányászait? Hát ön, aki képzett, intelligens ember, nem háborodik fel azon, hogyan bánik a hatóság a néppel? Egyébként a nép azért is megy az utcára, mert máshol nem gyűlhet össze.

— Ugyan, Ilja Gavrilics, hagyja már ezeket a liberális beszédeket — legyintett Sztarodub. — Hát nekem meg magának sok szabadságunk vagy politikai jogunk van? De mit beszélek én most magunkról! Hiszen a bányatulajdonosnak sincs semmije a pénzén és a bányán kívül! Maga meg itt a népről beszél? Én nem helyeslem azokat a kegyetlen rendszabályokat, amelyeket a hatóságok alkalmaznak a munkásokkal szemben, de semmi értelmét nem látom annak, hogy illúziókba ringassam magam. Sem ön, sem én nem adhatunk a munkásoknak sem szabadságot, sem jogot. Erőnk szerint lehetőséget adhatunk nekik arra, hogy megélhetésükhöz pénzt keressenek, ezért követelnünk kell tőlük a munkát és minél több szenet. Ha nem bányásznak szenet, sem ők, sem mi nem élhetünk meg.

Csurgin nem akarta tovább folytatni a beszélgetést, amely ilyen fordulatot vett, de mégsem hagyhatta válasz nélkül Sztarodub szavait.

— Nincs igaza Nyikolaj Jemeljánovics — jegyezte meg szelíden. — Az embernek az túl kevés, hogy csak önmagának él. Az ember életének lényege nem a biológiai, hanem a társadalmi élet. Bárhogyan szeretne is, nem élhet társadalmon kívül. Egyébként az a tény, hogy ön újságot olvas, ez is ellentmond szavainak.

Sztarodub teletömte pipáját dohánnyal, és édeskés füstöt fújva, halkan mondta:

— Egy dologban nem egyezem meg magával, Ilja Gavrilics: ön, mint bányamester dolgozik, holott politikusnak kellene lennie. Én nem hiszem, hogy ön csupán bányamester és csak hallott a tüntetésről... Na, isten neki, menjen és végezze a dolgát. Én nem avatkozom bele. De ha valamikor úgy fordul a dolog, hogy nem kapok szenet, akkor beleavatkozom.

Csurgin felkelt, kiegyenesedett és nyugodtan válaszolt:

— Ön siet megelőzni az eseményeket, Nyikolaj Jemeljánovics, de igaza van: megtörténhet, hogy egy ideig nem lesz szene. De higgye el, ez valóban csekélység, mert az is megtörténhet, hogy nagyobb dolog hiányzik majd: a régi Oroszország! Ki fogja ezt véghezvinni, azt mi ketten nem tudjuk. Azt hiszem, a bányászok is kiveszik a részüket belőle. Ebben az esetben nem ajánlom, hogy „beleavatkozzék", Nyikolaj Jemeljánovics! Ön okos ember és megérti: a történelem kerekét nem lehet visszafelé forgatni, s ez teljesen értelmetlen dolog. Ez a kerék úgyis elgázolja önt... ezt pedig lelkiismeretem szerint szólva, nem szeretném... Minden jót kívánok!... — mondta, meghajolt és kifelé indult a szobából. Lassú mozgású, súlyos ember volt, és a padló megreccsent léptei alatt.

Sztarodub letette pipáját az asztalra. Hátradőlt faragott karosszékében. Elgondolkozott. Igen, valóban megtörténhet, hogy egy ideig nem lesz szén. „És mi lesz akkor, ha nem lesz régi Oroszország?" — kérdezte önmagától most első ízben Sztarodub. „Talán jobb is lenne, ha új, demokratikus Oroszország lenne..."

4

A jugorinszki hatóságok erőtlenek voltak ahhoz, hogy megakadályozzák a tüntetést, de éjjel a rendőrség razziát tartott a munkástelepen és több mint negyven embert tartóztatott le. A malomban megtalálták a bizottság nyomdáját.

Ovszjannyikov egy barátjával együtt megjelent a rendőrkapitány lakásán és egyetlen lövéssel agyonlőtte.

Másnap a kozák-század visszatért a városba. Megtiltották, hogy nyolc óra után bárki is kimenjen az utcára.

Leon elővigyázatosságból nem aludt otthon. Szombaton Rjumin mérnökhöz ment aludni, de útközben a kozák őrjárat feltartóztatta. Az egyik kozák megismerte.

— Nem te volnál az én földim, Ljovka Dorohov?

Pahom volt Kundrjucsevkából.

Leon nem tudott határozni, megnevezze-e magát, de Pahom leugrott lováról és kezét nyujtotta neki:

— Hát jónapot kívánok! Van-e egy kis dohányod, Leon?

Pahom, Kalina atamán kedvence volt. Sok jót nem lehetett várni tőle.

— Nem is ismertelek fel! Hát a mieink hogy vannak? Hallottál-e valamit róluk? — kérdezte Leon és éber, figyelő tekintetet vetett a kozákok felé.

— Hát, ami apádat illeti, azzal nincs semmi baj, de az apósod — Pahom cigarettára gyujtott és élesen elvágta a szót — nagy gazember. Azt hiszem, te sem vagy vele valami jóban?!

Leon megértette, hogy Pahom és Nyefed Mironovics között történt valami.

— Aki összekerül vele, az sohasem felejti el — válaszolta.

— Nahát, én sem felejtem el. Majd találkozunk mi még! — Pahom sanda pillantást vetett barátaira és megkérdezte:

— Olvastad a parancsot?

— Nem. Mi van?

— Holnap olvasd el, most inkább gyorsan menj haza. Igen jó, hogy találkoztam veled, egy alkalommal majd betérek hozzád. Itt laksz? — kérdezte Pahom és a korbáccsal a falu felé mutatott.

— Itt, a falu végén az első házban — válaszolt Leon, bár egészen az ellenkező irányban lakott. — Gyere egyszer majd be, megiszunk egy csésze teát.

A kozákok tovább lovagoltak, Leon pedig letért a porták felé, és csakhamar bekopogtatott Jermolajicsékhoz.

— Te vagy az, Leon? A rendőrség téged keres, te meg utánuk futsz! Hát elment az eszed, hogy ilyen időben sétálgatsz? — támadt rá Jermolajics.

Leon csak most tudta meg, hogy a nyomda lebukott, Tkacsenkót letartóztatták, Olga elutazott a bányába, Aljona pedig végigjárta az ismerősöket, jóbarátokat, mert nyugtalankodik, hogy nem került-e ismét a börtönbe, vagy nem utazott-e el Olgával.

Leon elolvasta Olga üzenetét. Elgondolkozva hajtotta össze és zsebébe rejtette.

— Hát igen... a nyomda... Tkacsenko... Olga... Túl sok így egyszerre — szólalt meg komoran és megkérdezte: — Mi van Ovszjannyikovval és Rjasinnal?

— Semmit sem hallottam. Tán épségben vannak.

Leon többé nem járt haza. Illegalitásba ment. Nehéz dolog volt. Egész nap a földkunyhóban ülni és semmit sem csinálni. Jugorinszkból nem volt szabad távoznia. De nem is akart.

Csurgin levelet küldött Varjával. Bejelentette, hogy Poljakov titokban létrehozta a mensevikek kormányzósági frakcióját, Zagorodnijt kizárták a bizottságból a felvonulás elleni agitáció miatt, és azt tanácsolta Leonnak, járjon el teljes határozottsággal.

A Rjuminnál tartott gyűlésen Leon bejelentette Rjasinnak és Kulaginnak, hogy mindkettőjüket kizárják a bizottságból, mert szakadár tevékenységet fejtenek ki a szervezetben.

Mindkettőjük válasza az volt: ilyen határozatnak nem vetik alá magukat. Sőt azt követelték, hogy Olga helyett a bizottság tagjai közé vegyék fel a mensevikek egyik képviselőjét.

Leon mindezt jelentette Csurginnak és megkérte, küldje vissza Olgát Jugorinszkba.

— Mondd meg neki — hagyta meg nővérének — szégyen, gyalázat ilyen időben elutazni innen. Nekünk most minden emberre szükségünk van, ő pedig a bizottság ötödik tagja.

Aljona úgy tett, mintha nem figyelt volna beszélgetésükre, de közben ezt gondolta: „Nem Ljova, nem, kedves barátom, többé nem hiszek neked. Olga számodra nemcsak a politika miatt fontos. Most már mindent értek."

Néhány nap mulva elment Jermolajicshoz, de Leont nem találta ott. Rövid ideig elüldögélt, majd odaszólt Jermolajicsnak:

— Adja át neki, hogy... én többé nem jövök hozzá. Elutazom.

Jermolajics összenézett feleségével és a fejét ingatta:

— Mi az, hogy egyszerre ez jut az eszedbe? — kérdezte boszszankodva.

Aljona nagyot sóhajtott. Megigazította puha, szürke gyapjú fejkendőjét és elment.

Leon hallgatta Jermolajicsot. Úgy tett, mintha semmiféle jelentőséget nem tulajdonítana Aljona szavainak.

— Fogd az üveges szerszámaidat és eredj a városba. Suhancok ma beverik a nyomda ablakát — mondta. — Menj oda, vállald el olcsóbban azt a munkát, mint más, aztán igyekezz behatolni a szedőterembe, és szedj össze minél több betűt.

Jermolajics hallgatta és csak pislogott beesett szemével.

— Én bádogos vagyok és ablakot csak akkor üvegezek, amikor nincs más dolgom.

— Nagy dolog! Majd néhány óráig üveges leszel! Én, azt hiszem más szállásra költözöm át. Nem maradhatok nálad. Ha látod Ovszjannyikovot, mondd meg neki, beszélni szeretnék vele.

A következő napon Jermolajics már reggel óta a nyomda mellett volt, de senki sem törte be az ablakokat, sőt még csak nem is gondolt ilyesmire. A látszat kedvéért betért a legközelebbi portára, két ablakot vágott be az egyik lakásban, aztán visszatért előbbi helyére. Várakozása ellenére senki sem jött beverni az ablakokat. Hazafelé menet megtudta, hogy ismeretlen suhancok a könyvkötőüzem mellett verekedést kezdtek, és valóban sok ablakot betörtek.

Leon meghallgatta híreit és csak nagyot sóhajtott. Nyilvánvalóan a suhancok összetévesztették az épületeket. Miközben a távozáshoz készülődött, megkérte Jermolajicsot, kísérje el egy darabon.

— Most egy ideig majd Danyila Podgornijnál tartózkodom — mondotta. — Ha találkozol Aljonával, mondd meg neki: azért vettem feleségül, mert szerettem. Tudtam, kinek a lánya és kinek a húga. De mégis arra kérem, értse meg: rokonsága beleavatkozik az életünkbe és ez, végül annyira eltávolít minket egymástól, hogy mi már... soha... össze nem kerülhetünk — mondta halkan, látható izgalommal. — Nyugtasd meg őt — folytatta — és mondd meg neki, hogy ez a mai helyzetem nem tart sokáig.

A visszafelé vezető úton Jermolajics azzal a szándékkal tért be Aljonához, hogy lelkére beszél.

De az asszony már első szavaival elvette kedvét.

— Nekem van férjem! — kezdte szárazon. — Ha akar valamit mondani, jöjjön haza és mondjon el maga mindent, ne bízzon meg idegen embert.

Jermolajics felháborodott. De türtőztette magát és folytatta:

— Leon feleségének pedig legyen esze, és értse meg, férjének most nem szabad hazajönnie. Ha majd minden megnyugszik, akkor más lesz... Megértetted, kislányom?

Aljona sóhajtott és csak nagysokára válaszolt:

— Én mindent megértek, Jermolajics! Mindent! De ki érti meg, hogy megúntam már évről-évre egyedül? Én együtt akarok lenni a férjemmel, hiszen azért házasodtunk össze. Az én férjem pedig azért él, hogy mások száz év mulva majd jól éljenek... Nem, Jermolajics, úgy látszik, nem vagyunk mi egymásnak valók.

Jermolajics elégedetlenül rázta fejét.

— Nahát, ahogy jónak látod! Azért jöttem el, hogy úgy beszéljek veled, mint a lányommal, de hát látom, hiába. Azt még megmondhatom, Leon azt izeni, hogy szeretett téged és szeret. Persze, ha te...

Aljona leült az ágyra és sírvafakadt.

— Mit csináljak? Mit csináljak... hogy változzak meg? Szeretnék, de nem tudok — szólalt meg kétségbeesetten. Fejét a párnába fúrta. — Ó, milyen szerencsétlen vagyok! Miért is szenvedek ennyit?

Jermolajics leült melléje. Érdes kezével megsimogatta az asszony vállát és harag nélkül, atyailag korholta:

— Azért gyötröd magad, Aljonuska, mert nem érted meg, hogy egyaránt kell szeretni valakit, ha vidám az élete, vagy ha bajban van. Csakhogy nekünk nehéz az életünk, kevés az örömünk, hát ez a baj, kedves lányom. Nem nagyon engedik, hogy örüljünk ennek az életnek. Te talán már elfelejtetted, milyen volt az életed az apádnál? Csupa bánat! Aztán milyen volt Leoné? Atyád és az atamán száműzték a faluból. Lám csak kiderült, apád keserítette el mindkettőtök életét, a tiedet is, meg Leonét is. Most aztán egybekötötték a sorsotokat. Nagyszerű gyerekek vagytok, hogy ez sikerült. Miért akarod most tönkretenni az életedet? Miért nem segítesz Leonnak a jobb életért vívott küzdelemben? Az olyan életért, amelyben senki sem ismeri a bánatot?

Aljona hallgatott.

Hatodik fejezet

1

Nyúl futott a havas ugaron a falu felé. Utána elnyúlva agarak rohantak hatalmas ugrásokkal. A távolból teljes vágtában lovasok közeledtek. Szorosan ráhajolva lovaik nyakára, ostoraikat lengették. A szél idáig hozta buzdító kiáltásaikat:

— Hajrá! Fogd meg!

A nyúl most átlendült a kerítésen. Nyomában egy falka kutya és egy aranyszínű, doni telivér. A ló nyerge alól csak úgy dőlt a tajték.

— Nem futsz el te ravasz! — örvendezett Jaska.

Valóban a nyúl sehová sem bújhatott el. Már a faluban, a veteményes kerteken át futott.

Most hirtelen elért egy magas falat. A falon túl topolyafák magasodtak, kertek sötétlettek. Jaska agyában hirtelen felvillant a gondolat: még egy ugrás és a nyúl elmenekül.

„Elmenekül, már el is futott! Ördöngős tapsifüles!" — káromkodott magában, de az elerőtlenedett kis állat oldalt fordult a másik fal felé. Itt a sarokban hirtelen elkapta egy sárgaszőrű, hosszú, fehérlábú kutya. A nyúl majdnem emberi, gyermekesen éles hangon visított fel, aztán elhallgatott.

Jaska megállította lovát, leugrott a nyeregből és egész testével a zsákmányra vetette magát. Megfogta lábánál a nyulat, kést kapott elő a csizmaszárából és odasujtott nyelével az állat fehér pofájára. Aztán a lábainál fogva felemelte.

— Ravasz, öreg nyúl volt! Az ördögbe is! — mondta Jaska az odasiető Andrejnak. Felhevült, piros arcán mosoly ömlött el.

A nyúl szájából, orrából folyt a vér és élénkpiros cseppekkel foltozta be a havat.

A keresztúton, az út közepén, parasztok álltak. Hangok hallatszottak:

— Pontosan zsákutcába hajtotta szegényt!

...Jaskát otthon Csernopjatov és Frenyin várta. Az ebédlőben ültek, a kártyaasztalnál, a cserépkályha közelében. Szórakozottan tologatták a sakktáblán a figurákat, ez embernagyságú, hatalmas órát nézegették és szájukat fehér kezükkel eltakarva, gyakran ásítoztak:

Frenyin minden öt percben felkiáltott:

— Usztya! Nem látható még Jakov Nyefedovics?

Usztya, a szobalány mindannyiszor azt felelte: „nem", és Frenyin tovább tologatta a sakkfigurákat.

— Sakk — szólalt meg Csernopjatov mély hangján és tenyerével alulról felfelé simogatta sűrű bajuszát.

— Usztyaa! Kedvesem, adj nekünk egy-egy csésze teát, no meg egy pohárka rumot is!

— Azt mondtam: sakk! — ismételte Csernopjatov.

— Ah, sakk? Nem is vettem észre! — Frenyin megvakarta fülét és a vezérrel védte a királyt.

— Cseréljünk?

— Ahogy akárja.

Usztya porcelán kannában behozta a teát. Keskeny poharakat helyezett az asztalra és rummal teli agyagflaskót.

— Még mindig nem látni Jakob Nyefedovicsot? — kérdezte ismét Frenyin.

— Nem.

— Matt — szólalt meg Csernopjatov és felemelte csészéjét.

Frenyin sokáig nézte a sakktáblát. Gondolkozott. Majd a másik mezőre helyezte a vezért, aztán hátradőlt a karosszékben:

— Lépjen! Ejnye, de heves ember maga!

Csernopjatov a sakktáblára nézett és mosolygott:

— Hát ez meg micsoda? Maga két vezérrel játszik? Hiszen maga az én vezéremmel védi a királyát.

— Igazán? — csodálkozott Frenyin. — Bocsánatot kérek. De azért a mattot még mindig nem ismerem el. Most megiszom a teát, aztán majd kiokoskodom... Egyébként beszélgessünk valamiről, aztán majd aludni akarok...

Frenyin egymásután két pohárka rumot ivott meg, teával leöblítette és egyszerre jókedvű lett:

— Gyerünk! Politizáljunk! Ha egy kicsit iszom, mindig szeretek politizálni!

— Nem szeretek beleavatkozni a politikába! — mondta Csernopjatov.

Frenyin elővett egy szépmívű fekete dohányszelencét, kivett belőle egy csipetnyi dohányt és az orrához emelte.

— Én pedig szeretek... Most például Kuropatkin* a frontra ment... Mit gondol, hogyan fogadja őt majd Alekszejev?** vagy, mit szól ön ahhoz, hogy legfelségesebb urunk... hapci!... megengedte a politikai száműzötteknek, hogy mint közkatonák a hadseregbe lépjenek. Mit gondol, ostobák, vagy okos emberek ezek a száműzöttek?

— Nem tudom, de nem is óhajtom tudni, milyenek ezek a politikai száműzöttek. Csak annyit tudok, hogy le kell ültetni őket!

— Leültetni? Rendben van, de mit gondol, nem durrantják majd le Plevét, mint ahogy Szipjagint ledurrantották?... Hapci!... Röviden: hová haladunk mi tulajdonképpen?

Frenyin eltette dohányos szelencéjét és maga felelt önmagának:

* Kuropatkin, cári hadvezér, az orosz-japán háború kitörésekor a cár az orosz csapatok főparancsnokává nevezte ki. — *A szerk.*

** Alekszejev, orosz cári tengernagy. Mandzsuria volt főkormányzója. A cár az orosz-japán háború küszöbén az újonnan alakított csendesóceáni flotta tengernagyává tette, egyúttal azonban a szárazföldi csapatokat is alája rendelte. — *A szerk.*

— Az anarchia felé haladunk...

Csernopjatov kacagott.

— Nohát, maga aztán nagyszerű politikus! Ejnye!

— Igen, igen, az anarchia felé — fejezte be Frenyin meggyőződéssel. — A paraszt már köszörüli magára a baltáját, maga pedig csak mosolyog, kedves barátom.

Csernopjatov sértődötten felfújta telt arcát és ingerülten válaszolta:

— Mit kell hallanunk egy nemes embertől?!... Azt mondja, a paraszt azért köszörüli a baltát, hogy engem leüssön?... Az a balta magát is éri!

— Engem? Miért ütne engem? Én már mindent régen feléltem és elittam! Nincs értelme, hogy engem leüssön. Belőlem semmit sem ver ki, de magából aztán sok mindent!

— Például?

— Például? Először földet — mondta Frenyin — aztán másodszor szabadságot, harmadszor hatalmat. Na, ennyivel meg is elégszik.

Csernopjatov tenyerével haragosan csapott bajuszára. Felállt:

— Nem értem, tisztelt uram, miért kezdte ezt a beszélgetést? — mondta sértődötten, reszkető hangon. — Mi mindketten nemes emberek vagyunk, mindketten földbirtokosok, mindketten tiszteljük és szeretjük az uralkodót...

— Bocsánat... bocsánat... véleményünk nem egyezik. Nem bizony, nem egyezik! — vágott a szavába Frenyin. — Mi mindketten nemes emberek vagyunk. Ez igaz. De csak egyikünk jobbágytartó. Mindketten földbirtokosok vagyunk, de egyik gazdag, a másik meg nincstelen. Mindketten tiszteljük az uralkodót, de... de, vigye el az ördög, ne beszéljünk szamárságokat. Miért kezdtük ezt a háborút Japánnal? Mi az ördögnek van szükségünk a mandzsubabra, mikor van elég búzánk? A paraszt már-már majdnem felgyujtja az udvarházainkat, a gyárakban lázongnak, mi pedig háborúzunk! Elveszítjük ezt a háborút. Bizony, elveszítjük ezt a háborút! Mert ilyen bolondjaink vannak, mint ez az Alekszej, vagy az a gróf Durnovo...

— Óvatosan beszéljen! — figyelmeztette Csernopjatov — Alekszej admirális természetes fia II. Sándor cárnak.

— Ne zavarjon, amikor beszélek... Természetes? — Tudja-e hogyan nevezi a nép ezeket a természeteseket?

— Hm... az egészen más dolog!

— Egy cseppet sem más! Azt akarom mondani, hogy a nép nem akar háborút... Erről van szó!

— Nem baj, majd kényszerítik rá, hogy akarjon — mondta gúnyosan Csernopjatov.

— Hát csak kényszerítse. Én inkább iszom! Az ördögök a másvilágon úgy sem adnak itókát! — Frenyin rumot töltött magának és nagyot kiáltott: — Usztya! Ide a kórust!

Az ebédlő ajtaja szélesen kitárult. A küszöbön kipirultan, izgatottan Jaska jelent meg.

Havas, fagyos levegő és pusztai illat áradt a szobába.

Ebéd után Jaska vendégeit a dolgozószobájába hívta. Itt őszintén beszélgettek.

Csernopjatov az életre panaszkodott, és arra tett célzást, hogy Jaska tönkreteszi.

Jaska úgy tett, mintha részeg lenne és csak nevetgélt. Agya azonban élesen, tisztán dolgozott. Sőt gondolatban válaszolt is földbirtokos szomszédjának:

„Hát ha módomban lesz, akkor egészen kifüstöllek az uradalomból. Jobb, ha nem tátod a szád, kedves barátom."

Frenyin a díványon szendergett. Majd énekelni támadt kedve. De inkább csak dünnyögött, mint énekelt. Hol a „Kamarinszkája" táncdalt, hol pedig „Íme, az angyalok kara" templomi éneket. Állandóan könyörgött Jaskának:

— Jakov! Jaska! Te ördögfajzat, hívd ide az énekeseket! Neked semmiség elküldeni az énekesekért!

— Nem tehetem, szomszéd! Andrej hófogó pajzsokat állít a mezőn!

— Pajzsokat! Hát nyelje el a föld a pajzsaidat Andrejeddel együtt! Azonnal ide a kórust és semmi beszéd! — kiáltotta Frenyin és apró, puha ökleivel verte a fekete bőrdíványt. Aztán ismét kérően megszólalt: — Jakov! Küldj a kórusért! Mibe kerül az neked, ha elküldöd Andrejt? Hiszen az egész havat úgysem tartják fel a te hófogó pajzsaiddal!

— Valamit csak feltartanak! Tavaly a hó ötvenezer pud gabonával növelte a termésemet!

— Ötvenezer puddal! — kiáltott fel Csernopjatov. — Maga valósággal megőrjít.

— Idén trágyázni is fogom a földet! — mondta nevetve Jaska — és még százezer pud gabonával többet gyűjtök be. Természetesen, ha nem zavarnák meg az események.

— Nem zavarják meg — jelentette ki meggyőződéssel Csernopjatov.

— De bizony, megzavarhatják, Jakov! — kelt fel a díványról Frenyin. — Higgyen nekem, öreg földbirtokosnak! De majd mi túljárunk a paraszt eszén! Túljárunk, vinné el az ördög!

Jaskának eszébe jutott, mit látott Jugorinszkban és megjegyezte:

— A parasztén? Talán. Nem tudom. De a munkást, azt nem csaphatjuk be!

— Ostoba, mindenkinek túl kell járni az eszén! És különösen neked kell igyekezned! — Frenyin felállott és tubákolt. — Te fiatal vagy, erős, és jó fejed van!... Neked kell megvédened magad, engem és mindnyájunkat!... Hapci!... egyszóval mi a liberálisan gondolkozó nemesség, benned bízunk, Jakov!

Jaska megértette, hogy a földbirtokosok valamit beszélgettek róla. Óvatosan igyekezett megtudni, hogy mit, de Frenyin elhárította a kérdést:

— Majd aztán! Küldj a kórusért! Hányszor mondjam? Azt akarom, hogy küldj értük! — ütött öklével a díványra.

Jaska gondolkozott: „Miért ne teljesítsem az öreg kelekótya szeszélyét. Lehet, hogy valamiképpen tőle is függ a karrierem?" És kocsit küldött az énekesekért Frenyin birtokára.

2

Jaska, mint rendesen, majdnem egész télen úton volt. Moszkvában szerződést kötött Filippovval a lisztszállításra, Lodzban eladta a gyapjút, Harkovban új felszerelést vett a malom és az olajütő részére, Pétervárott szerződést kötött versenylovakra, a doni kozák hadsereg részére harmadszor szállított katonalovakat, és még négyezer gyeszjatyina földet vett bérbe. Mindezt személyesen, maga intézte el és csak ritkán fordult tőzsdeügynökhöz segítségért. Semmiféle teendőtől sem idegenkedett. Még a lovak bevagonirozásánál is maga felügyelt. Keveset aludt és rendszertelenül. Télen nagyon el is fáradt. De mire megjött a tavasz, mindent elintézett, mindenre szerződést kötött, mindent megbeszélt az agronómussal és a birtok minden részében egy időben kezdték meg a mezei munkát.

A malom és az olajütőüzem kibővítését harkovi vállalkozóra bízta.

Frenyin figyelte és csak a fejét csóválta. Háború volt. Az orosz hadsereg egyik vereséget a másik után szenvedte. A tőzsdén a bizonytalanság aggasztó jelei mutatkoztak. Jaska mindezzel nem törődött, egyre lázasabban előre tört, és növelte a gazdaságát. Hogy még mimindent csinál és mit ér el, azt nehéz volt elképzelni.

Egyet azonban előre látott az öreg földbirtokos: erről az emberről három-négy év múlva, nemcsak egész Oroszországban, de minden európai tőzsdén beszélnek majd. Szívesen nézegetett Jas-

kára, mint tanítványára. Minél előbb szerette volna látni erejének, gazdagságának és társadalmi befolyásának teljes nagyságában.

— Maga ügyes és okos — biztatgatta Frenyin. — Büszke vagyok magára. A mi hanyatló, régi nemességünkből nem igen nőtt volna ki ilyen hős!... De maga... esküszöm... hogy még látni fogom az állami ranglétra tetején. És tökrészegre iszom le magam ebből az alkalomból...

— Köszönöm, szomszéd! — válaszolta Jaska elismerően az öreg földesúrnak. — Már az első találkozáskor önzetlen barátomat láttam önben, és ha megengedi, második apámat.

Díszes, drága kétkerekű kocsiban ültek, melyet két pompás doni telivér húzott. A délutáni napfényben a lovak szerszámán Jaska nevének kezdőbetűi díszelegtek: „J. Z." A távoli párás ködben a végtelen puszta remegve olvadt össze a láthatárral. Ménesek vonultak a pusztán és mint a hó, fehérlettek a juhnyájak. Száz meg száz ember és ökör dolgozott a földön. Jaska arcán, egyszerű ruháján, poros csizmáján meg sem látszott, hogy mindennek ő a gazdája, és száz meg százezer rubel fekszik a bankban a nevén... hogy parasztokat tett tönkre, és földesurakat lopott meg...

Frenyin ismét megszólalt:

— Maga határozott ember, Jakov. Merész, sőt hitszegő. Ez helyes. Enélkül maga nem lenne az, ami lett, és nem lehetne az, aminek lennie kell!

Jaska türelmetlenül megkérdezte:

— De minek kell lennem? Vinné el az ördög! Maga állandóan erről beszél nekem, de sosem mondja végig?

— Ha eljön az ideje, megtudja... — válaszolt kitérően Frenyin és hamiskásan pillantott Jaskára.

Az útjukba eső első nyájban asszonyok nyírták a birkát. Jaska megállott egy tarkaruhás, feketehajú lány mellett és enyhén korholta:

— Ne kapj úgy bele az állat bőrébe, te szép lány. A juhokat nem borotválják, hanem nyírják.

— Nagyságos úr, tegnap Andrej azt mondta: kopaszra kell nyírni a juhokat — mentegetőzött a lány.

— De te rám hallgass, te tarkaruhás nagyságosasszony. Nézz ide! — ...Jaska leült a juh mellé, fogta az ollót és megmutatta, hogyan kell leszedni a gyapjút. — Az emberedet úgy-e, nem nyírod meg ilyen durván, mi?

— Nekem még nincs — felelte a lány zavartan.

— Nincs? Na lám, milyen oktondi vagy. Mit ér az élet férj nélkül? Unalmas, ha nincs kit becézzünk.

A lány zavarba jött. Az asszonyok tréfásan visszafeleltek a gazdának. Jaska odament egy napszámos lányhoz, aki háziszőttes ruhát viselt. Kis ideig szótlanul nézte a munkáját. A lány lassan nyírt és az ollója is rossz volt.

— Add csak ide az ollót! — parancsolta Jaska. Néhányszor megcsattogtatta, aztán szigorúan odaszólt a legidősebb juhásznak: — Ha még egyszer ilyen ollókat adsz az emberek kezébe, akkor legközelebb a te fejedet nyírják meg vele! Megértetted?

— Igenis, Jakov Nyefedovics!

Mikor kissé eltávolodtak a nyájtól, Jaska cigarettával kínálta meg a juhászt. A juh mellett ülő háziszőttes ruhába öltözött lány felé bökött a szemével és megkérdezte:

— Régen dolgozik ez itt?

— Két napja.

— Ez még huszonkét nap múlva is így fog dolgozni. Végy fel helyette mást. Nem várhatunk, míg megtanulja, hogyan kell kezében tartani az ollót.

Frenyin csak a fejét csóválta és mikor a második juhnyáj felé haladtak, azt mondta Jaskának:

— Maga igazi színész, különböző szerepeket tud játszani. Vajjon megnyerheti-e a napszámosok rokonszenvét ezzel az áldemokráciával?

Jaskának nem tetszettek ezek a szavak. Kundrjucsevkában éppen eleget hallgatta, hogyan bánik apja a napszámosokkal. Az öreg egyáltalán nem játszotta a demokratát és úgy beszélt a napszámosokkal, ahogy tudott.

— A munkások nem hibásak! — mondta komoran Jaska. — Azok felelősek, akik felügyelnek. Ha egy ember ostoba és ügyetlen, nem szabad felfogadni.

— Igen, de a munkás meg is tanulhat dolgozni.

— Előbb tanuljon meg, aztán szegődjön el. Én nem vagyok néptanító, hanem földbirtokos, és nekem nem tanulókra, hanem munkásokra van szükségem.

A beszélgetés félbeszakadt. Jaska hirtelen megváltoztatta szándékát, hogy Frenyinnél ebédel. Elbúcsúzott és leugrott a kétkerekű bricskáról.

Egyedül ment hazafelé. Gyalog. A nap már elérte a látóhatárt. Hatalmas korongja vörös fényben izzott, mintha a levegőben függne és elöntötte a pusztát az alkony tüzes fényködével. Jaska ruhája, a fű, az út vakító vörös fényben izzott. Úgy látszott, minden mindjárt lángralobban.

A nap elérte a föld szélét és lassan tűnt el a láthatár alatt. A pirosló köd eloszlott. A puszta, a frissen felszántott mezők, a bár-

sonyos zöld legelők fölé az esti szürkület kék párája ereszkedett és sötéten, komoran remegtek benne a dombok. A mezőkről fáradtan repültek az elnehezült fekete varjak az erdős völgyek felé.

Jaska az úton haladt. Az úttal párhuzamosan sekély szakadék kígyózott. Mindkét oldalán fű zöldelt és gyermekláncfű virága sárgállott. A mélyedés aljában a naptól kiszárított földön kisebb-nagyobb vöröshátú bogarak mászkáltak. Nem messze a szakadék fölött héja keringett. Szárnyait sűrűn meg-meglebbentette. Most ragadozó tartásba görbült és kőként zuhant a földre, de rögtön fel is röppent és tovaszállt. Jaska füttyentett és beugrott a szakadékba, melynek oldalán egy földberagadt vakond rejtőzött. Amikor az apró állat meghallotta a zajt, gyorsan kapaszkodott felfelé, de nem tudott feljutni, mert a föld szétmállott lába alatt. Jaska megérintette korbácsa nyelével... A vakond nem esett le, hanem éles, sárga fogaival beleragadt a nyélbe.

— Ó, hát te ilyen mérges vagy? — nevetett Jaska. Lelökte a vakondot a szakadék fenekére és meg akarta fogni, de a kis állat az ujjába harapott. — Te kis nyavalyás! Hiszen én az életedet mentettem meg! — kiáltott fel Jaska és bele akart rúgni. Aztán mégis meggondolta magát. Megfogta a nyakát és felemelte.

A kis állat ide-oda rángatózott kezében. Acsarkodott. De Jaska elmerülten figyelte hamuszürke puha szőrméjét. Megsimogatta érdes tenyerével, aztán leengedte a földre.

— Menj és mássz a föld alá — mondta oktatóan — mert különben gyorsan megölnek.

A vakond eltűnt a földben. A fű susogva megrezzent, szétnyílt előtte, majd összecsapott utána és mozdulatlan maradt.

Jaska még egy ideig álldogált. Nézte a füvet és a szakadékot. A kis állat haragja nevetségesnek látszott előtte. „Ilyen kicsiny vakond, még vak is, mégis milyen haragos! Ő is élni akar. Hát akkor mit várhatunk az embertől?" — gondolta.

A pusztára leereszkedett az este. A homályban itt-ott tüzek gyultak. Messze-messze sűrűn ugattak a nyájakat őrző kutyák, báránybégetés, lónyerítés hallatszott. A puszta tavaszi hűvösséget lehelt. Mindenünnen a fű és a virágok édes illata áradt. A levegő még lágyabb, még bársonyosabb lett. Mint a bor, ömlött az ember mellébe, megtelítve élénk, vidám nedvekkel.

Jaska körülnézett. Senki sem volt a közelben. Magányosan állott a beláthatatlan puszta közepén. Csak a látóhatár szélén világítottak a tüzek. Jaska arra gondolt: „Lám elértem a gazdagságot. Hozzám hasonló nincs ezen a környéken. Pedig mindössze hat év telt el azóta, hogy idejöttem ebbe a pusztaságba... Ki az, aki

ennyi mindent szerez hat év alatt? Kevés ilyen ember akad!"... Pedig még harminc éves sem volt.

Nagyot sóhajtott. A gazdagság nem tette boldoggá. Nemcsak erre törekedett. Fiatal volt, tele erővel és lelkesedéssel, lelke mégis éppen olyan magános és puszta volt, mint azelőtt. Sőt jobban eltöltötte a kínzó fájdalom és szomorúság. Tudta, Okszánát nem csábítja a gazdagság, nem akar megosztozni az ő örömében és ki tudja, valaha is megosztja-e vele az életét. Karácsonykor már megegyezett Uljána Vlagyimirovnával, hogy eljegyzi Okszánát, de a lány nem mondott sem igent, sem nemet és továbbra is Alekszandrovszkban tanított. Okszána bár beköltözött a pompásan, gazdagon berendezett villába, de határozottan kitartott amellett, hogy az esküvőt halasszák el egy évre. Jaska most először szerette volna otthagyni hatalmas gazdaságát és Kundrjucsevkába utazni, hogy ismét olyan legyen, mint amikor elsőízben pillantotta meg őt Okszána: egyszerű falusi legény.

Elől egy halom tűnt fel. Jaska lassan felballagott a tetejére és sokáig komoran nézegetett a messzeségbe.

A halmon enyhén susogott az üröm. A puszta sötétségében remegve világítottak a tábortüzek: az élet messzi, meleg lángjai...

Jaska úgy érkezett haza, mintha beteg lenne. Egy szót se szólt Andrejnek. Nem ment el a kerületi atamánhoz sem, ahová még tegnapelőtt hívták meg. Bezárkózott dolgozószobájába, leült az asztalhoz.

Megivott egy üveg bort. Felbontott egy másikat, bár nem tudott és nem szeretett inni.

Elhúzódott az üvegtől. Leült a mély karosszékbe és elkezdett gondolkozni.

Többé semmi sem érdekelte. Az egész élet értelmetlennek látszott előtte.

Eltűnt belőle mindaz, ami vonzotta, ami merészséget, hitet és erőt öntött belé.

Mindezideig azt hitte, hogy a boldogságért él. Ébren is látta és szinte kézzel is megérinthette.

Ma megértette, hogy boldogtalan.

Jaska most elsőízben kérdezte önmagától: „Mi a boldogság? Végül is mi teszi az embert boldoggá, ha sem az ész, sem a szépség? Sem az erő, sem a társadalmi helyzet, sőt a dicsőség, pénz sem elég a boldogsághoz! — Megfoghatatlan, érthetetlen és elérhetetlen dolog a boldogság!"

— Semmi sem tehet boldoggá! Sem pénz, sem gazdagság! — kiáltott fel Jaska kétségbeesetten.

Az ebédlőből könnyű léptek hallatszottak és Vetrova lépett be a dolgozószobába. Örömtől sugárzott. Szép, karcsú alakján drága ruha volt. Csodálkozva állott meg a küszöbön.

Hol a kócos, piszkos férfire nézett, hol az üvegekre.

— Mi van magával, Jakov? — kérdezte az asszony, elfojtva zavarát. Szép arcán félelem tükröződött.

Jaska hátrafordult és a vállán keresztül nézett rá. Pillantása zavaros volt. Szeme előtt forogtak a dolgozószoba tárgyai és ingott a padló.

— Foglaljon helyet — vetette oda komoran.

— Maga pedig ezalatt rendbeszedi magát? — kérdezte Vetrova.

— Nem, én nem tudom rendbeszedni magam — szólalt meg Jaska nagy nehezen.

Továbbra is hátat fordított vendégének.

— Azért, mert részeg?

Vetrova mosolygott. Fejét csóválta és cigarettát vett elő a kisasztalon lévő cigarettatárcából. Rágyujtott és leült egy karosszékbe.

Jaska feléje fordította férfias, szép, gonosz arcát. Tompa tekintettel hol a cigarettát, hol az asszonyt nézte. Nagyon is jól tudta, miért jött. Legszívesebben kidobta volna cigarettástól és karosszékestül együtt; de hát mégis csak Frenyin lánya volt.

Leplezetlen bosszúsággal kérdezte:

— Mivel lehetek szolgálatára ilyen késő órákban?...

— Menj... Mindenekelőtt hozd magad rendbe, aztán parancsold meg a szobalánynak, szedje le az üvegeket — mondta Vetrova nyugodtan.

Jaska elvesztette türelmét. Az asztalhoz lépett, megragadta az üveget, egy pohár bort töltött és megitta.

— Mindenekelőtt ezt teszem! Nem szoktam hozzá, hogy velem... — először azt akarta mondani „asszonynépség", de aztán szótagolva hangsúlyozta: — pétervári dámák rendelkezzenek!

Vetrova vékony szemöldöke megrezzent. Felállt és hosszúszárú fekete kesztyűjét húzta.

— Szemtelen paraszt — mondta egyszerűen, mintha a cselédje állna előtte.

Jaska megremegett a felháborodástól. Lassan közeledett az asszony felé. Meghajolva, égő szemmel nézett az arcába és majdnem suttogva kérdezte:

— Én? Szemtelen paraszt?

— Igen, te...

— Hej, te átkozott...! — ordított fel olyan hangosan, hogy az egész ház beleremegett. Következő pilanatban kezébe kapta Vetrovát és a feje fölé emelte.

— Jakov, Jakov, elment az eszed? — kiáltott fel rettegve a fiatalasszony.

— Igen, elment az eszem! Most megöllek! — mondta Jaska még mindig kezében tartva és nem tudta, mihez vágja hozzá, majd kifutott az asszonnyal az ebédlőbe.

— Segít-s-é-é-ég! — kiáltott fel Vetrova.

Usztya és Andrej befutottak az ebédlőbe, de megállottak és nem tudták, mitévők legyenek.

Jaska, mint a vadállat rohant vissza a dolgozószobába. Egy másodpercig megállott, majd erőtvéve magán, Vetrovát a díványra dobta, maga pedig gyorsan kiment.

— Jakov Nyefedics, mit csináljak vele? — kérdezte Andrej.

— Adj neki szalmiákszeszt! — kiáltotta Jaska. Az udvaron megpillantotta Andrej doni kozák ménét és fölpattant reá. A mén felágaskodott, helyből lendült vágtába és eltűnt az éjtszakában. A környéken patkódobogás riadó zaja röppent szét.

Néhány perc múlva egy másik mén vágtatott ki az udvarból. Andrejt vitte a hátán.

Vetrova még egy ideig a díványon feküdt, majd elment a díszes kétkerekű bricskán, amelyet valamikor Jaskától kapott ajándékba.

Hetedik fejezet

1

Danyila Podgornij a gyár mellett elterülő faluban lakott. Kertek között volt a háza, senkinek sem ötlött a szemébe. A kertek mögött alacsony part kezdődött, azután a folyó. Partját magas nádas nőtte be. Jobb konspirációs lakást keresve sem lehetett volna találni.

Danyila örömmel fogadta Leont. Az udvar mélyébe vezette földijét és megkérte feleségét, hogy úgy gondozza, mint tulajdon gyermekét. Maga pedig minden megbízást teljesített. Szabad idejében, amikor nem kellett dolgoznia a malomban, Leon írott üzeneteit hordta Rjumin mérnökhöz, élelmet vitt Tkacsenkónak a börtönbe és levelet adott át neki, amelyet ügyesen zsemlyébe rejtett el, vagy egy darab arcmosó szappanba. Hírül hozott Leonnal minden újdonságot, amit csak hallott. Néha egy-két órát a földkunyhóban töltött és óvatosan kérdezősködött mindarról, ami érdekelte.

Egyik este nagyobb kék csomagot hozott Rjumin mérnöktől. Leon kibontotta. Nézte a papírköteget és elmosolyodott.

— Végre! — mondta és beletemetkezett az olvasnivalóba.

Podgornij nézte a vékony papírlapokat, amelyet Leon forgatott és türelmetlenül mozgolódott a zsámolyon.

Leon ránézett.

— Akarod, hogy felolvassam? — ajánlotta. — A háborúról szól. Ülj közelebb.

Danyila készségesen odaült melléje. Végigsimított gondozott vöröses szakállán, mintha valami ünnepélyes dologra készülődne.

Leon hangosan kezdte olvasni:

— „Az orosz proletariátushoz.

A háború megkezdődött. A japánok máris a vereségek egész sorát mérték az orosz hadseregre és most a cári kormány minden erejét megfeszíti, hogy megbosszulja ezeket a vereségeket. Egyik katonai körletet a másik után mozgósítják, tíz és tízezer katonát irányítanak sietve Távolkelet felé. Külföldön kétségbeesett kísérleteket tesznek, hogy kölcsönt kaphassanak. A vállalkozóknak néhány ezer rubel prémiumot ígérnek, ha a hadügyi igazgatóság számára szükséges munkákat egy nappal gyorsabban készítik el. A nép, minden erejét kisajtolják, mert nem tréfadolog ez a háború, amely most kezdődött meg egy jól felfegyverzett és a háborúra nagyszerűen felkészült ötvenmilliós néppel...

Miért folyik most élet-halálharc az orosz munkások és parasztok meg a japánok között? Mandzsuria, Korea miatt, orosz kormány által elfoglalt új terület, a „Sárgaoroszország" miatt.

De mi haszna van az orosz népnek ezekből az új területekből, amelyekért már annyi vérrel és áldozattal fizetett és még többet fog fizetni? A háború az orosz munkásnak és parasztnak csak új nyomorúságot szül, rengeteg ember elvesztését, rengeteg család pusztulását, új terheket és adókat..."

Danyila Podgornijnak eszébe jutott a fia, akit nem régen irányítottak Távolkeletre. Hogyan zokogott és siránkozott a menye, milyen keservesen sírtak az unokái, amikor kikísérték apjukat! Az is eszébe jutott, hogy a sztároszta megparancsolta: fizessen tíz rubelt. De mire, azt nem mondta meg. A falugyűlésen az írnok meg közölte azt is, hogy minden porta, ezen a tíz rubelen kívül, személyenként még két rubelt szolgáltasson be a „Segítsd a hazát"-alapra. Danyila Podgornij még semmit sem adott. Várta, visznek-e pénzt a szomszédai. De a szomszédok se nagyon siettek...

Leon továbbolvasott:

— „... Az orosz kereskedőnek és miliomos gyárosnak azért kell a háború, hogy új piacokat hódítson meg, ahol eladhatja áruit, új kikötőket a szabad, jégmentes tengeren, mert mindez szükséges az orosz kereskedelem fejlesztésére. Az éhező parasztnak és munkanélküli munkásnak a kereskedő nem sok árut tud eladni, azért kell új piacokat keresnie idegen földön!"

— Ki írja ezt? — kérdezte Danyila Podgornij.

— Az Orosz Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága... Talán nem érdekel? — figyelt fel Leon óvatosan.

Podgornij régi, kopott bádogdobozt vett elő a zsebéből, lassan cigarettát sodort és komoran szólalt meg:

— Kezdd elölről.

Leon még egyszer elolvasta a felhívást és elgondolkodott. A töpírat végére odaírták: „Kérjük sokszorosítani." De hol és hogyan?

Danyila Podgornij szívta a cigarettáját és gondolataiba merült. Amikor Távolkeletre távozó fiát kikísérte, azt hitte, fia a hazát megy megvédeni. Ezért így oktatta: „Harcolj úgy, mint ahogy apáink és nagyapáink harcoltak a franciákkal és a törökökkel." Most pedig hallotta, hogyan beszélnek a háborúról ebben a röpiratban, és bosszankodott a szavai miatt. „Hát miért harcoljunk? A kereskedőkért és a városokért? Hogy nekik több hasznuk legyen? No lám csak, mennyi hamisság történik ezen a világon!" — gondolta és megkérdezte:

— No és a cár... a cár... vajjon az is rosszat akar a népének?

Szavaiban kétkedés, sértődöttség és keserűség bujkált.

Leon félbeszakítva gondolatait, válaszolt:

— Te olyan hangon kérdezed, mintha a cár a saját kezével dajkált volna téged... Oroszországban a cár akarata nélkül még egy kő sem mozdul el a helyéről.

— Szóval a cár, a kereskedő, a gyáros, a földbirtokos egy társaság, vagy ahogy ti mondjátok, egy párt.

— Igy is van. Igaz, hogy mindegyikőjüknek van saját pártja is, de mind egy húron pendül.

— Ú-úgy... Hát ez miféle párt, amely így ír a háborúról? — intett Podgornij fejével az asztalon heverő röpirat felé.

— A munkások pártja, Danyila Grigorjevics. Egyetlen egy más párthoz sem hasonlít, mert csak ő harcol a munkásokért és a parasztokért. Csak ő harcol azért, hogy az egész földet vegyék el a földbirtokosoktól, osszák szét a parasztok között, te pedig szabadon élhess a földeden és magad irányíthasd sorsodat.

Danyila Podgornij többet nem kérdezett. Túlságosan váratlan volt mindaz, amit ezen az estén hallott. Inkább érezte, mint értette: igazat olvasott és mondott Leon, a tiszta igazságot, amely keserű volt, mint az üröm. Danyila szinte félt ettől az igazságtól, amit most hallott.

Felállt. Hatalmas, tagbaszakadt férfi volt. Keze érdes a sok munkától. Állandóan a fülébe csengtek a röpirat szavai, mintha Leon mégegyszer felolvasta volna.

„Ki szelet vet, vihart arat!"

Leon késő este felkereste Ovszjannyikovot új lakásán.

Ovszjannyikov terrorista cselekménye után felhívást bocsátott ki. Ebben arról beszélt, hogy a rendőrfőnököt az eszerek harci csoportjának határozata értelmében ölték meg és ilyen sors ér mindenkit, aki gúnyolja, kínozza a népet. A városban, a gyárban a terroristákról beszéltek és arról, hogy legközelebb kit ér a revolverlövés. Az új rendőrfőnök pedig titkosrendőrökkel vette körül magát.

Ovszjannyikov elégedett volt: a rendőrfőnök meggyilkolása után egyszerre mindenki tudomást szerzett a szociálforradalmárokról. De a siker nem szédítette meg. Nagyon is jól tudta, hogy a jugorinszki polgármester a valóságban igen jelentéktelen személy és nagyobbszabású cselekedeten gondolkodott.

Amikor Leon meglátogatta, éppen fel-le járkált a szobában és egyik cigarettát a másik után szívta. A szoba füstben úszott.

— Jóegészséget, te hős! — köszöntötte tréfásan Leon. — Talán összejövetel volt nálad? Ugyancsak füstös a szobád.

— Nem. Gondolkodom — válaszolta Ovszjannyikov. Kis ideig hallgatott, majd kijelentette: — Azt mondják, hogy rövid időn belül a cár a Don-vidékre utazik. Őt sokkal nehezebb megölni, mint az ilyen rendőri fogdmeget. A pártközpont segítsége nélkül az ilyen dolog nem sikerül.

Leon leült a székre.

— Hát csak rajta! Nagy hajók nagy hullámot vernek — nevetett. — Mi, az ismeretlen, névtelen emberek sokkal szerényebb dologról ábrándozunk. Add ide a sokszorosítót! Nekünk pontosan kell sokszorosítanunk egy okmányt.

— A csoportom ellen?

— A csoportod ellen kézírással is leírhatjuk.

— Ó, persze! Nem vagyunk méltók a ti figyelmetekre — mondta Ovszjannyikov. Hangjában sértődöttség bujkált, majd haragosan folytatta: — Nos hát, vigyen el benneteket az ördög. Csak írjatok és harcoljatok a szélmalmok ellen, mint Don Quijote* Én majd lövök. Igen, én majd halomra lövöm őket — ismételte nyomatékosan.

— Csak lőj, lőj. Lehet, hogy a lövöldözéstől megijednek a hatóságok és visszaadják nekünk a nyomdát, kiengedik a lebukottakat, visszahívják a kozákokat. Sőt az is lehet, hogy a cár mani-

* Don Quijote (ejtsd: Don Kihóte), Cervantes szatirikus lovagregényének hőse. — *A szerk.*

fesztumot bocsát ki, és bejelenti, hogy szabadságot ajándékoz a népnek.

Ovszjannyikov fejét csóválta, majd a kályhába dobta cigarettáját.

— Ti figyelemre sem méltatjátok az önkényuralom ellen irányított lövésemet? Hát persze: „A terrorizmus elvonja a tömegeket a forradalmi harctól..." Skolasztikusok vagytok!

— Sajnálom, de nincs igazad. Te egyetlen lövést adtál le, nekünk pedig most hányszor, de hányszor kell beszélnünk az összejöveteleken, hogy eloszlassuk a ködöt, amelyet a te revolvergolyód okozott.

Ovszjannyikov nevetett:

— Vigyen el az ördög! Már szellemeskedsz is? Igy még Okszána sem tud.

— Okszána semmit sem tud.

— De azért jól megkülönbözteti a vastag erszényt az üres diákzsebtől.

— Ideadod nekem a sokszorosítót? Nem akarom elrabolni az idődet. Csak törd a fejed a cár megölésének a tervén.

Leon felállt. El akart menni. Ovszjannyikov tartóztatta. Meggyőződéses, öntudatos és éles ellenfelet látott Leonban, és éppen ezért érdekes volt vele komolyan elbeszélgetnie.

— Használhatjátok a sokszorosítót — szólalt meg komolyan Ovszjannyikov. — De mondd meg nekem, Leon, miért gondoljátok ti, hogy a terror ártalmas eszköz a politikai harcban. Hiszen mi gyakorlati szociálforradalmárok vagyunk, az önkényuralom elleni harcban nem a terrort tekintjük az egyetlen eszköznek, hanem a tömegben végzett munkával együtt alkalmazzuk. És én úgy látom, hogy korántsem engem illet a terrorról szóló kritika, amelyet a röpiratodban írtál, hanem mondjuk sokkal inkább a múltat, a volt „Narodnaja Volja* csoport híveit. Mi azt hirdetjük: „Nem a tömegben végzett munka helyett szólítjuk fel a híveinket terrorista cselekményekre, hanem éppen a tömegben végzett munka érdekében és azzal egyidőben."

Leon jól emlékezett ezekre a szavakra a szociálforradalmárok egyik röpiratából.

— De ti mást is mondtok, Vitalij — válaszolta — hogy az az idő, amikor a proletáriátus megkezdi a harcot az önkényuralom ellen, ó, jaj, még nem következik be egyhamar. Ezért ti elkerülhetetlennek tartjátok az egyéni tevékenységet az önkényuralom rendőrségi gépezete ellen, a tömegek és a nép részvétele nélkül is.

* Narodnaja Volja = Népakarat, a narodnyikok titkos társasága, amely 1881-ben II. Sándor cárt megölte. — *A szerk.*

Hát ez aztán valóban donquijote-i harc. Kérdezem tehát: hol értitek meg ezeketután a nem is naponként, de óránként növekvő munkásmozgalmat és hol van az, amit te így nevezel: „A terror és tömegmunka együttes alkalmazása"?

— Először is a rendőrfőnök meggyilkolása után tíz ember jött a csoportomba, másodszor: az emberek föllélekzettek és bátrabbak lettek...

— Az a tíz ember, aki hozzád jött, természetesen siker — nevetett Leon. — Például hozzánk a felvonulásra a gyárból körülbelül háromezer ember jött. Én nem kevesebb, mint ezer városi lakos kísérte a felvonulókat. Kijöttek az utcára, bár nagyon jól tudták, hogy semmiféle rendőrtisztre nem fogok lövöldözni. De eljön az az idő, amikor mindnyájan egy tömegben fegyvert ragadnak az önkényuralom ellen és lőni is fognak. Természetesen a te revolverlövésed hőstett, de ebben az esetben te egymagadban maradsz meg hősnek. A tömeg viszont semmit sem cselekszik.

— Igen, ez igaz! De ti még egyetlenegyszer sem lőttetek és mégis negyven emberetek ül már börtönben. A kozákok pedig összelövöldöznek benneteket. Egészen más a dolog, amikor a terroristákról van szó. Minket nem kapnak el ilyen könnyen. A cár a tömegek ellen hadsereggel védekezhet, a szervezetek ellen rendőrséggel, vagy besúgókkal, de az egyes terroristák ellen semmivel sem.

— Éppen ez az! Te megmondtál mindent. Vagyis a tömeg várjon, én meg majd hősiesen lövöldözök jobbra-balra. Lám, ez a ti egész „elméletetek". De mindezideig ezek a bátor, magános harcosok semmivel sem járultak és nem is járulnak hozzá a forradalmi mozgalom fejlődéséhez. Mi szintén elfogadjuk a terrort és a fegyveres fellépést, de a tömeg fegyveres fellépését az önkényuralom ellen és a forradalmi proletariátus terrorját a reakció erőivel szemben. Ez természetesen sokkal nehezebb, mint valamely rendőrtiszt megölése. De mi éppen erre a fegyveres fellépésre készítjük elő a proletariátust, vagyis a forradalomra, a fegyveres felkelésre.

Ovszjannyikov szótlanul elbúcsúzott Leontól és ismét fel-le sétált a szobában. Világos volt előtte, hogy Leon eszmei vezérének szavait ismételte, de csodálkozott, hogy Leon, aki gyakorlati mozgalmi ember és munkás, saját igazságának mélységes öntudatával utasította el a terrorizmust. Ovszjannyikov elgondolkodott csoportjának sorsáról. Lehetséges, hogy az eszerek pártvezetősége valóban elmaradt az élettől és régi, elavult harci formákat hirdet.

Két nap múlva Ovszjannyikov elment köre egyik tagjának a lakására és egy csoport munkást talált ott, akik éppen az Orosz-

országi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottságának a jugorinszki bizottság által kiadott röpiratát olvasták a háborúról.

Az összejövetelt Sztrukov apó vezette. Széles, vörös orrára helyezte szemüvegét. Lassan, halkan olvasta a röpiratot és újra meg újra hozzáfűzte véleményét.

— „... Az orosz burzsoázia vagyona az orosz munkásság nyomorbadöntése és tönkrejutása által jött létre. Most, hogy ez a vagyon még jobban növekedjék, a munkásoknak a vérüket is oda kell adniok, mert az orosz burzsoázia minden akadályt legyőzve, meg akarja hódítani és rabszolgasorsba dönteni a kínai és koreai dolgozókat." Na lám, vinné el őket az ördög, ezért hajtják oda a népet! Kereskedni akarnak. El akarják adni az árujukat, de az nekik semmi, hogy itt a munkásnép éhezik, meg rongyokban jár, hanem még az életét is fel kell értük áldoznia. — Ránézett a belépő Ovszjannyikovra és méltóságteljesen végigsimított kicsiny, ősz szakállán:

— Na, jól magyarázza a dolgot Sztrukov apó? Érted? — kérdezte az öreg, Ovszjannyikovtól.

— Én értem, de nem tudom, hogy azok értik-e — intett fejével a munkások felé.

— Ők? Értik ők már kiskoruktól fogva, hogy és mint rendezték be a világot. Igaz-e, fiúk? — kérdezte és kicsiny, élénk szemével a szemüvege fölött ránézett a hallgatóira.

— Értjük. Miért ne értenénk? Gyerünk, olvasd csak — hallatszottak a felkiáltások.

— Nohát, csak hallgassátok tovább. Most a cári kormányról olvasok. A kereskedőkről már szólottam, most majd a cárról és a segítőiről beszélek... — Sztrukov apó végigsimított az előttefekvő röpiraton és lassan, oktatóan folytatta az olvasást.

Sziszifuszi munka* — gondolta megvetően Ovszjannyikov és elment.

3

Leon, munkásokkal körülvéve, újsággal a kezében, ült a folyómenti bokrok árnyékában. Előtte asztalterítőn sörösüvegek álltak, füstölt hal és retek. Ivott egy kis sört és folytatta előadását:

— Ilyenképpen, elvtársak, az önkényuralmat még egy csapás érte: a japánok szétverték az orosz hadsereget a Jalu folyó mellett.

* Sziszifuszi munka: hiábavaló, céltalan törekvés. Sziszifusz a görög hitrege szerint bűnt követett el az istenek ellen, ezért arra ítélték, hogy egy nagy követ görgessen föl a hegyre, de a kő mindig visszagurult a lejtőn. — *A szerk.*

Ez az ütközet még egyszer bebizonyította a cári tábornokok tehetetlenségét és ennek a háborúnak bűnös jellegét...

Nem messze Leontól, a munkások egyik másik csoportjában Rjumin mérnök olvasta az Orosz Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottságának röpiratát. Onnan is hallatszottak szavak:

— „A mi népünk nyomorog, szűkölködik és éhhalállal pusztul el otthonában, de mégis berántották a romlásthozó értelmetlen háborúba, amelyet ezért az idegen... ezer és ezer versztányira fekvő új földért vívnak. Népünk politikai rabságban szenved, de mégis belevitték ebbe a háborúba. hogy újabb népeket fűzzenek rabláncra. Népünk azt követeli, hogy megváltoztassák belső politikai rendszerünket, de a figyelmét ágyúdörgéssel kötik le a világ másik sarkában.

A régi Oroszország haldoklik és helyét a szabad Oroszország foglalja majd el. Azok a sötét erők, amelyek a cári önkényuralmat védik, elpusztulnak. De csak az öntudatos, szervezett proletáriátus képes halálos csapást mérni ezekre a sötét erőkre.

Hadd hozzon május elsejének ünnepe ezer és ezer új harcost sorainkba és kétszerezze meg erőnket a nép szabadságáért, az összes dolgozóknak a tőke járma alól való felszabadulásáért vívott nagy küzdelemben.

Éljen a nyolcórás munkanap!

Éljen a nemzetközi forradalmi szociáldemokrácia!

Le a bűnös, rabló cári önkényuralommal!"

A folyóparton, a fák árnyékában, más agitátorok is tartottak beszédet. Mellettük mások ültek, vagy feküdtek félkönyökükre támaszkodva. Az újságokon és a terítőkön sör volt, rák, sülthús. Itt-ott a tábortüzeknél krumplit sütöttek. A fák alatt öblös szamovárok füstölögtek. A fiatalok csónakáztak.

Ez volt a jugorinszkiak majálisa. A munkások már reggel óta gyülekeztek, egyenként vagy párosával, kezükben kosarakkal és konyhaeszközökkel, mások halászbotokkal és hálókkal.

Tkacsenko a napokban jött ki a börtönből. Egy sziklán ült a fiatalok társaságában. Nem messze legények és lányok fogócskát játszottak, de figyelmesen nézegettek jobbra-balra és egyetlen járókelőt sem engedtek a folyóhoz, mielőtt nem tudakolták meg, kicsoda és hová megy. Amikor a messzeségben megjelent Karpov kerületi rendőrparancsnok, Tkacsenko fehér kendővel intett. s abban a pillanatban harmonikaszó csendült fel az egész folyam mentén. énekeltek és vidám ünnepi zaj hallatszott.

Karpov Tkacsenkóhoz ment, lenézett a meredek partról és megkérdezte:

— Micsoda vásár van ott?

Tkacsenko ugyancsak lenézett és szórakozottan válaszolta:

— Úgy látszik, mulatnak.

— Úgy látszik! Ennyi az egész? Többet nem is tudsz? — kérdezte Karpov és ravaszul hunyorgott.

Tkacsenko karonfogta és odavezette a fűre terített abroszhoz.

— Igyunk egyet, Iván Ivanovics — ajánlotta.

Karpov nem sokáig kérette magát, felvette a pálinkával teli poharat:

— Menj oda, kiálts nekik — mondta — hogy ne lármázzanak annyira. A kerületemben csöndnek kell lennie.

— Hiszen csak beszélgetnek.

— Én meg azt mondom neked, hogy eredj. Én nem hallottam, miről beszélgetnek, és nem láttam, hol ülnek! Megértetted? — és Karpov ismét hunyorított egyet, aztán eligazítva sötét bajuszát, kiürítette a poharat.

Tkacsenko az egyik legényt odaküldte a folyóhoz. Karpov egy szelet kolbászt tűzött fel a villára és jobbra-balra nézegetve, így szólt:

— Mondd meg Dorohovnak, a rendőrségen már nem érdeklődnek utána.

Tkacsenko nem nagyon hitt Karpovnak, de töltött még egy pohár pálinkát és odatolta a falatoznivalót is:

— Dorohov nincs itt.

— Ne hazudozz nekem. Én mindent tudok. Ez május elsejei ünnepély, nem holmi mulatság. De... egyszóval rendesen viselkedjetek, kutyafajzatjai. Hanem a nyomdára nem vigyáztatok eléggé, szamarak! Te pedig csak ne nagyon töltögesd nekem a pálinkát... Nem szabad sokat innom.

Kiitta a második poharat is, aztán elment.

A május elsejei ünnepély folytatódott. A munkások a „Bunkócskát" énekelték, tanulgatták a „Varsavjankát" és a „Marseillaise"-t. De alkonyatkor kibontották a vörös zászlót, amelyen „Le a háborúval!", „Le az önkényuralommal!" jelszavak voltak, és így indultak haza. A rendőrség csak ekkor állott eléjük és nekilátott, hogy feloszlassa a tüntetőket. De ez szótlan, különös találkozás volt. A rendőrök az öklüket rázták, hangosan szitkozódtak, fütyültek, de kerülték a verekedést. Karpov pedig hunyorított és csendesen mondta:

— Gyertek bátrabban... Fellázadtak a kozákok!

Május végén Leon hazajött és hatalmas lakatot talált az ajtón. A tető alá nyúlt, ahová Aljona rendszerint elrejtette a kulcsot, de a kulcs nem volt ott. A zöldségeskertek felé nézett.

Gyementyevna kétoldalt feltűrte szoknyáját, bekötötte fejét és a káposztapalántát öntözgette. Telt, meztelen lába sáros volt. Amikor megpillantotta Leont, lecsapta a földre az öntözőkannát és nagysietve elébement. Útközben leengedte a szoknyáját.

— Uramisten, hogy nem vettelek észre? Jó egészséget, kedves fiam! Ejnye, be sápadt lettél!

Leon szívélyesen üdvözölte és megkérdezte, hol van Aljona.

— Jakov, a bátyja járt itt és Aljona nyilván kikísérte az állomásra — válaszolt Gyementyevna.

Leon határozatlanul topogott egy helyben. Nem tudta, maradjon-e, várja Aljonát, vagy pedig menjen-e vissza Danyila Podgornij házába.

Gyementyevna hívta:

— Gyere csak be hozzánk! Tejfelt szedtem, lángost sütök, nemsokára Gorgyejics is megjön. Majd beszélgetünk. — Halkabbra fogta a szót: — Az én férjem is érdeklődik ám a politika iránt!... Nem jössz be? Látom, fáradt vagy! Itt a kulcs, menj be a lakásotokba és pihend ki magad, Aljona nemsokára itt lesz...

— Köszönöm, kedves néném...

Leon bement a földkunyhóba. Közönyös tekintettel körülnézett a szobában. Vissza akart fordulni. A szobában tisztaság uralkodott. Minden csupa fehér volt, a háziszőttes takarók, párnák, asztalterítők, mintha hó borította volna be, mégis üres és elhagyott. A levegőben drága cigaretták füstje keringett.

Leon kinyitotta az ablakot. Leült a padra és cigarettára gyujtott. Mohón szivta a füstöt.

Komoran nézett ki az ablakon. Gyementyevna forró lángost, vajat meg tejfelt hozott.

Nemsokára megjött Aljona. Bement a földkunyhóba és mikor Leont meglátta, csak annyit kérdezett:

— Megjöttél?

Fáradt arcán nem látszott sem öröm, sem szomorúság, sem harag.

„Jól felingerelte a bátyja! Ó, mennyire torkig vagyok ezzel!" — gondolta. És fennhangon így válaszolt:

— Megjöttem. Hát te nem is örülsz?

— Nekem mindegy.

Leon nyugtalanul töltötte az éjtszakát. Sokat forgolódott ágyában. Felkelt, cigarettázott, aztán ismét lefeküdt. Hallotta a sötétben felhangzó zörejeket, és kész volt akármelyik percben elmenni. Aljona mellette feküdt. Néha-néha felébredt, de a legcsekélyebb érdeklődést sem mutatta iránta.

Leon pedig gondolkozott: valóban hazajött-e sok heti távollét után? És van-e felesége, aki valóban szereti?

Reggel Gyementyevna ébresztette fel. Forró tejet és süteményt hozott reggelire. Aljona nem volt otthon. Leon szívében fájdalom sajgott.

Gyementyevna szánakozva nézett rá:

— Ne emészd magad, kedves fiam, csak szeszélyeskedik. Majd elmúlik a harag... Nem tudom, mit csináljak a zöldséges kertemmel, minden kiszáradt — nyugtalankodott.

Leon feléje fordult, szomorúan mosolygott. Azt szerette volna mondani: „tönkrement az életem" — de csak ennyit mondott:

— Majd én magam felkapálom azt a földet és be is vetem, kedves mama.

— Egymagad? — kérdezte kétkedve. — Hát te bizony nagyszerű legény vagy! Isten bocsásson meg annak az Aljonának, de nemcsak a zöldséges kertről nem gondoskodik, hanem még a gyárat is otthagyta. Persze gazdag ember lánya, földesúr a bátyja!

Leon ócskaruhát talált a kamrában és éppen hozzá készült, hogy felkapálja a kertet, mikor az ajtóban Tkacsenko jelent meg és mögötte két kalapos, városiruhás ember. Leon jobban megnézte mindkettőt és megismerte:

— Luka Matvejics! Vihraj! Nahát, ti meg hogy kerültetek össze? — kiáltotta.

— Bizony messzi szibériai utakat jártunk meg — nevetett Luka Matvejics. — Én a tomszki börtönből szöktem meg, ő pedig a száműzetésből szabadult ki a tobolszki kormányzóságból.

— A Volgán találkoztunk a hajóvontatók között — világosította fel Vihraj és körülnézett a szobában. — Mindjárt látszik, hogy családos ember él itt, valamiféle jó itókát kéne venni...

— Úgy kicsíptétek magatokat, hogy azt sem tudom, mivel kínáljalak meg? Hol szereztétek ezt a ruhát?

— Volgai fakitermelők adták. Fűrészeltünk nekik egy kis fát, hogy eljussunk a határig. Ezt a szép ruhát aztán Svájcban vettük.

— Messzire eljutottatok! Hoztatok egyet-mást?

— Hoztunk egyet-mást.

Luka Matvejics megjelenése egyszerre elvonta Leont keserű gondolataitól. Elküldte Tkacsenkót, vegyen bort és ennivalót. Megkérte Gyementyevnát, főzzön még kávét, süssön még süteményt, s

maga terítette meg az asztalt. A háziasszony észrevette, hogyan vidult fel egyszerre Leon és súgva odaszólt férjének:

— Bizonyisten aranyszíve van ennek az embernek. Ez a nyavalyás Aljona meg így bánik vele!

— Majd megbékél! Megsegít az isten! A családi életben sokminden történik. Hiszen, ha a házasfelek csak úgy akármilyen semmiség miatt széimennének, akkor nem is maradna ezen a világon házasember — dörmögte Gorgyejics — te csak főzd meg a kávét, én kimegyek a kapu elé és mindenesetre szétnézek.

Jermolajics már ott ült a kapu előtt. Iván Gorgyejics letelepedett melléje és halkan kérdezte:

— Miféle emberek azok, akik most Leonhoz érkeztek?

De Jermolajics a lábára lépett, és Ivan Gorgyejics megértően a szentek életére fordította a beszélgetést.

Luka Matvejics észrevette, hogy Leon mindent maga csinál és megkérdezte:

— Hát a feleséged munkába ment?

— A városba ment ismerősökhöz — vetette oda Leon és a konyhába indult.

Vihraj körülpillantott a szobán és megcsóválta fejét:

— Szereti ez az asszony a tisztaságot! Mint virágzó kert májusban! Hát igen... de az élet nem olyan. Ez az asszony dúsgazdag falusi paraszt lánya és egy nagy méntelep tulajdonosának húga.

Vihraj bajuszát pödörgette. Nem értette, Leon hogyan került rokonságba ilyen emberekkel, de nem érdeklődött tovább.

Mikor Leon bejött és tálon behozta a frissensült süteményt, Vihraj kinyitotta bőröndjét, kotorászott benne, könyvet vett elő és az asztalra tette.

Leon megnézte a könyv borítólapját; ez állott rajta: „N. Lenin: Egy lépés előre, két lépés hátra... Pártunk válsága."

Fellapozta a könyvet és magában olvasott:

„Amikor huzamos, makacs, heves harc folyik, bizonyos idő múlva rendszerint kezdenek kibontakozni azok a központi alapvető vitás kérdések, amelyek eldöntésétől a küzdelem végleges kimenetele függ és amelyekhez képest a harc valamennyi apró és aprólékos epizódja egyre inkább háttérbe szorul. Így áll a dolog a mi belső pártharcainkkal is..."

Luka Matvejics Vihraj felé hunyorított és tréfásan mondta:

— Úgy látszik, belevásik a foga. Nem érti, mi miért íródott, azért hallgat.

Leon mosolygott. Belelapozott a könyvbe. Ismét megnézte a címlapot, majd párnája alá rejtette a könyvet.

— Ne olyan sietve! No nézd csak, mindjárt tulajdonába veszi! — Vihraj kivette a könyvet a párna alól. — Neki, mint afféle tisztességes embernek, azért adták a könyvet, hogy megnézze, ő meg mindjárt el is dugja. Ez az egyetlen példány az egész szervezetben.

— Kár...

A reggeli alatt elhatározták, hogy összehívják a pártmunkások és az üzemi agitátorok gyűlését. Rjasint és Kulagint, továbbá csoportjaik pártmunkásait is meghívják.

5

Rjasin nagyon szívesen jött el az összejövetelre; az volt a szándéka, hogy megtámadja Leont. Amikor meglátta Luka Matvejicsot, már tudta, hogy őt fogják támadni. Elhatározta, óvatosan viselkedik. „Mindenesetre határozottan tiltakozni kell a bizottságból való kizárásunk ellen" — gondolta és odalépett Vihraj mellé.

— Na lám, kit látok! — kiáltott fel örömmel és pártfogó mozdulattal veregette vállon egykori tanítványát. — Na, hogy állnak az ügyeitek ott, idegen vidéken?

Vihraj kezet szorított vele és figyelmesen nézett a szemébe, de semmi különöset sem vett észre rajta. Rjasin mindig közvetlenül, de méltóságteljesen viselkedett.

Vihraj egyszerűen válaszolgatott.

— Hát, ami azt illeti, én idegen vidéken is barátokra leltem. Félek, hogy most majd szülőföldemen akad, aki idegennek néz...

— Ó, de hiszen te megtanultál úgy beszélni, hogy az ember meg sem érti, mit akarsz mondani. — Rjasin összevonta szemöldökét. Szúrós tekintettel kutatóan nézett Vihrajra, aztán ismét jóságos kifejezés ömlött el arcán.

Kulagin jött oda hozzájuk.

— Elvtársam — mutatta be neki Vihrajt Rjasin. — Együtt szenvedtünk, közös hajcsárunk volt az, aki téged annakidején leütött és az izzó acéltömb felé dobott.

Vihraj eszébe jutott, mikor forró olajjal öntötte le Leont. Az alacsonytermetű, zömök ember zsebre dugta kezét, egyet hintázott a lábán és így felelt:

— Emlékszem, értlek, Iván Pavlovics... beszélj tovább.

Rjasin vállat vont, akart még valamit mondani, de Vihrajt körülvették régi barátai.

— Leninista — jegyezte meg Rjasin, mikor Vihraj továbbment.

Kulagin levette sötét szemüvegét, megtörölte, ismét feltette.
— Szomorú...

Leon Luka Matvejics mellett ült és hallgatta elbeszélését, milyen kalandokban volt részük, amikor átmentek a határon és halkan nevetett.

— Hát úgy kerültünk csapdába, mint a pontyok a hálóba. Ülünk ott annál a lengyelnél, a házban, törjük a fejünket, most mit csináljunk — hallatszott Luka Matvejics lágy hangja — de a lengyel talált megoldást: átöltöztetett minket szoknyába, blúzba. Ilyen tekintélyes külsőt adott nekünk — Luka Matvejics melle fölé tartotta a kezét — és valami ürüggyel elvitt vendégségbe egy barátjához a folyó túlsó partjára. Megyünk át a falun és mindenféle női dologról kellett volna csacsogni, de hát mi semmit sem tudtunk, semmiféle olyat, ami női dolog lett volna... Végül kérdeztem Vihrajtól: „Hát neked semmit sem mondott Anna Ivanovna?" Ő pedig olyan nagyképűen megtámasztja állát mutatóujjával, mint a rjazani lányok és mély basszus hangon felelte: — „Nem. Neked mondott valamit?" — „Nem, semmit!" — válaszolok olyan vékonyka hangon, ahogy csak tudok. A kocsis meg csak ül és nevet. — „Hát hol élnek maguk? Lengyelországban inkább így mondják: Jadviga kisasszony, mert Ivanovna nevű asszonyságok itt nem élnek." Na erre aztán teljes csődbe jutottunk, mert semminemű női dolog nem jutott eszünkbe...

A szobában vidám, halk zaj hullámzott és Luka Matvejics befejezte:

— Nagyon jó, hogy így történt, mert különben annyit beszéltünk volna, hogy nem külföldre kerülünk, hanem egészen máshová.

Amikor mindnyájan összegyülekeztek, Leon felkelt, felcsavarta a petróleumlámpa kanócát, és kinyitva a könyvet, végighúzta kezét a kötésen.

— Elvtársak! — fordult a szobában összegyűlt párttagokhoz — ma, mint ezelőtt is, azért gyűltünk össze, hogy arról a harcról beszéljünk, melyet a kisebbség kezdett pártunkon belül és amely gyengíti a forradalom erejét...

Rjasin lehajtott fejjel ült, tenyerét térdére tette és nyugodtan figyelt. Tudta, a kisebbség még távolról sem tett meg mindent, hogy vezető szerepet foglaljon el a párton belül, és kirántsa a talajt a többség lába alól. Így gondolkozott: „Amíg a Központi Bizottságban csak leninisták vannak, addig semmit sem lehet tenni. Sőt az egyes alapszervekből egyre gyakrabban hallatszanak a tiltakozások: az „Iszkra" új szerkesztőségének állásfoglalása ellen."

— Itt van a Batumi Bizottság határozata, melyet az „Iszkra" 62. számában tettek közzé. Ez a bizottság azt követeli, hagyjon abba

minden vitát a Központi Bizottság. Ugyanebben a számban megtalálható az Asztraháni Bizottság határozata, amely az „Iszkra" új szerkesztőségének működésében a „pártkongresszus határozatainak teljes mellőzését látja". A 63. számban a következő tudósítások vannak: a Kaukázusi Bizottság követeli, hogy a Központi Bizottság semmiféle engedményt ne tegyen a kisebbségnek. Az Ogyesszai Bizottság ragaszkodik a harmadik pártkongresszus összehívásához és csak a Krimi Bizottság kéri, adjanak helyet a kisebbségi képviselőknek. Ilyen visszhangot keltettek a helyi szervezetekben Martovnak az „Iszkrá"-ban megjelent cikkei. Még annak a nyomdának szedői is, ahol az „Iszkrá"-t nyomtatják, azt írják, hogy csak a pártfegyelemnek engedve nyomtatják ki Martov cikkeit, és méltatlannak tartják az „ilyen cikkek közlését a párt központi lapjában".

Rjasinnak eszébe jutott Plehanovnak a többség ellen irányuló cikke. „Centralizmus vagy bonapartizmus", melyben oktatgatta Lenint, viselkedjék minél elutasítóbban Bernstein úrral szemben és minél engedékenyebben Martov iránt. Úgy látszik, az „Iszkra" nem is foglalkozik mással, mint vagy kérve-kéri Lenint, vagy tanítani akarja. De a Központi Bizottság, mely a leninisták kezében van, bátran, kitartóan végzi munkáját. Itt van például az a Leon..."

Leon pedig bele-belenézve a könyvbe, tovább beszélt:

— Még a kongresszuson Martov és Trockij felálltak Lenin ellen, aki azt követelte, hogy a párt a kölcsönös felelősség és fegyelem által összekapcsolt forradalmárok szilárdan felépített szervezete legyen. Emlékeztek a követelésükre? Hogy tekintsenek minden professzort, minden gimnazistát, minden sztrájkolót a párt tagjának, de azért az illetőnek ne kelljen kötelezettséget vállalnia, hogy teljesíti a párt határozatait. Amint Lenin megmondta: „Martov és Akszelrod már akkor kétségtelenül egy lépést tett az opportunista és anarchista individualizmus felé." Egyszóval afelé, amit most az „Iszkra" hirdet. De ez csak kezdet volt. A kongresszus után a kisebbség, a mensevikek, megtették a második lépést is: harcot kezdtek a leninisták ellen és azon igyekeztek, hogy a pártot visszafelé húzzák a régi tanulókörök rendszere és az elaprózottság felé. A kisebbség véleménye eltért a mienktől az olyan felette fontos kérdésben, mint viszonyunk az orosz-japán háborúhoz. Kérdezzük hát, hová megy a kisebbség?

— Olvas az az ember, vagy beszél? Amit mond, az nagyon hasonlít Lenin szavaira! — kérdezte Kulagin.

Rjasin felemelte fejét és Leonra nézett.

— Ők mindnyájan hasonlítanak Leninre. — Aztán megkérdezte: — Neked mi a véleményed arról, amit mond?

— Az én véleményem élesen elutasító — válaszolt Kulagin.

Rjasin elmosolyosodott. „Úgy látszik, itt az ideje, hogy én is elutasítóan viselkedjem az olyan papagájokkal szemben, mint te vagy. Az ilyen segítőtársakkal egy-kettőre elvesztem az utolsó emberemet is."

Luka Matvejics észrevette Rjasin nyugtalanságát. Vajjon felszólal-e vagy sem? Igen, most mindnyájan hallgatják Leont, de vajjon a kisebbségnek hány követője mondja holnap, hogy szakít a kisebbséggel és hányan közlik majd körükben az igazat a párton belüli nézeteltérésekről, a többségről, Leninről? Luka Matjevics tudta, Rjasint a gyárban munkája során kialakult régi barátság köti híveihez, ezeknek az embereknek tehát nem lesz könnyű élesen szakítaniuk vele.

Ezért, amikor megkezdte beszédét a pártban lefolyt küzdelemről a második pártkongresszus után, először is ezek felé az emberek felé fordult:

— A mai gyűlésünk nem egyszerű összejövetel, elvtársak! És én, mint a párt Központi Bizottságának képviselője, kérlek benneteket, a kisebbség híveit, hallgassátok meg, amit én most mondok, gondoljátok át, és kérdezzétek meg magatoktól, hogy kivel tarttok? Azt hiszem, már itt az ideje, hogy mindnyájan megértsétek: Martov, Trockij, sőt az utóbbi időben Plehanov is, egyre inkább eltávolodnak a forradalmi marxizmustól, és letérítik a pártot a forradalom útjáról. Háború van, a cárizmus egyik vereségét a másik után szenvedi el, a munkásosztály és a parasztság széles tömegeiben nő az elégedetlenség. Egyre erősebben hallatszik a követelés: fejezzék be a háborút, döntsék meg az önkényuralmat. A forradalom zörget az önkényuralom kapuján. Hogy kell most dolgoznunk nekünk, szociáldemokratáknak, és mit kell tennünk, hogy vezessük ezt a forradalmat?

Luka Matvejics maga elé tette a könyvet. Meleg pillantással hosszan körülnézett mindnyájukon és zengő hangon szólalt meg:

— Lenin elvtárs azt mondta: „A proletariátusnak a hatalomért vívott küzdelemben nincsen más fegyvere, csak a szervezkedés."

Nyolcadik fejezet

1

Ignat Sziszojics ott ült a kicsiny kerekeken álló új fabódé küszöbén és cigarettázott. Cigarettája tüze hol eltűnt, hol újra kigyúlt, és nyugtalan, kicsiny lánggal lobbanva, messze-messze el-

látszott az éjtszakába, mint a pusztai tábortűz szélfújta, magános parazsa.

Már régóta elhalt a pusztában az emberi hangok zaja, elcsendesedett az utak lármája, kihúnytak az esti tüzek a szérükön, csak a tücskök cirpeltek még a gabonában... Néha felhangzott az alvó pacsirta csipogása, vagy az éjtszakai ragadozó kiáltása, de a tücskök cirpelése egy pillanatig sem hallgatott el, és a pusztai dal csak zengett, zengett a vetések és árkok felett.

Ignat Sziszojics megkezdte az aratást és látszólag csak örülhetett. A föld, melyet Jegor Dubovtól bérelt, jó volt, a Nyefed Mironovicstól kapott vetőmag kitűnő és ennyi szűk év után a gabona valóban remek termést ígért. A búza pompásan nőtt, magja nagyszemű volt, a rozs majdnem mellig ért és csak az árpa nem sikerült úgy, ahogy kellett volna.

Ignat Sziszojics nem örült a búzának. A napokban két levelet kapott. Az egyikben Fegyka azt írta: a lábán megsebesült, s most kórházban fekszik. A másik levelet Csurgin küldte és arról értesítette, hogy Varja leánygyermeket szült. Látszólag mellékesen megemlítette a levélben, hogy Leon nem dolgozik, de azért nem kell odautazni hozzá Jugorinszkba.

Ignat Sziszojics most erről gondolkozott a bódé küszöbén. Ezért nem aludt. Agyában ismét nyugtalan gondolatok kavarogtak. Lelkét eltöltötte az aggodalom. Nem bizott a jövőben.

— Eh, te sanyarú paraszti sors! Sokáig bíztam benned! Reméltem, mégis csak legyőzöm a nyomort, de rájöttem, hogy mégsem bírok vele. Isten látja lelkemet, elfáradtam, nem tudok tovább tűrni, nem tudom kivárni a szerencsémet. De ha most még ráadásul Leonnal is történik valami, akkor aztán mindennek vége. Aljonka visszamegy a szüleihez; elviszik az ökröket. Akkor aztán akár elevenen a sírba fekhetek — mondta halkan, ledobta a földre cigarettáját és eltaposta.

A kicsiny tűz elaludt és többé nem lobbant fel.

Alig virradt, amikor Ignat Sziszojics alakja már ott imbolygott a búzában. A kaszát élesítette. Az acél élesen csikorgott a kő alatt. Köröskörül a madarak csipogása összeolvadt a vetés suhogásával; a szél szétvitte a hangot a puszta földje felett és ezek a zengő suttogások felébresztették az alvó síkságot.

Ignat Sziszojics levette kabátját, letette a nedves, harmatos földre és halkan mondogatta:

— Édes istenem, álld meg az új aratásomat, és segíts nekünk, szegény bűnös embereknek. — Megköpdöste tenyerét, összedörzsölte és nagyot suhintott a kaszával. A görbe penge könnyedén rásujtott a naptól aranyozott búza magas szárára.

A kalászok hullámot vetettek, mintha elszakadtak volna a földtől, és még hosszabbak lettek. Súlyosan zizegve, mintegy megelevenedve dőltek egyszerre oldalt.

A mezőn fehér kendő tűnt fel. Kis idő múlva Dorohov felesége odalépett Ignat Sziszojicshoz. Kezében fogta kaszáját.

— Már megkezdted? Nem nedves még? — kérdezte zengő hangján.

— Nem!... Jó ez így! Kaszádat kifented?

— Nem.

— Na, akkor add csak ide a fenőkövet!

Ignat Sziszojics maga élesítette ki a kaszát, kipróbálta, aztán átnyujtotta feleségének:

— Így már jó! Míg a harmat fel nem szárad, ne végy nagy lendületet.

A magas, napbarnított asszony odaállt melléje és mindketten egyenletesen lendítve a pengő kaszát, egymás mellett haladtak a vetésben. Aztán eljött Násztya is. Letette a gyereket a lekaszált rendekre. Szalmafonatot csavart, hogy kévét kössön.

Így kezdődött meg Dorohovék munkanapja.

— Talán nem aludtál, vagy mi? — kérdezte Marja a férjétől. — Vörös a szemed.

— Hát bizony kerüli a szememet az álom. Mindig a gyerekekre gondolok. Szinte látom, hogy az egyiket láncraverve viszik Szibériába, a másik meg láb nélkül ott fekszik a kórházban...

— Ó, de képzelődő ember maga, édesapám! Hiszen Fegyka csak könyen sebesült meg, de maga már a lábát is levágatja — avatkozott bele a beszélgetésbe Násztya.

— Majd te is képzelődő leszel, édes lányom, ha rájössz, hogy minden lépésnél valami baj leskelődik rád. Mert, mit csinálsz akkor te egymagad a gyerekkel?!

— Hát azért nem kell így előre síránkozni — szólt közbe Marja. — Majd meggyógyul, hazajön és akkor megbeszéljük, hogy lesz, mint lesz... Leon dolgáról is az a véleményem. Ha Szibériában lenne, Csurgin megírta volna...

— Hát hiszen ez így van, feleség, de hát azért mégis háborog a szívem. Ha Leon börtönbe jut, Aljonka nem vár, hanem visszamegy a szüleihez. Akkor aztán vége van a rokonságnak Zagorulkinékkal, de úgy lehet, hogy az egész vagyonunknak, életünknek — fejezte be szomorúan Ignat Sziszojics.

Marja a fejét csóválta. Megigazította a kasza mellett a szélfogó hajlott rúdját, amely rendre döntötte a levágott búzát.

— Ne beszélj erről, egész életünket Zagorulkinék nélkül éltük le, hálistennek valahogyan majd csak megleszünk ezután is, úgy

sincs sok időnk hátra. Ha egy kicsit kevesebb lesz a munka, majd elmegyek én magam, meglátogatom őket. Aljona jó asszony volt és nem olyan könnyű megtenni azt, amiről te beszélsz.

— Adja isten... Na láss neki, lányom, köss kévét, amíg a gyermek alszik, mert ha felébred, egész nap csak vele bajlódhatsz.

— Hát aztán? Nem baj, megszoktuk mi már az ilyet, — mondta Marja és újra meglendítette a kaszát.

Délben egy lovas tűnt fel a pusztán. Jegor Dubov földjére lovagolt. Odakiáltott valamit, aztán nagy porfelleget verve vágtatott tovább. Dubovék földjén most felhangzott Arina sírása.

Mikor Ignat Sziszojics odament, Jegor éppen a lovát fogta be... Ignat Sziszojics rápillantott elsötétült arcára, látta, mint vonja össze szemöldökét és szomorúan köszönt:

— Isten segíts... Jegor, Arina... Tán csak nem történt valami?

— De bizony, Sziszojics, rám is sor került — felelte komoran Jegor. — Visznek katonának.

— Háborúba? — kiáltott fel fojtottan Ignat Sziszojics.

— Bizony!

— Oda most a gabona, oda az egész élet! De hát honnan jött ránk ez a háború? Micsoda gazember hozta ránk, hogy elpusztuljunk?! — síránkozott halkan Arina.

Jegor nem sietett. Alig szólt. Ügyetlenül úgy fogta be a lovát, mintha még sosem csinálta volna. Hatalmas alakja lanyhán forgolódott a ló körül. Rácsavarta a szíjat a hámra, hogy összeerősítse, nekivetette lábát a hámnak. A szíj recsegve elszakadt. Jegor dühösen elhajította és kötéllel erősítette össze.

— Úgy — mondta elgondolkodva Ignat Sziszojics — szóval harcolni mégy? Na, de hát ha ez a mi atamánunk, ez a Kalina, csak az elöljáróságon történt eset miatt jelölt ki téged szolgálatra?

— Tudja az ördög! Ők ketten Nyefeddel mindent megtehetnek... Akárhogy is, az én számomra vége a mulatságnak! Ha nem jövök vissza, majd Nyefed elmondat egy misét a lelkiüdvösségemért!

Ignat Sziszojics fejét csóválta. Körültekintett, mintha valaki kihallgatta volna a beszédüket és ravaszkodva mondta:

— Na hallod! Már te is úgy beszélsz, mint az én Leon fiam!

Jegor végülis befogta a lovat. Csak ekkor válaszolt:

— Leon, amikor itt járt, ezt mondta: a gazdagok egyformán szívják a munkás, paraszt, vagy a szegény kozák vérét. Jól mondta, mert teszem azt, ki tette tönkre az én gazdaságomat vagy a Sztyepánét? Zagorulkin, meg az atamán! Most pedig pocakot eresztenek, mi meg védjük ezt a pocakot a háborúban? Hadd védje Jaska, de

nekem ugyan semmi keresnivalóm sincs az ilyen háborúban — mondta dühösen.

— Úgy... nesze neked, ilyenek a cár katonái! — nevetett Ignat Sziszojics. — Pedig azt mondják, ide, hozzátok, a kozákokhoz készül a cár. Úgy látszik, bennetek bízik.

Jegor közelebb lépett. Elővette dohányzacskóját és halkan mondta:

— Hátha azért készül ide, mert bennünk bízik, akkor ugyan nagyon csalatkozik... Na gyere, szívjunk el egy cigarettát búcsúzóul...

Estefelé a kundrjucsevkai kozákok második csapata kilovagolt a faluból. Jegor nem beszélhetett Arinával és így Ignat Sziszojicsot kérte meg:

— Törődj egy kicsit a családommal, Sziszojics. Segíts a feleségemnek. Így talán mégsem marad éhen a gyerekkel. Annyit végy a munkádért, amennyit lelkiismereted megenged. Ha megkapja a feleségem azt a cári száz rubelt, használd fel okkal-móddal, ahogy jónak látod.

— Ne nyugtalankodj, Jegor! — válaszolt készségesen Ignat Sziszojics — nem hagyom, hogy elrohadjon a gabonád... Munkámért pedig semmit sem kérek, csak az a fontos, hogy te épen, egészségesen térj haza. Azt a száz rubelt majd én, meg Arina jól felhasználjuk. Csak adják már ide!

A falu széléig az egész falu elkísérte a bevonulókat. Az asszonyok és a gyerekek halkan sírdogáltak, kérték a kozákokat, vigyázzanak magukra, írjanak, de hangjukat elnyomta a patkók csattogása és a fegyvercsörgés.

Arina a ló kengyelét fogta. Ott lépkedett Jegor mellett és sóhajtozott:

— Jaj, Jegoruska! Elemészt engem a nyomorúság tenélküled! Ó, nem látjuk mi már egymást!

Jegor komoran összevonta szemöldökét és mély hangján így válaszolt:

— Nem baj, vannak még jó emberek a világon! — szívéhez szorította a kislányt, akit karján tartott és szomorúan nézte, nézte...

Oldalt, feleségétől kísérve, magányosan lovagolt Sztyepán Vosztroknutov. Mélyen lehajtotta fejét. Gondolkozott. Sztyepán is csak azon töprengett, kire marad a családja, miből élnek meg most a gyermekei?

A kerületi székvárosból jött tiszt mondott valamit az atamánnak. Kalina megállította a kozákokat. A tiszt rövid búcsúbeszédet mondott. Arról beszélt, hogy a doni kozák sereg szent kötelességét

megy teljesíteni őfelségével, a cárral szemben, arról, hogyan harcolt a híres Platov atamán, és így fejezte be szónoklatát:

— Táborba mentek, őfelsége a cár fogadtatására, de ha arra kerül a sor, hogy ferdeszeműekkel találkoztok, aprítsátok, mint a répát. Kozákok! Szívvel-lélekkel szolgáljátok őfelségét, a cárt és a hazát! A családotok miatt pedig ne aggódjatok! Őfelsége nem hagyja szükségben a hozzátartozóitokat!

Valaki bátortalanul megkérdezte:

— Hát a bevonulóknak járó hadisegélyt miért nem fizetitek ki?

— Kifizetik! Teljes összegben kifizetik! — válaszolt a tiszt — és Kalina felé fordult: — Ki volt ez?

— Sztyepán Vosztroknutov. Már egyszer töröltük a kozákok sorából, de most szükségből ismét befogadtuk. Gyárban dolgozott, azért ilyen engedetlen.

A tiszt elővette noteszét, beleírt valamit, aztán parancsolóan kiáltotta:

— Búcsúzni! Vágtatva indulj!

A kozákok gyorsan megcsókolták gyerekeiket, kedveseiket, aztán megsarkantyúzták a lovukat és elvágtattak. Egyikük sem nézett hátra.

Sztyepán elbúcsúzott feleségétől, a gyermekektől, aztán magához intette Ignat Sziszojicsot.

— Mondd meg Leonnak — mondta kihajolva a nyergéből — hogy semmit nem feledtettem el, miről beszélgettünk akkor. Sajnálom, hogy otthagytam a gyárat. A munkások felnyitották a szememet. Most olyannak látom az életet, amilyen valóban.

És így folytatta: — Vigyázz egy kicsit a családomra, Sziszojics. Rajtad kívül nincs itt jó emberem. — S ezzel keményen megszorította Ignat Sziszojics kezét.

Jegor is megcsókolta a kislányát. Hatalmas tenyerével megsimogatta lenszőke haját, aztán visszaadta a gyermeket Arinának, és vágtatásra ösztökélte lovát.

Az úton szürke porfelleg röppent fel, melyben felbukkant az asszonyok, gyerekek alakja. Hangos, elnyújtott siránkozás hallatszott, mintha halottakat búcsúztatnának. Mikor pedig szétoszlott a por s nem látszottak se a kozákok, se a lovak, csak a pusztai halmok tünedeztek fel a párás, végtelen síkságon.

2

Nyefed Mironovics is készült a cár fogadására. Tulajdonképpen régen készült erre az ünnepélyes alkalomra, mert már tél óta járta

a hír, hogy a cár meglátogatja a Don-vidéket. De most Kalina, az atamán, aki nem régen tért vissza Novocserkasszkból, egészen pontosan megmondta, hogy a cár minden nap jöhet. Nyefed Mironovicsot az öreg kozákok küldöttségének tagjává választották. Válogatott lisztet őröltetett malmában, megparancsolta feleségének, süssön két kenyeret és drága üvegből készült sótartót vett.

Darja Ivanovna már sok kenyeret sütött életében, nem volt szüksége segítségre, de Nyefed Mironovics egész idő alatt mellette állott, szigorúan figyelte, hogy a tésztában minden benne legyen, ami kell és semmi felesleges dolog ne kerüljön bele.

— Ez nem egyszerű kenyér, hanem cári kenyér. Az uralkodó számára készül és nekem személyesen kell felügyelnem, nehogy valami piszok kerüljön bele. Mert ti, asszonyok, majd még olyan kenyeret süttök, hogy börtönbe ülhetek miattatok. Úgy süsd, ahogy én parancsolom! Puhának kell lennie annak a kenyérnek és olyan fehérnek, hogy még a hónál is fehérebb legyen. Aztán az isten őrizzen meg attól, hogy legyet vagy hajszálat süss belé. Hát a többit magad is tudod, zsír, fahéj, szekfűszeg, miegymás, a kellemes illat végett.

Aljona éppen ebben az időben érkezett haza. Bánatosnak látszott. Úgy lépett be a szülői ház udvarába, mintha idegen lenne, és Nyefed Mironovics mindjárt gondolta: „Már megint történt valami azzal a Leonnal! Miatyánk, ki vagy a mennyekben, miért büntetsz, hogy ilyen vőt küldtél nekem?!", de nem kérdezősködött a lányától. Megvárta, hadd panaszkodjék ő maga.

Aljona nem panaszkodott. Nem is akart apjával beszélgetni az életéről, csak anyjával akart tanácskozni és pénzt kérni tőle. Nyefed Minorovics nem tudta kivárni a lánya bűnbánó szavait és végül maga szólalt meg:

— Hát lányom, én bizony nem érek rá. Megyek, fogadom a cárt. Ha valami dolgod van velem, akkor beszélj! ... Leon talán megint börtönbe került? ...

— Hát börtönbe nem, de azért mégsem él otthon. Kitették a gyárból.

— Ehe! — mormogott Nyefed Mironovics. — Börtönben nincs, otthon sincs és nem dolgozik. Mióta?

— Bizony már tél óta!

— Úgy ... Nahát ez örömhír! Aztán mit akarsz most csinálni?

— Nem tudom, nagyon kifárasztott az ilyen élet — mondta csendesen Aljona.

Nyefed Mironovics csak ezt várta. Köhögött. Kiegyenesedett és nyílt kárörömmel kérdezte:

— Úgy? Aztán mondd csak, lányom, miért nem hallgattál a szüleidre, mielőtt férjhez mentél?

Aljona lehajtotta fejét és hallgatott.

— Hallgatsz?... Nahát akkor figyelj csak ide, lányom! Késő már, hogy hozzám fordulj szülői tanácsomért, nem hallom meg a kérésedet, mert bizony siket lettem a sorsod iránt.

Aljona felemelte fejét és nagy, sötét szeme apja arcára szegeződött.

— Én nem magához jöttem, édesapám, hanem anyámhoz — mondta izgalomtól remegő hangon.

Nyefed Mironovics úgy érezte, mintha tűvel megszúrták volna. Hevesen felkelt az asztal mellől, tenyerével az asztalra csapott.

— Ha pedig nem hozzám jöttél, akkor látni sem akarlak panaszaiddal. Leon a férjed. Törvényes házasságra léptél vele, aztán mit csinál, mit nem, az nem a te asszonyi eszedre tartozik. Hallod-e te is, Darja?

— Hallom — felelte félénken Darja Ivanovna.

— Ne merj nélkülem semmiféle tanácsot adni.

— Hát hogy lehet ez, Mironics...

— Hallgass! Nem engedem, hogy a törvényes házasságot beszennyezzétek.

— Én nem is akarom beszennyezni, édesapám, ugyan miről gondol ilyet?

— Hazudsz! Azért jöttél, hogy beszennyezd, hogy panaszkodj a sorsodra! Az az újdonsült földesúr, az a Jaska is azzal a gimnazista lánnyal, azzal az Akszjutával sehogy se tud dűlőre jutni, te meg Ljovkával. Aztán mindegyik az apjához szalad panaszkodni. Nem akartátok a szülők akaratát megfogadni, tisztelni, nahát, most nincs egyéb tanácsom számotokra... Eh, különben mit törődöm veletek. Nekem a cárt kell fogadnom és vigyáznom kell, nehogy valaki elfűrészelje alattam a fát.

Aljona bánta, amiért idejött Kundrjucsevkába. Még egyszer meggyőződött, hogy okos tanácsot nem adnak, sőt meg sem hallgatják emberi módon. Átment Dorohovékhoz.

Dorohovék reménnyel és aggodalommal fogadták. Szomorú arcán és arról, hogy tartózkodva köszönt, látták, nem hozott jó hírt. Ignat Sziszojics türelmetlenül kérdezte:

— Na, lányom, mi történt ott nálatok?

Aljona nekifogott, hogy megmondja, mi történt. Ernyedten, kelletlenül beszélt. Dorohovék észrevették: valamit elhallgat. Nem annyira Leonról beszélt, mint inkább önmagáról; milyen unalmas az élete és mennyire nehéz, mert Leon idegen lakásokban hánykolódik és keveset van odahaza.

Marja összenézett férjével és sóhajtott.

— Hát mit gondolsz lányom, az élet csupa tánc meg játék? Bizony, az életben sok minden megtörténik — mondta meleg, vigasztaló hangon.

Ignat Sziszojics is enyhén korholta:

— Nem baj, kedves lányom, majd megsegít az isten, és elmúlik a baj. Nem olyan ember az én fiam, hogy csak úgy otthagyja a családját. Nem hiszem, nem hiszem...

Aljona látta: itt sem talál támogatást. Természetesen mindenben Leont védik.

Az egyedüllét és gyámoltalanság érzése jobban elfogta. „Nem kellek én senkinek" — gondolta és fájdalmas hangon kérdezte:

— Na de hát mit csináljak? Nem bírok már várni, tűrni, amíg Leon minden dolgát elintézi és otthon lesz... Nem kellek én senkinek. Úgy látszik, ide is hiába jöttem...

— Na, de mit nem bírsz? — kiáltott fel Ignat Sziszojics csodálkozva. — Az életet? Bizony nekünk is keserves az életünk, de hát mit csináljunk? Menjünk neki a folyónak? Unod magad otthon? Hát találj magadnak munkát, akár Leonnal együtt is, akkor majd nem unatkozol!

— Figyelj ide, Aljona, mit tanácsolok neked! — mondta Marja. — Ha szereted Leont, akkor verd ki a fejedből ezeket a gondolatokat az unalomról, meg arról, hogy senkinek sem kellesz. Ha már téged vett el az én fiam, akkor nyilván kellesz is neki!

— Kellettem, de most nem kellek!

— Nahát, most aztán igazán olyanokat beszélsz, hogy az ember még hallani sem akarja.

Aljona megigazította fején a kendőt és idegesen válaszolt:

— Hát jól van, akkor nem is beszélek maguknak Leonról, de magamról még van néhány szavam, kedves anyám és kedves apám: elfáradtam az ilyen élettől.

— Ha elfáradtál, el kell viselned — mosolygott Ignat Sziszojics.

— Én nem akarom elviselni — vágta el szavát Aljona és kiment.

Ignat Sziszojics az ajtóra, majd meglepetten feleségére nézett és bosszankodva köpött egyet.

— Megőrült ez a lány, egészen elment az esze, az isten verje meg.

Marja bedobta a krumplit a levesbe és lágy hangon mondta:

— Nem bolondult ez meg, csak azt mondta, amit már régen ki kellett volna mondania...

Novocserkasszk már néhány hónap óta készülődött a cár fogadására. A tisztek reggeltől estig gyakorlatoztatták a katonákat. A nevesebb emberek új ruhát csináltattak a legújabb divat szerint, a kereskedők a legjobb árut szerezték be üzleteikbe és raktáraikba, a vendéglőkben a legfinomabb ételeket készítették. A házmesterek gondosan seperték az utcákat, mintha a cár a pályaudvarról egyenesen az ő házukba, a borospincékbe, az üzletekbe, vendéglőkbe menne, végigsétálna az utcán és minden valamire való házba belátogatna.

Az utcákon, a kincstári intézményeknél, az üzletekben, a gazdagok magánpalotájában nem beszéltek másról. Ez az esemény mindent háttérbe szorított: a háborút, a frontról érkező vereség híreit, Port-Artur katasztrófális helyzetét, a város üzleti életét...

Az 1904. esztendő augusztus 16-án a háromszínű zászlókkal díszített perszijanovkai állomáson megállott a cár kék vonatja... A kozákok azonnal körülvették. Az ünneplőruhás közönséggel zsúfolt állomás perronján, mint a szélfuvallat, könnyű zaj siklott. A tömeg megmozdult, a vonathoz közeledett, de a kozákok nem engedték.

Egy vékonyka hang felsivított:

— „Éljen a cár!"

Ebben a pillanatban az egyik vagon ajtajában magas, délceg, bajuszos férfi jelent meg. Díszegyenruháján arany zsinórokat viselt. Frederiksz báró, a cár személye körüli miniszter volt. Színtelen szeme hideg pillantással futott végig a tömegen... Tekintete megtorpant a gyönyörűen kiöltözött asszonyokon, hatalmas, kerek, mindenféle díszekkel megrakott kalapjaikon... Lelépett a vagon lépcsőjéről a földre.

A doni kozákhad atamánja, Makszimovics tábornok, keményen szorítva kezében az atamáni buzogányt, határozott léptekkel sietett a cár kocsijához... Helyettesei, Ljutenko tábornok és Szuhoverov ezredes, nyomába siettek...

A zenekar a himnuszt játszotta.

Frederiksz báró nyomában a kocsi ajtajában középtermetű ember jelent meg, katonainget, pirossávos kék kozáknadrágot és csizmát viselt. Fején tiszti sapka, fehér kokárdával. Lelépett a kocsi lépcsőjéről és nyugodtan, mintegy szórakozottan nézett végig a polgári és katonai egyenruhás emberek sorain, akik mint a cövek sorakoztak előtte. Aztán jobbra, majd balra nézett, a tiszta kék nyári égboltra. Aranyszínű bajuszához nyúlt. Kicsiny ápolt sza-

kálla úgy csillogott, mint a bronz. Csizmáján apró villanásokat lobbantott a napsugár.

Az egyik nő elragadtatva megjegyezte:

— Jaj, de gyönyörű szakálla van!

A perronon csak most viharzott fel a kiáltás:

— Éljen! Hurrá!

Ez az ember II. Miklós volt, az „orosz föld gazdája", ahogy a népszámlálási kérdőívbe írta.

A zenekar a himnuszt játszotta. Nők, katonák, hivatalnokok éljeneztek. Makszimovics elmondta bemagolt ünnepi beszédét. A cár, aki egy fejjel alacsonyabb volt a tábornoknál, merev tekintettel nézett rá; szeme hűvösnek, élettelennek látszott.

Jaska világos, pompás ruhájában a földesurak között állott. Látta Okszánát, anyját, és a nagykalapos, gyönyörű ruhákba öltözött nőket, az öreg kozákokat, akik sót és kenyeret vittek ezüst tálcán a cár elé és színes törülközőt tartottak a karjukon.

„Nahát, apám erre az alkalomra külön készített sót és kenyeret, de a tálcát valami szakállas tartja. Meghal az öreg a bánattól!..." — gondolta.

Nyefed Mironovics valóban ott állt a tálcát tartó szakállas öreg mellett. Kétségbeesetten törte fejét, mit is csináljon. Hófehér kenyeret süttetett, de mivel szekfűszeget, fahéjat tétetett bele, nem találták megfelelőnek. Néhány napig azon gondolkozott, mit mond a cárnak, amikor majd átnyujtja a sót és kenyeret. De kiderült, hogy a tálcát egy jekaterinyini ismeretlen kozák nyujtja át a cárnak.

Nyefed Mironovics látta, hogy a cár már csak néhány lépésnyire van tőle, és megremegett izgalmában... Kipirult az elkeseredéstől. „Uramisten, csodatévő szent Miklós okosíts fel, mitévő legyek?" — töprengett. A cár pedig Frederiksz báró és a szárnysegédi egyenruhát viselő Vojejkov herceg kíséretében apró léptekkel indult az öregek küldöttsége felé. Keze úgy lóbálódzott, mintha felesleges lett volna. Ahogy lassan lépdelt a síneken átfektetett fapadlón, aggodalmasan nézelődött körös-körül.

Jaska nézte és csodálkozott. A cár arcán egyetlen izomrándulás sem mutatta, örül-e a fogadtatásnak, vagy fél valamitől. Teljesen egykedvű volt. Jaska éles pillantása semmit sem fedezhetett fel arcán. A cár egyszerűen csak ment.

— Hát ez a cár? — kérdezte halkan Jaska és odahajolt Frenyin füléhez.

Az öreg földbirtokos vállat vont és hallgatott. Jaska figyelmesebben nézett a cárra és lábujjhegyre állott, hogy jobban lássa.

Nyefed Mironovics egyszerre csak kilépett, hátat fordított a cárnak, kivette a fehér szakállas kozák kezéből a tálcát és mielőtt a kozákok észbe kaptak volna, mi a szándéka, gyorsan megfordult, feszes vigyázzba állva, világosan érthetően ejtve ki minden szót, hangosan így szólt:

— Császári felség! Mivel mi oroszok vagyunk és a cári felség hűséges alattvalói, engedje meg felséged, hogy orosz szokás szerint a doni kozákság nevében sót és kenyeret nyujtsak át. Ez jelképe szeretetünknek a korona iránt, és annak, hogy szívvel-lélekkel készek vagyunk szolgálni császári felségedet!

Meghajolt és előre nyujtotta a tálcát. A cár átvette a sót, kenyeret, átadta Frederiksznek, aztán Nyefed Mironovicshoz fordult:

— Köszönöm, barátom. Ki vagy és honnan való?

— Császári felségednek alázatosan jelentem, Kundrjucsevka faluból való vagyok. Nyefed, Miron fia, Zagorulkin — vágta ki a rezet az öreg.

A perronon zsúfolódó tömeg tapsolt, és „éljen"-t harsogott. A zenekar a „Dicsőség, dicsőség"-et játszotta.

A cár futó pillantást vetett Nyefed Mironovics telt, piros arcába, fekete, őszülő szakállára, aztán megsimogatta vöröses bajuszát és zsebébe nyúlt ezüst cigarettatárcájáért.

Vojejkov herceg készségesen tüzet adott neki. A cár rágyujtott és szórakozottan odavetette:

— Nagyszerű! — aztán továbbindult a feszes vigyázzállásba merevedett, mellüket dülleszto öregek mellett.

Jaska elismerően csóválta a fejét. Hátratolta kalapját. „Valóban nagyszerű volt! Kemény legény az öreg Zagorulkin!" — dicsérte meg magában az apját.

A cár a pályaudvaron megivott egy pohár szódavizet. Rövid ideig üldögélt a különféle étellel megrakott asztalka mellett, aztán a kijárat felé indult az állomás másik részébe. Az úri sokaság már odaözönlött és szoros félkörben vette körül a kijáratot. Mikor a cár a sokaság elé lépett, s az emberek éljeneztek, egyszerre csak valahonnan kékszoknyás, fehér blúzos vékony asszonyka futott elő és térdre vetette magát:

— Cár! Vess véget a háborúnak! — kiáltotta szívettépő, kétségbeesett hangon.

A tömeg elcsendesedett, aztán mindnyájan hallották Frederiksz elégedetlen hangját:

— Felháborító! Miért nem vigyáz az őrség?

A cár nyugodt tekintettel nézett az asszonyra. Mikor pedig Makszimovics atamán és Szuhoverov ezredes megragadták az

asszonyt a hóna alatt és átadták az őrségnek, és az őrök félrecipelték, a cár megsimogatta bajuszát és gyorsan megindult a vörös homokkal behintett, fiatal topolyafákkal beültetett kerti úton a tábor felé. Ott a fák között a kozákok sátrai fehérlettek és villogott a tábori templom aranyozott keresztje.

Ki volt ez az asszony és hová tűnt el, azt senki sem tudta.

Az istentisztelet után megkezdődött a díszszemle. A kozákok teljes hadi felszerelésben, lándzsájukat felemelve tisztelegtek és hosszú sorokban felsorakoztak a gyakorlótéren az állomás közelében.

Jegor Dubov ott ült lován a második sorban. Arca komor volt. Sapkáját hetykén félrevágta. Nagyon harciasnak látszott, mintha csak parancsot várna, hogy rohamra vágtasson, de az esze egészen máson járt. Falujára, családjára, learatatlan gabonájára gondolt.

Alighogy az erdő mögül a tábornokok kíséretében lassújárású, fehér lován feltűnt a cár alakja, a gyakorlótéren felharsant az üdvrivalgás.

— Éljen!

Mikor a cár a katonák közelébe ért, halk hangon mondta:

— Jóegészséget, testvérek!

— Jóegészséget kívánunk... császári felségednek! Hurrá!

Nyefed Mironovics is ott volt a sorban az öregekkel együtt. Bizony kivénült már abból, hogy katonai szemlén vegyen részt. Háta is fájt, de azért egyenesen, harcosan ült nyergében, mintha fiatal lenne. Le nem vette szemét a cár alakjáról. Egész teste libabőrös lett boldog izgalmában. Látta, hogy a cár jelentéktelen ember és semmiképpen sem hasonlítható össze apjával, de mégis az uralkodó volt előtte, akinek, ő Nyefed Zagorulkin „kenyeret és sót" nyújtott át, és mellét büszkeség dagasztotta. Úgy látszik, nem mindenki ura sorsának. A sorsot meg kell ragadni, akkor olyan, amilyennek az ember akarja. Most aztán a kozákok maguk kérik majd őt, hogy legyen az atamánjuk.

Jegor Dubov is a cárt nézte, de egészen mást gondolt: „Ez is cár? Ez a kis töpörödött? Bele az oldalába a lándzsát, a bordák közé! Akkor aztán vége minden atamánnak, minden Zagorulkinnak."

A szemle után megkezdődött az ünnepélyes szertartás, amelynek során átnyujtották az ezrednek a szűzanya szentképét. „Adj győzelmet az igazhitű császárnak ellenségei felett..." zúgott a kórus éneke. A tisztek féltérdre ereszkedtek a kozákok sorai előtt. A cár átadta nekik a szentképet. Rövid beszédet mondott, és így fejezte be:

— Isten segítségével győzünk!

Aztán visszament a pályaudvarra és eltűnt a vagonjában.

A kozákok megrőkönyödve néztek utána. Egyesek összesúgtak:

— Micsoda lova van! Valóságos gebe!

— Cár, aztán úgy ül a nyeregben, mintha tehénen lovagolna! Uram bocsá'!

— Hát akkor járjon gyalog! Ne szégyenítse meg a kozák ruhát!

— Aztán az ilyen senki ember kormányoz minket!

A doni kozákok hadvezére, Makszimovics tábornok, elkísérte a kék vonatot, és zavartan vállat vont. Néhány perc múlva a szomszéd állomásról távirat érkezett: „A cár köszöni Novocserkasszk lakóinak hűséges alattvalói érzelmeiket".

De nemcsak az atamán volt zavarban. Mindazok, akik ezen a napon elmentek a perszijanovkai állomásra, csalódást éreztek. A meghívottak mindegyike eddig is tudta, hogy az „orosz föld gazdája" nem különösképpen bátor ember, s csak azért nem utazott el Rómába, mert a „szocialisták" tiltakoztak. Most minden jelenlevő meggyőződhetett saját szemével, hogy semmiben sem kiváló ember. A cár nem akarta meglátogatni a Don-vidék fővárosát, amely szeme előtt terült el és ahonnan a templom aranyos kupolája idáig világított a napfényben: ez sértette a helybeli nemesek önérzetét.

Az öreg Frenyin meg is mondta Csernopjatovnak, amikor hazafelé mentek a vonaton Novocserkasszkba.

— Na, kedves bátyám, jó nagy pofont kaptunk a mi uralkodónktól...

Csernopjatov csak hallgatott és pödörgette kis bajuszát. Őt is bosszantotta, hogy így történt a dolog, de hát most már semmit sem tehetett.

— Miért hallgat? — folytatta Frenyin, aki sehogy sem tudott megnyugodni. — Bolonddá tett bennünket, valósággal bolonddá!

— Hagyja már abba, szomszéd, fáj a fejem!

— Nem! Válaszoljon nekem! Éljenez maga máskor?

— Magával együtt!

— Velem együtt? Nahát azt várhatja! Egyszer bolonddá tehetnek. De másodszor már nem. Minek is jöttem el erre a ceremóniára?

— Tudja mit, kedves szomszéd, maga liberális... igen, maga az, az, kérem szépen! — mondta Csernopjatov, aki nyilván valami kellemetlenséget akart mondani az öreg földbirtokosnak.

Frenyin nevetett.

— Én liberális... én? Miért nem mondja mindjárt, hogy jakobinus?

— Mert ez magánál egyszerűen a gondolkozás beteges elváltozása!... Talán a meleg, vagy éppen az öregség miatt!...

— Tudja mit, kedves szomszéd — mondta ekkor komolyan Frenyin — vigye el az ördög magát a nagyképűségével együtt! Én földbirtokos vagyok és nemes ember! Én jól látom, hogy az ilyen uralkodóval könnyen a francia nyaktilóig juthatunk! Maga pedig — Frenyin végighúzta az ujját a nyaka körül — ott lóbázik majd a lámpavason. Hát idefigyeljen, kedves barátom, Arisztarh Nyilics: hát csak hadd akasszák fel magát mint hű alattvalót, én meg majd iszom a maga alattvalói, hűséges lelkének örök üdvösségére...

— Ez felháborító! Ez lázadás, ha tudni akarja! — forrt fel Csernopjatovban a harag. — Maga csak mások gondolatait ismétli, ha tudni akarja... Magának nincsenek önálló gondolatai.

— Hogy én mások gondolatait ismétlem? Én, Frenyin, mi?? — kiáltott fel Frenyin és nagyot csapott tenyerével a térdére. — De tudja-e, kedves barátom, Arisztarh Nyilics, hogy az én szavamat ismételi minden józan gondolkozó ember az egész kerületben? Mi? Az egész voronyezsi kormányzóságban! Az egész országban! Az ördög vigye el! Még hogy én ismétlem? Ha-ha-ha-haha — harsogva kacagott. Végül erélyesen kijelentette: — Az én gondolataim a haladás és a civilizáció gondolatai, igen! De a magáé, ha már erről van szó, a jobbágyrendszer! Visszafelé való haladás, végül pedig olyan gondolkozás, mely túlhaladott és elavult... Ó, de jó lenne most egy üveg jól hűtött cimljanszki bor. De úgy látom, az én politikai ellenfelem megharagudott... Sehogy sem tudja megszokni az én politikai beszédeimet!

A tülkében a két földbirtokossal szemben ott ült Jaska meg Okszána. Hallgatták a beszédüket és nagyokat nevettek...

Jaska hazautaztában betért Kundrjucsevkába.

Este az asztalnál elmondta a gazdaságban elért sikereit, arról beszélt, milyen jól fogadták a kormányzó atamán bálján, és hangjában rejtett öröm és büszkeség csendült, mikor elmondta: Okszána beleegyezett, hogy az őszi mezei munkák befejezése után megtartsák az esküvőt. Nyefed Mironovics semmit sem kérdezett tőle. Felkelt, átölelte és ünnepélyes, elérzékenyült hangon mondta:

— Látom, édes fiam, nagyon is nagy léptekkel jársz az életben. Szilárdan haladsz... az utadon. Ha Okszána segítségedre lesz szent munkádban, akkor az isten áldása is kísérni fog utadon és az én szülői áldó szavam is... — Ezzel odafordult Aljonához, aki szomorúan ült az asztalnál; és így folytatta: — Még csak az a baj, hogy húgod meg Leon nem férnek meg egymással... Édes szülőtök vagyok én, gyermekeim. Ti ketten vagytok az én szemem fénye, és ha jól menne a dolgotok, ha jóléttel teli serleg

állana előttetek, apátok odaadná nektek egész gazdaságát és nyugodtan húnyná le a szemét örökre. Dehát sárgacsőrű fiókák vagytok még! Sok álmatlan éjtszakája lesz apátoknak, amíg kinő a kis gólyaszárnyatok...

— Nem baj, apám! Már nő a mi sólyomszárnyunk... — nevetett elégedetten Jaska — és légy csak nyugodt, ki is nő egészen...!

— Hát hiszen nem is rólad beszélek, hanem Aljonáról. Én így gondolom, édes fiam, adjunk neki meg Leonnak pénzt, hogy éljenek úgy, ahogy az illik. Rakjanak fészket maguknak úgy, ahogy nekik megfelel. Akkor talán a boldogság is odaköltözik hozzájuk, mint tavaszkor a madár.

Jaska azonnal a zsebébe nyúlt. Ezer rubelt vett elő. Odaadta Aljonának.

— Csak rendezd be az életedet, kedves húgom! Ha kell, adok én akár tízezret is, csak az a fontos, hogy boldog légy...

Nyefed Mironovics elment a vendégszobába, kivett a ládafiából ötszáz rubelt és amikor visszajött, így szólt Aljonához:

— Figyelj csak ide, édes lányom, mit tanácsolok én neked: ne avatkozz a férjed dolgába. Azon igyekezz, hogy kellemes otthona legyen. Szerezz meg neki minden kényelmet, amit csak a családi élet adhat az embernek. Fogd ezt a pénzt, végy házat magatoknak. Akkor talán Leon is otthonosabban érzi majd magát és nem kockáztatja majd családi életét.

Darja ránézett férjére, Nyefedre és örömében sírva fakadt. Családjába beköltözik a béke és egyetértés.

Kilencedik fejezet

1

Ignat Szisszojics előtt világos lett, hogy Leon és Aljona nem értik meg egymást. Leverten mondta feleségének: — Mondtam én neki: „nem hozzádvaló", de ő mégis elvette, most aztán... Sohsem lesz köztük egyetértés.

Felesége nem emlékezett rá, hogy az öreg Dorohov valaha is így beszélt volna. De most ez nem volt fontos, hanem az, hogy Szisszojics végre helyesen látja a dolgokat.

— Cihelődj fel, eredj a gyárba — mondta — beszélj Leonnal. Talán még ennivalója sincs ott... Okszánának pedig meg kell írni, kosarazza ki Jaskát... Zagorulkinékkal nem kell még közelebbi rokonságba keveredni...

— Hiszen éppen erről van szó! ... Mert, ha Aljonka otthagyja őt, meg munkája sincs, akkor mit hánykolódik ott idegen lakásokban? — mondta elgondolkozva Ignat Sziszojics.

Másnap reggel levelet diktált Násztyának Okszánához és elutazott Jugorinszkba.

Mikor kiszállott a vasúti kocsiból, meglepődött. A személyvonat, amelyen érkezett, ki tudja miért, mellékvágányon állott meg a tehervagonok mellett. Köröskörül rengeteg csendőr volt. Az állomásra senkit sem eresztettek be. Az utasok elégedetlenül zajongtak.

— Ki az az őrült, aki idevezette a személyvonatot. Erre a mellékvágányra? — méltatlankodott egy szemüveges, kalapos úr ...

— Nekem be kell mennem az állomásra! Nincs jogod, hogy ezt megakadályozd! — mondta egy öreg batyuval a vállán.

— Mondtam már, menj a városba! Eriggy! Aztán semmi beszéd! — ismételgette újra meg újra a bajuszos zsandár.

Ignat Sziszojics bosszankodva köpött egyet és a város felé indult.

A gyár felett füst gomolygott. Néha narancssárga, néha kék, hol meg hamuszürke vagy fekete füstgomolyok emelkedtek a számtalan kéményből a műhelyek fölé. A füstszalagok mint hatalmas kötelek kígyóztak a levegőben, beborították az egész eget, és a nap fénytelen vörös korongként lebegett a füstben.

Leon Rjuminnál, a gyárigazgatóság irodájában volt. A dolgozószoba ajtajából látni lehetett, hogy a műhelyek tetején egyre szaporodnak az emberek. A távolban húzódó vasútvonal mentén kicsiny, szürke alakok mozogtak.

— Jön! — kiáltott fel valaki.

A tetőkön álló emberek megmozdultak, zajongtak.

Délről feltűnt a gyorsvonat kékszínű kocsisora. A vonat száguldva rohant a mélyedésben, kirontott a nyílt pályára és elzúgott a gyár mellett, a síneken átvezető átjárón. Kerekei alól por gomolygott a töltésen felsorakozó katonákra, a pályaór házikójára, a közelben legelésző kecskékre ...

A hengerde tetején a mély csendben egyszerre csak gúnyosan megszólalt valaki:

— Hát most már a cár atyuskát is láttuk! ...

Rjumin egy cédulát adott át Leonnak, melyet a hengerde új vezetőjének írt, hogy vegyék fel munkára ... Az ajtóig kísérte Leont és megkérdezte:

— Olvastad a lapokban Jaska és Okszána eljegyzéséről szóló hírt?

Leon nem tudta, mit feleljen. „Az ördög vigye el, még csak ez kellett ... Addig, addig kacérkodott Jaskával, míg bele nem

esett a hálójába...” — gondolta bosszankodva.

— Nem olvastam, nem is vártam. Reméltem, hogy nem csinál ilyen ostobaságot.

Rjumin a szemüvegéhez nyúlt és halkan megjegyezte:

— Hát igen, kár, én bevallottam neki, hogy szeretem — aztán odament az asztalhoz.

Leon mély együttérzéssel nézett rá, aztán kiment.

A gyár főkapujánál, botjára támaszkodva, árván, magányosan álldogált Ignat Sziszojics. Nézegette az előtte elmenő munkásokat. Leon észrevette apját és örömmel felkiáltott:

— Édesapám!

Ignat Sziszojics odasietett.

— Hát, fiam, téged az isten küldött ide! Most jövök az állomásról; gondoltam itt álldogálok egy kicsit, hátha meglátom Jermolajicsot és megkérdezem tőle, hogy s mint vagy...

Leon nem ment a hengerdébe. Mindketten haza indultak. Az úton Ignat Sziszojics elmondta Aljona látogatását és hogy mit beszélgettek. Leon dühbe jött: „Ott a hugommal van baj, itt a feleségemmel. Hát mi ez, megőrültek ezek?” — méltatlankodott magában és hallgatta apja elbeszélését.

— Én megírtam neki: ha odajön hozzád, rúgd ki úgy, hogy a lába se érje a földet. Semmiféle rokonságot sem akarok velük...

— Kinek írtál? Kiről van szó?

— Okszánának arról a Jaskáról!

— Elkéstél már, édesapám. Uljána Vlagyimirovna már régen odaígérte Okszánát Jaskának.

— Hát az hogy lehet? A mi szülői beleegyezésünk nélkül? — csodálkozott Ignat Sziszojics. — Én nem engedem meg neki, hogy ilyet tegyen! Majd magam megyek el hozzá.

Leon legyintett.

— Nem, édesapám, nem érdemes, ami a szekérről leesett, az elveszett.

— Már hogy veszett volna el? Holnap azonnal odamegyek! Majd megmutatom én neki, meg a tábornokoknak, meg a földesuraknak!

Leon hallgatott. Tudta, Ignat Sziszojics semmit sem tehet, nem térítheti el szándékától Okszánát.

Poros úton haladtak. Kétoldalt mély repedések hálózták be a földet. A füvet kiégette a nap, elfonnyasztotta a hőség, és vastag szürke por fedte be. Kiszáradt tüskék, giz-gaz ágaskodott. Az úton a göröngyök közt felbukkant a vöröses-kékfoltos szürke vasérc, a kocsik kerekeitől elkoptatott mészkő, és a kocsikról lehulló kőszéndarabok.

Ignat Sziszojics újra, meg újra lehajolt. Kezébe vett egy-egy darab szenet, megnézegette, aztán sajnálkozva eldobta.

— Mi otthon szárított trágyával, meg szalmával fűtünk... itt pedig ilyen vagyon, mint a szén, csak úgy az úton hever. Kár, hogy nem hoztam magammal zsákot, mert egy hónapra való tüzelőt szedhetnék magunknak, mire a lakásodra érünk.

— Hát jöjjenek ide, akkor majd fűthetnek szénnel — mondta Leon.

— Szénért hagyjam ott a falut? Na de ilyet még mondani is! — csóválta a fejét Ignat Sziszojics. Aztán csendesen megkérdezte: — Otthon alszol? Vagy otthagytad már a házadat? Aljonka úgy mesélte, rejtőzöl a hatóság elől és már tél óta idegeneknél bújsz meg, hol itt, hol ott.

— Majd otthon beszélünk.

De otthon nem beszéltek. Gyementyevna cédulát adott át, melyet Luka Matvejics írt. Kérte Leont, azonnal jelenjék meg a konspirációs lakáson. Leon gyorsan megebédelt, szólt az apjának, hogy nem marad soká, és aztán elment.

2

Luka Matvejics éppen visszatért Krimből, ahol agitált a párt harmadik kongresszusának összehívása érdekében. Ez alkalommal találkozott a Krimi Bizottság vezetőségével, akik azt követelték, hogy a Központi Bizottság vegye be a mensevikek képviselőit is. De az utazás sikertelen volt. A Krimi Bizottság megmutatta neki a röviddel ezelőtt érkezett értesítést, hogy a Központi Bizottság soraiba bevették Karpovot, Ljubimovot és Dubrovinszkijt, és törvényesnek ismerték el az „Iszkra" szerkesztőségének jelenlegi összeállítását.

— Plehanov végleg elárult minket. A Központi Bizottság minden új tagja békülékeny a mensevikek iránt. A Központi Bizottság nemcsak, hogy törvényesnek ismeri el a kisebbség tevékenységét, de megtiltotta az agitációt a harmadik kongresszus összehívására. Lenin elvtárs kénytelen volt otthagyni a Központi Bizottság munkájának vezetését — fejezte be elbeszélését Luka Matvejics.

Leon elolvasta a Központi Bizottság határozatának másolatát.

— De hiszen ez valóságos gúny! Elismerik, hogy a „frakciókra való szakadás ellentétben van a proletariátus érdekeivel és a párt méltóságával" — de ugyanakkor maguk „frakciós módon járnak el" — mondta felháborodva Leon és cigarettát keresett zsebében.

De sem cigarettája, se pénze nem volt.

Luka Matvejics elővette bőr cigarettatárcáját és némán az asztalra tette. Jermolajics már mondott egyet-mást Leon életéről.

— Munkába álltál?

— Úgy gondoltam, holnap elmegyek a műhelyvezetőhöz Rjumin ajánló soraival. De ha ez a helyzet, nem megyek. Most Rjasin ellen kell védekezni.

— Úgy... Hát pénzed van? — kérdezte nyugodtan Luka Matvejics és eltette a Központi Bizottság határozatának másolatát.

Leon némán cigarettára gyujtott.

— Azt kérdeztem, van-e pénzed? — ismételte Luka Matvejics.

Leon türelmetlenül felkelt. Talán tréfát űz vele most Luka Matvejics? Érdekli is őt a pénz? Egészen más nyugtalanítja. Nem is titkolta idegességét.

— Milyen pénzről beszélsz? Szóra sem érdemes az egész... Nincs pénzem. A feleségemnek van...

Luka Matvejics ötven rubelt vett elő és az asztalra tette.

— Itt van! A feleséged pénze idegen pénz! Ezt nem én adom neked, hanem a Párt. Ha pedig így idegeskedsz, akkor leváltalak a bizottság vezetőségéből.

Leon meglepetésében tágra nyitotta szemét.

— Igen, leváltalak — ismételte Luka Matvejics. — Ha Rjasin, Poljakov és azok, akik velük tartanak, lármát csapnak, te meg annyira nem tudsz uralkodni magadon, mint most, akkor könnyen legyőznek téged. Neked nem védekezned, hanem támadnod kell. Nekünk, leninistáknak, nem védekeznünk kell a mensevikekkel szemben, hanem szét kell zúznunk őket. Ezt vésd az eszedbe és mondd el az egész szervezetnek. — Szava kemény volt. A pénzt bedugta Leon zsebébe és így folytatta: — Holnap hívd össze a bizottság tagjait. Gyorsan előkészítjük a déloroszországi szervezetek képviselőinek konferenciáját és követeljük, hogy hívják össze a rendkívüli pártkongresszust. Vihrajon keresztül szorosabb összeköttetésbe kell jutni a délkaukázusi szövetséges bizottsággal. Ott erősek a leninisták, nagyszerűen verekszenek a mensevikekkel és egyelőre pótolják az „iszkrás" központi bizottságot. Már táviratoztam Csurginéknak és várom őket. Na, mára ennyi elég.

Végigsimított homlokán, aztán más hangon folytatta:

— Most pedig mondd meg, hol alhatok az éjjel. Éhes is vagyok egy kicsit, a fejem is fáj. Talán meghűltem a vonaton.

Leon fülében még mindig ott csengtek a szavak: „Nekünk, leninistáknak, nem védekeznünk kell a mensevikekkel szemben, hanem szét kell zúznunk őket". „Milyen kitartó ez az ember!" — gondolta.

Leon, miután Podgornij lakására kísérte Luka Matvejicsot, elhatározta, hogy bemegy Tkacsenkóhoz és Vihrajhoz.

Ignat Sziszojics sokáig üldögélt Iván Gorgyejiccsal és beszélgetett; az asztalon félüveg pálinka és ennivaló állott. Iván Gorgyejics, miután kissé ittas lett, elmondta, hogyan szolgált a Szemjonovszkij-gárdaezredben, és II. Miklós cárt még gyermekkorában látta.

— Olyan sutácska volt akkor. Sokat betegeskedett, mintha minden mindegy lett volna neki. Emlékszem, csak megy, nem is néz a katonákra, mintha én nem lennék ember. Emlékszem, az apja...

Ignat Sziszojics jócskán felhajtott már, de Leonról akart beszélni, panaszkodni Okszána miatt és félbeszakította Iván Gorgyejicsot.

— Én ugyan nem sokat, sőt mondhatnám semmitsem törődöm azzal, hogymint éltek a cárok. Inkább arról beszélj nekem, cimbora, hogyan él itt az én fiam, mert ez bizony sokkal jobban érdekel.

Iván Gorgyejics megsimogatta nagy szakállát és összevonta szemöldökét.

— Nem értelek, cimbora. Én a cárról beszélek, te pedig nem akarod hallgatni, de hiszen a cár isten által felkent uralkodó és a mi atyánk...

— Hát az lehet, hogy egyiknek, másiknak az apja, de az én fiamat több mint egy évig tartotta börtönben. Így a fiam apja nem a cár — szakította félbe az egykori cári testőrt Ignat Sziszojics.

— Más malomban őrölünk! Te a fiad apja vagy, a cár pedig az egész pravoszlav világ apja! Nem tudod, mit beszélsz! Hiszen te a hatalom ellen vagy! — fogta halkabbra a szót, aztán rövid hallgatás után elmondta az ismert idézetet: — „Minden hatalom istentől való"... Nahát! Megértetted?

Ignat Sziszojics elvesztette türelmét.

— Mit beszélsz itt összevissza! „Istentől való." Hagyd abba ezeket a szamárságokat, öreg — támadt Ignat haragosan Gorgyejicsra. — Inkább arról beszélj, hogyan élnek ezek itt? Miért nem értik meg egymást?... Mert ez érdekel engem. Ami pedig a hatóságokat illeti, arról bizony én tudnék beszélni. Mindent kiszipolyoztak belőlem! Az ördög szánkázzon rajtuk! Uram bocsá'!

Ignat Gyorgyejics bizalmatlanul nézett rá. Koccintott és kiitta poharát.

— Nem tetszik a feleségének, amit a fiad csinál. Nem akar szegénységben élni. Én, meg a feleségem legalábbis így látjuk a dolgot.

— Nahát ezt règebben is megmondhattad volna.

— És általában az asszonynak nem tetszik a munkásélet.

— Úgy, szóval nem tetszik neki a munkásélet? Hát akkor szeretném tudni, mi tetszik neki! Ezt szeretném tudni!

— Az isten a megmondhatója. Én úgy látom, a gyárimunkások életéből semmi sem.

— Semmi sem a gyári életből?... Nahát, okos menyem van nekem! Semmi se tetszik neki, mi? — Ignat Sziszojics fejét csóválta és pálinkát töltött a poharába.

Sokáig ültek és beszélgettek, amíg el nem fogyott a félüveg pálinka. Végül Iván Gorgyejics elment, Ignat Sziszojics meg levetette csizmáját és odaállította a küszöbhöz. Tetejére terítette a kapcáját. Aztán levette kiskabátját. Gondosan összehajtogatta és a feje alá tette a ládára párnának. Miután mellényben maradt, mely alól kifehérlett az inge, megtapogatta zsebében a huszonöt rubelt, amit Leonnak hozott, keresztet vetett és lefeküdt aludni...

— Eh, betyár élet ez — sóhajtott hangosan — nem tetszik neki semmi a gyárimunkás életből. Látszik, hogy nem a mi fajtánk.

Leon az ablakon át látta, hogy a szobában valaki lecsavarta a lámpát. Halkan kinyitotta az ajtót. A félhomályban megtalálta a Gyementyevna által odakészített vacsorát: tejet, lepényt, és leült vacsorázni.

— Megjöttél? — kérdezte Ignat Sziszojics.

— Azt hittem, hogy alszik. Itt vagyok!

— Kukorékolt-e már a kakas?

— Nemsokára kukorékol.

Ignat Sziszojics kiment és amikor visszajött, így szólt:

— Nagyon későn ébrednek a ti gyári kakasaitok, fiam. Bizony már hajnalodik.

Leon kinézett az ablakon. Keleten a láthatár szélén már világosodott az égbolt.

A faluban szárnyukat csattogtatva kukorékoltak a kakasok.

— Már harmadszor kukorékolnak — jegyezte meg Ignat Sziszojics. Leült a kályha mellé és cigarettára gyujtott... Agyában gondolatok kavarogtak. „Hát így harcolnak a népért. Börtönbe vetették, kidobták a munkából, ráuszították a rendőrséget, de ő mégis a népet szolgálja. Hajnalban jön haza, nappal pedig ott kell lennie a gyárban... Eh, Aljona, Aljona! Hosszú a nyelved talán, de rövid az eszed. Elfordulsz az ilyen férjtől, mint Leon? De hiszen az ilyen embert meg kell érteni, segíteni kell, óvni, mint a szemed világát, mert az igazságért, a népért küzd!"

Messze a pusztán sötétpiros köd borította be az eget és a csillagok kihúnyva tűntek el benne.

Az udvaron susogtak az akácok, kakas kukorékolt és sivalkodott a Gorbovék disznaja. Ignat Sziszojics pedig ott ült a kályha mellett és egyik cigarettát a másik után szívta. Gyermekei életére gondolt és halkan, bánatosan sóhajtozott.

A földpadlón, a szalmazsákon, egyenletesen lélekezve aludt Leon.

3

Reggel Leon elment, hogy munkába álljon. Visszafogadták régi helyére és napi tizenkét órát dolgozott.

A fáradságtól kimerülten tért haza. Átöltözött. Megebédelt és készülődött, hogy elmenjen.

— Megint olyan későn jössz haza, édes fiam? — kérdezte Ignat Sziszojics. — Úgy gondoltam, holnap Alekszandrovszkba megyek Okszánához...

— Ma nem maradok el sokáig. Aludjon egyet addig. Ha visszajövök, majd beszélgetünk. Nem kell Alekszandrovszkba mennie, úgyis hiába. Ma itt lesz Iljusa, majd tanácskozunk vele.

A Jugorinszki Pártbizottság ülését Danyila Podgornij földkunyhójában tartották.

Az utcán, a lakóház mellett, a fal tövében ült Tkacsenko, és barátaival arra figyelt, hogy ismeretlen ember, vagy a rendőrség ne kémkedhessen. Danyila Podgornij Jermolajicshoz ment, aki hol az almafa alatt hevert a kertben, s az udvar hátsó részét figyelte, hol pedig az árnyékban a földkunyhó mellett üldögélt, készen arra, hogy bármely pillanatban jelentse Leonnak a veszedelmet, és segítségére legyen az észrevétlen menekülésben.

A földkunyhóból a szorosan bezárt ablak mögül hol Luka Matvejics, hol mások halk hangja szűrődött ki.

Danyila Podgornij keveset értett meg abból, ami az ablakon keresztül kihallatszott, de nem is nagyon hallgatózott. Enélkül is nagyon jól tudta, milyen emberek gyűltek össze, s miért vannak itt. Hiszen akkor is összejöttek nála, mikor Leon itt rejtőzött a hatóságok üldözése elől. Akkor is a szabadságról, az igazságról beszéltek, arról, hogyan győzzék le a sors csapásait, hogyan teremtsenek új életet. Leon sok jót mondott erről az új életről, de Danyila Podgornij nem mindent értett meg. Nem értette meg, hogyan lehet a cár, meg a jelenlegi hatóságok nélkül berendezni az életet és hogyan irányítja majd sorsát a nép. Oroszországban mindig a cárok és földesurak uralkodtak. A nép sokszor próbálta lerázni uralmukat, de ez sosem sikerült. Mit tehet hát most ez

a maroknyi munkás? Hiszen olyan kevés munkás van! Leginkább városokban élnek, már pedig Oroszország olyan nagy ország és csupa paraszt lakja!

— Mondd csak, Jermolajics! — szólalt meg Danyila Podgornij — mikor paraszt voltál, szerettél volna földet?

— Szerettem volna. Mi ott Oroszországban megpróbáltuk elvenni a földet a földesuraktól, de a hatóságok nem engedték.

— Úgy... Aztán azt hiszed, a paraszt örökké így marad, föld nélkül?

Jermolajics megette az almát. Eldobta a csutkáját és megtörölte nadrágjában a kezét.

— Dehogy hiszem, cimbora — felelte halk, szilárd hangon. — Az én véleményem az, hogy a föld a paraszté legyen. A paraszt vegye el a földet az uraktól!

— Vegye el? — kérdezte kételkedve Danyila Podgornij — hát hogyan veszed el, ha minden hatóság a földesurakat védi? Nem mondom, ha az egész parasztság felkel, akkor esetleg lehetne valamit csinálni, de így? A kozákok megkorbácsolnak minket, ezzel aztán vége is az egésznek...

Jermolajics elnevette magát. Figyelmesen körülnézett, aztán halkan mondta:

— Régen én is így gondoltam, de megjött az eszem. A földesúr ellen semmit sem tehetünk, ha nem rázzuk le őket is a nyakunkról, meg a hatóságokat is. Így beszélnek a munkások és az ő tudósaik. Most érted a világ berendezését!... — mondta. Körülpillantott és még halkabban folytatta: — A cárról van szó. Le kell dönteni a cárt, és magunk közül odaállítani embereket, hogy kormányozzák az országot. Akkor aztán földünk és teljes szabadságunk is lesz! Igaz, nagy dolog ledobni vállunkról a cárt, de kezeskedem róla, hogy a nép előbb-utóbb megteszi.

Rövid ideig hallgattak. Figyelmesen néztek az éjtszakai homályba. Aztán Jermolajics megkérdezte:

— Hát te miért kérdezősködsz erről? Hiszen otthagytad a gazdálkodást.

— Otthagytam, de most ismét azt gondolom: „Nem élhetek föld nélkül!" Nem nézhetem tétlenül, mennyi érintetlen föld hever köröskörül, nekem meg nincs. Én is úgy határoztam, erőszakkal el kell venni a földet — suttogta Podgornij — de nem tudom, kivel harcoljak együtt ezért a szent ügyért?

— Velünk, szociáldemokratákkal! Akiket Lenin vezet! Senki mással nem mehetsz. Sem Rjasinnal, sem Ovszjannyikovval. Ők hajlonganak a politikusok előtt, akik se nem parasztok, se nem munkások, de Luka Matvejics és Leon, azok bizony mindenen keresztül vezetik a népet. Én, kedves barátom, sok mindent hallot-

tam életemben, sokat is láttam, higgy nekem: gyere velünk, akkor neked is lesz földed.

— „Gyere velünk!" — ismételte magában Danyila Podgornij és fennhangon így szólt:

— Hát én bizony közel állok hozzátok, nem is erről van szó. Gondolkozom én erről, csak azt nem értem, hogyan keljünk fel, hogyan menjünk puszta kézzel a földbirtokosok ellen? Hiszen ellenünk lesz a rendőrség, a katonaság, no meg persze a kozákok. Hát ezt nem bírom felfogni, cimbora!

— Hát... Nagyon mélyre nézel, Danyila. Én bizony nem tudnék mindent úgy szép sorjában megmagyarázni neked; Cibulja elvtárssal kell beszélned!

Danyila Podgornij megsimogatta szakállát, és sokáig tartotta széles kezében... Ezen az éjtszakán sokat beszélt Luka Matvejiccsal, és hajnalban elvitte kocsin az állomásra a reggeli vonathoz.

4

Ignat Sziszojics ismét nem várta be Leont, lecsavarta a lámpát, hogy kisebb lánggal égjen és elszundikált. Leon még az udvaron levette csizmáját. Halkan bejött a szobába, de alig csörrent meg a pohara, Ignat Sziszojics máris kinyitotta a szemét.

— Ó! Nem is hallottam, amikor bejöttél! — kiáltott fel halkan.

— Úgy látszik, elaludt. Keljen fel, igyunk egy pohár tejet.

Ignat Sziszojics a falióra felé nézett. A mutató éjfél után félkettőt mutatott. Az öreg nehézkesen felkelt a ládáról. Megvakarta hátát és az asztalhoz ült.

— Hát most aztán igazán ihatunk, itt a hajnal nemsokára... Bizony, fiam... Nehéz a te terhed, ha minden este ilyen későn jársz haza. Ugyan miről beszéltek ti olyan sokáig? Annyi szó nincs is a világon. Az embernek a nyelve megfájdul...

— Aljona járt maguknál? Nem mondta, mikor jön? — kérdezte Leon és tejet öntött a pohárba.

Ignat Sziszojics két napon keresztül látta, hogy Leon csak néhány órát tartózkodik otthon, és nem azt mondta, amit szeretett volna.

— Bizony, az asszony nem nagyon hagyja el a házatáját, de ha minden éjjel csak néhány órára jössz haza, akkor nem ér a te házasságod egy hajítófát sem. Hiszen mondom, ha dolgod van eriggy, intézd el, de hát napról-napra úgy, ahogy most csinálod... meglásd, magadat is tönkreteszed, meg Aljona türelme is elfogy!

Nem lehet így, fiam. Gondolni kell a családodra is! — mondta szemrehányóan.

Leon emlékezett rá, hogy falusi szokás szerint nem illik ellentmondani az apának, és csak hallgatott. Ignat Sziszojics megitta a tejet, cigarettát sodort, és látva, hogy Leonnak nem tetszett beszéde, most már lágyabb hangon folytatta:

— Hiszen, fiam, nem mondom, én, hogy hagyd abba a munkádat. Tudom én, fiam, szent ügyért harcolsz, és ha már egyszer erre az útra léptél, maradj is rajta. Én most Aljona szempontjából nézem a dolgot. Igaz, ott a faluban haragudtam rá, de most már elszállt a haragom és azt mondom, fiam: másképpen látja az életet az az asszony, nem tudja megszokni a te munkádat. Hát tanítsd meg, verd a fejébe, mi mire való. Megérti ő, egész biztosan megérti.

Leon elgondolkozva cigarettát sodort.

— Megpróbáltam már — válaszolta.

— Hát próbáld tovább! Mert így, ugye, nem mehet? Így, isten őrizz, még szét is válhattok! Már pedig az életben, édes fiam, nem lehet, hogy a házastársak, akár a csökönyös szamarak, makacskodjanak. Hol az egyiknek, hol a másiknak engedni kell. Akkor aztán jól megy a dolog.

Leon szerette volna az öregnek megmagyarázni, hogy nem engedményekről van, szó de ismét csak hallgatott. „Hátha igaza van apámnak."

Másnap Ignat Sziszojics éppen szedelődzködött, hogy hazamenjen, mikor megjött Aljona.

Vidám volt. Hangja fiatalosan, élénken csendült. Ignat Sziszojics még a nyomát se látta rajta annak a hangulatnak, amelylyel a házukat otthagyta azon az estén. „De jó, hogy nem mondtam el Leonnak azt, ami már a nyelvemen volt. Bűnt vettem volna a lelkemre. Lám olyan ez az asszony, mint a rózsa, milyen szép, milyen vidám..." — gondolta magában és örült, hogy minden jól végződött.

Leon munkában volt. Aljona nem titkolta el terveit. Elmondta, hogy házat akar venni, és már tekintélyes pénzösszeget is szerzett családjától.

Ignat Sziszojics nem ment haza, hanem Aljonával együtt végigment a falun házat nézni. Ebben az időben sok ház volt eladó. Főleg azok az asszonyok adták el a házukat, akiknek a férjük elesett a háborúban. Estére találtak is olyan házat, amilyet Aljona akart. Szép négyszobás ház volt, zöld kerítés vette körül. Ignat Sziszojics gondosan megnézte a házat, az istállót, a pincét, megmondta, hová állítsák majd a tehenet, hol tartsák a szénát, hol a baromfit. Aljona előleget adott a tulajdonosnőnek.

Mikor Leon hazajött, Ignat Sziszojics és Aljona elmondták neki a házvásárlást, és hívták, nézze meg az új lakását.

Leon nem tudta, mit mondjon.

— Hol vetted azt a pénzt? — kérdezte Aljonától.

— Nem lopta... a szülei adták, hogy emberhez illő módon éljetek. Nagyszerű ember az én komám! Adjon neki az isten hosszú életet! — válaszolt Aljona helyett Ignat Sziszojics.

— Most nem megfelelő az idő édesapám, háború van. Maguknak meg egyszerre olyan sürgős lett ez a házvásárlás — ellenkezett elégedetlenkedve, de már nem volt olyan erő, ami meggyőzhette volna Ignat Sziszojicsot, hogy rosszul cselekedett. Még össze is szidta a fiát, hogy nem érti az életet.

Két hét múlva Aljona áthurcolkodott saját házába, egy héttel később pedig elutazott bátyjához. Jaska sietett a lakodalommal. Táviratozott húgának, jöjjön, segítsen neki.

Tizedik fejezet

1

Az állomás felől lakodalmasok hosszú kocsisora robogott hangos csengetyűszóval a lágy, őszi nappali fényben elömlő pusztán.

Elől lakkozott, fényes, nyitott hintó haladt: hevesvérű doni telivérek röpítették. Itt ültek az új házasok: Jakov Nyefedovics és Okszána Vlagyimirovna, aki immár felvette a Zagorulkin nevet. Most esküdtek meg Novocserkásszkban és külön vasúti kocsiban érkeztek haza. Jakov fedetlen fejjel ült a hintóban. Fejét büszkén felvetette. Okszána fehér fátyolban, fején viasz mirtuszkoszorúval. A fiatalasszony lesütötte szemét.

A pusztán átlátszó pára lebegett. Az út mentén rikoltozva szálldogáltak a hollók. Rá-rátelepedtek a kiszáradt, lehajló kórókra. Az ember szeme belekáprázott: mintha szétszórt széndarabok hullanának az útra. De Jakov nem vette észre a hollókat. Hol a messzeségben tarkálló ménesekre, és juhnyájakra nézett, hol meg feleségére és diadalmasan mosolygott. Szinte alig tudta elhinni, hogy Okszána, aki olyan büszke és hozzáférhetetlen volt, akiért mindenét odaadta volna ezen a világon, most végre az ő törvényes felesége. Bizalmatlanul és mégis boldogan nézte asszonyát.

Okszána csendesen, mozdulatlanul ült mellette és gondolkozott: „Na, mindennek vége. Vége a habozásnak, töprengésnek, a keresésnek. Férjes asszony vagyok."

— Okszána, kincsem, mindenem, nézz már rám, hiszen férj és feleség vagyunk! Törvényes házasok! Úgy látom, mintha valami nem tetszenék neked — szólt Jakov és hangja akadozott az egész lényét elöntő boldogságtól.

Okszána elmosolyodott. Ráemelte tekintetét. Jakov szerelmet, zavart, és könnyeket látott asszonya homályos tekintetében.

Jakov hosszú, forró csókkal csókolta meg kezét. Magához szorította és odakiáltott a kocsisnak:

— Hajts, ahogy csak bírsz, öreg legény!

A kocsis megengedte a gyeplőt. A telivérek elnyujtották lépteiket és szilaj vágtatásba kaptak. A többi kocsi követte példájukat. A lakodalmas hintósor csengő, hosszú, fekete láncként siklott végig a pusztán. A húsz hintót, húsz pár egyforma doni telivér röpitette.

A menet legvégén puha rúgózatú városi fiakkerben egymást átkarolva ült Ignat Sziszojics és Nyefed Mironovics. Ignat Sziszojics egyik kezében pálinkás üvegkancsót tartott, a másikban, amely Nyefed Mironovics vállán nyugodott, kristálypoharat. Összehúzta szemét és akadozva mondta:

— Komám! Édes egy komám! Ugyan, mi az ördögnek fújod úgy fel magad, hogy egy nyájas szót sem szólsz? Talán haragszol, hogy a te fiad az én lányomat vette el? De hiszen jobb menyet nem álmodhattál volna!

— Megálmodtam, komám, megálmodtam mindezt a huzavonát ezzel a két gyerekkel — válaszolt Nyefed Mironovics csendesen, és komoran nézett a messzeségbe.

— Huzavona! — ráncolta homlokát Ignat Sziszojics — és te még apának nevezed magad? Ezt úgy hívják, hogy szerelem! Megértetted! Nahát, igyunk a gyerekeink egészségére! — Ignat Sziszojics pálinkát akart tölteni, de a telivérek megugrottak és a pálinka Nyefed Mironovics térdére ömlött.

Az öreg Zagorulkin lerázta az új posztó nadrágjára hullott pálinkát. Letörölte ruhaujja szélével és kivette Ignat Sziszojics kezéből az üvegkancsót.

— Te, komám, tökrészeg vagy! Kár az ilyen finom italt hiába öntözgetni. Add csak ide azt a poharat.

— Hogy én részeg? Én? — nevetett Ignat Sziszojics — hiszen ilyen lakodalomkor száz kancsóval megihatok, mégis józannak látszom!

Nyefed Mironovics töltött a pálinkából. Ivott, aztán ismét megtöltötte a poharat és átnyujtotta Ignat Sziszojicsnak.

— Igyál, de többet nem adok, mert majd még elég a belsőd és a rossz emberek azt mondják: „Elégette a gonosz Nyefed." Senki se gondol arra, hogy én jószándékból itatlak.

Ignat Sziszojics kiitta a pálinkát, aztán kiloccsantotta az útra a pohár fenekén maradt cseppeket.

— Eh! — károgott — hazudsz, komám, hazudsz, mikor józándékról beszélsz.

— Pfuj! — köpött Nyefed Mironovics — talán atamán vagy? Mit szurkálod itt az embert! Hát itt a pálinka, idd meg az egészet, légy kegyes. Nálunk, Zagorulkinéknál ezer ilyen kancsóra való van belőle. Millió, ha tudni akarod! — haragudott meg Nyefed Mironovics.

Ignat Sziszojics átvette a kancsót. Idegesen forgolódott az ülésen, aztán bosszúsan mondta:

— Millió? Hát ilyen menyasszonyt hol láttál? Ismersz-e még ilyen szép lányt, ilyen gyönyörűt, mint a te menyed? Aztán milyen okos! Minden tudományt kitanult! Nézd csak, ott elől, maga Szuhoverov tábornok megy mögötte a hintóban!

— Nem tábornok, hanem ezredes.

— Nem! Most majd tábornokká léptetik elő. Ha akarod utólérjük és majd személyesen bebizonyítja neked, hogy igazat mondtam. Nahát, még hogy ezredes...

Nyefed Mironovics előre nézett, ahol a lovak által felvert por kavargott s a fekete hintók látszottak. Beleegyezően bólintott:

— Igaz, igaz — mondta szinte bűnbánóan. „Minden lehetséges. Biztosan Okszána mondta az én komámnak. Hogy vinné őt el az ördög!"

— Na, elhiszed? Na úgye? — válaszolt elégedetten Ignat Sziszojics és töltött a pohárba. — Igyál!

Nyefed Mironovics ivott és krákogott. Lehajtotta fejét és megrázta.

— Részeg lettem. Ilyen még nem történt velem, mióta az eszemet bírom. Eh! — legyintett és szomorúan folytatta — a lányomat odaadtam, fiamat odaadtam. Magunk maradtunk az öregasszonnyal. Vége! — Mégegyszer legyintett, könnye is kicsordult.

Ignat Sziszojics átölelte és együttérzéssel vigasztalta:

— Hát azért vagyunk szülők, kedves komám, hogy megházasítsuk a fiainkat és férjhez adjuk a lányainkat. Ne bánkódj! Adja isten, hogy gyerekeink jól éljenek, majd csak megélünk mi is valahogy. — És váratlanul nótára gyújtott.

Folyóparton halkan üget a kozák
Dalásan üli meg a jó lovát...

Nyefed Mironovics kifújta az orrát. Megtörölte könnyes szemét és mély hangján, rekedten énekelte utána.

Ezekben a napokban Okszána csakúgy ragyogtatta szépségét és pompás ruháit. Vendégeket fogadott, éjjel-nappal nyitva állt a ház kapuja. Zongorázott. Románcokat és kozákdalokat énekelt. Fáradhatatlan és vidám volt. Egész lényét eltöltötte az életerő, a boldogság és a szerelem. Jakov nézte, nézte és nem tudott betelni látásával. „Ezt jól csináltam. Ez aztán a háziasszony! Egyszerre más lett az élet a házban." — gondolta és lelke egyre jobban megtelt büszkeséggel, örömmel és hatalmas reményekkel. „Most aztán előbbre jut, fölszárnyal az életem, mint a sólyom... sebesen, egyre magasabbra." — gondolta.

Nyefed Mironovics figyelte az esküvői lakomát, bár ezekben a napokban nem volt józan, agyában mégis felmerült a gondolat: „Hát bizony, kedves fiam, sokba kerül neked az ilyen feleség. Legalább tízezer rubelbe került a lakodalom, éppen annyiba, amennyit én először adtam neked. Pedig én hosszú évek alatt kuporgattam össze ennyi pénzt." Meg is mondta Aljonának:

— Nem kellene ilyen nagy lábon élniük. Sok zaj, sok ragyogás, de hogy élnek majd azután? Annak a jóisten a megmondhatója. Úgy rémlik nekem, csak látszólag ilyen vidám a mi menyünk, néha lehúnyja a szemét és elváltozik az arca.

— Bántja, hogy sem Leon, sem Csurginék, sem Násztya, de még az édesanyja sem jöttek el a lakodalomra — válaszolt Aljona.

— Erre én is gondoltam. Úgy látszik, nem tetszik nekik az új vő. Hát akkor maradjanak otthon... Mi nem vagyunk holmi jöttmentek.

Városi ruhát viseltek. Oldalt állottak és nézték, hogyan táncolnak a vendégek a Novocserkasszkból jött katonai zenekar zenéjére. Középen Jakov és Okszána táncolt. Már semmi sem maradt az új férjben a falusi legényből. Fekete frakkot viselt, selyem kihajtóval és kemény ingmellet kemény gallérral, fehér csokornyakkendővel. Bal gomblyukában őszirózsa fehérlett. Lábán könnyű lakkcipő. Aljona Leonra gondolt, arra, hogy nem akart Jaska társa lenni és most szegényen él. Szívét keserű bánat töltötte el. Aljona először érezte világosan, hogy elsiette házasságát. „Itt kellett volna maradnom Jaskánál, akkor az én életem is más lenne" — gondolta, mintha nem szerette volna Leont és nem törekedett volna arra, hogy mindennek ellenére vele egyesítse életét. Ismét irigykedve nézett bátyjára.

Jakov szívét öröm töltötte el. Lassan, nyugodtan forgott Okszánával. Egy pillanatra sem vette le róla szelíd, lágy, de féltékeny tekintetét. Okszána fehér ruhája fedetlenül hagyta vállát, kipirulva a tánctól, hullámos, ruganyos, könnyed mozdulatokkal

siklott a ragyogó parketten. Lesütötte szemét és semmit sem látott. Ajkán könnyű mosoly. „Úgy látszik, mégis helyesen választottam. Itt érzem én jól magam" — gondolta.

A fúvószenekar harsogott. Lámpák, gyertyák égtek. Hullott a konfettieső. Szálldogáló papiros-szalagok beleakadtak a lábukba, vagy gomolyban elszállottak a szemük előtt. Mikor Okszána felemelte szemét, Jaska szerelmet és enyhe szomorúságot látott tekintetében.

— Elfáradtam, Jakov — mondta.

A férfi kivezette a táncolók köréből. Szeretett volna kettesben maradni vele és megkérdezni, miért rejtőzik szomorúság nagy, zöldes, szerelemtől csillogó, hosszúpillás szemében. De az öreg Frenyin odalépett hozzá, legényesen összecsapta bokáját, és felkérte egy keringőre.

Jaska féltékeny tekintettel kísérte feleségét és odalépett apjához. „Na mit áll itt, mint a szamár a hegyen" — akarta mondani, de kedvesen csak ennyit mondott:

— Nem únja magát, édesapám? Talán pihenne egy kicsit. Nehéz mindig egyhelyben álldogálni.

Nyefed Mironovics megértette gondolatát. „Lám már is szúrja itt az apád a szemedet" — gondolta. Hangosan pedig csak ennyit mondott:

— Nem szoktam én vigadozáshoz, édes fiam, már készülődünk is haza.

Ignat Sziszojics lépett be a terembe. Alig állott a lábán. Új, városi posztóruhát viselt, nagyszerű új csizmát. Mellénye alatt orosz szatin ing kéklett. Mindez Okszána ajándéka volt. Vidáman szólalt meg:

— Nászom! Édes drága nászuram! Kedves vőm, Jaska! Hát álom ez, vagy való igaz: ez a pompás ünnepség, a muzsika, a nemes emberek és a többi mind? Eh! Mulassunk, komám! — a levegőbe vágott kezével, dobbantott csizmájával a szőnyegen és majd hanyatt esett.

Jaska felfogta és tréfásan rászólt:

— Na, azért nem kell a szőnyegek előtt hajlongani! — Körülpillantott, látja-e valaki és gyorsan mondta: — Menjen csak, mulasson ott a távoli szobákban. Mert itt... hiszen maga érti...

— Értem, Jaska fiam, mindent értünk — bólogatott Ignat Sziszojics. — Mi egyszerű emberek vagyunk, ti pedig úri emberek lettetek... Minden nagyon is érthető!

Nyefed karonfogta Sziszojicsot és a konyhába vezette.

— Menjünk innen, komám, hadd mulassanak ők, mi ehhez nem értünk.

— Igaz... Mi ehhez nem értünk — egyezett bele Ignat Sziszojics. — Csak mulass, lelkem, ilyen lakodalmat úgy sem látsz még álmodban sem.

Jakov elkísérte őket, aztán átment dolgozószobájába, hogy kipihenje magát.

Ott földesurak ültek, közöttük az öreg Frenyin. Éppen Csernopjatovval vitatkozott. Csernopjatov meglátta Jaskát és feléje fordult:

— Kedves szomszédom, legyen olyan jó és kérje meg a főatamánt, hogy szállásolja be ezeket a kozákokat a birtokom közelébe.

— Miféle kozákokat? De hiszen ezek zenészek! — nevetett Jakov.

— Hm... Hát mondja csak, kedves barátom, miért csap maga be engem?... — fordult Csernopjatov Frenyinhez.

Az öreg Jakov felé hunyorított és komoly hangon válaszolt:

— Én azt gondoltam, ez rendes katonai csapat. És azt tanácsolnám magának, vegye őket magához oda a birtokára, hogy isten őrizz, fel ne gyújtsák a házát.

A földesurak mosolyogtak.

— Kedves, Arisztarh Nyilovics — fordult Jakov Csernopjatov felé: — ha kellenek a kozákok, mindig teljes mértékben rendelkezésére állanak. Most rokona lettem a főatamán helyettesének.

Az öreg Frenyin enyhe gúnnyal magyarázta:

-- Érti ön, kedves barátom, mit jelent az ön számára Jakov Nyefedovics barátsága? Ha szükségünk lesz rá egyszer, egy egész kozákezred vágtat ide segítségünkre... Maguk pedig azt mondják, hogy ő „liberáliselvű".

Csernopjatov zavarbajött és ellenkezett:

— Ezt nem mondtam! Tréfálni méltóztatik!

— No, ne mondjon ilyet! Hiszen mindenütt maga nevezte „liberálisnak", „tapasztalatlan ifjú"-nak Jakovot. Hát látja, ezt a „tapasztalatlan ifjú"-t — ha szükség lesz rá — majd valóban a kozákok védik, magát meg legfeljebb pompás kutyái őrzik..., amelyeket, ha eljön az ideje, a parasztok mind egy szálig ledurrantanak serétes puskáikkal!

Csernopjatov haragos lett. Pompás bajuszához kapott.

— Hagyja abba ezt az ostoba beszédet, kedves szomszéd, mert összeveszünk!

— Mi hála istennek, egész életünkben veszekszünk és mégis mindig együtt vagyunk. De mi nem veszhetünk össze, nekünk nincs jogunk erre — mondta oktatóan Frenyin — mert mi földesurak vagyunk. Csak a parasztokkal veszhetünk össze igazán.

Jakov igyekezett megnyugtatni Csernopjatovot.

— Nekünk egy a gondolatunk, Arisztarh Nyilovics: össze kell tartanunk. A parasztot nem érdeklik a mi nézeteink. Neki a mi... — egy pillanatra megállott, aztán élesen hangsúlyozva kimondta: — a mi földünk kell.

— Tökéletesen igaza van — bizonygatta Frenyin.

— Igen, de magának nincs saját földje! — kiáltott fel Csernopjatov.

— Magának viszont háromezer gyeszjatyina földje van — kiáltott fel Frenyin. Elővette dohányos szelencéjét és folytatta: — És ez a föld könnyen oda kerülhet egyszer hozzá, ehhez a „tapasztalatlan ifjonc"-hoz... vagy a parasztok kerítik a kezükbe.

Csernopjatov bajuszát mozgatva, Frenyinre meresztette szemét:

— Hogy-hogy? Hát bolond vagyok én, hogy csak úgy odaadjam a parasztoknak a földemet? Legfeljebb eladom nekik részletre, de százalékot számítok fel, így esetleg eladom. De még így is meggondolom a dolgot.

Frenyin köhintett és fölényesen odavetette:

— A parasztok elveszik a földjét százalék nélkül is. Elveszik és kész.

Csernopjatov dühösen nézett rá. Hevesen felugrott és elment. Frenyin a dohányát szagolgatta, fejét csóválta és így szólt:

— Megharagudott. Mihelyst politizálunk, azonnal megharagszik. Sohasem szokja meg a beszédemet.

— Pedig, úgy látszik, semmi különöset sem mondott neki! — jegyezte meg gúnyosan Jaska.

— Ez csak úgy látszik... Én azt mondtam most is, mint mindig, hogy napjaink megszámláltattak. Minket lassan, de biztosan kifosztanak az olyan emberek, mint maga, és kifosztásunkra készülnek az olyanok, mint a maga Andrej nevű béresének az apja, azaz a parasztok. Az első esetben ez a régi és új cápák megszokott versenye... hapci!... a második esetben, ahogy a szocialisták mondják: a magántulajdon kisajátítása. Arisztarh Nyilovics nyelvén szólva: egyszerűen rablás... Hát ezért nem szereti ez a vén jobbágynyúzó az én beszédeimet. Na, de nem baj, egyszer majd csak megért engem... Na gyerünk, uraim, hallgassuk meg, hogy zongorázik a mi kedvencünk és tanítványom felesége. Eh! Nagyszerű ember vagy te, Jakov! Talán... Különben nem akarok politikáról beszélni! Okszána Vlagyimirovna, hallom, Csajkovszkij szerzeményét játssza.

Okszána zongorázott. A zongora mellett pedig tisztekkel körülvéve, hátratéve kezét, a magas, jólmegtermett, hosszú egyenes bajuszú Szuhoverov ezredes állt. Olyan figyelemmel hallgatta a zenét, mintha egyedül lenne a teremben.

Oldalt földesurak állottak feleségükkel és várták, mit mond az ezredes.

Okszána már átöltözött. Fekete selyemruhát viselt. Mellén gyémánt ékszer csillogott.

Jaska körülpillantott. Figyelte, van-e más feleségének ilyen ékszere, és amikor észrevette Csernopjatov feleségének gyöngynyakékét, bosszankodva ráncolta homlokát: „Az ördögbe is, honnan van ennek az asszonynak ilyen ékszere? Azt akarom, hogy az én feleségem öltözködjék a legszebben" — gondolta. Mikor a cigánykórus, amelyet Frenyin hívott meg, énekével szórakoztatta a vendégeket, Jaska megragadta az alkalmat és Okszánához ment:

— Nagyon egyszerűen öltözködsz. Vásárolni kellene egyetmást. Novocserkasszkban. Mit szeretnél, drágám?

Okszána mosolygott. Furcsa volt, hogy Jaska ilyen választékosan beszél. Fehér legyezőjével eltakarta arcát.

— Szeretném, ha nem költenéd így a pénzt, és nem fontoskodnál. Hiszen én még Kundrjucsevkában szerettelek meg!

Jakov elgondolkozott. Aztán odahajolt hozzá és titokzatosan suttogta:

— Csak a tekintély kedvéért! Ami pedig a pénzt illeti, megegyezem veled! De szeretném, ha te lennél a legragyogóbban öltözködő asszony. A legszebb.

— A te feleséged minden ruhában szép lesz!

Jakov szerette volna átölelni ezekért a szavakért, de csak a kezét csókolta meg.

Tizenegyedik fejezet

1

A Tjurencsen mellett elszenvedett vereség után a „Hivatalos Közlöny" így írt:

„Részünkről végrehajtott, hosszú, ügyes, taktikai manőverek által a Liao-Jan elé csalt ellenség kénytelen volt végülis támadást inézni megerősített állásaink ellen, számára igen kedvezőtlen körülmények között." A háború elején a lap agyondicsérte Alekszejev tengernagyot, most pedig Kuropatkin tábornok-fővezér előrelátását dicsőítette. De amikor Kuroki japán tábornok hadserege elérte a Liao-Jan mellett emelt, sokat dicsért erődítményeket és véres harcok után ismét visszavonulásra kényszerítette Kuropatkin fővezért, az udvari újságírók nyilván zavarba

jöttek, s nem írtak már arról, hogy sikerült feltartóztatni a japánok támadását észak felé. Az orosz közvéleményt pedig egyre inkább felháborította a front helyzete.

Ezekben a napokban Oroszország zsarnoka ide-oda utazgatott a kormányzósági városokban, szemlét tartott a frontra induló ezredek felett és unalmas beszédeket mondott. Arjolban kijelentette, hogy „bízik az orosz harcosok bátorságában" és szűzanyaképet adott az újoncoknak. Kurszkban és Perszijanovkában pedig ezt mondta: „Isten segítségével győzni fogunk" és ugyancsak szentképet osztogatott az ezredeknek.

Sok szentképe volt, de nem volt géppuskája. Az orosz katonák valóban bátran harcoltak, de tábornokai tehetségtelenek voltak. Így tehát a bátor orosz katonák súlyos vereségeket szenvedtek Mandzsúria mezőin a japán ágyúktól és gyorstüzelő gépfegyverektől. Átkozták tehetségtelen hadvezéreiket és visszavonultak. A háború miatt az országban egyre nőtt az elégedetlenség a cár ellen. Nyugaton már arról beszéltek, hogy az orosz óriás nem bír a törpe császársággal. Ezek a hangok egyszerre röppentek fel, mintegy parancsszóra.

Az ilyen vélemények véglegesen aláásták a cár tekintélyét. Nagyon kétségessé vált, hogy a háború folytatásához szükséges kölcsönöket megadják-e az európai bankok. Ekkor II. Miklós határozottan kijelentette az egész világ előtt, hogy folytatja a háborút, „amíg egyetlen katonája, és egyetlen rubelje marad". Hogy pedig az európai bankok ne kételkedjenek trónja szilárdságában, parancsot adott a kormánynak: a legerélyesebben nyomja el a „belső zavargásokat". A hatóságok támadást intéztek a fegyvertelen nép ellen.

Bjelosztok közelében a katonaság körülvette az erdőt, ahol a munkások összejövetelt tartottak és belelőttek a népbe. Varsó munkásai tiltakozásuk jeléül leállították a gyárakat és követelték az önkényuralom megdöntését. A katonaság itt is fegyvert alkalmazott. Csensztohovóban is a tüntetők közé lőttek.

Akkor Pétervárott, Moszkvában, Kutaiszban és Rigában, Harkovban és Varsóban a proletariátus ezekkel a szavakkal vonult az utcára: „Le a háborúval! Le az önkényuralommal!"

Az egyetemi városokon a diákok „rendzavarásának" hulláma ömlött végig. A kozákok korbácsolták a diákokat, a katonák közéjük lőttek, de a tüntetők tömegéből mégis fölharsant a kiáltás: „Éljen az alkotmányozó gyűlés!" Csensztohovóban és Kutnóban a katonák kiugráltak a vasútí kocsikból, mert nem akartak Távol-Keletre menni. Dvinszkben fellázadtak a tartalékosok, Kutaiszban a mozgósítottak csatlakoztak a tüntetőkhöz. A Donyec-

medencében a bányászok és a munkások közelharcban csaptak össze a rendőrökkel és a kozákokkal. Ukrajna és a Volgavidék parasztjai ismét gyújtogatták a földesurak udvarházait.

Az európai pénzembereket és a bankokat egyre jobban nyugtalanította oroszországi befektetéseik sorsa, a fellendülő orosz forradalom jellege és hevessége s az, hogy vajjon milyen visszhangja lesz az európai országokban. A külföldi újságírók azzal a kéréssel fordultak az új belügyminiszterhez, Szvjatopolk-Mirszkijhez: tájékoztassa őket terveiről és azt kérdezték, vajjon nagy változást hoz-e őméltósága tevékenysége Oroszország életében. „Nagy változásról szó sincs" — válaszolta a herceg. De kijelentette, hogy működését összeegyezteti „az igazi és hatalmas haladás szellemével, amennyiben ez nem áll ellentétben a jelenlegi társadalmi rendszerrel".

De Oroszország angol és francia versenytársait Távol-Keleten nemcsak az orosz belügyminiszter szándékai érdekelték, hanem más is: vajjon eléggé legyengült-e Oroszország a háborúban és nem lett-e túlerős Japán, Mandzsúria és Korea bekebelezése után. Ezért egyes európai országok diplomatái az orosz udvar vezető embereihez fordultak és célzásokat tettek arra, hogy „Oroszország és Japán között lehetséges a béke, sőt még igaz barátság is". Ezekután Theodor Roosevelt nekilátott, hogy előkészítse a talajt a közvetítésre és a béke megkötésére Oroszország és Japán között.

Leon ezekben az időkben majdnem minden nap járt a városi olvasóteremben. Figyelemmel kísérte az újságokból a társadalmi és a politikai élet eseményeit. Napról-napra világosabban látta, hogy Oroszország belső nagy megrázkódtatásokhoz közeledik. S valahányszor a párt belső helyzetére gondolt, aggodalom fogta el. Nemrégen részt vett az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt déli bizottságainak konferenciáján, melyet Luka Matvejics hívott össze. A konferencia helyeselte a „huszonkettők" felhívását és a harmadik pártkongresszus rögtöni összehívása mellett foglalt állást. Luka Matvejics a konferencia után azonnal Leninhez utazott Genfbe. Csurgin ritkán írt. Rjasin most már ténylegesen új bizottságot alakított híveiből és „Jugorinszki Szövetség"-nek nevezte el. Már fel is lépett a politikai tüntetések ellen és azzal rémítgette a munkásokat, hogy itt Jugorinszkban is megismétlődhet a „bjelosztoki" vérfürdő. Ez a „Szövetség" felhívta a munkásokat, hogy kövessék a liberálisokat és általuk próbálják elérni a munkások követeléseinek teljesítését.

A cár 1904 november 12-én kiáltványt adott ki a tervezett reformokról. Oroszország minden városában megkezdődtek a vi-

ták és bankettek arról, hogy milyen reformokra van szüksége az orosz társadalomnak.

Rjasin és Kulagin beszédet tartottak az első nagy banketten, amelyet a jugorinszki polgármester rendezett és előterjesztették a gyárimunkások követeléseit. A liberálisok ígéretet tettek, hogy figyelembe veszik a követeléseket és poharat emeltek a zemsztvo tagjaira.

A második banketten Leon követelésére már Rjumin tartott beszédet a szociáldemokraták részéről és a napirenden lévő orosz demokratikus forradalom feladatairól, mozgató erőiről beszélt. A zemsztvo tagjai csak összenéztek, és nem válaszoltak a beszédre. De a gyár vezetője, Vulf mérnök magához hívta Rjumint és így szólt:

— Köszönöm az őszinteségét, Rjumin úr. Ezért szeretem én az oroszokat. Mai naptól kezdve. mint egyszerű mérnök dolgozik a gyárban.

Az újságok rövid idő mulva jelentették, hogy Pétervárott tüntetés volt, melyet a katonák szétkergettek, mielőtt a munkások kiértek volna a Nyevszkij proszpektre.

Utána az a hír jött, hogy a moszkvai diákok tüntetését is szétkergették. A diákokat körülvették a kozákok és kegyetlenül megkorbácsolták.

Rjasin ez alkalommal röpiratot szerkesztett: „A két főváros tanulságai" címmel. A röpirat ezekkel a szavakkal végződött: „...a mi gyárunk proletariátusának első sorban az alkotmányos átalakulásért vivott harc törvényes formáit kell legnagyobb mértékben használnia."

A rendőrség letépte a kerítésekről a röpcédulákat, megerősítette az őrjáratot. Hirdetést ragasztott ki, hogy amennyiben az utcán, akár a városban, akár a munkástelepen, tömeg gyűlik össze, akkor a „törvény teljes szigorát fogják alkalmazni".

A Jugorinszki Bizottság megvitatta a kisebbség áruló magatartását, és figyelmeztette Rjasint, valamint Kulagint, hogy ha nem hagyják abba bomlasztó tevékenységüket, akkor átadják őket az elvtársi bíróságnak.

Rjasin nevetve válaszolta:

— A központ utasítására cselekszem. Maguk persze nem értenek egyet a párt felsőbb szerveivel, mi viszont nem engedelmeskedünk többé a maguk bizottságának.

Leon komoran tért haza. Szíve tele volt felháborodással. „A kisebbség szemtelen lett. Ha ennyiben hagyjuk a dolgot, semmit sem tehetünk, nem szervezhetünk sem sztrájkot, sem tüntetést. Az egész rendőrség talpon van, és a kozákok is" — töpren-

gett magában, és ismét felmerült előtte a kérdés, hogyan tehetné ártalmatlanná Rjasin és Kulagin tevékenykedését.

Otthon az asztalon levelet talált, melyet Vihraj írt Bakuból. A levélben titkos írással ez állott: „Itt nálunk általános mozgalom kezdődött. A petróleumkutaknál sohasem látott lendületet vett a mozgalom. Minden esemény központjában olyan ember áll, akinek említésétől is remegnek az itteni mensevikek. Ez az ember azt mondja, hogy az olyanokkal szemben, mint Rjasin, határozottan kell eljárnl. Nem hiába bíztunk a Kaukázusi Bizottságban."

Két nap mulva a Jugorinszki Bizottság határozatot hozott arról, hogy Rjasint és Kulagint megfosztják minden pártmunkától, és feloszlatják azokat a köröket, amelyek élén eddig ők állottak. Majd új időpontot állapítottak meg az új politikai sztrájkra, és a város összes dolgozójának tüntetésére.

... December huszonegyedikén Leon a szokottnál korábban ment munkába. Még egészen sötét volt. Egyhangúan csobogott a tetőkről lecsorgó víz. Leon meggyújtotta a bányászlámpát. Felvette salaktól összeégetett rövid viharkabátját. Kiment a tornácra és felnézett az égre. „December, aztán ilyen furcsa az időjárás. Úgy szemetel az eső, mint ősszel, és a mélyedésekben is olvad a hó. Megint szárazság lesz" — gondolta. Felhajtotta gallérját. Szemébe húzta sapkáját és gyorsan lesietett a kőlépcsőn.

A gyárkapuban Tkacsenko állította meg.

— Elesett Port-Artur — mondta komoran — éppen az imént volt itt Koskin, a távirász.

Leon kiegyenesedett, hátratolta sapkáját.

— Port-Artur?... — kérdezte. — Hm... Na, gyerünk. A sztrájkot siettetni kell. Na és persze a tüntetést is.

A gyár nyüzsgött, mint a hangyaboly. Az éjtszakai műszak munkásai még a sziréna előtt abbahagyták a munkát. A váltás pedig nem sietett a folytatással; csoportokba verődtek össze. Itt is, ott is hallatszott:

— Hát szóval Port-Artur is elesett. Nohát, Kuropatkin is levitézlett!

— Nemcsak Kuropatkinnak* lesz egyszer vége, hanem magának a fehér sasnak is.

— Nagyon helyes! Úgy kell neki!

— Csakhogy az nem bukik le ám magától. Lökni kell egyet rajta! — szólt közbe Jermolajics.

— Helyes — avatkozott a beszédbe Sztrukov apó — most az egész munkásságnak egyet löknie kell rajta. Hogy ne vigye gyalázatba Oroszországot, a fene egye meg!

* Kuropatka: fogolymadárt jelent, ebből adódik a lefordíthatatlan szójáték — *A szerk.*

Leon odalépett a hengerészekhez és élénken kérdezte:

— Talán Port-Arturt sajnáljátok, hogy nem hengereltek?

— Lehet, hogy van, aki sajnálja. Mi éppen azon gondolkozunk, hogy magát a fehér sast kellene lehengerelni.

Serin munkavezető sietett oda a hengerészekhez:

— Föladták Port-Arturt — mondta elfúlva. Úgy sietett, hogy alig tudott beszélni. Észrevette Leont és felháborodva felkiáltott: — Port-Arturt feladni, mi? Ilyen elsőosztályú erődöt? Te politikus vagy! Miért hallgatsz? Hová megy Oroszország?

Leon vállatvont és gúnyosan válaszolt:

— Oroszországot a cár vezeti...

Serin reménytelenül legyintett és elment.

A munkások gúnyosan mosolyogva néztek utána.

— Eszi a fene ezt a nagyhasút!

Az előnyújtó hengernél a munkások között Rjasin állott. Nyugodtan mondta:

— A háború gonosztett, függetlenül attól, hogy győzelemmel, vagy vereséggel végződik. Nekünk, munkásoknak, általában nem előnyös, hogy a cár legyőzze Japánt. De az sem előnyös, hogy Japán győzze le az önkényuralmat. Hiszen az ilyen győzelem után az önkényuralom megegyezhet a japán császárral, szövetkezhet vele és a proletariátus ellen fordítja egyesült erejét. A munkásosztálynak tehát elsősorban a háború befejezéséért kell küzdenie, és elérni: bármi áron is, de béke legyen.

Leon odalépett és hallgatta a beszédet. Maga is olvasta pontosan ugyanezt a „Kinek kell győznie" címen megjelent röpiratban, amelyet az „Iszkra" új mensevik szerkesztősége írt alá.

— Iván Pavlovics — avatkozott a beszélgetésbe — úgy látom, már nem tudod elmondani a saját gondolataidat sem — és a munkásokhoz fordulva így szólt: — Most nemcsak erről van szó, fiúk! Most még hangosabban kell kiáltani: „Le az önkényuralommal!" Ez legyen a válasz Port-Artur szégyenletes feladására. A forradalmi szociáldemokraták pártja sztrájkra, utcai tüntetésre hív benneteket! Ti pedig ezt az embert hallgatjátok, aki hajlong a bankettezők előtt és kéri őket... vegyék figyelembe a munkások követeléseit.

A hengerészek feléje fordultak, de Leon már egy másik csoporthoz ment. A hengerészek a helyükre mentek. Rjasin cigarettát akart sodorni, de reszketett a keze. Arca kivörösödött... Úgy állt a helyén, mintha kővé vált volna. „Nem baj, már nem sokáig vezeti a bizottságot. Mi nemcsak beszélni tudunk, hanem cselekedni is" — gondolta, miközben nyomkodta, majd eldobta a sodort cigarettát, és másikat vett elő a zsebéből.

Éjjel a gyárban röpirat jelent meg az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt aláírásával. A címe ez volt: „Port-Artur eleste — az önkényuralom csődje!" A kerítésre más röpiratot is ragasztottak ki mellette: „A szociáldemokraták Jugorinszki Szövetsége" aláírással. Címe: „Le a háborúval! Éljen a béke!"

Sok munkás olvasta és közben a zsebét tapogatta, amelyben a másik röpcédula rejtőzött. Melyiknek higgyenek, ha mindkettőt a szociáldemokraták írták alá?

2

„Az orosz önkényuralom már vereséget szenvedett... — olvasta Leon. — Az orosz flotta javarészét megsemmisítették. Port-Artur helyzete reménytelen. Annak a hajóhadnak, mely a város megsemmisítésére siet, a legcsekélyebb reménye sincs, nem hogy sikerre, de még arra sem, hogy elérje rendeltetési helyét. A Kuropatkin vezetése alatt álló főhadcsoport, több mint 200 000 embert veszített. Elerőtlenedve, és elgyengülve áll az ellenséggel szemben, amely, mihelyt bevette Port-Arturt, rátör és tönkreveri. A katonai csőd elkerülhetetlen, és ezzel együtt elkerülhetetlen az elégedetlenség, a bomlás és a felháborodás megtízszereződése is.

Erre a helyzetre minden energiánkkal fel kell készülnünk. Ebben a helyzetben olyan fellobbanás, amilyenhez hasonló egyre gyakrabban gyúl ki hol itt, hol ott, hatalmas népmozgalomhoz vezet. Ebben a pillanatban a proletariátus a felkelés élére áll, hogy kivívja a szabadságot az egész nép számára, hogy biztosítsa a munkásosztálynak a lehetőséget az egész európai munkásmozgalom tapasztalataival gazdagított nyílt küzdelemre a szocializmusért."

Leon végigolvasta az „Önkényuralom és proletariátus" — című cikket a „Vperjod"* című újság első számából, melyet Luka Matvejics éppen az imént hozott Genfből, és megkérdezte:

— Lenin írta ezt a cikket?

— Lenin — válaszolta vidám nevetéssel Luka Matvejics és füstöt fújt pipájából.

— Milyen igaz ez — mondta halkan Leon és felvette a lap második számát. Meglátta „Port-Artur eleste" című cikket és belemélyedt az olvasásba.

Ahogy tartotta az újságot, és elmélyedt apró, határozott soraiban, fáradt arca felderült. Luka Matvejics várakozva nézett rá. Éppen Bakuba indult és csak néhány órára állt meg Jugo-

* Vperjod: a bolsevikok lapja. — *A szerk.*

rinszkban. Magával akarta vinni Leont, hogy bemutassa a kaukázusi pártbizottságnak. Most, miután meghallotta beszámolóját a készülő sztrájkról, elhatározta, nem beszél a tervéről.

— No, hogy tetszik neked az új lapunk? — kérdezte.

— Úgy érzem, mintha szárnyaim nőttek volna, és százzal több aktivistám lenne: A Port-Arturról szóló cikket röpirat formájában kell terjeszteni. Ezek a szavak felgyújtják minden munkás szívét. A falvakba is elvisszük.

Luka Matvejics ismét vidáman mosolygott és így szólt:

— Igazad van, Leon! Itt az ideje, hogy a parasztokat is zászlóink alá hívjuk: csak fejezd ki magad egyszerűbben. Mondd így: „Ezeket az egyszerű szavakat minden ember megérti", ne pedig, hogy: „szárnyai nőttek", vagy „felgyújtják a szívünket."

Leon zavarba jött és hallgatott.

— Nem értem — mondta kisvártatva Leon. — Ez a lap második száma, kelte: „Január 1", ma pedig...

— Hatodika van — fejezte be Luka Matvejics és mosolygott. — Ez azért van, mert most az egyszer úgy utaztam, mint egy gazdag külföldi, gyorsvonaton. Útlevelem szerint jelenleg Durand úr vagyok — folytatta ravaszul nevetgélve és bajusza alatt morogta: — még hozzá eredeti francia útlevelem van. Csak attól félek, hogy összeakadok valami francia „honfitársammal", már pedig nemigen tudok franciául.

— De te, én legalább is úgy látom, már édes orosz anyanyelvedet is elfelejted! — jegyezte meg Leon.

— Édes anyanyelvemet? — csodálkozott Luka Matvejics. — Hát igen, hogy nem „Cibulja",* meg „Borscs"** a nevem... Eh Leon, kevés illegalitást szagoltál még. Én orosz vagyok, de most például Kaukázusba utazom, s lehet, hogy úgy térek vissza, mint türkmén, vagy grúz.

— Nagyon vártunk rád, de te mégis elutazol — válaszolta elégedetlenül Leon. — Nem is kell neked oda menned, Vihrajt várjuk onnan.

— Nem lehet — válaszolt elmosolyodva Luka Matvejics. — Lenin bízott meg. Olvastatok a bakui sztrájkról? Hiszen ilyen még nem történt itt nálunk, Oroszországban. A petróleumkirályok elfogadták a munkások követeléseit, a sztrájkbizottság pedig aláírta a kollektív szerződést a munkásság nevében. Ez aztán igen! Ez nagyon érdekelte Vlagyimir Iljicset. Bizony, a bakui munkások az élen haladnak. És biztos akkor sem fognak elmaradni, ha a

* Cibulja: ukránul vöröshagyma. — *A szerk.*
** Borscs: céklaleves. — *A szerk.*

jövőben összecsapásra kerül sor az önkényuralommal. Na, és viszek is egyet-mást Lenin elvtárstól Koba elvtársnak...

De Luka Matvejicsnek mégsem sikerült Kaukázusba utaznia. Távolléte alatt Poljakov megalakította a „Szociáldemokrata Bizottságok Kormányzósági Szövetségét", és határozatot hozott az olyan bizottságok feloszlatásáról, ahol a bolsevikok többségben voltak. Csurgin helyreállította ezeket a bizottságokat. Poljakov azonban levelet kapott az OSzDMP Központi Bizottságától, melyben jóváhagyták a „Kormányzósági Szövetség" intézkedését. Luka Matvejics most maga járta be a gyárakat.

Vihraj másnap megérkezett Jugorinszkba, mint kereskedő. A naranccsal teli ládák között ott voltak a propagandairatok, és a nyomda szervezéséhez szükséges betűkkel teli ládák is. Mikor már mindezt elszállították Danyila Podgornijhoz, Vihraj az utazásról mesélt.

— Hát, ahogy Bakuban leszállok a vonatról, látom, valami úr nagyon szedegeti utánam a lábát. Hej, gondolom, nem utazhatok Tifliszbe ilyen kullanccsal. Oda mentem, ahol a kőolajtelepek vannak... Gondolom, hátha elmarad a besúgó. Eljutottam az egyik gyárba és elvegyültem a tömeg közé. A gyárban gyűlést tartottak. Na, gondolom, éppen a legjobbkor jöttem. Nézem, hát, valami ember éppen beszédet tart. Mindnyájan nagyon figyelnek rá. Kérdezem az egyik munkást: ki beszél? Nem akar felelni. Megkérdezem a másikat, harmadikat, senkisem válaszol, csak az egyik öreg néz végig rajtam tetőtől-talpig és megkérdezi, honnan jöttem, meg hogy kivagyok. Aztán megmondta: „Ez itt Koba elvtárs." Megörültem nagyon. Ohó, hiszen ez nagyszerű, megyek a tribün felé, de bizony nem lehetett. Koba elvtárs, pedig csak beszél... Egyszóval, elvtársak, jól tettük, amikor úgy határoztunk, hogy összeköttetésbe lépünk a Kaukázusi Bizottsággal. Nyisd meg a gyűlést — fordult Leon felé — majd elmondom aztán, ami a legfontosabb.

— Na, de hol a kapcsolatod az összekötővel — faggatta Leon.

— Itt a kapcsolatom — válaszolt büszkén Vihraj és mint valami gazdag nagybácsi, előhúzta az újságok és röpiratok kötegét. Hangosan olvasta: „Borba Proletariata"* a Kaukázusi Szövetség Bizottságának lapja. Itt egy felhívás, melyet a kaukázusi elvtársak most bocsátottak ki válaszképpen Port-Artur elestére. Koba elvtárs azt írja benne: „Az orosz forradalom elkerülhetetlen, épp olyan elkerülhetetlen, mint a napfelkelte!"

* Borba Proletariata Proletárok Harca — *4 szerk*

1905 január 10-én a Jugorinszki Bizottság tagjai, és a pártmunkások utoljára ellenőrizték, vajjon mindent megtettek-e, hogy megkezdhessék a sztrájkot. Ekkor kiderült, hogy az eszerek önállóan akarnak fellépni. Leon elküldte Jermolajicsot, hogy hívja el Ovszjannyikovot. Jermolajics éppen indult, amikor a küszöbön Koskin távírászba ütközött.

— Dorohovval akarok beszélni, de azonnal — mondta Koskin kifulladtan a futástól és berontott a szobába.

Leon figyelmesen nézett rá. Megismerte. Ez az ember a „vörös Tolka" volt, akivel annak idején, sok évvel ezelőtt, amikor elhagyta faluját, Donyeckaja állomáson beszélt.

Koskinnak nem volt ideje, hogy figyelmesebben nézegesse Leont, akiről Tkacsenkótól hallott. Izgatottan nyujtotta feléje a cédulát.

Leon átolvasta. Egészen belevörösödött. Kezében megrezzent a cédula. Határozott mozdulattal felkelt, és fojtott hangon mondta:

— Elvtársak! Pétervárott a cár a munkásokra lövetett. Sok halott és sebesült.

Mindnyájan felugráltak helyükről. Odarohantak és mohón olvasták a szomszédos városból érkezett jelentést. A táviratban közölték a fővárosban történt véres eseményeket, és felhívást, hogy adják tovább a hireket.

A következő napon Koskin újabb táviratot hozott. Ismeretlen távírászok közölték a január kilencedikén történt események részleteit. Leon új röpcédulát szerkesztett. Tkacsenko kinyomatta és szétdobálták a gyárban.

A műhelyekben megakadt a munka. A munkások újra meg újra elhagyták munkahelyüket, összesúgtak, felháborodott arcuk, a szokatlan merészség, ahogy a feletteseikkel beszéltek, mind arról tanúskodott, hogy a gyárban valami történt, vagy történni fog. Déli tizenkettő után öt perccel, előre megállapított késedelemmel, háromszor felzúgott a gyári kürt. A műhelyekből, a lecsendesedett nagy épületekből, csak úgy áradt ki a tömeg. Rövid idő mulva a gyár udvarán a kapunál több mint kétezer feldúlt arcú ember gyűlt össze. Sokan röplapot tartottak kezükben. Többen hangosan, nyiltan felolvasták, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne. A műhelyekből sietve jöttek újabb és újabb munkáscsoportok.

— Elvágtátok a telefonvezetéket? — kérdezte Leon Vihrajtól.

— Mind egy szálig.

Leon várt egy kicsit, aztán felállt egy ládára és zengő hangon megszólalt:

— Elvtársak, tegnapelőtt, január kilencedikén, a pétervári munkások templomi zászlókkal és szentképekkel, Gapon pópával az élükön felvonultak a Téli Palota elé. Panaszkodni akartak a cárnak, mert nyomorúságban élnek. És kérni, védelmezze meg őket, és könnyítse meg a munkásság sorsát. De a cár katonasággal vetette magát körül. Parancsot adott a katonáknak, lőjenek a munkások közé. Száz és száz ember esett áldozatul ezen a példátlan mészárláson... vegyük le sapkánkat munkástestvéreink emléke előtt...

— Honnan tudod? — csapott fel egy hang, de rögtön el is hallgatott. A munkások meg se fordultak. Mindnyájan levették sapkájukat.

— Az egész nép tiltakozik az ilyen gonosztett ellen!... — folytatta Leon. — Most már, miután a cár a népre lövetett a Téli Palota előtt, még a legelmaradottabb embernek is meg kell értenie: „Nincs többé cárunk". Hogyan válaszoljunk erre a gonosztettre mi, a jugorinszki gyár dolgozói? Ma tiltakozásul a pétervári mészárlás ellen, sztrájkba fogunk! Ma meg kell mondanunk: vége türelmünknek! Az önkényuralom a proletariátusnak és Oroszország egész dolgozó népének véres hóhérja! Minden gonosztettre egy a válaszunk: halál a cárizmusra! Éljen a szabadság!... Álljunk az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt zászlaja alá, amely döntő harcba vezet minket a dolgozó nép szabadságáért. Éljen a demokratikus köztársaság!

A munkások háromezres tömege felzúdult. Fenyegető hangok hallatszottak:

— Le az önkényuralommal!

— Halál a cárizmusra!

Sztrukov apó lépett fel a ládára. Levette sapkáját és öreges, haragos hangon megszólalt:

— Kedves elvtársaim! Munkások! Proletárok! Szörnyű dolgok történnek! Hát kérdezem én, micsoda dolog az, hogy a cár lövet a népre? Bezzeg a japánok elől fut, mint egy utolsó gyáva kutya, és ügyefogyott parancsnok! — hangja remegett. Szemében könny csillant. — Kedves elvtársak, én leéltem életemet, sokat láttam, csak azt szeretném nektek mondani: Elég! Ne tekintsünk többé a cárra, mint valami istenre. Mert a cár a munkásság legkegyetlenebb ellensége. Gyökerestől ki kell tépni az egész önkényuralmat. Egyszersmindenkorra álljunk bosszút a kiöntött munkásvérért!

— Bosszút állunk! — morajlott fel a hatalmas tömeg.

Sztrukov apót Iván Gorgyejics váltotta fel.

— Igazhívők! Pravoszlávok! — kezdte harsogó hangon. — Én is sokat éltem, de higgyétek el, hogy szent Oroszországban az isten szolgájára lőnek, szentképekre... igaz pravoszláv népünkre — hirtelen lekapta sapkáját a fejéről és a földhöz vágta. — Ez nagy bűn! Én is azt mondom: nem hiszek többé a gyilkosnak! Nincs többé cárunk!...

Ovszjannyikov áttört a tömegen, s odaállt Leon mellé.

— Leon, lépjünk fel együtt — s választ sem várva fellépett a ládára.

— Elvtársak — kezdte gyorsan — a nép vére bosszúért kiált. Mi, szociálforradalmárok, a Téli Palota előtt elhangzott lövésekre lövéssel válaszolunk! Golyóink megtalálják a nép hóhérait. Bármilyen eszközzel is, de megdöntjük a cárizmust! Egyesüljünk, elvtársak! Egyesüljünk! Mindnyájan! Halál a cárra és véres pribékjeire!

Leon jelt adott Tkacsenkónak, hogy nyissa ki a kapukat, és a munkásság, mint az orkán, zúgva töltötte meg az utcákat és elindult a város felé. Fejük felett vörös zászló piroslott.

Leon a tömeg élén haladt. Hirtelen egy hangot hallott:

— Oda akarok menni Dorohovhoz! Engedj, ha mondom!

Leon megfordult, és Danyila Podgornijt látta meg maga mögött.

— Állj mellém, Danyila Grigorjevics! Itt az ideje, hogy együtt haladjunk! — hívta magához.

Podgornij melléje állott és vele együtt haladt előre.

Tkacsenko szétosztogatta a dal szövegét, és feltört a „Marseillaise" hangja:

Nem lesz a tőke úr mi rajtunk!
Elvész, aki a multnak él!

A menet közepén felmorajlott a „Varsavjanka":

Végső csatáknak most kél fel a napja,
Ki tudja, mit hoz a sors, milyen este vár!

A gyári irodából riadtan futottak ki a tisztviselők, mérnökök. Egyesek, látván, hogy Leon mellett ott megy Rjumin mérnök, csatlakoztak a tömeghez.

A tüntetők első sorai elhaladtak a piac mellett és elérték a városi elöljáróságot.

A zemsztvo tagjai kifutottak, és fehér kendőkkel integettek.

— Le az önkényuralommal! Éljen a forradalom! — kiáltott feléjük Rjumin.

— Éljen az alkotmány! — hallatszott a válasz.

Elől összefogódzkodva elzárta az utat a rendőrség.

Tkacsenko hangosan kiáltott:

— Csak nyugodtan elvtársak, előre! A szélsők fogódzkodjanak össze!

— Oszoljanak, uraim! — kiáltott egy rendőrtiszt. De az emberár elsodorta a rendőröket.

Az utcán végig a „Varsavjanka" fenyegető dallama zúgott:

Fel a barikádra és fel az osztályharcra!
Munkások rohamát semmi sem tartja fel!

A házak előtt, mellükön fényesre tisztított rézszámlappal, házmesterek állottak. A mellékutcákból, a házakból sietve jöttek elő az emberek. Egyesek ámulva meresztették szemüket, mások mosolyogtak, ismét mások megindultak a munkások nyomában, vagy ügyet sem vetve a rendőrökre, a tömeg közé vegyültek.

A rendőrség előre futott és ismét megpróbálta megakadályozni a menetet.

De fenyegető kiáltások röppentek feléjük:

— El innen, zsaruk! Amíg jó dolgotok van!

— Hagyja már, tiszt úr!

Danyila Podgornij nagy léptekkel haladt Leon mellett. „Hát ez mi? A rendőrség tehetetlen? Igen, ez a nép ereje. Semmi sem áll meg előtte" — gondolta és Leonhoz fordult:

— Hát a kozákok... ízé, nem korbácsolnak meg bennünket?

Leon rámosolygott és körülpillantott:

— Semmi baj, Danyila Grigorjevics. Bátrabban lépkedj!

Podgornij hátranézett, és nem látta az emberáradat végét! „Úgy, szóval forradalom!" — gondolta magában és büszkén magasra emelte fejét.

A város főterén kozákok fogadták a tüntetőket. A kétoldalt haladó rendőrök felbátorodtak és rá akartak rontani a zászlóvivőkre, de a munkások visszatartották őket.

Leon komoran nézte a kozákokat, akik még fékezték lovukat és határozatlanul megállottak. Leon feléjük kiáltott:

— Kozákok!... A cár Pétervárott fegyvertelen munkásokra lövetett, akik pópával az élükön azért jöttek hozzá, hogy kenyeret kérjenek. Ne bántsátok a népet, hiszen ti is a népből valók vagytok!

Tkacsenko eléje állott és elfedte alakjával.

— Kozákok! — mondta — Oroszországban megkezdődött a nép forradalma. Ne hallgassatok tisztjeitekre!...

— Nesze, „Ne hallgassatok!" — ütött rá korbácsával az őrmester és lovát megsarkantyúzta.

Kiáltások hallatszottak, néhány ember széjjelfutott. Mások a kozákokhoz rohantak, rá akarták őket venni, hogy menjenek vissza a kaszárnyába, de az őrmester már ütötte-verte korbácsával a közelállókat.

— Nesze, itt a kenyér! Nesze, ezt meg az engedetlenségért kapod! — kiáltozott.

— Miért bántotok minket, testvérek?

— Úgy, hát ti a cárral vagytok? Üssétek őket! — hallatszottak a kiáltások.

Sztrukov apó odafutott egy sárgabajuszos kozákhoz. Kezét rázva kiáltozta:

— Édes fiam! Ide nézz, a kopasz fejemre, hát engem akarsz bántani? — de a kozák mégis a fejére sujtott korbácsával.

Leon és Danyila Podgornij egyszerre ragadták meg a kozák lovának kötőfékjét. Egyszerre kiáltottak rá:

— Te fenevad! Mit csinálsz?

— Vigyázz, Leon! — kiáltotta figyelmeztetően egy hang, de ekkor valami hihetetlen dolog történt.

Az őrmester kardja lesujtott, de a másik kozák eléje tartotta kardpengéjét, a kardok zengve összecsaptak. Leont a kundrjucsevkai Pahom mentette meg.

A város felett tovább zúgott a Varsavjanka:

Fel a barikádra és fel az osztályharcra!
Munkások rohamát semmi sem tartja fel!

Danyila Podgornij elvette a sárgabajuszos kozáktól a korbácsát. Az ütés előbb a lovat érte, majd a kozákot. A ló felágaskodott.

A hatalmas termetű Tkacsenko odafutott az őrmesterhez. Megfogta a lábát és az őrmester egy pillanat mulva a földre zuhant.

— Hej te!... — kiáltott mögötte egy barna arcú kozák. Kardlapjával úgy ütött Tkacsenkóra, mintha fát vágna és a földre döntötte.

— Üssétek őket! Üssétek a pogányokat! — rivallt rájuk az őrmester.

Káromkodások, a verekedés zaja összevegyült az ének hangjaival.

A kozákok felé kövek, fagyos hórögök repültek, de a harc egyenlőtlen volt. Néhány munkás megingott és futásnak eredt. Átugráltak a kerítésen, hogy elrejtőzzenek az udvarokon.

Danyila Podgornij pedig tarkójára tolva sapkáját, ott forgolódott a kozákok között. Nehéz korbácsa; hol az egyiket, hol a másikat találta.

— Takarodjatok innen! Menjetek haza, ha mondom! — kiáltozta.

A kozákok között zavar támadt. A tömegben örömkiáltások hallatszottak.

— Brávó! Éljenek a kozákok!

Egy kozák, aki régi sapkát viselt, odavágtatott Danyila Podgornijhoz és figyelmeztetően mondta:

— Vigyázz! Jön a kapitány!

A következő pillanatban a kapitány korbácsa Podgornij arcára sujtott.

— Fogjátok el! ...

4

A jugorinszki gyár leállt.

Eloltották a tüzeket a nagyolvasztóban. Kihúnyt a Martin-kemence és a kúpoló kemencék lángja. Mozdulatlanul állottak az óriási gőzgépek. Elnémultak a hengersorok. Egyetlen hang, egyetlen vonatfütty sem hallatszott a gyár területén. A kémények, mint leégett fenyők meredtek az ég felé és nem barázdálták boltozatát fekete füstjükkel.

Minden elnémult, és mozdulatlan lett, mintha mély gyászba borult volna. Még a kereskedők is becsukták üzleteiket és halkan mondogatták egymásnak:

— Forradalom!

Csak a gyárudvaron hallatszott zaj, és ömlöttek szavak, melyek izzóak voltak, akár az olvadt vas.

A rendőrség szét akarta kergetni a gyűlést, de a munkások nem engedték be a rendőröket.

A gyűlés estig tartott, de a kozákok sem jöttek. Este Pahom vágtatott Leonhoz és jelentette:

— Lázadás! A kozákok megtagadták, hogy a munkások ellen menjenek, arról beszélnek, hogy már itt az ideje abbahagyni a szolgálatot és hazamenni.

Leon átölelte. Megveregette a vállát és megrendült hangon mondta:

— Nagyszerű legények vagytok! Mondd meg a kozákoknak, köszönjük szépen. Ezt valamennyi munkás nevében add át nekik.

De még azt is mondd meg: a munkások kérik a kozákokat, ne menjenek el Jugorinszkból, nehogy egy másik századot vezényeljenek ide!

Leon néhány röpcédulát adott át Pahomnak! A kozák elrejtette és visszalovagolt a kaszárnyába.

Másnap Sztrukov apó elment a kozákokhoz, de letartóztatták.

Pahom azt mondta a kapitánynak, hogy az öreg az ő rokona, de alig tudta sok kérés árán kiszabadítani. Ő maga is vele együtt hazament.

— Rosszul állnak a dolgok — mondotta. — A kapitány fenyegetőzik, hogy mindenkit a frontra küld a lázító beszédért, úgy, hogy a kozákok mind elcsüggedtek. Egyébként mi is az a lázító beszéd? Hiszen mi nem politizálunk, csak egyszerűen nem vagyunk hajlandók ütni-verni a népet.

Sztruhov apó fontoskodva mondta:

— De hiszen éppen ez a lázadás, hogy nem akarjátok „ütni-verni a népet".

— Úgy?... — Pahom bajuszát pödörte.

— Olyan időt élünk, Pahom — magyarázta Leon — hogy hamarosan az egész nép fellázad. Mi a szabadságért, a jobb életért megyünk harcba, azért, hogy ne a Zagorulkinok, és a Kalina atamánok uralkodjanak, hanem olyanok, mint te, a szegény emberek, és magunk intézzük a sorsunkat. Hát ezt nevezik a hatóságok „lázadásnak", azaz tilos, számukra nem tetsző cselekedetnek!

— Hát ha én, teszem azt, semmi rosszat nem látok abban, hogy a nép engem atamánnak megválasszon?

— De a hatóságok ezt rossznak tartják.

— Hm... — Pahom ismét elgondolkozva pödörgette bajuszát. — Én a hatóságoktól még életemben semmi jót sem kaptam, bár én kozák vagyok. Az ilyen kormány a gazdagoknak kell. Teszem azt, Nyefednek, meg a fiacskájának... Bizony Leon, én már valahogy más szemmel nézem a világot. Magyarázd el nekem mindezt jobban. Vasárnap eljövök.

— Gyere csak, Pahom.

Egy hét mulva a gyárban megindult a munka. A kozákok és a rendőrség kereste Leont és Rjumint, de mindketten illegális szálláson rejtőztek. Tkacsenko egy alkalommal elmondotta nekik, hogy egy elvtárs jött Jugorinszkba, de nincs igazolványa a pártból.

— Hát akkor nem hozzánk jött — válaszolta Leon.

— De igen, hozzánk — bizonygatta Tkacsenko. Kiment a földkunyhóból és egy kopott katonaköpenybe öltözött, szakállas emberrel tért vissza.

Leon figyelmesen nézett az ismeretlen sovány arcára, kék szemébe és vállatvont, de aztán hirtelen felkiáltott:

— Borisz! — kiáltotta és átölelte a vendégét.

Lavrenyov volt...

— Huh, egészen tekintélyes külsőd ván! Mekkora szakáll! — nevetett Leon.

Lavrenyov egész este magáról és közös ismerőseikről beszélt, akiket a sztrájk miatt száműztek, de Csurbacsovról, a mechanikai műhelyben dolgozó esztergályosról hallgatott.

— Hát Csurbacsovról semmit sem hallottál?

Lavranyov nem felelt mindjárt.

— Velem együtt volt. Megszökött és megfagyott.

Tkacsenko és Leon emlékeztek, milyen riasztóan zúgott, mintha nyögött volna, a gyári sziréna az első sztrájknál és néhány pillanatra elhallgattak.

— Nahát, én már így is sokat beszéltem — kezdte újra a beszélgetést Lavrenyov. — Most ti beszéljetek magatokról, a munkátokról, és a harcotokról ennek a rongy Rjasinnak a mensevikjeivel.

Leon bizalmatlan, átható pillantással nézett rá és megkérdezte:

— Bolsevik vagy?

— Bolsevik — válaszolta szilárd hangon Lavrenyov.

Idevezetett Lavrenyovnak, az elszánt, szőkehajú legénynek az útja, aki egykor a fiatal munkásokat vezette a mérnökök lakásának elpusztítására. Most azonban már szigorú arcú, felnőtt ember lett. Még a tekintete is megváltozott. Kissé, félrehajtott fejjel, egyenesen, élesen nézett, mintha azt mérlegelné, miféle emberrel van dolga.

Leon megbízta Lavrenyovot, lépjen fel a mensevikek ellen. Lavrenyov már az első összejövetel alkalmával Rjasin ellen lépett fel.

— Én magánál tanultam, Iván Pavlovics — mondta — de maga semmire sem tanított meg. Így aztán mindent újra kellett tanulnom ott, Szibériában. Ott értettem meg, nem a mérnökök lakását kellett volna törnöm-zúznom, hanem az olyan embereket, mint maga, akik akkor ökonomisták voltak, most pedig mensevikek. Maga az én politikai ellenségem és mi nem értjük meg egymást.

Rjasin nem haragudott meg és nevetve válaszolt:

— Korán lettél te Leon papagája. De hát nem sértődöm meg, mert hiába növesztettél szakállt, azért mégis nagyon éretlen vagy még a párt dolgaiban.

Lavrenyov egész beszédét Leninnek „A zemsztvo kampánya és az Iszkra terve" című brosúrájából vett idézetekre építette fel.

Leon később tréfálkozva kérdezte:

— Mondd csak, a „Tőkét" is betéve tudod?

— Nem. De azért egyre-másra emlékszem. A száműzetésben megtanulja az ember, hogy könyv nélkül beszéljen. Másképpen nem is lehet. Hiszen egy könyvet tucatnyi ember használ, akik tíz-húsz kilométernyi távolságra laknak egymástól.

„Hát bizony nekem sem ártana, ha minél többet tudnék könyv nélkül" — gondolta Leon, és így szólt:

— Bevallom, nem vártam tőled ennyit. Mától kezdve te vezeted az én tizes csoportomat, mert bizony nekem nehéz mindenütt ott lennem.

Lavrenyov a tizes csoport vezetője lett. Egy alkalommal, amikor Leon illegális lakására jött, egy fiatal grúzt talált ott. Leon bemutatta a vendéget.

— Vendégünk van. Váno Leonidze a Kaukázusi Szövetségi Bizottságtól. Mauser-pisztolyokat hozott és propaganda-anyagot.

Lavrenyov felvette az asztalon heverő Mauser-pisztolyt. Megforgatta a kezében és visszatette helyére. Aztán felvette a „Borba Proletariata" című lapot és tekintete végigsiklott a sorokon.

— Olvasd csak el ezt, kedves barátom — Váno egy cikkre mutatott, amelynek ez volt a címe: „Hogyan fogja fel a szociáldemokrácia a nemzeti kérdést?"

Lavrenyov felvette az újságot és fennhangon olvasta:

— „Minden változik... Változik a társadalmi élet és vele együtt változik a nemzeti kérdés is..." — És megkérdezte: — Koba elvtárs most Tifliszben van?

— Honnan ismered te Koba elvtársat? — csodálkozott Váno Leonidze.

— Sokszor láttam a száműzetésben a balaganszki járásban — válaszolta Lavrenyov és továbbolvasta: „...az oroszországi önkényuralom, mint az oroszországi proletariátus leggonoszabb ellensége, állandóan gáncsot vet a proletárok egyesülése elé. Rabló módra üldözi Oroszország idegen nemzetiségeinek nemzeti kultúráját, nyelvét, szokásait és intézményeit."

— Nem jól olvasod, kedves barátom. Sietsz. Koba elvtársat nyugodtan kell olvasni. Sietség nélkül. Így! Figyeljetek csak!

Váno olvasott:

— „A polgárjogok harci fegyverek; elvenni ezeket a jogokat éppen annyi, mint elvenni a fegyvert; és ki nem tudja, hogy fegyvertelen proletárok nem harcolhatnak jól? Az oroszországi proletariátusnak viszont szüksége van arra, hogy Oroszország va-

lamennyi nemzetiségének proletárjai jól harcoljanak, mert minél jobban harcolnak ezek a proletárok, annál erősebb lesz az osztályöntudatuk és minél erősebb lesz az osztályöntudatuk, annál szorosabb lesz az oroszországi proletariátus osztályegysége."

Váno nyugodtan, egyenletesen olvasott. Hangsúlyozta az egyes szavakat, mondatokat. Meg-megállt az egyes írásjeleknél. A cikk szavai élesebben hangzottak, különös, kifejező erőt nyertek.

ÖTÖDIK RÉSZ

Első fejezet

1

Nagy árvizek jártak ezen a tavaszon...

A hó már korán, február elején tünedezett a mezőkről, aztán a mélyedésekben felzúgtak a patakok és az olvadás vize zúgó áradatként rohant a folyók felé. A folyók szilárd jégkérge megrepedezett, sziporkázó kék táblákká töredezett, melyek ledöntötték a pudvás fűzfákat, elvitték a gátakat és a hidakat.

A tavaszi áradás vize elborította a mélyebb területeket, réteket és folyópartokat. A hullámok elragadták a tavalyi nádat, a sárguló, rothadó leveleket, a partmenti rozzant épületeket és a hajnalok fényes tüzeket gyújtottak fel az áradás vizében.

Tavaszi hajnalok voltak ezek, az új, ébredő élet előhírnökei.

Ignat Sziszojics ott állott a meredek parton és az áradást nézte.

A nap pirosan, vidáman kelt a folyó mögött. Az áradás és a széles víztócsák felett a gomolygó pára rózsaszínű ködként lebegett a ragyogó messzeségben. A földesúri földek fehér topolyafái, a falvak szélmalmai és templomtornyai remegve tünedeztek fel a szántóföldeken túl, a pára mögött.

Nem messze, merítőhálóval a kezében, zsákkal a vállán, Muha apó lépkedett. A merítőháló olyan magas volt, hogy úgy látszott, az öreg sem bírja. De Muha apó mégis ügyesen bedobta a vízbe és az erőlködéstől meghajolva magafelé húzta. Ki tudja, hányadszor vetette be az ár ellen. Nagy erőfeszítéssel dőlt a hosszú rúdra, vízbenyomta, aztán magához húzta, majd felemelte és a partra fordította a hálót. Fenékjáró küllő* és hering hullott ki belőle.

— Na, hogy megy a halászat? Akad valami? — kiáltotta Ignat Sziszojics és megindult arrafelé. — Itt álldogálok, aztán gondolkodom, tán én is kivetem a hálót. Biztosan akad itt csuka is. Dehát igen nagy jégtáblákat visz a víz.

* Fenékjáró küllő: halfajta — *A szerk.*

— Hát ez bizony így van. Akkora jégtáblákat visz a víz, mint az Óceánon — helyeselt Muha apó. — Nézd csak, egy egész hombárt sodor, még a görény is ott van. Szörnyűség, ami történik.

Ignat Sziszojics a folyóra pillantott. A jégtáblán egy fából összetákolt fészert sodort az ár. A fészer ajtaja nyitva volt. Tetején sárgásszőrű, kicsiny állatka szaladgált.

— Bizony görény ez. Úgy kell neki. Legalább nem mászkál a tyúkok után — legyintett Ignat Sziszojics. Belenézett a parton heverő zsákba és csodálkozva mondta: — Ohó, de hiszen van itt neked csukád is.

Muha apó két csukát vett elő és odaadta Ignat Sziszojicsnak.

— Na, majd ebből hallevest főz a feleséged.

— A mi Násztyánk is elment az asszonyokkal. Biztosan fog ő is halat. Nézem, még utóbb áttöri a komám földgátját is a víz. Mennyi víz folyik el az idén. Rettenetes!

— Bizony nagy vizek járnak az idén. Akim atyánál elöntötte az udvart és elvitte a fészert.

— Az semmi! Az atamánnál a víz elérte a hombárt. Még elviszi a gabonáját.

Muha apó körülnézett és halkan mondta:

— Az lenne a legjobb, ha őt magát is elvinné az úristen. A gabona, az semmi. Eljön a nyár, akkor ismét az atamánnak, meg a Nyefednek lesz a legtöbb gabonája.

— Hát ami igaz, az igaz. Másnak a háború csak bánatot hoz, meg könnyhullajtást, ezek meg gazdagodnak. Nyefed cséplőgépet vett, az atamán meg aratógépet. Szerencsés emberek ezek, hiába. Irigylem is őket, uram bocsáss!

— Szó se róla... Nahát, én még kivetem egypárszor a hálót, hátha pontyot találok — forgolódott Muha apó és szemére húzva a vénségtől vörösre kopott prémsapkáját, a merítő háló után nyúlt.

Ignat Sziszojics megköszönte az ajándékot és elindult, hogy hazavigye a csukát a feleségének.

— Édesapám! — kiáltott utána Násztya.

A fiatalasszony tetőtől-talpig vizes volt. Vidáman mosolyogva vagy két tucat csukát vitt a kötényében.

— Ugyan hol fogtatok ennyit? Én ezt Muha apótól kaptam. Azért adta, hogy hallevest főzzünk belőle.

— Mi az Oszinovaja szárazérben fogtuk. Megyünk és látjuk, hogy ott vergődnek a csukák és még fel is ugrálnak a vízből. A jégtáblák meg egyre sűrűbben jönnek. Csupa jég a víz. Na, mi bementünk oda, aztán alig tudtuk kihúzni a hálót, annyira tele volt csukával.

— Nagyszerű lányok vagytok. Hát mi történt volna, ha magatok is ott maradtok a jégtáblák alatt. Menj csak minél hamarább haza, egészen kék vagy a hidegtől.

Marja ijedten támadt a lányára:

— Bolond vagy! Hiszen belefulladhattatok volna! Emlékszem, elmentem egyszer én is halat fogni egy barátnőmmel. Én hazajöttem ő meg ott maradt a jég alatt... Na, vedd már a hátadra a subát, amíg én megfőzöm a hallevest.

— Eh, meg kéne sütni azt a csukát, aztán leöblíteni egy pohárkával. Akkor lenne igazi sült csuka — célozgatott Ignat Sziszojics, de a felesége szigorúan rászólt:

— Majd odaverem én azt a te kopasz fejedhez! Akkor aztán igazi sült csuka lesz! — Majd békülékeny hangon mondta: — Ott a kamrában maradt valami karácsonyról...

Ignat Sziszojics jól tudta, hogy maradt egy kis pálinka, de előre nem látott alkalmakra tartogatta. Most úgy tett, mintha elfelejtette volna:

— Igazán?! Ni, én egészen elfelejtettem. Na, most éppen jó lesz...

— Úgy, szóval elfelejtetted? Legalább ne hazudnál öregember létedre... Na, fogd a kést, tisztítsuk meg gyorsan ezt a halat.

Ignat Sziszojics kétfelé simította megsárgult bajuszát, mintha már a pálinkaivásához készülődne. Ravaszul rákacsintott Násztyára. Násztya elmosolyodott és a ház másik végébe ment, hogy átöltözzék.

Mikor a halleves már készen volt, és néhány sült csuka már ott rotyogott a paradicsomos lében, az udvaron egyszerre csak megreccsent a kiskapu és felugatott a kutya. Násztya kinézett az ablakon. A lélekzete is elállt. A ház előtt, az ugrándozó kutyát simogatva, alacsonytermetű katona álldogált.

Násztya, mintha puskából lőtték volna ki, kifutott az udvarra, és máris ott csüngött Fegyka nyakán.

— Hát mégis hazajöttél! Mégis kivártunk! — mondogatta és sírva-nevetve simult oda Fegykához.

Hangjára kijött Ignat Sziszojics, meg a felesége is. Dorohovék portáján vidám zűrzavar támadt. Kis idő mulva annyi ember gyűlt a házba, hogy lépni sem lehetett.

Fegyka alig győzött válaszolgatni, kivel találkozott a falubéliek közül a fronton, vagy kiről hallott valamit.

— Grisa, aki Akim atyánál dolgozott, szemem láttára esett el. Ványka Lubenkovot teljesen kettévágta egy géppuskasorozat.

Ott ült a kemence mellett... Lesoványodott. Arcát benőtte a szakáll. Egyik lábát bambusz mankóra tette. Mellén, a szürke katonaingen ezüst Szent György-kereszt függött.

Az asszonyok nézték mozdulatlan lábát, és a keresztet, a fejüket csóválták. Talán azért, mert sajnálták, vagy csodálkoztak, hogy ő az első ember, aki élve tért vissza a frontról. Csak Násztya nem törődött se Fegyka sebesült lábával, se az ezüst kereszttel. Boldogan mosolygott, hol egy pihét vett le durva vászonmundérjáról, vagy a homlokára hulló hajfürtjeit simította félre, vagy szeretettel simogatta szakállal benőtt, érdes orcáját.

A katonafeleségek megértették örömét és együttérzően mondogatták:

— Te szerencsés vagy! Ha sebesülten is, de mégis csak visszajött, hál'istennek! Az én férjem pedig, ki tudja hol van?!...

— Bárcsak hazajönne az uram, ráncbaszedné a gyerekeket. Akárhogy is, csak jönne már haza! Még ha sebesült is, hiszen úgysem esküvőre megyek vele.

Marja a tűzhely mellett sürgölődött. Halat sütött, derelyét főzött. Ignat Sziszojics pedig átment a korcsmároshoz egy üveg pálinkáért. Az egész szobát betöltötte a kötözőszer, a katonaruha szaga. Ez minden katonafeleségben félelmet keltett, de valahogyan meghittnek is érezték. Fegyka magába szívta a sült, a savanyúkáposzta, és a szárított tehéntrágya füstjének szagát. Alig hitte el, hogy szülőföldjén van, otthonában. Ezek az illatok voltak számára a legkellemesebbek a világon.

Egész nap sűrűn nyitogatták Dorohovék házának ajtaját. Eljöttek mindazok, akiknek hozzátartozójuk volt a háborúban. Sőt, még a szomszéd faluból is jöttek emberek. Fegyka mesélt a háborúról, meg arról, hogy az orosz katonák néha ágyúk, gránátok, töltények nélkül mentek rohamra a japán gépfegyverek ellen és hősiesen haltak meg Mandzsúria végtelen, kiaszott pusztáin.

— Ha nekünk mindenünk volna, na meg egyes tisztek nem szöktek volna meg a katonáktól, már rég egyetlenegy japán sem lenne Mandzsúriában. De hát! — tárta szét rövid karját. — Lám, egyszer a mi századunk is rohamra ment, de töltényünk alig volt. Kinek három, kinek öt, de ez volt a legtöbb. Aztán milyen támadást lehet csinálni töltény nélkül? A japán meg ropogtatja a géppuskát, hogy csakúgy dől a nép, mintha kaszával vágnák. A mi tisztünk pedig, amíg a lövészárokban álldogáltunk, ott forgolódott körülöttünk, de amikor „Hur-rá-á-át!" kiáltva rohamra mentünk, hátul maradt. Mi aztán kivertük a japánokat a lövészárkokból, de hogy tovább mit tegyünk, milyen célt kövessünk: menjünk egyenesen előre, vagy inkább kerüljük meg az ellenséget? Senki sem tudta. Ott ültünk a lövészárokban és szívtuk a

japánok dohányát, mivelhogy nekünk nem volt. Egyszer csak aztán a japánok kezdtek minket ágyúból lőni. „Simózának" hívják azt a veszélyes japán ágyút. Amint lőnek vele, az ember a fényes napvilágot se látja tőlük. Mindnyájunkat elpusztítottak volna, de én meg az egyik bajtársam felemelkedtünk és nagyot kiáltottunk: „Orosz katonák, csak nem fogunk itt úgy ülni, mint a tyúkok? Előre! Oroszországért!" A japánokra vetettük magunkat és megint továbbkergettük őket. Csakhogy senki sem támogatott minket, erre mi is visszavonultunk... Én, meg az a bajtársam, a támadásért György-keresztet kaptunk. Na, aztán a japánok eltalálták a lábamat. Lám, ilyen az a háború. Hej, csak lett volna olyan felszerelésünk, mint a japánoknak... De mit is beszéljek erről?! — Fegyka legyintett és haragosan befejezte: — Nincs mivel harcolnunk, nem is képeztek ki bennünket úgy, ahogy kell és a parancsnokaink is olyanok, hogy...

Fejüket lehajtva, hogy bele ne üssék homlokukat az ajtófélfába, Kalina atamán lépett be Nyefed Mironoviccsal. Mindketten sapkájukat levéve, keresztet vetettek.

— Hát, jónapot kívánunk mindenkinek ebben a házban, a kedves nászomnak és nászasszonyomnak! Látom, hogy drága vendégetek van, akit Szent György-kereszttel tüntettek ki — szólalt meg Nyefed Mironovics.

— Jó egészséget, Fjodor Fomics! Gratulálok a kitüntetéshez. Látom, nem hoztál szégyent Kundrjucsevkára és tisztességgel szolgáltad a cár-atyuskát — mondta éles, pattogó hangon Kalina, mintha vezényelne, és kezet nyújtott Fegykának.

— Jóegészséget, Vaszil Szemjonovics. Az orosz katona sohase marad szégyenben — válaszolta Fegyka.

— Jól mondtad, derék legény vagy! — helyeselt Kalina. — Talán altiszttté neveztek ki?

— Feljebb is vittem volna, de átlőtték a lábamat. Még egy medállát kell kapnom.

— Derék legény vagy, Fjodor! — dicsérte meg Nyefed Mironovics. — Ebből az alkalomból le kell hajtani egy pohárkával! Hallod-e nászasszony, küldd el Násztyát hozzám az üzletbe, hadd hozzon onnan valamit. Mondja meg a feleségemnek, én küldtem!

— Ignat már elment — válaszolt Marja.

— No, azt Ignat hozza, ezt meg mi ketten az atamánnal.

— Helyes beszéd! — bizonygatta Kalina. Elővett egy ötrubeles bankót és átnyújtotta Fegykának: — Cigarettára, a társadalomtól... Megparancsolom, hogy hősi magatartásodért földjuttatásban részesülj. Kár, hogy nem vagy kozák. Így kell helytállni a

trónért és a hazáért, nem úgy mint mások, bár kozákok, aztán mégsem... — jegyezte meg Jegor Dubovra célozva.

Ismét Dorohovékról beszélt az egész falu. Ignat Sziszojics megnyerte az atamán tiszteletét és még az öreg kozákok is köszöntek.

2

— Na, feleség! Most aztán az egész familiánkat tisztelik! — mondta egyszer Ignat Sziszojics. — Ha így megy továbbra is a dolog, és ha földet is adnak, nagyot ugorhatunk előre. Nem kell félnünk se bánattól, se szegénységtől. Nem tudom, mennyi földet juttat az atamán, de most majd Fegykával együtt húsz gyeszjatyinát is megmunkálunk. Ha az isten megsegít és jó termést ad, talán veszünk egy kis lovacskát, vagy valamilyen gépet és nem élünk majd rosszabbul, mint a többi rendes ember.

Marja nagyot sóhajtott. Hányszor hallotta már ezeket a szavakat.

— Aztán megkérdezted-e Fegykát, mennyit tud vetni a fél-lábával? — kérdezte az asszony.

— Hát aztán, mit számít a lába? Majd begyógyul. A sebesült láb nem hátrány, hanem, ha tudni akarod, még hasznot is jelent. Ezért kapta Fegyka a Szent György-keresztet, a kitüntetésért pedig nekünk is tisztelet jár. És földet is kapunk! Majd eszedbe jut még a szavam... De aztán...

Marja harag nélkül félbeszakította:

— Aztán semmi sem lesz! Már itt az ideje, hogy abbahagyd ezeket az álmokat! Még egyetlenegyszer sem váltak valóra!

Ignat Sziszojics nem haragudott meg, nem húzta össze szemöldökét komoran. Semmit sem felelt: „Egyszer se váltak valóra az álmaim... Igaza lehet. Talán mégis itt az ideje, hogy abbahagyjam. Ne törjem a fejem mindenféle terveken, hanem éljek, ahogy lehet!" — gondolta, de meggyőződés nélkül csak ennyit mondott:

— Úgy, úgy, mama, úgy, de az ember nem élhet tervek, álmok nélkül. Ha gondolkozol, az életet is szebbnek tervezed és több kedved lesz az élethez!

— Hát csak tervezgess! Leon és Iljusa is más életről tervezgetnek, és törik magukat utána, de te a tervezgetésen túl egy lépést sem teszel.

— Csakhogy Iljusa a vőnk, képzett ember, sőt már Leon is sokat tanult. De mi? Én talán nem mennék szívvel-lélekkel az új élet felé? De hogy mehetek egyedül? Mindnyájunknak, minden parasztembernek egyszerre kell harcolni az új életért. Akkor aztán minden máskép lesz!

Marja szomorúan mosolygott.

— Más nem marad számodra, mint hogy nyakadba akaszd a koldustarisznyát.

De ez egyszer Ignat Sziszojics megharagudott. Már hogyne haladhatna ő együtt a néppel, ha minden paraszt felkel harcolni a jobb életért?

— Hát minek tartasz engem, mi? Talán éppen én leszek az első, aki fellázadok! Csak várj egy kicsit! — mondta hevesen és csendesebben hozzátette: — Ha tudni akarod, Leon és a többi munkás már lázadozik! Mert a parasztnak is, a munkásnak is egyformán rossz a sorsa! A cár pedig fegyverrel pusztítja a népet! Hát meddig lehet ezt tűrni? Mi? Azt hiszed, semmit sem értek? Mindent értek, és mindent látok, mama. Ezért állok Leon mellé!

Marja hallgatott. Még sohasem hallott ilyen szavakat Ignat Sziszojicstól. Nem tudta, mit feleljen.

Fegyka is egészen másképp nézte most az életet, mint azelőtt. Nem igen beszélt erről... Megelégedett azzal, hogy a háborúról mesélt. De nem mondott el mindent a háborúról, és nem beszélt mindenkivel egyformán. Sok mindent hallott, de nem értett meg mindent. El akart utazni Leonhoz, hogy tanácsot kérjen tőle. „Az majd mindent megmagyaráz, mi miért történik most, és nekünk, parasztoknak mit kell tennünk?" — döntött magában. Ignat Sziszojicsnak is szólt erről.

Öt nap múlva Ignat Sziszojics befogta a lovakat, és az állomásra vitte Fegykát. Útközben arról beszéltek, milyenek a kilátásak tavaszra, a katonafeleségek pusztuló földjeiről, megemlékeztek Jegorról és Sztyepánról, de furcsa volt, hogy egyik sem szólt arról egy szót sem, mennyi gabonát kellene bevetni, és hogyan gazdálkodjanak tovább. Fegyka arra várt, hogy Ignat Sziszojics szóljon, de az öreg nem tudta rászánni magát, hogy elsőnek hozza szóba.

Az út még sáros volt és itt-ott tócsák csillogtak. Magányos, megfeketedett szalmakazlak tűntek föl, kerítésként álldogáltak a napraforgószárak. A nedves, fekete föld, és a napon csillogó víztócsák izgató, tavaszi illatokat leheltek.

Fegyka a csendes, ködös pusztát nézte, a végtelen kopár földet és végülis megkérdezte:

— Na, kedves apám, mi nagyon szépen megtanácskoztunk mindent, de ami a legfontosabb, arról nem beszéltünk, arról hallgattunk. Jön a tavasz, az emberek hamarosan hozzáfognak a vetéshez. Hogyan gondolja a dolgot? Hiszen maga mindent olyan szépen kitervez előre, hogy szinte örül az ember lelke...

Ignat Sziszojics, amikor meghallotta a „kitervez" szót, minden kedvét elvesztette, hogy a gazdaságról beszéljen. „Világos, hogy

már beszélt a feleségemmel" — gondolta és késlekedett a feleléttel. Nagyon is jól látta: a veje nem az az ember, aki volt. Egészen megváltozva jött vissza a frontról. Mindent közömbösen, hidegen szemlél. Sőt még a hombárba is csak a harmadik napon nézett be, nem mindjárt megérkezésekor, az első órában. Inkább csak az illem kedvéért járkált ide-oda. „Mintha kicserélték volna ezt a legényt! Fegyka és mégse Fegyka!" — csodálkozott Ignat Sziszojics és Leon jutott eszébe. „Csak nem egy úton haladnak? Pedig mégis egy úton. Isten látja, nem tévedek!" — fejezte be gondolatait és kelletlenül válaszolt:

— Úgy látszik, összebeszéltetek a mamával. Már ő is bölcselkedett azon, hogy én előre jól ki tudok tervelni mindent. Csakhogy, mondja, ettől még semmi sem akadt a gabonás-ládában... Hát persze, a rendes emberek már a tavaszi munkához készülődnek. Én sem ültem ölbetett kézzel. Úgy gondoltam, húsz gyeszjatyina földet vetek be — ravaszkodott Ignat Sziszojics. Kis ideig hallgatott, majd folytatta: — Lám, te is megérkeztél és egy szóval sem említetted meg a gazdaságot. Ezért hallgattam én is. Persze, hogy van tervem. Terv nélkül nem élhetünk.

Fegyka azt sem tudta, nevessen-e vagy bánkódjék, mikor apósa sértődött szavait hallgatta. Hogy ő, a tősgyökeres, igazi paraszt, aki a síkságon nőtt fel, és a mezei munkában férfiasodott meg, ne akarjon szántani-vetni? Vetni akar, sokat akar vetni! Szeret vetni, és akar vetni: hiszen ebben rejlik életének értelme. „De hiszen az apósomnak nincs hol vetnie. Nincs földje. Hát nem érti ezt az öreg?"

Így gondolkozott Fegyka és ezt meg is mondta, de Ignat Sziszojics bizonytalan hangon érvelt:

— Az atamán megígérte, hogy földet hasít számodra jutalmul a Szent György-érdemrendért — jelentette ki. — Aztán bérelhetsz is annyit, amennyit csak akarsz, hiszen van most bőven műveletlen föld.

— Műveletlen?... Miért műveletlen és miért kell érte bért fizetnem? Lehet, hogy az atamán a Szent György-keresztért kihasít nekem vagy egy gyeszjatyina földet, de magának miért nem ad? — kérdezte Fegyka. Aztán váratlanul így folytatta: — Apám, én most mást akarok. Azt, hogy magának is állandó földje legyen. Annyi, amennyit győzünk az erőnkkel. Azoktól kell elvenni a földet, akiknek sok van: a földbirtokosoktól és a többi gazdagoktól.

Ignat Sziszojics már hallotta ezeket a szavakat Csurgintól, Leontól, de sohasem hitte volna, hogy Fegykától is hallja. Hitetlenkedve nézett rá.

— Elvenni? Erőszakkal?

— Erőszakkal!

Ezzel be is fejeződött a beszélgetés a gazdasági tervekről. Sőt, most Ignat Sziszojicsnak valóban nem is voltak ilyen tervei. Inkább szokásból beszélt róluk, mert egész életében arról ábrándozott, hogy kikászolódik a nyomorból.

3

A tavasz újra fellobbantotta a parasztok vágyát a föld után. A mozgalom hulláma elérte Jaska és szomszédai udvarházát is. A parasztok kivágták Csernopjatov erdejét. Jakovnál megrongálták a mezőn a hófogó pajzsokat és ismét keréknyomok látszottak a lezárt dűlőúton. Andrej két parasztnak elvette a lovát, de az apja odament hozzá és ezt mondta:

— Mi az, Andrej? Hát van bőr az arcodon, te kutyafajzat, hogy így jársz el édes véreiddel? Egészen eladtad magad a gazdádnak? Hát én azt mondom neked a többiék nevében is: vagy visszaadod a lovakat, vagy felrepül a vörös kakas a házad tetejére!

Andrej dühösen nézett apja haragos arcába. Hallgatott, de aztán megparancsolta az egyik béresnek, adja vissza a lovakat a parasztoknak.

Csak Frenyint nem nyugtalanította senki. A parasztok mindössze arról beszélgettek, hogy a régi feltételek mellett nem bérlik a földjét. Az öreg földbirtokos gondolatban így válaszolt nekik: „No, kedveskéim, majd beszélünk erről. Isten segítségével az események majd a rendes kerékvágásba lendülnek és a vágyaitok lecsillapulnak. Lehetséges, hogy minden a régiben marad. Igen, a régiben..." — De azért átment Jakovhoz, hogy megkérdezze a véleményét.

Jakov meghallgatta és azt tanácsolta, ne törődjék azzal, amit a parasztok beszélnek.

De Frenyin aggodalmaskodott:

— Hátha lemondanak az én földemről, és aztán Csernopjatovtól bérelnek, vagy valaki mástól — kérdezte — akkor aztán miből élek?

— De hiszen megegyezhet Csernopjatovval, meg a többi földbirtokossal és egységes bérleti díjat szabhatnak meg. Én például így jártam el tavaly a liszt, a vaj és a gyapjú árával. Ha a helyzet rosszra fordul, akár meg is vásárolhatom minden földjét — fejezte be váratlanul, és feszülten figyelte, mit mond erre az öreg földbirtokos.

Frenyin elővette dohányos szelencéjét, szippantott a dohányból, tűsszentett és csak úgy válaszolt:

— Az első ajánlatot megfogadom, a másodikat nem. Még nem vesztettem el egészen az eszemet, hogy féláron adjam el a földet,

mint ahogy a zongorát adtam el magának. De ha önkényesen vetik be, akkor majd gondolkozom az ajánlatán — mondta és ravaszkodó, sanda pillantást vetett a karosszékben ülő Jakovra.

Jakov keresztbevetett lábát himbálva mosolygott: „Úgy látszik, mégsem vagy olyan nagyon ostoba" — gondolta.

— Bocsásson meg, azt már nem! — válaszolta. — Éppen elég bajom van. Lám, ellopták minden hófogó pajzsomat és nem tudom még, mi lesz ennek a folytatása.

— Hófogó pajzs? — kiáltott fel Frenyin megvetően és izgettmozgott a karosszékben. — Mi az, hogy hófogó pajzs? Inkább hombárjaira gondoljon, kedvesem, a malomra, meg az olajütőre. Ott proletárok dolgoznak. Azok pedig nem parasztok. Magának a proletariátussal van dolga. Engem csak a paraszt érdekel. De azt akarom mondani: hátha jó lenne, ha megrendezném azt a bizonyos bankettet és a nép bajairól beszélnénk? A parasztok talán tudomást szereznek ezekről a beszélgetésekről és hátha meginognak egyben-másban. Hogy pedig megtudják azt, ami érdekli őket, szeretném, ha ön szólalna fel, mint főszónok. Mit szól ehhez az ötletemhez?!

— Nagyszerű! — válaszolt Jaska gondolkozás nélkül. Aztán arról tanácskoztak, hogyan rendezzék meg a bankettet.

Mikor Frenyin elment, Jaska behívta Andrejt és megparancsolta neki, hogy állítsa össze a tekintélyesebb munkások névjegyzékét, akiknek némi fizetésemelést kell adni, hogy ne engedjék meg a malom és a gyár leállítását.

Okszána éppen akkor jött be a dolgozószobába, mikor Jakov Frenyin bankettjére készült és beszéde vázlatát állította össze.

„A mi feladatunk: segíteni a nép ama törekvését, hogy a lakosság minden rétege sokkal szélesebbkörű társadalmi tevékenységet végezhessen.

A mi követeléseink: az alkotmány, amely biztosítja *a)* az összes szabadságjogokat, *b)* az általános választójogot, *c)* a köztársaságot, a parlamentet, *d)* népi származású, tapasztalt szakemberekből álló minisztériumot és az uralkodó jogaival felruházott, teljhatalmú minisztertanácsot" — írta.

Okszána könyvvel a kezében odament az asztalhoz. Felvett egy teleírt papirost és elolvasta: „A parasztok felé a következő politika követendő: a cári család, az egyház és a földesurak földjének egy részét át kell adni a faluközösségeknek, féláron, hosszúlejáratú kedvezményes megváltással, a maradék összeget fizesse az állam. Ne ismételjük meg a föld kihasításánál történt hibákat."

— Jakov, azt tanácsolnám neked, ne foglalkozz ilyen „politikával" — mondta szelíden.

— Úgy gondolod, nem lesz semmi eredménye? — kérdezte Jaska anélkül, hogy feltekintett volna a papirosról. Aztán rágyujtott egy cigarettára és kijelentette: — Nincsen igazad, ha azt hiszed, hogy minden földbirtokos egyforma. Elismerem, az olyanok, mint Frenyin és Csernopjatov semmit sem csinálnak. De másfélék is vannak Oroszországban. Egyébként örömmel meghallgatnám a véleményedet. Hiszen te tanulmányoztad ennek a kérdésnek az irodalmát, én meg... — kezét széttárta — ...én meg képzetlen vagyok.

Okszána leült a díványra és kinyitotta a könyvet.

— Annyit beszéltem erről a témáról, amíg férjhez nem mentem, hogy egészen belefáradtam. Nem szívesen térnék rá vissza. Hadakozzatok, harcoljatok, ravaszkodjatok. Én nem hiszek sem a ti liberális fenyegetőzéstekben az önkényuralom ellen, sem mások fenyegetéseiben. Mindez nem új dolog, mint ahogy az sem lesz új, ha valamennyiőtöket becsapnak.

Jakov felállt. Kezét a zsebébe süllyesztve fel-le sétált a dolgozószobában.

— Ostobák lennénk — jelentette ki — ha megengednénk, hogy a cár nekünk, Oroszország új társadalmi erőinek, a fejünkre üssön. Olvastad a cárnak Buligin miniszterhez intézett levelét? Nos, hát éppen ebbe a törvényelőkészítő dumába akarnak beválasztani engem a földesurak. — Jaska önelégülten mosolygott. — Frenyin éppen a napokban mondta.

Okszána vállatvont.

— Lehet, hogy valami megegyezésre juttok a cárral, de értsd meg, nem ti vagytok a főerő. A nálunk kezdődő forradalom fő hajtóereje a proletariátus és a parasztság.

— Én meg úgy látom, drága kis feleségem, az ügyes politika abban rejlik, hogy minden politikai mozgalomból hasznot kell húzni. Ez a politikus művészete, ha tudni akarod — mondta Jakov oktatóan és a díványra ült.

— Igen, Fouché, Cavaignac, Bismarck művészete. Másszóval a nép becsapásának is nevezhetjük — jelentette ki Okszána.

— Leon szempontjából nézve a dolgot, igen, de az enyémből nézve, nem.

— Én a saját szempontomról beszélek.

— Ezt te Pétervárott a politikai megbeszéléseken hallottad és összeolvastad a foradalmi könyvekből. Csak azt tanácsolhatom, ezt is, azt is felejtsd el, kedvesem, ha már az isten is úgy akarta, hogy mi összeházasodjunk — mondta Jaska jóakaratúan.

— Arra nem gondoltam, hogy a férjem meg fogja követelni tőlem, tagadjam meg életszemléletemet — válaszolt nyugodtan Okszána, a könyvet lapozgatva.

Jakov elkomorodott, de meggondolva a dolgot, csupán önmagának mondta: „Csak nem fogunk ilyesmi miatt veszekedni, mint Leon és Aljonka? Hiszen Okszánát, mint embert szeretem és semmi közöm az életszemléletéhez!" Odahúzódott feleségéhez, átkarolta és megcsókolta.

4

Farsangkor Okszána Novocserkasszkba utazott Uljána Vlagyimirovnához. Útközben azonban elhatározta, egy napot Jugorinszkban tölt, hogy meglátogassa Leont. Este volt, mikor leszállt a vonatról. A pályaudvar mellett kocsit fogadott.

Kis ideig a főúton haladtak. Az út nagyon sáros volt. Kicsiny patakokban csörgedezett az olvadó hó. A kocsi ide-oda billegett a tócsákban. Okszána Leonnal való találkozására gondolt. Vajjon hogyan fogadja őt, a földbirtokos Zagorulkin feleségét?

— Bocsánatot kérek, de messzire megyünk még? — kérdezte a kocsis.

Okszána felrezzent gondolataiból. Oldalt pillantva megismerte a házat, ahol Rjumin élt.

— Álljon meg! — mondta akaratlanul a kocsisnak, de abban a pillanatban fel is tette a kérdést magának: „Minek?"

A kocsis a főbejárat mellett állott meg.

Okszána fellépdelt a veranda lépcsőjén és határozatlanul megállott. „Nem, nem kell... ámbár... talán mégis be lehetne menni egy pillanatra" — töprengett. Aztán eszébe jutott, hogyan futott fel azon az esős éjtszakán a lépcsőn, hogyan nyitott ajtót Rjumin, s miként beszélgettek utoljára... Megpillantotta a csengő fehér gombját és gyorsan becsengetett.

A nyitott ajtóban szobalány jelent meg.

— Leonyid Konsztantyinovics otthon van? — kérdezte Okszána.

— Nem lakik itt — válaszolt hidegen a szobalány.

Okszána zavarba jött.

— Nem értem — szólalt meg újra.

— Rjumin mérnököt elbocsátották a gyárból — adta meg a felvilágosítást a szobalány.

Okszána lehajtotta fejét, aztán lassú léptekkel a kocsihoz ment. „Elbocsátották? Lebukott? Talán Leont is letartóztatták" — jutott eszébe. Izgalom fogta el.

Beült a kocsiba és megparancsolta a kocsisnak, hová hajtson, aztán gondolataiba mélyedt. Esküvője óta először jutott eszébe mindaz, ami vele az utóbbi években megtörtént és először szólalt meg lelkében valami bűnbánathoz hasonló érzés.

Aggodalommal ért Leon házához.

Aljona örömmel fogadta. Elhalmozta kérdéssel, hogy s mint élnek Jaskával. Okszána azt válaszolta: „Jól", aztán sorjában megkérdezte:

— Leon nincs itthon? Talán történt valami?

Aljona arca elsötétedett, fekete szemöldöke megrezzent, és sértődött hangon válaszolt:

— Nincs. Bujkál a hatóságok elől... már háromszor, hol a kozákok, hol a rendőrség járt itt érte. Hogy mi van itt megint! Az egész gyár fellázadt. A munkások tüntettek, végigvonultak az egész városon. A kozákok szétverték őket.

— Most mindenütt ilyesmi történik, minden gyárban.

— De mikor fejeződnek már be végre ezek a lázongások és mikor lesz már nyugodt élet? — kérdezte Aljona.

Okszána ránézett elkínzott, sápadt arcára és hallgatott... Mit is mondjon, mikor látta, milyen nehezen viseli el Aljona az életét. Semmivel sem tudja megnyugtatni.

Este kettesben elmentek Jermolajicshoz, s vele együtt sokáig kerülgettek ide-oda, valahol a telep szélén, s mikor meggyőződtek, hogy senki sem követi őket, odamentek a földkunyhóhoz, ahol Leon élt.

Okszána belépett a kunyhóba, és megpillantotta testvérét, soványan, komoran. Okszána szívét fájdalom szorította össze. „Így telnek az évek nyomorúságban és reménytelenségben a holnapért. Csak folytatja a magáét, és nem hagyja abba, nem bánja!" — gondolta.

— Na, jóegészséget, remete! — szólalt meg és igyekezett vidámnak látszani. Meg akarta csókolni, de Leon idegenkedve nézett rá, drága ruhájára és barátságtalanul elfordult.

Okszána mindenre elkészült, mégsem várta ezt a barátságtalan, hideg, sőt ellenséges fogadtatást. De elviselte türelemmel. Kíváncsian nézett jobbra-balra és tréfás hangon mondta:

— Kicsit elvadultál itt. Nem unalmas?

— Te nyilván unatkozol Jaska palotájában — mondta ellenségesen Leon. — De én? Én együtt élek a néppel, és nem panaszkodom sorsomra.

— Persze, persze, te a nép boldogságáért kész vagy feláldozni saját boldogságodat és az élet minden kényelmét — Okszána nagyot sóhajtott. — Csakhogy én arra a gondolatra jutottam, hogy a népnek nincs szüksége ezekre az áldozatokra. És én nem is tudnék úgy élni, ahogy te...

— Neki teljesen mindegy, hogy él, min alszik, és milyen asztal mellett ül — jegyezte meg Aljona.

Leon fejét csóválva nevetett.

— Mi az, hadjáratot indíttok ellenem? Ahelyett, hogy a családi élet előnyeiről beszélnétek. Inkább lekváros derelyét hoztatok volna, meg sajtot. Hiszen farsang van...

Aljona az asztalra állított egy kis fazekat tejfellel, meg kibontotta a kis ételes batyut, melyben az élelmet hozta. Itt a puha kendő alatt meleg palacsinta volt. Okszána is felbontotta csomagját. Finom zsúrkenyér, sütemény és cukorka került elő. Leon vett egyet a palacsintából, a tejfelbe mártotta, és evett.

— Mi ketten, Leonid Konsztantyinovics meg én nem fogunk megharagudni, ha minél gyakrabban hoztok ilyesmit. Csak éppen nekünk nagyobb falatokra van szükségünk, ami erőt ad az embernek, inkább kenyérre, mint ilyen nyalánkságokra — tréfálkozott és a sütemény felé intett.

— Ah, hát ti ketten laktok itt, Rjumin mérnökkel? Erre nem számítottam! — kiáltott fel Okszána csodálkozva és örömmel. Levette mókusprémmel bélelt bundáját és megszokott mozdulataival igazította meg ruháját.

Leonnak feltűnt, hogy mennyire felvidult húga, és ezt gondolta: „Későn érdeklődsz Leonid Konsztantyinovics iránt."

Felvett egy csokoládés bonbont, megforgatta, kihámozta a csillogó sztaniolpapirosból és komoran mondta:

— Hát igen. Ez a te eszményed, hugom: csokoládés cukrászsütemény, aranyos csomagolásban. Most már csak téged kell bearanyozni, hogy az egész alakod ragyogjon.

Okszána elpirult. Ajka megremegett a sértődöttségtől. Ledobta kicsiny sapkáját. Gőgösen felvetette fejét és megkérdezte:

— Szóval ezért nem jöttél el a lakodalmamra?

— Nemcsak ezért — válaszolt Leon, de nem nézett rá. Lassan újra becsomagolta a cukorkát.

— Én azért jöttem, hogy meglátogassalak; nagyon örülnék, ha elmondanád, hogyan élsz és mit csinálsz? — mondta lágyan a huga.

Leon fáradt tekintettel nézett rá és keserűen nevetett.

— A földbirtokos felesége érdeklődik az én forradalmi munkám iránt? Fából vaskarika.

— Testvéred vagyok, s ezért érdeklődöm, hogy élsz — folytatta Okszána ugyanazon a békülékeny hangon.

Leon öklével nagyot ütött az asztalra, felállt:

— Most nem mondasz igazat! Választottál! A földesúr felesége nem lehet az én testvérem! — jelentette ki szigorúan és le-fel sétált a szobában.

Okszána lehajtotta fejét. Igen, erre számíthatott. Igen, ezt várhatta. Szótlanul nyúlt prémes köpenye után.

Aljona elvette tőle a bundát.

— Tehát mindez Jaska miatt? — kérdezte Leontól. Hangja remegett a felindulástól.

— Igen — válaszolta Leon. — Ellene vagyok az ilyen házasságnak. Ellene vagyok Jaskának, meg az apádnak is, ha tudni akarod!

— De miért? — kiáltott fel Aljona kétségbeesetten. — Mi rosszat tett neked az apám és nektek mindnyájatoknak, Dorohovéknak?!

— Ne lármázz itt nekem! — szakította félbe Leon. De ez még csak jobban bosszantotta Aljonát. Minden eszébe jutott mindaz, amit átélt, amióta férjhezment, mindaz a harag, amit Leonnal szemben érzett és hevesen kiáltotta:

— Hát ki vagy te, hogy mindnyájunkat, az egész családomat gyűlölöd?

— Aljona, ha a feleségem vagy... — vágott ismét a szavába Leon, és a kunyhó közepén megállott.

— Még hogy a feleséged vagyok!? — Aljona keserűen mosolygott és ismét felemelte hangját: — Neked nincs feleséged! Te emberszámba sem veszel bennünket! Még az édes testvéredet is elköröd magadtól miattunk! — Aztán Okszánához fordult: — Nincs mit beszélnünk vele, Okszána, ő most már benned is ellenséget lát. Mindenki ellensége, aki ellentmond neki. Dehát ő maga tulajdonképpen kicsoda?!

Leon odalépett hozzá és erősen megragadta karját:

— Aljona, menj haza! Ez a lárma még majd ide hozza a rendőröket.

— Hát csak jöjjenek, ha annyira mindnyájunk ellensége lettél! Legszívesebben köpnék mindenre! Nekem teljesen mindegy! Úgyis tönkretetted az életemet.

— Aljona!... menj innen! — mondta durván Leon.

— Mi az, kikergetsz? Engem? Te paraszt, te! Te átkozott, ágrólszakadt csavargó!

Felvette kabátját és gyorsan elment.

Leon egy darabig ott állott a kunyhó közepén, majd leült a priccsre. Elővette dohányos dobozát. Okszánának eszébe jutott, hogy cigarettát is vett számára. Elővette karmantyújából és odanyújtotta. Leon arca sápadt volt, keze remegett az izgalomtól. Nem gyújtott rá azonnal a cigarettára. Okszána megsimogatta érdes, csontos vállát:

— Nyugodj meg, Ljova. Aljona heveskedett egy kicsit... De neked sem szabad így beszélned.

Rjumin mérnök lépett be a kunyhóba. Sietett. Izgatottan mondta:

— Igyekezz gyorsan, Leon! Azonnal távoznunk kell! — s csak azután vette észre Okszánát, miután felvette a szemüvegét.

Egy óra múlva a rendőrség rátört a földkunyhóra. Átkutatták az egész udvart, de Okszána, Leon és Rjumin már messze bent jártak a pusztában. Vállukra vetett zsákban vitték a betűket és az illegális könyveket. „Talán valóban becsapom önmagamat. Háromszor is ránktört a rendőrség az Obuhov-gyárban, de mégis jártam az összejövetelekre" — gondolta Okszána.

A pusztát elöntötte a holdfény és épp úgy, mint a tengeren, csillogó utat húzott végig a havon egészen a látóhatár széléig, a villódzó, beláthatatlan, széles síkságon.

Amikor Leon kissé előre ment, Rjumin csendesen megkérdezte:

— Okszána, hogyan történt mindez? Hiszen mintha már mindent tisztáztunk volna egymással, aztán hirtelen...

— Majd később, Leonyid Konsztantyinovics.

— Nem tudom, mi lesz később velem, Okszána — folytatta Rjumin izgatottan: — Lehet, hogy igen gyorsan lefognak. Csak egyet mondjon nekem: mivel magyarázza meg, hogy miután visszautasított engem, megszakította a kapcsolatot velünk szociáldemokratákkal? Csak nem valami meghatározott politikai rokonszenv, vagy ellenszenv volt az oka a maga választásának?

Okszána megállott. Levette válláról a zsákot az illegális könyvekkel és letette a földre. Zsebkendőjével megtörölte verejtékes homlokát, és áthatóan nézett Rjumin arcába, aki szintén levette a zsákot a válláról és ott állott Okszána előtt. Az asszony úgy látta, hogy sima arca most férfias, energikus.

— Nem akartam elhagyni magát — válaszolt az asszony. — De erről most már késő beszélni, Leonyid. Földbirtokoshoz mentem feleségül és nem tarthatok magával. Teljesen más ember vagyok, mint maguk.

Rjumin összekötötte a két zsákot és a vállára dobta, aztán karonfogta Okszánát.

— Érzem, Okszána — mondta csendesen — hogy maga visszatér. Várni fogom ezt a napot...

Okszána kivett karmantyújából két százrubelest, és észrevétlenül belecsúsztatta Rjumin zsebébe. Aztán maga karolt a férfiba és megindultak az előttük csillogó, végtelenbe táruló messzeség felé.

Második fejezet

1

A Buligin által indítványozott tanácskozó Duma összehívásával kapcsolatban a liberális polgárság és a liberális földesurak új banketteket rendeztek. Bizonyos értelemben győztesnek érezték magukat és a banketten elhangzott beszédekben a cár leiratát az eljövendő nagy reformok első fecskéjének nevezték. Rjasin az összejöveteleken gyakorlati célszerűségről beszélt, Kulagin pedig már a küzdelem legális formáinak előnyéről és a liberálisokkal való szoros szövetségről.

Leon a farsang utolsó hetében Csurginhoz utazott, hogy megbeszélje vele, mi legyen a bizottság irányvonala az előállott új helyzetben. Mikor Varja megpillantotta, csodálkozva, hangosan felkiáltott, majd nekilátott, hogy palacsintát süssön. Leon megmosakodott, fehérneműt váltott, megborotválkozott. Még egy óra sem telt bele, máris az asztalnál ült és erősen uralkodva az illetlenségig hatalmas étvágyán, egyik palacsintát a másik után tüntette el. De Varja mindig újakat és újakat hozott. A palacsinták puhák, melegek voltak, füst és friss vaj illatát árasztották.

Leon csak nagysokára csillapította le étvágyát. Mikor jóllakott, hátradőlt a székén. Érezte, hogy kerülgeti az álom.

— Egyél, van bőven — mondta Varja, miközben nagy halom palacsintát rakott az asztalra. — De talán feküdj le egy kicsit.

— Köszönöm, hugom — mosolyodott el Leon, megrázta magát és felemelkedett az asztal mellől. — De mi van a gazdával? Talán mulat valahol?

— Egész reggelig olvasott. Aztán jóllakott palacsintával és azt mondja: „Megyek biliárdozni, vagy az orvossal vitatkozni." — Ez az ő pihenése.

— Na, akkor én is megyek — mondta Leon és a sapkája után nyúlt.

— De hiszen te nem biliárdozol?

— De vitatkozni azt tudok!

— Csak menj, mert látom, nincs türelmed. Hát lehet téged és Ilját arra kényszeríteni, hogy igazán pihenjetek? — mondta Varja enyhe szemrehányással.

Amikor a szobalány beengedte Leont, Szimjolov doktor idegesen járkált le-fel a rendelőjében és izgatottan beszélt:

— Már pedig ez az eredménye annak a nyomásnak, amelyet az orosz társadalom minden rétege kifejt az önkényuralomra. Előjele annak, hogy létrejön az alkotmány, az önkényuralom pedig csődbe jut. Ezért nektek, akik a szociáldemokrácia forradalmi szár-

nyának képviselői vagytok, mérsékelnetek kell a ti szélsőséges szocialista követeléseiteket. Segítenetek kell a társadalom liberális rétegeinek, hogy megfelelő képviselőket juttassanak be a Dumába, ők aztán majd segítségükre lesznek a munkásoknak a szólásszabadság, a szervezkedési szabadság, a sztrájkjog kivívásához, a munkaidő csökkentésében, és a munkabér emelésében. Végülis számunkra lehetőség nyílik arra, hogy felülről kényszerítsük az önkényuralmat: adjon igazi alkotmányt az orosz társadalom minden rétegének, tehát a munkásoknak is. Ilyen alkotmány birtokában könnyen és nyíltan haladhatunk a radikális átalakulás útján, hogy úgy mondjam, szervezetten és békésen. Ti meg fegyverrel akartok kivonulni az utcára... Álmodozók! Romantikusok! Nincs sem ágyútok, sem hadvezéretek, nem ismeritek a hadászat törvényeit! A cárnak viszont hadserege van, tábornokai. Már fellépésetek első órájában megfojtanak benneteket!

Csurgin a díványon ült. Lábát keresztbevetve, elgondolkozva követte tekintetével az ide-oda szaladgáló alacsony, kövér orvost.

— Olyan képet festettél, hogy gyönyörködhetünk benne — jegyezte meg gúnyosan... — A Duma azonban csak megvitathatja a törvényjavaslatokat, de törvényerőre emelkedésük a cártól függ. Hát akkor miféle szabadságról beszélhetünk? Hiszen ez öncsalás! Az önkényuralom pusztán az időt húzza. Hízeleg a népnek ezekkel a nesze semmi, fogd meg jól reformokkal és amikor majd befejezi a háborút és a keze szabad lesz, elfojtja az országban mindjobban növekvő forradalmi mozgalmat.

Leon kezet fogott velük, leült a díványra Csurgin mellé és közbeszólt:

— A proletariátusnak most nem a Duma összehívása kell. Most, amikor mindennap kitörhet a forradalom, milyen választásokról lehet beszélni? Hiszen méghozzá nem törvényhozó, hanem csak tanácskozó országgyűlés választásáról van szó. Mi nem tanácskozunk a cárral, hanem eldöntjük az önkényuralom sorsát. És nem a Dumában, hanem az utcán...

— Nem helyeslem... Határozottan nem értek egyet magukkal — jelentette ki Szimjolov. — A proletariátus sikeresen szerepelhet a Dumában és ugyanakkor az önkényuralom ellen is felléphet.

— Ebben az esetben nem irigyellek! — szólt közbe Csurgin. — Te csak azt ismételed, amit már mások elmondtak, így például Zagorodnij is, a mi mensevikjeink vezetője. Azt állítja, hogy nem mond le a forradalomról, de híve a Duma-választásoknak. Nekünk, bolsevikoknak az az érzésünk, hogy Leon helyesen válaszolt: mi majd az utcán harcoljuk ki jogainkat, fegyverrel, nem pedig a lakásokban, ahol ti a cár javaslatára egy csésze tea mellett tárgyaljátok meg a dolgokat. A ti tavalyi pétervári kongresszuso-

tokra célzok. Ott azt követeltétek, hogy változtassák meg a parasztság jelenlegi jogtalan, lealacsonyító helyzetét. Mi ezzel szemben az állam politikai és gazdasági alapjainak gyökeres megváltoztatását követeljük. Ti félénken harcoltok az önkényuralom ellen az alkotmány egyes részeinek megváltoztatásáért, de nem nyúltok hozzá a földbirtokosok és tőkések érdekeihez, kiváltságaihoz. Mi, bolsevikok, a nincstelen osztályok érdekeit képviseljük és harcolunk a vagyonosok, a földbirtokosok és a tőkések ellen... Lám, ezért nem fűzünk semmi reményt a ti forradalmiasságotok és reformjaitok eredményeihez.

Szimjolov szemüvege fölött ránézett Csurginra és vállatvont.

— Mi sem ringatjuk magunkat illúziókban a reformok eredményessége dolgában. Azt ajánljuk, hívják össze a zemsztvók gyűlését és ezen határozzanak az ország társadalmi életének mindennapos kérdéseiről. Mit lehet tudni, talán a zemsztvók gyűlése sokkal jelentékenyebb szerepet játszik majd az ország életében, mint azt mi föltételezzük. Népi országgyűlésnek jelentheti ki magát és alkotmányozó tevékenységet fejthet ki.

— És megengedi ezt a cár? — kérdezte Leon.

Csurgin mosolygott és Szimjolov felé fordulva mondta:

— Eh, istenem, hogy ti, a zemsztvo emberei, milyen együgyűek vagytok! Hiszen te magad mondtad, hogy a cárnak hadserege, rendőrsége és börtöne van. Csak nem gondoljátok komolyan, ha elolvassa az önkényuralom megdöntéséről szóló határozatokat, eljön a gyűlésre és átadja nektek a hatalmat? Egyszerűen megparancsolja a katonaságnak, zavarják szét a gyülekezetet, a képviselőket pedig tartóztassa le.

— Ezt nem meri, mert akkor az egész néppel gyűlik meg a baja!

— Miért? Most talán csak a nép egy részével gyűlt meg a baja?

Szimjolov nagy zsebkendőt vett elő és megtörölte homlokát, mintha csak heves beszédet tartott volna. Fáradtan leült a fehér huzattal borított karosszékbe.

— Semmit sem értek, Ilja! Hol azt mondod, hogy a szociáldemokrácia és a proletariátus támogat bármely demokratikus fellépést a dolgok jelenleg fennálló rendje ellen, hol meg azt kiabálod: „Nekünk forradalom kell!" De hiszen mi az egész nép érdekeit képviseljük és ebbe a munkásosztály is beletartozik.

— Nem egészen pontos meghatározás. Csak ti nevezitek magatokat az egész nép képviselőinek, pedig csupán a tulajdonnal rendelkező részét, vagyis csak a burzsoáziát és az értelmiséget képviselitek.

— Az ördögbe is! Hát akkor ki számára követeljük mi az alkotmányt, a szólásszabadságot, a személyes szabadságot, a gyülekezési jogot, és így tovább? Kinek a számára követeljük az egész népet, hangsúlyozom: az egész népet képviselő törvényhozó országgyűlést? Talán Sztarodub, vagy Suhov számára? Mi? — kiáltotta felháborodva Szimjolov doktor. — A törvényhozó országgyűlés, melyet az egész nép választ, olyan szerv, amely a nép akaratát fejezi ki. Ezzel mindent megmondtam. Ti szociáldemokraták ugyanezt követelitek. Kérdezem tehát, mi a különbség közöttünk és közöttetek?

Leon szeretett volna minél előbb kettesben lenni Csurginnal. Felállt és észrevétlenül megrántotta sógora kabátjának szélét.

Csurgin megértette a figyelmeztetést. Azonnal felkelt a díványról.

— Már mondtam neked, de meg is ismételhetem — mondta Szimjolovnak: — ti olyan képviselőházért harcoltok, amelyben földbirtokosok és tőkések fognak ülni. Programmotok szerint a monarchia megmarad, vagyis végeredményben a hatalom megosztásáért harcoltok az önkényuralom és az országgyűlés között. Mi pedig a nép korlátlan uralmát akarjuk, és ez összeférhetetlen a monarchiával. Most pedig ítéld meg magad, hogy mi bennünk a közös.

Szimjolov elgondolkozott. Sok éve már annak, hogy Csurginnal megismerkedett. Régóta barátkoztak, nem egyszer vitatkoztak, szempontjaik hol megegyeztek, hol különböztek, s lám, végülis véglegesen elváltak. És Szimjolov, aki falusi tanító fia volt és városi orvos, először tette fel önmagának a kérdést: miért van az, hogy Csurgin, aki bányász fia és maga is bányász, már sok évvel ezelőtt előre látta és várta azokat az eseményeket, melyek most az egész országot lázba hozták. Ő, Szimjolov, pedig nem hitte, hogy ezek az események olyan gyorsan bekövetkeznek, és azt lehet mondani — tőle idegen emberek, földesurak, vállalkozók uszályába került. Vajjon mi a közös benne, a parasztokban, vagy a kispolgárokban Trubeckoj herceggel, aki csupán azért lép fel liberális követelésekkel, hogy megakadályozza a monarchia összeomlását. Hirtelen elszégyelte magát, és bosszankodott, hogy olyan egyszerű emberek oktatják ki, akik bizonyos fokig neki köszönhetik fejlődésüket. Tisztán látta, ezeknek a bányászoknak: Csurginnak és Leonnak igazuk van. Igazuk van, mert nagyon óvatosak, semhogy hercegeknek higgyenek, és nem akarnak megelégedni a félmegoldásokkal.

Csurgin a búcsúzásnál sokáig szorongatta kezét. Valami belső érzés megsúgta neki: öreg barátja ingadozik, maga sem hisz saját útjának helyességében, és megszólalt:

— Hagyd már abba, Mihail, ne fogyaszd az erődet hiába. Ne aprózd el magad. Nem való neked, hogy Trubeckoj herceg és a hozzá hasonlók fullajtárja légy. Most különülnek el a különböző erők. Itt az ideje, hogy határozz, kivel leszel. Talán csak nem hiszed, hogy a földbirtokosok, hercegek, vagy a gyárosok, bányatulajdonosok fogják megajándékozni a népet azzal, amiért te harcolsz: szabadsággal és köztársasággal. Ellenkezőleg ők arra várnak, hogy a nép segítségével csikarjanak ki maguknak némi hatalmat a cártól.

Szimjolov doktor hallgatott. Csurgin és Leon külön-külön léptek ki az utcára, majd a főutcán ismét összetalálkoztak.

Húshagyó kedd volt, a farsang utolsó napja, de hó már nem borította az utcákat. És a mulatók hó helyett sárban szánkózhattak. A főutcán hármasfogatú, csengős szánkókon szépen öltözött fiatalok suhantak el mellettük. Leonnak eszébe jutott, hogyan szánkózott valaha ő is a faluban farsangkor. A legények rendszerint egy hatalmas szánt toltak a folyó mögötti dombra, aztán a lányokkal együtt ráültek és teljes sebességgel lesiklottak a folyóhoz...

— Emlékszel, Iljusa, hogyan szánkáztál velünk a faluban? — kérdezte.

— Azon a lovasszánon? Emlékszem... — nevetett Csurgin — aztán olyan ügyesen estem fejjel a hóba, hogy azt hittem, menten kórházba kerülök. Kő volt a hódomb alatt. Azt hiszem, Aljona kificamította akkor a kezét... Ugye, még nem felejtette el a falut a feleséged? Nem hív mostanában, hogy menj, segíts gazdagodni az öreg Zagorulkinnak?

Leon nem várta, hogy sógora gondolatai ilyen irányba forduljanak. Komoran felelte:

— Eddig még nem.

— Eddig... — ismételte Csurgin — de az események úgy alakulnak, hogy előbb-utóbb hívni fog.

— De mit kötözködsz velem? Én a farsangot emlegettem, te meg Aljonát — robbant ki Leonból.

— Én a farsangról is, és Aljonáról is beszéltem. És nem szeretem, barátom, ha hazudnak. Miért vagy olyan komor? Beszélj őszintén, mit titkolódzol?

— Eljött hozzám, azzal a földbirtokosnéval... Okszánával. Na és... összevesztünk.

— Úgy?! Aztán a húgod mi jót hozott?

— Az ördög érti meg ezt a húgomat... Férjhez ment ahhoz a földbirtokoshoz, otthagyott kétszáz rubelt nekem meg Rjuminnak és megígérte, felolvasásokat fog tartani. Láttál már ilyen földbirtokosnét?

— Nem láttam, de úgy érzem, Okszána a mi segítőnk lehet — szólalt meg Csurgin — Aljona pedig csak idegen marad.

Az utcán hangos csengetyűszóval lassan futott egy trojka. A ló habzott. Petruhin ült a szánon. Átkarolt egy csinos, pirosarcú asszonyt és nevetett. A sár fel-felfreccsent a lovak patája alól a kocsisra, Petruhinra, az asszonyra, teleszórta ruhájukat apró petytyekkel és fekete ragyával arcukat. Petruhin hol a maga, hol útitársnője arcáról törölte le a sárcseppeket, és rákiáltott a kocsisra:

— Rajta, gyorsabban hajts, te lókötő!

Mikor Petruhin meglátta Csurgint, megállította a lovakat, felállt, levette sapkáját és úgy kiáltotta:

— Á-á! Itt a nép tehetséges fia! Hogy úgy mondjam, a bányamester úr! A legalázatosabb szolgája! — Majd dühösen felordított: — Nem felejtettem el! Nem bocsátok meg neked, te nyomorult plebejus! Még tíz év múlva is eszembe jutsz!

Csurginnak egy arcizma sem rándult meg. Úgy állt a járdán, magasan, egyenesen, mint a cövek, sapkáján fénylett a bronz kalapács. Hidegen, egykedvűen tekintett a sárral telefröcskölt Petruhinra.

Petruhin elhallgatott. Végigpillantott magán. Majd leugrott a földre, és gyorsan előresietett, miközben ruhájáról rázogatta a sarat...

— Na, az előadás befejeződött — nevetett Csurgin. — Menjünk.

Leon figyelte őt is, Petruhint is. „Hisz egy szót sem szólt, sőt még csak nem is mosolygott — gondolta — de Petruhin zavarba jött. Mennyi erő van ebben az Iljában."

Hátulról hirtelen ismerős hang csendült fel:

— Egy testvér! Két testvér!

Leon hátranézett... A járdán Iván Nyedajvoz jött. Egyik kezével integetett, a másikkal a feleségébe karolt. Sapkáját tarkójára tolta, kabátját kigombolta. Felesége, aki egy fejjel kisebb volt nála, alig bírt vele lépést tartani, és félénken nézte férje csizmáját, mely alól sárcseppek röppentek szerteszéjjel... Szeme csillogott az örömtől. Leonnak az jutott eszébe: „Vajjon álmodta-e valaha, hogy Iván Nyedajvoz majd karonfogva vezeti? Ez ismét csak Csurgin műve."

— Itt a partnerem... Játsszunk-e egy partit, Iván Filippovics? — kérdezte Csurgin és Leonhoz fordulva mondta: — Minden dolga nagyszerűen halad, csak a biliárddal van egy kis baj... Nem bírom megtanítani. Ahogy odaüt a dákóval, vagy a biliárdgolyó repül a földre, vagy a dákó törik ketté.

Nyedajvoz a fejét rázta.

— Semmi az egész, majd megtanulom ezt is. Sok mindenféle kirepült a kezemből, de most mégis a helyén van.

— Na, na — mosolygott Csurgin és megindult a járdán.

A többiek lassan, vidáman haladtak utána.

Elől az úton vakítóan csillogtak a tócsák. A fákon csipogtak a verebek.

2

Másnap Leon elment a bányába, hogy találkozzék barátaival. Amikor betért a munkaelosztóba, csodálkozva megállott. A munkaelosztó új, kőből épített épületben volt és fényes villanylámpák világították meg.

A bányaépület is új volt. Felette vas aknatorony emelkedett, melyből két emberkéz vastagságú drótkötél húzódott a gépházba. Az akna torkánál, a síneken, nem fa-, hanem vascsillék állottak. Egyik-másik bányász kezében új, szitaszövetes lámpa volt a régi füstölgő mécses helyett. Leon elragadtatva csóválta fejét: „Nagyszerűen előre haladt a technika. Hát valóban, mindez Csurgin bányamester műve?"

Az akna-torok mellett zaj volt. Az emeletes kas minden emelésnél újabb és újabb csilléket hozott a külszínre. A lányok aztán betolták az elosztóba, helyükbe pedig üreseket helyeztek, s a kas újra a föld alá tűnt. Leon észrevette, hogy az aknász minden esetben egy gombot nyomott meg, nem pedig a drótot rángatta, mint régen. Leon a gépházba indult. Azonnal észrevette, mennyit fejlődött ott is a technika. Itt metlachi csempéből készült padlón hatalmas villanygép állott. Dobja két rőf átmérőjű, vezérlő szerkezettel és sok részre osztott fehér skálával volt ellátva, amelyen hol föl, hol le egy mutató mozgott. Köröskörül kifogástalan tisztaság ragyogott. A világos, tágas helyiségben csak egy ember dolgozott. Most háromszor élesen megszólalt a villanycsengő. A gépkezelő keze előrenyúlt. A dob megmozdult. A drótkötelek meglibbentek és azonnal, nagy gyorsasággal siklottak: az egyik az aknatorony, a másik a dob felé. A táblán lévő mutató most felfelé emelkedett a számoszlopon és két perc mulva ott állott meg, ahol nagy piros számokkal ez állott: „300".

Leon megkérdezte a gépészt, mit jelent ez a szám.

— Háromszáz méternyi mélységet — válaszolt a gépész. — A harmadik fejtési szintről hozzuk fel a szenet.

Leon nem ismerte a gépészt, az viszont megkérdezte:

— Maga véletlenül nem Leon Dorohov, aki a megboldogult Vaszilij bácsival dolgozott, majd később szivattyúkezelő lett?

Leon jobban szemügyre vette a gépészt. Észrevette, hogy a felső fogsorából két foga hiányzik, és valami ismerős vonás is feltűnt az arcán.

— Vaszilij Mirosnyikov vagyok — mutatkozott be a gépész. — Valamikor Martinovval dolgoztam, mint csillevontató. Kampóval húztuk fel a lejtőn a csilléket, emlékszel?

Leon emlékezett a vörös kötöttkabátos legényre, aki kötelet csavart a derekára öv helyett.

— Te vagy az, aki akkor a lejtőn futott? Ki is verted a fogadat, kificamítottad a lábadat?

— Én vagyok.

Csengő berregett. A gépész megfordított egy kicsiny kereket, és a dob könnyedén megindult.

— Igen, Vaszilij Mirosnyikov — szólalt meg Leon elgondolkozva — a drótkampótól a villanygépig igen nagy az út.

„A kampókezelőtől a szociáldemokrata párt tagjáig sem kicsiny a távolság" — szerette volna mondani a gépész, de hallgatott.

Leon néhány órát töltött a bányában, ahol minden megújult: a fővágatot megnagyobbították és villanyvilágítással látták el, az ereszkéket géphajtású vitlákkal, a szállítóvágatokban lovak húztak, a régi kézi szivattyúkat centrifugális szivattyúk helyettesítették, a fejtési lépcsőkön meg csúszdákat alkalmaztak. Ezeken szállították a szenet a vágatokba. Minden bányász kezében új lámpa, sőt igazi sínek is voltak a régi vasalt fasínek helyett. Csak éppen még mindig csákánnyal fejtették a szenet.

Amikor Leon kiért a bányából, Olgával találkozott. Éppen az osztályozóból jött, de munkaruhája szép tiszta volt. „Talán nem dolgozik, vagy mi a csuda?" — gondolta Leon.

— Na, nézd csak, Leon! Nem gondoltam volna, hogy találkozunk! — kiáltotta a lány dallamos hangján, hogy elfojtsa zavarát. Gyorsan megkérdezte: — Csak nem azért jöttél, hogy itt dolgozz?

— Nem — válaszolt Leon, és gyorsan elhallgatott. Nem tudta, mit mondjon tovább. — Hogy vagy? — Kissé lassította lépteit. — Csurgin mondta, hogy az elosztóban dolgozol — mondta.

— Igen, az elosztóban. A lányok csoportvezetője vagyok. Hát te hogy vagy? Úgy, mint régen?

— Sok jót nem mondhatok... Hazafelé mégy? Elkísérlek egy kicsit.

Elhagyták a bányát és az üres telken keresztül a telep felé indultak.

Már sötét volt. Körös-körül a halmokon, a láthatár szélén, egymás után gyúlt fel a fény. Sok fehér, világos láng ömlött el a halmokon — mintha csillagok ragyogtak volna.

Olga és Leon kis ideig szótlanul mentek. Nem kérdezősködtek egymástól, hogyan éltek ez alatt az idő alatt. Olga nagyon jól tudta, hogy Leon a vezetője a Jugorinszki Bizottságnak, nem dolgozik, és Aljonával nagyon rosszul él. Leon viszont nagyon jól tudta, hogy Olga az Alekszandrovszki Pártbizottság tagja, a szénelosztóban dolgozik és egyedül él. De mégis megkérdezte.

— Még mindig nem mentél férjhez?

— Hát te mit gondoltál?

„Ostobán kérdeztem" — sajnálkozott Leon magában. Komoran válaszolta:

— Gondolom, egyedül vagy.

— Hát Aljona hogy van? Nem veszekszik, amiért nem dolgozol? — kérdezte Olga.

— Nincs nekem időm, hogy rá figyeljek — válaszolt Leon. Majd elgondolkozott: „Mit titkolódzam? Hadd tudjon meg mindent!"

Olga bizalmatlanul pillantott rá. Semmit sem szólt. Nagyon is jól látta, Leon nem akar beszélni az életéről. „Férjhez mentem-e — kérdi. Talán örülne neki, vagy mi?" — kérdezte önmagától gondolatban, de nem faggatta.

— Rosszul élek a feleségemmel, Olga — hallotta Leon tompa, fojtott hangját.

— Magad vagy az oka — válaszolta őszintén a lány.

— Természetesen magam — felelte Leon ugyanolyan tompa, fojtott hangon.

Ismét szótlanul haladtak egymás mellett. Mindegyikük gondolataiba merült. Mindketten ugyanarra gondoltak: egymáshoz való viszonyukra a többéves ismeretség alatt. Leont bánat gyötörte szerencsétlen élete miatt, bánta, hogy eltaszította magától Olgát. De kellemetlen volt panaszkodnia és elmondania Olgának gondolatait.

A sötétség mind sűrűbb és sűrűbb lett. Egymás mellett haladtak. Válluk gyakran összeért.

— Karonfoglak — szólalt meg végülis Leon.

— Már régen megtehetted volna — nevetett Olga. Könyökével magához szorította Leon karját, és most már sokkal gyorsabban haladtak az úton. Lábuk alatt csendesen surrogva meg-megmozdult a föld, mintha utat engedne nekik. A halmokon fényesebben csillogtak a tüzek és előttük mintha erősebben terjengett volna a világosság. Csendesebb és melegebb lett a pusztai este.

Leon elhatározta, meglátogatja szüleit. Két nap múlva már Donyeckaja állomáson szállott le a vonatról. Itt Ignat Sziszojicsot

pillantotta meg, és egy katonát, mankóval a hóna alatt. Leon odament hozzájuk és megismerte régi barátját:

— Fjodor!... Fegyka!... — kiáltotta, és barátságosan vállonragadta.

Sebesültek haladtak el mellettük. Egyik mankóra támaszkodva, másik botot tartott kezében. Egyesek vidáman mosolyogtak, néhányan szomorú pillantással néztek rájuk.

Amikor már Kundrjucsevka felé haladt a kocsi, Ignat Sziszojics megszólalt:

— Nagyon jól tetted, hogy eljöttél. Kereshetett volna téged Fegyka, amíg te valahol a föld alatt bújkálsz.

Leon nevetett, aztán halkan megkérdezte:

— Az atamán nem érdeklődött utánam? Nehogy most magam fussak a markába!

— Nem hallottam. Nyefed komám értesítene, ha valami érkezett volna. Itt is folytatni akarod a földalatti munkát?

Leon nevetett.

— Persze, hogy akarom. Most már itt az ideje, hogy ti is komoly dologra készülődjetek. Szemjon itt van a faluban? — kérdezte.

Fegyka jobbra-balra nézett, mintha legalább is követte volna őket valaki, és csak aztán válaszolt:

— A faluban van. Hiszen éppen ezért készülődtem hozzád. Szemjon meg én úgy gondoltuk, tenni kellene valamit, de nem tudtuk, hogyan fogjunk hozzá.

— Aztán mit akartok?

— Földet! — válaszolt Fegyka.

A magasból lassan leereszkedett egy pusztai sas. Leült a legközelebbi halomra. Annyi ereje sem volt, hogy összecsukja hatalmas, ritkatollú szárnyát, szétt árva leeresztette, mint egy legyezőt.

— Öreg már, halni készül — szólalt meg Ignat Sziszojics oktatóan.

Fegyka sajnálkozva csettintett nyelvével.

— Bár itt lenne a puskám!

Harmadik fejezet

1

Reggelenként vidám, tavaszi napfelkelte gyúlt fel a puszta felett. Lángoló, tűzvörös nap emelkedett a föld fölé, bíborba borítva a pusztát, izzó ködbe a falut, mezőt, őszi vetést és a komoran kéklő halmokat.

Aztán heves viharok zúgtak a mezők felett, és csillogó esővel árasztották el... Fodrosodott és suttogott a selymes fiatal fű és a gabona hajtása. A reggeli szél megmozgatta ezeket a hajtásokat; bársonyos zöld, piciny hullámokkal hömpölyögtek végig a széles pusztai síkságon, mézszagú, tavaszi illatok fakadtak mindenfelé.

Majd virágba borultak a fák, a kertben a cseresznye- és almafák, a falvak és telepek elmerültek a hófehér virágba borult bokrok között.

Rjumin és Leon felkönyökölve hevertek a halom oldalán, a puha, dús füvön és halkan beszélgettek.

Fejük felett vadalmafa suttogott, méhek zümmögtek, kétoldalt fiatal, magas, pusztai fű ingott ide-oda a szélben, hol a távolban pirosló tulipánoknak, hol a halványrózsaszín cserjéknek, hol a sárgásfehér ernyőjű kásavirágnak köszöntgetett hajlongva és azok könnyed, vidám integetéssel válaszoltak. Csak a borsfű nézett még mindig gőgösen a kéklő égboltra, a szél megkerülte és nem bántotta érdes, illatos szárát.

Lent, a folyón túl kertek terültek el. Fehéren, mintha dér pelyhe borította volna el őket, mindjárt a víznél kezdődtek. Csipkésen szegélyezték a partot, fölfutottak a halomra és összeolvadtak az éggel.

A halmok mögött tompán zúgott a gyár, dübörögtek a nagyolvasztók. Hatalmas kémények nyúltak égnek, gomolyokban hömpölygött a füst és fekete felhőként ömlött szét a kék magasságban.

A halmok és a telepek felől öregek és fiatalok jöttek, hogy megnézzék az ökölmérkőzést.* Sztrukov apó Iván Gorgyejiccsel jött. Egész úton vitatkoztak:

— Mint jó szomszédod, mondom neked, oda kell menni, így szólt az utasítás! — mondta Sztrukov apó és körülnézett, nem hallják-e mások. Iván Gorgyejics azonban elégedetlenül dörmögött:

— Félnapon át álldogáltam a templomban! Azt hiszed, az én lábam kincstári tulajdon?

— Ne álltál volna a templomban, én nem küldtelek oda. De ide, az egészen más. Megyek? Megyek! Azt hiszed, hogy én akármilyen taknyossal odaállok verekedni? Veled még csak verekedhetek, mert illünk egymáshoz erő dolgában.

Iván Gorgyejics olyan gőgösen nézett le Sztrukov apóra, mintha a tűzoltótorony tetején állana. Végigsimított hosszú, vöröses szakállán, és kissé elégedetlenül mondta:

— Ha én véletlenül megütnélek, menten visszaadnád lelkedet az úrnak...

* Régi orosz szokás a szomszédos falvak fiatalsága közötti barátságos ökölvívás rendezése, amelyben néha a férfilakosság apraja-nagyja is részt vesz. — *A szerk.*

Sztrukov apó nevetett:

— Te? Engem?! Ej, te nyavalyás! Te már elfelejtetted, hogy fiatal korunkban egyszer megütöttelek és úgy zuhantál a földre, mint egy tuskó!

— Az régen volt, fiatal korunkban, na meg akkor részeg is voltam. Ha józan vagyok, hozzám ne nyúlj! Odavágok, és vége az életednek!

A kicsiny, mozgékony Sztrukov apó végigsimított rövid ezüstös szakállán. Méltóságteljesen mondta:

— Fiatalságból vagy bolondságból tettem akkor, az most nem érdekel. Most az a fontos, hogy ott legyél az ökölvíváson.

Iván Gorgyejics nagyot köpött bosszúságában.

— Vinné el a fene a te ökölharcodat. Rögtön megfordulok és elmegyek. A kölykök majd biztatják a vén bolondokat, nekem meg nézelődnöm kell, mint egy fajankónak — bosszankodott, de azért engedelmesen követte Sztrukov apót, aki elégedetten nevetgélt. Végülis Iván Gorgyejics beleegyezően mondta: — Hát rendben van, még most az egyszer hallgatok rád. De ha becsapsz, vége a barátságnak.

— Nem csaplak be! Vigyen el a csuda! Gyere csak, gyere. És mint — Sztrukov apó óvatosan körülnézett: — mint politikával foglalkozó ember, azt mondom neked: most nem olyan egyszerű ökölvivás lesz! Hanem egészen különleges. Ezért csak jöjj és hallgass, ne piszkálj engem, mert ideges vagyok, éppen az olyanok miatt, mint te.

Odamentek az ünneplő ruhába öltözött munkások hatalmas tömegéhez és észrevették, hogy a sihederek már csoportokba verődtek és két táborra válva álltak fel. Zajosan vitatkozva várakoztak, amíg az idősebbek megadják a jelt.

Leon odaszólt Rjuminnak:

— Már van ötszáz ember. Jobb lesz, ha addig kezdjük, amíg nem lesz itt a rendőrség.

— Szerintem jobb lenne várni egy kissé — válaszolta Rjumin. — Nézd csak, még egyre jönnek az emberek.

A városban és a telepeken már több nap óta beszéltek az ökölvívó mérkőzésről. A jugorinszki pártbizottság úgy határozott, hogy kihasználja az emberek gyülekezését és utasítást adott a műhelyszervezőknek, hívják meg a munkásokat az ökölvívó mérkőzésre. Ma aztán az egész gyári szociáldemokrata szervezet eljött a küzdelem színhelyére, arról azonban kevesen tudtak, miért utasították a szociáldemokratákat, hogy jöjjenek ide.

Délután két órára több mint kétezer ember gyűlt össze a telep mögött. És amikor a kamaszok már-már megkezdték az ökölvívást,

a tömeg felett Lavrenyov alakja emelkedett fel. Éles, messzecsengő hangon szólalt meg:

— Munkás elvtársak! Ma zajlik le az első tavaszi ökölvívó mérkőzés. Mi minden évben tanúi vagyunk ennek a vad látványnak...

A tömeg elcsendesedett, megmozdult. Mindenki közelebb húzódott Lavrenyovhoz, hogy jobban hallhassák a szavait. Beszhlebnov, Tkacsenko, Jermolajics észrevétlenül röpiratokat dobtak fel a magasba; azok fehér sirályokként keringtek a tömeg fölött és szerteszéjjel röppentek. Az emberek utánuk kapkodtak és azonnal el is olvasták. Minden oldalról hallatszott:

— Ezt aztán ügyesen kitervelték! Ez aztán „ökölvívó mérkőzés"!

— Na nézd csak! Ezek mindenütt ott vannak. Ügyesen csinálják! Nézd csak, mennyi „röpcsi"! Ezernyi!

Iván Gorgyejics gépiesen a kezébe vett egy röpiratot. Tekintetével gyorsan végigfutotta és úgy nézett Sztrukov apóra, mintha pillantásával akarná a földre dönteni.

— Ezért bolondítottál engem ide? Ez benne a „különleges". Nem hogy jó szomszédként elmondtad volna ezt a különlegességet.

Sztrukov apó hamiskásan elmosolyodott:

— Nem tehettem. Nem volt hozzá jogom — válaszolta. — Máskor majd engedélyt kérek, hogy neked elmagyarázhassam, mert te nem vagy eléggé öntudatos.

Iván Gorgyejics felülről lefelé végignézett rajta. Aztán megtapogatta zsebeit, szemüvegét kereste, hogy elolvashassa a röpiratot. Szemüvege azonban nem volt nála; haragosan mondta Sztrukov apónak:

— Hej, te kopasz ördög! Miattad még a szemüvegemet sem hoztam el. Hiszen megmondhattad volna, hogy miről lesz itt szó és hozzam magammal a szemüvegemet.

Sztrukov apó méltóságteljesen felelte:

— Nem volt jogom. Politikai titok.

— Titok... De lehet, hogy én ennél sokkal több titkot tudok valakitől.

Sztrukov büszkén kiegyenesedett. Gőgös pillantással végignézett rajta alulról felfelé és csak aztán mondta:

— Te? Nálamnál többet? Gyermek vagy te hozzám képest, forradalmi szempontból, a fene egye meg! Mármint hogy ő többet tud, mint én! Még kis se nyílt a csipád ahhoz, hogy többet tudj nálamnál. Add csak ide azt a „röpcsit", majd megmutatja Sztrukov apó, mit tud, vigye el az ördög! — kikapta Iván Gorgyejics kezéből a röpiratot és fennhangon olvasta: — „Világ proletárjai egyesüljetek!" Érted-e, mit jelent ez?! Dehogy is érted! Semmit sem

értesz. Hiszen alig tudtalak idecipelni, ahol mi, munkások mindnyájan együtt leszünk — ismételte oktatóan és tovább folytatta: — „Elvtársak, Oroszország munkásai, éppen úgy, mint az egész világ munkássága, ma megünneplik a proletárünnepet, május elsejét."

— Eszerint te nem tudod, mi van ma, hiszen engem ökölvívó mérkőzésre hívtál ide — vágott a szavába Iván Gorgyejics.

— Ne zavarj — legyintett visszautasítóan Sztrukov apó. — „Ma mi, Oroszország egész proletariátusa azért jöttünk össze, hogy még erősebben összekovácsoljuk erőinket és kijelentsük: követeljük az alkotmányozó országgyűlés azonnali összehívását és a köztársaság kikiáltását!" Hát azért jött ide Sztrukov apó és azért hozott ide a szakálladnál fogva, mert a köztársaság kikiáltását követeljük! — mondta diadalmasan Sztrukov apó és átnyujtotta a röpiratot Iván Gorgyejicsnek.

— Eh, ott, az a két szakállas! Az isten szerelméért, hallgassatok már el! Ne zavarjátok a szónokot!

Iván Gorgyejics feltekintett a röpiratból és megpillantotta Leont.

— Ljova beszél. De honnan került elő?! — mondta örvendezve és széttaszigálva az embereket, a tömeg közé furakodott.

Leon a mélyedésben állott két vadalmafa törzse között és hevesen beszélt:

— Japán a háromszázezer főből álló mandzsuriai orosz hadseregnek több mint a felét harcképtelenné tette. Most két nap alatt a csuzimai tengerszorosban részben elsüllyesztett, részben foglyul ejtett tizenhét hajót a huszonkettőből, amelyeket Rozsgyesztvenszkij tengernagy vezetett oda kéthónapos hosszú tengeri úton a Balti-tengerből. Elveszett tehát a flotta, amely négyszázmillió rubelbe került. Tizenötezer orosz tengerész esett el, vagy került fogságba, sőt maga Rozsgyesztvenszkij is, helyettesével, Nyebogatovval együtt. Port-Artur, Mukden, Csuzima... mindezek az önkényuralom szégyenteljes vereségeit jelzik. Nem ok nélkül írják most a külföldi újságok, hogy a cárnak kötelessége „békét kötni és újjáalakítani hadseregét". Nem ok nélkül sóhajtozik a kapitalista Európa az orosz cár vereségei miatt. Ők...

Ekkor a halom mögül lovasok bukkantak fel és a tömeg felé vágtattak.

— Elvtársak, jönnek a kozákok! Ne menjetek szét. Most kezdődik az ökölvívás! — kiáltotta Leon és kiugrott a mezőre.

A fiatal legények, felgyűrve ingük ujját, két csoporttá válva egymásnak estek.

A kozákok a tömeghez vágtattak és megállottak. Az őrmester értetlenül vonta fel a vállát és azt mondta:

— Úgy látszik, mégis csak ökölvívó mérkőzés van itt. Pedig azt mondták, május elsejei ünnepély.

— Csak azt szeretném tudni, melyik ördög uszít bennünket a népre? — szólalt meg Pahom.

— Valóban! Mintha csak azért szolgálnánk, hogy rémítgessük az embereket.

— Pahom, soronkívül három büntetőgyakorlat.

— Eredj az ördögbe, őrmester! ... — káromkodott Pahom.

Amikor a kozákok elvágtattak, abbahagyták az ökölvívást és Leon folytatta beszédét. Vörös zászló lendült fel a tömeg fölé, egy, majd a második ...

A mélyedésben csak késő este fejeződött be a tömeggyűlés.

2

A május elsejei ünnepély befejeztével Leon több hónapi távollét után elsőízben tért haza. Mikor az előkerthez ért, ránézett a nagy, bádogtetős, zöldre festett házra, a három magas topolyafára, a fehérfüggönyös ablakokra, a nyíló orgonákra: „Ó, milyen gyönyörűek ezek a fák! Mennyi orgonavirág! Én meg észre sem vettem."

A kerítésen túl, az udvar mélyében, kicsiny kert látszott. Benne cseresznye- és almafa virágzott, hagyma- és reteksorok zöldeltek, valamint káposzta- és paradicsompalánták. Mindettől könnyed, finom illat lebegett az udvaron, mint a végtelen szabad síkságon. Az épület mellett kacsák hápogtak, tyúkok sétálgattak, a csűrben disznó sivalkodott.

— Hát ez mi? Úgy látszik, Aljona elhatározta, hogy gazdálkodik! — szólalt meg Leon csodálkozva.

— Gazdálkodom is! — hallotta Aljona hangját a háta mögött.

Leon megfordult. Aljona vállán vederhordó rúd. Két végén egy-egy vízzel teli veder. Mezítláb volt. Szoknyája széle vizes. Rövid kabátot viselt, amelyet erősen összehúzott a mellén. Lebarnult arcán fáradtság látszott.

Leon megsajnálta. Levette válláról a vederhordó rudat, fogta a vedreket és a zöldségeságyakhoz vitte.

— Miﬁek neked a gazdaság? Tán hét gyereked fekszik a kemencepadkán? — kérdezte.

Aljona utánament. Szerette volna elmondani, hogy mindezt a családjáért teszi, érte, a férjéért. De aztán úgy gondolta: mindegy, úgysem helyesli a törekvését és nem osztozik örömében, hiszen egészen mások a vágyai, mások az elgondolásai, és hallgatott.

Leon letette a vedreket a zöldségeságyak mellé és megkérdezte.

— Hamar végzel? Beszélnünk kell egyről, másról...

— Nincs időm beszélgetni. Meg kell etetnem a tyúkokat és a disznót, aztán meg a tehén is hamarosan megjön.

Leon elkomorodott. Szótlanul bement a házba. A szobák ragyogtak a tisztaságtól. Az ablakokon rengeteg virág, a padlón színes háziszőttes. Leon lassan végigment mind a négy szobán, odament a komóthoz, amely mellett Aljona családi fényképeket akasztott a falra, aztán visszatért az üvegezett folyosóra, ott meg mindenféle edény zsúfolódott. Az asztalon, a viaszkosvásznon terítőn, kiöntött liszt látszott, egy hatalmas cserépedényben tészta kelt és erős, savanyú szagot árasztott.

Leon leült a zsámolyra.

Szarvával nyitva ki a kiskaput, egy vörösszőrű tehén jött be az udvarra.

— Megjött a kedves, megjött! — mondta Aljona örömmel. Aztán bejött a folyosóra, megmosta a kezét, megkavarta a tésztát, elővett egy fehér sajtárt, egy bögre vizet és törülközőt. Mindezt teljesen szótlanul csinálta, mintha senki sem lenne a házban. Még csak rá sem nézett Leonra.

Amikor elment, hogy megfejje a tehenet, Leon ferde pillantással követte és gúnyosan elmosolyodott. Lelkét keserűség fogta el. Milyen régen nem volt már otthon és lám, mégis hogyan fogadja a felesége. Egy cseppett sem örül. Nincs egy kedves szava. Térdére könyökölt, állát kezére támasztotta. Így ült gondolataiba merülve.

Az udvarról behallatszott a kiömlő tejsugár ütemes zaja, a sajtár csengése, a tehén bőgése. Leonnak eszébe jutott a falu. Miért állott akkor oly közel a szívéhez atyja szegényes gazdasága, most pedig úgy gyűlöli a tehenet, a disznót és a tyúkokat — mindazt, ami itt volt ebben az udvarban. Talán már nem szereti az állatokat? De igen. Talán nem tetszenek neki a szőnyegek és a fehér függönyök a lakásban? Tetszenek. Talán nem örül a virágzó fáknak, hófehér terítőknek? Örül. És mégis minden idegennek tetszett ebben a házban.

Végülis Aljona visszajött a folyosóra. Kezében a sajtár tejjel.

— Miért üldögélsz itt? — mondta kihívóan. — Inkább vedd elő a villát, eredj a pajtába és szedd fel a trágyát a tehén mellől. Ez is gazda... — és nekilátott, hogy megszűrje a tejet.

Leon haragosan nézett rá.

— Nem akarok gazdagodni az apád és a bátyád pénzén — jelentette ki váratlanul. — Sőt neked sem tanácsolom.

Aljona összehúzta fekete szemét és gonoszul kérdezte:

— Persze, azt szeretnéd, ha olyan proletárasszony lennék, mint Olga. Hát nem lesz úgy, ahogy akarod. Ha nem tetszik ez az élet, hát csak menj a titkos szállásra és várd ott, amíg valaki odavisz egy falat kenyeret. Én pedig úgy élek, ahogy akarok — mondta büszkén. Felkapta a sajtárt és a pincébe ment.

Leon még ült néhány percig, majd felállott, homlokába húzta a sapkáját és elment.

Aljona, kezében az üres sajtárral, gyorsan visszatért a házba. Amikor nem találta Leont, földhözvágta a fejőedényt, kiment a tornácra és hallgatózott. Körös-körül csend volt, mintha valami pusztaság kellős közepén lett volna.

— Merre vagy? Mindjárt vacsorázni fogunk — kiáltotta halkan. Azt gondolta, hogy Leon valahol itt van a közelben, de Leon sehol sem volt. — Leon!... Ljova! — kiáltotta ismét, de senki sem válaszolt.

Aljona elhallgatott.

Szelíden sütött a hold. Fehér, átlátszó ködbe burkolta be a házat és a telepet. Messze, a folyó mellett, a kertekben fülemülék énekeltek. Mindenünnen hűvösség és az almafák édes illata áradt. Csendesen meg-megremegtek a szélben a topolyafa levelei. Aljona fejét lehajtva még mindig a tornácon állott. Eszébe jutott egy ugyanilyen holdvilágos éjtszaka... a kertek ugyanígy borultak virágba és így énekeltek a fülemülék is. Akkor még lány volt és apja házából elfutott Leonhoz. Apja aztán ostorral verte meg az erdőben. A szerelméért verte meg.

És nehéz könnycseppek gördültek le Aljona arcán.

3

Az agyagszagú alacsony kunyhóban, amelyben égő tehéntrágya füstje terjengett, Leon Jermolajicsot és Danyila Podgornijt találta. A kemence mellett ültek, cigarettáztak és mindegyik a maga bánatáról mesélt.

— Meg sem hallottuk, hogy beléptél — jegyezte meg Jermolajics, amikor megfordult a léptek zajára. — Hát így vigyázunk mi rád. Még a rendőrséget sem vennénk észre.

Leon felakasztotta a kabátját a fogasra, megigazította az öve alatt fekete ingét és megkérdezte:

— Rjumin mérnök hol van?

— Lavrenyovval elment valahová. Neked is azt tanácsolták — válaszolta Podgornij.

— Mi pedig itt ülünk és az életről beszélgetünk. A fiainkkal baj van. Az enyém kórházból küldött levelet. Mindkét lába meg-

sebesült. Még majd nyomorék marad. Jermolajics idősebb fia pedig a parasztokkal a földesúr ellen ment és börtönbe került.

„Mindenkinek akad gondja-baja elég — gondolta Leon — mindenkinek megvan a bánata. Mikor lesz már könnyebb élete a népnek? Éppen most hoztunk a gyűlésen határozatot, amelyben követeljük, fejezzék be a háborút és hívják össze az alkotmányozó gyűlést. De vajjon a cár maga összehívja-e a nép képviselőit és átadja-e nekik a hatalmat? Nem. Mi pedig még nem tudjuk letaszítani a trónról. Tehát: mi beszélünk, a kormány meg cselekszik. Azt meg senki sem tudja, mikor látunk mi neki a cselekvésnek. Hát így állnak a dolgok. Sokat dolgozunk, mind jobban és jobban megértenek bennünket, de még mindig kevés az erőnk ahhoz, hogy megtámadjuk és megdöntsük az önkényuralmat."

Jermolajics és Danyila Podgornij még beszélgettek egy darabig, aztán elmentek. Leon megebédelt, majd a kályha mögül elővette Lenin „Mi a teendő?" című könyvét, egy csomag újságot, brosúrát és olvasott.

Rjumin csak késő este jött meg. Csodálkozva látta, hogy az asztal mellett, kezébe támasztva fejét, Leon ül. Előtte nyitott könyv, röpiratok és egy teleírt füzet.

Rjumin letette a sapkáját, majd egy csomag cigarettát vett elő, az egyikre rágyújtott, a többit az asztalra dobta.

— Talán előadásra készülsz? — kérdezte.

— Ellenkezőleg. Éppen arra készülődöm, hogy minél kevesebb előadást tartsunk — válaszolta Leon. — Az utóbbi időben elhanyagoltuk a tömegmunkát. Azt kell propagálni, hogy az egész népnek együttesen kell fellépnie. Minden egyes munkást és parasztot meg kell győzni erről.

— Ez elvben helyes, de gyakorlatban sokkal több figyelmet kell fordítanunk a belső pártügyekre. Ma is, éppen abban az időben, amikor mi a gyűlésen beszéltünk, a mensevikek a városon kívül konferenciát tartottak és határozatot hoztak a harmadik kongresszus ellen.

— Ki vezette a konferenciát?

— Poljakov, meg még valaki, aki vele jött.

Leon a könyv fölé hajolt, majd beírta füzetébe: „A forradalmat egyáltalán nem az egyszerű történés formájában kell elképzelni..., hanem a többé-kevésbbé erős kirobbanás és a többé-kevésbbé teljes szélcsend többszöri gyors váltakozása formájában." (Lenin.)

Rjumin elolvasta Leon feljegyzését és idegesen mondta:

— Úgy látszik, a szervezet vezetőjét jobban érdeklik az elméleti kérdések. Én a szakadárok tevékenységéről beszélek neki, ő meg a forradalmi fázisokról ír értekezést.

Leon becsukta a füzetet, eltette a könyvet és felállott.

— Igyunk meg egy csésze teát — ajánlotta, majd megkérdezte: — Lavrenyovval együtt voltál?

— Igen — válaszolta Rjumin. — Lavrenyov vitába keveredett. Én magam is felszólaltam, de ők többen voltak és nem volt sikerünk.

— Természetes. Ti a mensevikek konferenciáján akartátok a magatok oldalára vonni a többséget? Hiábavaló törekvés.

— Hát akkor mit tegyünk?

— Hogy mit tegyünk? Azt, amit a „Vperjod" tanácsol: nyíltan meg kell mondani és valóban bebizonyítani, hogy mi mindenféle kapcsolatot megszakítunk az ilyen Poljakov-, Rjasin- és Kulagin-féle urakkal. Forduljunk közvetlenül a munkás párttagokhoz. Mindegyiket külön meg kell agitálni — válaszolta határozottan Leon.

Szótlanul itták a teájukat. Leon a mensevikek konferenciájára gondolt és arra, hogyan szakítson Rjasinnal és Kulaginnal, anélkül, hogy szakítana a szociáldemokraták Jugorinszki Szövetségének munkás párttagjaival?

Rjumin másra gondolt. Érezte, hogy nem élhet tovább itt, ebben a földkunyhóban ilyen körülmények között, a letartóztatás állandó veszélye közepette. És azt kérdezte önmagától: mi lenne, ha más városba menne és munkába állna? Vajjon megérti-e Leon, hogy ez nem kishitűség, nem csalódás, nem fáradtság, hanem csupán vágy mozgalmasabb élet után, hogy dolgozhasson, emberekkel érintkezzen, ha másképpen is, de ugyanolyan hasznos munkát végezzen?

Ilyen gondolatok már régen nyugtalanították Rjumin mérnököt. Ma elhatározta, hogy elmondja mindezt.

Leon először szórakozottan hallgatta és gúnyosan nézett reá. Csakhamar azonban elkomorodott az arca. Maga elé nézett. Rjumin szavai saját életét juttatták az eszébe és Aljonát. „Még igazán nem is éltem — ismételte Rjumin panaszát. — Hát én vajjon éltem-e? Vagy talán kőből van a szívem és nem szeretnék én is emberek között járni-kelni, ahelyett, hogy ebben a sötét földkunyhóban éljek és az ablakon át bámuljam, hogyan ragyog a nap az égen?" — gondolta izzó szívvel. — Bosszankodott, hogy Rjumin eszébe juttatta mostani életét.

Rjumin megértette, nem úgy beszélt, ahogy kellett volna és bűntudatosan folytatta:

— Te természetesen másképpen nézed az életet, mint én. A te idegeid erősebbek, mint az enyémek. Hiszen én értelmiségi vagyok. De még egyszer kérlek, értsd meg: én nem hagyom abba a forradalmi tevékenységet és ugyanolyan maradok, amilyen voltam...

Egyszerűen dolgozni akarok. Elég volt ebből a kényszerű munkanélküliségből — fejezte be végül. Levette a szemüvegét és lassan törülgette.

Leon késlekedett a válasszal. Rosszul estek neki elvtársának a szavai, de erről nem akart beszélni. Ellenkezőleg, sajnálta ezt az embert. „Hány ilyen ember van, akik a forradalom ügyének áldozzák fel egész életüket, társadalmi helyzetüket, mindent, amijük csak van. Csupán egy-egy ilyen ember akad — válaszolta magának és eszébe jutott Okszána. „Lám, az én húgom nem ilyen. Rjumin, aki gazdag család sarja, mérnök, egyike a hatalmas gyár vezetőinek és mégis megértette, hogy ennek a társadalomnak az összeomlása elkerülhetetlen. Hisz is ebben és a nép jobb jövőjéért vívott küzdelemnek szentelte egész életét. Az én húgom pedig egy földbirtokos felesége lett." Teljes együttérzéssel gondolt Rjuminra, de még sem tudott erőt venni bosszúságán, bánatán: hiszen Rjumin éppen ebben a nehéz időben hagyja el, amikor a Rjasin-féle mensevikek a kezükbe akarják kaparintani a szervezet vezetését.

— Csak utazz el, Leonyid Konsztantyinovics — mondta tompán. Felállt és lassan fel-le sétált a földkunyhóban.

Rjumin megértette: Leon nem hisz neki és nem sajnálja, hogy elmegy az elvtársa, a segítőtársa.

— Látom, Leon, nem hiszel nekem — mondta leplezetlen sértődöttséggel — hogy továbbra is a mi ügyünket szolgálom. — Elhallgatott, majd hozzátette: — Nem... Leon, én nem megyek el.

Leon feléje fordult és elmosolyodott:

— Túl gyorsan változtatod elhatározásaidat. Menj csak, Leonyid. — Aztán leült, hogy levelet írjon Csurginnak. — Én Luka Matvejics szavaira gondoltam: a munkában a legfontosabb, hogy erősek legyenek az idegeink. A te idegeid pedig rosszak. Utazz el Alekszandrovszkba. Ilja majd segítségedre lesz, hogy munkát kapj valamelyik bányában és lehet, nekem is küld majd valakit segítségül.

Reggel korán Rjumin mérnök elutazott. Leon elbúcsúzott tőle és sokáig állott az ablak mellett. Hallgatta, hogyan énekelnek és csicseregnek a kertekben a fülemilék.

Még sohasem érezte magát ilyen egyedül, ilyen bánatosnak. Aggodalom töltötte el lelkét. Még sohasem sajnálta ennyire fiatal életét.

Negyedik fejezet

1

Csurgin komoran tért haza, teleföcskölve agyaggal. Az utóbbi időben megsoványodott. Csak néha-néha borotválkozott, szeme alatt sötét karikák húzódtak és még magasabbnak látszott.

Kisfia odarohant hozzá, átkarolta a térde fölött, de amikor észrevette, milyen sáros, arrébb ment és hangosan kiáltotta:

— Papa, csupa agyag vagy. Az anában voltál? Az új bányában?

— Először is nem ana, hanem akna, másodszor az akna az nem bánya, hanem csupán mély lyuk a földben. Segítségével csupán azt akarom megtudni, van-e szén a földben, avagy sem. De már itt az ideje, hogy megjegyezd, kedvesem — mondta oktatóan Csurgin, miközben levette nyakáról a villanylámpát.

A kisfiú kezébe fogta és meggyujtotta:

— Még ég — mondta komoly arccal, majd eloltotta a lámpát és oldalra állította.

Csurgin elmosolyodott, cukrot vett elő a zsebéből és odaadta kisfiának. A gyerek ugrándozott örömében és többé nem zavarta az apját.

Varja szemrehányással fogadta Csurgint:

— Te emiatt az aknád miatt már haza se jössz. Hát Okszánához elmégy-e valamikor? Nem jó az, ha az ember sokáig készülődik.

— Elmegyek, elmegyek, kedvesem — válaszolta Csurgin, miközben levetette munkaruháját. — Holnap elmegyek. Mihelyt a szénréteg felbukkan, elmegyek. Föltétlenül elmegyek... — aztán megkérdezte: — Ismét arról panaszkodik, hogy unatkozik?

Varja átnyújtotta Okszána levelét. Csurgin rápillantott, majd letette az asztalra. Aztán megmosdott, átöltözött, megfésülködött a tükör előtt, cigarettát vett elő és leült az asztalhoz, hogy elolvassa a levelet.

Okszána így írt:

„Kedveseim! Bánatos vagyok. Egész nap magányosan üldögélek és senkim sincs, akivel szót válthatnék. Jakov egyre csak ideoda utazgat. Úgy látszik, unatkozó úrinőt akar belőlem faragni. Farsangkor a mamánál jártam. Útközben betértem Leonhoz. Hozzátok is szerettem volna ellátogatni, de látjátok: én senkinek sem kellek. Ez nagyon bánt, dehát mit tegyek..."

Varja látta Csurgin gondolatokba merült arcát és bosszúsan ismételte:

— „Senkinek sem kellek..." Na, nézze meg az ember, ellenséget láttok a húgomban. Túlokosok lettetek, te meg Leon.

Csurgin végigolvasta a levelet, aztán lassan visszahelyezte a borítékba:

— Szólj a hordárnak, hogy váltson jegyet holnapra a határás vonatra. Nem! Hogy egészen biztos legyen a dolog, inkább holnaputánra.

Ebéd után elővette a rajzokat, terveket, hogy kiszámítsa, sokáig kell-e még haladniok a „K"-kőzetig. Amikor áttanulmányozta, csodálkozva fedezte fel: a „K"-szénréteg felett más szénrétegek is vannak. Az egyikre már rá kellett volna akadniok az aknavájároknak és ma mégis csupa követ adtak ki a külszínre. „Mi van itt? Vagy talán én tévedtem a számításokban?" — kérdezte önmagát, miközben ellenőrizte a számításokat. De bármennyit is számolgatott, mindig ugyanarra az eredményre jutott: az aknavájároknak már el kellett volna érniök az első szénréteget, ez pedig még mindig nem jelentkezett. Megijedt. Első ízben kételkedett önmagában: világos lett előtte, hogy valamit nem vett figyelembe, hibázott és a kutatóaknát nem ott fúrta, ahol kellett volna.

— Lehetetlen — mondta halkan, bosszankodva. — Csak nem süllyedtek a pokol fenekére ezek a rétegek? Akárhogy is, ott kell lenniök. Kell. Akármilyen, de ott kell lennie. Csak az egyiket kell átszelnem, ott aztán megy minden, mint a karikacsapás. — Ismét a számadatai fölé hajolt.

A szomszéd szobából Olga vidám hangja hallatszott be:

— Nincs itthon a főnök?

Csend lett. Csurgin kitalálta, hogy most Varja figyelmeztette Olgát és azért hallgatott el. Zajosan eltolta a széket, felállott és kinyitotta az ajtót.

Olga volt ott és Rjumin mérnök.

— Ó, jó, hogy itt vagy, Leonyid Konsztantyinovics — örvendezett Csurgin. Karonfogta Rjumint és bevezette magához. — Gyere! Nem felejtetted még el a magas matematikát?

— Nem hiszem.

— Akkor keressük meg a kőszénréteget. Én sem felejtettem el és mégsem találom a szénréteget. Talán csak belezavarodtam.

Rjumin ellenőrizte a számításait, és azok helyeseknek bizonyultak. De aztán még egyszer átnézte és talált egy kicsiny hibát.

Csurgin új számításokat végzett és hirtelen felkiáltott:

— Éljen! Holnap az aknavájárok már szenet adnak. Én számításaimban az aknát hat ölnyire lejjebb vettem, mint ahová kellett volna, és idő előtt vártam az első szénréteg megjelenését.

Hurrá! Az ördögbe is! — Felkapta Rjumint és a magasba emelte. — Olga, gyere csak ide.

Olga gyorsan, vidáman lépett be a dolgozószobába. Szeme élénken ragyogott. Fejét csóválta. Csodálkozott és örült, hogy Csurgin ilyen jókedvű. Tudta, hogy a technikusok véleménye szerint ez a kezdeményezés kudarcot fog vallani és Petruhin nagy kárörömmel beszél a dologról. Most Olga is örült Csurgin sikerének.

— Megvan a réteg? — kérdezte, majd Rjuminra pillantott és így folytatta: — én mindenesetre segítőtársat hoztam neked. Leonyid Konsztantyinovics ide akar költözni a mi vidékünkre.

— Hogyan? Hát Leonnal mi lesz?! — kérdezte Csurgin.

Rjumin elmondta szándékát, Leonnal való beszélgetését, és így fejezte be:

— Leon azt ajánlotta, beszéljek veled. Hátha akad itt valami számomra.

Csurginnak eszébe jutott, hogy a bányatulajdonos panaszkodott, hogy a gyárak drágán adják a bányaberendezést és jó lenne, ha maguk állíthatnák elő. Most elgondolkozott. Mi lenne, ha kisebb műhelyeket létesítenének a bánya mellett és egyet-mást maguk készítenének el? — siklott agyában a gondolat. Telefonált Sztarodubnak.

Olga és Rjumin hallgatták az igazgatóval folytatott beszélgetését a mechanikai műhely és a kúpoló kemence felállításáról... Vidáman pillantottak egymásra... Csurgin azonban csakhamar elhallgatott és az igazgató szavaira figyelt. Rjumin látta, mint vonja fel szemöldökét és ebből megértette: Sztarodub nem akar nekifogni az új, ismeretlen vállalkozásnak.

— ...Igen, de most éppen egy tapasztalt kohómérnök ül mellettem... — válaszolta Csurgin. Tovább hallgatta a másikat, aztán telakasztotta a kagylót és így szólt: — Nem tud hirtelen határozni. Előbb beszélni akar veled, személyesen.

Másnap Csurgin és Sztarodub a próbafúráshoz mentek. Csurgin már messziről látta az aknából kikerült fekete földet és megkönnyebbülten mondta:

— Elértük a réteget... — aztán levette sapkáját és zsebkendőjével megtörölte homlokát. Nagyot sóhajtott.

A vájárok valóban elragadtatott kiáltásokkal fogadták őket:

— Megtaláltuk!

— Nem bújhat el a bányász szeme elől!

Sztarodub megelégedetten törölte meg bajuszát. „Bátor ember! Egy mérnök sem kockáztatta volna meg, hogy ezen a helyen végezzen próbafúrást. Ha a számítások beválnak, ez százezer pud

szenet jelent naponként... A jövőben ez lesz a legnagyobb bánya az egész medencében..." gondolta és így szólt:

— Éljen! Ilja Gavrilics, részemről kétszáz rubellel jutalmazom, a többit a tulajdonos úrra bízom. Ha isten segítségével megérjük, támogatni fogom, hogy magát nevezzék ki az új bánya igazgatójának.

— Köszönöm, de a jövőben is szívesebben dolgozom az ön helyetteseként. Igaz, hogy az új bánya csak három év múlva készül el.

— Három év múlva, maga szóba sem áll velem, ha győz a forradalom! — szólt halkan Sztarodub.

A szekér megállott.

Csurgin elmosolyodott és ugyancsak halkan válaszolt:

— A forradalom természetesen győzni fog, kedves Nyikolaj Jemeljánovics, de mikor győzi le maga a kételkedését?

Leszállt a szekérről és gyorsan odament a fekete kupachoz.

Sztarodub nehézkesen kelt fel, mintha beteg lenne. Utánament és közben ezt gondolta: „Ki tudja? Lehet, hogy ennek a fékezhetetlen bányásznak igaza van..."

Miközben visszatértek a bányába, Csurgin ismét Rjuminra és a műhelyre terelte a szót.

Sztarodub meghallgatta és röviden odavetette:

— Csinálja meg! — Kis ideig hallgatott és mosolygott: — Más emberrel nem kockáztattam volna meg, de magának hiszek!

Csurgin közölte az irodával Sztarodub rendelkezését Rjumin mérnök felvételéről. Aztán elutazott Okszánához.

2

Okszána a szakadéknál álló padon ült, egy terebélyes tölgy árnyékában. Egyik kezében könyvet tartott a térdén, a másik a pad támláján nyugodott. Nézte a kéklő messzeséget, a kicsiny folyón túl zöldelő legelőket, a távolban magasodó magányos dombot, és szívét szomorúság töltötte el.

A kicsiny folyó felett, mint vattadarabok, vízimadarak röpködtek. Vékony, csipogó hangjuk idáig hallatszott. A réteken tehenek kóboroltak, fürjek csattogtak, a nádasban békák lármáztak. Körös-körül minden élt, az élet hangját hallatta, és Okszána agyában ismét ugyanazok a kérdések vetődtek fel: Miért igyekezett főiskolai képzettségre szert tenni, elvégezni az egyetemet? Talán azért, hogy földesúr felesége legyen és itt éljen semmittevésben, gondtalanul a pusztán, és mindennap, ha felkel, azon törje a fejét, mit is csináljon aznap?...

Gondolataiban Usztya hangja zavarta meg:

— Okszána Vlagyimirovna! Nagyságos asszony! Vendége jött!

Okszána kelletlenül felkelt, megigazította haját, könnyű fehér ruháját és megindult az ösvényen.

Usztya eléje futott. Az utóbbi időben még teltebb, erősebb lett. Meztelen karja pirosbarna volt.

— Megint vendég jött! — kiáltotta.

— Kicsoda? — kérdezte Okszána közömbösen.

— Egy férfi! ....Olyan magas, csinos! A sapkáján kis aranykalapács van.

Okszána összecsapta kezét és odafutott a házhoz.

Csurgin a veranda előtt állott, érdeklődve nézett körül. A házra, a hosszú istállókra, a hombárokra és egyéb gazdasági épületekre, amelyek az udvar mélyén állottak. „Nagyszerű gazdaság! Jó feje van ennek a Jaskának!" — gondolta.

— Ilja! ... — kiáltott Okszána. Odafutott hozzá és máris a nyakán csüngött ... — Na végre! ... — mondta kimerülten, mintha mindaz, ami a szívét nyomta, egyetlen sóhajtásban napvilágra törne.

Csurgin megsimogatta az asszony vállát, fejét. Okszána olyan közelinek, kedvesnek látszott most előtte, hogy elfelejtette: Usztya nézi őket, és összecsókolta sógornője fejét, orcáját.

Csurgin végignézte a szobákat, bement Jakov dolgozószobájába és leült a nagy, fekete bőrrel bevont díványra.

— Hát hiszen a te Jakovod jól berendezkedett itt. Gyönyörű ház, hatalmas gazdasági épületek, igazi uradalom ... Hát miért vagy elégedetlen? — kérdezte cigarettára gyujtva. — Unatkozol?

— Nem erről van szó, Ilja — válaszolta halkan Okszána. Zsebkendőt vett elő ruhája ujjából. Felkelt, az ablakhoz lépett és így folytatta: — Arra törekedtem, hogy egyetemet végezzek, valamit tenni akartam a népért. Hát most, miután befejeztem a főiskolát, földesúr felesége lettem és mintha rögtön becsapódott volna előttem az életbe vezető kapu. Nem tudok így élni, csak egyszerűen vegetálni. Ítélj el,' ahogy akarsz, de adj tanácsot, mit tegyek? — mondta könnyeivel küszködve.

Csurginnak eszébe jutott legutóbbi beszélgetése Okszánával, a vitájuk és Varja szemrehányásai. Együttérzéssel mondta:

— Megértelek, húgom ... Menjünk ki a mezőre. Beszélgessünk. Hátha találunk valami megoldást. Itt megzavarhatnak bennünket.

Néhány perc múlva már a mezőn sétáltak.

Sütött a nap, de nem forrón. A magasban pacsirták daloltak és pusztai madarak lebegtek a levegőben. Az út mentén halkan suttogott a friss fű, barátságosan bólogattak a meggyvörös mezei tulipánok.

Okszána lassan beszélt. Hangjából szomorúság és közöny csendült ki. Csurgin elgondolkozva nézett a távolba és eszébe jutott, milyen élénk, vidám volt azelőtt Okszána, hogyan énekelt. Szavai nem voltak meglepőek számára. Már régen tudta, hogy Jakov Zagorulkin nem tűri Okszána politikai eszméit, tiltakozását az ilyen életmód ellen, sem tanácsait, melyek ellenkeztek szenvedélyes kapzsiságával. Mit tanácsolhat most neki?

— Jakov eleinte nem figyelt a szavamra és csak fölényesen mosolygott — mondta csendesen Okszána. — De miután találkoztam Leonnal, és Aljona is írt, minden megváltozott. Ekkor már nem mosolygott. Kijelentette, hogy én földbirtokos felesége vagyok. Meg kell szakítanom kapcsolatomat Leonnal és mindnyájatokkal. Ez már arcátlanság volt. Erre azt feleltem, hogy ne felejtse el, ha így vagyunk, bármikor elutazhatom innen, a birtokáról. Véglegesen. A vita azzal végződött, hogy ő utazott el valahová.

— Úgy? — kérdezte Csurgin és várta, hogy az asszony mond még valamit.

— Akármilyen szavakat mondtam is neki — folytatta Okszána — most, hogy elutazott, kész vagyok mindent megbocsátani. Szeretem Jakovot... — mondta alig hallhatóan.

Csurgin felvonta szemöldökét. Lopva Okszánára nézett. Gyámoltalannak látta, szánalmasnak. Bosszankodva mondta:

— Egész más lettél, mint amilyennek ismertelek, húgom. Elismerem, téged valóban a szerelem vezetett ehhez az emberhez. De nem értem, hogyan feledkezel meg arról, hogy nincs általánosságban szerelem. A szerelem tárgya mindig egy határozott személy. Te, aki olyan családból kerültél ki, amelyet a Zagorulkinok, és a hozzájuk hasonlók egy egész életen át fojtogattak, hogyan szerethetsz ilyen embert? Engem bánt, ami veled történik, kedvesem. Fáj nekem.

— De én nem tudok szakítani vele, nincs erőm hozzá.

— Meg kell tenned! — mondta élesen Csurgin.

— De értsd meg, nincs erőm ezt megtenni! — kiáltott fel Okszána. — Különben is, ez tisztességtelen és erkölcstelen.

— De igen, van elég erőd hozzá. Ami pedig az erkölcstelenséget illeti, üres beszéd. Mi nem törődünk a mai társadalom erkölcseivel, mert ezek népellenesek.

Okszána megállott. Kezével elfedte szemét és szenvedő hangon mondta:

— Kegyetlen vagy, Ilja, nagyon kegyetlen...

— Az olyan emberekkel, mint a férjed, én irgalmatlan vagyok — mondta érdesen Csurgin.

Akkor tértek vissza, amikor a nap már lenyugvóban volt. A hatalmas vörös korong mintha megrezzent volna, és lesüppedt a lát-

határ mögé. A látóhatár felett hatalmas, tüzes, arany félkör látszott, aztán egy perc múlva ez is eltűnt. És ekkor a föld, a halmok, a puszta felett kigyúlt és elömlött az esthajnal izzó ragyogása. A falvakra, mezőkre, rétekre a szürkület kékes köde ereszkedett.

A mélykék égbolton egy fehér csillag lobbant... Csurgin felnézett a ragyogó, tisztafényű csillagra és így szólt Okszánához:

— Te nem arra születtél, hogy földbirtokos felesége légy... Nem azért tanultál, nem azért jártál a munkásösszejövetelekre, hogy a barikád túlsó oldalára kerülj. Oroszország felett kigyullad a fény s te nem rejtőzhetsz el előle, hugom...

Okszána hallgatott. Sokáig nézte, hogyan lángol az alkony a puszta felett, és hogyan gyúlnak ki az égen a nagy, fehér csillagok.

3

Alighogy Okszána és Csurgin eltűnt az erdő fái mögött, megérkezett Jakov. Usztyától megtudta, hogy vendég jött, magas férfi, mérnöki sapkát visel, és átölelte Okszánát... Jaska mindjárt kitalálta, ki érkezett meg.

Bement a dolgozószobába, megállt. A hamutálcában félig elszívott cigaretta hevert. Felvette és megnézte. „Nem voltak itt sokáig — gondolta — csak egy cigaretta. Tehát a mezőre mentek beszélgetni." Leült a székre és elgondolkozott. Az első perctől fogva, mihelyt megtudta, hogy Csurgin itt van, határozatlan aggodalom, rossz előérzet fogta el. Miért jött ide Csurgin? Miről beszél most Okszánával? Arról, hogy Okszána meggondolatlanul cselekedett? Hogy Jakov Zagorulkin nem neki való élettárs, és nem élhet vele?

Jakov sokáig mozdulatlanul ült székében. Nem tudta, mit csináljon. Nyilvánvaló volt, Csurgin látogatása semmi jót nem ígér. Csak egy dolog vigasztalta: Okszána eddig mindenkit meghallgatott, de mindig a maga feje szerint járt el. Az a kijelentése pedig, hogy bármely pillanatban elmehet, nem nagyon izgatta Jakovot. Nem hitte el ezt a fenyegetést, és tudta, hogy a felesége nem megy el. „A mi házasságunkat a törvény szentesítette, és ő nem mehet el férjétől. Utóvégre, a törvény szerint jogom van bármely pillanatban visszahozni. Ha akarnám, a rendőrséggel toloncoltathatnám haza" — gondolta és Okszána arcképére nézett, amely ott állott az ő arcképe mellett, a hosszú, nagy íróasztalon.

Sóhajtott.

— Mennyit küzdöttem érted, Okszána. Egész ifjúságom ebben a küzdelemben telt el... és mégis, alighogy elértelek, most minden újra kezdődik... Ó, Okszána, Okszána! Tanult nő vagy, sokat utaztál és mégsem állsz szilárdan a lábadon. Jobbra-balra sod-

ródsz, mint fűszál a szélben — mondta lassan. Lehajtotta fejét. Elgondolkozott.

Csurgin és Okszána ebben a helyzetben találtak rá. Némán összenéztek.

— Jóegészséget, Jakov Nyefedovics! Miről gondolkozott így el? — kérdezte Csurgin, mikor belépett a dolgozószobába.

Jakov felemelte fejét, végigsimított homlokán és felsóhajtott:

— Jóegészséget, Ilja Gavrilovics — válaszolta. — A maga látogatásáról gondolkoztam és arról, amit most a feleségemmel beszélt.

— Na és milyen következtetésekre jutott?

— Arra a következtetésre, hogy a maga látogatásától semmi jót sem várhatok.

— Úgy! Maga őszinte ember. De talán fogjunk kezet — Csurgin odalépett hozzá és feléje nyújtotta kezét.

Jakov megszorította és úgy érezte, hogy az ő keze olyan gyenge Csurginéban, hogy önkénytelenül is kezére nézett s így szólt:

— Most eszembe jutott apósom elbeszélése arról, hogy maga egyszer puszta kezével három mázsát emelt fel. Igaz?

— Igaz. Fiatal koromban történt — hagyta rá Csurgin. Végigsimított haján és leült a díványra.

Okszána kiment.

Egy ideig mindketten hallgattak. Mindegyik várta, mit szól a másik. Végül Jakov megfordult és megkezdte:

— Mondja, Ilja Gavrilics, tulajdonképpen miért nem szeret maga engem?

Ezt olyan hízelgően kérdezte, hogy Csurgin elmosolyodott és tréfásan válaszolt:

— Maga talán leány, hogy tetszeni akar nekem?

— Nem, most komolyan kérdezem: miért van maga meg Leon ellenem? Hiszen mindketten nagyon jól tudják, hogy szeretem Okszánát és egész életemben csak érte törtem magam. Most összeházasodtunk, boldogan élhetnénk; Okszána meg ott járt Leonnál, aki kijelentette, hogy nem huga többé, mert földesúrhoz ment feleségül. Nyilván így gondolkodik maga is. Hát talán elvettem a maguk kenyerét? Tönkretettem családjukat? Magukra uszítottam a hatóságokat? Mi rosszat tettem én, hogy így viselkednek velem szemben? Persze, maguk szerint én kapitalista vagyok... a kapitalisták ellen pedig küzdeni kell. De a kapitalista is lehet ember, keblében ugyanolyan szív doboghat, mint a magáéban. Én most magamról beszélek. De nem, maguk bennem olyan ellenséget látnak, akivel harcolni kell. Hátha nem is kell ellenem harcolni... Hátha együtt működhetnénk? Biztosíthatom magát, hogy nem

sajnálnék sokezer rubelt a maguk ügyéért. Mert magam is ellenzem a mai életet és a szabad demokratikus élet hive vagyok... Különben ez már politika.

Csurgin egykedvű, hűvös tekintettel mérte végig és meglepődött: „Ez az egyszerű falusi legény mégis sokat tanult. Sokat fejlődött. Úgy beszél, mint az értelmiségiek" — gondolta.

Jakov cigarettával kínálta meg Csurgint. Maga is rágyujtott. Néhány lépést tett a dolgozószobában.

— Arra kérem, Ilja Gavrilics, ne avatkozzék bele az életembe... ne törje össze. Ha nem értjük meg egymást Okszánával, akkor mi magunk határozunk, mit csináljunk... Én egyszer beleavatkoztam Leon életébe, de semmi jó sem származott belőle. — Odalépett Csurginhoz. Egyenesen a szemébe nézett. — Nem ajánlom, hogy bíró szerepét játssza életünkben. Ez végzetes hibára vezethet... Én... én is ember vagyok — mondta. Hangja megremegett. Visszament az asztalhoz.

Csurgin zavarba jött. Jakov olyan megvesztegető őszinteséggel beszélt, hogy szeretett volna hinni neki. De elhatározta, hogy kipróbálja.

— Nem hiszek abban, amit maga mond, Jakov Nyefedovics — mondta hidegen. — Maga csak azért ellensége a mai társadalomnak, mert ez akadályozza, hogy úgy éljen, ahogy szeretne és tetszés szerinti hasznot vágjon zsebre. Maga valóban nem sajnál néhányezer rubelt arra, hogy megváltoztassa ezt a rendszert egy nagy kapitalista lótenyésztő ragadozó igényeinek megfelelően.

— Ejnye, de szereti maga az éles szavakat — jelentette ki Jakov fölényesen és leült a nagy karosszékbe.

— De az az élet, amelyre törekszik, a maga végső idcálja — folytatta Csurgin — a munkások és a dolgozó parasztok számára csupán kezdete a társadalom további fejlődésének, politikai átalakulásának... Hát ezért nem hiszem én, hogy maga a mi ügyünkre odaadna ezer rubelt. Az új életben magának, mint kapitalistának, nem lesz helye.

— A maga őszintesége valóban csodálatos! — kiáltott fel Jakov mosolyogva, de magában ezt gondolta: „Nincs türelmem végighallgatni ezeket az ördögi beszédeket."

— Lehet — egyezett bele Csurgin. — De nem azért beszélek, hogy csodálatba ejtsem, hanem mert le akarom leplezni, maga nem jár el becsületesen...

— Na, ez már túlzás, Ilja Gavrilovics — szólt elégedetlenül Jakov. — Én úgy beszélek magával, mint rokonommal és kérem, szépen kérem, ne avatkozzék bele az életembe.

Csurgin felkelt. Odament az asztalhoz. Leverte cigarettájáról a hamut a rózsaszínű kagylóba.

— Nem is akartam beleavatkozni az életükbe, de maga úgy járt el, hogy kötelességem beleavatkozni, mert rokonomról van szó. A maguk házasságát félreértésnek tartom — mondta lassan, érthetően és leült a díványra.

Jakov feléje fordult. Összehúzta szemét és epésen kérdezte:

— Ezért jött ide?

— Ezért.

Jakov hirtelen felemelkedett karosszékéből. „Vége! Elég ebből a macska-egér harcból!" — gondolta. Néhány lépést tett és megállott Csurgin előtt, majd haragosan megszólalt:

— Maga politikai kalandort akar csinálni a feleségemből. Börtönbe juttatni? Tönkretenni az életét? Nem en-ge-dem! — és Csurgin előtt rázta öklét.

Csurgin a dívány hátához támasztotta fejét. Mintha süket volna, úgy nézett rá... üveges tekintettel és hallgatott. Halkan dobolt ujjaival az ülésen.

— Nem en-ge-dem meg se magának, se Leonnak, hogy belenyúljanak az életünkbe a hideg kezükkel! — folytatta Jakov.

Csurgin vállat vont és ismét csendesen dobolt ujjaival a díványon.

Okszána bejött és megállt a küszöbön. Jakov, akit végleg feldühített Csurgin hidegvére, rákiáltott:

— Kszáni, mi négyszemközt szeretnénk beszélgetni.

— Okszána, hallgass a férjedre! — nevetett Csurgin.

Okszána leült a karosszékbe és így szólt:

— Folytassátok a beszélgetéseteket.

Jakov nem tudta tovább türtőztetni magát. Heves felháborodással a széktámlára ütött és kihívóan kérdezte:

— De hát ki parancsol itt tulajdonképpen? Maguk talán összebeszéltek? Erkölcsi prédikációt akarnak nekem tartani? Tanácsokat adni a jelenlegi államrend ellen, vagy atyai oktatásban akarnak részesíteni? Én nem akarom önt tovább hallgatni, Csurgin úr! Nem vagyok már kisfiú!...

Csurgin elővette az órát, ránézett és nyugodtan odaszólt Okszánának:

— Na, húgom, nekem már mennem kell. Szólj, hogy fogják be a lovakat. — Aztán odafordult Jakovhoz, aki hevesen járt le-fel a dolgozószobában, és nyugodtan mondta: — Hiába izgatta fel magát, én csupán ellenőrizni akartam a maga őszinteségét. Ez sikerült. Maga... hogy is fejezzem ki magam enyhébben... — csettintett ujjával — az ellenőrzés kimutatta, hogy maga kegyetlen, hatalomra vágyó, kapitalista... A maga becsülete egy garast

sem ér... Gyerünk, Okszána, míg nem kezdek el egyenesen beszélni ezzel a... férjeddel.

— Először egyél valamit, aztán majd kikísérlek — mondta Okszána és az ebédlőbe vezette Csurgint.

Jakov megállott a szoba közepén, lehajtotta fejét és hátratette kezét és gondolkozott. „Becsapott, mint egy gyereket. Milyen hülye vagyok. Különben az ilyen rokonokat úgy ki kell rúgni, hogy a lábuk se érje a földet... Az ördögbe vele!"

Félóra múlva Csurgin elment. Mikor búcsúzott Okszánától, megkérdezte:

— Na, most aztán a maga valójában láttad meg a fiatal Zagorulkint?

— Láttam, Ilja! — Okszána nagyot sóhajtott.

— Most pedig vigyázz. Magad határozd el, mit tegyél! Isten veled!

— Viszontlátásra, Ilja! Add át üdvözletemet Varjának, Leonnak és... Okszána hallgatott egy kicsit, aztán elszántan kimondta: — Leonyid Konsztantyinovicsnak is.

— Köszönöm, majd átadom.

Csurgin beszállt a hintóba. A lovak megindultak, és megcsörrentek a patkók. A hintó kigördült a kapun. Sokáig hallatszott az úton távolodó patkódobogás. Aztán minden elcsendesedett.

Az udvaron, az oszlopokon homályosan világított a lámpafény. Mellettük, körülöttük fehér lepkék röpködtek, nekiütköztek az üvegnek és szárnyukat megpörkölve lehullottak.

Okszána még mindig magányosan, szomorúan állott a főbejárat mellett és figyelte, nem hallatszik-e még a kocsizörgés... De körös-körül csendes, néptelen volt minden. Csak a faluban vonítottak a kutyák és békák brekegése hangzott a nádasból.

Valahol hevesen, hívogatóan felcsattant a fürj hangja. Okszána megfordult erre a kiáltásra, de a hang nem ismétlődött meg. Az asszony leverten bement a házba.

Ötödik fejezet

1

Az 1905-ös esztendőben, június tizenegyedikén Ogyesszában fellázadt a „Potyomkin-Tavricseszkij" páncélos csatahajó legénysége és csatlakozott a sztrájkoló munkásokhoz.

Június tizenhetedikén kitört a lázadás a „Georgij Pobedonoszec" páncéloson. Aztán átterjedt a „Prut", „Minyin", „II. Sándor" hajók legénységére is.

A kormány hadiállapotot hirdetett Ogyessza, Szevasztopol és Nyikolajev kikötővárosokban. Parancsot adott a feketetengeri flottának, hogy lője a lázadó „Potyomkin"-t. De a flotta nem teljesítette a parancsot és kifutott a nyílt tengerre. Ekkor a cári kormány diplomáciai jegyzéket küldött Törökországnak, Romániának, azzal a kéréssel, hogy közönséges bűnözőknek tekintsék az orosz flotta fellázadt matrózait és fegyverezzék le őket.

„A forradalom birtokába vesz egy páncélost — ez valóban példátlan esemény a történelemben."

„A cári kormány odáig süllyedt, hogy könyörög a török szultánnak és a román királynak, legyenek olyan jók, hajtsák végre azt a rendőri munkát, amit ő már nem tud elvégezni."

Így írt a nyugateurópai sajtó és feszült figyelemmel várta a választ az orosz önkényuralom szégyenletes jegyzékére.

A török miniszterek rendkívüli tanácson határozatot hoztak, amely szerint Oroszország és Törökország között nincs szerződés, amely intézkednék a bűnösök kiadásáról. A román kormány sem tartotta szükségesnek, hogy lealacsonyítsa önmagát a cári kormány rendőrségének szerepére. Kijelentették, hogy amennyiben a lázadó orosz tengerészek román kikötőben kiszállnak, külföldi katonaszökevényeknek tekintik őket. S amikor a „Sztremityelnij" torpedóromboló, melynek legénysége csupa tisztből állott, megjelent Konstanca előtt, hogy elsüllyessze a „Potyomkin"-t, világosan értésére adták a torpedóromboló parancsnokának, hogy a román vizek gazdája a román kormány.

A forradalmi hullám egész Dél-Oroszországban elterjedt. A „lázadók" ellen büntetőcsapatokat küldtek. Pétervár kiadta a parancsot: „Nincs kegyelem!"

A hadsereg szabály szerint megkezdte a polgárháborút a fegyvertelen munkások és parasztok ellen. A felkelésben részt vevő Ogyessza utcáit vér öntözte. A sortüzek közel hatezer békés lakost öltek és sebesítettek meg. Büntetőcsapatok járták a herszoni kormányzóság falvait és fegyverrel verték szét a parasztfelkelőket. Hétszáz embert gyilkoltak le. Szevasztopol és Nyikolajev fegyvertáraiban felkelés lobbant. Százhatvan munkást lőttek agyon, de Ogyessza, Nyikolajev és Szevasztopol munkásai folytatták a harcot a szabadságért. A cári kormány el akarta titkolni a nép előtt a feketetengeri flottával történt eseményeket. Ekkor a „Potyomkin" páncélos legénysége kiáltványt adott át a romániai külföldi konzulátusoknak, amelyben háborút üzent a cári flottának. Lenin Genfben a „Proletarij" újságban azonnal lelkesen foglalkozott ezzel az eseménnyel. Ezt írta:

„Az orosz forradalom bejelentette Európának az orosz nép nyílt háborúját a cárizmus ellen."

A külföldi újságírók ezt táviratozták Ogyesszából Európába:

„Úgy látszik, megkezdődik az élethalálharc a nép és a cári bürokrácia között."

„Igen, igazi harc a szabadságért, életre, halálra!" — válaszolta Lenin, és kiadta a jelszót: „Éljen a forradalmi kormány!"

De éppen ettől a forradalmi kormánytól félt az orosz burzsoázia. A polgárság képviselői, Trubeckoj herceggel az élükön, elérték, hogy a cár fogadja őket. Sietve biztosították a cárt, hogy „a rend és a béke emberei". És könyörögtek, hogy hívja össze a „nép képviselőit", akik majd segíteni fognak „az uralkodónak az életbevágó feladatok megoldásában".

II. Miklós meghallgatta Trubeckoj herceget, megköszönte „az együttérzés kifejezését és azt a kívánságot, hogy együtt dolgozzanak". Majd kijelentette: „Megingathatatlan az a cári akaratom, hogy összehívjam a nép képviselőit".

De mikor Trubeckoj megkapta a cár beszédének írásos szövegét, hiányzott belőle a cár ígérete a népképviselők összehívásáról.

Leon Rjasinnal szemben állt, újságot tartva a kezében, és felháborodva mondta:

— ...És ti, akik szociáldemokratáknak és marxistáknak nevezitek magatokat, hasraestek ennek a Trubeckoj hercegnek a barátai előtt, továbbra is kérlelitek ezeket az urakat, hogy „vegyék tekintetbe a proletariátusnak az önkényuralomhoz intézett kívánságait". Őket tekintitek az orosz forradalom vezetőinek? Valamiféle forradalmi cselekedeteket vártok ezektől „a rend és a béke embereitől?" Olyanoktól vártok valamit, akiknek tetteit nem a nép iránti szeretet fűti, hanem a cár és az önkényuralom iránti alattvalói hűség? Hát idáig csúsztatok le ti, mensevikek a konferenciátokon?

— Én nem azért jöttem hozzád, hogy előadást hallgassak — felelte komoran Rjasin. — Javaslatunk a következő: vagy megkapjuk a helyek felét a bizottságban, és akkor együtt dolgozunk, vagy irgalmatlan harcot kezdünk ellenetek, a bizottsági tagok, mint jakobinusok ellen. Pártunk össz-oroszországi konferenciája a bolsevikok cselekedeteit, vagyis a ti cselekedeteiteket olyannak tekinti, amelyek...

— A harmadik pártkongresszus szerint nektek, mensevikeknek, semmi közötök sincs a mi forradalmi pártunkhoz — szakította félbe Leon. — Az ultimátumodat visszautasítom. Ugyanakkor tudomásodra hozom a bizottság követelését: oszlasd fel a „szövetséget" és csatlakozz a harmadik pártkongresszus határozataihoz. Ha ti, mensevikek nem teszitek meg ezt, akkor mi megszakítunk vele-

tek minden kapcsolatot, és küzdeni fogunk ellenetek, mint proletárellenes, burzsoá párt ellen.

Leon letette az újságot az asztalra és az ablakhoz lépett. Rjasin felkelt székéről. Felvette fehér szalmakalapját és megkérdezte:

— Elmondtál mindent? Vagy talán közlöd véleményemet a bizottsággal?

— Mindent elmondtam. Véleményedet a bizottság ismeri...

Rjasin a fejét csóválta. Elmosolyodott, majd békülékenyen megszólalt:

— Te okos ember, és keménykezű vezető vagy. Szeretnék megegyezni veled. Megmondom egyenesen: gyere át hozzánk és te leszel mindnyájunk vezetője itt helyben és a kormányzósági bizottság elnökének helyettese. Ez Poljakov javaslata.

Leon lassan végigment a szobán. Rjasin kalapját kezében forgatta. Várt. „Nem egyezik bele... Habozik..." — gondolta. Még maradni akart, de egyszercsak érezte, hogy a lába elszakadt a földtől. A következő pillanatban Leon úgy vitte maga előtt a kunyhóban, mint egy fadarabot. Lábbal kilökte az ajtót, kidobta Rjasint az udvarra, majd utána hajította szalmakalapját.

— Gazember — mondta és becsukta az ajtót.

Mikor besötétedett, eljött Lavrenyov, Vihraj és Váno Leonidze.

— Hát te miért változtál meg így, kedves barátom? — fordult Leon felé Váno Leonidze. — Talán nem etetnek, vagy mi?

— Nincs étvágyam, mitől is lenne? — ütötte el tréfával a dolgot Leon.

— Előfordul — nevetett Váno Leonidze. Néhány narancsot vett elő a ládaból és odanyújtotta Leonnak. — Kóstold meg, hátha megjön az étvágyad, majd én közben mesélek valamit.

Leon meghámozta a narancsot. A narancshéjon apró cseppekben kiszivárgott a nedv. A szobában a narancs erős, édes, olajos illata terjengett.

— Vihraj meg én tengeren jöttünk a Kaukázusból Ogyesszán keresztül. Ott találkoztunk Matvejiccsal, aki két láda puskát vett át tőlünk. Meghagyott néhány mauser-revolvert és azt üzeni neked és Csurginnak: azonnal meg kell szervezni a tiltakozó sztrájkot az önkényuralom ellen az ogyesszai munkások közötti kegyetlen vérengzések miatt. A kaukázusi bizottság azt javasolja, szervezzetek hatalmas politikai tüntetést is az ogyesszai munkások és a „Potyomkin" páncélos legénysége mellett.

Leon lassan lehámozta a narancs sárgásfehér héját. „A tüntetés megszervezése nehezebb lesz, mint a sztrájké. Hát ezt, öregem, megmondhattad volna... kellemetlen a Kaukázusi Bizottság előtt..." — gondolta és megkérdezte:

— Milyen propagandairatokat hoztatok? Ismeritek az Ogyesszában, Szevasztopolban, Nyikolajevben, Herszonban történt események részleteit?

Míg Váno Leonidze elővette a kofferből a propagandairatokat, Vihraj Leon szeme elé tartott egy kézzel írt ropcédulát és így szólt:

— Olvasd!

Leon olvasta:

„A forradalmi mozgalom a jelen pillanatban már odafejlődött, hogy feltétlenül szükségessé vált a fegyveres felkelés. Ez a Pártunk harmadik kongresszusán kimondott gondolat napról napra igazolódik. A forradalom lángja egyre magasabbra lobban fel..."

— Ezt mi fordítottuk le a „Proletariatisz Brdzolá"-ból — mondta jelentőségteljesen Vihraj és mellényét simogatta.

— Hát neked mi közöd a fordításhoz? Te is fordító lettél! — nevetett Lavrenyov.

— Ő kiváló munkát végzett, ha nem is mint fordító, de mint szállító — védte meg Vihrajt Váno Leonidze.

Két nap múlva Tkacsenko kinyomtatta az Ogyesszában és a flottában történt eseményekről, meg a herszoni falvak parasztjaival történt kegyetlenségekről szóló kiáltványt. A kiáltvány a kaukázusi röpirat szavaival végződött:

„Meg kell szervezni a fegyveres ellentámadást a fekete százak és általában a kormány vezetése alatt álló minden reakciós csoport fellépése ellen." Befejezésül felhívott általános népi felkelésre, „hogy a cári kormány helyett létesítsenek ideiglenes forradalmi kormányt".

Ezen kívül nagy példányszámban nyomtatták ki a politikai tüntetés napját és óráját hirdető röplapokat.

Tkacsenko a háza udvarán, az istállóban rejtette el a gyűlésről tájékoztató röpiratokat. A felhívást pedig szétdobálta a gyárban és kiragasztotta a városban.

2

Másnap tizenkét órakor a gyárban felhangzott a riadó sziréna és a műhelyekben egyszerre felharsant a kiáltás:

— Leállni-i-i!

Valamennyi műhelyben megállott a munka. Este a vasutasok és távírászok is abbahagyták a munkát, majd az igazgatósági iroda tisztviselői; a gyár szén- és mészbányája szintén leállt. Sok üzlet bezárt.

Leon elmaszkírozta magát és Váno Leonidzével együtt bement a városba. Az utcákon sok ember járt és izgatott hangok hallat-

szottak. Az útkereszteződéseknél erős rendőrjáratok jelentek meg. Egyelőre azonban sehol sem történt összeütközés.

— Akár most megrendezhetnénk a tüntetést. Kár, hogy nem ma tartjuk a felvonulást — mondta csendesen Leon.

— Még jobban fel kell heviteni a hangulatot. Menj csak tovább, messzebb tőlem, majd én beszédet mondok — szólt Váno Leonidze. Visszamaradt, előreengedte Leont, aztán felment a legközelebbi ház bejáratának lépcsőjére, és a járókelőkhöz fordulva hangosan beszélni kezdett:

— Polgártársak! Oroszországban megkezdődött a forradalom! Fellázadt a feketetengeri flotta. Ogyesszában polgárháború folyik az önkényuralom ellen, Tifliszben, Nyikolajevben, Szevasztopolban, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Libavában... Oroszország sok városában a nép harcol a katonaság ellen, a szabadságáért, a demokratikus köztársaságért! Gyertek ki az utcára! Erre hív benneteket a Szociáldemokrata Párt! Csatlakozzatok Oroszország felkelő polgáraihoz!

A járókelők megálltak mellette. Hallgatták beszédét és a rendőrök felé néztek. De Váno maga is figyelte a rendőröket. Mikor észrevette, hogy egy rendőr megindul feléje, gyorsan leugrott a lépcsőről és elvegyült a tömegben. Utólérte Leont és könyökével oldalba bökte:

— Látod? Most ötven ember hallott engem, és egy óra múlva már ötszáz ember értesül szavaimról...

Átmentek néhány városrészen, aztán Váno Leonidze ismét felállt egy vastömbre és háromperces beszédet mondott, majd ismét kisiklott a rendőrgyűrűből. Ekkor Leon, Lavrenyov és Tkacsenko, akik távolabbról követték őt, ugyanígy jártak el.

Az utcákon valami érthetetlen dolog történt. A rendőrség hol az egyik, hol a másik csoporthoz vetette magát, de a szónokokat sehol sem csíphette el, és ez még jobban dühösítette.

— Oszolj!

— Csak egyesével szabad az utcán járni!

Estére az egész városra átterjedt az izgalom. Az utcákon még többen jártak, és a rendőrség már nem tudta szétkergetni a tömeget. Úgy látszott, rögtön kitör valami. Mindenki a szociáldemokrata szónokok bátor fellépéséről beszélt.

Leon pedig Tkacsenkónál ült és hallgatta vontatott elbeszélését arról, hogyan rejtette el az istállóban a tüntetésre felhívó röpiratot, és mikor ma az istállóban kereste, nem találta meg.

Leon felkelt, végigsétált a szobán. Azon gondolkozott, hogyan oldja meg a nehéz helyzetet. De semmi sem jutott eszébe. „A tün-

tetés kudarcba fúl... Szégyen!..." — siklott agyában a gondolat és fennhangon ezt mondta:

— Már huszonnégy óránk sincs a tüntetés megkezdéséig, és még senki sem tud róla...

— Menjünk holnap reggel a városba, ismételjük meg azt, amit tegnap csináltunk. Mondjuk az embereknek, menjenek a főtérre — javasolta Váno Leonidze.

— Ezt megtehetjük ma, de holnap már nem lehet, Váno. Ez biztos lebukás — ellenezte Leon. — Feladatunkat csakis olyan módon oldhatjuk meg, ha azonnal értesítjük a műhelyszervezőket, az aktivistákat, és a szervezet minden tagját. Menjen mindenki végig a telepén és értesítse az embereket a tüntetésről. Igénybe kell venni a serdülő fiúkat is. Azok hamarább vihetik szét a hírt.

De reggelre kozákok árasztották el a várost és a munkástelepet is.

A tüntetést el kellett halasztani.

3

Tkacsenko azt tanácsolta Leonnak, hogy Geraszim hengerésznél töltse az éjtszakát.

— Nagyon vallásos ember. Igaz, részt vett Rjasin összejövetelein, de a rendőrség nem gyanakszik rá.

Leon észrevette, hogy Geraszim sandán néz rá, de úgy tett, mintha nem látná. Mikor a ház elülső részébe ment, észrevette, hogy Geraszimnál ugyanannyi szentkép van, mint Iván Gorgyejicsnél, éppen úgy is voltak elhelyezve, mint Gorbovéknál, a sarokban fenn a mennyezet alatt. Egyesek színezése tompán csillogott, mások úgy feketéllettek, mint régi, kis deszkadarabok. De Leon mintha ügyet sem vetett volna rájuk, fáradtan leült a valamikor sárgára festett, de az időtől megfeketedett székre.

Geraszim matracot hozott az előszobából, letette a padlóra a láda mellé, a deszkából ácsolt heverőről párnát dobott a matracra, aztán komoran mondta:

— Gyere, feküdjünk le.

Leon elgondolkozva ült. Fülében Rjasin felháborodott szavai csengtek: „Hogyan hívhatjátok a munkásokat tüntetésre? A városban az egész rendőrség riadókészültségben van, nagyszámú kozákcsapatokat vontak össze. Igenis, mi a tüntetés ellen vagyunk, de miért vádoltok ti, bizottságiak minket azzal, hogy mi semmisítettük meg a röpiratokat?" — Most Leon gondolkozott: „...valóban, nincs erre bizonyítékunk, de... hát akkor ki lopta ki a röpiratokat?... Eh, nem hiszek én Rjasinnak..."

— Mondom, gyere, aludjunk... holnap reggel munkába megyek — ismételte kitartóan Geraszim és levette az asztalról a magas üveglámpát.

— Holnap nem dolgozik a gyár — mondta szilárdan Leon és nekilátott, hogy levesse csizmáját.

Geraszim szemöldökét ráncolva mondta:

— Ez nem vonatkozik ránk, nekem, meg Iván Gorgyejicsnek az a dolgunk, hogy ott legyünk a műhelyben. Akkor igenis megkapjuk a munkabérünket, akárhogy is lesz. A többiek pedig gondoskodjanak magukról.

Leon nem tudta levenni csizmáját. Lába megdagadt és a csizma nem csúszott le.

— Hogy az ördög vinné el! — káromkodott. — Tán meghízott a lábam, vagy mi?

Geraszim Leont figyelte. Megnézte erős csizmáját, a széken heverő kabátját és váratlanul mondta:

— Én mindegyik lázítót a legszívesebben kézenfognám, aztán ...minél messzebb őket a gyártól, a munkásemberektől. Oda kellene őket vinni a frontra az első vonalba...

Leon ráemelte beesett szemét és kiegyenesedett.

— Te például itt hálsz nálam — folytatta — aztán most idejöhetnek a kozákok, akkor mehetek én is veled Szibériába. Mert ti a cár ellen mentek. Ilyen után, mint te, már régen sír Szibéria. Persze, te már megszoktad az ilyen életet, de nekem mi közöm hozzá? Ti politikusok csak zavart keltetek a munkában és otthon is...

Leon gondolkozott egy kicsit. Felkelt. Felvette kabátját, sapkáját. Geraszim most már bánta szavait, és barátságosabban megkérdezte:

— Mi az, ki akarsz menni?

— Elmegyek. Nem akarlak veszélybe dönteni, Geraszim Petrovics. Úgysem láttál sok jót életedben — válaszolta Leon.

— Ugyan, hová mennél éjnek idején?... Mindjárt reggel lesz... Akkor más...

Leon sóhajtott. Nézte Geraszim durva arcvonásait. A vasérc és a koksz soha le nem mosható nyomokkal borította be kezét, megfeketedett orrát, és keserűen gondolta: „Kitől kell hallanom mindezt? Egy igazi proletártól..."

Az ajtóhoz lépett. Megfogta a tolózárat és visszafordulva mondta:

— Hát bizony, Geraszim Petrovics, én megszoktam az ilyen életet. De miért szakítottam meg a régit, azt nem is kérdezted... Pedig én, éppen úgy, mint elvtársaim, értetek élek ám így, az olyanokért, mint mondjuk, te vagy. Miattad is, hogy ne Garaszkának

hívjanak, hanem emberhez méltóan: Geraszim Petrovicsnak... hogy ne földön hálj, hanem ágyban, hogy ne félj, ha valaki hozzád jön látogatóba. Te pedig a mostani életedért, amely olyan reménytelen és olyan sötét, akár az éjtszaka, a japán golyók elé küldenél... Te, aki munkásember vagy...

Leon meggörbülve lépett ki a házból. Mintha hirtelen megöregedett volna.

Geraszim ott állt egy ideig a szoba közepén, aztán az asztalra tette a lámpát és a cár képe felé fordulva sokáig nézte összehúzott szemmel, haragos tekintettel.

— Miért nem láttam én semmi jót egész életemben? Miért eszem kenyeret és szárított halat hagymával, és sohasem lakhatom jól? Miért nem tudja senki az én nevemet és miért hív engem mindenki úgy, mint ágrólszakadtat, mint utolsó kutyát? Miért? Kérdezem én tőled, cár? — mondta mérgesen. Odalépett a képhez, letépte a falról és dühösen földhözvágta...

Reggel Geraszim fogta kis élelmiszeres csomagját és átment Iván Gorgyejicshez.

Mikor kilépett a kapun, megállott és gondolkozott. „Eh, nem megyek, és kész! Talán Iván Gorgyejics szava nekem törvény, mi?" — mondta magában elkeseredetten és visszatért a házba. De alighogy az ajtóig ért, legyintett és már ment is Gorbovékhoz.

Iván Gorgyejics az udvar közepén állt. Csizmát, házinadrágot, fehér alsóinget viselt, melynek aljába gabonát rakott. Furcsa, vékony, elváltoztatott hangon hívta a tyúkokat.

— Cip, cip, cip...

Geraszim keletre nézett, ahol a nap ragyogott az égbolton és így szólt:

— Már régen munkába kellene menni, ez meg itt a tyúkokkal foglalkozik...

— Értem jöttél? — kérdezte Iván Gorgyejics mosolyogva. Kiszórta a földre a maradék magot. Megmosta lábát, mely a fehér ing hátterében még vörösebbnek látszott és mély, morgó hangon megszólalt: — Nem, fiam, Iván Gorgyejics ma sehová sem megy. Elég volt a nép elleni cselekedetekből.

— De hiszen te művezető vagy! Méghozzá a nagyolvasztóban! — kiáltott fel Geraszim.

— A nagyolvasztóban vagyok művezető, hát aztán? A nagyolvasztóban akkor kell művezető, ha ott a munkások olvasztanak! De ha áll a nagyolvasztó, akkor a művezető sem kell! Leállnak a nagyolvasztók — jelentette ki Iván Gorgyejics. Hangjában önérzet csendült. — Az egész gyár leállt és nekünk kettőnknek semmi keresnivalónk nincs ott. Ha mindenki megy, akkor megyünk mi is. Hallottad? Ogyesszában a katonaság valóságos harcot vív a nép

ellen, te meg azért jöttél ide, hogy én annak a katonaságnak vasat csináljak. Talán a nép vesztére indítom meg a nagyolvasztót? Nem hagyom, hogy a nagyolvasztó ilyen igazságtalan ügyért dolgozzon! — fejezte be. — És neked sem javallom, hogy dolgozzál.

Geraszim először hallott a gyár legjobb művezetőjétől, Iván Gorgyejicstől, a legszorgalmasabb, legvallásosabb embernek a szájából ilyen szavakat. Hirtelen eszébe jutott, mit is mondott tegnap Leonnak. Úgy érezte, igazságtalanul járt el. „Megsértettem, alaposan megsértettem" — gondolta keserűen. Aztán odalépett Iván Gorgyejicshez, kis ideig ott állott mellette, rendezgetve gondolatait, aztán megszólalt:

— Soha életemben nem akartam gondolni rájuk, azokra, akik kormányoznak, elnyomnak bennünket, és arra az életre, melyet ők szántak a munkásembernek. De tegnap idejött hozzám Leon... és mintha felrázta volna a lelkemet, pedig semmi különöset sem mondott. De még nem tudtam magam elhatározni. Idejöttem hozzád tanácskozni. Most meg úgy látom, az ő politikájuk már téged is elért. Szóval hát az igazságért harcolnak azok a politikusok, a munkások sorsának megjavításáért kockáztatják életüket... hagyják ott családjukat...

— Minden politikával foglalkozó emberre nem lehet ezt mondani, de Leon nagyon becsületes munkásember. Ő az igazságért harcol és vezeti a népet. Azért sztrájkolok ma, mert én is proletár vagyok — válaszolt büszkén Iván Gorgyejics.

Így tehát Iván Gorgyejics, a gyár legjobb művezetője és Geraszim hengerész nem mentek munkába.

Hatodik fejezet

1

A magas, zöld gabonavetések között szürke, poros út kígyózott. Szembe vele végtelen láncban siklottak a pipacsok, mint vércseppek piroslottak a vadborsó virágai, kéklett és barátságosan integetett mindenfelé a búzavirág.

Az út mentén lassan feltünedeztek az ürömmel benőtt ezüstös halmok, melyek felé suhogva áradtak a vetések súlyos hullámai, néha majdnem elborították a halmok tetejét, aztán ismét visszazúdultak. A dombok tetején szinte lebegett a nyírfa habszerű virága.

A szél egyre csak újabb és újabb hullámokat vert a vetésben, melyek végigáradtak az út két oldalán, és nekizúdultak a halmok örökké szűz földjének. És úgy látszott, mintha az üröm füvétől

ezüstös halmok megindulnának, forogva úsznának a gabonavetések sötétzöld tengerében. Aztán mintha elolvadtak volna, elvesztek a déli párában.

Az úton kétkerekű homokfutó haladt. Régi, egyenlőtlenül billenő kerekei recsegtek. Nyomában por gomolygott. A vézna, tarka lovacska néha horkantva, lusta ügetésbe fogott, vagy lehajtotta fejét és lépésben haladt. De gazdája ilyenkor meglendítette ostorát, rángatta a gyeplőt és a lovacska tovább ügetett. Széles patkója verte a port, mely apró gomolyokban röppent fel az úton, a homokfutó alá csúszott és szürke ködként lebegett a vadborsó és pipacs felett.

Luka Matvejics hátratolta tarkójára szürke kalapját. A paraszt mellett ült és ide-oda dülöngélve, ahogy billegett a kocsi, hallgatta a kocsis vontatott elbeszélését, hogyan tért vissza nyomorékon a háborúból a fia és hogyan kergette el éjnek idején a felesége.

— Még elmondani is borzasztó: férjét, gyermekei apját kergette ki? Tudja az ördög, milyen szívtelen egy ilyen asszony — háborodott fel a paraszt. Ismét arról beszélt, hogyan káromkodott a fiatalasszony és kergette az udvarra nyomorék férjét.

Luka Matvejics végre megszólalt:

— Kár volt elmennie.

— Tudom én, hogy kár vót. Ez még semmi! Elment és többé vissza se jött — mondta váratlanul az öreg paraszt. — Felakasztotta magát a ruháskötélre a padláson. Vak vót, mégis felakasztotta magát. Nem bírta ki a szíve. Akkor osztán fogtam az ostort, s elkergettem azt a nőszemélyt, a gyerekeket pedig magamhoz vettem. A kisfiút is, meg a kislányt is. Ilyen az asszony... Fenevad. Most bőg. Kinek kell ő két gyerekkel? Hát bizony ilyen dógok történnek... Hooó! — ostorával rácsapott a lovára.

— Bizony sok bajt okoz a háború a népnek — mondta elgondolkozva Luka Matvejics.

— Éppen ez az! Az én fiam ott vesztette el a szemevilágát a háborúban. Mikor aztán hazajött, senkinek sem kellett. Szaladgáltam a járás vezetőjéhez, segélyt kértem a gyerekeknek. A hatóságok pedig: egyik a másikhoz küldözgettek, aztán a végén mégsem kaptam semmit. Gazemberek...

A paraszt sóhajtott. Fejét csóválta.

— Nem tudom, hogy tiszteljem magát, de így, ahogy látom, nem egyszerű ember maga... biztosan tud is egyetmást. Hogy gondolja, elgyön-e az a nap, mikor elpusztulnak mind ezek a hatóságok? Lám, a parasztok minden kormányzóságban lázadoznak. Így hallottam!... De bizony nem sokat ér az! A hatóságok csak ott ülnek a helyükön, mint régen... Na, de mit beszélek én a pa-

rasztokról?! Még az iparos emberek, a munkások sem tehetnek semmit...

— Mert a parasztok külön, meg a munkások is külön lázadoznak. Egyszerre, közös erővel kell felkelni! — magyarázta Luka Matvejics.

A paraszt bizalmatlanul nézett rá és csendesen mondta:

— Tudom én, együtt biztosabb, de azért nagyon nehéz puszta kézzel, csak úgy lehajigálni a nyakunkról őket. Katonaságuk van, aztán hallottam, úgy lőnek ágyúból a munkásokra, mint ellenségre a háborúban... Olvastam én egyszer a munkásoknál egy ilyen röpcédulát. A Fekete-tengerről szólt, meg valami gőzhajóról.

— A „Potyomkin" páncélos tengerészei és munkásai felkeltek a cár ellen — magyarázta Luka Matvejics. — Hát errefelé a munkások nem sztrájkolnak a gyárakban?

— Dehogy nem! Minden gyár leállt. A Szuhanov, a Hume, a Belga társaságé, a dohánygyár... mind, mind áll. Most meg úgy hallottam, hogy a sztrájk átterjedt a bányákra is... Nem dolgoznak! A kozákok és a rendőrség egyik helyen szétkergeti őket, de a másik helyen ismét összejönnek. A munkások állják a sarat! Tudják a dolgukat!

— Hát a parasztok hogy élnek?

— Mindegyik otthon ül a házában.

— Félnek?

— Félnek is, meg nincs... hogy is mondjam... nincs vezérük...

— I-i-gen — ismételte Luka Matvejics. — „Nincs vezérük. Na nem baj, a vezér majd eljön" — gondolta magában.

A paraszt ismét rápillantott az utas bajusztalan, simára borotvált arcára, a homlokán húzódó, verejtéktől csillogó mély ráncokra, és folytatta a beszélgetést:

— Bocsásson meg, ha nem titok... Maga nem a szocialisták közül való?

— Tanító vagyok.

— Úgy, szóval a gyerekeket oktatja?

— Oktatom én a gyerekeket is, a felnőtteket is. Leginkább a felnőtteket — válaszolt komoly hangon Luka Matvejics.

— Úgy? Aztán teszem azt, mire oktatja a felnőtteket? — faggatta a paraszt.

— Arra, hogy meg tudják különböztetni a gőzhajót a felkelő páncélostól, és a forradalmat a lázadástól... — Luka Matvejics tréfás, ravaszkodó tekintetet vetett a parasztra. Megtömte pipáját.

A paraszt megértően bólintott. Megsimogatta széles, sűrű szakállát.

— Szóval hát... ez a forradalom? Úgy? — aztán taplót vett

elő, kovát és tüzet csiholt, hogy utasa rágyujthasson, és megkérdezte: — Hát szóval, azt mondja, kitörik a nyakukat? Már úgy értem, hogy a hatóságoknak.

— Úgy bizony!

— Nahát, akkor pusztuljanak is! — nevetett a paraszt. Meglengette ostorát és vidáman kiáltotta: — Hoó! Siess, lovacskám! Ne csak a füledet mozgasd!

Luka Matvejics szippantott a pipájából és a távolba nézett. Ott a vetések között, a messzeségben, mintha egyre forogtak volna a halmok, és csak áradtak feléjük a vetések zöld hullámai. Szembe velük, az út mentén pipacsok futottak és mint a vér, piroslott a vadborsó.

Jugorinszktól nem messze, az egyik tanyánál, ahol a szárazér húzódott, Luka Matvejics leszállt a kocsiról, megfizette a parasztnak a hosszú utat és elindult az ösvényen. Mikor a kocsi eltűnt a távolban, Luka Matvejics elrejtette böröndjét a tüskés bokrokban és Danyila Podgornijhoz indult a malomba.

A malom a tanyától távol egy kis folyó partján állott. Az öreg fűzfák alatt néhány szekér álldogált. Mellettük feküdtek az ökrök és lassan mozgatva állkapcsukat, kérődztek. Az egyik szekér alatt három paraszt ült. Kiterített zsákon fekete kenyér hevert. Mellette néhány szelet szalonna és zöldhagyma. A parasztok lassan rágták a kenyeret és a szalonnát. A mellettük ülő fiatalembert hallgatták, aki nyerssselyem nyári ruhát és szalmakalapot viselt.

Oldalt egy mohával benőtt malomkövön Danyila Podgornij ült.

A fiatalember vitte a szót:

— A herszoni, poltavai és csernyigovi kormányzóságokban, a Volga vidékén a parasztok mindenütt harcra kelnek a szabadságért és a földért. Elfoglalják a földesurak gazdaságait és szétosztják a faluközösségek között az élőállatokat, meg a gazdasági felszereléseket. Ilyen módon a faluközösség, mivel földdel, gazdasági eszközökkel rendelkezik, új szociális, azaz társadalmi viszonyoknak, vagyis a szocializmusnak a bölcsője lesz a faluban. Olyan rend bölcsője, melyben nincsenek sem földesurak, sem a dolgozó népnek semmiféle vérszopói. Megértettétek?

Ez a fiatalember Ovszjannyikov volt.

Egy sovány, hosszúszakállú paraszt beleharapott a szalonnájába és egész zöldhagymát tömve szájába, válaszolt:

— Hát, a földesurakat... már rég itt az ideje, hogy kigyomláljuk őket!

— Jól mondta Harlam, itt az ideje, hogy minden földesurat kiirtsunk és erőszakkal elvegyük a földjüket... — mondta egy zömök, vaskos, piszeorrú, gondozott feketeszakállú paraszt és vé-

kony szelet kenyeret vágott. — A faluközösség! Ez a mi községünk. Van a községünkben saját élősdink is.

— Úgy is van! — szólt közbe Danyila Podgornij. — Itt nálunk például Levcsenko sohasem szántott-vetett,. helyette a béresek, cselédek szántottak-vetettek, takarították be a termést. Ebben a dologban a faluközösség nem sokat tehet.

— Ez helytelen — vetette ellen Ovszjannyikov. — A faluközösség mindenkinek egyenlő földrészt juttat. A közösség a tagok számára megveheti az ekét, a kaszálógépet, a cséplőgépet, és a földmívesek dolgoznak, mindenki egyért és egy mindenkiért.

— Mindenki nem dolgozhat. Itt vannak nálunk az asszonyok, akiknek férje a háborúban van. Ezek maguk semmiféle földrészt nem tudnának megművelni. Aki pedig szegény, az úgyis bérbe adja a földjét.

Luka Matvejics kijött a szekerek mögül és mosolyogva mondta:

— Igaz, nem mindenki tudja maga megmívelni földrészét, hanem kénytelen lesz bérbe adni a falubelieknek. Már pedig ki vehet bérbe földet? Az, akinek van pénze a bérre, és igás állata, hogy felszántsa... A gazdagok. Vagyis a faluközösségben semmi sem változik.

— Ez igaz. A gazdagok a faluközösségen belül is úgy élnek majd, mint most.

— Éppen úgy gazdagodnak, mint most! — helyeseltek neki a parasztok.

— Tehát semmiféle szocializmus nem lesz a maga faluközösségében, szociálforradalmár úr — folytatta Luka Matvejics, aki úgy tett, mintha nem ismerte volna Ovszjannyikovot. — Ezzel nem szűnnek meg a faluban a kapitalista viszonyok.

Danyila Podgornij megnézte a jövevényt, s végül megszólalt:

— Hát a hangja nagyon ismerős, de az arcot bizony nem ismerem fel.

Luka Matvejics ravaszkásan összehúzta szemét, úgy nézett rá.

— Biztosan találkoztunk valahol.

Ovszjannyikov nagyon törte a fejét. Agyába akarta idézni, hol is hallotta ezt a hangot, de nem ismerte fel. Csak egy dologgal volt tisztában: „Mindjárt látszik, hogy szociáldemokrata".

A parasztok tarisznyájukba tették a kenyeret, szalonnát, hagymát. Mikor egy soványnyakú paraszt felállt, hogy a szekérre tegye a zsákot, így szólt meggyőződéssel:

— Hát ez az úr itten helyesen beszélt, a faluközösség semmit sem tehet a kulákok ellen. Eddig az én rovásomra gazdagodtak, ezután is így lesz. Mert nekik lovuk, ekéjük, na meg kaszálógépük is van. A pénzről nem is beszélve...

Ovszjannyikov felkelt és így szólt:

— Kár, hogy a hely nem megfelelő, és nem tárgyalhatjuk meg a dolgokat alaposabban.

Luka Matvejics szemével ismét odaintett Danyila Podgornijnak.

— Azt hiszem, van itt valahol hideg víz? Nagyon megszomjaztam.

— Hogyne! Itt a folyó mellettünk. Annyi a víz, amennyit akar...

Mikor eltávolodtak a parasztoktól, Danyila Podgornij megkérdezte:

— Maga talán Cibulja elvtárs?

— Bizony, azelőtt így hívtak.

2

Este Danyila Podgornij földkunyhójában Luka Matvejics beszámolt az oroszországi szociáldemokraták Londonban megtartott harmadik pártkongresszusáról, és a mensevikek genfi konferenciájáról.

Leon viszont jelentést tett a szervezet helyzetéről.

Luka Matvejics nem volt megelégedve a szervezet munkájával, de nem akart mindnyájuk jelenlétében beszélni erről.

— Hát, szóval itt csak egy sztrájk sikerült? Kicsit kevés! Ki semmisítette meg a röpiratot? — kérdezte.

— Azt hisszük, hogy Rjasin emberei — válaszolta Leon, anélkül, hogy felnézett volna.

— Sokat hisztek. Mikor bizonyosodtok meg róla?

Leon hallgatott, de hallgattak a többiek is. Vihraj, Lavrenyov, Tkacsenko és mindnyájuk agyában egy gondolat forgott: „bizony, itt az ideje, hogy megbizonyosodjunk..."

Az értekezlet után Luka Matvejics kettesben maradt Leonnal.

— Bizony, rosszul állnak itt nálatok a dolgok — szólalt meg. — A tüntetés nem sikerült. A parasztok között eszerek dolgoznak. Rjumin, a bizottság tagja, elment, hogy munkát keressen... Nem tudjátok megtalálni a besúgót... Így nem szabad dolgozni! Nem bizony!

Hangja érdesen, hűvösen csendült. Luka Matvejics most maga is hűvösnek, száraznak látszott. Bosszankodva járt-kelt a földkunyhóban. Arca fiatalos, simára borotvált. Kezét kigombolt fekete kabátja mögé tette.

Leon lehajtott fejjel figyelte és szinte rá sem ismert. De elégedetlenségét megértette és bűntudatosan mondta:

— Jól van, Luka Matvejics, majd behozzuk azt, amit elmulasztottunk. De őszintén szólva azt hiszem, mi sem állunk rosszabbul mint mások, mondjuk Alekszandrovék. Hát ami a tüntetést illeti... az bizony nem sikerült.

— Igen, de ti vagytok a legerősebb szervezet itt délen... nektek sokkal jobban kell dolgozni, mint másoknak — jelentette ki haragosan Luka Matvejics.

Mikor lefeküdtek közvetlenül a földreterített pokrócra, Luka Matvejics a régi atyáskodó hangján megkérdezte:

— Hát Aljonáról miért hallgatsz? Jól éltek?

Leon nem hallgathatta el az igazat és elmondta szerencsétlen családi életét.

— Úgy? De megpróbáltál figyelmesebben a lelkébe nézni, kifejleszteni benne a tehetséget, a gondolkozásra, hogy megértse a társadalom rendjét? Megpróbáltad mint művelt ember magadhoz emelni őt?

— Azt hiszem, mindent megpróbáltam.

— Én meg azt hiszem, nem mindent.

Leon hallgatott.

— Hát Ilja hogy van? A kormányzósági bizottságba nem jársz?

— Iljánál mindig jól mennek a dolgok. A kormányzósági bizottságba nem járok. Nem érek rá.

— A Központi Bizottság jóváhagyta kormányzósági bizottsági tagságodat — szólalt meg váratlanul Luka Matvejics.

Leon feléje fordult és megkérdezte:

— Úgy? A kormányzósági bizottság tagja lettem?

— Olyan ijedten kérdezed, mintha a Központi Bizottság Rjasin tagságát hagyta volna jóvá!

Leon felvidult. Egyszerre, mintha erősebbnek érezte volna magát.

Háromszor kopogtak az ablakon. Leon és Luka Matvejics felugrottak. Gyorsan felöltöztek. Magukhoz vették fegyvereiket. A hátsó kijáraton az istállóba jutottak, onnan meg a kertbe.

Danyila Podgornij odament hozzájuk és jelentette:

— Kozákok lovagoltak végig az utcán.

Luka Matvejics mélyen magába szívta a friss levegőt és halkan megszólalt:

— De édes a hazai levegő... Londonban, nem ilyen... — Kis ideig hallgatott, aztán azt ajánlotta: — Gyerünk, aludjunk itt, fiúk. Itt kényelmesebb is, nyugodtabb is.

...Luka Matvejics akkor ébredt fel, amikor a kertek alatt a pusztában megszólalt az első pacsirta.

A kertekből vadkomló és fű illata áradt. Valahol felcsattant és elhallgatott a fürj.

Luka Matvejics ásított és felállt.

Leon, kezét melle alá tette, és hasonfekve aludt. Fejét oldalt fordította. Haja előrehullott a homlokára és meg-megmozdult a szélfuvallatban. Leon álmában úgy mozgatta fejét, mintha fel akarna öklelni valakit.

Luka Matvejics ránézett barna arcára, remegő szemhéjára, lehajló bajuszára és mosolygott.

— Nagyon is édesdeden alszol, fiam. Nocsak hadd ébresszelek fel! — mondta halkan, letépett egy fűszálat és megcsiklandozta az alvó orrát. Leon csak a fejét mozgatta, de nem ébredt fel. Luka Matvejics ekkor odahajolt a füléhez és ezt súgta:

— A rendőrség!

Leon felébredt, kinyitotta szemét.

— Hát akkor te miért ülsz itt? — kérdezte és édesdeden nyujtózkodva felült.

A kertajtónál a kerítés tövében lábát kinyujtva, fejét lehajtva ült Danyila Podgornij. Szemlátomást elszenderedett.

— Alszik a mi őrünk! — nevetett Luka Matvejics.

Leon felvett a földről egy száraz gallyat és eltörte. Halk roppanás hallatszott. Danyila Podgornij azonnal felemelkedett.

Luka Matvejics és Leon megmosakodtak a földkunyhóban. Megreggeliztek. Sült krumplit ettek, aludttejet, fánkot, és a gyűlésre készülődtek. Ekkor megjelent Lavrenyov és jelentette, hogy este razzia volt a városban.

— Vihrajt és Kulagint elfogták. Ovszjannyikov az ablakon keresztül menekült el, mikor a rendőrség rátört. Rjasinnak is sikerült elmenekülnie. Én és Tkacsenko éppen a röpcédulákat nyomtattuk és ezért kerültük el a letartóztatást. Kulaginnál a házkutatáskor megtalálták a mi röpcéduláinkat — fejezte be.

Luka Matvejics meg akarta simogatni bajuszát, de hirtelen állához nyúlt, mert eszébejutott, hogy nincs bajusza. Néhány pillanatig hallgatott. „Rjasin? Kulagin? Ovszjannyikov? Semmit sem értek. De közülük az egyik besúgó" — gondolta.

— Az összejövetelt holnapután tartjuk meg — mondta. — Azonnal tegyétek át máshova az illegális összejövetelek helyét. Vigyétek a propagandairatokat és a nyomdát más helyre. Én a bolgár kertészeknél leszek, Trifonnál.

Másnap Ovszjannyikov bombát dobott a városparancsnok kocsijára. A robbanás darabokra zúzta a hintót. A városparancsnok, egy hivatalnok, aki a kíséretében volt, és a kocsis súlyosan megsebesültek. Az éjjel a városban sokszorosítóval előállított röpcé-

dulákat ragasztottak ki: „Szociálforradalmárok harci csoportja" aláírással.

A röpcédula szövege ez volt:

„A szociálforradalmárok megölték a moszkvai városparancsnokot, Szergej Romanovot, II. Sándor cár fiát. Ezzel irgalmatlan harcot indítottak az önkényuralom és minden lakája ellen. Mi követjük ama dicső társunk példáját, aki megölte az önkényuralom egyik legdühösebb hívét, a forradalmi harcot folytató nép ellen indított állati kegyetlenkedések értelmi szerzőjét. Mától fogva megsemmisítünk mindenkit, aki a dolgozó nép és politikai vezetői ellen támad!"

A hatóságok intézkedéseket tettek. Mindenütt megerősítették a védőőrséget. Az utcákon, a munkástelepeken kozák őrjáratok jelentek meg. Minden útkereszteződésnél hirdetményeket ragasztottak ki, melyben figyelmeztetik a lakosságot, hogy aki merényletet követ el a hatóságok ellen, azonnal rögtönítélő hadbíróság elé kerül.

A gyárban sokat beszélgettek az emberek.

— Na, szocialisták! Most mutassátok meg!

— Ne félj. Még néhányat észretérítenek.

— Ugyan már. Ha az egyiket megölik, más jön a helyébe.

— Persze. II. Sándor cárt is megölték, aztán mi haszna lett? Másik Romanov, III. Sándor ült a helyébe.

Luka Matvejics nagy gyűlést akart összehívni, de Ovszjannyikov terrorcselekedete után a munkástelepeken és a külvárosok utcáin állandóan kozákőrjáratok cirkáltak, úgy hogy a nagy összejövetelt le kellett mondani.

3

Az összejövetelt egy erdei árokban tartották, hét versztányira a várostól; nehéz volt a nyomára bukkanni. Minden aktivistának halászöltözetben kellett megjelennie a kis folyó egy meghatározott helyén. Onnan a malomhoz küldték őket, aztán a sziklás parthoz, ahol tóvá szélesedett ki a patak, és csak onnan, messze a mélyedésbe, a felső árokba, ahol egy kicsiny tó volt. Ezért az aktivisták fáradtan értek a gyűlés helyére. Ledobták halászbotjukat a fűre, és elcsigázva pihentek le a fák árnyékában.

Leonnak eszébe jutott, hogyan járt-kelt a pusztában valamikor, a gyűlés helyét keresve. Elmosolyodott: „Persze, hallgatnak... elfáradtak" — gondolta együttérzéssel és ismét megszámolta, hányan hiányoznak még.

Luka Matvejics a fa alatt ült és csendesen beszélgetett Lavrenyovval, Tkacsenkóval, Alekszandrovval. Megjött Sztrukov apó

és Jermolajics is. Sztrukov apó nagy zajjal ledobta a bokorba a gallyból készült halászbotot. Mérgesen kiköpött:

— Hát ilyen messzire nem jövök többet. Fene vinné el az ilyen halászatot. Micsoda feje van annak az embernek, aki ezt kigondolta. Mit értenek ezek az izéhez... hogy is mondják...? — kérdezte és Tkacsenkóra meredt.

— Politikához! — segített neki Jermolajics, aki megkönnyebbülten ült le a fűre és kinyujtotta a lábát.

— Dehogy is politikához — legyintett Sztrukov apó. — Mit súgsz te nekem!? A nagy politikus! Hol arra akar rábeszélni, aszongya, hogy tarts ki egy kicsit, mindjárt odaérünk, hol meg azt mondja, így kell ezt csinálni, az a jó, hogy ide-oda csavargunk a pusztán... Hát mi vagyok én, Iván Gorgyejics? De hiszen én előadást tarthatnék neked a világ folyásáról! — szidta Jermolajicsot. Zsebkendőjével törölgette verejtékező kopasz fejét. — Én arról beszélek, hogy hatvan éves vagyok, Tkacsenko pedig azt akarja velem elhitetni, hogy csak harminc.

— Hát gondold azt, hogy harmincéves vagy, és hallgass! Bizonyisten, fiatalabb leszel! — hallotta Luka Matvejics hangját. — Nekem éppen ez jutott eszembe, amikor egy reggel felkeltem és leberetváltam a bajuszomat. Na mit szólsz hozzá, megfiatalodtam?

Sztrukov apó megtörölte verejtékes arcát és egy ágra akasztotta a nedves zsebkendőt, aztán feléje fordult:

— Na nézd csak! De hiszen ez Luka Matvejics! — csodálkozott. — Valóban nem ismertelek meg! Gratulálok szerencsés megérkezésedhez! — köszönt a másiknak, és leült a fűbe. — Igen, bizony, számunkra, nincs más hátra: meg kell fiatalodnunk. Valamikor én is negyven versztát jártam a nyúl után. A nyúlnak csapzott volt a bundája, én meg, akár a száraz kenyér, egy cseppet sem izzadtam.

— Na, ami a nyulak verejtékét illeti, azt azok azért csinálták, hogy téged megtréfáljanak — szólt közbe Alekszandrov. — Hanem a zsebkendőd biztosan elárul bennünket a kíváncsiaknak!

Sztrukov apó mérgesen lerántotta a gallyról a zsebkendőjét és a fűbe dobta.

— A fene enne meg titeket! De éles szemetek van!

Rjasin Ovszjannyikovval együtt jött el. Szemmelláthatóan vitatkoztak egymással, mert mindketten haragosak voltak. Senkinek sem köszöntek, hanem egymástól elhúzódva, távol helyezkedtek el. Aztán majdnem egyszerre vették le szalmakalapjukat és arcukat legyezték vele.

— Hát a társad hol van? — kérdezte Tkacsenko Rjasintól és felkelt három aktivistával együtt, hogy felváltsa a figyelőket...

— A rendőrségen. Már megint valami gaz besúgó rejtőzik közöttünk...

— Aztán miért találták meg az én röpirataimat Kulaginnál?

Rjasin hőségtől vörös arca még vörösebb lett. De gyorsan erőt vett magán, vállatvont és így válaszolt:

— Először hallok erről!

Tkacsenko fürkésző tekintettel meredt rá.

Ovszjannyikov odaült Leon mellé. Nem nézett rá, amikor halkan megszólalt:

— Rjasin mondta nekem, hogy Kulaginnál megtalálták a ti röpirataitokat. Azt ajánlotta, lépjek szövetségre vele ellenetek. Én nem mentem bele. Erre összevesztünk.

Leon bólintott. Elmondta az újságot Luka Matvejicsnak és a jelenlevőkhöz fordulva így szólt:

— Üljetek közelebb, elvtársak. Riadó esetén a visszavonulás útja: a régi tárnába jobbra, és az erdőbe fel az árkon. Tehát kezdjük. Pártunk harmadik kongresszusának határozatairól előadást tart a Központi Bizottság Genfből érkezett megbízottja: Cibulja elvtárs.

A zömök, alacsony Luka Matvejics felemelkedett. Szemöldökét komoran összevonta. Mióta leborotválta bajuszát, széles arca fiatalosabbnak látszott. Megkezdte előadását.

Megemlékezett az okokról, melyek alapján a Központi Bizottság összehívta Londonban a pártkongresszust. Beszélt arról, hogy a mensevikek vezetői viszont konferenciát tartottak Genfben, és néhány küldöttet megtévesztve, nem engedtek Londonba, hanem ott tartották őket Genfben. Ezek között voltak a déli bizottságok küldöttei is.

Rjasin maga alá húzott lábbal ült. Fekete ruhát és fehér orosz inget viselt, fehér szalagövvel. Arcán teljes közöny látszott.

Most Danyila Podgornij jelent meg és határozatlanul megállott. Mindnyájan tudták, hogy Danyila nem tagja a pártnak, bár segítségükre van a munkában. Leon helyet mutatott neki Jermolajics mellé. Podgornij levette megkopott sapkáját és leült a fűbe.

Kiszljak odasúgta Rjasinnak:

— Hála istennek, a leninisták már parasztokat hívnak segítségül.

A mélyedés oldalán, a fák alatt, félkörben Luka Matvejics körül körülbelül harminc ember ült. Oldalt, könyökére támaszkodva Ovszjannyikov cigarettázott. Dús szőke haját hátravetette. Kissé hosszúkás, keskeny arca olyan sápadt volt, mintha minden

vércsepp eltűnt volna belőle. Szeme nyugtalan tekintettel meredt előre.

— Hát ez a tanító is itt van? Miért húzódik így el a többitől? — kérdezte Podgornij Jermolajicstól.

— Úgy látszik, még nem nyugodtak meg az idegei a városparancsnok ellen elkövetett merénylete után. Hősnek érzi magát és éppen ezért nem akar összevegyülni a többiekkel.

Danyila Podgornij nem tudta megérteni, hogy miért beszél Jermolajics ilyen fölényes hangon Ovszjannyikovról. Úgy érezte, hogy a városparancsokot lelőni valóban igazi hőstett és a forradalmároknak büszkéknek kell lenniük az ilyen emberre... De nem volt ideje a kérdezősködésre. Luka Matvejics felé fordult és vigyázott, nehogy egy szót is elszalasszon beszédéből.

— Az önkényuralom elhatározta, hogy országgyűlést, vagyis Dumát hív össze, hogy becsapja a népet és eltérítse a forradalomtól — mondta Luka Matvejics. — Ezért mi határozottan állást foglaltunk a cári helytartóknak ehhez az ötletéhez: a proletariátus nem vesz részt a kapitalisták és földesurak országgyűlésében, nincs értelme, hogy a munkásság részt vegyen olyan törvényjavaslatok kidolgozásában, amelyeket a cár egyetlen tollvonással érvényteleníthet. Eljött az idő, hogy a proletariátus és az egész nép felkeljen és megdöntse az önkényuralmat!... Így határozott a harmadik pártkongresszus. Világos a feladat, elvtársak?

— Világosabb már nem is lehet! — válaszolta Sztrukov apó.

— Bizony, már nagyon is itt az ideje — mondta Beszhlebnov. — Köröskörül háborog a nép.

Rjasin mosolygott.

Beszhlebnov észrevette ezt és odaszólt szomszédjának:

— Iván Pavlovicsnak nem tetszenek a szavaim. Nem értem, micsoda ember ez! Semmi sem tetszik neki, ami nem tőle származik.

Szomszédja Rjasin régi ismerőse volt. Valamikor járt a körébe, és bár nem nagyon jól értette a bolsevikok és mensevikek vitáját, így szólt:

— Iván Pavlovicsnak, úgy látszik, az sem tetszik, hogy idejöttünk. De ez az ő dolga. Előttem viszont egyre világosabb, igenis, a leninisták viszik a munkásságot a helyes útra.

Luka Matvejics tovább beszélt:

— Mit tanácsolnak a mensevikek? Forradalomról beszélnek, de éppen úgy, mint régen a „Szojuz Oszvobozsgyenyije", liberálisaink uszályában járnak. Azt tanácsolják, építsük reményeinket a burzsujokból és a földesurakból álló Dumára. Nem, tisztelt

uraim! A proletariátusnak az a hivatása, hogy övé legyen a vezető szerep Oroszország általános, demokratikus forradalmi mozgalmában. Nekünk, szociáldemokratáknak, pedig meg kell szerveznünk a munkásságot az önkényuralom ellen vívott közvetlen harcra: a fegyveres felkelésre. Ez pártunk egyik legfőbb és halaszthatatlan feladata a forradalom jelenlegi szakaszában. Ezt állapította meg a harmadik kongresszus. Értettétek, elvtársak? — kérdezte Luka Matvejics. — Lassú pillantással nézett végig a „Szociáldemokrata Szövetség" tagjain, akik ott ültek Rjasin mellett.

— Hát elvtársak, mi aligha haladhatunk együtt magukkal — mondta komoran Kiszljak és Rjasinra tekintett, mintha az ő véleményét szeretné tudni. De Rjasin hallgatott.

— Magának igaza van — helyeselt Luka Matvejics. — De én az egyszerű párttagokhoz fordulok, akik maguk mellett ülnek és akik elől maguk eltitkolják a harmadik kongresszus határozatát.

Luka Matvejics megtömte pipáját, szippantott néhányat, letette a pipát egy kőre. Majd a harmadik kongresszusnak a parasztkérdésben hozott határozatairól beszélt.

Danyila Podgornij csak homályosan értette Luka Matvejics beszédét. Azt értette, hogy a munkásoknak meg kell dönteniük a cár hatalmát és a parasztokkal együtt népi kormányt kell uralomra juttatniuk. Ezt a feladatot maguknak kell véghezvinniük, nem szabad számítaniuk azokra, akik csak úgy egyszerűen elégedetlenkednek a cárral. „De hogyan lehet a faluban megteremteni a nép hatalmát?" — gondolta Danyila Podgornij és eszébejutott, mit beszélt Ovszjannyikov ott a malomnál.

„El kell venni a földesurak birtokát és gazdaságát. Oda kell adni a faluközösségeknek, azok pedig maguk határozzák meg, kinek mennyit kell megművelnie..." De a faluközösség még nem kormány, nem parancsolhat a gazdagoknak, a földesuraknak, a rendőrségnek, a katonaságnak.

Az előadó pedig egyre gyakrabban nézegetett Danyila Podgornij felé, és egyszerre csak arról beszélt, ami őt érdekelte:

— A parasztok bár homályosan, de értik, tudják, mi kell nekik — folytatta. — Tudják, hogy nem egyszerűen az „élet megjavítása" kell nekik, amiről a helyi önkormányzatok, sőt a liberális földesurak is beszélnek. A napokban hallgattam egy eszert, aki a parasztokkal beszélgetett a faluközösségről — Luka Matvejics odasandított Ovszjannyikovra, és mindnyájan odanéztek — ...és arra gondoltam: „Politikai szélhámosság így becsapni a parasztot, azt mondani neki, hogy megjavíthatja gazdasági helyzetét, politikai átalakulás nélkül".

— Maga szerint tehát én szélhámos vagyok? — kérdezte Ovszjannyikov. — Én azt mondom, amit gondolok, és védem az álláspontomat...

Luka Matvejics elmosolyodott.

— Ez nem a maga „álláspontja" — válaszolta. — Ez volt a narodnyikok „álláspontja" is. Ők is azt hitték, hogy a szocializmust fel lehet építeni a faluközösség alapján. Akarva, nem akarva, maga megtéveszti a parasztot, amikor arról beszél neki, hogy a faluközösség megváltja minden rossztól. Ha a földesúri földeket és termelő eszközeiket átadjuk a faluközösségnek, akkor a szegénység és a napszámosok helyzete semmit sem változik, mert a faluban megmarad a kulák, és a régi tőkés termelési viszonyok. Ezért állítjuk mi, hogy a falu gyökeres politikai átalakítása nélkül nem kerülhet sor gyökeres változásra. Ilyen forradalmi átalakulást ott helyben pedig csak a parasztok forradalmi bizottságai hajthatnak végre és szilárdíthatnak meg. Így beszélt Lenin és így határozott pártunk harmadik kongresszusa.

— A maguk programmjában nincsenek ezekről a bizottságokról szóló pontok — mondta Ovszjannyikov. — Maga eltér a saját programmjától...

— Nem térünk el, hanem alkalmazzuk a forradalom jelenlegi helyzetéhez, a konkrét követelményekhez — vetette ellen Luka Matvejics.

— Akkor ezek a bizottságok egyszerűen reakcióssá válhatnak... Hiszen megmondta, hogy a kulák és a burzsoá termelési viszonyok megmaradnak...

— Nem úgy van! A parasztbizottságok jelenleg csak forradalmiak lehetnek, mert az élet maga kényszeríti őket, hogy az önkényuralom, a földesurak ellen felkeljenek, a munkások oldalán. Igazam van, Danyila Podgornij? — fordult váratlanul Danyila felé. — Érdemes-e neked a munkásokkal együtt harcbamenni a cár és a földesurak ellen? Elvenni tőlük a hatalmat és földet?

Mindnyájan Danyila Podgornij felé fordultak. Danyila zavarba jött. Tőle, egyszerű parasztembertől kérdezi Luka Matvejics, hogy igaza van-e? De legyőzte zavarát és felkelt. Széles vállát kifeszítve, lassan körülpillantott a jelenlevőkön.

— Én azt mondom elvtársaim, munkás emberek — válaszolta — ha harcba indultok a szabadságért és azért, hogy elvegyétek a földesúrtól a földet és odaadjátok a parasztnak, akkor igenis, az egész parasztságnak érdemes veletek együtt felkelni. Csakhogy a dolog így áll: teszem azt, megkapom a földet, de hogy mivel művelem meg, ha csak egy lovacskám van, és mivel vetem be? Az adók is agyonnyomnak. Ha egy és más dolgot megmagyaráz-

nának a parasztnak, akkor világosabb lenne, kivel kell nekünk tartanunk — fejezte be és leült a fűbe.

— Na látja, a parasztnak érdemes velünk együtt harcba mennie — folytatta Luka Matvejics — de meg kell neki mondani, mit tegyen a gyakorlati végrehajtásnál. A harmadik kongresszus határozata így szól: a falvakban forradalmi bizottságokat kell szervezni, melyek ott helyben forradalmi módon szilárdítják meg az egyes forradalmi cselekedeteket, mondjuk például a földesúri és egyházi birtokok elfoglalását, az adómegtagadást, a szolgaságot jelentő szerződések megsemmisítését, a napszámosok érdekeinek védelmét... és így tovább... A mensevik konferencia pedig csak úgy határozott, hogy a falvakban egyszerűen parasztbizottságokat kell szervezni a parasztok közötti általános munkára...

— De a parasztbizottságokat éppen ezért nevezik „parasztbizottságoknak", mert a falusi élet minden kérdésében döntenek, többek között a forradalmi kérdésekben is... — vetette ellen Kiszljak.

— Hiszen éppen ez az, „többek között a forradalmi kérdésekben is..." — mondta gúnyosan Luka Matvejics. — A kongresszus nem általában beszél a parasztügyekről, hanem a parasztság forradalmi ügyeiről. A parasztügyekkel általánosságban a zemsztvo emberei foglalkoznak. Akkor már csak álljatok be hozzájuk szekértolónak.

Rjasin nem tudta magát tovább türtőztetni és közbeszólt:

— A proletariátus a nincstelenek osztálya és a nincsteleneket védi! Mi a közös, közte meg a magántulajdonnal rendelkező paraszt között?

— Közös az a szándék, hogy megdöntsék az önkényuralmat és demokratikus köztársaságot hozzanak létre — válaszolt nyugodtan Luka Matvejics.

— Az önkényuralmi-földesúri rendszer megdöntése a modern társadalom valamennyi haladó rétegének közös szándéka a forradalom jelenlegi szakaszában — jegyezte meg oktató hangon Rjasin, és felállt, mintha beszédet akarna mondani.

Luka Matvejics egy könyvet vett elő és nyugodtan folytatta:

— Nem; a forradalom mai szakaszában nem egy, hanem három vonal alakult ki. Lenin elvtárs ebben a munkájában, melynek címe: „A szociáldemokraták két taktikája a demokratikus forradalomban", teljesen világosan beszél erről. Az első vonal vagy irányzat a cári kormány irányzata. A cár megengedi, hogy a nép képviselőit összehívják, de nem engedi, hogy ez az országgyűlés az egész népet képviselje és alkotmányt teremtsen,

hanem csak tanácskozó szerepe legyen, de ő, a cár, dönt. A második vonal a forradalmi proletariátus irányzata, melyet a szociáldemokrata párt vezet. Ennek célja, hogy a proletariátus érdekében az államhatalmat adják teljesen az Alkotmányozó Gyűlés kezébe, amelyet az egész nép általános választójog alapján választ. Röviden: az önkényuralom megdöntése, és helyette ideiglenes forradalmi kormány létesítése. A harmadik irányzatot a liberális burzsoázia képviseli. Ez nem az önkényuralom megdöntését, hanem minél békésebb megegyezést óhajt az önkényuralom és a forradalmi nép között. Olyan megegyezést, melyből legtöbb haszna a liberális burzsoáziának lenne, a legkevesebb pedig a forradalmi népnek, a proletariátusnak és a parasztságnak... Hát ilyen vonalak, ilyen irányzatok, alakultak ki, elvtársak, a forradalom jelenlegi szakaszában. Ez a három irányzat megfelel a jelenlegi Oroszország három fő társadalmi erejének, ezek pedig: az önkényuralom, a proletariátus és a liberális burzsoázia. Ebből a három alapvető irányzatból kiindulva, figyelembevéve az erőviszonyok különböző alakulását, kell a szociáldemokráciának felépítenie a taktikáját, politikai magatartását. A kongresszus olyan taktikát állapított meg, hogy — Luka Matvejics kinyitotta a röpcédulát és olvasta: — „Az erőviszonyoktól függően megengedhető pártunk megbízottainak az ideiglenes forradalmi kormányban való részvétele, abból a célból, hogy mindenfajta ellenforradalmi kísérlet ellen kíméletlen harcot folytassanak és megvédjék a munkásosztály önálló érdekeit." — A mensevik konferencia ezzel szemben kijelentette: „A szociáldemokráciának... nem szabad célul kitűznie a hatalom megragadását vagy megosztását az ideiglenes kormányban, hanem meg kell maradnia a szélső forradalmi ellenzék pártjának." Mi lehet ezek után közöttünk közös? Semmi!

Rjasin hátratette kezét és fel-alá járkált a fa mellett. Odafordult Luka Matvejicshez és így szólt:

— Igen, mi így beszélünk. Ama egyszerű oknál fogva, mert az ideiglenes kormány a polgári forradalom kormánya, azaz polgári kormány, mi szociáldemokraták pedig nem ülhetünk a kapitalisták és földesurak mellett, ahogy ezt Millerand tette, akit el is ítélt a nemzetközi szociáldemokrata kongresszus. Maga úgy akar tenni, mint Millerand? Ahogy jónak látja! De akkor semmiben sem különbözik a burzsoá miniszterektől.

— De igen különbözünk tőle abban, hogy mi forradalmi kormányban fogunk ülni, nem pedig reakciósban, amilyenben Millerand foglalt helyet és nem a reakciós törvényt fogjuk védeni, hanem a forradalmi törvényeket, melyek kiszélesítik a nép forradalmi vívmányait, és segítségére lesznek a demokratikus népköztársaság megteremtésében.

— Maga talán összetéveszti a polgári forradalmat a szocialista forradalommal, amelyben a proletariátusnak joga van, hogy kezébe vegye a hatalmat? — kérdezte Kiszljak. — Maga szerint mit nevezhetünk akkor polgári forradalomnak?

— Ezt a forradalmat nem azért nevezzük polgári forradalomnak, mert csak a polgárságnak hozhat előnyöket, hanem azért, mert nem terjed túl a polgári, tehát kapitalista társadalmi rend keretén — válaszolt Luka Matvejics.

Kiszljak nem tett fel több kérdést.

Luka Matvejics röviden levonta a tanulságokat abból, amit az előbb elmondott és befejezte:

— Amint látjátok, elvtársak, a kongresszus és a konferencia minden fontos kérdésben teljesen különböző határozatokat hozott. Most, elvtársak, ti magatok láthatjátok, és megítélhetitek, merre mennek a mensevikek. Hátrafelé húzzák a forradalmat és a liberális polgárság szekerét tolják. Azt akarják, hogy a proletariátus mondjon le a forradalom vezetéséről és adja át ezt a vezetést a polgárságnak. Azt a vonalat követik, hogy le kell mondani az ideiglenes forradalmi kormányban való részvételről, és nem kell nekik a demokratikus köztársaság sem. A fegyveres felkelést a Buligin-féle Dumában való részvétellel akarják helyettesíteni. Röviden szólva, sok vonaluk van, de valamennyinek egy a neve: a forradalom ügyének, a munkásosztály és a parasztság ügyének elárulása.

— Tiltakozom! — kiáltott fel Rjasin, de Luka Matvejics hidegen odavetette:

— Ha a forradalom árulói tiltakoznak, ez azt jelenti, hogy a mi vonalunk helyes.

— Azért hívott minket ide, hogy árulónak bélyegezzen? Ez arra kényszerít minket, hogy... — Kiszljak felugrott helyéről, de az elnöklő Leon erélyesen félbeszakította.

— Üljön le és ne ordítson. Mi az egyszerű párttagokat hívtuk meg, akik azért követik magukat, mert félreértés áldozatai... Azért hívtuk meg őket, hogy együttesen, az egész pártszervezettel megbeszéljük feladatainkat, amelyeket a harmadik pártkongresszus határozatai tűznek elénk... Ha eljött, akkor üljön és hallgassa meg... Elvtársak, kérek hozzászólásokat az előadáshoz.

Rjasin látta, amint hívei határozatlanul összenéznek, és elhatározta, maga szólal fel.

— Elmondom a véleményemet! — mondta és helyén állva hevesen beszélni kezdett. Leplezetlen ingerültséggel szidta a bizottsági tagokat, Leont, Luka Matvejicset, sőt Ovszjannyikovot is.

— ...és ezek az emberek nevezik magukat politikusoknak és még tanítani merészelnek minket, akiket a forradalmi Orosz-

ország legjobb koponyája, Plehanov vezet!... Igenis! Mi nem ismerjük el a maguk kongresszusát. Tudunk az Összoroszországi Konferenciáról és azt tekintjük kongresszusunknak. Vállaljuk, hogy végrehajtjuk határozatait — szónokolt és rövid kezével hadonászott. — Mert mi a maguk taktikája? Jakobinizmus,* blanquizmus, átugrása mindennek és mindenféle történelmi határnak... Ti évtizedeket előre szaladtok! Veszélyes kalandok útjára taszítjátok a forradalmat, az erőszak és a jakobinizmus útjára! S ezzel elriasztok tőle minden demokratikus társadalmi réteget.

— Ha győzünk, határozottan jakobinus módon leszámolunk minden ellenforradalmárral. Plebejus módon, amint Marx mondta — jegyezte meg nyugodtan Luka Matvejics, de Rjasin nem válaszolt neki s egyre csak beszélt, beszélt... Arca felhevült. Kicsiny szemében, ide-oda sikló tekintetében mérges szikrák villantak. Keze újra meg újra fellendült és hevesen lecsapott.

— Maguk forradalmi bizottságokat akarnak szervezni a faluban, forradalmárrá tenni a parasztot? De elfelejtik, hogy ez vad, burzsoá erő, és még száz évig kell csiszolni. Maguk parasztlegényeket hívnak ide, hogy ők határozzanak a forradalom kérdésében.

— Én nem azért adtam szót magának, hogy gyalázkodjék! — szakította őt félbe Leon. — Ha mégegyszer sértegetni meri a jelenlévőket, akkor...

A hosszúlábú Kiszljak felugrott és haragos hévvel kiáltotta:

— Ti diktátorok vagytok! Rá akarjátok erőszakolni másokra a ti akaratotokat!

Zaj támadt.

— Hallgattassátok már el őket! — kiáltotta néhány elégedetlen hang.

Beszhlebnov hirtelen felkelt és kijelentette:

— Elvtársak, ezennel kilépek a „Szociáldemokraták Szövetségéből", ezek ott nem szociáldemokraták, hanem a burzsoázia lakájai. Felhívom a mensevik párttagokat, kövessék példámat.

Utána szomszédja emelkedett fel, aki a hegesztőműhelyben dolgozott.

— Írjátok be engem is a harmadik kongresszus hívei közé, nem akarom többé Rjasint hallgatni! Nem forradalmár, hanem szájhős!

Rjasin nem folytatta beszédét, heves mozdulattal megfogta kalapját, sarkon fordult és távozás közben odavetette Kiszljaknak és aktivistáinak:

* Jakobinusok: az 1789-es francia forradalom legradikálisabb irányzatának képviselői — *A szerk.*

— Gyerünk! ... Csak barátkozzanak itt parasztlegényekkel!

Rjasin hívei lassan, kelletlenül felkeltek és megindultak a mélyedés felső része felé. Ekkor meglátták, hogy Tkacsenko jön és kezénél fogva vonszolja Rjasint maga után. Rjasin méltatlankodott, káromkodott és próbálta kitépni magát a szorításból.

A tisztáson csend támadt. Mindenki csodálkozva nézte Tkacsenkót és Rjasint, várták mi lesz.

Tkacsenko megállt Leon előtt és még mindig szorítva Rjasin kezét, izgatottan mondta:

— Azért hoztam vissza ezt az embert, mert ő és Kulagin árulást követtek el. Ők lopták ki az istállóból a röpcédulákat és ezzel megakadályozták a tüntetést. Kérem, azonnal vizsgáljuk ki az ügyüket.

— Hazugság! — kiáltott fel Rjasin és feltette kalapját. — Provokáció!

Ovszjannyikov odalépett hozzá, letépte fejéről a kalapot és kezét felemelve mondta:

— Forradalmár becsületemre esküszöm, hogy ez nem hazugság! Rjasin maga mondta el nekem ma, mikor idejöttünk! ... Az ilyenek felett ítélkezni kell!

Rjasin dühösen állott. Arca idegesen rángatódzott.

— Ítélkezzünk!

— Ki a pártból az ilyenekkel!

— Egy húron pendül a rendőrséggel! — hallatszottak felháborodott hangok.

Luka Matvejics gondolkozott, aztán tompa hangon mondta:

— Helyes elvtársak, ítélkezni fogunk ...

Ott helyben azonnal megválasztották az elvtársi bíróságot.

... Rjasin nem tudta megcáfolni a vádat, amellyel illették és kénytelen volt beismerni, hogy valóban ellopta a röpcédulákat. Célja az volt, hogy megakadályozza a tüntetést.

Luka Matvejics kihirdette, hogy Rjasint kizárják a pártból.

Rjasin és Kiszljak egyedül mentek haza. Valamennyi aktívájuk a gyűlésen maradt.

Hetedik fejezet

1

Kundrjucsevkában aratásra készültek.

A falu kovácsa éjjel-nappal pengette a kalapácsot, műhelyében javítgatta a szekereket, a kordékat és patkolta a lovakat.

Kozákok és parasztok szérűre való fabódékat tákoltak össze, vagy elvitték a malomba őrölni a tavalyi búza maradékát.

Kundrjucsevka utcái csendesek voltak és fojtott nyári meleg uralkodott. Az előkertekből, a kerítések mögül nagyszemű napraforgók integettek ki, reggeltől estig figyelték a napot és észrevétlenül forgatták aranyos sapkájukat keletről nyugatra. Nem messze tőlük világospiros mályvák naphosszat mozdulatlanul néztek a kék égbe. Mellettük rejtőzött a nefelejcs és a szekfű. Mint a gyom, mindenütt sárgállott a repce és betöltötte az utcákat kesernyés, édes illatával.

A kertekben úgy csillogott a meggy, az alma, a kékes füstszínű szilva, mintha tarka színek festékcseppjei hullottak volna a faágakra.

A gabona ebben az évben tarkállott. Az őszi vetés kifagyott, s ezért megritkult. A tavaszit száraz szelek aszalták.

Nyefed Mironovics ott járkált a búzatábla szélén és tapogatta a kalászokat, csóválta fejét.

— Haragszik ránk az úristen, nem adott jó termést! Még jó, hogy meghagytam valami búzát meg rozsot, mert ez az idei termés nem sokat ér. Elvitte az ördög. Rossz a gabona.

Ignat Sziszojics ott járkált mellette. Ő is tépegette a kalászokat és szintén bánatosan nézegette, s csóválta fejét.

— Bizony, az úristen haragszik ránk, bűnösökre. Hát ilyen vetőmagból mint a te rozsod volt, ekkorára kellene megnőni? Hej, de nagy nyomorúság zúdul a népre. — Tudta, hogy a romlás nem egyformán sújt mindenkit. Nyefed Mironovicsnak legalább egy vagon búzája maradt a tavalyi termésből, ugyanannyi árpája, rozsja. Neki és Fegykának pedig együttesen alig három zsák tavalyi maradéka. Mégis sajnálta a gabonát. Úgy siratta más termését, mintha az övé lett volna.

— Talán mégegyszer végig kéne járni a földeket szentképekkel, meg templomi zászlókkal. Na meg énekeseket is kéne hívni a kerületi székhelyről...

Nyefed Mironovics elégedetlenül legyintett és félbeszakította:

— Ez nem templomi zászlókon múlik, komám! Kevés esőt kapott a föld, kevés nedvességet! Ahogy itt járok-kelek, folyton az jár az eszemben: ha Jaskának is ilyen termése van, akkor megindul a lejtőn lefelé. Pedig az én fiam csak a lakodalomra több mint tízezer rubelt költött. Mert nekünk ugyan mink van? Mi nem vetettünk olyan sok gabonát, no meg nem is költünk olyan sokat, mint ő meg Okszána.

— Persze — mondta Ignat Sziszojics — persze, hogy nem költünk annyit. Mi itt megőröljük a hibás magot is, és megsütjük a kenyeret, aztán már ehetünk is belőle. Hozzánk ugyan nem jön

a cár vendégségbe. De Jaska, meg Okszána másképpen élnek. Hozzájuk az egész nemesi világ ellátogat, és kell is, hogy minden étel jó legyen, úgy legyen, olyan a tálon, ahogy az előkelő házakban szokás. — Igyekezett, hogy alkalmazkodjék Nyefed hangjához. — Én meg most éppen azon gondolkozom — folytatta — hogy elmegyek Leonhoz, talán kapok tőle egy kis pénzt.

— Tőle ugyan nem látsz pénzt — szólt komoran Nyefed Mironovics. — Aljonka megint írt, hogy hát ismét nem dolgozik a férje, megint felmondtak neki a gyárban. Úgy hogy jobb, ha inkább tőlem kérsz egy ötvenest, aztán vidd el nekik oda a gyárba, ne te vigyél el tőlük...

Mikor Ignat Sziszojics ezt meghallotta, először megdöbbent. Aztán forrón hálálkodott Nyefed Mironovicsnak, még a könnye is kicsordult a nagy meghatódottságtól.

— Köszönöm, Mironics, köszönöm, hogy legalább te szemmel tartod az ő életüket, ha már ilyen lett... — mondta csendesen és öklével törölgette szemét.

— Ne sírj, kedves komám, nem kell azért sírni, mi vagyunk a szülők, mi vagyunk az ő menedékük. A mi kötelességünk...

— Hát bizony így van az, hogyha már megint ilyen bajban vannak... Eh! — és legyintett.

Nyefed Mironovics súlyos léptekkel haladt a mezsgyén. Kezében ostor. Eszébe jutott, amikor ott az erdőben ostorral verte meg Aljonát. „Keveset ütöttem, én vén bolond! Többet kellett volna! Most aztán nem tehetek mást, segítenem kell..." — fejezte be töprengését és egy vadrepcét leszakítva, az útra dobta.

A repce a porba esett, mintha élne, megfordult, majd mozdulatlanná meredt.

Nyefed Mironovics figyelmesen nézegetett körül, hol van gyom. De nem látott. Körös-körül, mint a tenger, susogott a szélben a vetés. Susogtak a rugalmas, száraz szálak, büszkén hajladoztak. Ez a tiszta, világosszínű, végtelenbe nyúló gabonaföld Zagorulkin vetése...

Ignat Sziszojics egyedül tért vissza a határból.

A faluban Jegor Dubov feleségével találkozott. Arina, mélyen szemébe húzva fekete kendőjét, bánatosan lépkedett. Meztelen lába dobbantva érte az út porát. Egy pár magas kajlaszarvú ökröt vezetett, szarvukra akasztott kötélen. Mellette szőkehajú kislány haladt, és egyre kérlelte anyját:

— Mami, veszel nekem pogácsát, vagy mézeskalácsot?

— Veszek, kis kofám, veszek...

Ignat Sziszojics megállott és bánatos pillantást vetett az ökrökre. Megtapogatta kiálló bordáikat és megkérdezte:

— Hová hajtod ezeket az ökröket? Arrafelé minden kiszáradt, egyetlen fűszál sincs, ha csak nem a mélyedésben...

— A vásárra hajtom, Sziszojics. Szárazság pusztítja el a termésünket, úgy sincs mit behordani, na meg ennünk kell, nekem is, meg a kislányomnak is — válaszolt Arina és kendője sarkával törölgette a szeméből kicsorduló könnyeket.

Ignat Sziszojics elgondolkozott. Látta, milyen termést igér Dubovék vetése, és teljes mértékben osztozott Arina véleményében, annál is inkább, mert a cár igérte száz rubelét még nem kapta meg az atamántól. De Ignat Sziszojics sajnálta az ökröket. Hirtelen eszébe jutott Nyefed Mironovics igérete: „De talán nem adom oda az egész pénzt Leonnak? — gondolta. — Aljona majd csak szerez valahogy és jóra fordítja sorsát."

— Hajtsd csak haza — mondta határozottan. — Én szereztem mostanában egy kis pénzmagot, adok neked huszonöt rubelt! Aztán senkinek egy szót se róla! Csak a komám meg ne tudja, mert attól aztán mentsen meg minket az úristen!

Arina elsírta magát, hirtelen azt sem tudta, mit csináljon, de Ignat Sziszojics már hajtotta vissza az ökröket a falu felé.

Az öreg komoran tért haza. Látta, hogy Fegyka a szekeret javítja az udvaron.

Nem ment be a házba, hanem leült a fal mellett. Feltette sapkáját és cigarettát sodort.

Fegyka vidáman kérdezte:

— Hát maga cigarettázni ül le? Na, akkor sodorjon nekem is egyet, mert elhagytam valahol a dohányos zacskómat.

— Gyere csak ide — hívta Ignat Sziszojics — hagyd már ott azt az átkozott szekeret. Úgy sincs mit hordjunk rajta.

Fegyka megértette: „úgy látszik, rosszul áll a termés dolga." Eldobta a baltát, odasántikált a falhoz és leült.

— Úgy látszik, kedves fiam, nemsokára mindannyiunknak végünk lesz — szólalt meg komoran Ignat Sziszojics. — Apád is kenyér nélkül maradt, ha tudni akarod, meg Nyefed is oda van...

— Teljesen elpusztította a szárazság a gabonát?

— Hát egy kalászban tizenöt szem van. Számítsd ki!... Ha egy gyeszjatyináról tizenöt pudot be lehet takarítani, akkor jó... Hát termés ez?

A házból Marja hangja hallatszott.

— Fegyka, hozz csak egy veder vizet!... Apád még nincs itt? Meg kéne javítani az istálló falát, mert beomlik.

De sem Fegyka, sem Ignat Sziszojics nem hallgatott rá. Marja kijött a házból. Mezítláb volt. Szoknyáját oldalt felhúzta. Orcáját, ruháját befröcskölte az agyag. Meglátva Sziszojicsot, ráförmedt:

— Tán siketek vagytok? Nekünk majd leszakad a kezünk, amíg az első falat bekenjük Násztyával.

— Nem érdekel most engem a ház... aszály van, ez meg a fal miatt aggódik — válaszolt bosszankodva Ignat Sziszojics.

Marja kötényébe törölte kezét. Leült férje mellé és Ignat Sziszojics elmondta, mit látott a földeken.

— Ú-ú-gy — mondta gondterhesen Marja. — Hát szóval ismét nem húzzuk ki tavaszig?

— Tavaszig? Karácsonyig sem húzzuk ki!... — felelte a férje.

A tornácon ebédeltek az alacsony kerek asztal mellett. Ignat Sziszojics melléhez szorítva a kemény fekete kenyeret, vékony szeleteket vágott belőle és gondosan szedegette a morzsákat.

Marja céklalevest töltött a tálba. Letette az asztalra a fakanalakat és bosszankodva vetette feléjük:

— Egyetek csak, aztán ne lógassátok a fejeteket. Volt már szűkebb esztendő is.

Senki sem válaszolt, némán nyúltak kanaluk után.

A küszöbnél, mint mindig, ott állott a vén, tűzpiros kakas. Lábát felemelte. Tarajos fejét jobbra-balra forgatta és várta, mikor vetnek eléje kenyeret.

De ezúttal senki sem dobott...

2

Ignat Sziszojics nem ért el Jugorinszkig. A postavonat megállott a zárt szemafor mellett és egy félóráig állott. Aztán az utasoknak kijelentették, hogy a vonat nem áll meg a város pályaudvarán, és a kalauz azt ajánlotta, hogy aki Jugorinszkba utazik, már most szálljon le.

Az utasok felháborodva az állomásfőnökség intézkedésén, kihordták csomagjaikat a vasúti kocsikból és gyalog indultak a pályaudvar felé. De a vonathoz kiérkezett csendőrök a rakodó tereken át irányították a városba az utasokat.

Mikor Ignat Sziszojics kikerült az útra, a szembejövő bérkocsis rákiáltott:

— A városba? Gyere, beviszlek!

Ignat Sziszojics megállította a fiakkerest és megkérdezte tőle, mi történt a pályaudvaron, hogy senkit sem engednek oda.

— Lázadás... a katonák nem akarnak háborúba menni... Már fél nap óta nem boldogulnak velük, mert fegyverük van. Teljes katonai felszerelés — magyarázta a fiakkeres és újra kérdezte: — Hát bevigyelek?

Ignat Sziszojics sajnálta a húsz kopejkát és gyalog indult a városba. „Szóval ez a helyzet, hogy már a katonák is... Lázadás? Hát ekkora már a nép haragja? Már a hadsereg sem engedelmeskedik a cárnak? Ilyet még nem is hallottam!" — gondolta, amíg a poros úton lépkedett.

Kulagin a hírek szerint már régóta kiszabadult a rendőrségről, de senki sem látta. Egyszercsak eljött Aljonához. Leon ezt Vihrajtól hallotta, aki éppen most szabadult a rendőrségről. Elhatározta, maga beszél Aljonával.

Az asszony hidegen fogadta.

— Sokáig leszel idehaza? Mert Kulagin érdeklődött utánad.

— Miért járt itt?

— Családi életemről kérdezősködött.

— Hát aztán, mit mondtál neki?

— Nem sok jót.

Aljona kékbabos fehér blúza ujját felgyűrve ott állott az asztal mellett és újkrumplit aprított. Arcát pirosbarnára sütötte a nap. Kissé meghajolt, fáradt volt, egyik lábával a másikra állt, egy pillanatra felemelte fejét, behúnyta szemét és csendesen sóhajtott. Az imént a zöldséges kertben dolgozott, a kicsiny folyó mellett. Öntözgette a káposztát, paradicsomot és bánatosan nézte a tulsó part falusi kertjeit. Ott valahol a fák mögött lakott Leon, a férje. Vajjon látja-e, amint ő felgyűrve szoknyáját, derékig vizesen cipeli a vízzel teli nehéz vedreket? Hallotta-e, hogy milyen hevesen dobogott a szíve a megfeszített munkától? Bizony, se nem látta, se nem hallotta, és mindegy volt neki, negyven pár vedret, vagy száznegyvenet hord-e Aljona. Bánatosan sóhajtott. „Feleségül vett, idehozott a gyárba, aztán itt hagyott idegen emberek között. Hát micsoda élet ez? Miért kellett akkor megházasodnia? Nem bírok így élni, nem tudok tűrni!" — panaszkodott magában. Újra és újra lement a folyóhoz, megmerítette a nehéz vedret, fölrántotta, aztán nagy, férfias léptekkel haladt a dús fűvel benőtt, keskeny ösvényen a veteményes ágyak felé. Így járkált a folyótól a zöldséges kertbe és vissza a folyóig órákon át. Aztán megfürdött. Megfésülte haját, két vaskos copfba fonta és megkönnyebbülten hazament. Magot vetett a baromfiaknak, megetette a disznót, megfejte a tehenet, amely akkor jött meg a legelőről. Átöltözött, majd nekilátott, hogy ebédet készítsen.

Leon váratlanul jelent meg. Aljona komoran, sötét tekintettel nézett rá. Szemében könnyek csillantak. „Nem tudok többé így élni" — szerette volna kiáltani, Magába fojtotta a kikívánkozó szavakat és csak ennyit kérdezett: „Sokáig leszel idehaza?"

Ő maga is érezte, hogy nem így kellett volna viselkednie, nem így kellett volna szólnia Leonhoz, aki olyan komoran, olyan magányosan, olyan félénken, bűntudatosan lépett be a házba. Oda kellett volna mennie hozzá, megsímogatni, átölelni... De Aljona büszke volt. Tovább is csak ott állt az asztal mellett. Az ebéddel foglalatoskodott. Állt hidegen, idegenül.

— Nem értelek, Aljona! — szólalt meg tompa hangon Leon.

Aljona fogta az újkrumplival teli edényt, a vajat és kiment az udvarra, a nyárikonyhába. Néhány perc múlva üres edénnyel jött vissza, majd tovább aprította a krumplit.

— Úgy ám! — folytatta Leon — nagyon elhidegültél tőlem, Aljona és bizony egy cseppet sem vagy nyájas.

— Olyan vagyok, amilyennek megszülettem — szakította félbe Aljona.

— Nem igaz — vetette ellen Leon. — Voltál te más is, szerettél te engem. Most pedig úgy beszélsz velem, mintha nem férjed volnék, hanem csavargó, aki megérdemli, hogy egyetlen nyájas szót se szólj hozzá. Megbántad, hogy hozzám jöttél feleségül?

— Mit ér az, ha megbántam? Attól ugyan nem leszek újra lány! — felelte Aljona szárazon.

Leon fejét csóválta és elhallgatott Eszébe jutott beszélgetése Aljonával, ott a földkunyhóban, Okszána látogatása alkalmával. „Hiába jöttem ide, ha úgy beszélt velem a földkunyhóban. Nem lett volna szabad többé találkoznunk." — De egy belső hang ezt súgta: „Eh, hiszen ez csak látszat." Most már el szeretett volna menni, de erőt vett magán. Felkelt, végigsétált a szobán, aztán komoran mondta:

— Szeretnék mondani neked valamit, Aljona... Te olyannak szerettél engem, amilyen régen a faluban voltam. Te egy falusi legényhez mentél feleségül. Pedig én már akkor más ember voltam. Ezt a más embert te nem ismerted, és nem is szeretted. Mással nem tudom megmagyarázni, hogy így bánsz velem. Nem tudom elhinni, hogy te nem érted meg, miért élünk mi így és nem másképpen. Te voltál a mi összejövetelünkön, nem egyszer hallgattad beszélgetéseinket, és tudod, nem mi, egyszerű emberek vagyunk az oka, hogy ilyen az életünk.

— Hogy ilyen az életünk... — ismételte Aljona és keserűen nevetett. — De ki akadályoz meg, hogy más legyen az életed? Hiszen az én apám és bátyám is hívtak magukhoz. De nem, te nem akarod, hogy jóllakott légy és egy kis pénz legyen a zsebedben. Te csak úgy érzed jól magad, ha éjtszakánként az erdőbe,

meg mindenféle sötét helyre mégy, és ott mindenféle népségnek gyűléseket rendezel... Ezt tudom, és ezért sohasem leszek olyan, amilyen régen. Engem nem tudsz másról meggyőzni — mondta erélyesen, majd így fejezte be: — ha úgy akarsz élni, mint a többi ember, menj dolgozni a gyárba... Ne hányódj idegen házakban. Ha nem akarod ezt megtenni, nem lesz közöttünk egyetértés.

Leon az ablak mellett állott. Hátra tette kezét. A pusztai távolba nézett. Ott a láthatáron, már kihunyóban volt az esthajnal sötétpiros tüze.

A kis pusztai folyó, a bokros, erdős partok felett lassan sűrűsödött a szürkület súlyos, kék ködfátyla, ráterült a vetésekre, beborította a fűzfákat és a régi urasági erdőt. Leon nézte, mint sűrűsödik az esti homály, hogyan húnynak ki a nap utolsó fellobbanásai, és azt gondolta: „Hát, így húny ki, így merül egyre jobban a homályba az én együttélésem is Aljonával. És kiviláqosodik-e valamikor? Ki tudja? Alighanem soha..."

Megfordult, de Aljona már nem volt a szobában. Gondolkozott, bement a vendégszobába, levette a falról Aljona fényképét. Körülpillantott, mit vigyen még magával, de csak legyintett... Kiment az előszobába. Kivette a keretből a képet. Az ablakhoz állt, szomorú tekintetet vetett rá, zsebébe rejtette, a képkeretet pedig az ablakpárkányra dobta. „Hát Aljona vége mindennek. Búcsúzom tőled" — mondta magában. Szemébe húzta sapkáját és az ajtóhoz lépett.

Az udvaron csattant a kiskapu retesze, és ismerős, rekedtes hang kérdezte:

— Hé, háziak, hol vagytok! Valami odaégett!

Leon megállott és felkapta fejét. „Édesapám, ejnye de rosszkor jött..." — gondolta és kilépett a szobából.

A tornác lépcsőjén nyögve jött fel Ignat Sziszojics.

— A fene egye meg, amiért a városban a nyavalya töri az urakat a félelemtől, gyalogolnom kellett onnan a szemafortól egészen idáig. Majd térdig kopott a lábam!

— Milyen szemafortól? — kérdezte Leon, mikor Ignat Sziszojics belépett a folyosó nyitott ajtaján.

— No nézd csak, hát itthon vagy? Jóegészséget, édes fiam — örvendezett Ignat Sziszojics, majd így folytatta: — Ott az állomáson fellázadt egy ezred. A katonák nem akarnak háborúba menni. Így aztán nem engedték be a mi vonatunkat sem az állomásra.

— Fellázadt egy ezred? — kérdezte hevesen Leon, vállonragadta Ignat Sziszojicsot és megrázta.

— Ezred hát! Ha csak egy szakasz lázadna, akkor valahogy birnának velük az urak. Ezred az, még pedig teljes felszereléssel, ágyúkkal. De te talán ott szolgálsz, vagy mi, hogy annyira örvendezel?

Leon megigazította sapkáját. Gyorsan begombolta kabátját és halk hangon válaszolt:

— Ha az ezred nem akar a cárnak szolgálni, akkor valami szépet kell mondanom a katonáknak, ezeknek a nagyszerű legényeknek! Maga csak kerüljön beljebb, édesapám, én meg megyek a dolgom után...

— Nahát, nekem térdig kopott a lábam, azért jöttem, hogy meglátogassalak, te meg... Hát akkor mikor jössz haza? Megint hajnalban?

— Hm... — Leon komor volt. Elgondolkozott. — Őszintén szólva, édesapám, én... nem is akartam ide többé visszatérni.

— Megörvendezteted apádat, mondhatom... Hát szóval nem tudtok békében élni egymással? — kérdezte Ignat Sziszojics elhalkuló hangon.

— Majd aztán megbeszéljük... Bizony nem tudunk...

Leon elment, Ignat Sziszojics körülnézett. Bekukkantott a hálószobába. Aljonát kereste.

— Itthon vagy, édes lányom? — hívta halk hangon, de a szobában csend volt, csak a nagy falióra ketyegett hangosan.

Ignat Sziszojics határozatlanul álldogált. Letette a zsákot a földre. Észrevette a kemence mellett a padkát. Leült. Elővette a dohányzacskóját. „Hát nem megy az élet, sehogy se megy! Nem sikerül ennek a fiúnak semmi. Hiába, hiába!" — gondolta elkeseredetten.

Aljona belépett a szobába. Kezében serpenyőt tartott, melyben sercegve sült a krumpli. Ledobta az asztalra a serpenyőt és kelletlen hangon mondta:

— Mit állsz így a sötétben? Legalább lámpát gyujtanál!

Ignat Sziszojics hallgatott. Aljona meg kinyitotta az asztal fiókját. Villával, késsel csörömpölt.

— Eh, Ljova, Ljova — szólalt meg szomorúan. — Érzi az én szívem, tönkre tesz téged ez a politika. Egyszer majd úgy jársz, mint aki szakadékba esik, aztán senki sem nyúl feléd, és senki sem segít. Egyszerre két élet megy tönkre. Márpedig én élni akarok.

— Hm!... — hallatszott a kemence felől — aztán ki nem hagy élni, édes lányom?

— Jaj istenem! Ki van ott? — kiáltott fel Aljona. — Maga az, apám? Leon hol van?

— Elment.

— Hová ment?

— Mit tudom én? — ravaszkodott Ignat Sziszojics.

Aljona leült a székre. Kis ideig hallgatott. „Elment, de hiszen én csak próbára akarom tenni, hogyan..." — gondolta és hallgatta Ignat Sziszojics szigorú hangját:

— Hát miféle felesége, szívbéli társa vagy te, ha így beszélsz vele? No még ilyet mondani! Két élet megy tönkre? — ismételte, felkelt és határozottan folytatta: — Nem megy tönkre Leon élete. Nem zuhan ő a szakadékba, mert a nép vele van! Mert a nép vele megy és segít neki! Neked pedig azt mondom, te zavarod itt a tiszta vizet, családi életedet, és magad sem tudod, miért! Nem vert téged eleget apád az ostorával? Hát nem tudod, milyen az élet, hogy verje meg háromszor is az isten! — Az öreg ott topogott a kemence mellett, aztán izgatottan befejezte: — Ha már így fordult az életed, én bizony igenis helyeslem, hogy Leon ezt csinálja, és szülői áldásomat adom rá, mert a népért harcol! Te pedig ne akadályozd őt ebben. Nincs jogod őt megakadályozni, ha éppen tudni akarod! Mert ő szent ügyért harcol, ezt én mondom neked, az apátok! Igen, én büszke vagyok rá, hogy most a katonákhoz megy! És buzdítja őket. Te pedig szemrehányásokat teszel neki! Sopánkodol, meg sajnálkozol a sorsa miatt. Te vesztetted el a józan eszed, nem Leon. Igenis te, és végleg elveszíted, ha nem térsz jobb belátásra.

Aljona hangosan szipogva sírt.

Ignat Sziszojics gyufát gyujtott. A meggyujtott lámpát az asztalra állította. Leült és lágy, atyai hangon mondta:

— Bocsáss meg kedves lányom, a heves szavakért, csak úgy kicsúsztak a számon... dehát én szeretek egyenesen beszélni... Helytelenül építed fel az életedet... Azt ajánlom, már holnaptól változzál meg! Már most azonnal, akkor szépen, egyetértésben éltek majd Leonnal. Úgy ám!

Aljona hallgatott. Fülében ott csendült még Ignat Sziszojics szava: „Te vesztetted el a józan eszedet! És végleg elveszíted, ha nem térsz jobb belátásra..." — Aljonát kétség fogta el. Talán mégis túlsokat követel Leontól? Ellentétes gondolatok, érzések küzdöttek benne. Hirtelen észrevette az ablakpárkányon a fényképkeretet. Megragadta és berohant vele a vendégszobába. De a fénykép nem volt sehol.

— Kedves apám, de hiszen ő elment, végleg itt hagyott!...

Ignat Sziszojics belépett a vendégszobába, és látta, hogy Aljona az asztalra borulva zokog.

Odalépett és az asszony vállára tette kezét.

— Nyugodj meg, visszajön...

— Nem jön vissza, apám... Még a fényképemet is elvitte! — Aljona szavát elfojtotta a zokogás. Alig tudott beszélni.

Ignat Sziszojics gondolkozott. Mi lesz, ha valóban nem jön vissza Leon? „De vissza kell jönnie" — dörmögte magában. Meggyőződéssel ismételgette:

— Visszajön, én csak tudom, én az apja vagyok. Én jobban ismerem, mint te.

— Hozza vissza! Édesapám, hozza vissza! Én megváltozom! Teljesen megváltozom! — kérlelte sírva Aljona.

Ignat Siszojics a vállát simogatta. „Hej, de messze kerültek ezek egymástól! Talán tényleg el kellene menni az állomásra? Eh, dehogy, visszajön ő..."

Ignat Sziszojics nyugtalanul töltötte az éjtszakát. Néha felfelhördült álmában. Aztán ide-odaforgolódott a padlón. Felkelt és rágyujtott. Hallgatta, figyelte az éjtszakai zajokat az utcán és Aljona sóhajtozását a hálószobában.

Hajnalban négy halk koppanás hallatszott az ablakon. Ignat Sziszojics ajtót akart nyitni, de Aljona megelőzte.

Tkacsenko lépett be. Levette sapkáját. Fáradtan leereszkedett egy székbe.

Aljona ránézett és várta, mit mond.

— Leont... letartóztatták — mondta végül Tkacsenko.

Aljona kezével eltakarta arcát és megingott.

Nyolcadik fejezet

1

Luka Matvejics az éjtszakai vonaton tért vissza az egyik tengerparti városból, ahol előadást tartott az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt harmadik kongresszusáról. Az alekszandrovszki állomás előtt átöltözött munkásruhába, és alighogy a vonat lassított, leugrott és eltűnt a teherkocsik között. Körülnézett. Meggyőződött, hogy nem figyelik, leereszkedett a töltésen és a pusztán haladt tovább.

A bányák lámpáinak fehér villanyfénye szétszóródott a halmokon. Oldalt homályosan világítottak a város petróleumlámpái. Felettük, mint ködös derengés, zavaros világosság terjengett.

Lába alatt puhán surrogott és erős, kesernyés illatot árasztott az ürömfű.

Előtte újra meg újra pacsirták röppentek fel. Csendesen zajongva tünedeztek el a homályban. Luka Matvejics magába

szívta a puszta illatát. Megszaporázta lépteit. Remélte, hogy odaér Csuginékhoz, még mielőtt aludni térnek.

Mikor Csuginék házához ért, rápillantott a kivilágított, lefüggönyözött ablakokra és tovább ment. De a keresztutcából visszanézett. Került egyet és a szomszéd udvaron keresztül átjutott Csuginék udvarába. Felment a tornácra és megnyomta a csengő gombját.

Csugin ott ült a hálóban a kis asztalnál és a következő összejövetelen tartandó beszéd vázlatát készítette.

Néhány illegális könyv hevert előtte nyitva, és újságok, melyekben itt-ott aláhúzások tarkállottak. A másik, nagyobb szobában, a széles sezlonon viszont bányász-szakmunkák, logaritmus táblák, és kék ceruzával odavetett tervrajzok feküdtek.

Az előszobában Olga mesét olvasott fel. A kisfiú hallgatta. Ott állott a lány lábánál. Szőke fejét apró öklére támasztotta. Kék szeme csillogott. Kis cipellőt, csínos kis nadrágot viselt, és nadrágtartót. Figyelmesen nézegette a könyv képeit.

Varja ott ült az asztal mellett és a gyermek ruháját foltozgatta.

Mikor az előszobában tompán felberregett a csengő, Olga összenézett Varjával. Letette a könyvet az asztalra és ment ajtót nyitni.

Varja félretette a fehérneműt. Levette szemüvegét, nekilátott levetkőztetni fiát.

— Nem akarok lefeküdni! Mesét akarok hallgatni! ... — sírt a gyerek.

— Majd adok én neked mesét! Ha megmondtam: aludni, akkor aludni kell! A mese nem szalad el, holnap is olvasunk! — mondta Varja. Karjába kapta a gyermeket és bevitte a rácsos gyerekágyba.

Csugin eltette az illegális könyveket, újságokat és átment a másik szobába ... Vastag, kék ceruzát vett a kezébe. Egyik lábával rátérdelt a székre, és mintha elgondolkoznék, a terv fölé hajolt.

Luka Matvejics belépett az előszobába és halkan köszönt:

— Jó estét! Nem vártak?

— Luka Matvejics! Valóban maga az? — kiáltott Olga.

— Nahát! Ha találkoztunk volna, bizony nem ismertem volna fel — hallatszott utána Varja hangja. Csugin kiment az előszobába és mosolygott:

— Hej, ezer éve nem láttalak, öregem! Régóta, nagyon régóta várunk rád! ... — mondta és átölelte Luka Matvejicset.

A nagyszobába belépve, Luka Matvejics rápillantott a bányász-könyvekre, a bánya-tervre és megkérdezte:

— Már megint bámulatba akarod ejteni a bányászvilágot?

— Ez csak díszlet. Előadásra készültem. Különben én, meg Sztarodub új bánya alapját raktuk le. Elhatároztuk, hogy felhasználjuk a modern technika minden vívmányát. Nagyszerű bánya lesz.

— Igen, nálad valóban csodálatosan összevágnak a dolgok: aláásod a kapitalisták államrendjét, és ugyanakkor elsőrendű vállalatot létesítesz nekik! — nevetett Luka Matvejics. Megnézte a kék ceruzával felvázolt tervet.

— Na jó, de ezek az elsőrangú vállalatok valamikor mégis csak a mi kezünkbe kerülnek. A dolgok ezt bizonyítják...

— Hát a dolgok ezt bizonyítják. Sztarodub nem lett baloldalibb?

— Lassacskán.

— Hát Szimjolov?

— Ismét a zemsztvók moszkvai kongresszusára utazott.

— Így majd holnap az alkotmányos demokratákhoz ugrik át... a „kadetok"-hoz.*

— Ő nagyon a monarchia korlátozása mellett van. De ha megdöntjük, azt sem bánja. Egyelőre nem várhatunk tőle többet.

Teánál Luka Matvejics közölte az új híreket. Beszélt a jugorinszki gyűlésről, elmondta, hogy Rjasint kizárták a pártból. A szobában fülledt meleg volt, mert kívülről szorosan bezárták és belülről sűrűn lefüggönyözték az ablakokat. Luka Matvejics zsebkendőjével minduntalan törölgette fejét, arcát.

Olga hallgatta beszédét és egész idő alatt nagyon szerette volna megkérdezni, hogy van Leon. Belenézett Luka Matvejics útitáskájába és egy kis könyvet vett elő. Átlapozta a „Két taktikát" és odalépett Csurginhoz. Elébe tette a könyvet.

— Nézd csak, ezt találtam a táskájában!

— Dugd el, mert még elveszi! — Rakd ki az egész táskát, hátha akad benne még valami.

Luka Matvejics nevetett és Olga egymásután szedte ki a propagandairatokat.

— „Monista történelemszemlélet", „Ludwig Feuerbach"... „A filozófia nyomora" — olvasta a címeket.

Csurgin csodálkozva hátrafordult, aztán felkelt és leguggolt az útitáska mellé.

Varja gúnyosan megjegyezte.

* Kadetok: így nevezték a liberális burzsoázia pártját, a párt kezdőbetűiről: Konstitucionális demokraták (ká + dé). — *A szerk.*

— Na, ez sem alszik most már egy percet sem, de még Olgát is elsenyveszti maga mellett.

— Hát ő is keveset alszik? — kérdezte Luka Matvejics.

— De hiszen tanítja ezt a lányt, Leont is úgy kitanította, hogy Aljona bizony sajnálja már, hogy férjhez ment hozzá. Aztán Szolovjov bányamestert. Iván Nyedajvozt, most pedig Olgára került a sor! Nemsokára az egész bányát ide cipeli, hogy tanítsa... Borzasztó, milyen tudós lett! Pedig mikor elvett, olyan csendes volt, bezzeg nem beszélt könyvről!

— Ej-ej! Rászedett a csalafinta! — tréfált Luka Matvejics.

Felkelt az asztal mellől. Néhány lépést tett a szobában. Néha a fejét törölgette zsebkendőjével, néha az arcát legyezgette és elgondolkozva beszélt:

— Hát igen. Leon is sokat tanult és most másokat tanít, hanem a feleségét nem tudta átnevelni. Márpedig ez baj, nagy baj. A kispolgári szerelem önző és csak azok számára jó, akik saját, kicsiny személyes érzésüket mindenek fölé helyezik. Márpedig Leon messze túlhaladt ezen, és Aljona aligha éri utól. Más élettársra van szüksége — fejezte be. Majd így folytatta: — Az én öreg párom, fiatal korában, emlékszem, röpiratokat másolt, no meg a rendőrségen is ült, de nem panaszkodott, még büszke is volt rá.

Csurgin Olgára pillantott. A lány elpirult, lesütötte hosszú szempilláit. Csurgin halkan megkérdezte:

— Hallottad?

— Hallottam — válaszolt Olga, és orcáját mindjobban elöntötte a pír.

2

Másnap a bányában megtartották az aktivisták gyűlését.

Ez a gyűlés nagyon szűkkörű volt, mert mindjárt utána az összes munkáspártok gyűlése következett. Luka Matvejics beszélt az Oroszországban történt eseményekről, a harmadik kongresszus által a párt elé tűzött feladatokról.

A gyűlés a lefejtett fronton történt. Mindannyian teljes sötétségben a földön feküdtek, és Luka Matvejics alakja nem látszott, és mert nedves, üreges, penészszagú hasadékban beszélt, hangja tompán csendült.

Luka Matvejics elmondta, hogy Vitte megkezdte a béketárgyalást Japánnal. Hogy az önkényuralom bármilyen áron is, de be akarja fejezni a háborút, hogy szabad kezet nyerjen az ország belsejében a forradalom elfojtására. Aztán Ogyessza és a feketetengeri flotta eseményeiről beszélt, majd így folytatta:

— Azt mondják, hogy a cár megkérte a német császárt, vonultasson fel Oroszország határánál néhány hadosztályt, arra az esetre, ha Vittenek nem sikerül kialkudni a békét Japántól. Hiábavaló remények! A forradalmat már nem fojthatják el! A nép fegyveresen felkelt a cárizmus ellen... Tifliszben, amikor Culukidze elvtársat, Koba elvtárs munkatársát temették, nagy tüntetés zajlott le. Most a tifliszi munkások ismét sztrájkolnak. Az egész tifliszi körzet hadiállapotban van. A gori-i körzetben felkeltek a parasztok... Lodzban pedig a munkások fegyveres harcot vívtak a barrikádokon a katonasággal. Novaja Alekszandrijában a katonai kötelékek harcba szálltak a kozákok ellen. Nyizsnij-Novgorodban, Ivanovo-Voznyeszenszkben, Tulában, Minszkben, Rigában és Varsóban megkezdődtek az általános politikai sztrájkok és a munkások összeütköznek a kozákokkal és a reakció rohamcsapatával, a „fekete százak" embereivel. A forradalom egyre jobban terjed, egyre újabb és újabb városokban lángol fel. De ez csak előkészület a döntő csatára! A mi feladatunk, hogy felkészüljünk a döntő harcra, megtanítsuk a munkásokat a szervezett fellépésre, a bátor utcai felvonulásokra, ha tüntetésre kerül a sor. Most talán csak egy bánya áll le, nem öt, de az az egy egyetlen óra alatt álljon le.

— De ha két-három bányát sikerül leállítani, az csak nem rossz? — jegyezte meg Olga.

— Hát a hatóságok így egyenként nem fricskáznak az orrunkra? — szólalt meg Mitrics és bosszankodva folytatta: — Gyujtsatok meg legalább egy lámpát! Mintha üres hordóban beszélnénk, nem látom az embereket.

— Beszélj, beszélj, mi így is hallunk! — mondta Csurgin.

Luka Matvejics egy ideig hallgatott, aztán folytatta:

— Állandó, feszült nyugtalanságban kell tartani a hatóságokat. Nem szabad engednünk, hogy lélekzethez jussanak..., hogy úgy fejezzem ki magam, nyugtalanítani kell az ellenséget sűrű, szakadatlan rohamokkal. De Mitrics szavában van valami igazság: a kormány valóban könnyebben elbánik az egymástól elszigetelt megmozdulásokkal. Mit csináljunk? Nyilvánvaló, hogy élesen előre kell nézni, és kell érteni az idejében végrehajtott visszavonuláshoz, hogy megőrizzük erőinket az eljövendő általános rohamra...

— Én úgy gondolom, nekünk is készülnünk kell a fegyveres harcra. A fekete százak és a rendőrség ellen — jegyezte meg Rjumin.

— Helyes, erre kell készülnünk — helyeselt Luka Matvejics. — Meg kell tanulnunk fegyverrel bánni. Ki kell mennünk a pusztába és valami elrejtett völgyben megtanulhatunk célbalőni.

— Hát a mensevik érzelmű munkásokkal mit csináljunk, ha nem akarnak velünk jönni a harcba? — kérdezte Jeszka Bahmutszkij.

— A mensevik érzelmű munkásokat el kell szakítanunk vezéreiktől és meg kell magyaráznunk nekik a harmadik pártkongresszus határozatait. Az olyan mensevikeket, akik nem ismerik el a harmadik pártkongresszus határozatait, irgalmatlanul félre kell söpörni — válaszolta Luka Matvejics. — Nekünk, elvtársak a párt egysége különösen szívügyünk, de a forradalom még sokkal inkább. A mensevikek nem mások, mint a nyugateurópai reformizmus oroszországi szárnya, a mi munkásmozgalmunk kispolgári szárnya. El kell vágni őket a mozgalomtól, elkergetni a bizottságokból, ez a mi kötelességünk.

Iván Nyedajvoz forgolódott, aztán zörgött a papírral és cigarettára gyujtott.

A vitorlavászonruhás, hosszú Csurgin rápillantott Iván Nyedajvoz tűztől megvilágított arcára, amelyre sötét foltokat rajzolt a bőrébe evődött szénpor, sapkája alól kibuggyanó kozák hajtincsére — és olyan erősnek, hatalmasnak látta a fiatal bányászt, amint hetykén, dalásan ült a bánya földjén, mintha vállával még a főtét is feltarthatná, ha az leomolnék. Csurgin maga sem tudta miért, de a mellette ülő Rjumin mérnök, Szolovjov bányamester, aki vékony fekete bajuszt viselt, Mitrics, aki gondosan sodort egy cigarettát, Mirosnyikov, a vitlakezelő, Jeszka, a vájár, aki komoran nézett a tűzbe, sőt még Olga is — valamennyien, akik Luka Matvejics körül helyezkedtek el, rendkívül erősnek látszottak: „márpedig mindegyikük mögött tíz párttag van, azok mögött meg száz és száz öntudatos munkás. Ha valamennyien egyszerre kelnek harcra, ezreket vezetnek maguk mögött. Elég egyszerű számítás ez, de mennyi munkába és időbe került ez az eredmény" — gondolta, és jóindulatúan korholta Iván Nyedajvozt.

— Hallod-e, gyufát gyujtottál vagy egy egész rudat? De sok bajom van az ilyen anarchistákkal... Ha cigarettázol, rejtsd a cigarettát a ruhád ujjába a csiket meg csúsztasd a zsebedbe.

Iván Nyedajvoz eloltotta a gyufát és komolyan válaszolt:

— Ami a gyufát illeti, igazad van, de nem vagyok anarchista. Az anarchisták ma kisajátítják a postát, én pedig azért jöttem ide, hogy megtudjam, hogyan kell forradalmat csinálni — mondta büszkén és akkorát szivott a cigarettájából, hogy lángra lobbant.

A fellobbanó tűz ismét kiemelte a homályból hatalmas, hajlott alakját és az széles árnyékot vetett.

Luka Matvejics visszatért arra, amivel kezdte, a bolsevikok gyakorlati feladataira. A gyűlés elhúzódott.

Amikor hazafelé készülődtek, Luka Matvejics pipáját tömögetve, odasúgta Csurginnak:

— Leonyid Konsztantyinovicsot Pétervárra kellene küldenem. Mit szólsz hozzá?

— Csak nemrégiben kezdte meg a műhely építését a bányánál. De ha nincs más, akit elküldhetnél, majd beszélek Sztarodubbal. Csak kigondolok majd valamit. Talán azt fogom mondani, hogy a menyasszonya most tért vissza külföldről.

— Valóban meggyőző ok... de hát... vajjon van-e menyasszonya?

Csurgin tüzet adott Luka Matvejicsnek, hogy rágyujtson a pipájára. Aztán meggyujtotta a lámpát és csak akkor felelt.

— A menyasszonya a fiatal Zagorulkinhoz ment feleségül.

— Okszána?... Nem vártam volna! Hogy egyezhettetek bele ebbe te meg Leon? Hiszen a pap a törvény értelmében nem eskethette össze Okszánát Jakov Zagorulkinnal?

— Az ilyesmi könnyen megy: ezer rubel a püspöknek, és kész... Okszánát valóban elszalasztottuk. De rajta, mozogjunk, öreg cimbora, mert elmaradtunk...

Csurgin nem vette észre, hogy Rjumin és Olga még a fejtési szinten tartózkodtak és mindent hallottak. Amikor bekúsztak a fővágatba, Csurgin csodálkozva kérdezte:

— Hát ti, jó uraim, hogy kerültetek ide a hátunk mögé?

— Egyszerűen nem siettünk — válaszolt zavartan Rjumin.

— Nem siettünk — ismételte Csurgin és áthatóan nézett Rjumin arcába, majd sokatmondóan hozzátette: — Kár volt, hogy akkor nem sietett, Leonyid Konsztantyinovics.

Olga Rjuminnal együtt tért haza. A férfi mint rendesen, tartózkodó, komoly volt. A lány mellett haladva elmondta a bányában szerzett benyomásait, hiszen életében először járt bányában.

— A fejtés igen nehéz munka. A bányamérnökök igen hanyagul dolgoznak. Úgy gondolom, ezt a munkát gép is elvégezhetné. Micsoda ósdi, barbár dolog is ez a szánkóval történő szénszállítás! Csurgin azt mondta nekem, hogy az új bányában ő meg Sztarodub géppel akarja elvégeztetni a szén kihordását és a lejtőhöz szállítását. De baj van! A bányatechnika még nem hozott létre ilyen gépeket. El is határoztam, gondolkozom ezen a gépen.

— De hiszen maga gyárban dolgozott, nem pedig bányában, Leonyid Konsztantyinovics!

— Én nemcsak kohómérnök vagyok, hanem gépészmérnök is és tudásom hasznos lehet ebben az esetben. De nem erről van szó, hanem arról, hogy ha szállítószerkezet szállítja a szenet, akkor nincs szükség szállítómunkásokra, a bánya gazdája elbo-

csát majd minden szénszállító munkást, és azok átkoplalhatják azt az időt, amíg más mesterséget tanulnak.

Olgának eszébe jutott, hogy mi történt, amikor üzembe helyezték a gőzvitlát.

— Nálunk egyszer már előfordult ilyen eset — mondta. — Csurgin gőzvitlát állított be, mely a csilléket felhúzta a lejtőn. Akkor minket, a csilléseket elbocsátották.

— Igen, így jön létre a bűvös kör. Nekünk, technikusoknak fejlesztenünk kell a technikát, hogy megkönnyítsük az egyes ember munkáját. De mindössze annyit érünk el, hogy a technikai újításokkal kikerülhetetlenül munkanélküliségre ítélünk egy sereg embert.

— Én mégis boldogan tanulnék mérnöknek — szólalt meg Olga álmodozva. Ugy látom a dolgot, hogy egy mérnöknek egészen más szemmel kell szemlélnie a világot. Kutatnia kell, hátha feltalálhat valami újat, hogy az emberek jobban éljenek? Mindig keresni, kutatni kell, mindig létrehozni valami újat, és milyen nagy öröm látni, hogy az általunk teremtett új komoly hasznot hoz az embereknek. — Hevesen letépte fejéről a kendőt, kiegyenesedett és gyorsabban lépkedett a puha, pusztai ürömfüvön. Arcát a simogató, csendes szélfuvallat elé tartotta.

— Gyönyörű a puszta nyáron — szólalt meg ismét Olga, miután kis ideig hallgatott... — az üröm, a vadbükköny és a friss fű, kellemes illatot áraszt köröskörül, és a szél széthordja ezeket az illatokat. Ha mélyet lélekzik az ember, azonnal olyan könnyűnek érzi magát, mint a madár... Valamikor Leonnal jártunk erre és néztük azokat a fényeket. Munka után gyakran erre jövök hazafelé. Majd leülök valamelyik kicsiny halomra és sokáig elnézem ezeket a ragyogó fényeket. Éppen olyanok, mint a csillagok.

Rjumin tekintete az éjtszakai világos messzeségbe kalandozott, majd a bányák remegő fényeire tévedt, aztán oldalról Olgara pillantott. „Milyen sokat fejlődött ez a lány!" — gondolta.

— Igen, gyönyörűszép a puszta éjtszaka — ismételte gépiesen, de másra gondolt. — Ha akarja, tanítani fogom — mondta váratlanul. — Majd mindig találkozni fogunk szabad idejében!

Olga visszautasítóan megrázta fejét.

— A könyvekben mindig ezzel kezdődik a szerelem, Leonyid Konsztantyinovics. Magánál meg ez már régen megkezdődött — mondta és legyintett kendőjével.

Rjuminnak úgy tetszett, mintha fehér madár villant volna meg a levegőben. „Igen, nálam is kezdődött egy szerelem, de ugyanúgy végződött, mint magánál" — akarta mondani, de nem szólt, csak lehajtotta fejét. Minek? Nyilvánvaló, hogy Olga re-

ménykedik, ő már nem. Ebben a pillanatban Jugorinszk jutott eszébe, az a bizonyos tavaszi reggel és Okszána, aki olyan könnyed, ragyogó volt, mint a nap. Csengő hangja, örömöt, fiatalságot, életkedvet árasztott maga körül... Fájdalom töltötte el a szívét. Haragudott a sorsra. Hiszen biztos jövőjű mérnök ember, fiatal, tele alkotó erővel, de a sors mégsem ajándékozta meg boldogsággal.

Az út hátralévő részét szótlanul tették meg. Mindketten gondolataikba merültek. Lábuk alatt puhán surrogott az ürömfű. Erős pusztai illat lebegett körülöttük. Köröskörül a holdfényben hol kialudtak, hol felvillantak a bányászlámpák tüzei, végtelenül lassan mozdultak a föld felett és mintha elfáradtak volna: jobbrabalra billegtek.

Olgát otthon távirat várta Tkacsenkótól, mely virágnyelven közölte, hogy Leont bebörtönözték.

Olga lassan leereszkedett az ágyra, néhány percig mozdulatlanul ült ott, majd a párnába fúrta fejét és hangtalanul zokogott.

Három nap múlva Olga Pétervárra utazott. Csurgin és Rjumin kísérte el az állomásra. Drága ruhát viselt, divatos cipőt, szép nagy kalapot, smaragdfejű kalaptűvel.

Csurgin szeretettel nézett rá és meglökte könyökével Rjumint, mintha azt akarná mondani: „Látod? Akár esküvőre is mehetne!"

Rjumin elmosolyodott, aranykeretű szemüvegéhez nyúlt, karonfogta Olgát és lassan végigsétált vele a perronon.

Éjtszaka Rjumin is elutazott Alekszandrovszkból.

3

Rjumin nem akart visszatérni Jugorinszkba. Legszívesebben Pétervárra ment volna vissza, de mivel Leont bebörtönözték, és a bolsevikok jugorinszki szervezetét meg kellett erősíteni, Olga utazott el Pétervárra, hogy végrehajtsa Luka Matvejics megbízását, Rjuminnak pedig vissza kellett térnie Jugorinszkba. Itt ugyan a gyárigazgatóval megszakadt minden kapcsolata, de a párt iránti kötelesség ezt követelte.

Rjumin mérnök megjelenése váratlan volt közelebbi ismerősei számára. Lavrenyov, aki Leon bebörtönzése után magára vállalta a bizottság vezetését, mikor elolvasta Luka Matvejics tejjel írt levelét, ezt mondta:

— Igazat szólva, Leonyid Konsztantyinovics, már nem tekintünk téged a mi emberünknek. Olyan hirtelen utaztál el... Hát jól van! Folytatjuk a munkát. Tekintettel arra, hogy a háborút befejezik, és békét kötnek, az igazgatóság és a hatóságok való-

színűleg nem gördítenek különösebb akadályokat a munkád elé.

Rjumin elmondta Lavrenyovnak az új híreket, aztán a gyárba ment. A nagyolvasztó vezetője új ember volt. Meghallgatta Rjumint és csodálkozott.

— Ön az igazgató helyettese és a gyár főmérnöke volt, most pedig arra kér, hogy mint egyszerű mérnököt alkalmazzuk. Nem értem, ha csak nem valamilyen különösebb ok miatt bocsátották el...

Rjumin elmosolyodott:

— Ahogy mondani szokták, nem egyezett a természetünk. Aztán meg világszemléletünk is eltért egymástól.

— Bocsánat, csak nem volt ön szocialista?

— Hát egy kicsit érdekelt a dolog — mondta közönyös hangsúllyal Rjumin.

A műhelyfőnök megértően bólintott. Kicsit gondolkozott, majd határozottan kijelentette:

— Rendben van, ezennel alkalmazom helyettesemként.

Mikor Rjumin elmondta ezt a beszélgetést Lavrenyovnak, az nagyon megörült.

— Nos, minden sikerült. Azt beszélik, hogy a műhelyfőnök nem rossz ember.

— Igen, csakhogy nem tudja, milyen volt a viszony köztem és az igazgató között.

— Azt gondolod, hogy Vulf nem egyezik bele?

— Azt — mondta Rjumin komolyan.

Másnap már munkába ment. A kohóműhely főnöke, mikor meglátta, zavarbajött és arrébb hívta:

— Képzelje el — mondta — de nem, maga el sem képzelheti! A mérnöki becsület felháborító megszégyenítése!

Rjumin mindent megértett, és maga ment el az igazgatóhoz. De Vulf nem fogadta, csak a titkárával üzente, hogy a lázadókat, csak mint egyszerű munkásokat hajlandó megtűrni a gyárban. Ekkor Rjumin visszament a műhelyfőnökhöz és megkérte, vegye fel a vasöntőkhöz. A főnök arról beszélt, hogy majd igyekszik elsimítani az ügyet, csak egy kicsit türelemmel kell lenni, de ekkor valaki bekiáltott az irodába:

— Vége a háborúnak! Bé-é-éke!

A műhelyfőnök gyorsan kiment a dolgozószobából, majd sietve visszatért.

— Béke! Leonyid Konsztantyinovics! — kiáltotta.

Rjumin lehajtott fejjel ült. Ebben a percben semmi más nem járt eszében csak az, hogy itthagy mindent és elmegy Pétervárra.

— Leonyid Konsztantyinovics! Kedves barátom, ne szomorkodjék — szólalt meg részvevően a műhelyfőnök. — Mérnöki be-

esületszavamat adom, hogy mindent elintézek. Botrányt csinálok, minden mérnököt felbujtok, még a gyártulajdonoshoz is elmegyek, de ezt nem engedem... Nem, nem engedem, nem tűröm! — mondta fenyegetően — mégpedig azért, mert magam is...

Jött az irodatiszt és jelentette, hogy a gyár főirodájából telefonáltak, és azt parancsolják: minden munkást el kell küldeni a felvonulásra.

— Mondja meg annak, aki telefonált: én senkinek sem adok engedélyt, hogy elhagyja a munkahelyét és részt vegyen ebben a felvonulásban — mondta élesen a műhelyfőnök, majd hátratette kezét és fel-le sétált az irodában. Gondolkozott.

Rjumin csendesen felemelkedett és kiment.

A gyárban végigfutott a hír:

— Mindenkit az ünnepélyes felvonulásra hajtanak!

— Hívják a népet, hogy Port-Arturért és Csuzimáért könyörögjön istenhez.

Lavrenyov Rjuminhoz ment.

— Tkacsenko meg én elhatároztuk, hogy rögtönzött gyűlést hívunk egybe, abból az alkalomból, hogy aláírták a békét. Te nem szólalnál fel?

— Felszólalhatok. Sőt akarok is! — egyezett bele azonnal Rjumin. — Szedd össze az embereket.

A nagyolvasztó rakodója mellett hamarosan a munkások hatalmas tömege verődött össze. Mindnyájan izgatottak voltak és a háború befejezéséről beszéltek... Rjumin akkor ért oda, amikor már Lavrenyov beszélt. Szorosan melléje lépett és komor pillantással nézett végig a munkásokon. A munkások már Lavrenyov első szavai után össze-összenéztek, néhányan magasabbra emelték fejüket és csodálkozva hallgattak, mások vállvonogatva, kérdően pillantottak Rjuminra, aki mérnöki egyenruhában volt. Végülis egy-két hang hallatszott innen is, onnan is:

— Hát a felvonulás a szentképekkel? Hiszen ez politikai beszéd!

— Ha a cárhoz hű szónoklatokat akarsz hallani, akkor lódulj a városba!

Lavrenyov röviden beszélt. Utána Rjumin emelkedett szólásra. Fölállt a kokszhalomra, levette sapkáját és azonnal hevesen, élesen beszélt, érthetően hangsúlyozva minden szót.

— ...Port-Artur, Csuzima, Liaojan, Mukden, Szahalin, az önkényuralom legutóbbi másféléves útjának megannyi szégyenletes, dicstelen állomása Oroszország kegyetlen vereségének, eddig elképzelhetetlen szégyenének, és nemzeti megalázásának útja! — mondta haraggal. — És most ez a kormány, amelyet eddig Európa

utolsó firkásza is kinevetett, amely félmilliós hadsereget és flottát vesztett el, amelyet kikergettek Koreából és Dél-Mandzsuriából, amely Szahalin felét és a Keletkínai vasútvonalat odaadta a japánoknak, a véreskezű Nyikolaj kormánya az amerikai elnök közvetítésével aláírta a legmegalázóbb békét, amelyet Oroszország valaha is kötött. De nem! Az önkényuralom igyekszik jó arcot vágni a rossz játékhoz, sőt magatok is láthatjátok: újjong! Minden harangot megkondít! A kegyetlen, hencegő, tehetségtelen orosz önkényuralom, mely most arra törekszik, hogy harangszóval altassa el a népet, elfojtsa a fájdalmat, az anyák és apák keservét, akik ebben az esztelen háborúban elvesztették fiaikat és eltartóikat! Az önkényuralom most kigúnyol minket, arra hív fel, hogy dicsőítsük a meggyalázott fegyvereket. Ne higgyetek a kormánynak, elvtársak! Be akar csapni benneteket, el akarja vonni a figyelmeteket arról, hogy már ide irányította a katonaságot a forradalom elnyomására. Ne menjetek erre a komédiára, amelyet kegyelmi felvonulásnak neveznek. Egyetlen egy munkás, mérnök, becsületes ember sem állhat oda, az önkényuralomnak, a nép vérével befröcskölt, meggyalázott háromszínű zászlója alá! Le a cárizmussal! Éljen a forradalom, elvtársak!

Rjumin beszéde után kis ideig csend volt, Mintha mindenki azt várná, hogy még mond valamit, de aztán mindnyájan egyszerre, zajongva vitatkozni, kiabálni kezdtek.

— Helyesen beszélt! Köszönet a szónoknak!

— Ne hallgassatok a művezetőkre!

— De hiszen tőlük kapjuk a pénzt!

— Nem kell nekünk semmiféle pénz!

— Az ám! Nem kell? De élni mégis kell!

— Hiszen éppen az a baj, hogy kell!

Scselokov dörgő hangon kiáltott fel a tömegben:

— Vegye le a sapkáját, aki nem akar a városba menni!

Az emberek fejéről lekerült a sapka. Néhány munkásnak továbbra is a fején maradt, de aztán ránéztek szomszédaikra, és lehajolva, észrevétlenül ők is levették.

— Senki sem akar? Na, rendes fiúk vagytok! — helyeselt Scselokov.

Váratlanul Serin művezető éles, visító hangja hallatszott:

— Átkozott ebfajzat! Hát én ide engedtelek el benneteket? — a következő pillanatban már Jermolajics karját rángatta. — Mondtam, eriggy a templomi felvonulásra! Átkozott ördögfattya!

Jermolajics kiszabadította kezét és fenyegetően emelte a művezető feje fölé.

— Ne rángass! — kiáltotta — én ugyan nem koptatom ott a csizmám talpát! Te pedig nem kényszeríthetsz, nincs jogod!

Serin összecsapta kezét és kétségbeesetten kiáltotta:

— De hiszen nem dolgozol és az órabért mégis megkapod, te vén keszeg!

Jermolajics csak megvetően nézett rá és elfordult. A többi munkás sem mozdult helyéről.

— Mi van veletek? Talán mindnyájan nadragulyát ettetek? — fordult feléjük Serin. — Pénzt fizetnek nekik, csak végig kell sétálniuk az utcán, de azt nem! A kozákok ostora elé meg bezzeg önként, minden hívás, hivogatás nélkül mennek, és természetesen ingyen! Hát mi ez, kérdezlek benneteket?

Sztrukov apó odament hozzá, végigsimította ezüstös, kis szakállát és méltóságteljesen mondta:

— Ha mi önként megyünk, akkor értsd meg — öntudatosan szervezkedünk! Olyankor a népnek a kozák csak szemét. De ha ti küldtök minket és ráadásul fizettek érte, ez más, jól értsd meg, ez annyi, mintha felbéreltek volna bennünket, hogy mint ostoba fajankók, éljent kiáltsunk! Én szerintem a munkás embernek „segítség!"-et kell kiáltania, nem „éljent". Mert fabatkát sem ér az élete. Megértetted, amit mondtam?

Pihegve, fujtatva, odafurakodott a kövér Kljuva, meg néhány más művezető is. Vidám, gúnyos felkiáltások közepette, közös erőfeszítéssel sikerült néhány munkást elvinniük az ünnepi felvonulásra.

— Sok szerencsét! Majd kiabáljatok ám!

— Aztán ne felejtsétek el a kocsmában megnedvesíteni a torkotokat.

A munkások cigarettára gyujtottak, tréfálkoztak, aztán ki-ki a helyére ment.

Mikor Iván Gorgyejics nekikészülődött a csapoláshoz, Rjumin odament hozzá és közölte vele, hogy mint segédmunkás fog dolgozni.

— Maga fogja vízzel leönteni a kiöntött nyersvasat, Leonyid Konsztantyinovics?

— Én.

Iván Gorgyejics leverten csóválta fejét és csak ennyit mondott:

— Ilyen embert! Mérnököt! Na, gazemberek, rátok is sor kerül majd!

Rjumin hallgatott. De mindúntalan azt ismételgette magában: „Semmi az egész! Ahogy Csurgin mondja, erősebb idegek kellenek!" Megvárta, míg az öntöttvas szétfolyik a levezető csatornában, akkor fogta a tömlőt és megöntözte. A víz sistergett az izzó fémen. Gőz szállott és Rjumin előtt csakhamar minden ködbe

borult. Nehezen lélekzett, a forró vízcseppek az arcába freccsentek, de Rjumin tovább folytatta munkáját. Tetőtől-talpig vizes lett, semmit sem látott maga előtt, csak ment-ment a levezető csatornák között és a tűzoltó fecskendőből vízzel locsolta az öntöttvasat. Nem látta sem a kiömlött vasat, sem a távolban álló mérnököket. Csak a forróságot érezte, mely mintha a csontja velejéig hatolt volna, és a forró cseppeket, melyek arcába, szemüvegére freccsentek. De csak járkált, járkált, az olvasztott fémet levezető csatornák között. Mint a megszállott. Szeretett volna felkiáltani: „Hagyjátok abba, ne adjátok már ezt az átkozott vizet, nincs erőm elviselni ezt a kínzást!" — De hallgatott, és csak önmagát erősítette: „Nyugalom, nyugalom, Rjumin mérnök! Légy erős, diplomás gépész- és kohómérnök úr!"

Így telt el húsz perc. A párafelhő mögül váratlanul egy ember alakja bukkant fel, elvette Rjumintól a tűzoltófecskendőt és felkiáltott:

— Pihenjen egy kicsit, Leonyid Konsztantyinovics!

Rjumin megtörölte szemüvegét és Geraszim hengerészt látta maga előtt.

— Köszönöm, barátom! — mondta és kilépett a párafelhőből. Arcát törölgetve támolygott.

A mérnökök, akik látták, lehajtották fejüket és elszéledtek.

Rjumin fáradtan, meg-megroggyanó térdd el a kijárat felé indult.

Többé senki sem látta a kohóműhelyben. De a városban sem látták többé.

Kilencedik fejezet

1

Jakov éppen most tért vissza a pusztából és a verandán ebédelt. Vidám volt. Sült hússal etette kutyáját, és szakácsnőjével, Usztyával tréfálkozott. Ez ritkán történt meg, de ma jó hangulatban volt. A parasztok megegyeztek abban, hogy nála dolgoznak. Ma egyszerre több mint száz ember állt munkába. Igaz, ez tízezer rubel többletkiadással jár. De mit jelent tízezer rubel, mikor a termés százezreket ígér. Jakov mindent kiszámított és így okoskodott: „Nem szabad kockáztatni a termést. A kozákok megverhetik a parasztokat, de nem tudják őket arra kényszeríteni, hogy betakarítsák a termést a földesuraknak. Az ilyen időben ésszel kell élni, nem pedig korbáccsal."

Ma megtudta: a környéken az a hír járja, hogy ő, Jakov Zagorulkin összejátszik a parasztokkal. Jakov nevetett, de ugyan-

akkor magában válaszolt is a földesuraknak: „Hülyék, a Zagorulkin méntelep tulajdonosa nem összejátszik a parasztokkal, hanem kijátssza őket. A politika: szerencsejáték! Márpedig, hogy nagyobb tételt nyerjen az ember, időnként, a látszat kedvéért, veszteni is kell valamit. Most kis összeget elveszítek, de megkezdtem a termés betakarítását, maguk pedig nem tudják, mit fognak nyerni, és nyernek-e egyáltalán valamit!"

Amikor befejezte ebédjét, megivott egy pohár hideg kvászt és elégedetten köszörülte torkát. Ekkor érkezett meg Aljona.

Jakov örvendezve kiáltott a verandáról:

— Megjöttél? Hát ezt jól tetted! — aztán odaszólt Usztyának: — Terítsd meg újra az asztalt! Kezdjük elölről az ebédet! Megérkezett a húgom!

— Hát Okszána hol van? — kérdezte Aljona, miután elmondta, hogy Leont elfogták.

— Voronyezsban, a te ügyedben.

Ebéd után Jakov megmutatta Aljonának Varja levelét, amely arról számolt be, hogy Olga látta Leont Voronyezsban és Csurgin a legrövidebb időn belül odautazik.

— Így hát az én feleségem is odament. Amint látod, valóban mindent elkövetünk, és már ettől is vidámabb lesz az életed itt a pusztán — nevetett Jakov.

Aljona megörült ennek a hírnek. De csodálkozott is: „Hogyan került Leon Voronyezsba? Hát Olga miért van ott?" — és aggódó gondolatok rohanták meg. Jaskától is kérdezősködött erről, de az csak a vállát vonta:

— Nem tudom... Talán a fővárosba viszik, mint különösen fontos politikai személyt. Úgy látszik, Olga jobban kiszimatolja Leon nyomát, mint az én Kalózom! — válaszolt a férfi és megsimogatta a kutyát, mely mellső lábaival Jaska térdére állt és megnyalta gazdája arcát.

— Jaska! Mi az ördög ütött beléd, hogy a kutyával csókolódzol? — fordult el undorodva Aljona.

Jaska oktató hangon válaszolt:

— Először is, húgom, nem Jaska, hanem Jakov. Remélem, megértesz. Másodszor is, ügyelj a szavadra, hiszen nem vagy már a faluban. Harmadszor is, nem tetszik, hogy úgy öltözködsz, mint egy parasztasszony: szoknya, kabátka. Gyere, keresünk valamiféle ruhát Okszána szekrényében. Neki egész halom ruhája van.

Amikor Aljona átöltözött, más cipőt húzott, Jakov mérlegelő pillantással nézett rajta végig, és megelégedetten fejezte be:

— Na, most már valóban olyan vagy, mint egy méntelep tulajdonosának a húga! Gyere sétálni.

Aljona hangulata percről-percre javult. Örült a hírnek Leonról, és annak, hogy mindenki törődik vele. Eszébe jutott az az idő, amikor ittjárt, Jakov akkor még csak megkezdte gazdasága alapozását. Mindenről kérdezősködött. Csodálkozott, hogy időközben milyen nagyot fejlődött a birtok.

Meredek domboldalon haladtak, fák között, egy keskeny ösvényen. Jakov fölényes jóakarattal mosolygott és csak magában mondta: „Bizony, húgom, jó, hogy tetszik neked az én gazdaságom, de az még jobb lenne, ha nekem is tetszene a tied, de bizony nekem az egy cseppet sem tetszik!"

Aljona meglátta a tavaly nyáron épült gátat, amely négy rőffel felemelte a víz színét, megnézte a cementből készült, acél zsilipekkel ellátott nagyszerű építményt és így szólt:

— Apánknál kőből és földből épült a gát. A víz minden évben elviszi. Lám, neki is ilyen kellene! Talán mégegy malmot akarsz építeni?

— Gyapjúmosót! — válaszolt Jaska. — Ezzel ezreket keresek majd. Mert ha piszkosan adom el a gyapjút, rengeteg pénzt veszítek. Legközelebb dinamógépet állítok be a malomba, úgy, hogy hamarosan kidobom a petróleumlámpákat. Tavasszal átalakíttatom házam mellett a kertet. Fenyőt ültetek. Úgy tervezem, hogy vágóhidat építek a kerületi székhelyen — és csak úgy mellékesen megjegyezte: — Hanem hallod, ostoba ám a te férjed. Ha beállt volna hozzám, hej, de nagyszerűen élhetnétek!

Aljona hallgatta bátyját. Az új gépeket nézegette. A külföldi ekéket, az arató-vetőgépeket, a kévekötőket, a cséplőgépeket. Arra gondolt: „Igen, Jakov. Igazad van. Minden erővel kényszeríteni kellett volna Leont arra, hogy hagyja ott a gyárat, és a maga ügyeivel törődjék. De most..." Nem akarta végiggondolni, mi lesz most. Mert nagyon is jól tudta: „Most már semmi sem lehet." Nagyot sóhajtott:

— Azért jöttem ide — mondta — hogy megbeszéljem veled, mit csináljak ezentúl.

— Aztán mit határoztál? — kérdezte Jakov óvatosan. Megértette, mire gondol a húga.

Aljonának nem volt ideje válaszolni, mert hintó gördült az udvarház elé. Okszána érkezett meg. Kilépett a kocsiból, átkarolta és megcsókolta Aljonát.

— Olyan fiatal és üde vagy, mint egy férjhezmenendő lány.

Aljona lesütötte szemét és nem válaszolt.

Jakov kérdően nézett Okszánára: „Hogy van?" Okszána szomorúan válaszolt:

— Nincs Voronyezsban, úgy látszik, tovább vitték valahová.

Aljona gyorsan felpillantott és csodálkozva kérdezte:

— Hogy-hogy nincs? Hiszen Olga ott látta?

— Olga átutazott Voronyezsen és véletlenül meglátta Leont a pályaudvaron — mondta enyhe szemrehányással hangjában Okszána. — Egy-két nap múlva majd minden kiderül... Ilja ott maradt Voronyezsban.

Aljona elsápadt, ajka megremegett. Mintha egész alakja öszszecsuklott volna. Olyan kicsiny, olyan gyámoltalan lett, hogy mindnyájan elszomorodtak.

Jakov szemrehányó tekintettel nézett Okszánára. „Na, ti híres ügyvédek, csak erkölcsi prédikációt tudtok tartani, Csurginnal együtt, de az életben rövid az eszetek." Amikor hazamentek, táviratot küldött az egyik ismerős voronyezsi ügyvédnek.

Aljona egész este komor volt. Riadtan fel-felfigyelt, mintha várna valamit. Okszána elment vele sétálni a folyópartra és igyekezett elvonni sötét gondolataitól. Azt az időt emlegette, amikor először jött ide, a birtokra. Aljona azonban, mintha süket és néma lett volna. Sőt még el sem mosolyodott.

— Nem is hittem volna, hogy ilyen mélyen érint Leon szerencsétlensége — mondta Okszána. — Hiszen úgy éltetek...

Aljona kiegyenesedett, gőgösen felemelte fejét, a szürkületbe boruló távolba nézett. Végül elszántan kimondta:

— Leon számára ez nem szerencsétlenség! Szerinte ez harc az új életért, amelyben nem lesznek olyan emberek, mint az apám, a bátyám, meg én. Hogy visszatér-e a börtönből vagy sem, azt nem tudom.. De én többé nem térek vissza Jugorinszkba.

Okszána megharagudott. Arcát pír borította el. Szeretett volna felkiáltani: „Hát ilyen vagy?" De uralkodott haragján és nyuggodtan felelte:

— Te itt egyszer azt mondtad nekem, a te szerelmed nem egy, hanem két életre is elegendő. De kiderült, hogy csak addig tartott, amíg először be nem börtönözték Leont.

— Éppen úgy, mint a tiéd, amíg a parasztok első ízben nem elégedetlenkedtek Jaskával — vetette feléje Aljona kihívóan.

— Én rólad beszélek! — válaszolt Okszána. — De ha tudni akarod, magamról annyit mondhatok: azért élek Jaskával, mert szeretem.

— Na, majd meglátjuk, hogy éltek tovább!

— Tudod mit, Aljona... — lobbant fel Okszána — azért, mert felvetted az én ruhámat, még nincs jogod velem így beszélni. Nincs szükségem a tanácsaidra.

Aljona többé egy szót sem szólt. Mikor visszatértek a házba, mindent levetett magáról, ami Okszánáé volt. Felvette saját szoknyáját, kis kabátját, aztán bement Okszána szobájába és a díványra dobta a harisnyát, cipőt, ruhát.

— Fogd, nekem nem kellenek a te rongyaid, még ha az én bátyám pénzén vásároltad is! — mondta haragosan.

Okszána megcsóválta a fejét és szomorúan mondta:

— Amilyen faragatlan falusi lány voltál, olyan is maradtál.

Az ajtó kinyílt és Jakov lépett be a szobába.

— Hát veled mi történt? — kérdezte, mikor meglátta Aljonát régi paraszt szoknyájában és kabátjában.

Aljona odaszaladt hozzá, átölelte nyakát és elkínzottan mondta:

— Nincs erőm így élni, Jaska.

Jaska átkarolta és megsimogatta vállát.

— Kár így beszélned, húgom — mosolygott és büszkén folytatta: — Igenis, van erőnk az élethez. És élni fogunk, minden baj ellenére. Nem kellene falusi ruhába öltöznöd, Kundrjucsevka már csak a múltunk. A jövőnk: Pétervár.

Okszána nézte őket és nevetni szeretett volna...

Néhány nap múlva Jaska választ kapott ügyvédjétől. A levélben bejelentette, hogy Leon Dorohov neve nem szerepel a voronyezsi foglyok névjegyzékében. De az állomás mellett, a rendőrőrsön van egy letartóztatott személy, akit a katonai kötelék otthagyott Voronyezsban, mert megtagadta, hogy megmondja családi nevét. „A dolog természetesen kényes, kényszermunka vár rá" — írta az ügyvéd.

— Kényszermunka vár rá... — ismételte Jakov. Néhány lépést tett dolgozószobájában, aztán Aljonához fordult: — Minden világos, húgom. Add el a házadat és jöjj hozzám. Aztán majd meglátjuk, mit csinálunk tovább.

Okszána felállt és kiment. Reggel megkérdezte Jakovot:

— Mit csinálsz? Te nem tűrted, hogy Csurgin beleavatkozzék a mi életünkbe, most meg te akarod elrontani Leon életét.

— Leon már alaposan elrontotta az életét, kedvesem. Én csak otthont akarok nyújtani feleségének, akit ő a sorsára hagyott — válaszolta Jakov nyugodtan.

Néhány nap múlva Aljona hazament. El akarta adni házát, gazdaságát, de nem talált rá vevőt. Akkor Iván Gorgyejicset bízta meg az eladással. Aztán összeszedte a legszükségesebbet és elhagyta Jugorinszkot.

2

Aljona elutazását követő második napon, Csernopjatov, a szomszéd földesúr vágtatott be korán reggel Jakov házába. Megállította lovát, leugrott a nyeregből. Rémült kiáltása betöltötte az egész udvart.

— Felgyujtották az átkozottak! — Fejéhez kapott és leroskadt a verandán álló fehér nyírfavesszőből font karosszékbe.

Jakov éppen megfürdött a folyóban. Törülközőjét lóbálva tért vissza. Friss volt, majd kicsattant az egészségtől. Csíkos házi köntöst viselt és házipapucsot.

Vállára vetve a törülközőt, megállott Csernopjatov mellett.

— Mikor és mit gyujtottak fel? — kérdezte.

— Ma hajnalban mindent felgyujtottak, a csűrt, a hombárt.

— Egy csűrt és egy hombárt?

Csernopjatov felemelte fejét, ránézett véreres szemével, majd elkeseredetten felkiáltott:

— Talán kevesli? Három aratógép, négy magtisztító, tíz eke, és két vagon búza...

— Menjünk be, majd megtanácskozzuk a dolgot.

— Aztán minek most már tanácskozni? — legyintett Csernopjatov bosszúsan. Felemelkedett a karosszékből, és föl-le sétált a veranda mellett. Jakov karonfogta és bevezette a házba.

— Mitrics, nyergeld meg Rezvijt. De gyorsan! — kiáltotta oda a kocsisának, aztán csöndesen így szólt vendégéhez:

— Most az állomásra megyünk. A kerületi atamánhoz utazom. Megkérem, küldjön kozákokat a maga gyujtogatóinak megfékezésére. És megkérem, sujtsák a parasztokat pénzbüntetéssel, mégpedig az elégetett dolgok árának kétszeresével... S ha ez kevés, mondja meg, még mit óhajt.

— Botot nekik! A gyujtogatóknak! És azoknak is, akik hallgatagon velük vannak! Mindenkinek!

— Kedves szomszéd! Mindenkit el lehet verni, de akkor aztán el is veszti mindenét! — jegyezte meg oktatóan Jakov.

— Mire gondol?

— A parasztokra, baltával, vasvillával, fáklyával...

Még ugyanazon a napon kozákok érkeztek a kerületi székvárosból és a Csernopjatov birtokához legközelebb eső faluban elfogtak minden tizedik parasztot.

Az elfogottakat a majorsághoz vitték, és megkezdődött a kihallgatás. Ez azonban eredménytelen maradt. Akkor megkorbácsolták és a csűrbe zárták őket.

A falvakban, és telepeken végigfutott az izgató hír:

— A földesurak verik a parasztokat!

Andrej nagybátyja is ott volt azok között, akiket elfogtak és megvertek, Andrej elgondolkozott: „Ma a nagybátyámat verik meg, holnap esetleg az apámat. A földesurak botoztatnak. Én meg szolgálom őket. Úgy látszik, apámnak mégis csak igaza volt, amikor azt mondta, hogy eladtam nekik a lelkemet" — motoszkáltak agyában a komor gondolatok, miközben gazdája földjén lovagolt.

És sokéves, odaadó szolgálata után első ízben ébredt fel és szólalt meg Andrej lelkiismerete. A pénzgyűjtés kedvéért szakított apjával, a szegényparaszttal. Kifacsarta a napszámosokból a robotos kopejkákat és végül is a parasztok hovatovább sokkal jobban gyűlölték, mint az apja. A legszívesebben mindent itthagyna és elutazna a városba.

Ezzel a gondolattal tért vissza az udvarházhoz. Mikor keresztül lovagolt a lakótelepen, már messziről észrevette apját, aki egy csoport paraszt között a portájánál állott. Kellemetlen lett volna csak úgy ellovagolni mellette, ezért letért az útról a ház felé.

— Jóestét, apám! Szpiridon bácsi és mindnyájan! — köszönt és leugrott a lováról.

A parasztok összenéztek és hidegen válaszoltak:

— Jóestét.

Egyszerre csend lett. Andrej elővett egy csomag cigarettát, mindenkit megkínált és maga is kivett egyet. Senkire sem nézett, semmit sem mondott. Szótlanul gyufát gyujtott és tüzet adott, rágyujtott. Csak amikor lova felnyerített és kapált első patáival, akkor kiáltotta:

— Állj nyugodtan!

A ló lecsendesedett. A parasztok, akik elnyűtt kabátot, nadrágot, csizmát viseltek, és mellényük alatt hosszú orosz inget, összenéztek, és csak szótlanul cigarettáztak.

Andrej úgy állt előttük, mint valami kereskedő. Lábán nagyszerű csizma. Városias öltönye vékony, fekete szövetből készült. Mellényzsebéből ezüst óralánc fityegett. Fekete bajusza és jólberetvált barnapiros arca illatszer szagát árasztotta. Jobbkezének mutatóujján aranygyűrű, kezefején rövid korbács... Régebben együtt járt apjával a környékbeli földesurakhoz munkát keresni. Annak idején ezek a parasztok óvták meg Csernopjatov haragjától és látták el dohánnyal. Most pedig úgy áll előttük, mint távoli, idegen, ellenséges ember.

— Mi jóért jártál? Hol, merre? — kérdezte meg végül is Andrejt az apja, de nem szólította nevén.

— A vetést nézegettem. Már hozzákezdtek az aratáshoz — válaszolta Andrej.

— Bizony, már itt is az aratás ideje — helyeselt Szpiridon. Megigazította vállára vetett kabátját, és sokatmondóan kérdezte:

— Hát aztán ki csépel majd?

— Nem tudom, nyilván a parasztok.

— A fizetést rész után állapítod meg?

— Nem tőlem függ, lehet, hogy rész után, lehet, hogy a teljesítmény után — válaszolt kitérően Andrej.

Apja elégedetlenül nézett csinos arcába. Komoran megkérdezte:

— Aztán mióta nem tudod, hogy mit fogsz tenni? Avagy megijedtél a vörös kakastól, amely fölrepült Csernopjatov hombárjára?

Andrej nevetett:

— Menjünk be a házba, majd ott beszélhetünk, dolgom van magával — mondta.

A parasztok látták, hogy Andrej valahogy nem olyan, mint máskor, és szétoszlottak.

Bent Andrej levette sapkáját, leült a szentképek alá, és még mindig kerülte apja tekintetét, végül tompa hangon megszólalt:

— Beszélni szeretnék magával, apám. Elhatároztam, hogy otthagyom a szolgálatot Zagorulkinnál. Nem adhatom el többé a lelkemet. — Elhallgatott, majd reszkető hangon folytatta: — Megútáltam én ott mindent. Vétkes, bűnös vagyok, maga, és minden paraszt előtt!

Apja a szakállát simogatta, lehajtotta fejét és úgy nézett rá meg a képekre. Aztán nagy kezét hátratéve, hajlottan sétált fel-le a szobában. „Végre megértette az ebfajzat! Végre az ő szívéhez is eljutott a jaj!" — gondolta magában.

Megállott.

— Hát figyelj csak ide, Andrej! Én hiszek neked, de ez nem minden! Tisztáznod kell magad a nép előtt! — mondta parancsoló hangon. — Én azt parancsolom neked, maradj még egy ideig szolgálatban. De a népet szolgáld és ne a gazdát. Hogyan, azt neked kell kitalálnod! Vésd jól a lelkedbe szavaimat! Aztán úgy gyere vissza, mint ahogy az én fiamhoz illik. Most nehezemre esik a beszélgetés veled... A kozákok, akiket a te gazdád hozott Csernopjatovhoz, félholtra verték a testvéremet, a te nagybátyádat — fejezte be és elfordult.

Andrej felállt, egy kis ideig álldogált. Fogta sapkáját és lassan kiment a házból. „Tisztázd magad a nép előtt!" — gondolta. Lóra pattant, Nagyot suhintott korbácsával. A ló helyből lendült előre és tovaszáguldott az úton, Egy perc múlva már el is tűnt a porfelhőben.

8

Este Andrej eljött, hogy jelentést tegyen Jakovnak. Amikor odaért a dolgozószobához, ki akarta nyitni az ajtót, de meghallotta Okszána hangját. Megállt és hallgatózott.

— A parasztokat te veretted meg — mondta Okszána — hiszen te kérted meg az atamánt, hogy küldjön kozákokat.

— Szó sincs róla, kedvesem... A hatóságok maguk végezték ezt — mondta nyugodtan Jakov.

— A liberális szerepét játszod, de a valóságban úgy cselekszel, mint egy jobbágytartó hűbérúr! — folytatta Okszána, mintha nem is hallotta volna Jakov kijelentését. — Nagyon kérlek, hagyd abba ezt az ördögi játékot. Ne felejtsd el, magad is faluból kerültél ki, és valamikor téged is felháborított apád kegyetlensége!

— Okszána, kedvesem, miért avatkozol bele az én ügyeimbe? — mondta kedvesen Jakov.

— A te ügyed a mi életünket jelenti. Nem akarok férjem gyalázatos ügyeinek bűntársa lenni! — válaszolt élesen Okszána. Felrántotta az ajtót, kilépett és megpillantotta Andrejt. Pillantásuk találkozott, de egyikük sem szólt egy szót sem...

Andrej belépett a dolgozószobába. Elmondta, hol, milyen, és mennyi gabonát kaszáltak le. Hány új napszámost fogadtak fel, hogy megy a munka a malomban, az olajütőben és a vajüzemben.

Jakov maga is nagyon jól tudta mindezt. De egyet nem tudott: hogyan fogadták a munkások a Csernopjatov birtokán történt korbácsolás hírét, milyen a hangulatuk.

— Mindez nem fontos, Andrej! Engem most az érdekel — mondta idegesen — mennyiért csépelik a gabonát. Erről beszélj!

— Harminc százalékkal drágábban, mint tavaly — gondolta ki Andrej hirtelenében.

Jaska ide-odafordult és elégedetlenül kérdezte:

— Elment az eszed?

— Nem.

— Nem... Úgy... — Jaska felállt és érthetően mondta: — Ha te ezt kihirdeted, nagy hibát követsz el! Nekem könnyebb más igazgatót találnom, mint egy harmaddal többet fizetni a munkásoknak.

Az ebédlőből Frenyin hangja hallatszott:

— Ki van itthon? Jakov, itt van? Á, végre! — belépett a dolgozószobába és ledobta kalapját a díványra, aztán megtörölte fejét, leült a karosszékbe, elővette dohányos szelencéjét, burnótot szippantott, és intett Andrejnek, hogy menjen ki.

Andrej kiment. Alig csukta be maga után az ajtót, máris meghallotta Frenyin hangját:

— Voronyezs környékén felgyujtották Linkov, Mihajlov, Zselugyov földesurak házát... hapci!... mind a földig leégett. Az én parasztjaim is bátrabbak lettek. Most aztán azzal a kéréssel jöttek hozzám, hogy engedjem át nekik a folyón túl a kaszálót, de én nem vagyok ostoba... Hapci!... Ingyen odaadtam nekik azt a koszos rétet.

Okszána bement az ebédlőbe és megkérdezte:

— Maga már befejezte az üzleti beszélgetést, Andrej?

— Kiküldtek. Frenyin fontos híreket hozott.

— Például?

— Gyujtogatják a szomszéd földbirtokosok udvarházait.

— Magának erről mi a véleménye?

— Semmi, én nem tartozom az ijedősek közé — válaszolt Andrej kitérően, és kiment az ebédlőből.

A dolgozószobából Frenyin hangja hallatszott.

— Attól félek, hogy majd magának, meg Andrejnek kell lekaszálniuk a gabonát. A parasztok azt mondják, hogy maga túlságosan, hogy úgy mondjam, finoman csapta be őket, de ezután... hapci!

— Az ördögbe is, tegye már el azt a dohányos szelencét! És értelmesen beszéljen! — mondta ingerülten Jakov. De Frenyin tovább folytatta:

— A lényeg nem a dohányban rejlik, kedves barátom, hanem a maga mesterkedésében! Ha ügyes lesz, a hombárjaiban lesz a gabona. Ha nem, ott marad a mezőn. Hapci!... — Befejeztem a mondanivalómat — mondta és eltette a dohányos szelencét.

Jakov lehajtotta fejét, hátra tette kezét és fel-alá járkált a dolgozószobában. „Hát ezért hallgatott Andrej a munkásokról. Eh! Lenyúzzák ezek a bőrömet. Itt nem segít a korbács, kedves Csernopjatov úr! Ellenben alaposan elkeserítette a parasztokat. Szóval, vigyázz, ifjú Zagorulkin! Valamikor egyszerűen összekötözték az apádat, téged pedig most koldussá tehetnek!" — gondolkozott. Végül is odafordult Frenyinhez:

— Köszönöm, kedves szomszéd, hogy figyelmeztetett. Majd mindent meggondolok, azon leszek, hogy kikerüljem Csernopjatov és a többiek sorsát.

— Igyekezz, Jakov! Igyekezz! Sőt még egy hírem van. Megkötötték a japánokkal a fegyverszünetet. Vitte odament, hogy érdemeket szerezzen. Az igazat megvallva, én nem irigylem, és kész volnék neki akár előre is valami kitüntetést adni, csak kikerülhetnénk ebből a botrányos háborúból. Nálunk, ahogyan én látom, valami megkezdődött. Szörnyű, hogy tör előre itt a nép. Még talán a cárt is ledöntik trónjáról! — Frenyin hamiskásan nézett Jakovra.

— Nem döntik le. A frontról az ország belsejébe irányítják a hadsereget, és kutya baja se lesz — jelentette ki Jakov meggyőződéssel. — Hát igen... de... ha így folytatódnak a dolgok, nemcsak a cárt, hanem minket is legázolnak. Hadd uralkodjék akkor inkább!

— Én talán ellenzem? Én csak az ellen vagyok, hogy ostobák üljenek a trónon. De ha az én életem forog kockán, az egészen más! Akkor bárkivel, akár az ördöggel is szövetkezem...

Okszána jelent meg a dolgozószoba ajtajában:

— Nem zavarom magukat?

— Minket? Dehogy, kedvesem, dehogy! — válaszolt vidáman Frenyin. — Mi nagy terveket tárgyalunk: hogyan háríthatjuk el a forradalom viharának villámcsapásait. Sőt maga nagy segítségünkre lehet, hiszen amint hallottam, valamikor sokat foglalkozott politikai irodalommal. Vagy nem így van, Jakov?

Jakov a díványra ült, cigarettára gyujtott és komoran válaszolt:

— Természetesen. Előtted nincs titkom. De nem akarlak felizgatni. Szomorú dolgokról beszélünk, Okszána!

— Ugyan! Mindez puszta ijedtség — vetette ellene Frenyin. — Igaz, a voronyezskörnyéki udvarházak valóban égnek. De minket csak fenyegetnek.

Okszána jelenlétében Jakov nem beszélt többé politikai kérdésekről, hanem a gabona, széna és a gyapjú áráról. Frenyin hallgatta, hallgatta, majd elszundikált.

— Unalmas dolgokról beszél Jakov, ettől valóban elalszik az ember — mondta lustán Okszána.

Bejött a szobalány és egy táviratot adott át Okszánának.

Az asszony elolvasta a táviratot és felkelt a díványról.

Jakov kivette a táviratot kezéből és olvasta:

„Bátyánk valóban beteg. Voronyezs. Varja."

Jakov keresztbe vetette lábát és gúnyosan mondta:

— No, most aztán nem fogsz unatkozni, akad tennivaló: utazgathatsz, eljárhatsz Leon ügyében.

Okszána két ujjával megdörzsölte homlokát és arra gondolt: „Mondjam neki: gazember?" Nem, túlságosan éles lenne. Pedig mást nem monhatok." Majd fogta a táviratot és kiment a dolgozószobából.

— Hová mégy, Kszáni? Tanácskoznunk kell, meg kell beszélnünk, hogy mihez fogjunk, mit tegyünk — szólt utána Jakov; belátta, hogy hibát követett el. Felesége után indult.

Mikor meglátta, hogy Okszána táviratot ir, leült a zöldbársony kerevetre és bűntudatosan mondta:

— Már megharagudtál! De hát mi különösebbet mondtam én? Egy kicsit heveskedtem, és helytelenül beszéltem!

Okszána szótlanul irta meg a táviratot és kiment a szobából, hogy behívja a szobalányt.

Jakov utána ment.

— Bocsáss meg, nekem, Kszáni. Istenemre, annyi bajom van, azt se tudom, hol a fejem!

— Menj Frenyinhez, Jakov, és vele tárgyald meg a dolgaidat. Téged a bikák ára jobban érdekel! Csak folytasd nyugodtan ott, ahol abbahagytad, engem azonban aggaszt a bátyám sorsa — válaszolt Okszána, majd átadta a szobalánynak a táviratot és visszatért szobájába.

Jakov követte. Megállt az ajtóban és komoran mondta:

— Én a kettőnk sorsáért nyugtalankodom. Hallottad, mi történik körülöttünk. Hát te azt hiszed, hogy engem most az árak érdekelnek?

— Jól tudom, hogy neked most sokkal fontosabb, hogy legyenek itt kozákok, akik elverik a parasztokat — válaszolt Okszána. Zöld szeme villogott. — De tévedsz, ha azt hiszed, hogy részt veszek a te gyalázatos ügyeidben!

— Mit akarsz ezzel mondani?

— Azt, hogy ha egy csűröd égne le, megbotoztatnád az egész falut! Ha pedig kettő, akkor két falut.

— Hm... bevallom... a szavaidban van valami igazság. Hát te mit tennél, ha bekövetkezne az, amiről beszélsz? Bizonyára odaküldenéd a parasztokat, ahol a bátyád tartózkodik!

Okszána úgy rezzent össze, mintha ütés érte volna. Többé nem tudott uralkodni magán. Kiegyenesedett. Hangjában felháborodás csendült, amikor megvetően odavetette:

— Azt mondanám magának: piszkos hóhér, és elmennék innen!

— Na nézd csak, hát ennyire vagyunk... — mondta elnyújtott hangon Jakov. — Ez Leon befolyásának, vagy Csurgin ideérkezésének az eredménye?

— Az én tévedésem eredménye, ha érdekli magát!

— Hm... szeretem az őszinteséget! — nevetett gúnyosan Jakov. Kezét hátratette, lábujjhegyre állva, előre-hátra hintázott. Amikor megszólalt, hangjában nyílt fenyegetés csendült: — Hát jó, a következőket válaszolhatom neked, Okszána: ha te azt hiszed, hogy megrémíthetsz engem a válással, akkor ne fáraszd magad. Én soha sem egyezem bele a válásba — mondta érthetően, hangosan. — És még valami: a jövőben ne ítélkezz az én cselekedeteimről, és ne avatkozzál a dolgaimba. Túlságosan rosszak az idegeid ehhez. Már pedig itt...

Andrej bejött a szobába, és sietve, halkan mondta:

— Jakov Nyefedovics! Ég az első akol!

— Az ördögbe is! Lovat ide! — kiáltott Jakov és már ki is futott a szobából. Hangja betöltötte az egész házat.

Okszána kérdően nézett Andrejre, de az intéző lehajtotta fejét és kiment.

Tizedik fejezet

1

Korán állt be az ősz...

Szeptember végén váratlanul hidegre fordult az idő. Beköszöntött az éjtszakai esőzés, hideg szelek jártak, és megkezdődött a hervadás. Minden nap hervadtabb lett a puszta. Mindjobban megritkult a kertek lombja. Összezsugorodva, megfeketedve hullottak le a juhar és kőrisfa levelei. Csak a terebélyes tölgyfák zöldeltek még büszkén, kihívóan, de az almafák már fázósan remegtek, és okkersárga leveleik csendesen susogtak.

De amikor északról a vadlibák karavánja húzott el az égen, ismét ragyogva kisütött a nap, a levegőben ezüstös szálak úsztak, újra beköszöntöttek a melegebb napok.

Jugorinszkban ekkor kezdődött meg az őszi vásár. A városon túl, a hatalmas szénapiacokon a legkülönbözőbb árukkal zsúfolt, számtalan bódé, sátor, kiskocsi, asztalka között reggeltől estig lármázott, lökdösődött a kereskedők, iparosok, árusok, parasztok, városiak és mindenféle más emberek ezerhangú tömege.

A szekerek mellett a földön végtelen sorokban állott feltűrt zsákokban a liszt, búza, köles, hajdinakása; libák gágogtak a ládákban, hangtalanul ültek a pulykák, tyúkok, hápogtak a kacsák; számtalan agyagedényben, kancsókban és lábasokban vajat, túrót, teifölt, olvasztott zsírt, pelyva közé tett tojást árultak, társzekereken pedig szárított, sózott, füstölt halat.

A bódékban, sátrakban cipők, csizmák, tányérsapkák meg prémkucsmák, kisebb-nagyobb gyapjú- meg vászonkendők, csipkék, minden színárnyalatú szalag, háziszőttes vászon, kézműipari termékek, cukrász-sütemény, sósperec, piros, fehér, barna mézeskalács, színes, rojtos, aranyval díszített papiros csomagolásban cukorkák, zöld és piros hűsítő édességek; rengeteg különféle áru feküdt, vagy függött, csábítóan színes és illatos volt, és olyan tarka, hogy az embernek káprázott a szeme.

Sátorernyők alatt, fákon és köteleken függtek a bőráruk, lakatos készítmények, a földön pedig liszttel és vetőmaggal teli zsákok emelkedtek, bálák, kötegek, ládahegyek.

Úgy látszott, mintha minden gyáros, minden kereskedő, árus és kézműves idehozta volna a legjobb készítményeit. Most aztán kiállították, szétrakták, kifüggesztették, közszemlére tették az emberek megkísértésére, és csak szólj, azonnal összehajtják, becsomagolják, összekötik spárgával, vagy virágos szalaggal, amit csak szemed-szád megkíván. Az emberek vágyakozással néztek mindenre. Fejüket csóválták, alkudoztak, veszekedtek, tovább mentek,

majd ismét visszatértek, olcsóbb tárgyakat keresve, és semmit sem vásároltak.

A legtöbbet az állatvásáron kiáltoztak. Itt üzérek veszekedtek kereskedőkkel, cigányok az üzérekkel. Ha megkötötték az üzletet, egymás tenyerébe csaptak és áldomást ittak.

Hangosan, feltartóztathatatlanul zúgott a vásár és az emberek tömege ide-oda hullámzott, egyik végéből a másikba.

Leon sapkáját mélyen szemére húzva, nézte az embereket, az árukat, a copfos kínaiakat, akik papír-kakasokat árultak, a szerzeteseket, akiknek ládáján apró keresztek, kicsiny, fából készült szentképek és „a szűzanya könnyeivel" teli üvegcsék sorakoztak, a messzeségben csillogó körhintát, és ezt gondolta: „Gazdag és bőséges a mi orosz földünk. Az egész világot etethetné és öltöztethetné, de még a saját népét sem eteti, és nem ruházza fel. Lám, mennyi csizma függ itt, de a parasztok bocskorban járnak..."

Elől hosszú sorban álltak a koldusok és könyörögve nyujtották ki kezüket. Volt köztük néhány nyomorék is, katonaköpenyben, mellükön kitüntetés. Leon megállott egy féllábú katona mellett, aki ép lábán csizmát viselt, ránézett a falábra, a rokkant sárgabajuszos barna arcára, és megkérdezte:

— Hol sebesültél meg, testvér?

— Liaojan alatt, testvér. A másik lábamban is van egy szilánk, sajog, nincs sem éjjelem, sem nappalom!

— Bizony, így van ez... — Leon keresgélt a zsebében. Öt kopejkát adott a katonának, és mentegetőzve mondta:

— Ne sértődj meg, nincs több költőpénzem!

A katona keresztet vetett és megköszönte.

— A Jézus Krisztus védjen meg!

Leon körülnézett, felemelte öklét és halkan mondta:

— Majd ez megvéd!

A katona szintén körülnézett, szeme felvillant és halkan felelte:

— Nem, az nem véd meg, testvér, fegyverrel kell nekik menni, máskülönben nem győzöd le őket!

Leon a mézeskalácsokkal teliaggatott sátrak mellett haladt, a katona pedig összesúgott félkezű szomszédjával.

A mézeskalács-sor végén zsírbansült húsos sütemény szaga áradt, olyan izgató volt, hogy Leon akaratlanul is megállott és nagyot nyelt. Megkérdezte, mennyibe kerül a sütemény. Aztán elővette pénztárcáját. Aljona fényképe került kezébe: a fiatalasszony arca kerek, lányosan friss volt. Fekete szemöldöke vékonyan ívelt. Vidám pillantással, könnyű mosollyal nézett a fényképről. Ajka élesen, szabályosan rajzolódott ki.

Leon elmosolyodott, elrejtette a fényképet és elővette utolsó rubelesét.

— Mennyit óhajt, többet, vagy...? — hallotta a süteményes édeskés hangját.

— Már nem kell — válaszolta. Felemelte fejét és pillantásával egy házalót keresett. Nem messze a ládák mellett egy kínai állott. Karján piros- és sárgavirágos zöld gyapjú kendő függött, hosszú rojtokkal. Leon odament a kínaihoz, óvatosan megtapogatta a kendőt, szétbontotta: a világos színek olyan erővel csaptak a szemébe, hogy szinte vakították.

— Gyönyölű kendő! — dicsérte áruját a kínai — öt lubel, lehet olcsóbb venni, négy lubel.

Leon a fejét rázta.

— Adni felét, ide pénzt...

Leon kitárta tenyerét, és megmutatta a kínainak a papírrubelest.

A kínai elvette a kendőt és elfordult.

Leon odalépett a második, harmadik kendőárushoz is, de egy rubelért semmit sem kapott. Dühösen otthagyta a kereskedők csoportját. „Nem baj, majd mézeskalácsot veszek... Aljona szereti!" — nyugtatta meg magát. — „Ha munkába állok, majd szép ajándékkal lepem meg. Igaza van Luka Matvejicsnak, figyelmesebbnek kell lennem iránta, na és az sem árt, ha tanítgatom egy kicsit a mi tudományunkra."

Leont egészen elragadták gondolatai. Amikor kijutott a tömegből, megpillantotta Iván Gorgyejicsot és Sztrukov apót. Egymást átkarolva, bizonytalan léptekkel haladva, énekeltek:

Ez az utolsó szép napunk,
Ma még egy nagyot mulatunk...

Leon nagyot kacagott. Ilyen békés kettesben még sohasem látta ezt a két annyira különböző embert. Oda akart menni hozzájuk, hogy megkérdezze, milyen alkalomból és minek az örömére ittak. Tetszett neki a két öreg és ezért meglassította lépteit.

Sztrukov apó tiszta csizmát, sárral összefröcskölt kalocsnit viselt, és gondosan megfoltozott, fekete, régi posztóruhát, amelynek a mellényzsebéből — a tekintély kedvéért — rézlánc fityegett. Énekelt és hevesen hadonászott jobbkezével, baljával pedig Iván Gorgyejicsba kapaszkodott. Iván Gorgyejics viszont olyan egyenesen tartotta magát, mint egy távíró-oszlop. Fejjel emelkedett ki a körülötte haladók közül, és két fejjel magasabb volt Sztrukov apónál. Mély basszus hangja úgy zúgott, mint a templomi harangszó.

Sztrukov apó hirtelen elhallgatott. Keményen megvetette lábát és megkérdezte:

— Hát te hol vagy? A templomi kórusban, vagy hol? Egyszer az életben akarok veled együtt énekelni, te pedig csak gu-u-u-u, ennyi az egész! Úgy bömbölsz, mint a megveszekedett! Nem óhajtok énekelni veled! — jelentette ki ellentmondást nem tűrően, és legyintett. De megingott és ismét gyorsan belekapaszkodott társába.

Iván Gorgyejics felülről rápillantott és széles vállát vonogatta.

— Nem értelek, testvér, az én feleségem ugyancsak komoly asszony, és az énekhez is ért, de soha, soha, egyetlenegyszer sem tett szemrehányást a hangom miatt — mondta, hosszú mutatóujjával bökdösve a levegőt. — Sőt, a katonai szolgálatban, a testőrségben...

— Itt vásár van! Én pedig nem vagyok festőr! — szakította félbe Sztrukov apó. Majd oktató hangon folytatta: — A vásár azért van, hogy az emberek mulassanak, és vidám dalokat énekeljenek.

— Nem festőr, hanem testőr — szakította félbe Iván Gorgyejics — nem festenek, hanem állami szolgálatot teljesítenek. Jó lesz, ha ezt megjegyzed!

— Buta vagy te ahhoz, hogy engem tanítgass, mit kell megjegyeznem, mit nem — bosszankodott Sztrukov apó. — Lehet, hogy én egészen más őrségre gondolok, mert az olyan testőrség, mint a tiéd, amelyik január kilencedikén a mi testvéreinkre tüzelt, az ilyet... Hát ilyen a te testőrséged!...

Iván Gorgyejics, bár részeg volt, mégis aggódva körülnézett és magához rántotta Sztrukov apót.

— Jön a rendőr!

Leon meglátta, hogy Karpov jön velük szembe és jobbra-balra tekintget. Leon odalépett Sztrukov apóhoz és meglökte a vállát, de az nem figyelt rá, hanem tovább is szidta Iván Gorgyejicsot.

— Látod, azért félsz a rendőrtől, mert magad is „testőr" vagy. Aztán ki az, mi az a rendőr? Kopó, aki azért jár a vásárba, hogy megugassa, megmarja az embereket.

— Mi az, hogy mondtad, öreg? — kérdezte Karpov, miközben megállott.

— Úgy mondtam, ahogy mondtam. És ha akarod, érthetőbben is megmondhatom. Kopó vagy! Bérenc!

— Menj haza, öreg, amíg jó dolgod van! Nehogy a hűvösön aludd ki magad! — mondta Karpov.

Most azonban Iván Gorgyejics akkorát rántott Sztrukov apón, hogy az majdnem elesett, és oldalra lökdöste.

Leon elvegyült a tömegbe, nehogy Karpov szeme elé kerüljön, de a rendőr mégis észrevette és halkan odakiáltott:

— Dorohov!

Leon megfordult. Karpov odament hozzá, megpödörte nyalka fekete bajuszát és kissé dülledt szürke szemével körülkémlelt.

— Jóegészséget! — köszönt és csendesen megkérdezte: — Kiengedtek, vagy megszöktél? Okmányaid rendben vannak?

— Kiengedtek. Az okmányaim rendben vannak!

— Én komolyan kérdezem, nekem ugyan ne hazudozz!

— Mondom, rendben, otthon vannak.

— A házadat beszegezték deszkával. Ott semmiféle irat nem lehet. Ha szökésben vagy, szedd a sátorfádat. Vannak itt újoncok a rendőrségen, nagyon vad legények.

— Bedeszkázták a házamat? — kérdezte aggódva Leon.

— Nem is tudtad? Eh, barátom, a feleséged... hm... hm... végleg elköltözött a kerületemből... Meni, most jön egy igazi kopó! Nézd, milyen magasan hordja az orrát! Szaglászik! — suttogta Karpov.

Leon körülnézett, hevesen megfordult és gyorsan eltűnt a tömegben. Karpov pedig hátratette a kezét és a rendőrtiszt elé ment, aki olyan magas, vékony volt, mint egy kocsirúd.

Leon félrelökdösve a tömeget, Iván Gorgyejics fekete sapkás fejét kereste.

Fülében még mindig ott csengtek Karpov szavai: „Elköltözött... Végleg? Ostobaság! Lehetetlen!" — gondolta.

Valaki feléje kiáltott:

— Te vagy az, Leon? Milyen rég nem láttuk egymást!

Leon megfordult és Rjasint pillantotta meg.

— Nem láttad Gorbovot és Sztrukovot? — kérdezte.

— Arra mentek — mutatott Rjasin a körhinta felé. — Hát te? Sietsz?

Leon a körhinta felé rohant. Ott az egyik „bölcsőben" megpillantotta Iván Gorgyejicsot és Sztrukov apót.

— Iván Gorgyejics! Nyikita Szergejics! — kiáltott feléjük.

Iván Gorgyejics megfordult és összecsapta kezét:

— Mássz ki, azonnal mássz ki! — parancsolta Sztrukov apónak, de a körhinta már megindult.

A „bölcsők", „lovak" a levegőben úsztak. A forgást a körhinta vászon szélén függő számtalan üvegdísz vidám csengése kísérte.

— Leon! — hallatszott a körhinta felől, de a kiáltás elveszett az üvegek csengésében és a kintorna hangjai közt.

Leon cigarettára akart gyujtani, de nem volt dohánya. Nyakát nyujtogatva kereste a dohányárust.

— Leon! Állítsátok meg a körhintát! — szállt a hang a hinta felől, de Leon nem hallotta. Keze, melyben a rubelt tartotta, ernyedten lelógott. Nézte a szeme előtt felvillanó tarka bölcsőket, a lovak alakját. Hirtelen úgy rémlett neki, azon a szürke lovon Aljona alakja villan fel, fehér ruhában, leeresztett hajjal és a diszes zöld sállal a vállán. Fölötte összecsendültek a különböző színű üvegdíszek, hangjuk összevegyült a zeneszekrény vidám, ünnepélyes hangjával, és körös-körül minden vidáman csilingelt, mint ezernyi ezüst, kicsiny harangocska. „Én pedig mellette ültem egy másik lovon és a derekát fogtam..." — emlékezett Leon.

A körhinta belsejéből ismerős ének szállott, mintha valaki mély basszus hangon énekelt volna:

Száraz kenyéren és vízen
Szívesen élnék, kedvesem,
Csak légy velem, te légy velem...

„Igen! Még száraz kenyéren és vízen is élnék, csak az a fontos, hogy velem légy... Akkor, a kozákfaluban is így játszott a kintorna... Tíz évvel ezelőtt..." — emlékezett Leon.

— Ljova, édes fiam!

— Szétverem ezt az átkozott körhintát! Állítsátok meg! — dörgött a forgó kör belsejéből Iván Gorgyejics hangja.

A tömeg körülfogta a körhintást, Hangok hallatszottak:

— Állítsa már meg, kérik az emberek!

Leon nézte a körhintát, a forgó lovakat, a fel-feltűnő legényeket és lányokat, és úgy érezte, ő maga forog bent a körben, eszeveszett gyorsasággal, és nem bír megállni; a körhinta, a bódék, az emberek körbe száguldanak, egyre sebesebben...

Megingott. Homlokához kapott, megdörzsölte, majd lassan tovább indult. Szellő támadt. Meg-meglebbentette kezében a papírrubelest, végül is kikapta és a földre sodorta. Szétlökdösve az embereket, Jermolajics, Tkacsenko és Lavrenyov igyekezett a körhintához...

Amikor Sztrukov apó meglátta őket, felkiáltott:

— Törjétek össze az egészet! A fene egye meg!

A tömeg fenyegetően áradt a körhintához:

— Ej, körhintás, állítsd meg, mert különben baj lesz!

Tkacsenko lábujjhegyre állt, megpillantotta Leont. Könyökével jobbra-balra szétlökdöste a járókelőket.

A körhinta lassított. Iván Gorgyejics, aki a bölcsőben állott, meg sem várta, amíg megáll, kiugrott a földre.

— Hol vagy, édes fiam?

— Megütötted magad?

— Mi történt, szakállas? — hallatszott mindenfelől.

— Te kutyafajzat, hányszor mondjam neked, hogy állj meg! A fene egyen meg! Nem érted meg, ha kér az ember?

— Nincs jogom megállítani a hintát. Az urak fizettek, hát hintázni akarnak.

— Majd odavágok, akkor aztán hintázik veled az egész világ! — rázta feléje öklét Sztrukov apó. Tovább szidta a körhintást, majd köpött egyet, rövid lépteivel gyorsan elfutott a körhintától.

Leon lehajtott fejjel haladt. Egyszerre körbefogták barátai.

— Miért bánkódsz ennyire? Már az egész vásárt összejártuk utánad, mikor Karpov megmondta, hogy itt vagy!

— Ó, hogy lefogytál! — nézegette Jermolajics.

Iván Gorgyejics is odaért lihegve:

— Ljova! — szólalt meg könnyezve. — Hála istennek! Majd meghaltam örömömben!

— Adjatok egy cigarettát — kérte Leon.

Háta mögül Sztrukov apó hangja hallatszott:

— Hányszor mondtam, engedjetek utat, hogy a fene enne meg titeket! — A következő pillanatban odarohant Leonhoz és átkarolta: — Megjöttél, visszatértél, ragyogó sólyommadarunk!...

Tkacsenko cigarettát adott Leonnak. Gyufát gyujtott és áthatóan nézett a szemébe.

— Aztán tudod már?... — kérdezte halkan.

Leon cigarettára gyujtott. Mohón szívta a füstöt, majd ugyancsak halkan megkérdezte:

— Végleg elment?

Tkacsenko nem válaszolt.

Iván Gorgyejics összenézett Sztrukov apóval és mindketten elgondolkozva simogatták szakállukat.

— Hogyan éltek itt, kedveseim? — kérdezte Leon. Megingott. Kezével eltakarta szemét, és eldobta a cigarettát. — Erős ez a dohány, azóta nem cigarettáztam...

Lavrenyov támogatva átkarolta.

Köröskörül ezer és ezer ember kiabált, káromkodott, alkudozott. Csengtek a körhinta üvegdíszei. Egyhangúan játszott a kintorna, bánatos hangja beleveszett a tömeg hatalmas, zúgó lármájába.

2

Leon a nap többi részét Lavrenyov lakásán töltötte. Lavrenyov anyja krumplit sütött és egy tányér sós uborkát hozott. Mindúntalan Leont nézte és nagyokat sóhajtozott: „Rá sem lehet

ismerni erre a legényre, szeme, orcája beesett, ő maga pedig olyan, mint egy szalmaszál" — gondolta magában.

Lavrenyov a mozgalomról beszélt, Rjuminról, hogyan lépett be a műhelybe, miként dolgozott fél óráig mint vasöntő, és aztán senki sem tudja, hová tűnt el Jugorinszkból.

Leonnak eszébe jutott a földkunyhóban folytatott utolsó beszélgetése Rjuminnal, mielőtt a mérnök elutazott a bányába. „Ez várható volt" — gondolta. — „Puhány, értelmiségi, megrémült a pártmunkától és a nyugtalan élettől. Úgy látszik, véglegesen megfutamodott." Bántotta, hogy az az ember, akiben ennyire bízott, így járt el. Komoran kérdezte:

— Jelentettétek Csurginnak és Luka Matvejicsnak?

— Igen, Csurgin sajnálja, hogy ilyen rosszul sikerült a dolog. Náluk a bányában, Szolovjov bányamester belépett a pártszervezetbe. Sztarodub pedig annyira balra tolódott, hogy még a gazdával is összeveszett. Majdhogy ott nem hagyta a bányát.

Lavrenyov anyja odaállította a sistergő szamovárt az asztalra, kis kannába befőzte a teát és a szamovár tetejére állította.

— Egyetek csak, gyerekek! Egyél, Ljova fiacskám! Sose szégyenkezz! Válogasd ki azt a krumplit, amelyik a legszebben sült meg! — mondta. Ismét ránézett és nagyot sóhajtott. — Ej, gyerekeim, gyerekeim! Csak az anyátoknak vagytok a legkedvesebbek! — mondta sajnálkozva. — Amikor Borisz ült, azt hittem, kisírom a két szememet. Mindig vártam. És kivártam. Most, amikor segítségre lenne szükségem, és már itt volna az ideje, hogy Borisz családot alapítson, félek megnősíteni. Mert úgy gondolom, jó-jó, ha olyan asszony akad, akinek hűséges a lelke, meleg, érző a szíve, no, de hátha valami felületes, könnyelmű teremtés akad az útjába.

— Micsoda? Kedves anyám? — nevetett Lavrenyov.

— Azt mondtam, hátha felületes, könnyelmű lányt veszel feleségül, aki meghátrál az élet nehézségei elől.

— Á-á-á! — húzta el Lavrenyov. Öt ujjával beletúrt szép, világosszőke hajába, elpirult és igyekezett elrejteni arcát.

— Hát igen, te meg Szergej Tkacsenko már túlsokáig maradtatok legények — mondta Leon — meg kell nősíteni benneteket.

— Nem, testvér. Mi még majd várakozunk. Elég, hogy... — Lavrenyov azt akarta mondani: „hogy te megnősültél", de habozott és végülis így fejezte be: — sok bajom van enélkül is.

Mikor az anyja kiment, Lavrenyov megkérdezte:

— Végülis mondd már el, hogy szabadultál ki?

Leon mosolyogva válaszolt:

— Csurgin és Okszána csinos kis összeget adott annak, akinek kell. De neked meg Szergejnek, hogy sikerült elkerülni a fogságot?

— Hogyan? Úgy, hogy az öklünkkel dolgoztunk és kitörtünk a csendőrök keze közül. Aztán az utasok tömege is segített. Minden jó, ha jó a vége. De most hallgasd tovább!

Lavrenyov arról beszélt, hogyan veszett össze Rjasin Kulaginnal a Tkacsenkótól ellopott röpcédulák miatt, amelyeket Kulaginnak el kellett volna égetnie.

— Én először azt hittem, hogy valamelyikőjük besúgó — fejezte be Lavrenyov. — De erre nincs bizonyíték. Sőt, mi több, Rjasin elszakadt Kulagintól és levelet küldött a pártbizottságnak. Azt ajánlja, hogy egyesítsék a két szervezetet.

— A munkásokkal lehet egyesülni, de nem Rjasinnal. Ezt közölni kell a kormányzósági bizottsághoz küldött jelentésben.

— Luka Matvejics Moszkvában van. Külön politikai megbízott jött érte. Azt beszélik, ott nagy események kezdődtek.

Leon cigarettára gyujtott a lámpánál, majd fel-le járkált a szobában.

— Az úton a vasútasoktól hallottam, Moszkva sztrájkol.

3

Amikor Leon a lakásához ment és észrevette a beszegezett ablakokat, szívét fájdalom szorította össze. „Szóval Aljona elment. Vége a mi közös életünknek" — gondolta, mintha még kételkedett volna benne. Aztán határozott mozdulattal odalépett az első ablakhoz és letépte a deszkát.

— Az életnek nincs vége — mondta keserűen. Letépte a második, harmadik ablakról is a deszkát és bedobta a kiskertbe. Gyementyevna ott állott a kapu mellett és szipogott. Leon odalépett hozzá: — Ne sírjon mama! — mondta. — Lesz még jobb dolgunk, higgyen nekem!

— Adja isten, Ljovuska! Istenbizony, magam is úgy gondoltam — mondta az asszony, miközben szürke kendője szélével szemét törölgette, és ment, hogy kinyissa a lakatot.

Leon határozott, biztos léptekkel bement a házba.

Mindenütt csend és sötétség. Penészszag áradt. Belépett a szobába. Félretolta az ablakreteszt, szétnyitotta a spalétát és nagy zajjal sorra kinyitotta az ablakokat. Ugyanígy tett az előszobában és a saját szobájában is. Látta, hogy a levegőben egy moly röppen. Utána kapott és odaszólt Gyementyevnának, aki némán figyelte:

— Legyen szíves, fűtsön be a tűzhelybe, mama. Ha van naftalinja, hozzon egy kicsit.. A molyokat azonnal ki kell irtani.

Aztán kivette Aljona fényképét, betette a keretébe és a falra függesztette, az óra alá.

Gyementyevna észrevétlenül keresztet vetett és sietve begyujtott a tűzhelybe.

Egy óra múlva Leon megborotválkozva, felfrissülten ott ült az asztal mellett és forró hússal töltött pogácsát evett, krumplival, amit Gyementyevna sütött. Aztán arról kérdezősködött, hogyan s miként éltek nélküle.

Gyementyevna ide-oda járkált a tűzhely és az asztal között a frissen sült, hússal töltött pogácsával teli tállal a kezében és készségesen beszélt arról, mi újság a városban. „Az ilyen embert nem pusztíthatják el! Nem bizony! A lelke tiszta és olyan kemény, akár a kovakő!" — gondolta magában.

Leon hamarosan munkára jelentkezett a hengerdében. De a műhely vezetője nem vette fel, mint hengerészt. Az öntödében sem vették fel. Ekkor Iván Gorgyejics meghívta a Martin-műhely művezetőjét, két üveg pálinkát ivott meg vele kettesben, és két nap múlva Leon adagoló munkásként dolgozott a Martin-kemencénél. Nehéz a munkája az adagolónak. Nem minden újonc szokja meg, annál kevésbbé, mert a hat kemencénél mindössze hat adagoló dolgozik. Leon kiszámította: „Tíz órán keresztül olvasztják az acélt és minden műszakban hétszer csapolnak. Tehát egy műszak alatt száznegyven tonna anyagot kell a kemencébe rakni. Minden adagolónak másfél vagon vasat és adalékot kell bedobni abba a tüzes pokolba. S ezért másfél rubelt kapsz naponta. Bizony ebből nem élhetsz valami nagylábon. Csak sósheringre telik, azt hiszed, na, jóllaktál. Szóval, Leon Dorohov, most ezért a hiedelemért kell dolgoznod. Majd meglátjuk, mi lesz" — gondolta és a kék üvegen keresztül benézett a kemence kémlelő ablakán.

A kemencében lángolt a tűz. Neki-nekicsapódott az ablaknak. Alatta bugyborékolt a megolvadt, folyékony, fehér acél. Úgy látszott, mintha semmi különös sem lenne a kemencében és valami vízhez hasonló zubogna benne. Tetején bugyborékok úsznak, mint a folyó tetején, ha súlyos esőcseppek hullanak reá. De ha odalépsz ehhez a folyadékhoz, olyan forróságot és hőséget áraszt feléd, hogy még a lélekzeted is elakad. És vess bele egy hideg fémdarabot, mint az őrült, szétfreccsenti a tüzet mindenfelé. Ha ilyen csepp az arcodba hull, nyomorék maradsz. De Leon tudta, hogy kell bánni a megolvasztott acéllal.

A második kemence mellett kinyílt az ablak. Leon meghallotta új barátjának füttyét és átnyujtva az üveget az olvasztárnak, odakiáltott:

— Hívnak, nem érek rá gyönyörködni.

Klescsev olvasztár elmosolyodott. Zsebrevágta a keretes üveget és végigsimított bajuszán: „Én azt hittem, hogy ez a híres Leon Dorohov óriás, de semmi különös, sőt gyenge, mintha beteges lenne..." — állapította meg magában.

Leon odament a második kemencéhez. Fogta a lapátot, megköpdöste a markát és vasdarabokat dobott a kemencébe, amelyeket a munkások csillével már odaszállítottak a kemencéhez és melléje öntöttek.

Kint hideg, őszi szél fújt. De Leon derékig meztelenül dolgozott. Verejték öntötte el arcát, kezét, hátát; szájába, szemébe hullott, sós volt és kellemetlen. De Leonnak még annyi ideje sem volt, hogy megtörölje homlokát, csak dobálni, dobálni kellett a vasat a kemence nyitott torkába. Ez a kemence most nem zubogott úgy, mint a mellette lévő, mert az acélt a másik oldalon engedték ki belőle a kokillákba és most hűlt le, miközben csöndes, aranyosszínű tűzijátékkal szikrázott. A kemence pedig mintha pihent volna a nehéz munka után. A rőtfüstös, piros láng lustán tekintett ki belőle az ablakon át és nyaldosta a felemelt csapóajtót.

Leon nézte, és érezte forró leheletét. El akart menni, hogy letörölje az izzadságot, vagy egy korty vizet igyék, de a szállítómunkások egyre újabb adag vasat hoztak.

Végülis Leon kiegyenesedett. Letörölte az izzadságot arcáról. Alakján pirosan ömlött el a tűz fénye. Karja vékony volt, kulcscsontja kiállott. Aztán ismét dobálta a vasat a kemencébe, majd dolomitot és ércet...

Két óra múlva befejezték a kemence töltését. Az ajtót leengedték, az ablakot befedték, majd gázt adtak és a kemence ismét felzúgott. Úgy süvített, hogy az emberi hangot nem lehetett meghallani.

Leon a fedőajtó kicsiny, fehér nyílására nézett és oldalt húzódott. Lába reszketett. Keze megbénult. Az izzadság csíkokat rajzolt arcára, vállára, mellére, de Leont most mindez nem érdekelte. Odament a víztartályhoz, fogta a korsót és kinyitotta a csapot. De a csapból barnaszínű folyadék ömlött.

— Tea? — csodálkozott Leon, és a többi olvasztárra nézett.

— Tea bizony, az igazgatónak jutott ez az eszébe; azt mondja, a tea oltja a szomjat, a víz nem. No, mi isszuk is, de amikor hazaér az ember, akkor olyan, mint a kifacsart rongy! — magyarázta az olvasztár.

— A gazember mi mindent ki nem talál, hogy az emberekből kisajtolja az utolsó csepp életerőt is. De mi véget vetünk ennek a ravaszkodásnak — mondta Leon, miközben magára vette ingét.

Klescsev körülnézett és figyelmeztette:

— Légy óvatosabb, fiú! Ha a művezető meghallja, nem dicsér meg. Te tán szocialista vagy?

Leon ráhúzta az inget izzadt testére, és éber, fürkésző tekintettel nézett az olvasztárra.

— Te talán hekus vagy?

Az olvasztár hirtelen kiegyenesedett, mintha kígyó marta volna meg.

— Én igazi proletár vagyok. Hagyd az ilyen szavakat. Hallani sem akarom. De lehet, hogy én többet mondhatnék. A röpiratban azt írják a fiúk... hm... — Az olvasztár zavartan elhallgatott.

Leon nevetett és mintegy bűntudatosan megszólalt:

— Hát akkor bocsánatot kérek. Ha te igazi proletár vagy, akkor helyesen teszed, ha... röpiratot olvasol. De még igazibb proletár leszel, ha másoknak is felolvasod. A gyárban öt munkás közül csak egy tud olvasni.

Klescsev megpödörte bajuszát, elővett egy röpcédulát és Leon kezébe nyomta.

— Feltétlenül olvasd el! Jól megírták!

Leon fogta a cédulát és elolvasta:

„Elvtársak! Jugorinszki proletárok! Moszkva sztrájkol!" — Úgy tett, mintha csak most tudná meg.

— Hát ez nagyszerű! — mondta és visszaadta a röpcédulát az olvasztárnak. — Erről mindenkinek értesülnie kell! Még pedig azonnal. Moszkva sztrájkol. Tudod hová fejlődhet a dolog? — kérdezte és a röpcédula szavaival válaszolt:

— „Ütött az önkényuralom utolsó órája..."

Tizenegyedik fejezet

1

Moszkva után Pétervár is fellázadt.

A proletariátus mindkét fővárosban otthagyta az üzemeket, gyárakat, és vörös zászlókkal kivonult az utcára.

Az ország ismét forrongott. Fölkelt a Krim, a Volgavidék, a Délvidék, a Baltikum gyárai leálltak, Nyizsnij-Novgorod, Voronyezs, Jaroszlav, Szaratov, Varsó és Riga gyáraiban sztrájkoltak. Megálltak a vonatok a moszkvai vasúti csomóponton, Kurszkban, Kozlovban, Libavában, Szevasztopolban és Szizranban. Minden forgalom megszűnt a Nyikolajevszki vasúton, amely a két fővárost összekötötte. Október tizenharmadikán megbénult az egész ország vasúti forgalma és leálltak az összes gyárak.

Az oroszországi politikai sztrájk, az orosz birodalom megrázkódtatásának fenyegető előjele volt.

Leon, a malom pincéjében, ahol a nyomdát tartották, egy ládán ült és röpiratot írt. Tkacsenko azonnal ki is szedte.

„Az önkényuralom nem adja meg magát — olvasta a szöveget a szedés előtt. — De már nem tud ellenállni a forradalomnak, ezért ravaszkodik. Csűr-csavar, ígérget és semmit sem ad! . . ." — Helyes? Szedhetem? — kérdezte Leontól.

Leon nem hallotta, tovább írt. Néha-néha belepillantott az előtte lévő újságba.

A minisztertanács elnöke, Vitte, megígérte a vasútasok küldöttségének, hogy valami rendeletet adnak majd ki a sajtószabadságról, de visszautasította a követelést, hogy általános választójogot adjanak a népnek. „Most nem lehet összehívni az alkotmányozó gyűlést" — mondta és azt tanácsolta a munkásoknak, várják meg az országgyűlési választásokat. — Nekünk felelnünk kell Vitte grófnak! Hazudik! Össze lehet hívni az alkotmányozó gyűlést! Az általános választójog is lehetséges! A sajtó, a gyülekezési, az egyesülési szabadság is lehetséges! Csak egyetlen egy dolog nem lehetséges: az önkényuralomnak az a kísérlete, hogy börtönnel, akasztófával, éheztetéssel és kényszermunkával elfojtsa a forradalmat! . . ."

Lavrenyov előkészítette a sajtolólemezt, a festékes hengert és odament Tkacsenkóhoz.

— Soká kell még várni? Én már kész vagyok!

— Miattam nem lesz késedelem . . . Van elég papiros?

— Vagy ezer röpcédulára való. De több nincs. Vihraj megígérte, hogy egy láda papirost küld a Kaukázusból, de neki magának is nyoma veszett. Aggódom miatta. Azzal biztam meg, szerezzen Mauser-pisztolyokat, ilyesmivel könnyen lebukik az ember — nyugtalankodott Lavrenyov.

— Ne izgasd magad. A kaukázusi elvtársak jobban gondoskodnak Vihrajról, mint ő maga — mondta Tkacsenko.

— Láttad Rjasint? Ott volt a mensevikek déli alakuló konferenciáján, és az ott hozott határozatokat átadta nekem. Hej, mi minden van benne! Erélyes beavatkozás a választóhadjáratba, városi- és parasztbizottságok szervezése a szólásszabadságért, a sajtószabadságért vívott agitáció számára, és így tovább. Felhívás a lakosság minden rétegéhez, hogy nyomást gyakoroljanak a Dumára, ha választásra kerül a sor. Az ördög tudja, meddig süllyedtek ezek az emberek. A liberálisok lakájai lettek.

— Leon tud erről a határozatról?

— Tud, elküldte Luka Matvejicsnek, hátha esetleg használ veszi a „Proletarij"-ban.

Végül Leon felállott és odanyujtotta a röpiratot Tkacsenkónak.

— Itt van. Kész — mondta. — Most aztán rajta, majd én is segítek. Valamikor én is értettem a szedéshez. Te pedig, Borisz, menj és mindenesetre nézz körül, mi történik odakinn.

Lavrenyov kiment, Leon Tkacsenko mellé ült a ládára és nekilátott, hogy kiszedje a röpirat másik felét. Lassan haladt és igyekezve nézte Tkacsenkót. „Nézd csak, hogy halad, pedig látszólag olyan ügyetlen" — gondolta és nevetett. Eszébe jutott, hogyan futott valamikor Tkacsenko Olga után, amikor páros fogócskát játszottak.

— Emlékszel-e Szergej, hogy játszottunk hármasban fogócskát. Futottál Olga után, de nem bírtad elfogni.

Tkacsenko nagyot sóhajtott és félig tréfásan válaszolt:

— Fiatalok voltunk, hát futottam. Túláradó jókedvemben.

— Éppen ez az! — bólintott Leon, majd megkérdezte: — A felkiáltójel hol van?

Tkacsenko a betűszekrény egyik rekeszére mutatott és nyilvánvaló sajnálkozással mondta:

— Bizony, Olga nagyon helyes lány volt — és kissé sandán nézett Leonra.

— Most már értem, miért vagy még most is agglegény — válaszolt tréfásan Leon. Majd megkérdezte: — Aztán miért ne vennéd el feleségül?

Tkacsenko néhány percig hallgatott. Eszébe jutott, hogyan érkezett Olga Leonnal ide a gyárba, hogyan jártak együtt a munkába és az összejövetelekre.

— Nem, Leon, nem tehetem — válaszolta.

— Miért?

— Csak úgy! Nem tehetem.

Leon vállat vont.

— Különös, én a te helyedben nem sokáig gondolkoznék.

A testes, súlyos Tkacsenko izgett-mozgott a ládán és nagyokat sóhajtott. „Épp itt a bibi, hogy Olga másképp érez irántad, mint irántam!" — gondolta magában.

A pincébe sietve jött Lavrenyov és Jermolajics, akinek kezében távirat-blanketta volt.

Leon elvette. Szeme végigfutott a szövegen.

„Pétervárott kitört a forradalom. Megalakították a Munkásküldöttek Szovjetjét. Tovább adták a vonalon: Éljen a forradalom! Koskin."

Leon csillogó szeme kerekre nyílt és az izgalomtól remegő hangon szólalt meg:

— Elvtársak! Drága barátaim! Oroszországban kitört a forradalom!

Október tizenhetedikén éppen úgy kezdődött a munka a gyárban, mint máskor. Az első szirénajelzés után a központi kapu portáján kinyitották a szögekkel telitűzdelt szekrényeket. Ezekre a szögekre akasztották fel a munkások a számukat. A második szirénajelzés után minden oldalról a munkások végtelen menete húzódott a gyár felé és a szekrények gyorsan megteltek, a zsebekben fényesre kopott csillogó rézkorongokkal.

Leon nem ment haza. Az egész éjjelt a gyárban töltötte. A bizottság tagjai és a pártmunkások szintén a műhelyekben töltötték az éjtszakát. Beszéltek az ismerősökkel, újra meg újra figyelmeztették őket, hogy mindenki legyen ott a döntő pillanatban; olykor-olykor mintegy véletlenül elejtettek egy-egy szót a fővárosban történt eseményekről. Arról is beszéltek, hogy reggel, amikor megjönnek a nappali váltás munkásai, jelenti az érdekes új híreket, de még reggeli jelzés előtt mindnyájan szétszéledtek a helyükre.

Leon az első Martin-kemence mellett volt. Mellette két munkatársa állott. Az egyik tagbaszakadt, szeplős, legény, aki a különös Ljoszka névre hallgatott, egészen a füléhez hajolva mondta:

— Talán kezdhetjük! Itt az idő, Leon! — S aztán a feszítővas után nyúlt.

Leon a zsebórájára tekintett, megrázta a fejét és a műhely belsejébe nézett. Minden kemence mellett már ott álltak az adagolók.

Pontosan hat órakor háromszor megszólalt a sziréna. Egy perc múlva megismétlődött a szirénabőgés és ugyanakkor minden műhelyben — a tető alól, a gépek mögül, az emelődarukról — hófehér lapok röppentek elő s a föl-fölvillanva pörögtek a levegőben, mint galambcsapat.

— Rajta! — kiáltott Leon. Hevesen intett és mikor Beszhlebnov az emelődarúról szétszórta a röpiratokat, lefutott a gázgenerátorhoz.

Ljoszka és barátja szenvedélyesen ütötték a kemence csapoló nyílásának dugóját. Siettek, nehogy megakadályozza őket a művezető. Ügyetlenek voltak, zavarták egymást és kissé el is késtek. Végre a csapolónyílásból kipattantak az első szikrák, majd egész szikraeső zúdult elő és feltűnt az olvasztott fém is. Ljoszka karonragadta munkatársát és vele együtt elfutott.

A fém sugárban, majd patakban, végül áradatként végigfutott a téglavájatban. Végigömlött a kanálison és a levegőben minden oldalra freccsenve, pattogva, csodálatos szépségű tüzijáték kígyózott, vörös tűzfénybe borítva az egész műhelyt.

Egy perc múlva a szélső, hatodik kemencéből is kiömlött az olvasztott fém, majd a negyedikből, másodikból... és az egész műhelyt elöntötte a tűz.

Amikor Leon elzárva a gázt, a levezető csatornák felé indult, sohasem látott látvány tárult szeme elé. Mind a hat kemencéből vízesésként zuhogott a földre, a levezető csatornákba a fehéren izzó acélláva. Cseppjei tüzes forgószélként röpködtek a magas tető alatt, zuhogó záporként öntötték el a csapokat és tüzes zuhatagok verték a falakat.

A mesterek, a mérnökök, a műhelyvezetők egyik kemencétől a másikig rohantak, kiabáltak, rázták az öklüket, de a munkások félreálltak és nézték, hogyan ömlik, zuhog a folyékony acél. A visszfénytől pirosra festett arcukon büszkeség, öröm és ünnepélyes komolyság volt.

Leon felállt a kokillákkal megrakott vagonra.

— Elvtársak! — kiáltotta. — Oroszországban kitört a forradalom! A munkásosztály és minden dolgozó felkelt, hogy megvívja döntő harcát az önkényuralommal. Pétervárott a proletariátus leállított minden gyárat! Megválasztotta a küldötteinek szovjetjét, hogy védjék a munkások érdekeit. A vasútasok, a gyárak dolgozói általános politikai sztrájkba kezdtek. A proletariátus mindenütt vörös zászlók alatt kivonult az utcákra. Recseg-ropog az önkényuralom egész épülete. De még próbálkozik, hogy becsapjon bennünket hazug ígéretekkel és a Duma összehívásával, amelynek semmi jogot sem adott. De mi nem hiszünk ezeknek az ígéreteknek. A földbirtokosok és a kapitalisták Dumája nem javít a nép sorsán. Vonuljunk mi is az utcára. Vívjunk eltökélt harcot a jogainkért, a dolgozó ember jogaiért, a szabadságért és a demokratikus köztársaságért. A forradalom nevében bejelentem, hogy leállítjuk a gyárat.

És az egész gyáron, a műhelyeken végigröppent az ujjongó kiáltás:

— Állítsátok le a munkát!

— Forradalom!

Az öntődében Kljuva mester meghallotta Tkacsenko izzó beszédét, és szemrehányóan csóválta fejét.

— Ej! — kiáltotta — ne hallgassatok erre az átkozott kutyafajzatra! Mindenki a helyére! Adjatok gázt a kúpoló kemencébe!

— Dobjátok ki a nagyhasút! — kiáltotta Jermolajics.

Kljuvát megragadták, gyékényzsákot húztak rá és talicskán kivitték a műhelyből.

— Szerencsés utat, Kljuva úr!

— Hová vigyünk, művezető úr? Ki az utcára, vagy ahol az itókát mérik? — kísérték útját vidám megjegyzések.

— Megállj, Jermolajics, te kutyafajzat, majd elbocsátalak! — fenyegetőzött Kljuva a gyékényzsákból. A munkások azonban nem féltek tőle, kacagás és füttyszó mellett kifordították a talicskából a műhely mögött, a fekete-szürke, forró földre.

Az öntőmunkások nagy szakértelemmel mind a három kúpolókemencéből gyorsan kiengedték a földre a vasat és összegyűltek a műhely közepén.

A nagyolvasztóban Iván Gorgyejics és Lavrenyov állt a kohó mellett. A szikrák, mint csillagok forgószele kavarogtak a levegőben. Mindkettőjük ruhája vöröslött és füstölgött a forróságtól. Ők azonban eltakarták arcukat és úgy néztek a kicsiny kémlelőnyílásba. Ekkor Iván Gorgyejics felemelte kezét. Kis ideig mozdulatlanul állott, majd hirtelen leengedte karját.

Geraszim hengerész alakja tűnt fel a szikraesőben, aztán eltűnt a kemence mögött. Egy perc múlva megszűnt a dübörgő zaj, az emberek szétfutottak és a levezetőcsatornán felzúgott és lassan végigömlött a folyékony vas, vörös fénybe borítva mindent.

— Minden rendben? Mehetünk haza? — kiáltott Lavrenyov fülébe Iván Gorgyejics.

— Ki kell engedni a fémet, kifújni a csapoló nyílást és levegőt engedni minden kemencébe! — válaszolt Lavrenyov.

— Ezt nem tehetem, fiam, ehhez nincs jogom — jelentette ki Iván Gorgyejics. De odahívta Geraszim hengerészt. — Le kell állítani a második és harmadik számú kohót is — rendelkezett. — Megkockáztassuk? Ha egész Oroszország felkelt, mi sem szakadhatunk el a néptől!

Geraszim bólintott.

A mechanikai műhelyben Rjasin mondott beszédet. Esztergapadon állt, és hajlongva, hol az egyik, hol a másik kezét nyujtotta előre.

— ... mert a szervezettségben az erő, a sztrájk a leghatalmasabb fegyver a kezünkben. Ha kimondjuk a sztrájkot, ezzel legelemibb jogainkat nyilvánítjuk a kormány és a kapitalisták felé. A társadalom minden demokratikus eleme segít bennünket a szabadságért vívott küzdelemben.

Lavrenyov odaállott melléje az esztergapadra. Felemelte kezét és a munkások felé fordult:

— Elvtársak! A szociáldemokrata párt politikai sztrájkra szólít benneteket, hogy keljetek fel a kormány hatalmának megdöntésére és a köztársaság megteremtésére. Most pedig válasszuk meg küldötteinket a mi munkástanácsunkba... Le a cárizmussal! Le a véreskezű Nyikolaj kormányával!...

Nappal aztán megválasztották a munkásküldötteket és senki sem zavarta meg a választást. Este a Martin-műhely irodájában

megtartották a munkásküldöttek Szovjetjének első ülését. Itt aztán heves vita fejlődött ki. Nagyon sokan egyaránt ismerték Leont is, Rjasint is, ezért, mikor arról beszéltek, kit válasszanak meg a szovjet elnökének, mindenünnen felkiáltások hallatszottak:

— Leont!

— Iván Pavlovicsot!

— Legyen az egyik elnök, a másik a helyettese.

Leon maga vezette le az ülést. A küldöttek tagjai között volt Tkacsenko, Vihraj, Lavrenyov, Beszhlebnov, Sztrukov apó, Jermolajics, azonkívül Rjasin, Kulagin, Kiszljak, a műhely hivatalnoka. De sok küldött sem Leont, sem Rjasint nem ismerte.

Leon odaszólt Lavrenyovnak:

— Lehet, hogy téged jelölünk elnöknek. Nekem úgyis éppen elég dolgom van.

— Ez annyit jelent, hogy Rjasint válasszák meg... Gyerünk válasszuk meg először a szovjet vezetőségét, aztán majd meglátjuk.

— Hm... Nekünk is van vezetőségünk, meg a szovjetnek is! — Ez helytelen.

Rjasin is odajött és azt javasolta, válasszák meg a szovjet elnökségét. Leon pedig kérte: nevezzék meg a jelölteket. Az emberek egymás szavába vágva kiáltoztak:

— Válasszuk meg Sztrukov apót!

— Vihrajt!

— Dorohovot!

— Rjasint!

— De hiszen ők már funkcionáriusok!

— Még nem határozunk erről!

— Akkor írd: Leon lesz a főfő!

— Inkább Rjasin! A régi munkás!

— Hát Leon talán új? Ő mindig ezekkel a dolgokkal foglalkozott.

— De hol van az a bajuszos, akit Cibuljának hívnak? Ő lenne a legjobb, vezetőnek!

— Csakhogy nem idevalósi!

Lavrenyov felírta a javaslatokat. Mind több és több jelöltet neveztek meg, akiket vagy elfogadtak, helyeseltek, vagy elvetettek. Aztán megkezdődött a tanácskozás, vita, úgy hogy még egymás szavát sem értették.

Leon csak a fejét rázta, majd összenézett és összesúgott barátaival. Végülis felállt az asztal mellől és hangosan mondta:

— Küldött elvtársak! Életünkben először tartunk ilyen ülést. És természetesen még nem tudjuk, hogyan csináljuk. Majd megtanuljuk. Addig is beszéljünk sorjában. Először megválasztjuk az

elnökséget, majd az elnököt. Felemelt kézzel fogunk szavazni a „jelölt" mellett és a jelölt ellen is. A szavazatok többsége dönt.

Aznap minden szokatlan és új volt a Martin-műhely irodájában. Az is, hogy a munkások ott tartózkodhattak, és senki sem zavarta ki őket, mintha nem is lenne a gyárban vezetőség; az is, hogy szabadon beszélhettek mindenről. Minden küldött úgy érezte, mintha különösen nagy ünnep lenne. Beszélni, beszélni akart... És beszélt is. Minden küldött azokról a dolgokról szólott, amelyeknek megvalósítását szükségesnek tartotta, a jogokról, arról, hogy szilárdan elhatározta, küzdeni fog a követelések megvalósításáért.

A jugorinszki gyár Munkásküldöttei Szovjetjének első ülése sokáig elhúzódott. Végülis csak éjfél felé választották meg az elnökséget. A szavazatok többségének alapján Leon lett az elnök és a helyettese Rjąsin.

Leon barátaival együtt tért haza. Hangulata ünnepélyes volt, és egész lényét nyugalom töltötte el. A sztrájk békésen megkezdődött, anélkül, hogy összeütközésbe kerültek volna a hivatalos szervekkel és a rendőrséggel. Akaratlanul is eszébe jutott, miként kezdődött az első sztrájk... „Mindössze négy év múlt el azóta és lám, most percnyi pontossággal állt le a gyár, a munkások pedig nyíltan, szervezetten választották meg a sztrájk vezetőszervét: a küldöttek szovjetjét. Szinte hihetetlen" — gondolta magában. És mélyen beszívta a hideg októberi levegőt. Körülnézett. Ott hátul a gyár fölött homály és halálos csend uralkodott.

— Leállt! Hé, az anyád!... Elvtársak! Hiszen mi állítottuk le! Értitek? Mi, bolsevikok. Megválasztottuk a Munkásküldöttek Szovjetjét. Lám, hogy megerősödtünk! — mondta Leon hangosan és átkarolta Lavrenyov és Tkacsenko vállát. Aztán hozzátette: — Örül az ember, ha érzi, nem élt hiába, kedves barátaim! Ej, ha ezt a mi öregünk, Luka Matvejics látná!

Lavrenyov és Tkacsenko szótlanul néztek a világos éjtszakai messzeségbe. Mindnyájukat — éppen úgy, mint Leont — valami szokatlan, új öröm töltötte el.

Az első győzelem öröme volt!

3

Lavrenyov ezt az éjtszakát Leon lakásán töltötte. Reggel valaki erősen megzörgette az ajtót. Leon kiment, hogy kinyissa. Kinézett a folyosóra és Koskin távirászt pillantotta meg.

— Szabadság! Alkotmány! — Erősen zihált, alig tudta kinyögni a szavakat. Feje fölött újságot szorongatott, majd Leon mellett besurrant a szobába. Megállott a szoba közepén. Ledobta fejéről a

sapkát, végigsimított vöröses haján, kinyitotta az újságot és diadalmasan olvasta:

„A legmagasabb kiáltvány... Mi, isten kegyelméből II. Nyikolaj egész Oroszország cárja és egyeduralkodója, Lengyelország királya, Finnország nagyhercege stb. stb... stb... tudomására hozzuk minden alattvalónknak... hogy a fővárosokban és birodalmunk számos részében támadt zavargás és lázongás mélységes szomorúsággal tölti el szívünket. Oroszország uralkodójának boldogsága, elszakíthatatlanul összefonódik a nép boldogságával és a nép bánata az ő bánata..."

Leon elvette az újságot, szótlanul végigfutott néhány sort és fennhangon folytatta:

„Először. Megajándékozom a lakosságot a polgári szabadság megingathatatlan alapjaival, a valóságos személyi sérthetetlenséggel, lelkiismereti-, szólás-, gyűlekezési és egyesülési szabadsággal. Másodszor. Anélkül, hogy megállítanánk a következő Állami Duma-választásokat, már most be kell vonni az Állami Dumában való részvételre lehetőség szerint — amennyiben a Duma összehívásáig maradt rövid idő megengedi — a lakosság azon osztályait, amelyeknek jelenleg egyáltalán nincs választójoguk. Azután az újonnan létesítendő törvényhozásra bízzuk a megkezdett általános választójog továbbfejlesztését. Harmadszor. Megingathatatlan szabályként rendelem el, hogy semilyen törvény sem léphet érvénybe az Állami Duma jóváhagyása nélkül. És a nép választottjainak biztosítjuk azt a lehetőséget, hogy az általunk felállított kormány törvényes működésének ellenőrzésében ténylegesen részt vegyenek. Felhívjuk Oroszország hű fiait, ne feledkezzenek meg hazájuk iránti kötelességeikről, segítsenek megszüntetni ezt a hallatlan zavart, velünk együtt egyesítsék minden erejüket a béke és a csend helyreállítására hazánk földjén... Kelt Pétervárott október 17-én, Krisztus születésének 1905-ik, uralkodásunk 11. esztendejében."

— Ez kigúnyolása a népnek, nem pedig szabadság! — mondta Leon és az asztalra dobta az újságot.

— Szabadság azok számára, akik majd a Dumában ülnek, számunkra pedig morzsák az urak asztaláról, „lehetőség szerint" — jegyezte meg Lavrenyov. — No, csak hadd táncoljon örömében Rjasin a liberálisokkal, mi majd meglátjuk, mi lesz, várunk egy kissé!

Koskin, a távirász, csodálkozva nézett rájuk. Nem értette a dolgot. „Hát mi kell még nekik? Hiszen a cár maga beszél a szabadságról" — gondolta, az asztalhoz lépett és felkapta az újságot.

— Hiszen itt világosan megmondja: „Megajándékozom a lakosságot a polgári szabadság megingathatatlan alapjaival!" De, az ördögbe is, hiszen ez a forradalom győzelme! — kiáltott fel két-

ségbeesetten és ujjával az újság felé bökött, mintha Leon és Lavrenyov őt hibáztatnák és mintha ő volna az oka a csalódásuknak.

Leon nézte és eszébe jutott, amikor Donyeckaja állomáson látta. Kezében gitár, fejében hatalmas sapka, lehúnyja szemét és egy románcot énekel. Nevethetnékje támadt és egyúttal sajnálta is ezt a hiszékeny, naiv embert. Odament a távirászhoz, vállára tette kezét és nyugodt hangon mondta:

— Kedves Koskin elvtárs! Azt mondod, hogy ez a forradalom győzelme? Valóban! De hiszen ez a leirat éppen arról beszél, hogy a cár, aki megrémült a forradalomtól „mélységes szomorúsággal" csupán egy kicsit hajlandó korlátozni önkényuralmát. A népnek azonban demokratikus köztársaságra van szüksége! Cár nélkül! Ezért nem látunk mi az önkényuralomnak ebben a kikényszerített engedékenységében semmi örömet a magunk számára.

Koskin vállat vont. Fogta zöldszegélyes, csillogó ellenzős sapkáját, ruhája ujjával leverte róla a hó harmatcseppjeit, majd fejére tette és aláigazította hajtincsét.

— Milyen politikai irányvonalat kövessek? Most aztán semmit sem értek! — mondta olyan bánatos hangon, mintha tőle függne az ország sorsa.

— Te csak gyere el hozzánk, a Munkásküldöttek Szovjetjének ülésére, és hamarosan megtalálod a politikai irányvonalat! — hívta Leon.

— Helyes, ott leszek! — egyezett bele Koskin, majd elbúcsúzott és elment.

Leon kinyitotta a konyhaszekrényt, poharakat helyezett az asztalra, kis tányérokat, cukortartót, kenyeret, hússal töltött tésztát, vajat és nekilátott, hogy teát főzzön.

— De jól élsz! Pompás falatokkal megrakott terülj-asztalka ez! — jegyezte meg Lavrenyov, miközben vajat kent a kenyérre. — Úgy látszik, van bőven pénzed?

— Gyementyevna, Gorbov felesége törődik velem. Egy fillér sincs a zsebemben — válaszolt Leon.

Gyorsan ettek és teáztak, majd a gyárba mentek. Hónuk alatt összetekert vörös zászlókat, kezükben pálcákat vittek.

Kint borult, nedves idő volt. A házak felett füst gomolygott. Összekeveredett a ködd el. A magasba szálló ködből lassan kibontakoztak a házak, utcák. A telep, mintha megnyúlt volna, a pusztába húzódott, házikóinak végtelen, hosszú sorával.

A háztetőkről, a megfeketedett fákról vízcseppek hullottak. Egyhangúan zörögtek az ereszek.

A város zsúfolva volt mindenfelől áradó emberekkel. Néhány épületen háromszínű zászló lengedezett, a városi elöljáróságon pedig egész sorban lobogtak.

A gyárban minden csendes volt. Amíg Leon a felvonulásról tanácskozott a küldöttekkel, Lavrenyov végigpróbálta a hengerde kazánházában a nagyszámú szelepet, de akárhogy is forgatta, a gyári sziréna nem szólalt meg. Végülis észrevett egy szelepet a fal mellett, kinyitotta.

A sziréna sziszegett, sistergett, aztán sivított, mint akkor, azon a napon, amikor az első sztrájk kezdődött, szaggatottan, riasztóan.

A munkások odasiettek a gyárba és félóra múlva a főbejárat melletti tér zsúfolva volt emberekkel.

Leon felállt az emelvényre, rövid beszédet mondott a kiáltványról, arról, hogy a cár miért tette közzé és a munkásoknak miért nem szabad tűrniük, hogy félrevezessék őket.

— Legyen köztársaság! — hallatszott valakinek a hangja.

— Helyes! — kapta fel a szót Leon. — De csak a forradalom hozhatja meg a köztársaságot, csak fegyverrel harcolhatjuk ki. Ezért mondjuk, elvtársak: a forradalom nem fejeződött be, hanem folytatódik. Álljatok az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt vörös zászlója alá. Csak ez a párt vezet el benneteket az igazi győzelemhez az önkényuralom felett. Vonuljunk fel mindnyájan!

Tovább már senkinek sem volt alkalma beszélni. A tömeg felett vörös zászlók bomlottak ki, majd a munkások menetoszlopba sorakoztak. A többezres, harcias menetoszlop előrelendült és elözönlötte az utcákat.

A városban, a vásártéren már zajlott a rögtönzött tömeggyűlés. Egy adótisztviselő, kalapját levéve, valami emelvényen állott és vékony, magas hangon kiáltozott:

— Új korszak kezdődött. Az állampolgárok immár szabadok és egyenlők. Most kezet kell fognunk egymással a szabad és boldog Oroszország nevében.

Az emberek hurráztak és ünnepelték. Utána Kulagin emelkedett szólásra:

— Polgárok! Nem tudok nyugodtan beszélni. Lám, most már mi is szabadok vagyunk. A forradalom leszedte rólunk a bilincseket. Most már nincs többé nálunk önkényuralom! Összeomlott a nép nyomása alatt.

— Hurrá! — zengett végig a téren.

Kulagin után Ovszjannyikov szólalt fel.

— Ütött a történelem fenséges órája — kezdte magas hangján. — Az orosz nemzet leveti magáról a jogtalanság béklyóját és kivívja a szabadságot. Ez történelmünk legfenségesebb eseménye. Most a társadalom minden dolgozó osztálya egyetlen családdá egyesült és egyetlen forradalmi lendülettel elsöpri a zsarnokság maradványait! Éljen a forradalmi Oroszország!

— Hurrá!

— Élje-e-en!

Most a gimnázium igazgatója jelent meg az emelvényen. Megigazította orrán aranykeretes szemüvegét és méltóságteljesen beszélni kezdett Oroszország magasztos hivatásáról és arról, hogy most már Oroszország felocsúdik évszázados álmából és gigantikus léptekkel indul meg előre, a haladás, a demokrácia útján...

Amikor befejezte a beszédét, csattanva verődtek össze a tenyerek és a tömeg neki is hurrát kiáltott.

Ekkor vörös zászlók alatt, mint hegyről lezúduló áradat, ömlött a munkások lavinája a térre és zengett ezernyi torok énekelte ének:

Fel, vörösök, proletárok,
Csillagosok, katonák,
Nagy munka vár ma reátok,
Állnak még a paloták.

A téren szétvált a tömeg és utat nyitott az emelvényhez.

Tkacsenko a gazda magabiztosságával ment oda a felfordított ládához. Kipróbálta, megbírja-e, aztán fellépve, megszólalt zengő, mély hangján, mintha kovácsolt vas zendült volna meg.

— Nem értelek benneteket, polgártársak. Akárki akármit mondana, ti mindenkit megéljeneznétek...

— Aztán te miről fogsz beszélni? — kiáltott oda egy nyurga gimnazista az első sorból.

— Most mindjárt meghallja, fiatalember — válaszolta Tkacsenko és ismét a városi polgárok tömege felé fordult. — Igen, a kiáltványban „szabadságot" ajándékoztak nekünk, egyenlőséget, meg polgári testvériséget. De először is: ezeket nem ajándékozták, hanem a nép, a proletariátus kényszerítette ki a forradalommal...

— Ej, nagy legény, te nemrég jöttél ki a börtönből? — kiáltotta valaki, de Tkacsenko folytatta:

— Ez nem szabadság, csupán üres papiros, az önkényuralom ügyes fogása. Hiszen még alighogy kinyitottam a számat, hogy egy szabad szót szóljak, máris a börtönre emlékeztetnek. Igen, voltam börtönben, de éppen ott tanítottak meg arra, hogy a nép semmiféle valódi szabadságot, semmiféle igazi jogot nem kaphat a cártól. Azt csakis erőszakkal szerezheti meg. A fegyver az igazi erő! Az ad számunkra igazi szabadságot. Éljen a fegyveres nép!

— Igaza van!

— Helyesen beszél!

— Éljen Tkacsenko! — hallatszott a felvonulók soraiból.

Rjasin az emelvényhez furakodott, felállt és levéve sapkáját, izgatott hangon szólalt meg.

— Elvtársak! A forradalom történelmi győzelmet aratott: kikényszerítettük a cártól a kiáltványt. Az önkényuralom immár megadja a törvényhozó Dumát. Természetesen ezek csak első sikerek. Az orosz nép nem elégszik meg ezzel. Nekünk azonnal, késedelem nélkül meg kell szereznünk a jogot, hogy agitálhassunk a választásokon, hogy munkás agitációs bizottságokat szervezzünk. Az egész országban meg kell alakítanunk ezeket a bizottságokat, hogy a nép megválaszthassa saját forradalmi küldötteit. Fel kell használnunk a kihirdetett szabadságot és az egész országban létre kell hoznunk a forradalmi önkormányzat szerveit a polgári jogok biztosítására.

Leon odaszólt Lavrenyovnak:

— Ezzel szerez magának híveket. „Forradalmi önkormányzat", „munkás agitációs bizottságok", „forradalmi küldöttek".

— De nézd, hogy hallgatják!

— Éppen ez a baj, hogy hallgatják! Ezért nem közönséges ellenfél, hanem veszélyes ellenfél.

Leon az emelvény mellett állott és az emberekkel zsúfolt teret nézte. Ilyen embertömeget Jugorinszk még sohasem látott és Leon még sohasem szólalt fel ilyen sokaság előtt.

— Gyere, vigyük át az emelvényt a munkások tömegébe és magunk vezetjük majd a gyűlést — mondta Tkacsenkónak.

Tkacsenko megvárta, amíg Rjasin befejezi beszédét, aztán megragadta a hatalmas ládaemelvényt és a feje fölé tartva, a tér közepére vitte.

És az emelvényen másfajta beszéd hangott fel.

Most Lavrenyov fogott bele lángoló beszédébe. Levette sapkáját. Világosszőke göndör haja lebegett a szélben.

— ... A proletariátusnak nem agitációs bizottságokra van szüksége, hanem harci csoportokra. Nem forradalmi önkormányzati szervekre, hanem a fegyveres harc szerveire a forradalom teljes győzelme érdekében, és azért, hogy valóban biztosítsa a nép számára mindazt, amit kiharcolt magának. A forradalom győzelmének igazi záloga az önkényuralom felett: a felfegyverzett nép.

— Ez jól beszél!

— Ejha, ezek aztán a legények! Fején találják a szöget!

— Ah, milyen nyughatatlanok ezek a politizálók. Kevés nekik az alkotmány! — sóhajtott mélyen egy nagykalapos dáma.

A gyűlés után Leon és Rjasin bementek az „Antialkoholista Liga" teázójába, megnézték a tágas helyiséget és bejelentették a vezetőségnek: itt székel majd a munkások szovjetje.

A vezető a gyár alkalmazottja volt és megígérte, hogy beszél a gyár igazgatóságával. Leon azonban félbeszakította:

— Mi a Munkásküldöttek Szovjetje nevében követeljük, nem pedig kérjük az igazgatóságtól. Készítse elő a helyiséget az ülésre, az asztalokat vigyék ki, a székeket rakják sorba, a cári arcképeket le a falról!

Olyan határozottan beszélt, hogy a vezető zavarba jött és mindenbe beleegyezett.

Amikor ismét az utcán voltak, Rjasin megszólalt:

— Érdekes dolgok kezdődnek. A szovjet mindössze sztrájkszervezet, de már így is úgy néznek ránk, mint hatalomra.

— Várj csak, még más is lesz itt — válaszolta Leon, bár maga sem tudta, hogy tulajdonképpen mi lesz.

Későn tért haza. A tornác mellett egy fel-alá sétáló embert vett észre.

— Huh, már alig élek! Már majd megfagytam! Mennyit kellett járkálnom! — fogadta Leont elégedetlen mormogással.

— Hát te vagy itt, kedves barátom — szólalt meg Leon örömmel, amikor megismerte Fegykát. — No, jóegészséget! Sokáig vártál?

— Déltől.

Amikor bementek a házba és lámpát gyujtottak, Fegyka leplezetlen kíváncsisággal nézett be a vendégszobába, a hálóba és vállatvont.

— Úgy élsz, mint egy agglegény.

— Majdnem... — válaszolta Leon.

— I-igen — húzta el a szót Fegyka. — A feleséged a faluban van, az apjánál.

— A faluban? — csodálkozott Leon és akaratlanul is kimondta:

— Én meg azt várom, hogy hazajöjjön Jaskától. — De ugyanakkor felötlött az agyában: „Vajjon igazán várom-e?"

Fegyka levette sapkáját, rövid subáját felakasztotta a fogasra, majd a tűzhelyhez lépett és kezét dörzsölgette a vaslap felett.

— Aligha várhatod ki — szólalt meg komoran. — Az öreg Zagorulkin azt mondta: „Nincs több keresnivalója ott. Ha Leon jól akar élni, hagyja ott azt az ördögi gyárat, meg a politikát és költözködjék ide a faluba. Ha pedig nem, hát éljen úgy, mint a medve, hányódjék, vetődjék egyik idegentől a másikhoz, mondotta, mert én a házat eladom..." Hm... Hát, te nem fűtesz? — Megtapogatta a tűzhely vaslapját és csalódottan mondotta: — Na, testvér, az ilyen háztartás nem tetszik nekem. Van szened, fád, vagy valamilyen fűtőanyagod?

Fél éjjelen keresztül az asztal mellett ültek. Héjában sült burgonyát ettek sós uborkával. Már Fegyka is tudott a cári kiált-

ványról és azután kérdezősködött, hogy milyen szabadságot kaptak. Leon fáradtan válaszolt és másra gondolt. Fegyka végülis rászólt:

— Látom, nem itt jár az eszed. Inkább beszéljünk családi dolgokról. Édesapád megkapta a levelet és kérdezteti, együtt akarsz-e élni Aljonával. Ha elhozzuk a faluból, visszafogadod-e? Beszélj egyenesen, lelked szerint, nincs értelme csűrés-csavarásnak.

Leon fejét a falnak támasztotta és a nyitott ajtón át a sötét hálószobába nézett. Mikor meghallotta Fegyka kérdését, nem hallgatva józan eszére, váratlanul így válaszolt:

— Jöjjön. Visszafogadom.

Fegyka elégedetten húzta magához a krumplival telt lábast.

A falusi hírekről mesélt és arról, hogy megjött Sztyepán a frontról és neki, mint a Szentgyörgy-rend lovagjának, Zagorulkin visszaadta a földet. Majd arról beszélt, hogy a Kundrjucsevkával szomszédos falu parasztjai közösen akarták felszántani a földesúr földjét. Kalina atamán azonban kozákokat küldött oda és azok szétverték a parasztokat.

— Szóval sok az újság. Reggelig sem győzném elmondani. Azért jöttem, hogy megbeszéljem veled, mint politikailag képzett munkásemberrel: el akarjuk venni az öreg földesúr földjét és elosztani magunk között. Mit gondolsz, megtehetjük-e, vagy inkább várjunk?

Leon helyeselte a tervet és azt tanácsolta, hogy szervezze meg a forradalmi parasztbizottságot és cselekedjenek bátran, határozottan.

4

A Munkásküldöttek Szovjetjének első nyílt ülésére annyi ember jött el, mint valami ünnepélyre. Megjelentek a gyár munkásai, alkalmazottai, a művezetők, a hivatalnokok és azok is akik csupán kíváncsiak voltak. Mindnyájan be sem fértek a teázó helyiségbe.

A teázó mellett, a padkán, egy rendőr ült. A munkások újra és újra szúrós megjegyzéseket vetettek feléje:

— Unalmas, biztos úr?

— Jobb lenne, ha a korcsmába mennél, hátha összeverekszik ott valaki. Igaz, biztos úr?

A rendőr hallgatott és úgy mozgatta a bajuszát, mint a rák.

A teázó helyiségben egy lépést sem lehetett tenni. Leon az összerakott asztalok mellé szorult. Egy pillantást vetett a vízzel telt korsóra, az ajtó felett függő súlyos, sötétpiros függönyre és nevetett.

— Ugyancsak kitett magáért az üzletvezető. Éppen olyan, mint a városi elöljáróságon — mondta Lavrenyovnak.

Leon már nem egyszer beszélt gyűléseken. Most mégis izgatott volt. Úgy érezte, itt nem csupán annyi történik, hogy kidolgozzák a Szuhanovhoz benyujtandó követeléseket, hanem most valami nagy, jelentőségteljes esemény következik, amit itt, ebben az épületben döntenek el a jelenlevők.

„Nem tudok beszélni! Egész testemben reszketek. Mi is történik itt tulajdonképpen? Ennyi nép gyűlt össze, de a hatóság nem jött el! Ejnye!" — sóhajtott és felemelte kezét. Megvárta, míg a zaj elül, visszafojtotta lélekzetét, aztán izgatottan, érthetően megszólalt:

— Elvtársak! A Munkásküldöttek Jugorinszki Szovjetjének ülését megnyitom...

— A gyár munkásküldötteinek szovjetje, nem pedig a városé — súgta neki Rjasin, de szavai elvesztek a zajban.

— Éljen a Munkásküldöttek Szovjetje!

— Éljen a szabadság!

— Éljen a győztes munkásság! — hallatszott mindenhonnan.

— Leon tévesen mondtad! — szólt ismét Rjasin.

— No és? Csak legyen úgy, ahogy mondtam — válaszolta Leon.

A követelések megvitatását azonnal azzal a kérdéssel kezdték, hagyják-e benn a nagyolvasztókban a kihűlő vasat, az úgynevezett „medvét", vagy hevítsék fel és engedjék ki a fémet. Már ennél a pontnál fellángolt a vita. Egyesek azt kiáltozták: „Ragadjon bele a medve!", mások meg: „Ki kell üríteni!" Egyesek azt ajánlották, először a kisebb követeléseket tárgyalják meg s csak aztán beszéljenek a nagyolvasztóról.

— Majd a Szovjet határoz, nem pedig mindenki. Ne engedd, hogy sokat beszéljenek — szólt Rjasin Leonnak.

Leon bejelentette:

— Elvtársak, aki beszélni akar, tőlem kérjen szót. Így reggelig sem döntünk semmiről.

— Nem baj! Majd döntünk! Sehová sem kell sietnünk.

— Mi most tanulunk beszélni, de azután már nem lesz zaj.

Leon jóindulatúan nevetett és szívélyesen mondta:

— Na, na...

Fegyka hol Leonra nézett, hol meg ide-oda pillantott. „Nem álmodom? Nyíltan gyűlt össze a nép és nyíltan beszél a maga dolgáról? Hát ez mi?" — gondolta. Egyszerre irigység fogta el: menynyire elmaradt Leontól, a barátjától! „Hej, ha az első naptól kezdve vele tartok! Most már messze előre haladt Leon, nem érem utól" — sajnálkozott gondolatban.

Leon egész idő alatt az asztal mellett állott. Alakja akaratot, erőt sugárzott. Arca szigorú, komoly. Most az egész gyülekezethez szólott. Fegyka még a lélekzetét is visszatartotta.

— A proletariátus a jelenlegi társadalom legélenjáróbb, legöntudatosabb osztálya. Létrehoz, nem pedig megsemmisít anyagi értékeket, mint ahogy ez osztállyá alakulásának idejében, az elemi erejű lázadások periódusában történt. Mi nem azért harcolunk, hogy megsemmisítsük Szuhanov kohóit és Martin-kemencéit, hanem azért, hogy idővel mi kezeljük, vezessük ezeket a kohókat és Martin-kemencéket — mondta Leon. — A mi végső célunk: megsemmisíteni a kapitalista rendszert, nem pedig a kapitalistákhoz tartozó gyárakat és üzemeket. Nem a kohóművek lerombolása visz közelebb ehhez a célhoz, hanem először az önkényuralmi rendszer lerombolása, azután általában a kapitalizmus, illetve a burzsoá kapitalista állam megsemmisítése. Azt ajánlom, ürítsük ki a kemencéket.

Fegyka elmosolyodott. Örült Leon válaszának. Kissé irigykedve gondolta: „Messze előre tekintesz, barátom!"

A teremben helyeslő kiáltások hallatszottak:

— Helyes! A Martin-kemencéket kiürítettük és a kohókat is ki kell üríteni.

— Nem a kemencék ellen kell harcolni!

— De végül is a kemencék nem hibásak!

— Ha a farkasokkal élsz együtt, úgy farkasmódra kell üvöltened.

A szociálforradalmár Tyepljakov irodatiszt kért szót:

— Elvtársak, szovjet-tagok és tisztelt jelenlevők! — fordult az egybegyűltekhez. — Rjasin elvtárs véleménye szerint, benne kell hagynunk a vasat a kohókban. De, ha a dolog lényegét nézzük, a kohókat nemcsak le kell állítani, hanem fel is kell robbantani.

— Ej! Micsoda heves legény! — hallatszott Iván Gorgyejics mély hangja. Még hogy fel kell robbantani! Bolond vagy!

— Bizonyisten, tökfejű! — mondta Sztrukov apó.

Tyepljakov végül is zavarba jött:

— A munkásság öntudatos, forradalmi osztály. Ez vitathatatlan. De vajjon a parasztság kevésbbé forradalmár-e? Ha így van, akkor miért dicsérjük őket, amikor a földesurak udvarházait gyujtogatják?

— Igaz!

— Nem igaz! A földesurak udvarházaira nincs szüksége a népnek! A parasztoknak föld kell! — kiáltotta Fegyka.

Hirtelen felcsapó tiltakozó és helyeslő kiáltások közepette Tyepljakov lement a szószékről.

Sokáig vitatkoztak a kohókról. A küldöttek egy része, különösen a kohómunkások azt az álláspontot képviselték, hogy ki kell üríteni a kemencéket, másik részük viszont azt ajánlotta, úgy ahogy vannak álljanak le. A szociálforradalmárok ezeket támogatták. A mensevikek közül néhányan Leon javaslatát helyeselték, de a többiek hallgattak és várták Rjasin felszólalását.

Leon megkérdezte Rjasint:

— Helyesled vagy ellenzed a javaslatomat?

— Várj egy kicsit, túlságosan sietsz.

— Iván Pavlovics, én a bizottság véleményét képviselem és tudni akarom: mi mellett szavazol?

— Pontosan a párt szempontjai szerint szavazok — felelte Rjasin kelletlenül. — De a küldöttek között pártonkívüliek is vannak, akik nem vetik alá magukat nekünk. A Szovjet se nem párt, se nem politikai szervezet, hanem pártonkívüli. Mi pedig itt, a legnagyobb sajnálatunkra, nem alkalmazhatjuk a pártfegyelmet.

Leon szünetet rendelt el és magához hívta Ovszjannyikovot.

— Vitalij, te egy megegyezést írtál alá, hogy együttműködsz velünk. Mit jelent tehát a helyettesed fellépése?...

— Leon, mi a szerződést betartottuk és közösen jártunk el veletek. A kohók kérdése nem politikai kérdés és itt mindenki saját akarata szerint jár el, úgy, ahogy a lelkiismerete diktálja.

— A kohók kérdése politikai kérdés — mondta Leon haragosan — és én megkövetelem, hogy lépj elő és javasold a kemencék kiürítését. Máskülönben felmondjuk a megegyezést, és ti maréknyi kisebbségben maradtok a Szovjetben!

Ovszjannyikov tanácskozott csoportjának tagjaival és szavát adta, hogy vigyáz az együttműködésre.

A szünet után Rjasin beszélt és Leon javaslatát támogatta. Utána Ovszjannyikov emelkedett szólásra és kijelentette, hogy a szociálforradalmárok a kohók kiürítése mellett szavaznak. A kérdést végül is szavazás alá bocsátották. Felemelt kézzel szavaztak mellette és ellene. A többség arra szavazott, hogy a nagyolvasztókból kiürítik a vasat.

Majd Leon bejelentette, hogy délután két óráig megszakítják a gyűlést és azután tárgyalják meg a munkásságnak a gyártulajdonoshoz intézett követeléseit.

Iván Gorgyejics odalépett hozzá és keményen kezet szorított vele.

— Most saját szememmel győződtem meg róla, hogy ti, szocialisták a nép érdekében munkálkodtok. Nagyszerű legény vagy, fiam! Igaz ügyért harcolsz! — és megveregette Leon kemény vállát.

Délután két órakor ismét megnyitották az ülést. A munkásság követeléseit még előző nap összeállították a műhelyekben tartott

összejöveteleken. Ezek hatvan pontból állottak. Most még több ember gyűlt egybe a teázóban és amikor megkezdték a követelések tárgyalását, egyre újabb javaslatok hangzottak el. Panaszkodtak a munkavezetőkre, a rossz kesztyűre, javasolták, hogy adjanak törlőrongyot, építsenek orvosi rendelőt, követelték, hogy emeljék a nők munkabérét és tiltakoztak a gyermekmunka ellen.

Lavrenyovnak már fájt a keze a sok írástól, a sok javaslattól, de Leon csak buzdította:

— Írj fel mindent. Hadd mondják el az emberek mindazt, ami bántja őket.

Végül is kifogytak a javaslatokból. A jegyzék több mint száz pontot tartalmazott. Akkor aztán egyenként, részletesen megtárgyaltak minden pontot.

Amikor arról beszéltek, hogy néhány intézkedést forradalmi úton kell megvalósítani, Kulagin kért szót. Méltóságteljesen, fontoskodva állott az asztal mellett, fehér zsebkendőjével megtörölte sötét szemüvegét, majd lassan megszólalt:

— Néhány itt elhangzott javaslat csak állami méretekben valósítható meg, következésképpen a törvényhozásra tartozik. Mi nem vagyunk törvényhozó szerv. Azonkívül határozottan ellenzek minden anarchisztikus cselekedetet, mint mondjuk a nagybirtok gazdasági épületeinek megsemmisítése a parasztok által...

Fegyka hangja szakította félbe:

— Megkérdezhetjük ettől a kékszemüveges szónoktól, hogyan gondolja, kedves uram, van-e a parasztoknak forradalmi joguk ahhoz, hogy elvegyék a földesuraktól a földet?

— Helyes kérdés — támogatta Danyila Podgornij.

Kulagin zavartan, bizonytalanul folytatta:

— Természetesen válaszolhatok. De ez a polgártárs nem értett meg engem egészen...

— Hangosabban!

— Nem nagyon forog a nyelve, ha a parasztokról van szó.

— Kemény ingmellet visel, már pedig a paraszt trágyaszagú, ugye?

— Én küldött vagyok és nincs jogotokban engem sértegetni — háborodott fel Kulagin.

— Nem vagy te olyan nagy kutya, ha rossz irányba húzol — kiáltotta vékonyka hangján Sztrukov. — De ennek a mensevik csűrésnek-csavarásnak véget kellene vetni.

Szidták egymást. Zaj csapott fel. Rjasin tiltakozó beszédet mondott, de ekkor a tömegben két vasúti tisztviselő jelent meg. Egyikük alacsony, szőke ember, szót kért Leontól. Levette sapkáját és papirosról olvasott fel.

— „Mi, a vasúti alkalmazottak küldöttei, elhatároztuk, hogy csatlakozunk a sztrájkhoz és megkérjük a Szovjetet, vegye figyelembe a vasúti tisztviselők következő követeléseit. Először: el kell távolítani a csendőröket az alkalmazottak felvételénél és elbocsátásánál. Másodszor: hivatalosan is el kell ismerni a mi szakszervezetünket. Harmadszor: a vasúti alkalmazottak és családtagjaik számára a vonaton a második osztályon biztosítsanak helyet, nem pedig a harmadikon, ahol a közönséges utasok tartózkodnak..." — A küldött megtorpant és köhögött.

— Olvassa csak tovább — mondta Leon és a tisztviselő alig hallható hangon végigolvasta a követeléseket:

— „...főleg pedig, ahol el kell viselni az egyszerű nép által használt dohány, az úgynevezett „mahorka" csípős füstjét és hallgatni kell a dolgozó nép durva beszédét, amely károsan befolyásolja a gyermekek nevelését..."

— Hogy? Hogyan?

— Aztán maga fél a mahorkától? — hallatszottak gúnyos felkiáltások.

Leon látta, hogy a küldöttek kellemetlen helyzetbe kerültek és azt javasolta, üdvözöljék a vasúti alkalmazottak sztrájkját.

Ebben a pillanatban a jelenlevők feje felett egy tisztviselő széles sapkája jelent meg. Koskin távirdász jött az asztalhoz. Sapkáját félrevágta, ragyás arcán mosoly ömlött el. Akik ismerték, tudták, azért jött, hogy valami fontosat bejelentsen.

— Dorohov elvtárs, távirat Pétervárról — mondta Leonnak. — Este megtáviratoztam, hogy nálunk megalakult a Munkásküldöttek Szovjetje és hogy sztrájkolunk. Lám, már meg is jött a válasz.

Kibontotta a papírszalagot és hangosan felolvasta:

— „Pétervár, október 19-én. Jugorinszk, a Munkásküldöttek Szovjetjének. Kedves elvtársak! A pétervári Munkásküldöttek Szovjetje testvéri üdvözletét küldi a jugorinszki fémüzem sztrájkolóinak és küldöttei szovjetjének. A forradalom kivívta első győzelmét és kikényszerítette az önkényuralom kezéből a kiáltványt. Nekünk nem papiros-kiáltványokra van szükségünk, hanem valódi, reális szabadságra, nem Dumára, hanem demokratikus köztársaságra. Éljen a forradalom! Éljen a fegyveres felkelés. A Pétervári Szovjet OSZDMP bolsevik frakciója. Cibulja. Le az önkényuralommal! Éljen a fegyveres felkelés! Moszkva... Éljenek a Munkásküldöttek Szovjetjei! Voronyezs." — olvasta Koskin az ismeretlen távirdászok üzenetét, de utolsó szavait már nem lehetett hallani. Diadalmas hangorkán csapott fel:

— Éljen a pétervári proletariátus!

— Éljen a szabad Oroszország!

— Le a Dumával!

— Követeljük a köztársaságot!

Ebben az örömtől ujjongó zajban valaki váratlanul felkiáltott:

— Éljen az egyeduralkodó császár!

Egyszerre fordultak meg mind a ketten. Hátul egy bajuszos ember állott munkásruhában. Cigarettázott.

Danyila Podgornij hozzálépett, megragadta a karját és ki akarta tuszkolni, de fejbeütötték. Megingott és kieresztette keze közül a rendőrt.

Leon felkiáltott:

— Elvtársak, átöltözött fekete századok ügynökei vannak köztünk!

— Üssétek őket!

— Eressz el, gyalázatos!

Fegyka utólérte a rendőrt, aki megütötte Danyila Podgornijt. Balkezével megragadta a nyakát, jobbjával lendületesen rásujtott.

— Hej, te gazember! — valakinek a kezében megvillant egy boxer, de ebben a pillanatban odaért Tkacsenko. Megragadta a rendőr karját és úgy hátracsavarta, hogy fájdalmában leült a földre.

Néhány ember az elnökség asztala felé tört. Lavrenyov hasbarúgta az egyiket. Az hátraesett és magával sodorta egy társát.

A teremben dulakodás kavargott. Már szinte nem is lehetett megállapítani, ki kit ver. Csak Scselokov feje emelkedett ki a kavargásból. Hatalmas ökle újra és újra lesujtott. Aztán kinyíltak az ablakok és a fekete századok ügynökei lélekszakadva menekültek.

Mikor a lárma lecsillapodott és folytatták az ülést, Leon rövid beszédet mondott, majd így fejezte be:

— Fegyverkezzünk, elvtársak és azonnal alakítsuk meg a fegyveres csapatokat a forradalom védelmére!

Elhatározták, hogy műhelyek szerint megkezdik a harci csoportok alakítását.

Ugyancsak azonnal megkezdődött az önkéntesek összeírása.

Másnap a Szovjet figyelmeztetést küldött a város önkormányzati szervéhez. A figyelmeztetés ezekkel a szavakkal végződött:

„Ha a hatóságok nem biztosítják a városban a rendet, akkor a Munkásküldöttek Szovjetje a saját erejével biztosítja ezt!"

Tizenkettedik fejezet

1

Fegyka nem maradt sokáig Jugorinszkban. A sztrájk, a gyárban a Munkásküldöttek Szovjetjén elhangzott heves beszédek erősen megragadták lelkét. Anélkül, hogy elbúcsúzott volna Leontól, elutazott a faluba. Utazás közben Leon szavaira gondolt: „Cselekedni kell. Meg kell teremteni a forradalmi parasztbizottságokat, el kell venni a földet a földesuraktól, be kell vezetni a napszámosok nyolcórás munkaidejét, érvényteleníteni kell a gazdagok minden csaló szerződését, amelyet a szegényparasztokkal és a szegénykozákokkal kötöttek, meg kell szüntetni a nagy adókivetést." Azonnal cselekedni akart és türelmetlenül nézett ki az ablakon.

A vonat lassan, nehézkesen haladt az emelkedésen. A távíróoszlopok lassan jöttek szembe, a vezetéken itt-ott egy-egy magányos szarka billegett.

Fegyka szeme előtt lassan kúsztak a halmok, a puszta és a távoli falvak szélmalmai. Néha feltűnt a zöld őszi vetés, de több volt a burján, hol világosszürke, mintha dér lepte volna, vagy rózsaszínű, mintha megrozsdásodott volna az esőtől. Fegyka bánatos tekintettel kísérte a távolodó mezőket és újra meg újra feltette magának a kérdést: „Mennyi ilyen gazzal borított parlagja van Oroszországnak? De a parasztnak nincs hol vetnie! Na, úgy látszik, most már mégis csak rátok jár a rúd, átkozott földesurak, atamánok!"

A vasúti kocsiban sem beszéltek egyébről, mint a cár kiáltványáról. Egyes utasok bizonygatták, hogy a cárizmus utolsó napjait éli, mások azt suttogták, hogy a cár nemsokára lemond a trónról.

Fegyka komoran nézett azokra, akik így nyilatkoztak és azok a beszédek jutottak eszébe, melyeket a Munkásküldöttek Szovjetjének ülésén hallott.

Kundrjucsevkában éppen olyan csend és nyugalom uralkodott, mint régen... A kicsiny folyó felől, az itatásról, ökrök és tehenek jöttek. Az utcákon friss tej illata és trágyaszag terjengett. A házak felett a kéményekből kékes füst imbolygó szalagja szállott. Az úton tyúkok, galambok járkáltak, verebek röppentek.

Fegyka a néptelen alvégi utcán ment haza és csak a fejét csóválta. „Hát ezt a falut aztán soha semmivel sem tudjuk megmozgatni. Olyan, mintha vak és süket lenne minden iránt a világon..." — gondolta.

Az utcán szalmával megrakott szekér haladt. Mellette Fegyka apja lépkedett. Foma Makszimovics az utóbbi években szemlátó-

mást megöregedett. Meggörnyedt és lassan, ballábára kissé sántítva haladt.

Fegyka bevárta az öreget, köszönt és élénken kérdezte:

— Hát maga, édesapám, miért görnyed így, majd a földig? Kihirdették a szabadságot, szabadok lettünk, most már egyenesebben is tarthatja magát.

Az öreg Makszimov odanézett, ahol a falusi elöljáróság épülete emelkedett és mérgesen válaszolt:

— Fecsegj, csak fecsegj, de nézz körül. Na, lám, miféle szabad ember akad itt?

Fegyka megmutatta az újságot, amelyet Leontól kapott. Odabökött ujjával a cári kiáltványra. Nekilátott, hogy felolvassa az öregnek, de apja szigorúan félbeszakította:

— Hagyd abba, ha mondom, még bűnbe keveredsz. Inkább eljönnél az apádhoz. Segíthetnél valamit. Csak ide-oda röpködsz, vendégségbe jársz, nálam meg leomlott az istálló fala, rozzant a hombárom. Inkább erre gondolj ... No meg már itt is az ideje, hogy haza gyere. Nincsen annak semmi értelme, hogy fogadott gyerekként élj másutt, ha édesapád egyre rosszabbul él.

Fegyka először nevetett, aztán elgondolkodott. Ha otthagyja apósát, akkor ott minden végleg tönkremegy. Ha meg nem megy át az apjához, ott megy minden tönkre.

— Majd később beszélünk erről, édesapám — válaszolt bűntudatosan. — Most nem érek rá, hogy az istállókat javítgassam.

Az öreg Makszimov mérgesen odavágott gallyal az ökrökre, amelyek fáradtan lépkedtek a behavazott úton. Fegyka sóhajtott és hazament Dorohovékhoz. Miután apjával beszélt, szívében egyszerre kihűlt a tűz, amelyet Leon gyujtott. Már nem volt kedve, hogy Szemjonnal és Sztyepánnal beszéljen, úgy, ahogy Leon meghagyta.

Nem éppen vidám hangulatban lépett be a házba.

— Na, mi az, már elég volt a vendégségből? De gyorsan hazajöttél... — fogadta Násztya. Keze lisztes volt, mert tésztát dagasztott a teknőben.

— Bizony elég volt a vendégeskedésből. Ott olyan dolgok történnek, feleség, hogy nem sokat törődnek a vendégekkel. Örülj, hogy épségben hazatértem. Leon ismét sztrájkot csinált a munkásokkal, de olyant, hogy no! Mindent megállitanak a városban. Már-már a vonat se jár, azért siettem haza — válaszolta Fegyka.

Az öreg Marja káposztával töltött tésztát sütött rozslisztből. Futó pillantást vetett Fegykára. Fogta a káposztát, összenyomogatta a tészta szélét, aztán ügyesen odavetette a vaslapra, a sütőbe.

— Hát aztán? Azt hiszed, a munkások emberevők, hogy nem értél volna haza? — kérdezte. — Azt mondd el inkább, hogyan él ott a fiam, mit mondott Aljonáról?

Fegyka úgy hallotta, az öregasszony szavaiban Leon miatt érzett bántódás és némi gúny csendült.

— Azt üzeni — válaszolta mentegetődzve — jöjjön vissza a felesége, aszongya, befogadja.

Marja sóhajtott. Még egy pirogot* csinált, oda állította a tepsit a kemencébe, ahol szárított lótrágya égett és szomorúan megjegyezte:

— Jobb lett volna, ha együtt jöttök haza. Aljona megbetegedett és apjával is összeveszett.

Ignat Sziszojics bejött a házba. Meglátta Fegykát és megörült.

— Nahát, hamar megtetted az utat, édes fiam. Na, mi van ott? Minden rendbejött, isten segítségével? Vagy még nem dolgozik a fiam?

Násztya gyorsan elmondta, mivel foglalkozik Leon és Ignat Sziszojics csak a fejét csóválta.

— Úgy... — mondta és leült a kemence mellé. — Szóval megint a régit kezdi? Hiszen ő magasabban van, messzebbre lát. Nem csak ő egyedül, hanem az egész nép küzd az igazságért... Tegnap például a parasztok felgyujtották az öreg földesúr udvarházát, gazdasági épületeit. A szabadságért harcolnak.

— Már megadták a szabadságot — mondta Fegyka. Ignat Sziszojics csodálkozva meresztette rá a szemét.

— Megadták a szabadságot — ismételte Fegyka. — De nem mindenkinek, mert a munkások felkeltek és leállították a gyárakat. Úgy lesz az jó, ha az egész munkás- és parasztnép szabadságot kap. — Röviden elmondta, mit látott Jugorinszkban és milyen beszédeket hallott ott.

— Hát akkor, úgy látszik, Kalina atamán, meg az öreg Zagorulkin eltitkolták a nép elől ezt a kiáltványt? — kérdezte fojtott hangon Ignat Sziszojics.

— Igenis eltitkolták — válaszolta Fegyka. Kibontotta az újságot és ünnepélyes hangon olvasta.

A szobában csend lett. Csak a kemencében sziszegett a tűz és meg-megreccsent az égő lótrágya.

— „A legmagasabb kiáltvány... Mi, isten kegyelméből..."

Sztyepán és Foma Makszimov léptek be. Mindketten megtorpantak a küszöbön.

* Sütemény, hússal (itt káposztával) töltött tekercs. — *A szerk.*

— Jó napot kívánunk házatok népének — mondta kissé félénken Sztyepán és elakadt.

— „Mi, II. Nyikolaj..."

Sztyepán kérdőn nézett Ignat Szisszojicsra, aki ott ült a kemence mellett. Az öreg suttogva magyarázta:

— Megadták a szabadságot!

Sztyepán levette kozák süvegét, Foma Makszimov a sapkáját. Mindketten széles mozdulattal keresztet vetettek és hátra pillantottak az ajtóra, mintha azt várnák, hogy az atamán alakja mindjárt feltűnik a küszöbön.

Le sem vették tekintetüket Fegyka vöröses kis bajusza alatt mozgó piros ajkáról, visszafojtott lélekzettel hallgatták a cári kiáltvány szavait. Mindegyikük úgy érezte, hogy Fegyka elhallgat valamit, de egyszer csak, mindjárt, mindjárt felolvassa azt, amiről egész életükön át gondolkoztak: a földről, az új életről, az új kormányról, amelyet az egész nép juttat hatalomra, hogy megbecsülje az egyszerű népet, védje az érdeküket. De Fegyka bizony ezt nem olvashatta ki a cári kiáltványból.

Ezért, amikor elhallgatott, olyan csend lett, mintha üres lenne a ház. A csendet elsőnek Ignat Szisszojics törte meg. Lassan megszólalt. Hangjában keserű harag csendült.

— Szabadság... Hát hiszen föld nélkül, ha éppen tudni akarjátok, egész életemben szabad voltam. Olyan szabad, hogy akár fel is akaszthattam magam — és köhécselve, elkeseredetten befejezte: — az ilyen hatóságot, kormányt le kell lökni a helyéről, a gazdagokat pedig jól megszorítani. Ők az okai minden bajunknak, ők teszik tönkre a parasztok életét. Mert mi ez? Csak játék, porhintés a szegény ember szemébe.

Foma Makszimov leült a padkára és sóhajtott.

— Úgy van... Igazat mondott Ignat — szólalt meg elgondolkodva és végigsimított tenyerével nagy kopasz fején, amely csillogott a bádoglámpa fényében. — Bizony keveset olvastál te ki abból az újságból, édes fiam. Nekem a cári parancs előtt sem volt földem és most sem ad senki.

Sztyepán leguggolt az ajtó mellé és elgondolkodva cigarettát sodort. Eszébe jutott, amint néhány évvel ezelőtt Csurgin ebben a házban arról beszélt, miért élnek egyesek szegényen, mások gazdagon. Eszébe jutott, mit hallott, amikor a gyárban dolgozott és részt vett a munkások összejövetelein. „Nem, nemcsak a földről kell beszélni! — gondolta. — Mi hasznom van, ha van földem, de nem boldogulok vele, nincs mivel megműveljem. A föld, az persze föld. De nemcsak ez a fontos. Az a baj, hogy a szegények: vagyontalanok, a gazdagok pedig vagyonosak. Így mondta Csurgin és a politikával foglalkozó emberek a gyárban. Sőt mi, frontharcosok

ott a tűzvonalban megértettük, hogy a kereskedők és más ilyen gazdagok boldogságáért küldenek minket a halálba." De egy belső hang azonnal ellenkezett: „Lehet, hogy most te is megveted a lábadat és talpraállsz. Hiszen kozák vagy, a Szent György-kereszt lovagja. Tiszteletben állsz. Hát érdemes beleavatkoznod a politikába!"

Két érzés küzdött Sztyepán lelkében: az, hogy kozák, hogy földje van, de viszont szegény ember és nem tud kikerülni a nyomorból. Végül így szólt magában: „Bizony nem a kozákság a dolog magva, hanem az igazság. Már pedig most nincs igazság az életben, tehát ezért kell minden szegényemberrel együtt harcba menni érte." Gondolatait el is mondta és ezekkel a szavakkal fejezte be beszédét:

— A föld, az jó. De ha nincs mivel megművelni, akkor, még ha eleget is kapunk belőle, attól még szegények maradunk. Meg kell változtatni az egész rendet. Ez a feladat. Ignat okosan beszélt: le kell lökni helyükről a hatóságokat és a mi embereinket odaültetni, a gazdagokat pedig keményen meg kell szorítani. Akkor aztán más élet következik.

Fegyka érezte: Leonnak igaza van, cselekedni kell. Lám Sztyepán, aki éppen olyan frontkatona, mint ő, éppen olyan szegény is, ámbár kozák, Sztyepán is arról beszél, arra gondol, mint ő, amikor visszatért Jugorinszkból. Erről beszélt apósa is. Fegyka határozott.

Mikor besötétedett, a régi fészerben, a hombár mögött elmondta Sztyepánnak és Szemjonnak, Zagorulkinék béresének, mit tanácsolt Leon.

2

Másnap reggel olyan hír röppent végig a falun, amely mindenkit izgalomba hozott:

— Szabadságot kaptak a parasztok!

— Szabadságot adott a cár!

Kalina atamán megtudta, ki terjeszti a hírt. Parancsot adott, hívják Fegykát a falu elöljáróságára, de Fegyka, Sztyepánnal és Szemjonnal együtt maga jelent meg az elöljáróságon.

— Te terjesztesz mindenféle lázító hazugságot a faluban? — kérdezte szigorúan az atamán.

— Nem én, hanem a cár — válaszolt szilárd hangon Fegyka és éppen olyan szigorú hangon folytatta: — Hát maga miért rejtegeti a nép elől a cár kiáltványát?

Kalina atamán mérges tekintettel tetőtől-talpig végigmérte Fegykát, felkelt az asztal mellől és fenyegetően mondta:

— Mi az, engem mersz felelősségre vonni? Én atamán vagyok! Hűvösre akarsz kerülni?

De Fegykát nem ijesztette meg a fenyegetés.

— Mi, frontharcosok, követeljük, hogy azonnal hívják össze a falu-gyűlést és tegyék közzé a kiáltványt. A többit majd mi magunk is elmondjuk — válaszolt szilárdan és az asztalra tette az újságot, amelyet Leontól kapott a gyárban.

Kalina elvörösödött. Mondani akart valamit, de csak némán, dühösen nézte Fegykát és barátait. Felvette az újságot. Leült, sokáig olvasta és idegesen pödörgette hegyesen felmeredő bajuszát. „Na, erről az arcátlan Fegykáról is kiderült, kicsoda tulajdonképpen. Másként nem is lehet: az a lázító Ljovka látta el tanáccsal és arra is megtanította, mit mondjon" — gondolta, miközben azon törte fejét, mit csináljon. Most már nagyon megijedt. Magában szídta Nyefed Mironovicsot. „Nem kellett volna, eh, semmiképpen sem kellett volna hallgatni rá! Hiszen ez a cár parancsa és még majd elveszítem az állásomat, mert elrejtettem" — fejezte be és bár nem a régi biztonsággal, de még mindig szigorúan mondta:

— Jól van. Intézkedem, hogy holnap jöjjön össze a falu népe. De semmiféle beszédet nem engedélyezek. Ismerem én az ilyen beszédeket.

Sztyepán előrelépett és nyugodtan, de határozottan követelte:

— Hallod-e, atamán: most azonnal hívd össze a falugyűlést, mert ha nem, mi hívjuk össze. Aztán jól vigyázz, ha csak a kisujjadat is megmozdítod ellenünk, azonnal letartóztatunk. És semmi beszéd!

— Engem? Az atamánt? Na, megállj! Hogy van bőr...

— A bőrödre nincs szükségünk. Küldd a naposokat a portákra, hívják a népet — szakította félbe Sztyepán.

Kalina felkelt. „Hát ezek a frontharcosok vakmerő fickók. Egykettőre letartóztatják az embert" — gondolta, aztán kiadta a parancsot a naposnak, hívja össze a falubelieket.

Kis idő múlva az elöljáróságon megjelent Nyefed Mironovics.

— Rászántad magad, hogy összehívod a népet? — kérdezte bosszankodva. — Ebből ugyan semmi jó nem származik. Minek is? Akinek kell, az úgyis tud a cári papirosról...

Kalina szorosan becsukta szobájának ablakát és suttogva elmondta szóváltását a frontharcosokkal, de nem egészen úgy fejezte be, mint ahogy szerette volna:

— Ostoba vagy te, komám és én is az vagyok. Az olyanokkal, mint ez a Dorohov, nem szabad rokonságba kerülni. Az ilyent el kell törölni a föld színéről, hogy ne keltsenek zavart a nép között. Én a vődről beszélek. Nyilván ő látta el tanáccsal Fegykát és Sztyepánt, most meg az ilyenektől mindent várni lehet.

Nyefed Mironovics az ilyen szavaktól olyan lett, mint a viharfelleg. Először történt, hogy nem tudott mit válaszolni az atamánnak. Elgondolkodva húzogatta gondozott, őszülő szakállát.

— Ezt mind Jaska csinálta, az a kutyafattya, és engem is rávett — válaszolt bűntudatosan. — Ami engem illet, én ugyan még az udvaromba sem eresztettem volna be az ilyen vőt. De hát ez az ügy még várhat. Hanem ami Fegykát és Sztyepánt illeti, csunya mese az, amit te itt elmondtál. Nekem az a véleményem: titokban értesíteni kéne a legmegbízhatóbb kozákokat, hogy mindenesetre készenlétben legyenek.

Délben megkondultak a harangok. A falusiak már tudták, hogy cári kiáltvány jelent meg és a gyűlésre menet halkan kérdezősködtek egymástól, mit parancsolt a cár, kinek és milyen szabadságot adtak.

Mikor az összes kozákok és parasztok, öregek és fiatalok összejöttek az elöljáróság előtt, Kalina kiment a tornácra, levette sapkáját, megvárta, amíg a harangozó, aki a toronyból figyelt reá, abbahagyja a harangozást és felolvasta a cári kiáltványt.

Csendes, hideg nap volt. Hallatszott, mint csattog és durrog az olajmotor Nyefed Mironovics malmában, meg lármáztak az oldalt egy csoportban álló sihederek. A falusiak sapkájukat levéve, alázatosan nézték az atamánt és igyekeztek, hogy egyetlen szavát se szalasszák el.

„Tudomására hozzuk minden hűséges alattvalónknak..." — olvasta tekintélyes, mély hangján Kalina, aztán hirtelen felkapta fejét és rárikkantott a lármás sihederekre. — Szanyka, Minyka, majd adok én nektek szemtelenkedni! Azonnal hallgassatok el!... „Tudomására hozzuk minden hűséges alattvalónknak..."

A falusiak megfordultak és mindegyik megfenyegette a gyerekét.

Kalina, miután végigolvasta a leiratot, így fejezte be:

— Hát, szóval, így parancsolta az uralkodó... Éljen őfelsége a cár!

— Éljen! — harsant fel a válasz. Mindnyájan egyszerre kiáltották. A templomi kórus „Isten óvd meg a cárt!", a himnuszt énekelte.

Alig hallgatott el a kórus, a főbejárat tornácára Fegyka lépett fel. Sapkáját kezében tartotta.

— Polgártársak! Parasztok és kozákok — fordult akadozó hangon a falusiak felé. — Most már tudjátok, hogy szabadság van és mindnyájan beszélhetünk. Tudjátok meg, hogy ezt a szabadságot úgy küzdötte ki a nép, mintha csatában küzdött volna. Most már mindnyájunk számára új élet következik. — Kalina összenézett Nyefed Mironoviccsal, köhintett, de Fegyka folytatta: — De hogy

milyen legyen ez az új élet, azzal nekünk kell törődnünk. Ezért, minthogy frontharcosok vagyunk, azt tanácsoljuk: azonnal jelöljük ki a kozákok és parasztok forradalmi bizottságát, a bizottság pedig azonnal lásson munkához.

— Khe, khe — köhintett Nyefed Mironovics és gúnyosan kérdezte: — Ugyan, miféle forradalmi bizottság kell nektek? Szeretném tudni!

— Olyan, amelyik elveszi a földesúrtól a földet — válaszolt Fegyka.

A tömegben zaj támadt, hangok hallatszottak:

— Az a földesúr meg csak úgy szépen odaadja nektek a földjét?

— Ezek itt majd, ha hagyjuk, a mi földünket, a kozákrészt is elveszik.

— Érdekelne például, miként művelitek meg azt a földet?

Fegyka nem jött zavarba.

— A bizottságnak nincs szüksége a kozákok földjére, mert az kiosztott föld és a kozák maga műveli meg. A földesúri birtokot a parasztoknak adjuk, ugyancsak részenként. A parasztok aztán bevetik.

— Jól beszél! Jelöljük a bizottságba! — hallatszott néhány hang.

Mindnyájan megfordultak és látták, hogy az egyik közbeszóló Muha apó volt.

— Mi, a falubeli béresek, Szemjont választjuk a bizottságba.

— A kozákok részéről pedig Sztyepánt.

— Hát Zagorulkint meg lehet választani?

— Már elegen vannak a bizottságban, kicsiny a falu — szakította félbe a közbeszólót Ignat Sziszojics.

Nyefed Mironovics dühösen ránézett, aztán az atamánra tekintett és mérgesen odavetette:

— Van a falunak atamánja, vagy nincs?

Kalina kiegyenesedett és szigorúan válaszolt:

— Igen, van atamánunk és én teljesítem a kötelességemet...

De Fegyka félbeszakította:

— Hát akkor ezzel végeztünk is. Most, mivel mi vagyunk a bizottság, felhívjuk az összes kozákokat, ne aggódjanak. Az ő földjükre nincs szükségünk, csak hadd dolgozzanak rajta egészséggel.

— Ejnye, de jószívű vagy!

— Persze, hogy jószívű. De, aki két évig nem fizeti ki munkásának a bérét, azt meg kell szorongatni egy kissé — mondta Akim atya bérese.

— Hát az a szabadság, hogy megszorongatjuk?

Sztyepán és Szemjon szétlökdösték a kozákokat, odamentek a tornácra, felfutottak a lépcsőn és levették a sapkájukat.

— Polgártársak! Kozákok és parasztok! — fordult bátran a tömeg felé Szemjon. — Minthogy engem megtettetek a bizottság tagjának, ezért így szólok hozzátok: a kiabálók mind hallgassanak el! A béresek, a földmunkások egyesüljenek, mintha egyetlen család volnának mindnyájan és támogassák egymást mindenben. A gazdagok még ma fizessék meg nekik, mindnyájuknak, azt, ami jár a tavalyi és tavalyelőtti esztendőért. Nem szabad ütlegelni a béreseket, nem szabad kihasználni az olyanokat, mint a földesúri kert őre: Muha apó.

— Áldjon meg téged az úristen jóegészséggel — mondta Muha apó és szeme könnybe lábadt.

— Várj, várj, de hevesvérű vagy, te hűbelebalázs — Nyefed Mironovics a tornáchoz indult, hogy beszédet mondjon, de Sztyepán megelőzte.

— Mi, frontharcosok — mondta — ezt tanácsoljuk: nem állhatunk meg egy helyben továbbra is. Elég nekünk, hogy egész életünkben egy helyben topogtunk, amíg egyesek teletömték a zsebüket — folytatta és éles tekintetet vetett Nyefed Mironovicsra. — Mi, a bizottság, arra kérjük a falu lakóit, felejtsék el, melyikünk kozák, melyikünk paraszt és éljenek, mint földművesek, vagyis parasztok. De még azt is mondani akarom: a forradalmi bizottság segítségére lesz mindazoknak, akiknek most nincs földjük, hogy a földesurak birtokából földhöz jussanak. A bizottság ezenkívül megtiltja a különböző fejenkénti pénzkivetést a falusiakra.

— Ez aztán nagyszerű beszéd!

— Általában igen helyes beszéd!

— Újra fel kellene osztani a konyhakerteket a folyóparton. Ez mindenkinek hasznos lenne! — ajánlotta Ignat Sziszojics.

— Hogy-hogy újra?

— Hogy? Hát úgy, hogy minden falusi kaphasson belőle!

— Aztán az is jó lenne, ha a malomban kevesebb gabonát szednének az őrlésért.

— Az írnokot le kell váltani és másikat tenni a helyébe.

— No, meg az sem felesleges dolog, ha az atamánt egy kicsit megfékeznék!

— Mi jogon rejtette el a cári rendeletet?

A hangok egyre bátrabban hangzottak, és most már nemcsak a parasztok beszéltek, hanem a kozákok is.

Kalina zavarba jött, de Nyefed Mironovics annál kevésbbé. Tarkójára tolta sapkáját és felkiáltott:

— Öregek, urak! Hát ez mi? Az egyiknek szabadság kell, a másiknak az, hogy osszuk fel megint a rétet, a másiknak, hogy

csökkentsük az őrlési díjat a malomban, a bizottság meg már a földünkre pályázik?

— Hazugság, komám! Nem a maga földjéről van szó! — javította ki Ignat Sziszojics, de Nyefed Mironovics ettől még nagyobb dühbe jött. Felemelte hangját:

— Úgy, szóval hát nem kell a mi földünk? Úgy, hát te kinek a földjén élsz? Kinek a földjét szennyezed a trágyával? Te sehonnai!

— Zagorulkin polgártárs, most szabadság van! Hagyd abba ezt a ravaszkodást — szakította félbe Sztyepán.

— Ú-u-úgy? — fordult feléje hevesen Nyefed Mironovics. — Talán megint a parasztok prókátora lettél? Kozák vagy te, avagy vénasszony? Mi? — Ismét a kozákok felé fordult. — Hát kozák urak, én csak azt mondom, akinek szabadság kell, az fusson csak oda, ni, ki a legelőre, aztán ott szabaduljon! — intett a legelső felé és élesen kiáltotta: — A deresre az ilyennel, aki tönkre akarja tenni a kozákság életét! A börtönbe az ilyen lázító fattyakkal, mind egy szálig a börtönbe!

Ezzel kezdődött... Fegyka megpróbálta, hogy lecsillapítsa Nyefed Mironovicsot. Sztyepán kijelentette, hogy az ilyenektől el kell venni a földrészüket, aztán az atamán lelökdöste a tornácról a bizottság mind a három tagját, és megfenyegette, hogy letartóztatja.

Valaki felkiáltott.

— Majd adunk mi nekik szabadságot!

Valaki kirántott egy karót egy közeli kerítésből. Mások hazafutottak és a falu utcáin dühös kiáltások harsantak. A levegőben kardok, villák villantak, korbácsok lendültek és hangos kiáltások rázták fel a falut.

— Elveszik a földet a kozákoktól!

Ignat Sziszojics, Foma Makszimovics, Muha apó közbevetették magukat, hogy szétválasszák a verekedőket. De Foma Makszimovot kard fokával fejbeverték. Ignat Sziszojicsot úgy vágták oldalba ököllel, hogy feljajdulva esett össze, mintha bika öklelte volna fel. Muha apót pedig egyszerűen félresodorták.

Sokáig elkeseredetten verekedtek.

Hat embert, köztük Fegykát és Szemjont letartóztatták.

Késő éjjel a kozákok, Nyefed Mironovicscsal az élükön kivezették a faluból Fegykát és Szemjont. Sokáig ütötték-verték, végül megragadták, meglóbálták és feldobták őket a levegőbe.

A falu felől tűzvész fénye csapott fel.

— Tűz van, testvérek! — kiáltott fel teli torokból Nyefed Mironovics.

A falu felől ismét megkondult és riadtan zúgott a harang. Az emberek, ki mezítláb, ki egy szál ruhában, kifutottak a házakból. Ott zörögtek a vedrekkel a kutaknál: „Tűz van!" — szállott a kiáltás, de már késő volt. Zagorulkin hombárja és malma már lángolt. A tűz hosszú, rőt nyelvei már az atamán udvara felett is felcsaptak és a fekete füst bűzös ködként úszott az utcákon.

A falvakon, kozák kerületeken át végig szállott a riasztó hír:

— Kozákok ellen támadtak a parasztok!

3

Okszána Novocserkasszkban volt. Uljána Vlagyimirovna az utóbbi időben betegeskedett. Ritkán járt be az intézetbe, ahol tanított. Az orvosok azt tanácsolták, menjen Németországba és ott gyógyfürdőkben kezeltesse magát. De Uljána Vlagyimirovna, miután tanácskozott a bátyjával, Szuhoverov tábornokkal, elhatározta, eladja házát, és odaköltözik hozzá, a birtokára.

Okszána meghallgatta panaszait a betegségéről, az egyedüllétről, és elgondolkozott. Sajnálta Uljána Vlagyimirovnát, aki nevelőanyja volt, akinek annyit köszönhetett. De még jobban sajnálta a házat, amelyben életének olyan sok szép évét töltötte. Az életben sok minden megtörténhet és ki tudja, talán ez a csendes villa, amely annyi jót jelentett életében, valaha ismét otthont ad majd neki, mint sok-sok évvel ezelőtt. Ezt meg is mondta Uljána Vlagyimirovnának.

— Ugyan, miért nézed ilyen bizonytalanul az életedet, Kszáni? A te életed biztos, és nagyszerű kilátásaid vannak a jövőre — vetette ellen Uljána Vlagyimirovna. — Ami engem illet, persze egészen más, én már nem élhetek itt egyedül. Mindig betegeskedem. A birtokon, a szabad levegőn jobb lesz! Ott nyugalom van, tej, zöldség, diéta, szőlő, dinnye, mindez a legjobb szer májbaj ellen.

Okszána figyelmesen nézte Uljána Vlagyimirovnát, aki beteges, sápadt, sárgaarcú asszony lett, gyomrán melegítőt viselt, olyan vékony lett, mint egy leány. Okszána akaratlanul is arra gondolt, ez az asszony valamikor milyen szigorú, gőgös és öntudatos volt.

— Mit is tanácsolhatnék neked, édesanyám? — mondta szomorúan. — Véleményem szerint, azért is betegeskedsz annyit, mert magányosan élsz! Idegeskedsz, unatkozol. Jobb lenne, ha gyógyfürdőbe utaznál. Sajnos, nem vihetlek magammal a birtokra, mert... — Okszána lesütötte szemét, elhallgatott és meg-megremegő hangon csendesen kimondta: — Magam sem tudom, hogyan alakul az életem...

Uljána Vlagyimirovna felfigyelt.

— Nem értelek egészen, édes gyermekem? Mi? Rosszul éltek? — kérdezte aggodalommal.

— Hogy is mondjam csak, nem éppen rosszul, de valahogy furcsán... Szeretjük egymást, de Jakovnak olyan a természete... — Okszána ismét habozott, aztán rövid hallgatás után folytatta: — Nem tudom, megértesz-e! Valami vadság van benne, valami zsarnoki. Ennek az embernek ereje és kitartása valóban rettentő. Mindent, de mindent elnyom, ami nem felel meg érdekeinek. Már pedig az ő érdeke: az önző, ravasz, kapzsi emberé, akinek jól esik, ha másokat tönkre tehet. Én... én... pedig nem nézhetem ezt közömbösen.

Uljána Vlagyimirovna nem várta ezt. Azért sem, mert Jaskát a jövő emberének tartotta, aki jobb szívű, mint a hozzá hasonló idősebb nemzedék, egyszerű liberálisnak, aki igaz, hogy ügyes és kitartó a gazdálkodásban, no de hiszen más tulajdonságokkal nem is lehetne üzletember.

— Egyet nem értek, Kszáni. Te, emberhez mentél feleségül, vagy üzletemberhez? — kérdezte. — Mi közöd neked az ő harácsolási szenvedélyéhez, és ahhoz, ki lesz holnap az áldozata? Hiszen az élet olyan, hogy Jakov nem is lehet más! Körülöttetek más üzletemberek vannak, akik valóságos cápák... Ha nem ő nyeli el azokat, akkor őt nyelik le. Ebben tehát nincs semmi csodálatos! Hiszen ez a mi társadalmunk rendje, egy olyan anyajegy rajta, melyet sem te, sem én, sem Jakov nem tüntethetünk el!

— De a parasztok nem cápák! — kiáltott fel Okszána.

— Természetesen nem, de én lehetetlennek tartom, hogy Jakov, aki a népből került ki, új jobbágytartó földesúr legyen!

Okszána szomorúan mosolygott. Odalépett Uljána Vlagyimirovnához, aki ott ült a hintaszékben és megsimogatta ősz fejét.

— Nézd, anyám, a népből is mindenféle ember kerül ki. Olyanok is, mint Jakov, és mások is, mint Csurgin, meg Leon.

— Vagyis olyanok, akik a kormány elleni harcnak szentelik életüket?

— Olyanok, akik annak szentelik életüket, hogy — amint te helyesen megjegyezted — eltüntessék társadalmunk testéről a sötét anyajegyet. Megmondom őszintén, én ezekkel az emberekkel tartok, tehát Jakov ellen, a férjem ellen is harcolok.

Uljána Vlagyimirovna lehajtotta fejét. Először érezte, hogy nevelt lánya, aki az egyszerű nép gyermeke, úgy látszik, mindig a néppel is marad.

A szobalány futott be:

— Szabadság! — kiáltotta ünnepélyes elragadtatással.

Uljána Vlagyimirovna szigorúan ránézett, mintha ezt kérdezte volna: „hát ez meg miféle engedetlenség?" De a szobalány bólogatott és mosolygott, Uljána Vlagyimirovna bosszankodva vette kezébe az újságot, és Okszána látta, amint keze megrezzen és arcára sűrű pír borul. Ő is odahajolt, hogy elolvassa.

— Manifesztum? Kiáltvány a szabadságról? — kiáltott Okszána. — Anyuskám! Győzött a forradalom! Az önkényuralom engedményt adott! Meghátrált! Hurrá! — Tapsolt, aztán odalépett a szobalányhoz, átölelte és megforgatta.

Uljána Vlagyimirovna egyetlen hangot sem szólt, amíg végig nem olvasta az egészet. Mikor befejezte, szeméhez emelte, majd kiejtette kezéből az újságot.

— Igen, igen, Csurgin és Leon győztek! A nép győzött! — mondta halkan, leverten.

Okszána hazafelé mentében elhatározta, meglátogatja rokonait. Táviratot adott fel Ignat Szisszojicsnak és elutazott Kundrjucsevkába. Donyeckaja állomáson azonban senki sem fogadta. Okszána alig tudott eljutni a faluba egy szekérrel, mely véletlenül éppen arra haladt. Itt útközben tudta meg mindazt, ami előző nap a faluban történt.

Mikor Okszána belépett szülei házába, az ágyon Marja, Násztya kislányát átölelve, vele együtt zokogott. Okszána szíve összeszorult a fájdalomtól. Orcáján könnyek ömlöttek. Úgy érezte, hogy nem Násztya kislányát, hanem őt, a kicsi Akszjutát szorítja magához az édesanyja, és keserű könnyeket hullajt, mert nem tudja, mi történik ezzel az aprósággal, ott, az idegen városban, idegen emberek között... Éppen így történt egyszer, nagyon régen, itt, ebben a parasztházban. Okszána most gazdag, és ragyogó ruhában áll szülői házában édesanyja előtt, aki még mindig sír, és elnyúló, kétségbeesett hangja tépi Okszána szívét.

— Jaj, mit csináljak most veled, édes apróságom, kicsiny szegény árvám? Nincsen már neked apuskád, nem lesz számodra meleg sarok, sem egy darab kenyér. Mindent elvittek az átkozottak, gyalázatosak, kifosztották a hombárunkat, ránkparancsoltak, hagyjuk itt a szülőföldünket...

Okszána alig tudott magán uralkodni.

— Anyám! — kiáltotta halk hangon — de az öreg Marja, mintha nem is hallotta volna, csak ide-oda imbolyogva egyre siránkozott tönkretett életéről, gyermekei életéről... Hangja halk, fojtott volt.

— Anyám! — mondotta Okszána könnyeivel küszködve. Leült a padra és sírvafakadt. Kezével eltakarta arcát.

— Igen, édes lányom, tönkrement az életem, többé nincs reménység számomra... — mondta Marja.

Még sohasem szorította össze Okszána szívét úgy a fájdalom, mint most, sohasem zokogott olyan hevesen, mint ezen a napon, mikor anyja elmondta, hogyan verték Fegykát, hogyan korbácsolták meg Ignat Sziszojicsot, hogyan jött el maga Nyefed Mironovics, és vitte el az egész gabonát, lovat, tehenet, egy pár ökröt, az atamán pedig megparancsolta, hogy Ignat Sziszojics azonnal hagyja el a falut; elmondta azt, hogy Ignat Sziszojics meg Násztya már el is utazott Jugorinszkba és magával vitte Fegykát, aki már magához tért... Okszána aztán elment a falu elöljáróságára.

— Büntettnek tartom azt, amit maga apám és rokonaim ellen cselekedett — mondta haragosan az atamánnak. — Azonnal elmegyek a főatamánhoz és megkérem, csukassa magát börtönbe!

Kalina széttárta karját és mosolyogva válaszolt:

— Mi mást tehettem volna, nagyságos asszonyom? Az én hivatalom olyan, hogy nincs jogom tűrni lázadók mesterkedéseit. Bocsásson meg, de... ami pedig a börtönt illeti, elmondhatom, a börtönöket nem az atamánok számára építették, hanem őfelsége, a cár ellenségei számára. Önnek, mint intelligens nőnek, ezt figyelembe kell vennie.

— Ó, micsoda gazember maga! — tört ki Okszána ajkáról, összeszorított foga közül és az ajtó felé fordult:

— Miféle szavak ezek? — kiáltotta utána szigorúan az atamán.

De Okszána már az utcán futott. Otthon kitépett egy lapot Fegyka füzetéből és táviratozott Jakovnak:

— „A sors kegyetlen tréfát űzött velem. Azt hittem, hogy a szerelem mindenek felett áll a világon és hozzád mentem. Tévedtem. Van olyan érzés, amely nemesebb és magasabbrendű, mint az enyém. Ez a szeretet a nép iránt. Ennek nevében örökre szakítok veled. Búcsúzom. Okszána."

Tizenharmadik fejezet

1

A Jugorinszki Munkásküldöttek Szovjetje táviratot küldött a minisztertanács elnökének, Vittének, követelve az Alkotmányozó Gyűlés összehívását, a nyolcórai munkanap bevezetését, a politikai elítéltek kiszabadítását és engedélyt, hogy a forradalmi emigránsok visszatérhessenek hazájukba.

A gyártulajdonosnak a következő követeléseket nyujtották át: nyolc órára csökkentse a munkanapot a felnőttek és hat órára a kiskorúak számára, építsen klubhelyiséget és létesítsen könyvtárat a munkások és tisztviselők kulturális szükségletei számára;

bocsássa el a gyár igazgatóját, Vulf mérnököt, Kljuva és Serin művezetőket; huszonöt százalékkal emelje a munkabéreket. A nők és férfiak munkabére legyen egyenlő; a munkások és tisztviselők a gyár költségére kéthetes szabadságot kapjanak; építsen iskolát a munkások gyermekei számára; az öreg munkások, ha elvesztették munkaképességüket, kapjanak nyugdijat, a gyár dolgozói és családtagjai pedig orvosi segitséget.

Szuhanov megérkezett Jugorinszkba. Megvárta, amig kiürítik a nagyolvasztókat és hirdetményt ragasztott ki, melyben a következőket közölte:

„A munkásküldöttek követelései a gyártulajdonos és az ő bizalmát kiérdemelt adminisztrációs személyek egyenes megsértése. Ennek következtében a gyártulajdonos és a munkások között meglévő minden kapcsolat a munkások akaratából érvényét veszti. Az üzletmenet már régóta arra mutat, hogy a jobb idők bekövetkeztéig előnyös a termelés megszüntetése. Azt hiszem, jelen pillanatban a gyár bezárása az egyetlen helyes és feltétlenül szükséges cselekedet. Minthogy a távíró és a posta alkalmazottainak sztrájkja következtében nincs lehetőségem érintkezésbe lépni a gyár társtulajdonosaival, azonnal odautazom hozzájuk, ismertetem előttük a helyzetet, és belátásukra bizom a döntést.

A végleges határozatot tíz napon belül közlöm.

N. Szuhanov."

A tanácsülésen vita támadt. Leon azt követelte, hogy határozott választ adjanak Szuhanovnak, de fellépett Ovszjannyikov és azt mondta:

— A Szovjet tévedett. A vasat ott kellett volna hagyni a kohókban. De nem értek egyet Rjasinnal sem. Forradalmi módon kell cselekedni! Ajánlom, alakitsuk meg a munkások szövetkezetét és adjuk át nekik a gyárat.

Ekkor Kulagin kért szót.

— Forradalmi felelősségem teljes tudatában kijelentem — kezdte nagy hangon — hogy nem vehetjük és nem szabad kezünkbe venni a gyár igazgatását. Nem rendelkezünk sem tudással, sem gyakorlattal ehhez. Mi csak bonyolítjuk a helyzetet, mert nem tudjuk eladni az árut és fizetni az embereknek a munkabért. Azt javaslom, menjünk el Szuhanovhoz és mondjuk meg neki, hogy: „mi nem erőszakoskodók és nem barbárok vagyunk, ahogy ön gondolja, hanem művelt és szabad polgárok". Azt hiszem, meggyőzhetjük és megmásitja válaszát.

A teremben zaj támadt.

— Szóval ő éhséggel ijesztget bennünket, mi meg kultúráról beszélünk vele?

— De értsétek meg, nincs joguk elfoglalni a gyárat! Ez törvénytelen cselekedet!

— Hát talán azt hiszed, majd aranytálcán hozzák eléd a gyár kulcsait? Nekünk saját törvényeink lesznek.

— Úgy van... Mi dolgozunk a gyárban, nem Szuhanov.

— Eh, ott kellett volna hagyni a medvét a kohókban. Hadd egye a fene ezeket a vérszopókat!

Egész nap a gyártulajdonos válaszát tárgyalták. Végül szavazattöbbséggel elhatározták, hogy felhívást intéznek valamennyi munkáshoz és polgárhoz.

Másnap megjelent a „Munkásküldöttek Szovjetjének Közlönye", amelyben közölték az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottságának kiáltványát: „Az orosz néphez" és a Szovjet felhívását:

„Jugorinszk minden munkásához, minden polgárához! Munkások! Elvtársak! Jugorinszk polgárai! Szuhanov a kapitalista hatóságok segítségével azzal fenyegetőzik, hogy ötezer munkást kikerget az utcára és tízezernyi családtagjukat kenyér nélkül hagyja. Ezzel a kihívó cselekedettel a hatóságok és a burzsoázia nyílt háborút üzent a forradalmi proletariátusnak és megkísérli, hogy kizárással törje meg akaratunkat a szabadságért és a köztársaságért folytatott harcban.

Mit érnek ezután az önkényuralom által a cári kiáltványban megígért ‚szabadságjogok', ha régi kívánságaink kifejezéséért a kapitalisták kiéheztetéssel fenyegetnek? Az önkényuralom nem nekünk adott szabadságot, hanem a kapitalistáknak és a földesuraknak, hogy velük együtt, az ő segítségükkel megfojthassa a forradalmat.

A Munkásküldöttek Jugorinszki Szovjetje felhívja a proletariátust, ne engedjen a hatóságok és a kapitalisták felháborító kihívásának, mert ők egyenként akarnak tönkretenni minket.

A Munkásküldöttek Szovjetje a munkásokhoz, a tisztviselőkhöz, a tanulókhoz és a lakosság minden demokratikus rétegéhez fordul, emelje fel tiltakozó hangját a hatóságok és kapitalisták kihívó tevékenysége ellen. Felhív minden demokratikus elemet, csatlakozzék a sztrájkoló munkásokhoz.

A Szovjet figyelmezteti Szuhanov gyártulajdonost: ha kizárja a munkásokat, akkor a Szovjet döntő forradalmi intézkedéseket foganatosít a munkásság érdekeinek védelmére, egészen a gyárnak az ellenőrző munkásbizottság által való birtokbavételéig.

Éljen a forradalom! Éljen a demokratikus köztársaság!

A Munkásküldöttek Jugorinszki Szovjetje."

A „Közlöny"-t tízezres példányszámban nyomatták a városi nyomdában és kiragasztották a városban, meg a telepen. A fekete százak itt-ott letépdesték, de a fegyveres munkás harci csoportok tagjai kettőt elfogtak közülük és a Szovjetbe vezették. Tkacsenko kihallgatta a két foglyot, aztán elgondolkodott: „Mit csináljak velük? Utóvégre nem tartóztathatom le őket." Aztán mégis így határozott: „Letartóztatom, mert a forradalom ellenségei. Persze, letartóztatom." És megparancsolta a fegyveres munkásoknak, hogy a fekete százak két tagját csukják be az istállóba.

Lavrenyov meghallotta és így szólt Tkacsenkóhoz:

— Akkor én hirdetményt teszek közzé, hogy mindenkit, aki letépi a Szovjet közleményeit, azonnal letartóztatják. Ha már cselekszünk, akkor cselekedjünk bátran.

Rjasin és Kulagin azonban figyelmeztették Leont, hogy ha az elnökség tagjai így járnak el a polgárokkal, akkor a hatóság elfoghatja a Szovjet minden tagját.

— Jó. Köszönöm a figyelmeztetést — válaszolt Leon.

A rendőrkapitány valóban írásban követelte a Szovjettől, hogy a két polgári személy letartóztatásában vétkeseket adják át a rendőrségnek, a foglyokat pedig engedjék szabadon. Leon átnyujtotta a papirost Lavrenyovnak.

— Írásban válaszolj, mégpedig azt, hogy a Szovjet ezentúl is megakadályozza a fekete százak fellépését.

Több írás ebben a kérdésben nem érkezett.

Estére a vasúti csomópont és a gépmunkások sztrájkba léptek. A pékek is abbahagyták a munkát, valamint a bankok és a posta alkalmazottai. Másnap a gyári alkalmazottak sem jelentek meg a gyárban. Sztrájkoltak a borbélyok, a vendéglői és szállodai személyzet. A városi gimnázium felsőbb osztályú tanulói. Az üzleteket is bezárták. Két nappal a Jugorinszki Munkásküldöttek Szovjetjének felhívása után egyetlenegy vállalat és intézmény sem dolgozott.

Leon korán reggel a Szovjetbe ment, ahol már a kérvényezők egész tömege szorongott.

— Elnök polgártárs! Megengedi, hogy azonnal táviratozzak? — fordult Leonhoz egy aranykeretes szemüveget viselő ember, és papirost dugott a kezébe.

— Elnök polgártárs, alázatosan megkérem, engedje meg, hogy kinyissák a központi borbélyműhelyt — kérte Leont egy kicsiny, kövér ember és odaadta neki a kérvényét.

Leon elvette a papirosokat, átolvasta és nem tudta, mit kezdjen velük. „Hm. Érdekes dolgok történnek, nem a hatóságokhoz mennek, hanem a Szovjethez..." — gondolta. Aztán egy paraszt

lépett hozzá, foltozott subában, és ugyancsak kérvényt nyujtott át neki. Leon elolvasta:

„A Munkások Szovjetje vegye el a házamat az itteni kuláktól. Mert szűk esztendőben, amikor én a bányában dolgoztam, egy zsák árpáért cserélte el a családomtól." Leon ismét elgondolkozott: „Egészen új dolog, itt segítség kell" és bement az épületbe, levelet írt a községi bírónak, hogy a parasztnak azonnal adják vissza a házát.

Egy perc sem telt el, amikor egy lány jelent meg az asztala előtt és kicsiny papirost nyujtott át Leonnak. Rajta nagy, kúsza betűkkel állott: „A jugorinszki munkásszovjetnek. Kérvény... Mi, cselédlányok, elhatároztuk, hogy sztrájkolni fogunk. Kérjük a munkásszovjetet, segítsen bennünket és írja meg, mit követelhetünk a gazdáinktól."

Leon felnézett a lányra:

— A kérvényt kilencen írták alá, de mindnyájatoknak, a város valamennyi cselédlányának sztrájkolnia kell — tanácsolta a lánynak. — Vasárnap is dolgoztatnak?

— Vasárnap is, meg ünnepen is...

— Akkor majd úgy írjuk — Leon elővett egy tiszta papirost. — „Hetenként egy pihenőnapot kell adni" — írta, majd megkérdezte: — Hát ruhát, kötényt, vagy más ilyesfélét ad-e a gazda?

— Nem.

— Nem? Akkor erről is írunk. Maga csak mondja bátran, én majd írom — mondta Leon.

A lány az uraság durva modorára panaszkodott. A rossz étkezésre, arra, hogy sok cseléd csak étkezésért dolgozik. Leon összeállította a követelések jegyzékét. Aztán felhívást írt a háztartási alkalmazottakhoz, hogy sztrájkoljanak, majd egy cédulával Tkacsenkóhoz küldte a kérvényezőt, hogy nyomassa ki a felhívást a „Közlöny"-ben.

A lány örömében még köszönni is elfelejtett. Elment, hogy megkeresse Tkacsenkót.

Az asztal mellett hirtelen édeskés hang szólalt meg:

— Megengedi, elnök polgártárs? — egy szőrös kéz nyúlt Leon elé. Ujjai között papiros. — Az „Európa"-szálló tulajdonosa vagyok. Ön bizonyára megérti, hogy a város nem maradhat szálló nélkül, az ide-oda utazó kereskedőemberek, meg a magasrangú hivatalnokok...

— Mit óhajt? — szakította félbe Leon. — Sztrájkolnak az alkalmazottak, vagy mi?

— Sajnos, sztrájkolnak.

— A maga alkalmazottai helyesen jártak el. A Szovjet nem támogathatja magát — vágta el a szót Leon.

— Engedje meg, de bizonyára megérti...

— Éppen azért mondom, mert megértem! A Szovjet minden téren a maga alkalmazottait támogatja, nem pedig magát. Ki jött még a Szovjethez? — fordult Leon a látogatókhoz.

Sok látogató volt. Már körülállták az elnökség többi tagjait. Leon megpillantotta Rjasint és hallgatta, mit beszél.

Rjasin előtt egy éltesebb, kicsiny asszony állott. Kezében irkalap.

— Mindent értek, kedves — mondta együttérzőn Rjasin — de mi sztrájkszervezet vagyunk, és nem foglalkozunk liszttel. Érti?

— Értem én ezt, fiam, de képzeld bele magad, kedvesem, a helyembe. Rám maradtak a fiam karonülő gyerekei, mert ő elesett a háborúban. Mivel etessem őket?

Rjasin széttárta karját:

— Nincs jogom ehhez, anyám. Várjon egy kicsit, majd gyűjtünk egy kis pénzt a sztrájkalapba, és akkor majd segítünk magán is...

Az asszony sírvafakadt és kifelé indult. Leon elgondolkozott, majd utána kiáltott:

— Mi a baj, kedves anyám? — aztán meghallgatta, és a következőket írta egy cédulára: „A lisztraktár tulajdonosának, Szkripnyikov polgártársnak! A Munkásküldöttek Szovjetje kéri, adjon ki ennek az asszonynak két pud lisztet. Kérjük értesítését a kérelem teljesítéséről. Dorohov, a tanács elnöke."

Rjasin elolvasta Leon határozatát és vállat vont. De az asszony keresztet vetett és hálálkodott.

— Köszönöm, fiacskám, az én fiam is munkás volt, de ezt nem érte meg, hogy saját munkáskormányunk legyen.

Leon nézte. „Nem érte meg... hogy saját munkáskormányunk legyen! Tehát a nép már munkáskormánynak tekint bennünket."

— Akárhogy is, Leon — hallotta Rjasin hangját — de mi nem vagyunk illetékesek ebben, mi nem vagyunk városi elöljáróság, hogy ilyen dolgokban határozzunk...

— Határozni fogunk, ha a nép úgy akarja — felelt Lavrenyov.

— A nép pedig akarja — szólalt meg Leon elgondolkozva. Pillantása egy magas, hetykebajuszos, kozáksapkás férfi alakján akadt meg, aki oldalt húzódva állott az előre-hátra futkosó emberek tömegében és összehúzott szemmel nézte az elnökséget.

Leon felállott és hangosan megkérdezte:

— Kit keres, polgártárs?

A kozák megfordult, szétlökdöste a jelenlévőket és Leonhoz fordult:

— Dorohov! Földi! Hát te kormányozod itt a népet? — kiáltotta és az asztalon keresztül odanyujtotta Leonnak nagy kezét.

Jegor Dubov volt.

Leon megszorította kezét. Figyelmesen nézte Dubov őrmesteri vállpántját. „Úgy látszik, Jegor kitüntette magát" — gondolta és miután észrevette, hogy mindnyájan rájuk néznek, hangosan megkerdezte:

— Mi szél hozott ide? — Komor pillantást vetett vállpántjára. — Úgy szolgáltál, hogy rangot is adtak. Más legfeljebb egy érmet kapott.

Jegor Dubov zavartan mosolygott.

— Hát valami történik nálunk is... Engem a kozákok küldtek, hogy nézzem meg, mi az a Szovjet. Tegnap érkeztünk ide, itt állomásozunk...

Leon összenézett Lavrenyovval.

— Úgy? Szóval kevés egy század? Egy másodikat küldtek a segítségükre.

Jegor érdesen válaszolt:

— Én nem mondtam, hogy az atamánpártiak segítségére küldtek. Most jövünk a frontról és nem akarunk a nép ellen harcolni. Megmondták: így adjam át az üzenetet.

— A fene egyen meg! Vállra kéne téged emelni ezért a forradalmi beszédért — kiáltott az odalépő Sztrukov apó.

— Ez még a tisztek között is talál forradalmárokat! Nyilván még a színét se látta a frontnak! — mondta valaki Jegor háta mögött.

Jegor hevesen megfordult. Letépte magáról a szijat és kigombolta köpenyét.

— Nézz ide, testvér, hol voltam, nézz ide! Téged védtelek ott is! — mondta izgatott hangon.

Mindnyájan magas, széles alakját, bátor, égő szemét nézték és nem tudták, mit mondjanak. Mellén két ezüst és két arany Szent György-kereszt függött és mellettük még két kitüntetés.

— Ez már döfi!... — csak ennyit mondott Jermolajics és a következő pillanatban mindnyájan zajosan ünnepelték Jegort.

2

Délben kétkerekű homokfutó gördült a teázó elé. Pompás telivérek húzták. A homokfutóról hetykén ugrott le Danyila Podgornij. Kigombolta rövid subáját, a sapkáját kissé tarkójára tolta, szilárd léptekkel bement a terembe, átfurakodott az elnökség asztalához és nagy buzgalommal, komolyan Leonhoz fordult.

— Érted jöttem, Dorohov elvtárs. Megkötöztük az intézőt, megöltük a kutyákat, de tovább aztán nem tudjuk, mit tegyünk. Hozzáfogtunk, hogy kiosszuk a gabonát, mindenki másképpen akarta. Egyesek azt mondják, hogy a fogyasztók száma szerint kell elosztani, mások meg, hogy minden ház kapjon egyformán, sőt olyanok is akadnak, akik minél többet akarnak megkaparintani, aztán lesz, ami lesz... Ezért aztán hozzád jöttem tanácsért. Ha lehet, gyere el, segíts nekünk okos szóval.

Egyszerűen beszélt, mintha olyan dologról volna szó, melyet mindenki régóta ismer. Izmos, egyenes tartású ember volt. Szeme tiszta, bátor. „Nagyszerű bizottsági elnök lesz belőle!" — gondolta Leon.

Két óra múlva Leon és Tkacsenko már a birtokon voltak. Itt meglátszott a nemrég lezajlott csata nyoma. A nagy udvaron felfordított kocsik, kétkerekűek, hintók, szekerek, a közelben pedig öt agyonütött kutya. A ház körül fűzfavesszőből font karosszékek, tükördarabok, porceláncserepek, és a földbirtokos őseinek összetépett, összegyűrt arcképei.

Az udvaron nagy csapat liba gágogott, kacsák hápogtak, a kerítés mellett juhok, tehenek állottak.

A hombár és a gazdasági eszközök számára épített fészerek mellett parasztok vitatkoztak. Övükben baltát viseltek, kezükben vadászpuskát, vagy villát. Amikor észrevették Danyila Podgornijt és az ismeretlen embereket, elhallgattak. Kijöttek a fészerből és körülvették a bricskát.

— Jóegészséget, elvtársak, a Munkásküldöttek Szovjetje üdvözöl benneteket a forradalom győzelme alkalmából! — mondta Leon.

A parasztok összenéztek, aztán egyenetlenül felhangzott az üdvözlés:

— Jóegészséget kívánunk.

— Köszönjük! Nektek is! A jó tanácsot megfogadjuk. A gazdaságot birtokba vettük, de most magunk is majdnem ölre megyünk egymással.

Amíg Leon a parasztokkal beszélt, Tkacsenko a gazda szemével nézte a felfordult hintókat, kétkerekű homokfutókat, szekereket, aztán a kerekeikre állította őket. Majd odahívta az egyik parasztot.

— Hát ez mi? — mondta. — A gazdaságot birtokba vettétek, a barmok éhesen maradtak, a juhok pedig a havat nyalják. A parasztok nem így gazdálkodnak, testvérek!

A paraszt kelletlenül izgett-mozgott. És bűntudatosan válaszolta:

— Hát látod, mi a baj? Nekünk, tudod, mindent el kellett volna osztanunk egymás között. Aztán hogy etessem én ezt az

állatot, ha nem tudom, hozzám kerül-e vagy például a szomszédomhoz?

Tkacsenko barátságosan mondta:

— Szedj össze öt embert és most etessétek meg az állatokat, hiszen mind hozzátok kerül. Ott a széna a kazlakban, végy, amennyit akarsz. A szárnyasjószágnak pedig adjatok szemet.

A paraszt a csűr felé nézett, ahol a jószágigazgató ült, és komoran mondta:

— Aztán, no lám, még ez is itt van... — Az igazgató ott ül és mindent végignéz, mi történik itt, aztán majd három bőrt nyúz le rólam. Hiszen ő a jószágigazgató! Ezért aztán senki sem mer hozzáfogni! Különben már régen elosztottuk volna a marhát!

— Nem nyúzza le a bőrödet, mi majd jó messzire elküldjük! — válaszolt Tkacsenko, de magában ezt gondolta: „Hová visszük? Tudja az ördög. Majd azokhoz a legényekhez kerül, akik leszaggatták a hirdetményt..."

De a parászt már nagyot kiáltott:

— Szányka! Ványka! Griska! Mindannyian ide! Gyorsan!

Leon a parasztok körében állva, mondta:

— A Szociáldemokrata Munkáspárt és a munkások teljesen mellétek állnak, parasztok... De ne reménykedjetek abban, hogy a kormány maga ad nektek földet. El kell venni a földesuraktól! És hogy megőrizzétek, amit kiharcolt a forradalom, minden késedelem nélkül, azonnal létre kell hozni a forradalmi parasztbizottságokat, a fegyveres csoportokat, el kell söpörni a falusi hatóságot, a falusi elöljárót, kerületi járásbírót, és tartsatok szoros kapcsolatot velünk, a Szovjettel.

Leon néhány órát töltött a parasztokkal. Elmondta nekik, mi történik az országban, a fővárosokban, megismertette őket a szociáldemokrata párt feladataival... Körülnézett a gazdaságban, megnézte a földesúr házát. Egész idő alatt nem tudott szabadulni a gondolattól: „A Szovjet nemcsak a munkásküldöttek, hanem a felkelő nép szerve is."

Amikor visszatért Jugorinszkba, Leon az elnökség ülésén mindenről beszámolt, amit látott és azt javasolta, küldjenek küldötteket a közeli falvakba, hogy ott megalakítsák a forradalmi parasztbizottságokat.

Kulagin azonnal tiltakozott:

— Szerintem, Dorohov elvtárs, mint szovjetelnök túllépte hatáskörét és ez arra vezet, hogy elveszünk a kispolgári parasztbirtokosok tömegében, a kicsiny ügyes-bajos dolgokban, mint a polgárok lisztje, a lakbérek leszállítása, mert nyakra-főre ilyeneket kérnek tőlünk. Vagyis elveszítjük a szrájkoló munkások harci szervezetének jellegét.

— Teljesen igaza van! — helyeselt Rjasin. — A parasztok ügyes-bajos dolgaival foglalkozzanak a politikai szervezetek, és maguk a parasztok. Nem a Szovjet dolga a parasztok földszerzési törekvésének támogatása és a földesurak gazdaságának elosztása a parasztok meggazdagodása érdekében, hogy ezen keresztül megerősödjék a kapitalizmus a faluban. De ha már a faluról beszélünk, akkor a parasztkérdésben a forradalmi mozgalom politikai programmjának a proletariátussal rokon réteg, a napszámosok érdekeiből kell kiindulnia.

— Hányszor mondjam nektek, hogy mi a forradalom első szakaszát éljük, vagyis a burzsoá, nem pedig a szocialista forradalmat? — szólt a vitába Lavrenyov. — A ti mensevik értekezletetek azt javasolta, hogy most létre kell hozni a parasztbizottságokat általában a parasztok közötti, nem pedig a földmunkás bizottságokat a napszámosok közötti munkára. Most pedig így beszéltek!... Igazi zavartkeltők vagytok!

És a vita ismét fellángolt. Leon látta, hogy a küldöttek ingadoznak, odaszólt Ovszjannyikovnak:

— Hát te miért hallgatsz?

— Most majd beszélni fogok! Én minden dolgozó polgár együttes cselekvésének vagyok a híve! A parasztok ugyanolyan dolgozók, mint a munkások, és nekünk velük együtt kell haladnunk. Engem egyáltalán nem érdekel a külső forma. Akár a Szovjet vezeti őket, akár politikai párt.

Leon a fejét ingatta.

— Szerinted mindenki dolgozó, mintha nálunk nem is lenne kapitalizmus és kapitalista termelés.

A Szovjet hosszú vitája után elhatározták, hogy elküldik teljhatalmú megbízottjukat a falvakba. De amikor megnevezték a jelölteket, újra fellángolt a vita.

Lavrenyov látta: Kulagin arra törekszik, hogy az ő híveit küldjék ki a faluba, ezért azt tanácsolta, bízzák meg az elnökséget, hogy belátása szerint jelöljön ki embereket.

— Aha! Így akartok önkényeskedni! Nem! Ebből elég volt! — ellenkezett Kulagin. — Ebben az esetben bizalmatlanságot jelentek be az elnökségnek, és azt ajánlom, hogy demokratikus módon, a Szovjet teljes ülésén válasszuk meg a teljhatalmú kiküldötteket.

Tkacsenko izgatottan mondta:

— Na, ti szövetségesek! Meddig lesztek még kerékkötők?

— Helyes beszéd! A fene egye meg, eleget hallgattuk őket! — riadt fel a szendergésből Sztrukov apó.

— Te csak aludj, öreg, aludj!

— Ahogy ti beszéltek, attól el is lehet aludni! Adj szót, Leon! Nagyon kérlek, azonnal adj szót! — mérgelődött Sztrukov apó, és meg sem várva az engedélyt, beszélni kezdett: — Kedves elvtársak, szabad polgárok! Belefáradtam ebbe a sok fecsegésbe.

— Felháborító, ilyet mondani!

— Az a felháborító, hogy ahelyett, hogy a forradalom ügyeiről beszélnétek, egész nap vitakoztok és vitatkoztok, telebeszélitek a nép fejét, vinne el titeket a fene ezzel a politikátokkal. Nem szabad, sosem szabad szót adni Rjasinnak, Kiszljaknak és Kulaginnak. Mint küldöttnek, ez a javaslatom.

— Úgy van, apó! Úgy van!

— Hát másképp nem lehet!

Leon felállt és szigorúan mondta:

— Elvtársak! Végeztünk! Többé senkinek sem adok szót!

Rjasin odaszólt Leonnak:

— Leon, ez nem bizottság! Nem szabad ilyen élesen beszélned! Hol a demokrácia és a szólásszabadság?

— Hallgassatok, polgártársak! Szavazni fogunk, a többség dönt.

A hátsó sorokból helyeslő felkiáltások hallatszottak:

— Már régen itt lett volna az ideje! — Luka Matvejics és Alekszandrov léptek az asztalhoz.

Leon észre sem vette, mikor jöttek be, mert a terem tömve volt emberrel. Örömmel jelentette:

— Küldött elvtársak! Hozzánk érkezett az Orosz Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottságának teljhatalmú megbízottja, a pétervári Szovjet bolsevik frakciójának tagja, Cibulja elvtárs!

Mindnyájan arra fordultak, zaj hallatszott és felkiáltások:

— „Éljen a pétervári proletariátus!" — és zajos éljenzés töltötte meg a termet.

Luka Matvejics zavarba jött, levette sapkáját és nem tudta, hová tegye. Majd az asztalra dobta és teljes erejéből hangosan felkiáltott:

— Pétervár és Moszkva sztrájkol! A két főváros proletariátusának üdvözletét hozom nektek! Éljen a forradalom!

Az újra feltörő ünneplés és a taps megreszkettette a teázó helyiségét.

A termet teljesen megtöltötték a küldöttek. Leon megnyitotta a Szovjet ülését. Luka Matvejics pedig beszámolt az orosz forradalom első sikereiről.

Éjtszaka megtartották a jugorinszki szociáldemokraták együttes összejövetelét. Luka Matvejics tartott előadást az OSZDMP feladatairól a forradalomban és a Központi Bizottság megbízásának megfelelően azt javasolta, oszlassák fel a mensevik „Jugorinszki Szövetséget".

Kulagin tiltakozott az ilyen határozat ellen, de a munkás párttagok nem támogatták. Sem Rjasin, sem Kiszljak nem támogatta. Kulagin otthagyta a gyűlést és kiment az épületből. „Egyedül maradtam, még Rjasin és Kiszljak is átállt a leninisták mellé. Hát most nekem is változtatnom kell elveimet" — töprengett magában, mikor egyedül ment az utcán. Vele szemben gyors léptekkel munkások jöttek. Amikor megpillantották, odamentek hozzá.

— Te a Szovjet küldöttje vagy. Élenjáró ember. Mondd meg mit jelent ez? Miért vették körül a kozákok a gyárat? — aztán átadták Kulaginnak a gyártulajdonos Szuhanov felhívását.

A felhívás értelmében bezárják a gyár legfontosabb műhelyeit, a munkásokat pedig kérik, jelenjenek meg, hogy megkapják az elszámolást. „Nagyszerű alkalom a rehabilitálásra" — döntött magában Kulagin. Visszatért a gyűlésre és felolvasta a gyártulajdonos felhívását.

A fenyegető kizárásból valóság lett.

Luka Matvejics elgondolkozott. „Elég rosszra fordultak a dolgok. A kormány és a kapitalisták kiéheztetéssel akarják megszerezni a hatalmat. Rendben van! Mérjük össze erőnket!" — gondolta, amikor meghallotta a felhívást. Aztán azt javasolta, oszoljanak szét és reggel tárgyalják meg a javaslatot a Szovjet ülésén.

Másnap az összes vállalatok vezetői, még a fodrászműhelyekben is, bejelentették a kizárást. Leon összehívta a Szovjet rendkívüli nyílt ülését. De a munkások tömege úgy megtöltötte a teázó épületét még a Szovjet összehívásának kihirdetése előtt, hogy meg sem lehetett mozdulni a teremben. Mindenkit komor hangulat fogott el. A teremben csend volt. Majdnem mindnyájan mahorkát szívtak. Mindenki arra gondolt: „Mit mond majd a Szovjet? Vajjon ezer és ezer ember holnap már nem ehet, és éhhalálra lesz ítélve?"

Luka Matvejics látta: itt a fordulópont. Ha a Szovjet határozatlan lesz, vagy a legkisebb mértékben is elkésik, akkor még gondolni sem lehet a fegyveres felkelés előkészítésére. Magához hívta Leont és így szólt:

— Úgy kell eljárnunk, hogy az atamánok csapatát a frontról jött század váltsa fel a gyár mellett, és a munkások másnap

reggel munkába állhassanak. Az általános sztrájkot abba kell hagyni.

Leon és Alekszandrov Jegor Dubovhoz mentek. A gyűlés vezetését Rjasin vette át. A tömeges elbocsátásokat megemlítve, annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a Szovjet meghozza a megfelelő intézkedéseket, majd átadta a szót Luka Matvejicsnak.

A teremben a legkisebb zaj is elcsendesedett. Egyetlen suttogás sem hallatszott. Most már minden ember tudta, ki az a Luka Matvejics. Ő volt a munkások utolsó reménye...

Sztrukov apó odasúgta Jermolajicsnak:

— Ez majd megtalálja a megoldást. Egészen bizonyosan megtalálja.

Suttogását mások is meghallották. A termen élénk zaj hullámzott végig.

Luka Matvejics végigsimított borotvált fején és halkan, egyszerűen mondta:

— Hát az a helyzet, elvtársak, hogy a kormány és a kapitalisták kiéheztetéssel akarnak a markukban tartani bennünket. Úgy látszik azért, mert a cári kiáltvány szabadságról beszél. Hát aztán? Majd összemérjük az erőnket. Én most felszólítom a becsületes munkásokat és minden polgárt, jöjjön ki az utcára és mutassuk meg az erőnket. Elől a Szovjet halad...

Luka Matvejics összehúzott szemmel nézett a terem mélyébe és amikor megpillantotta a rendőrséget, hangosan mondta:

— Rendőrpolgártársak, a Munkásküldöttek Szovjetjének ülését tartjuk itt. Kérem, hagyják el a termet.

A munkások megfordultak. A rendőrök száz és száz gyűlölettől égő szempárt láttak. Megtorpantak.

Tkacsenko és Scselokov odamentek és kivezették őket az utcára.

Luka Matvejics folytatta:

— Számunkra hátrányos helyzet keletkezett. Ezért a következőképpen kell eljárnunk: először is, senki se vegye át az elszámolást; másodszor, a sztrájkot abba kell hagyni; harmadszor, létre kell hoznunk az ellenőrző munkásbizottságot és fel kell hívnunk a munkásokat, hogy egyszerre álljanak munkába.

— Igen helyes.

— Na, és én mit mondtam? — hallatszott Sztrukov apó hangja.

Luka Matvejics elégedetlen pillantást vetett feléje. Sztrukov apó elhallgatott.

— A munka megkezdését külön be fogják jelenteni a műhelyek küldöttei — mondta Luka Matvejics. — De ugyanakkor meg kell értetni a hatóságokkal, hogy mi nem hagyjuk abba a harcot

és teljes határozottsággal folytatjuk a végsőkig. Késedelem nélkül meg kell szerveznünk a Szovjet fegyveres csoportjait. Szervezetten kell visszaütni a hatóságokra és a vállalkozókra. Ez most a fő feladatunk. Továbbá: felhívással kell fordulnunk a szomszédos gyárak és bányák munkásaihoz, lépjenek fel velünk együttesen. Haladéktalanul össze kell hoznunk sztrájkalapot, és gondoskodnunk kell anyagi eszközök gyűjtéséről.

— Minden tanácsot elfogadunk!

— Kinek adjuk át a pénzt? Én azonnal fizetni akarok.

Rjasin azt válaszolta, hogy a pénzt átadhatják Lavrenyovnak.

Ovszjannyikov odament Rjasinhoz. Halkan mondott valamit. Nem akarta, hogy Luka Matvejics meghallja:

— Úgy gondolom, semmi esetre sem szabad abbahagynunk a sztrájkot. Ellenkezőleg. Késedelem nélkül fegyveres felkelésre kell felszólítanunk a népet, mert ez így teljes visszavonulás.

Luka Matvejics komoran feléje fordult:

— Teljes? Azt hiszi? Én meg azt hiszem, hogy csak részleges.

Alekszandrov hamarosan visszatért és hírül hozta, hogy a harcteret járt kozákok hajlandók a munkásokat támogatni, bár nem hoztak végleges határozatot.

Délután két órára az összes jugorinszki vállalatok dolgozói értesítést kaptak. Amikor aztán a gyár munkásai énekelve, vörös zászlók alatt a városba vonultak, a mellékutcákból, innen is, onnan is már tüntetők jöttek velük szemben, ugyancsak vörös zászlók alatt. Minél közelebb ért a városhoz a felvonuló tömeg, annál nagyobb lett, annál inkább emelkedett a hangulat. Vidáman zengtek a forradalmi dalok: „Varsavjanka", „Marseillaise", „Fel, vörösök, proletárok!"

Luka Matvejics, ahogy ment, majd a járdára nézett, ahol a városi lakosság tömege állott, majd pedig a mellékutcák felé pillantott. „Most majd semmit sem tesznek az atamán kozákjai. Ha a frontkatonasággal is egyesülünk, nagyvonalú tüntetés lesz" — gondolta.

Lavrenyov és Rjasin óvatosan nézegettek jobbra-balra és ugyanarra gondoltak. Csak a kövér, fürge Tkacsenko vidám, rózsás arca tűnt fel, hol a csapat elején, hol a közepén. Röplapot osztott szét, amelyen a dalok szövege volt. Maga is duruzsolva énekelt. Ahol csak megjelent, mindenütt megélénkült a hangulat és hangosabban zengett az ének.

Váratlanul kozákok bukkantak fel az utcasarok mögül. Megállottak. A munkások elcsendesedtek, mintha valaki elfojtotta volna az éneket. Hirtelen sortűz dörrent... aztán a második és harmadik.

Az ének félbeszakadt. Az emberek szétszaladtak.

— Ja-a-aj!

— Hóhérok.... Miért bántjátok a népet?

— Üssétek őket, elvtársak! Ó, meghalok!

— Krisztusárulók!

— Segítsetek! — szivettépő sikolyok és jajkiáltások töltötték meg az utcát.

Jermolajics az első sortűz után a melléhez kapott, megingott és oldalt dőlt. Beszhljebnov támogatni akarta, de felkiáltott, egy pillanatra kiegyenesedett, aztán holtan zuhant a hóra.

Luka Matvejics odarohant hozzá. Föléje hajolt, majd egész hosszában kiegyenesedett és öklét rázva kiáltotta:

— Hóhérok! Ezért majd feleltek a nép előtt! Üssétek őket, elvtársak... — majd kikapva a revolverét, a kozákok felé futott. Tkacsenko, Scselokov, Lavrenyov nyomon követték. Kezükben revolver. Futtában tüzeltek a kozákokra.

És ekkor váratlan dolog történt: a mellékutcából kifutott Leon. Nyomában félszázad lovas vágtatott kivont karddal. Az atamán kozákjaira vetették magukat.

— Hurrrrá!!! — harsant végig az utcán.

Az atamánpárti kozákok nem bocsátkoztak harcba a frontról jött kozákokkal, megfordították lovaikat és elvágtattak.

Az utcákon nyögés, sírás, asszonyok jajongása hallatszott. A munkások csoportosan körbeállták a holtakat és a sebesülteket. Fedetlen fejükre, kövér hópelyhek hullottak.

Ezen a napon a Szovjet határozatot fogadott el: azzal a követeléssel kell fordulni a hatóságokhoz, hogy haladéktalanul küldjék el a városból az atamán kozákjait; gyorsan meg kell szervezni a felfegyverzett munkásság harci csoportjait. A város és a környékbeli gyárak munkásaihoz intézett felhívásban tiltakoztak a kozákoknak a jugorinszki tüntetők ellen elkövetett jogtalan, véres támadása miatt.

A városi hatóság határozatot fogadott el, hogy az elesetteket a város tiszteletadása mellett temetik el. Fölhívták a város minden lakóját, vegyen részt a temetésen és késedelem nélkül alakítsák meg a népőrséget.

Másnap eltemették a lövöldözés áldozatait.

4

Jugorinszk utcái sohasem láttak ilyen hatalmas menetet. Egészen betöltötte a főutcát és lassan húzódott a városi temetőhöz. Itt volt mindenki: a munkások, a hivatalnokok, a vasutasok, az iparosok, a tanulók, a kereskedősegédek, fodrászok és a háztar-

tási alkalmazottak. Mindnyájan lesütött szemmel, levett kalappal énekelték ugyanazt az éneket:

Szerettétek a népet és meghaltatok...

Sokan nem ismerték ennek a gyászdalnak a szövegét. Itt tanulták meg az utcán, ki a szöveget, ki a dallamot és ezer és ezer ember ajkáról, mint sírás, mint keserű zokogás, mint fenyegető hívás szállott a dal az utcán, a városon át.

A menet élén Luka Matvejics, Leon, Lavrenyov, Rjasin, a Jugorinszki Szovjet és a városi elöljáróság tagjai haladtak. Hosszú, fehér lepedőkön kilenc koporsót vittek, amelyeket vörös és fekete keresztek díszítettek, virág és örökzöld koszorúk szegélyezték. A virágok úgy piroslottak a fehér havon, mint a vér. Csendesen hajolt a koporsók fölé a munkások kezében a piros zászlóerdő. Az épületek balkonjain fekete gyászzászlók lengtek.

Leon Jermolajics koporsóját vitte. Eszébe jutott az az idő, amikor Jermolajics a Don mellé jött aratásra a kozákokhoz, hogy foltozza a vedreket és a sajtárokat a kozákasszonyoknak. Gondolta-e, hogy ezeknek a kozákasszonyoknak a férjei ölik meg? Azoknak a kezétől hal meg, akiknek olyan sokat adott oda egészségéből, munkájából. Leon torka összeszorult.

Jegor Dubov és Pahom, akik ott haladtak frontharcos bajtársaikkal, szintén arra gondoltak, hogyan jött Jermolajics Kundrjucsevkába. Öklükkel törölgették a könnyeiket.

Szabályos sorokban haladtak a felvonulók. Egyre zengett az utcán a gyászdal bánatos, bosszúrahívó szava.

Az emberek fejére, a koporsókra, a földre egyre szállottak a fehér, bolyhos hópihék. Elolvadtak, harmatcseppekké váltak és úgy reszkettek, csillogtak, mint a könnyek...

Ezen az éjjelen Luka Matvejics és Leon sokáig nem tudtak elaludni. A padlón fekve nézték a kályha rózsaszínű fényét a mennyezeten és az elesettekről beszélgettek. Arról, hogy mit kellene tenni holnap, holnapután, és hogyan készítsék elő a népet az elnyomó, a hóhér cárizmussal való közeli leszámolásra.

Hajnalban valaki megkopogtatta az ajtót:

— Édes fiam, nyisd ki!

Leon megismerte apja hangját. Gyorsan kiment a folyosóra.

— Maga az, édesapám? — kérdezte a tolózárral zörgetve.

— Én vagyok, édes fiam.

Leon kinyitotta az ajtót.

— Mi az, eltévedt valahol, vagy mi...

— Nem, édes fiam. Fegykát... Gyere, majd segítesz. Haldoklik — mondta Ignat Sziszojics akadozó hangon.

Kis idő mulva Leon és Luka Matvejics behozták a szobába a fehér törülközőkkel bekötözött Fegykát. Néhány perc mulva megjött a kórházból Násztya és közölte:

— Nem fogadják be, nincs hely.

Luka Matvejics egy cédulát írt a jugorinszki kórház főorvosának. „A Jugorinszki Munkásküldöttek Szovjetje felhívja önt, azonnal fogadja be a beteg Fjodor...

— Hogy is hívják? — kérdezte.

— Makszimov...

Luka Matvejics megírta a cédulát és odaadta Leonnak.

— Írd alá!

Leon gyorsan végigfutotta a sorokat, majd aláírta. Figyelmét felkeltette a következő mondat: „Ha nem teljesíti ezt a parancsot, felelni fog a Szovjet előtt, amely forradalmi szigorúsággal sujtja az engedetlenséget."

Amikor visszatértek a kórházból, Ignat Sziszojics elmondta, mi történt Kundrjucsevkában.

— Elfutottam, de elkaptak és húsz korbácsütést kaptam. Aztán éjjel elmentem, hogy megkeressem Fegykát és Szjomkát. Az uraságí kert mellett pillantottam meg őket. Szjomka magához sem tért. Úgy látszik, meghalt. Fegyka pedig csak annyit mondott: „Zagorulkin". — Többé aztán egy szót sem szólt. Többször földobták őket, aztán mikor lezuhantak a földre, ismét föl... Úgy látszik, a bordáikat törték össze.

Leon világosan elképzelte, amint Nyefed Mironovics és a többi kozák verte a parasztokat, miként dobálták fel Fegykát és Szemjont a levegőbe. Arca lilapiros lett. Mennyi bajt okozott ez a Zagorulkin a szegény embereknek. „Nekem meg rokonom! Szégyen, gyalázat!" — gondolta, majd komoran megkérdezte:

— Legalább jól leégett ez a Zagorulkin?

— Mindent felgyujtottak. Most földkunyhóban laknak. Az atamán háza is leégett.

— És... mi van Aljonával? — Leon alig tudta kinyögni ezeket a szavakat. Senkire sem nézett.

— Nyefedet ápolja. Sztyepán kardjával éppen az öreg szíve felé döfött, de a kard hegye megakadt a pénzzel teli pénztárcáján. Igaz, Sztyepán a pénzét átdöfte, de a szívét nem találta el az átkozottnak — válaszolta Ignat Sziszojics. — Elhallgatott, majd hozzátette. — Végezni kell az ilyen rokonsággal, édes fiam. Nem illik, hogy ilyen rokonaink legyenek... Engem is kiutasítottak a faluból, mint annak idején téged... — mondta reszkető hangon és lehajtotta a fejét.

Leon felkelt, néhány lépést tett a szobában, majd nyersen válaszolt:

— Ha már így határoztak, apám, nyugodjék meg, köpjön arra a falura és költözzék át ide.

— Fáj a szívem, édes fiam. Meg aztán bánt is. Majdnem az egész életemet ott éltem le... Eh, ilyen az élet...

Luka Matvejics odament Ignat Sziszojicshoz, megveregette a vállát és kedvesen mondta:

— Semmi baj, öreg. Lehet, hogy törlik magát a kundrjucsevkai lakosok névjegyzékéből, de az élő emberek sorából, az életből, nem lehet minket kitörölni... Ha egyszer aztán eljön az idő, mi töröljük ki őket mindenünnen... Semmi baj, kedves Sziszojics. Fjodor majd meggyógyul, te pedig költözz át ide.

— Persze, hogy át kell költöznöm. Hová is mennék? De mégis, fáj! Miért űznek el a szülőföldemről. Azért, mert szegénysparaszt vagyok? Lám, milyen igazság van a földön? Kiutasították a fiamat, kiutasítanak engem is. Sziomkát megölték. Fegyka pedig, ki tudja életben marad-e? S mindezt az atamán, meg a gazdagok csinálják. Mikor jön már rájuk, az átkozottakra a pusztulás...

Leon torka összeszorult. Nagyot nyelt...

— Eljön, apám... Már jön.

Tizennegyedik fejezet

1

Metsző északi szél fujt.

Lehűtötte és megdermesztette a földet, hajlongtak, recsegtek a fák, föl-fölugrott és végigfutott a pusztán az ördögszekér.

Jaska a verandán állott. Nézte, miként hajlongnak és recsegnek a szélben a fák, mint ül a magasban, az ágak között egy piszkos-fehér szarka, ide-odabilleg és fekete, ritkatollú farkával egyensúlyozza magát... Nézte, amint a messzeségben, a hófehér pusztán, mint nyúl, fut valahová az ördögszekér, gördülnek, vonulnak az égen a fenyegető, sötétszürke viharfelhők és szívét szomorúság fogta el. Ó, milyen boldog volt egykor, amikor ennek a háznak épülő teteje alatt állott és a mezőt nézte, ahol az ökrök húzták a napfényben meg-megcsillanó ekéket és élénk emberi hangok hallatszottak. Egy csepp sem maradt abból az örömből.

Akkor kezdte meg az önálló életet. Okszána úgy villant fel előtte, mint a kék virág a mezőn. Most letépte ezt a virágot, egész mellével felszívta illatát. A virág megfakult és elhervadt.

Jakov megbánta, sőt haragosan gondolt rá, miért is jött erre a vidékre, miért is telepedett le itt, ebben a kietlen, komor pusztában. Mennyi munkát, pénzt és életerőt fektetett bele. Aztán mit ért el itt? Valami olyant, amilyent az apja nem érhetett el Kundrjucsevkában? „Semmit. Mindössze pénzt... Ez a pénz pontosan olyan, mint amilyent az apja szerzett a faluban. De kiderült: a pénz nem minden. Van valami, ami több az aranynál! Nekem pedig ebből nincs!" — gondolta és komoran nézett a falu felé, ahol a malom és az olajütő volt.

Hallgatózott, vajjon dolgoznak-e. De a szél máshová vitte a nyersolajmotor kipuffogásának hangját. Jakov lassan bement a házba. Mikor belépett dolgozószobájába, leült a karosszékbe, elővette zsebéből az erszényét, az asztalra dobta, majd hangosan megszólalt:

— A pénzt már nem fogadják el. A pénzt meg az aranyat. Mi? Hát ha ez sem kell nekik, akkor mit várhatok tőlük?

Mindezideig nagyon jól tudta, mit várhat a munkásaitól, nem csak egy hónap mulva, hanem akár egy év mulva is. De ma azt sem tudta, mi történik egy óra mulva. A forradalom már elérte a házát, a vállalatait. Egyszerre minden megváltozott. A gyárban és a malomban megakadt a munka, az emberek nem vették le a sapkájukat, ha találkoztak vele, sőt néhányan még csak nem is köszöntek.

Már régóta nem utazott sehová sem a birtokáról. Gyakran tartózkodott a malomban és a gyárban, meglátogatta a méneseket, a juhnyájakat, elbeszélgetett a munkásokkal, hogy miként élnek, miben szenvednek hiányt. Az arany- és ezüstrubelesekkel tömött erszénye estére üres lett. De mit értek a rubelesek és ötrubelesek, amikor lángolt a forradalom. Az öreg Frenyin azt mondta, csak addig tart, amig alkotmányt nem adnak. Jaska azonban élesebben látta a dolgokat, mint az öreg földesúr. Nem bízott a kormányban. Pénzt osztogatott a mestereknek és a munkafelügyelőknek, sőt a parasztoknak is. De a pénz — mint ahogy Jakov elképzelte: az élet igazi forrása — elvesztette erejét és mindenható befolyását az emberekre. Már el sem fogadták. Jakov először látta életében: a pénz, az arany, amely évszázadokon keresztül csábította, térdre kényszerítette az embereket, és kormányozta az életet — nem szolgálja többé. „Mi ez?" — kérdezgette önmagától és szinte megrémült. A legbiztosabb eszköz, amiben a legjobban bízott, megbízhatatlanná vált. Jelentést írt a katonai főatamáni irodának a terület északi részének aggasztó helyzetéről, megkérte Odojevszkij-Maszlov herceget, küldjön ide egy kozákszázadot. Néhány vadászpuskát vett saját embereinek. Nap, mint nap szigorúan meghagyta Andrejnak, hogy őrizze a gazdaságot.

— Ha véget ér ez a zűrzavar, akkor majd esküvőt csapunk. Aljona most már a tied lesz — mondta Andrejnak.

Andrej meghallgatta, őrséget állított, de figyelmeztette Jaskát, hogy semmiféle őrség sem segít, ha felkel a nép. Jakov maga is jól tudta ezt.

Ezért nézte olyan bánatosan a földjét, az égen úszó felhőket és a magányos varjút a mezőn. Érezte: feléje húzódnak, feléje vonulnak a forradalom felhői és bármely pillanatban kitörhet a vihar. Vajjon megmarad-e ő, Jakov Zagorulkin a helyén? Vajjon lesz-e elég ereje, ügyessége ahhoz, hogy kikerülje a vihart? De érezte: nem lesz. Túlságosan egyedül van itt, ezen a végtelen pusztán. Túlságosan sok körülötte az ember, akiket a szomszédai, meg őmaga megsértett. „Okszána még védelmezni akarja a lázadókat... De hová és miért utazott el?" — töprengett Jakov és mindjobban elfogta az egyedüllét és az az érzés, hogy nem kerülheti el a sorsát. De uralkodott magán. „Úgy látszik, egyszerre megtántorodtam, mint az a szarka ott az ágon. Így elpusztulok! Pedig nekem állnom kell a sarat és nyílegyenesen előre kell tekintenem. Hadd tudja mindenki: a munkások, a parasztok, a feleségem: nem esem el egészen. Mindent kiállok, mindent eltűrök és megyek a magam útján."

Andrej bejött a dolgozószobába, szótlanul leült a karosszékbe, levette a sapkáját és izzadt arcát törülgette.

Jakov futtában ránézett és már tudta: „Történt valami. Kint az udvaron őszi hideg, neki pedig melege van."

— Sztrájkolnak — erősítette meg sejtését Andrej.

Jakov felállott és zajosan eltolta a karosszéket. „Úgy! A főatamán pedig hallgat" — gondolta, aztán komoran megkérdezte:

— Mit követelnek?

— Majd hamarosan maguk is idejönnek — tért ki Andrej a felelet elől. — Úgy látszik, mindent előkészítettek.

— Úgy látszik. Te pedig ki mellé állasz ilyen esetben?

Andrej összerezzent és elsápadt. Jakov éles sólyomtekintettel vágott feléje...

— Pipogya ember vagy te! Megijedtél egy maroknyi embertől. Törpék azok előttünk. Szemét emberek — mondta komoran, majd felállt és föl-le járkált az irodában. Aztán pénzt vett elő egy páncéldobozból és odavetette az asztalra. — Ezer rubel! Tiéd lehet, szétoszthatod az embereidnek, de az üzemnek, a gyárnak dolgoznia kell! — mondta élesen.

Andrej elfordult, lenézett a földre... Majd hirtelen kiegyenesedett és halkan mondta:

— Öt hűséges, megbízható ember van, de maga száz és száz családot tett tönkre és forgatott ki a vagyonából. Most már nem egyezhet meg a néppel...

Jakov megállott. Megvető tekintettel mérte végig intézőjének hajlott alakját. Belenézett levert arcába és nevetett.

— Sohasem hittem volna, hogy ilyen gyáva vagy... Hátha nem akarnak velem megegyezni, akkor próbáljanak egyezkedni a kozákokkal. Korbácsot mindenesetre kapnak.

Andrej hallgatott.

— Menj, Andrej. Ha valóban félsz valamitől, én nem kényszerítelek. Otthagyhatod akár a szolgálatodat is... De ismétlem: akkor, ha félsz.

Andrej most sem válaszolt. Kissé meghajolt és elment.

Jakov csendesen becsukta mögötte az ajtót.

— Na lám, hát te is ilyen lettél... — mondta halkan.

Két óra mulva megjelent a munkások küldöttsége. Jakov szívélyesen, közvetlenül fogadta őket. „Úgy látszik, még gyöngék vagytok, ha magatok mentek a gazdához..." — gondolta.

A küldöttek egyike ünnepi posztóruhát viselt, és fehér gallért. Ez volt a munkások vezetője. Szorgalmas, készséges ember, aki néhány hónappal ezelőtt huszonöt rubelt kapott Andrejtől, hogy tehenet vehessen. Jakov ebben bízott.

— Nos, uraim, beszéljenek — mondta nyájasan. — Üljenek le és érezzék otthon magukat.

A küldöttek leültek. A vezetőjük írásban átnyujtotta a munkások követeléseit és leült.

Jakov elolvasta és látta, hogy csupán két olyan pont van, amelyről érdemes vitatkozni. A követelések: a munkaidő csökkentése és a munkabér emelése húsz százalékkal. A többi pontokban a munkások kisebb szükségleteket: munkakesztyűt, szappant, kötényt, csizmát, orvosi segélyt és tisztességes bánásmódot követeltek.

— Hát szóval... — szólt elégedetten Jakov — én nem csökkenthetem a munkaidőt, mert ez a kormány dolga. A többiről gondolkozom, és holnap megmondom.

A vezető elmosolyodott, kétfelé simította bajuszát.

— Nézze, Jakov Nyefedovics — válaszolt — az élenhaladó nyugateurópai államok már régesrég bevezették a nyolcórás munkaidőt, arra kérjük magát, gondolkozzék ezen a kérdésen.

— Itt nincs mit gondolkoznom — válaszolt bátrabban Jakov. — Nincs jogom önkényesen csökkenteni a munkaidőt, de bármennyire is akarnám, nem tehetném, ha nálunk mindenütt ennyi a munkaidő. Az én vajam és az én lisztem ebben az esetben sokkal drágább lenne, mint a másoké és kénytelen lennék vagy be-

csukni a gyárat, a malmot, vagy nagyon csökkenteni a munkabéreket. Ha elérik, hogy követeléseik törvénnyé váljanak, akkor teljes örömmel alkalmazkodom én is, mert akkor mi, vállalattulajdonosok egyenlő helyzetben leszünk.

A küldöttség egyik tagja, aki olajos munkásruhát viselt, így szólt:

— Az a kormány dolga, most pedig magától követeljük a munkaidő csökkentését és ragaszkodunk is ehhez. Nem fogunk munkához a régi feltételek mellett.

Ez az ember Szpiridon, az előmunkások vezetője volt, aki már akkor dolgozott Jaskánál, mikor megalapozta gazdaságát.

— Szpiridon, már te is így beszélsz? — kérdezte Jaska kellemetlen mosollyal. — Hát valóban nem akarsz már velem együtt dolgozni? Sajnálom, igazán sajnálom.

— Nem baj, maga úgysem nélkülözhet bennünket. Fogadja el követeléseinket, vagy...

A küldöttség vezetője bosszankodva félbeszakította:

— Hallod-e Szpiridon, hiszen még nem is tárgyaltunk Jakov Nyefedoviccsal, hova szaladsz előre? — Odafordult Jakovhoz, mosolygott és így folytatta: — Jakov Nyefedovics, maga persze, megérti, mi most a politikai helyzet az országban. Azt hiszem, józanul fogadja a munkások követeléseit és teljesíti is.

— Persze, persze — helyeselt Jakov — magam is az egyszerű népből származom és jól ismerem az életet.

— Csak úgy tesz, mintha a népből volna — jegyezte meg Szpiridon.

Jakov sötét tekintetet vetett rá.

— Nem így áll a dolog! — mondta. — Eredj a mi falunkba és megtudod, ki vagyok... De hát te minden áron kapitalistát akarsz látni bennem... Látod, te most jó ruhában dolgozol, de az én apám csak a templomba engedett el engem így felöltözve.

Ezzel végetért a beszélgetés. Este Jakov magához hívta a küldöttség vezetőjét, megbeszélte vele, hogy a munkások követelései közül, melyek teljesíthetők és száz rubelt dugott a zsebébe.

Egy óra mulva a pusztában tömeg tűnt fel. Gyorsan közeledett a földesúri udvarház felé. Egyre nagyobb lett. Már hallatszottak a fenyegető kiáltások; villák, karók, balták emelkedtek a levegőbe.

Jakov eleresztette a láncról a farkaskutyáit, berohant a házba, letépte a falról a puskát és hívta Andrejt. De sem Andrej, sem az őrség nem volt sehol. — Gazemberek! — szólt Jakov. „Megöl ez a csőcselék, összetör mindent!" — gondolta, ahogy ott állott a verandán, és érezte, amint a homlokán verejték üt ki, és keze megremegett. Egy pillanatig Okszánára gondolt. Eszébe jutott

apja, Aljona. Egy pillanat mulva döntött: „Lesz, ami lesz" — és várt.

A tömeg egyre közelebb jutott az udvarházhoz.

Jakov sötéten égő szemmel nézte. Agyában lázasan kavarogtak a gondolatok. „Mit tegyen?" Hirtelen észrevette, hogy legelöl kékinges ember rohan, baltát tart kezében. Andrej volt. Most megfordult, kiáltott valamit és az udvarház kapujához futott.

A parasztok mindenfelől körülvették a majort. A kutyák, mint a fenevadak, rohantak a kerítéshez, a kapuhoz. Lövés dörrent. A kutyák még vadabbul ugattak.

Andrej az apjával együtt megállt a kapu előtt. Fejük fölé emelve a baltát kiáltoztak:

— Törd! Zúzd!

A balták megvillantak a levegőben, deszkaszilánkok, kutyaszőr foszlányai repültek szerteszéjjel. A kapu remegve megingott és az udvart megtöltötték a fenyegető hangok.

Jakov fedetlen fejjel állott a verandán. Mellényt és nadrágba gyűrt orosz inget viselt. Már-már felemelte puskáját, hogy lőjön, de utolsó pillanatban erőt vett magán és odadobta a parasztok lába elé, akik mindenfelől körülözönlötték a verandát.

— Rajta! Lőjetek! — kiáltott teli torokból és feltépte mellényét, ingét. — A nép kezétől halok meg, nem idegen ellenségtől!

A parasztok megtorpantak, és Jakov azonnal felhasználta ezt:

— Mit akartok tőlem? Földet? Nincs sajátom. Gabonát? Akár az egészet kivihetitek, ami a tárházakban van! Öt vagon árpa... Lovaim, birkáim kellenek? Ott vannak a pusztán! Mit akartok még ezektől a fáktól, az istállóktól és a háztól?

— Fizesd ki teljesen, ami a munkáért jár!

— Kifizetem.

— Adj búzát, hogy gyermekeinknek kenyerük legyen!

— Adok. Hát még?... Ejnye, de forrófejű emberek vagytok! — bátorodott fel Jakov. — Mintha velem nem is lehetne emberségesen beszélni... Hát gyertek be a házba, üljetek le, és mindenről szépen, becsületesen elbeszélgetünk. Én nem vagyok szent. Megtörténhetik, hogy helytelenül cselekszem. Mondjátok meg, ha így van. Én nem vagyok népnyúzó, mint Csernopjatov, a földesúr, hanem paraszt vagyok, földműves!

— Ne hallgassatok rá! — kiáltott Andrej, és széttárva kabátját, előre rohant.

— Törjetek össze mindent! — kiáltott az apja, de a parasztok visszatartották.

— Várjunk egy kicsit, próbáljuk meg előbb békésen!...

Jakov birtoka megmaradt. De éjjel több helyen kigyúlt a háza.

Másnap a kitárt kapuba begördült Frenyin ócska hintója.

— Jakov! Jakov! Hol van? Az ördög vinné el magát! Alkotmány! Hallja, alkotmány! — kiáltott az öreg Frenyin és újsággal a kezében berontott a konyhába, ahol Jakov aludt, az álmatlanul eltöltött éjtszaka után.

Jakov felugrott, mohón kitépte kezéből az újságot és rámeredt a betűkre.

„A polgári szabadság megingathatatlan alapjai... lelkiismereti szabadság, szólásszabadság!..." Nagyszerű... „Bevonni az Állami Dumában való részvételre..." „Hogy semmiféle törvény sem léphet érvénybe az Állami Duma jóváhagyása nélkül." Ez is jó — olvasta és öt ujjával felborzolta haját. — Nagyszerű ember ez a Nyikolaj Romanov, most már minden világos. Nincs többé vitás kérdés közöttünk és az önkényuralom között. Vége a forradalomnak. Csak az a kár, hogy így elcsufitották a házamat...

— Befejeződött, befejeződött! Jakov, elég is volt ebből a forradalomból! Eleget kinoztak bennünket a parasztok! Eleget ijesztgettek. Üssön beléjük a mennykő. Hogy a ház itt-ott leégett, az semmiség. Még jó is, mert így legalább elmondhatjuk, hogy megszenvedtünk mi is. Ravasz dolog a politika! — jegyezte meg Frenyin és odakiáltott a kocsisnak: — Vaszilij, azonnal ide a kórust!

— Nem kell, szomszéd! Ide hozzám más kórus érkezik! — állította meg Jakov.

— Más kórus? Sok emberből áll?

— Egy fél század!

— Éljen a cár! — kiáltotta Frenyin.

A kozákok éjjel érkeztek meg. Jakov reggelig együtt iszogatott a parancsnokkal, és megtárgyalták az eseményeket. Alig hajnalodott, mikor a kozákok megindultak a közeli falvakba, hogy összeszedjék a földesúri lovakat, birkákat, szarvasmarhákat... És ismét végigfutott a környéken a riasztó hír:

— Botozzák a parasztokat!

2

Okszána távirata éppen akkor érkezett meg, mikor Jakov levelet írt a főatamánnak. „Őméltóságának" kifejezte „mélységes elismerését segítségéért és a szilárd rend helyreállításáért."

Jakov elolvasta a sürgönyt. Homlokán hideg verejték ütött ki. Testén borzongás csapott át. Úgy ugrott fel, mintha kígyó csípte volna meg. Arca sápadt, zavart lett... Meggörnyedt, mintha hir-

telen megöregedett volna... Kis ideig ott állott az asztalnál. Tekintete kihúnyt. Kezében reszketett a távirat. Szíve vadul dobobogott. Erőlködve húzta végig ujját gallérja alatt. Feltépte és mohón kapkodta a levegőt. Minden forgott körülötte, remegett, aztán szétolvadt valami szürke ködbe.

Támolyogva kilépett az asztal mögül. Felemelte Okszána aranykeretű képét, sokáig bámulta elhomályosult szemmel.

— Vége mindennek, leégett a házam... Okszána elment... Eltűnt a boldogság, a szerelem... elveszett élet az enyém — suttogta, ajka remegett. Hirtelen feje fölé emelte öklét és vad hangon felüvöltött. — Hát akkor légy átkozott, élet! — Ha ezt életnek nevezik... — és úgy, ahogy volt, kirohant a házból. Felpattant a leégett tölgy mellett álló ménre. Oldalába vágta csizmáját. A mén kiröpítette az udvarból és vad vágtában vitte előre a hóborította pusztákon.

Usztya kifutott. Rámeredt a távolodó lovas alakra, de már csak egyre távolodó kis fekete pontot látott a pusztán. Aztán befutott a házba, felkapta Jakov subáját, sapkáját, felpattant a másik lóra és utána vágtatott a pusztán.

Éles, hideg szél fújt. A fák recsegve ingadoztak. Az ágak között ismét ott ült a piszkosfehér, hallgatag szarka. Ide-oda mozgolódott és úgy borzolta szét tollait, mint a legyezőt.

Jakov éjjel ért falujához. Azt sem tudta, ki vitte be kocsiján Donyeckaja állomásról a faluba. Ismerős tájon járt, ahol ismert minden egyes bokrot, minden fűszálat, mégis úgy érezte, idegen földön, hepehupás úton, vaktában halad, ki tudja hová és miért. Szeretett volna felugrani erről a lassú, ökörvontatta szekérről. Visszafordulni és gyorsvonaton minél hamarább elutazni innen, hogy soha többé vissza se térjen.

— Mondj valamit, kedves barátom! — fordult a szekeres felé, — Kundrjucsevkába való vagy?

— Szadkiba — és megkérdezte: — Mit mondjak? Mindenki tudja, hogy a kiáltvány miatt lázadás volt itt. Ezért a hatóságok úgy néznek ránk parasztokra, mint az ördögökre. Még a kozákok is.

— Ugyan miért? — figyelt fel Jakov.

— Tudja az isten — tért ki a felelet elől a paraszt és kelletlenül hozzátette: — Úgy hallottam, vörös kakast röpítettek egyikmásik ház tetejére. Felgyujtották Zagorulkin házát, meg az atamánét, mert, úgymond, igen keményen bántak a parasztokkal, akik szabadságról, meg az igazságról beszéltek.

Jakov elkomorodott. Többé nem kérdezősködött, nem hallgatta a szekeres szavait, aki a falujában történt zavargásokról és valami földesúri birtok felgyujtásáról beszélt.

Mikor Jakov odaért szülei háza elé, nem ismerte meg. A magas deszkakapu ott állott a helyén de mögötte nem volt sem ház, sem hombár, sem istálló. Az épületek helyén mindenütt hatalmas, fekete foltok tátongtak. A levegőben égett szag terjengett.

Az udvar mélyében, a földkunyhó ablakából árván derengett valami bizonytalan, vöröses világosság.

— Úgy? Hát szóval felgyujtották! — mondta elcsukló hangon Jakov. Megállott a fonott kerítéssel elzárt átjárón, majd lassan bement az udvarba. Valahonnan a homályból felvakkantott, aztán elhallgatott az öreg kutya. „Szerkol Megrémült! Pedig régen valóságos fenevad volt" — jutott Jakov eszébe. Odalépett a földkunyhóhoz és halkan bekopogtatott.

— Ki az? — hallatszott Darja Ivanovna gyenge hangja.

— Én vagyok, anyám — válaszolt Jaska és torka összeszorult.

— Jaj, édes fiam, Jaska, leégett mindenünk! — sírt fel hangosan Darja Ivanovna, kinyitotta az ajtót és fia nyakába borult.

— Nem baj, anyám, nem baj, nyugodjon meg...

Nyefed Mironovics ott feküdt a deszkafekhelyen, Aljona és a nagyanyja pedig a régi, időtől megfeketedett faágyon. Meghallották Jaska hangját, felkeltek és gyorsan felöltöztek.

Jakov belépett. Megállott a küszöbön. Itt, a földkunyhóban, nagyon magasnak látszott. Csizmát viselt, szétnyitott hódbőr subát és ugyanolyan sapkát.

— Zdrasztvujtye — köszönt komoran.

Nyefed Mironovics látta, hogy fia elsötétült arcán egyetlen izom sem rezdült. Fekete szeme hűvös, idegen pillantással tekintett sötét szemöldöke alól. „Apjának mindene leégett, ez meg itt egyetlen nyájas szót sem szól. Még fiamnak nevezi magát. Eh!" — gondolta. Dereka baloldalára szorította kezét. A fájdalomtól meggörnyedve, lelépett az ágyról.

— Jóegészséget, fiam — válaszolt végül. — Éppen tegnap küldtünk neked levelet. Láttad, ugye, mit tettek az apáddal?

— Láttam... Aztán ki bánt el így magával? — kérdezte Jaska és leült a fehér fonott székre.

— Biztos, a sógor, Ignat és még mindenféle söpredék, aki veletartott. Hogy miért nem pusztítja el az isten az átkozottakat — válaszolt durva, álmos hangon az öregasszony.

— Biztos... — ismételte Jakov. Aljonára nézett és megkérdezte: — Hát te miért nem vagy otthon a házadban?

Aljona ott ült nagyanyja rézzel kivert ládáján. Sötét szoknyát, sötét blúzt viselt. Arca betegesen sápadt volt, szeme alatt kékes

karika húzódott, orcája beesett, arccsontja kidudorodott. Félénk tekintetet vetett az apjára. Válaszolni akart, de Nyefed Mironovics megelőzte:

— Ez az ő otthona. Máshová nem mehet. Elég volt neki abból az életből. No de mi is torkig vagyunk az ilyen rokonsággal.

Jakov cigarettát vett elő. Megkínálta apját; az öreg némán kivett egyet, figyelmesen nézte, aztán rágyujtott.

Kis ideig hallgattak. Darja Ivanovna némán sírdogált és hangosan szipogott. Aljona és nagyanyja lehajtott fejjel ültek az ágyon. Nyefed Mironovics előrehajolva szívta cigarettáját. Borzas, ősz feje mintha füstölgött volna.

Végül Darja Ivanovna csendesen megszólalt:

— Mit hallgattok? Olyan nagy bánat ért. Leégett minden, mi meg úgy jöttünk össze, mintha szomszédok lennénk. Nyelvünk, mint a kő.

Jakov szemöldökével Aljona felé intett és megkérdezte:

— Okszána itt van?

— Itt — válaszolt csendesen Aljona.

— Úgy? — horkantott fel Nyefed Mironovics. — Szóval Okszánához jöttél. Én meg azt hittem, az apádhoz, mert hogy megsajnáltál — mondta és fejét csóválta.

Jakov felkelt. A kályha elé dobta cigarettáját és hűvösen, komoran megszólalt:

— Még nem tudom, édesapám, melyikünknek kell sajnálnia a másikat. Végeredményben egyforma a sorsunk. A maga élete tönkrement, tönkrement az enyém is, a hugomé is. Hát mit mondhatok én magának ezek után? De hogy lássa, jót akarok magának, itt van ötvenezer rubel, ez a magáé. Próbálja meg, hogy másképpen bánjék a néppel, mert különben nem hal meg rendes halállal.

Jakov az asztalra dobta a bankókötegeket. Fogta a sapkáját, tompa tekintettel nézett Aljonára, aztán így szólt:

— Gyere velem, húgom.

Aljona anélkül, hogy fejét felemelte volna, halkan mondta:

— Nem megyek a szüleimtől sehová.

Jakov feltette sapkáját, de Darja Ivanovna a nyakába vetette magát:

— Jasa, édes fiam, drága gyermekem... hová mégy most sötét éjnek idején?

Nyefed Mironovics felkelt, fogta a pénzkötegeket és visszaadta Jakovnak.

— Vidd! Nincs szükségünk rá. És isten segítségével téged is lábraállítottalak és majd összeszedem magam is. De emlékezz a szavamra: a te új életed egészen tönkretesz téged, még visszajössz

hozzám. Koldus leszel... Ahhoz, hogy itt új élet kezdődjék, az én holttestemen kell átlépni. Így aztán inkább én lépek át mások holttestén. Vigyázz, nehogy te légy az első. Isten veled — mondta csendesen és a deszkafekhelyhez indult.

— Hát jól van, elviszem a pénzemet, de tartozásomat ki kell fizetnem. Nem akarok adósa lenni.

— Te úgyis tartozol nekem — vetette oda Nyefed Mironovics. — Az életeddel tartozol, mert fiam vagy. Már pedig az ilyen tartozást nem lehet pénzzel megfizetni.

— Úgy. Szóval maga azt hiszi, hogy egész életemen át adósa leszek?

— Igen, egész életedben és én bármikor behajthatom rajtad ezt az adósságot. Teljesen. Törvény szerint.

Jakov a fejét csóválta és összeszorított foggal mondta:

— U-uh, milyen ember maga... öreg Zagorulkin. Még a tűz sem tanította meg semmire.

— Nem baj. Bebiztosítottam magam tűz ellen. Egyet-mást kapunk, egyet-mást előveszünk a zsebünkből, aztán ismét a magunk útján haladunk. De te hová haladsz, azt még senki sem tudja...

— Értem ne aggódjon! — szakította félbe Jakov. — Ne aggódjon sem ma, sem holnap. Soha. Isten vele! — vetette oda, kinyitotta az ajtót és gyorsan kiment.

— Nem baj, mi majd megtaláljuk az életbe vezető ösvényt — mondta nyugodtan Nyefed Mironovics.

Éjfél már elmúlt. Az utcákon egyetlen lélek sem járt, egyetlen emberi hang sem hallatszott, csak a kenderáztatónál zúgott a hullám, egyenletesen, csendesen, mint a vízesés. Még a szél is megkerülte a domb oldalán meghúzódó falut és valahol fent fujdogált, kergette a felleget a komor égbolton és betakarta velük a holdat, a csillagokat; a hold elmerült, de újra fel-felbukkant és egyre úszott, úszott nyugat felé.

Jakov lassan haladt a falu utcáján. „Hát szóval így maradtam, mint száraz kóró a pusztán. A feleségem szakított velem, én meg a szüleimmel szakítottam... Mit ér már most az életem? Kinek kellek, ki aggódik érettem?

Jakov nem értette, nem akarta megérteni, hogy Okszána miért szakított vele. Már készült rá, hogy így szól hozzá: „De mit tehetek én arról, hogy az apám ilyen kegyetlen? Hiszen hozzám jöttél feleségül. Hiszen nagyon jól tudod, még ifjú koromban sem értettem egyet vele, azért hagytam ott. Hogy követelheted, hogy én feleljek apám tetteiért. Vagy sohasem szerettél igazán? Eh, Okszána, Okszána, elpusztítasz te engem! Már el is pusztítottál!"

Gondolatait váratlan kiáltás zavarta meg:

— Ki csavarog itt éjnek idején? Hé, állj!

Jakov csodálkozva fordult meg és látta, hogy két ember feléje siet. „Hm. Ez valami új. Hát hadiállapot van a lázongás után?" — gondolta, és anélkül, hogy megállott volna, dühösen felelte: — Nem vagyok köteles mindenféle szemét népnek válaszolni!

— Azt mondtam, állj meg, mert különben lövünk! — harsogott ugyanaz a hang.

Jakov bevárta a kozákokat, odament ahhoz, aki megállította és lendülettel az arcába vágott.

— Én Jakov Zagorulkin vagyok! No, meg vagy elégedve?

A kozákok hallgattak. Jakov tovább ment.

— Na látod, mit kellett ezt megállítani! — hallotta még. — Nem hiába gyujtották fel a vén gazember házát. Az ilyet már rég ki kellene gyomlálni, de nincs aki megtegye...

Dorohovék háza elnéptelenedett. Marja hidegen fogadta Jakovot és arra a kérdésre, hol van Okszána, azt válaszolta, a városba ment.

Jakov egy köteg bankjegyet adott neki, megkérte, adja át Ignat Sziszojicsnak. Az éjtszakát egy padon töltötte, reggel pedig szekerest fogadott és az állomásra hajtatott.

3

Okszána Csurgin hivatali dolgozószobájában ült és felháborodva beszélt arról, mi történt Kundrjucsevkában, az atamánról, Zagorulkinról. Csurgin hátratámaszkodva székén, cigarettáját szívta.

„De hiszen te magad is a Zagorulkin-familiához tartozol — gondolta — milyen következtetésekre jutsz el a magad dolgában, húgom?" De csak ennyit mondott:

— Majd elküldöm Varját, hozza el ide az öregeket, amíg Fjodor meggyógyul. Ami pedig Aljonát illeti, inkább csak a ti birtokotokon élje le életét... Úgysem értette meg soha Leont.

Leonyid Konsztantyinovics Rjumin itt van? — kérdezte félénken Okszána.

— Péterváron van, azt mondják, elfáradt — válaszolt Csurgin.

— Hogy-hogy elfáradt? Kiábrándult?

Csurgin elnyomta cigarettáját a hamutartóban, és anélkül, hogy Okszánára nézett volna, komoran mondta:

— Egyszerűen megijedt, amint az egyes értelmiségiekkel megtörténik.

Okszána zavarba jött. Elpirult. Felkelt. Nehéz volt ilyennek látni Csurgint. Mégis tudta, hogy igaza van, mikor így gondolkozik

róla és Rjuminról. Szerette volna világosan látni a helyzetet és határozott hangon kijelentette:

— Most Novocserkasszkba utazom, hogy megindítsam a válópert Jakov ellen.

Csurgin felhúzta szemöldökét. Világoskék szemével bizalmatlanul nézett sógornőjére. „Hm. Úgy látszik, megjött az esze. Ha így áll a dolog, akkor persze komolyan kell venni."

Mintha nem értette volna Okszána szavait, kérdezte:

— Vagyis elhatároztad, megtudod, hogy elválasztanak-e benneteket?

— Én már szakítottam vele...

Csurgin elmosolyodott és odalépett hozzá.

— Á-á-á-á! Akkor bocsáss meg nekem, kedvesem! Nem értettem egészen, mit beszélsz! — mondta vidáman. Átölelte, megsimogatta a vállát, megigazította haját és homlokon csókolta.

Okszána lehajtotta fejét:

— De hát ő úgysem egyezik bele a válásba — mondta halkan. — És azonkívül olyan nagy szégyen, olyan nagy botrány...

— Nem baj, kedvesem, szégyenről, botrányról szó sem lehet. Mert kik azok, akik bíráskodnak? Mi pedig helyeseljük tettedet. Menj haza Varjához, nekem gyűlésre kell mennem.

Okszána kilépett az irodából. Kis ideig ott állt az utcán. Előtte hatalmas bányatelep emelkedett. Két aknatoronnyal, emelvényekkel és segédépületekkel. Ott fel-feltűntek az emberek. Csoportokba verődtek, a nagy téren át odasiettek mások is, lámpa nélkül, olyanok, akik nem viseltek munkásruhát. Okszána is oda szeretett volna sietni, beszélgetni, hallgatni és megérteni a bányászok ismeretlen, zord, veszélyes életét.

Jakov megérkezett. Csurginékhoz sietett, de senkit sem talált otthon.

A bányairoda felé indult tehát. Nem messze az irodától a bányászok hatalmas tömegét látta. „Gyűlés — tehát mindenki itt van!" — mondta magában és a tömeg felé indult. A földet betakarta a levegőben forgó hópelyhek leple és ettől a bányászok még feketébbnek látszottak. Szemük fehérje megvillant, mint apró szikrák. „Olyanok, akár az ördögök, még nappal is megrémülhet tőlük az ember" — gondolta Jakov.

Az emelvénynek használt ládán állt Olga és izgatottan beszélt:

— ...vagyis a bányászoknak és a bányászasszonyoknak egy az osztályfeladatuk, közös osztályérdekért harcolnak: ezt a kemény, önzetlen küzdelmet a politikai és gazdasági felszabadulásért, az új szabad életért vívják. Csak zavaros és korlátolt emberek nem értik meg, hogy az emberiség fele nő, és a nők hatal-

mas társadalmi erővé válnak a jövőben. Csak fel kell ébreszteni, harcba kell vezetni ezt az új erőt, harcba az új szabad életért...

„Ej, de sokat markol ez az ördöngös lány!" — csóválta a fejét Jakov, és hirtelen észrevette, hogy ott áll Okszána is egyszerű kabátban és meleg kendőben, szemlátomást arra várt, hogy felszólaljon. Jakov látta, hogy felesége elpirul, majd elsápad, és odahúzódik Csurginhoz.

„Hát erre törekedett, ez az ő életének eszményképe... — gondolta Jakov. — Mit is mondhatok neki most itt... De különben is meghallgat-e engem?"

Az emelvényen már Zagorodnij állott.

— Immár nincs többé zsarnokság: összeomlott! — mondta — a mi jelszónk most nem „Le az önkényuralommal!", hanem „Le a monarchiával!" Kétségtelen, hogy a proletariátus támogatja az összes ellenzéki társadalmi osztályokat és egyre újabb győzelmeket arat majd a monarchia felett, vérontás nélkül, ahogy kivívta az alkotmányt. Csak össze kell szednünk az erőinket. Meg kell szereznünk a társadalom különféle rétegeinek a bizalmát. Ebben a pillanatban a politikai sztrájk kihirdetése szükségtelen vérontást idézne elő, értelmetlen és céltalan dolog lenne, elvtársak...

— Brávó!

— Jól beszél! — hallatszottak hangok a hátsó sorokból.

Jakov közelebb tolakodott az emelvényhez és hallgatta a beszédet:

— Értsd meg, te bolond: hát, hogy volna vége a cárnak, mikor felsorakoztatja a rendőreit? Bármi történik, mindjárt dutyiba dugják a mieinket... Ezeket az élősdieket gyökerestül ki kell irtani! — mondta felháborodva egy óriás termetű fiatal bányász, aki társát igyekezett meggyőzni: — Te Zagorodnij hazudozását hallgatod?

Most Csurgin ment föl az emelvényre. Lassú pillantást vetett a bányászokra. Kiegyenesedett. Jakov látta ezt a komor, élesszemű embert és önkéntelenül is megirigyelte:

„Micsoda erő! Bárhogy is, de az ember gyönyörködik benne."

— Itt már nagyon is édesdeden csevegnek egyesek a szabadságról, egyenlőségről, és arról, hogy itt olyan életünk lesz, mint a mennyországban — kezdte Csurgin mély, basszus hangján.

Jakov látta, hogy Okszána fel-felbukkan a tömeg között. Figyelte minden mozdulatát, és lépésről-lépésre közelebb került az emelvényhez. Mindnyájan hallgatták, mint töri össze Csurgin a mensevik Zagorodnij érveit és újra meg újra helyeslő hangok hallatszottak:

— Tyű, ezt darabokra szedte!

— Ettől elmegy az étvágya!

— A cár kiáltványa az első, de nem végleges győzelmünk, mint ahogy ezt egyesek nagy ünnepélyesen hazudozzák, és ahogy ezt olyan fülemülehangon dalolja nekünk Zagorodnij. Örülhetünk, hogy az önkényuralom meghátrált forradalmunk előtt, de emlékezzünk jól, az önkényuralom csak visszavonult az utolsó pillanatban, amikor a nép már ráemelte hatalmas kezét!...

„Hm, ezek elégedetlenek, folytatni akarják a forradalmat! Érdekes!" — gondolta Jakov, de folyton Okszánát nézte és nem tudta tovább hallgatni Csurgint. Egyre közelebb jutott az emelvényhez. Okszána már ott állott előtte, csak ki kell nyújtania kezét és megérintheti a vállát. Már nyújtotta is, de ekkor egy jólmegtermett munkás háta mindent eltakart. Jakov el akarta tolni, de a hatalmas termetű munkás megfordult, megvetéssel végignézte Jakov drága öltözékét és durván kérdezte:

— Hát te mit keresel itt? Eriggy oda, ni! — mutatott a rendőrök felé. És továbbra is elállta Jakov útját.

Csurgin folytatta:

— Nekünk nem ilyen papiros szabadságjogok kellenek! Nem kellenek az ilyen tőrbecsaló kiáltványok, amelyeknek kihirdetése után a kozákok megölik a munkásosztály börtönből kiszabaduló legjobb fiait... Korbácsolják a parasztokat, és tüzelnek a sztrájkolókra. Vajjon nem szégyeli-e magát Zagorodnij polgártárs, aki ezek után ideáll elénk és kiabál: „Nincs már önkényuralom! Összeomlott!"

— Úgy van! Úgy van!

— Szemüveget Zagorodnijnak, hogy meglássa az igazat!

Csurgin a rendőrség felé mutatott. Jakov úgy érezte, hosszú keze mindjárt megnyúlik még egy kicsit és megragadja gallérját.

— Menj csak oda a rendőrséghez, Zagorodnij polgártárs, ha elvesztetted látásod és tapintásod, a rendőrség majd segítségedre lesz, hogy megtudd, van-e önkényuralom, vagy sem! — mondta Csurgin. — Romanov cár volt és korlátlan hatalmú cár is maradt. Esze ágában sincs, hogy bárkinek is odaadja a hatalmát. Aki az ellenkezőjét állítja, becsapja a népet. Azért mi, szociáldemokraták, mi bolsevikok azt mondjuk: az önkényuralom akkor szűnik meg, amikor a nép fegyverre kel és megdönti! Csak a fegyveres felkelés adhat nekünk győzelmet!

— Nem sikerül ez maguknak, szónok úr!

— Hát majd megpróbáljuk, rendőrtiszt úr!

— Sikerül! Sikerül! Ilja Gavrilics, ha vérünk hullásával is, de sikerül! — kiáltották a bányászok.

— No, csak ne sokat ugráljanak, mert eltörik a lábuk!

— Jobb egy szabad lábon állni, mint két lábbal hasoncsúszni!

— Le a rendőrséggel!

— Ki a vállpántosokkal! Le az önkényuralommal!

— Csendesebben, uraim! Az ilyen beszédért majd még felelhetnek!

Okszána háta mögött váratlanul dühös, mély hang harsant fel, mint ragadozó acsarkodása.

— Eredj az utamból! Jót mondok! Mert úgy felaprítlak, hogy fasírozott lesz belőled!

— Te? Engem? No megállj, te burzsuj kígyó! Majd mindjárt... — a bányász mellen akarta ragadni Jakovot, de az lefogta karját.

— Nyedajvoz!... Jakov! — Okszána közéjük vetette magát, hogy elválassza őket.

Nyedajvoz csodálkozva nézett az asszonyra, aztán megkérdezte:

— Hát te ismered ezt az urat, húgocskám? Szerencséd, Jakov uram, mert lecsavartam volna a fejedet, és ráadásul még a lábadat is kitéptem volna.

— No, nem olyan biztos ez! Eddig én csavartam másokét.

— De most rajtam a sor!

— Dehát hagyjátok már abba! — szólt tompa hangon Okszána, és Jakovot félrehúzva, idegesen kérdezte: — Miért jöttél ide?

— Hozzád indultam, de ez a bolond nem engedett! — válaszolt Jakov. — Beszélnem kell veled!

— Nincs mit beszélnünk. Én már mindent elmondtam, semmi közös dolgunk nem lehet!

— Ez a végleges elhatározásod?

— Igen.

— És nem akarsz meghallgatni engem? Magam is szakítottam szüleimmel miattad.

— Csakhogy én azért szakítottam veled, mert a nézeteink teljesen ellentétesek.

— Okszána, értsd meg, érted, ha kell, mindent eldobok! Közöttünk semmi ellentét nem lehet!

— Hagyd ezt a ravaszkodást, Jakov! Isten veled! — mondta Okszána és az emelvény felé indult.

Jakov kikerült a tömegből és várta a gyűlés végét... Agyában mind erősebben viharzottak a sötét gondolatok. Látta, hogy Okszána örökre elment. Természetesen Csurgin hatása alatt. Elhatározta, lesz, ami lesz, de itt az ideje, hogy leszámoljon vele.

„Csurgint kell eltávolítanom az utamból. Okszánát úgyis mindenképpen elvesztem" — gondolta, lassan zsebébe süllyesztette kezét, aztán körülnézett. Néhány gyanus fickót látott, akik a munkások között forgolódtak és magához intette az egyiket.

— Ismered azt a magas embert ott? — kérdezte.

— Csurgint, azt az anarchistát? Mindnyájan ismerjük, de mit ér az, ha mindenki őt követi? — válaszolta a fickó.

— Hát ide figyelj, ezer rubelt adok neked, magad is tudod, hogy a pénzért meg kell dolgozni. — Jakov látta kivel van dolga, és most már nyíltan beszélt.

A fickó gondolkozott. Tanácskozott társaival, aztán elvette a pénzt.

A gyűlés után Csurgin odament Jakovhoz és így szólt:

— Jóegészséget, Zagorulkin úr!... Ugyan mit csinál ilyen prózai környezetben? Nézzen csak körül: farakások, szénhalmok, füstölgő kőzethalom...

— Maga az, Ilja Gavrilovics? — kérdezte Jakov szórakozottan.

— Családi nevem, Csurgin.

Jakov kesernyésen mosolygott:

— Nagyon örülök!...

Ebben a pillanatban a farakások mögül előrontottak a fekete századok emberei.

Az egyik felemelte kezét.

— Ilja! — kiáltott rémülten Okszána.

Csurgin hátrapillantott. Hirtelen letérdelt. Megkapta támadója lábát. Felemelkedett. Úgy lendítette feje fölé, mintha fadarab lenne. Aztán belevágta a fekete századok csoportjába. Ebben a pillanatban az egyik támadó ráemelte boxerét.

Jakov előkapta revolverét és Csurginra tüzelt, de a kavargásban a golyó Csurgin támadóját érte és az holtan esett össze.

— Mit? Hát te is, te nyomorult? — A fekete századok emberei most Jakovra vetették magukat, de a revolver mégegyszer dörrent.

Minden összekeveredett.

— Üssétek a gyalázatosokat!

— Üsd, verd a fekete bandát! — Nyedajvoz szilaj hévvel verekedett. Ökle, mint a csákány, zúdult a támadók fejére.

Kiáltások hallatszottak. Rendőrsípok füttye sivított. A verekedők feje felett súlyos bányászlámpák, csákányok emelkedtek. Jakov szeme előtt vad örvényben kavargott minden.

Csurgin hátrapillantott és megkérdezte:

— Ki lőtte le ezt?

— Én.

— Köszönöm! — szólt Csurgin. Olga és Nyedajvoz körülvették.

„Eltévesztettem a célt! Vigye el az ördög!" — gondolta Jakov. — Megigazította sapkáját és tovább indult. De alig lépett néhányat, a fickó, akinek a pénzt adta, utólérte és hátába mártotta kését.

— Megölték Jakovot! — sikoltott Okszána.

Tizenötödik fejezet

1

Oroszország hatalmas megrázkódtatásokat élt át.

A városokban álltak a gyárak. Létrejöttek a munkásküldöttek szovjetjei... A nép véres küzdelmeket vívott a kátonasággal.

A falvakban megalakultak a parasztok forradalmi bizottságai. Lángoltak a földesurak udvarházai, földjük a nép kezébe került.

A flottában felkelt az „Ocsakov" csatahajó, a „Szvirepij" torpedóromboló és a „Bug" aknavető legénysége. A felkelő tengerészek az alkotmányozó gyűlés összehívását követelték a kormánytól.

Voronyezsban, Kurszkban, Tifliszben, Vlagyivosztokban, Irkutszkban, Szuhumban és Bobrujszkban, mindenfelé az országban felkeltek a katonák és katonai bizottságokat alakítottak.

A Kaukázuson túl, a Tyerek vidékén munkások barikádokon harcoltak a katonák ellen. Finnországban és Szibériában a felkelők megállították a vasúti forgalmat és elfoglalták a pályaudvarokat.

Az önkényuralom düledezett, mint egy korhadt fa, és vicsorgott, mint az üldözött vad. A cár közzétette a szabadságjogok adományozásáról szóló kiáltványát, de ugyanakkor parancsot adott, hogy „a katonaság ne használjon vaktöltést a tüzelésnél, és ne sajnálja a patronokat."

Megbízást adott Vitte grófnak kormányalakításra, de Taskentben katonákat lövetett agyon. Rendeletet adott ki az elzálogosított földek megváltásának elengedéséről, de tábornokokat küldött ki, hogy leverjék a tambovi, csernyigovi, szaratovi kormányzóságok „parasztjait", a társadalmi rend és nyugalom „helyreállítása" érdekében. Ravaszkodott, képmutatóskodott, becsapta Oroszország népeit, egymásra uszította őket, megszervezte a fekete százakat, megkorbácsolta a tüntetőket és kérte a német császárt, hogy minél előbb küldjön csapatokat az orosz határra.

De minden hiábavaló volt, Oroszország felett a forradalom hatalmas tisztító vihara tombolt.

Jugorinszkban naponta újabb szakszervezetek alakultak. Mindennap gyűléseket tartottak, nem volt elegendő helyiség. Éppen most tartották meg a „Fémmunkások Szakszervezetének" alakuló gyűlését. Ebbe a szervezetbe egyszerre több mint kétezer ember lépett be. Létrejött a „Tanítók Szakszervezete", aztán a „Távíró- és Postaalkalmazottak Szakszervezete". A vasutasok megteremtették a maguk szakszervezetét, a fodrászok közzétették, hogy megalakult a „Fodrászok Szakszervezete", a boltosok megszervezték a „Kis-

és Középkereskedők Szakszervezetét", a kisebb vállalatok tulajdonosai megteremtették az „Önálló Kistulajdonosok Testületét".

Ekkor a rendőrkapitány gyorsan tagokat toborzott az „Orosz Nép Szövetsége" nevű ellenforradalmi szervezetbe és bandákat alakított a fekete százak embereiből.

Az erők nyíltan különváltak. Minden csoport döntő cselekedetre készült és sietett, mintha attól félne, hogy elszalasztja a megfelelő pillanatot. Mindkét tábor figyelte a másikat.

Rjumin, ahogy a város utcáin haladt, kíváncsian nézegetett jobbra-balra. Az utcákon élénkség volt. Az emberek a gyűlésekről, a politikai eseményekről, a jugorinszki szovjetről beszélgettek.

A fegyverkereskedés előtt különösen sokan álldogáltak. Egy vadász éppen az imént vásárolt puskáját mutogatta egy hatalmas termetű embernek, aki sárga sportsapkát viselt. — Ez az ember Tkacsenko volt.

— Pompás fegyver, remek szórása lehet — mondogatta a csőbe tekintgetve.

Két gyanus fickó jött ki az üzletből. Hónuk alatt fegyvert szorongattak, kezükben lőszert vittek. Tkacsenko feléjük fordult:

— Milyen gyártmányú puskát vettetek? Bernhardt?

A két fickó összenézett, rápillantottak hosszúcsövű puskáikra és tovább mentek.

— Bernhardt... — válaszolt az egyik.

Tkacsenko elővette zsebéből cigarettatárcáját, cigarettát vett ki és két vonalat írt a cigarettatárca tetejére:

— „Sans-culotte-ok!" Az én véleményem szerint: csőcselék — mondta.

Rjumin ott állott mögötte. „Úgy, szóval a fekete százak fegyverkeznek, a bizottság tagja pedig csak irogatja, mi mindent vásárolnak" — gondolta. Ebben a pillanatban észrevette a munkások csoportját, akik puskákkal a kezükben jöttek ki az üzletből. Az egyik örömmel felkiáltott:

— Leonyid Konsztantyinovics! Mi sors hozta ide?

Tkacsenko megfordult:

— Rjumin úr? — kérdezte nyomatékos hűvösséggel.

Rjumin úgy érezte, mintha arcul ütötték volna, de tűrtőztette magát és feléje nyujtotta kezét.

— Jóegészséget... azt hittem, maga csak számontartja, amit mások vásárolnak, de úgy látszik, maga...

Az üzletből Scselokov, Danyila Podgornij és még három munkás jött ki. Valamennyien puskát, lőszert és vadásztarisznyát vittek.

— Na, most már a farkasok és a többi fenevadak száz versztányira elkerülik Jugorinszk környékét — tréfálkozott Scselokov. Észrevette Rjumint és felkiáltott: Leonyid Konsztantyinovics!

Rjumint körülvették, kérdésekkel halmozták el, de Tkacsenko olyan szigorúan nézett mindnyájukra, hogy egyszerre elhallgattak és tovább siettek.

Rjumin ismét úgy érezte, hogy megalázták, de elnyomta magában a sértődöttséget és megkérdezte:

— A gyár dolgozik?

— Tegnap óta. Kizárás volt.

— Megszüntették?

— Megszüntették, mert mindnyájan bementünk a gyárba.

— Leon a városban van?

Tkacsenko hallgatott.

Rjumin megigazította szemüvegét, lerázta köpenyéről a hópelyheket, búcsúzott és ment.

Tkacsenko utána nézett. Sóhajtott. Látta, hogy az üzletből ismét a fekete százak emberei jönnek ki puskával a kezükben és ismét két vonást húzott cigarettatárcájára. „Tíz ember, tíz puska, az húsz puskacső. Jócskán vásárolnak, vinné el őket az ördög" — gondolta.

Rjumint ismét elfogta a szégyenkezés és bosszúság. Már nem volt kedve Leonhoz menni. „Úgysem hisznek, úgysem értenek meg. Nem fogadnak be. Pedig úgy jöttem ide hozzájuk, mint testvéreimhez, barátaimhoz" — gondolta és már bánta, hogy visszatért Jugorinszkba. Eddig, egész idő alatt otthon tartózkodott Péterváron. Apja, aki minisztériumi tisztviselő volt, a legnagyobb csodálkozására nem tett szemrehányást, mikor fia forradalmi munkásságáról értesült, bátyja pedig, az Obuhov-gyár Martin-műhelyének vezetője, gúnyosan így szólt:

— Megijedtél? Kár. Most a legjobb orosz emberek, Mescserszkij herceg, Trubeckoj, sőt Szvjatopolk-Mirszkij is ellenzékben vannak.

A forradalmi események a fővárosban az értelmiség minden rétegét megmozgatták, Rjumin mérnök pedig, aki szociáldemokrata volt, nem talált helyet és foglalkozást a forradalmi mozgalomban. Napokon át a Néva partján csatangolt, ahol valaha diákbarátaival, ugyanúgy mint most, azon gondolkodott, mit is tegyen. Tűrhetetlenné vált számára az a gondolat, hogy a forradalom legdöntőbb pillanatában szökevény lett. Nem bírta tovább, elment a Pétervári Szovjetbe. Ott Luka Matvejiccsel találkozott.

Most pedig íde jött Jugorinszkba és sokáig járkált a városban. Sehogysem szánta el magát, hogy a Szovjetbe menjen Leonhoz. Így

hát, miután végigjárt néhány utcát, a kohóműhely vezetőjéhez ment és munkát kért.

— Remélem, most nem kell öntöttvasat locsolgatnia? — kérdezte tréfásan a műhelyvezető.

— Nem — válaszolt Rjumin — de ha az igazgató nem akarja...

— Ó! Az igazgató most olyan, mint a kezesbárány!

Rjumin elintézte a munkábalépés formaságait és sietett Leonhoz.

A teázó épülete mellett sokan állottak és nagy zaj volt. Hónuk alatt újságköteggel sihederek cikáztak ide-oda és élénk hangjuk belecsendült a zajba:

— Legfrissebb hírek!

— Lenin cikke a forradalomról!

— A tanács „Közlönyének" legújabb száma — kiáltoztak újságot lengetve.

A munkások vásárolgatták a „Közlönyt", fizettek és nem kértek vissza.

— Ami marad, az menjen a Szovjet alapjára — mondogatták.

Tkacsenko olajfoltos ruhája fénylett a napon. Ott állott a munkások körében és hangosan olvasta:

— „A döntés közeledik. Az új politikai helyzet a forradalmi korszakokra jellemző csodálatos gyorsasággal rajzolódik ki. A kormány szavakban engedményeket tett, de ugyanakkor a valóságban megkezdte a támadást. Miután alkotmányt ígért, a legvadabb, felháborító erőszakos tetteket követett el szinte szándékosan, hogy még világosabban megmutassa a népnek az önkényuralom hatalmának egész reális jelentőségét. Az ellentmondás az ígéretek, a szavak, a papiros és a valóság között sokkal, de sokkal érezhetőbb lett.

Az események nagyszerűen igazolták azt az igazságot, amelyet mi már régen és gyakran hangoztattunk és mindig ismételni fogunk olvasóinknak: amíg meg nem döntjük a cárizmust, addig minden engedmény, még az „alkotmányozó" gyűlés is, csupán látszat, délibáb, szemfényvesztés."

— Úgy is van! Szemfényvesztés!

— Ugyan ki ír ilyen találóan?

— Lenin.

— Ejnye, de éles szeme van. Külföldről is mindent lát! — hallatszottak helyeslő hangok.

Oldalt, a tömegben, szemüvegét feltéve, Sztrukov apó olvasott fel Iván Gorgyejicsnak:

— „Dübörög a forradalom! Felkelt Oroszország forradalmi népe és körülzárta a cári kormányt, hogy megrohamozza! Vörös zászlók lengenek, barikádok épülnek, a nép fegyvert ragad és rohamozza

az állami intézményeket. Újra felharsant a bátrak riadója, újra megzendült az elcsitult élet. A forradalom hajója kibontotta vitorláját és száguld a szabadság felé. Ezt a hajót az oroszországi proletariátus vezeti."

— Vagyis ez annyit jelent, hogy ezt a hajót mi, munkások vezetjük. Látod, testvér, micsoda erő vagyunk mi?! — magyarázta Sztrukov apó a szöveget és így folytatta: — Most pedig hallgasd meg, miért kell nekünk fegyverkeznünk:

— „Csak az elnyomók csontjain lehet a népszabadságot felépíteni, csak az elnyomók vérével lehet megtrágyázni a talajt a nép egyeduralma számára! Csak akkor, amikor a felfegyverzett nép a proletariátussal az élén fellép és kibontja az általános felkelés zászlaját — csak akkor lehet a szuronyokra támaszkodó cári kormányt megdönteni. Nem üres szólamok, nem értelmetlen „önfelfegyverzés", hanem valódi felfegyverkezés, és fegyveres felkelés — e felé tartanak ma egész Oroszország proletárjai... Csak akkor, ha a győztes nép forradalmi hadsereggé alakul, csak akkor tudja majd az elrejtőzött sötét erőket véglegesen szétverni."

Rjumin megvette a „Közlöny"-t, gyorsan átfutotta „A munkásokhoz" című kiáltványt, amelyet Sztrukov apó olvasott. A kiáltvány aláírása: „Tifliszi bizottság".

— Ez itt Szovjet, nem pedig áruház! Hová visz az ördög? — hallotta és megfordult. A teázó épülete elé egy ládákkal megrakott szekér gördült. Elől sovány, feketehajú, kisbajuszos ember lépkedett és gazda módjára, határozott hangon mondta:

— Utat, utat, kedves barátaim! A Szovjet is ehet narancsot.

Váno Leonidze volt.

Rjumin sietve bement az épületbe.

A cigarettafüstös nagy terem mélyében az asztalnál Leon állott.

— Tehát a Szovjet határozata értelmében — folytatta beszédét — a munkások megjelentek a gyárban és elfoglalták helyüket. A kapitalista visszavonult, a gyár dolgozik. Győztünk, de ez csak részleges győzelem, elvtársak!

Rjumin kíváncsi tekintettel nézett végig a jelenlévőkön: „Legalább ötszáz ember, és majdnem mindegyik kezében újság. Nagyszerű legények az itteni elvtársak" — gondolta.

Leon folytatta:

— Vezéreink éppen ezért ezt mondják: végleges győzelmünk útja: döntő, elszánt harc az önkényuralom és minden sötét erő ellen. Forradalmi munkáshadseregünk megszervezése e harc folyamán. A forradalmi proletariátus és parasztság demokratikus diktatúrája az ideiglenes forradalmi kormányon keresztül, amely ideiglenes forradalmi kormányt az önkényuralom ellen vívott diadalmas

harcunk eredményeképpen hozunk létre. Végül pedig általános, közvetlen, egyenlő és titkos választás alapján összehívott Alkotmányozó Gyűlés. Ezek azok a szakaszok, amelyeken át kell haladnia a mai forradalomnak.

— Nagyon helyes: át kell haladni. De amíg áthaladunk ezeken a szakaszokon, sok víz folyik le — hallatszott Kulagin hangja.

— Nem igaz — vetette ellene Geraszim hengerész. — Itt világosan megmondják: közeledik már a döntő harc az önkényuralom ellen és közel a nép győzelme. — Geraszim felemelte az újságot.

— Igen, így írnak a párt külföldön tartózkodó vezetői, mi viszont itt sokkal világosabban látjuk, hogyan és hová fejlődnek az események — válaszolt fontoskodva Kulagin.

Rjumin hangosan közbeszólt:

— Igaza van Geraszim elvtársnak... szót kérek. — Odalépett az elnökség asztalához, kigombolta köpenyét, levette sapkáját, és hevesen, hangosan megszólalt:

— Elvtársak, Jugorinszk polgárai! Ne hallgassatok a mensevikekre! A forradalom újabb győzelmeket aratott. A Pétervári Szovjet határozatot fogadott el a nyolcórai munkanap bevezetéséről. Trepov tábornok lemondott. Finnországban megalakult a nép küldötteinek szovjetje. Felkelt Kronstadt!... Végül hírül adhatom önöknek, elvtársak, hogy külföldről visszatért Oroszországba a proletariátus, az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt vezére, Lenin elvtárs!

A teremben mint a tenger hulláma, morajlott a taps, és ünnepélyes felkiáltások hallatszottak.

Leon tapsolva odalépett Rjuminhoz és füléhez hajolva mondta:

— Köszönjük a jó híreket, Leonyid Konsztantyinovics. Mit mondjak az ön érkezéséről a párttagoknak?

— Mondja meg: Rjumin, a párt tagja kész arra, hogy a szervezet bármely feladatát teljesítse — válaszolt az izgalomtól remegve Rjumin.

— Nem fordulsz vissza, Leonyid? — kérdezte mosolyogva Leon.

— Én nem lehetek áruló, Leon.

Leon megszorította kezét és így szólt:

— Csak folytasd beszédedet... igaz is: gondolkozzál, és még ma jelentsd a bizottságban, hogyan lehet megindítani a gyárban kard, szurony és bomba gyártását.

2

A bizottság ülésén Vihraj és Váno Leonidze jelentették, mennyi és milyen fegyvert hoztak magukkal a Kaukázusból és még mennyire lehet számítani. Tkacsenko viszont elmondta, hogy a

harci csoportok részére eddig huszonhét vadászpuskát, öt pud puskaport, szerétet vásároltak és hogy a fekete százak emberei a mai napon tizenöt puskát vásároltak. A számítások szerint a gyár munkásai közül a vadászok száz puskával rendelkeznek.

Leon beírta a számokat és komoran mondta:

— Bizony, elvtársak, nehéz dolgok ezek. Az atamán kozákjai és kétszáz rendőr ellen legalább háromszáz különféle fegyverre van szükségünk. Háromszáz darab fegyverre — ismételte és anélkül, hogy felnézett volna, mintha számolgatna, folytatta: — Tegyük fel, hogy Vihraj és Váno még három-négy láda puskát és Mauser-revolvert szereznek...

Vihraj összenézett Váno Leonidzével és fejét csóválta, mintha ezt gondolná: „könnyű mondani: szérezzetek négy láda puskát és Mausert! Mintha csak úgy az úton hevernének", de Váno mosolygott és úgy hunyorított feléje, mintha ezt válaszolná: „Nem baj, valahogyan majd megszerezzük, kedves barátom."

— Tegyük fel, hogy Lavrenyov, mint a munkás harcicsoportok szervezője és Tkacsenko, mint vadász — folytatta Leon, mintha önmagával beszélgetne — végigjárják a várost, fölkeresnek minden vadászt és még legalább félszáz puskát összeszednek.

Most Lavrenyov és Tkacsenko néztek össze, de azonnal le is hajtották fejüket: nehéz feladat!

Leon lassan írta noteszába a számokat, és folytatta:

— Tegyük fel továbbá, hogy Scselokov a fiúkkal néhány támadást intéz a rendőrök ellen, lefegyverzi őket és még nyolc-tíz revolvert szerez.

Scselokov kiegyenesedett, felemelte fejét.

— Nyolc-tíz revolverért kezeskedem. Lehet, hogy többet is szerzünk.

— Na és ha Leonyid Konsztantyinovics vagy harminc bombát készít... — fejezte be Leon. De akkor is csak félannyi fegyverrel rendelkezünk, mint amennyire szükségünk van. Feltétlenül dinamitot kell kérnünk a bányászoktól.

Ceruzájával bekeretezte a számokat, felemelte fejét és így szólt:

— Azt hiszem, egyelőre semmiféle más lehetőségünk nincs... Van-e még javaslat?

— Nekem van — szólt Váno Leonidze — már holnap kezdjük meg a pénzgyűjtést a fegyvervásárlásra, úgy ahogy ezt mi a Kaukázuson túl csináljuk.

— A javaslat helyes. Több nincs? — kérdezte ismét Leon, aztán folytatta: — Nincs. Tehát a bizottság elhatározta, hogy az összes felsorolt módokat felhasználja fegyverek beszerzésére és a munkás

harcicsoportok felfegyverzésére... Lavrenyov elvtárs, tegyen jelentést arról, hogyan folyik a munkások katonai kiképzése.

Lavrenyov felállt és beszámolt a csoportok tagjainak katonai kiképzéséről.

Alighogy Leon elkísérte barátait és becsukta a kiskaput, valaki kopogtatott. „Biztosan Násztya jött Fjodortól — gondolta, mert tudta, hogy Násztya a kórházban a beteg mellett virraszt, és kiment kaput nyitni.

Luka Matvejics jött meg. Leon a segítségére volt, hogy behordja a szobába a bőröndjeit és sajnálkozó hangon mondta:

— Milyen bosszantó... ha csak néhány perccel hamarább jössz, éppen a bizottság ülésére érkeztél volna.

— Nem baj, majd ott leszek máskor. Csak nem kergetsz el? — tréfálkozott Luka Matvejics. Ismét bajuszt növesztett, nem olyan nagyot mint régen, de ez igazi, nem pedig ragasztott bajusz volt. Egyszerűbben is öltözködött. „Ez aztán az élet... — gondolta Leon — mással sem törődhet, csak azzal, nehogy valahol elkapják. Naponta háromszor is át kell öltöznie. Öreg feleségét aligha látja félévenként egyszer."

Luka Matvejics elővette zsebéből bőröndje kulcsát és átnyújtotta Leonnak. Aztán levette rövid kabátját, fekete szatin ingét, és a mosdóhoz ment.

Leon azonnal elővette a bőröndből az újságkötegeket és szétteregette. Kibontotta az egyiket és elolvasta: „A felkelés növekszik, növekszik az önkényuralmi Vitte-kormány erőtlensége, zavara és bomlása. Széltében és mélyében növekszik a nép legkülönbözőbb csoportjainak, rétegeinek és osztályainak szervezése, a forradalmi és ellenforradalmi erők szervezése.

Ez a jelenlegi helyzet. Ezt a helyzetet a következő szavakkal lehetne jellemezni: a forradalom szervezése és mozgósítása..."

Leon az aláírásra pillantott: „N. Lenin." Aztán az újság címét nézte: „Novaja Zsizny".*

— Új bolsevik újság? — kiáltott fel. — Még hozzá legális lap! Hát miért hallgatsz, öreg cimbora?

— Hát eddig talán mensevik lapokat hoztam neked? — válaszolt kérdéssel a kérdésre, mosollyal Luka Matvejics.

Leon hátrasimította haját, leült a székre, felcsavarta a lámpát és olvasásba mélyedt.

Luka Matvejics sajtot, kolbászt vett elő a bőröndjéből, aztán fogta a tűzhelyen álló teafőzőt és az asztalra állította.

* Új Élet = az első legális bolsevik napilap (1905. okt. 27—dec. 3.) — *A szerk.*

— Majd elolvasod később — fordult Leon felé. — Most igyunk teát, közbe elmondod, miről volt szó a bizottsági ülésen.

Leon kelletlenül tette le az újságot.

— Elhatároztuk, hogy előkészítjük a felkelést.

— Helyes elhatározás, aztán ... mivel akarjátok megcsinálni a felkelést?

Leon ismertette a helyzetet.

3

Másnap Jegor Dubov megjelent a Szovjetnél és jelentette, hogy egy üteg érkezett a városba, a frontot járt kozákok századát pedig le akarják fegyverezni.

Luka Matvejics a kozákok hangulata felől kérdezősködött.

Jegor Dubov zavarba jött.

— A parancsnokot hazaküldtük, engem neveztek ki parancsnokká — felelte szinte szégyenlősen.

— Ezzel kellett volna kezdened — mondta Leon.

A napokban Jegor Dubov kérésére elment a frontról jött kozákokhoz a kaszárnyába, beszélgetett velük az ország helyzetéről, aztán azt javasolta, válasszanak kozák forradalmi bizottságot és küldjék el képviselőjüket a Szovjetbe.

A kozákok ezután sokáig vitatkoztak, végülis megválasztották a kozák bizottságot, de a „forradalmi" szó említése nélkül. Jegor Dubovot pedig megbízták, hogy tartsa az összeköttetést a Szovjettel.

Leon még ezt is nagy sikernek könyvelte el. Éppen ezzel kezdődött a dolog. Az ütegparancsnok, miután megtudta a frontról jött kozákok határozatát, jelentette fellebbvalóinak és azt követelte Jegor Dubovtól, hogy oszlassa fel a kozák bizottságot és adja át a század vezetését törvényesen kijelölt parancsnokának. Jegor Dubov tanácskozott Leonnal és tollbamondta a választ az írnoknak. Hangsúlyozta, hogy a frontharcos kozákok nincsenek alárendelve a gyalogsági kötelékek parancsnokainak. Akkor az ütegparancsnok ultimátumot küldött a frontharcosoknak: „Vagy azonnal leteszik a fegyvert, vagy ágyútűz alá veszi őket." Pahom pedig jelentette Jegornak, hogy az atamán kozákjai parancsot kaptak, rohanják meg a frontharcos századot, ha nem teszi le a fegyvert és nem hagyja el a várost.

— Hát így van ez — fejezte be jelentését Jegor Dubov. — Az én kozákjaim most haboznak. Egyesek azt ajánlják, tegyük le a fegyvert, mások, hogy menjünk haza, ismét mások azt akarták, támadjuk meg a tüzéreket és az atamán kozákjait. Három óra hosszat vitáztak, de nem tudtak határozni. Erre úgy döntöttem,

becsapom a tüzéreket, azt mondom, feloszlattam a bizottságot. Így is történt.

Luka Matvejics meghallgatta és fejét csóválta.

— Kár volt, eh, de kár volt így válaszolni! Most már a nyakatokra ülnek a tüzérek és az atamán kozákjai — mondta sajnálkozva.

— Akkor elő a karddal és harcolunk — mondta élesen Jegor Dubov. — Még ma éjjel megrohanjuk az üteget és elvesszük az ágyúkat.

„Nagyszerű gondolat. El kell venni az ágyúkat és az önkényuralom ellen fordítani" — gondolta Luka Matvejics. Tanácskozott Leonnal, aztán azt ajánlotta Jegor Dubovnak, rohanják meg az üteget.

Megjelent Sztrukov apó. Vele jött egy szürke mellényes magas parasztember. Sztrukov apó levette téli sapkáját és fontoskodva jelentette:

— Jelentem a Szovjetnek: Liszicsnaja telep parasztjai letartóztatták a falu elöljáróját, a kerületi vezetőt, az írnokokat, fene egye meg őket, és mindnyájukat egy istállóba zárták. Ezen kívül megszervezték a parasztbizottságot, hogy intézze a forradalmi dolgokat. És mivel én vagyok a Szovjet megbízottja, hát én teljes mértékben teljesítettem megbízatásukat. Ez pedig itt: a parasztbizottság elnöke — mutatott a parasztra — Nyikanor Burmisztyenko.

Luka Matvejics felkelt az asztal mellől, kezet szorított Nyikanor Burmisztyenykóval, Leon pedig az elnökség tagjaihoz fordult.

— Elvtársak, azt javasolom, adjunk helyet a munkás-szovjetben a liszicsnajai forradalmi bizottság elnökének, Burmisztyenko elvtársnak. Van-e hozzászóló?

— Elfogadjuk! — hallatszott a válasz.

Rjasin így szólt:

— Akkor be kell engedni a Szovjetbe más társadalmi erők képviselőit is.

— Például? — kérdezte Luka Matvejics.

— Például a lakosság liberális rétegeinek, a zemsztvónak, az értelmiségnek képviselőit is.

— Ezt nem tehetjük meg! — válaszolt Luka Matvejics. — Ellenben ide engedhetjük a politikai pártok képviselőit, amennyiben a munkásküldöttek akarják, és ha azok a pártok ragaszkodnak ehhez.

Az elnökség elhatározta: helyet ad a Szovjetben Nyikanor Burmisztyenkónak és Danyila Podgornijnak, hogy ők tartsák fenn a kapcsolatot a parasztsággal és megengedte a politikai pártok képviselőinek, hogy részt vegyenek a Szovjet tevékenységében. Este a Szovjet ülésén megjelent az üteg néhány tüzére. Jelentették, hogy a parancsnokukat letartóztatták és katonai bizottságot vá-

lasztottak. A munkásküldöttek üdvözölték a tüzéreket és Rjasin és Kulagin tiltakozása ellenére bevették képviselőiket a Szovjetbe.

A tanácskozás után Luka Matvejics és Leon bementek a nagyteremmel szomszédos szobába, hogy teát igyanak. Ott volt a konyha és a szakács ebéddel kínálta őket.

— Elhatároztuk, hogy magunk főzzük meg az ebédet a küldöttek és azok számára, akik itt akarnak étkezni. Megtehetjük ezt? — kérdezte félénken.

— Megtehetik, sőt meg kell tenni — válaszolt Luka Matvejics és mikor a szakács elment a borscs-levesért, odaszólt Leonnak: — Jól mennek a dolgok, édes fiam! Gyűjtsd össze holnap a bizottság minden tagját. Hívd telefonon Csurgint, Alekszandrovot. Bízd meg Koskint, lépjen összeköttetésbe Moszkvával. Sürgesd rejtjeles távirattal Vihrajt Tifliszben, hogy értesítse a Kaukázusi Bizottságot: nálunk a legrövidebb időn belül megkezdődik a felkelés.

— Én már megírtam oda, hogy amint eljön az idő...

— Ez az idő eljött.

Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt kormányzósági bizottságának a helyi bizottságok képviselőivel együtt tartott összevont ülésén, Luka Matvejics a Jugorinszki Humegyári és Alekszandrovszki Bizottságoknak azt indítványozta, kezdjék meg a politikai sztrájk előkészítését, hogy aztán ezt a sztrájkot fegyveres felkeléssé változtassák.

Rjasin szót kért:

— Mi helyeseljük — mondta váratlanul — ha a nép felfegyverzi magát a forradalom vívmányainak védelmére a fekete bandák ellen, de jelen pillanatban nem vehetjük magunkra a felelősséget a proletariátus nyílt, fegyveres felkeléséért. Most veréséget szenvedhetünk.

— Kinek a nevében beszél? — kérdezte Leon.

— A magam és Kulagin nevében!

— Mit javasol? — kérdezte Luka Matvejics.

— Azt javaslom, várjuk meg, míg az ország fontos ipari központjai megkezdik a felkelést, és akkor döntsük el a mi fegyveres felkelésünk kérdését.

Csend támadt. Alig akarták elhinni, hogy Rjasin ilyen döntő pillanatban ismét a mensevikek mellé áll, de így volt.

„Aljas! Milyen aljas, nyomorult lélek!" — gondolta felháborodva Leon és haragosan mondta:

— Azt indítványozom: először is azonnal zárjuk ki Rjasint a Jugorinszki Bizottság tagjainak sorából, ahová, teljesjogú párttagságának helyreállításával bevettük, miután kijelentette, hogy

beismeri hibáját. Egyszersmind azt javaslom: a Szovjet fogadja el Luka Matvejics indítványát. A fegyveres felkelés lehetséges, elvtársak. Még meglátjuk, ki kit győz le...

— Teljes mértékben csatlakozom Leon indítványához! — jelentette ki Csurgin.

— Én is! — szólt Alekszandrov.

Rjasin felkelt. Arca bíborvörös lett. Fekete szemében a gyűlölet apró szikrái villantak. Amikor a gyűlés felé fordult, látszatra mégis megőrizte nyugalmát.

— Figyelmeztetek mindenkit, hogy most semmiesetre sem szabad fegyvert fogni! Mi dialektikusan gondolkozunk, tehát jól tudjuk: mi vagyunk a fiatal erő az elöregedett, elaggott társadalomban. Mikor mi, és itt a proletariátusra gondolok, eléggé megerősödünk és a régi világ erői kisebbek lesznek, mint az új társadalmi erők, akkor következik be a forradalmi robbanás ideje! Ez a pillanat még nem érkezett el. Erőink még csekélyek és nem valósíthatjuk meg ezt a forradalmi ugrást! Így ez a forradalmi ugrás még végzetes is lehet, ahogyan végzetes a koraszülött gyermek sorsa is. Ami pedig az én bizottsági tagságomat illeti: ti többségben vagytok, tehát úgy döntötök, ahogy akartok. Még egyre felhívom a figyelmeteket: inkább nem leszek a bizottság tagja, sőt a párt tagja sem, de nem leszek részese a ti őrült cselekedeteiteknek!

Luka Matvejics felállt. Újságot vett elő bőröndjéből és odatette Rjasin elé.

— Itt a közelben Harkovban, Csitában, Kievben és más városokban a munkások a katonákkal együtt tüntetnek. Tifliszben, Szuhumban, Varsóban, Rigában, Minszkben, Pjatyigorszkban és Jekatyerinodarban lázongnak a katonák és egész csapattestek vesznek részt a tüntetésekben — mondta izgatottan. — A livlandi kormányzóságban, a kievi járásban és más városokban kihirdették a hadiállapotot. Szamarában, Vlagyikavkazban, Omszkban, Nyikolajevben és Kosztromában, száz és száz nagy- és kisvárosban munkásszovjetek alakultak meg, katonák, kozákok szovjetjei. A „Rusz" és „Szlovo" — jobboldali lapok arról vitáznak, sikerül-e összehívni a kormánynak a Dumát, és ezt írják: „...most arra kell gondolni, hogy olyan kormányt alakítsunk, amely képes lesz összehívni a Dumát..." — Maga pedig — Luka Matvejics dühösen és megvetéssel nézett Rjasinra — maguk kiforgatják a dialektikát, arra figyelmeztetik a proletariátust, hogy a munkásság még nem érett meg a forradalmi ugrásra. Igen, maguk mensevikek, egész taktikájukat arra építették, hogy visszatartsák a proletariátust, azt prédikálják, várják ki a jobb időket, maguk nem tesznek egyebet, csak „óvnak".

Elhallgatott, mintha gondolatait rendezné. Összevonta ősz szemöldökét és halkan mondta: — Mint a Központi Bizottság kiküldöttje, bejelentem Rjasin kizárását a Párt jugorinszki szervezetéből, a pártegység ellen végzett rendszeres aknamunkája és bomlasztó tevékenysége miatt. Kérem, Rjasin úr, hagyja el a tanácskozást.

— Diktátor vagy! A párt előtt felelsz még ezért a bonapartizmusért! — kiáltotta Rjasin felháborodva és elment.

— A Bolsevik Párt előtt? Nem hiszem! — vetette utána Luka Matvejics, aztán világos tekintete végigsiklott a jelenlévők arcán és így fejezte be szavait: — Tehát elvtársak, egy indítvány van: kezdjük meg azonnal az általános politikai sztrájk előkészítését, amely sztrájkot fegyveres felkeléssé kell fejleszteni. Ha más indítvány nincs, beszéljük meg külön-külön minden egyes bizottsági taggal a feladatait.

Más indítvány nem volt.

Tizenhatodik fejezet

1

Reggeltől késő éjtszakáig nagy pelyhekben hullott a hó. Három nap alatt beborította az utcákat, az udvarokat, a munkástelep apró házikóit, egészen a tetők aljáig ért. Aztán megeredt az eső és két nap alatt patakokká váltak az utcák.

Luka Matvejics nézte az olvadt hólé patakjait. „Csodák kezdődnek a természetben — gondolta. — December van, de tavaszi eső esik, és még a levegő is egészen tavasziasan friss!" Ott állott az ablak mellett és az esőfüggönybe burkolt várost nézte... „Néhány nap múlva fegyveres munkáscsapatok rontanak a városba, és a kezükbe kerítik a hivatalokat. Vajjon sikerül-e? Támogatják-e majd a jugorinszki munkásokat más gyárak munkásai és a bányászok? Felkelnek-e a környező községek és falvak parasztjai? Mikor kezdődik és lesz-e felkelés Moszkvában és Pétervárott, érdemes-e kivárni? Talán itt kellene kezdeni, felhasználni a katonai alakulatok forradalmi hangulatát? Mi a felkelés legmegfelelőbb időpontja? Kire bízzák a felkelő munkáscsoportok vezetését?

Luka Matvejics sok nyugtalanító kérdésen töprengett, gyötrődve kereste a feleletet. Mint az elkövetkező felkelés vezérkarának vezetője, óriási felelősséget vállalt magára. Látta, hogy elérkezett az a történelmi óra, amelynek bekövetkezését a bolsevikok előre megmondták: a proletariátus halálos harcba indult ősi

ellensége ellen. „Igen, ütött a történelem órája — mondogatta magában — áldjon meg bennünket a proletariátus és mi, az egész dolgozó nép, megkezdjük a harcot! Megkezdjük, hogy győzzünk!"

— A katonák az ilyen időt tartják legjobbnak a hadivállalkozáshoz. Mit gondolsz, helyes ez a gondolat? — kérdezte.

— Úgy gondolom, helyes, de mindjárt itt lesz Jegor és tőle megkérdezhetjük — válaszolt Leon. A város falonfüggő térképe előtt állt, ceruzával jeleket rajzolt rá.

— Hát te mit gondolsz? — fordult Luka Matvejicshez. — Rábízhatjuk-e Rjuminra az egyik munkás harcicsoport vezetését? Félek, nem állja meg a helyét.

Luka Matvejics gondolkozott.

— Hogy is mondjam csak? — válaszolta. — Rjumin olyan túlzó, mint egy asszony, ideges, és a legkisebb kudarcnál elveszítheti a fejét. Én valami rohamvállalkozást bíznék rá. Például a bombavető különítmény vezetését. Általában most az az érzésem, hogy ez az ember mindvégig velünk lesz. Bízom a becsületességében.

Leon nem tett ellenvetést. „Lehet, hogy igaza van, a becsületes ember valóban végig kitart" — gondolta.

Mikor besötétedett, megjelent Jegor Dubov. Leon észrevette, hogy izgatott.

— Mi történt, Jegor Artyemics?

— Mindig ugyanaz. Mindenképpen el akarnak távolítani engem és századomat Jugorinszkból. Egyszer azzal fenyegetnek, hogy a bíróság elé állítanak, mert rokonszenvezek veletek, munkásokkal, máskor meg... Ma például parancsot kaptam, szálljak vonatra a századommal, mert Cserkasszkba megyünk.

Luka Matvejics lassan fel-alá járkált a szobában. Rossz hangulatát főleg az okozta, hogy Koskin távirász nem tudott összeköttetést szerezni Moszkvával. „Meg kell kezdeni a felkelést — ismételgette magában. — Gyűléseket tartani, és rajta... máskép elkésünk!"

— Na és mit határoztatok? — kérdezte, mert Jegor Dubov beszédének csak az utolsó részét hallotta.

— Azt válaszoltam a parancsnokságnak, hogy a vasutasok sztrájkolnak. Lovon pedig nem érünk oda, mert rosszak a patkók.

Luka Matvejics bólintott és helyeslően megjegyezte:

— Helyes feleletet adott, maga igazán leleményes — aztán ismét elgondolkozva járkált a szobában.

Ebben a pillanatban Lavrenyov, Tkacsenko, Rjumin egyszerre léptek be a szobába. Élénk beszélgetés hangjaival telt meg a helyiség. Luka Matvejics mindegyikőjüktől jelentést kért a munkások harci csoportjainak helyzetéről, aztán odament Dubovhoz,

aki a térkép mellett állva magyarázta Leonnak, hogyan lehet legjobban sikeres rohamot indítani a város ellen.

— Természetesen először is onnan kell támadni, ahonnét az atamán emberei nem várnak benneteket. Márpedig ők a támadást a munkástelepek felől várják. Azonkívül nem szabad az egész haderőt egy helyre összpontosítani — oktatta Dubov Leont, aztán levette a falról a térképet, és megkérdezte: — Hány harcosotok van, ha nem titok, és milyen fegyverzetük van az embereknek?

— Egyelőre ötszáz emberünk van, de majd több lesz — felelte kitérően Leon.

— Akkor öt századdal támadunk! — mondta Jegor, kitárta katonaköpenyét, megvillogtatta kitüntetéseit, leült a székre és felvázolta a térképen a munkás harcicsoportok elhelyezését a harc előtt. Élénken, meggyőzően beszélt, miért éppen így kell cselekedni. Az ellenvetéseket könnyen elhárította. Látszott, nagyszerűen ért ahhoz, amiről beszél. Luka Matvejics előtt világosan kirajzolódott az eljövendő ütközet képe. „Mi lenne — gondolta — ha Jegor Dubovot tennénk meg a munkáscsapatok vezérkari főnökének?"

Mikor Dubov elment, Luka Matvejics nem beszélhette meg ezt Leonnal, mert megjelent Koskin távirász, és élőszóval mondta el az ismeretlen távirász üzenetét:

— Moszkvában olyan hírek járnak, hogy egészen rövidesen valami rendkívüli történik.

— Úgy. Hírek — mondta elgondolkozva Luka Matvejics — ha nem fúj a szél, nem zörög a haraszt... Továbbra is tartsa fenn az összeköttetést Moszkvával... Vihraj hallgat?...

— Igaz is, majd elfelejtettem — kapott észbe Koskin — itt van a távirata. De hogy mit jelent, azt már maguknak kell kihámozniuk, mert én egy kukkot sem értek belőle.

Luka Matvejics átvette a táviratot, melyben gratulációk és üdvözletek voltak, és azonkívül ígéret, hogy hamarosan küld két láda narancsot, ajándékba. Mindnyájan megértették, Vihraj fegyvert hoz és nemsokára itt lesz.

Másnap a Szovjet zárt ülésén felvetették a politikai sztrájk és a fegyveres felkelés kérdését.

A vita javában folyt, amikor az őrség jelentette: anarchisták jöttek és mindenáron be akarnak jutni az épületbe. Az anarchisták bejöttek és azt követelték, hogy az ő képviselőjük is kapjon helyet a Szovjet tagjai között.

Luka Matvejics így válaszolt:

— A Szovjet a proletariátus harci szervezete, amely meghatározott politikai célok elérésére alakult. Az anarchisták viszont nem ismerik el a politikai harc szükségességét, éppen ezért semmi

dolguk a Szovjetben. Azonkívül különböző politikai pártok küldték be képviselőiket a Szovjetbe, az anarchisták viszont nem alkotnak politikai pártot. — A Szovjet úgy határozott, elutasítja a kérést; az anarchisták szitkozódva távoztak és úgy kiabáltak, hogy zengett az egész épület.

A Szovjet zárt ülése határozatot fogadott el, hogy a politikai sztrájkot fegyveres felkeléssé fejleszti, mihelyt elérkezik a kellő pillanat.

A Szovjet elfogadta Leonnak a város és a környező falvak lakosaihoz, települések népéhez, a kozákokhoz és a katonákhoz szóló kiáltványtervezetét, amely felhívja őket, hogy csatlakozzanak a munkásokhoz és induljanak végső, nagy, döntő harcra az önkényuralom ellen.

Rjasin és Kulagin nem jelent meg az ülésen. Mensevik híveik, az egyszerű párttagok csatlakoztak a küldöttek többségének döntéséhez.

Még ezen a napon megérkeztek Csurgin, Alekszandrov és a környező gyárak küldöttei. Luka Matvejics velük dolgozta ki az együttes felkelés tervét.

2

A sztrájk egyszerre lobbant fel Szuhanov gyárában, Hume-nél, a belga érdekeltségű részvénytársaság gyáraiban, az egész központi szénvidék bányáiban, és a vasúti javítóműhelyekben. Úgy látszott, valami óriási kéz láthatatlan kardcsapással keresztül vágja az élet főütőerét és mindent megbénít. Elcsendesedett a nagyolvasztó, kihúnyt a tűz a kemencékben. Elnémultak a hengerdék, mozdonyok, elnéptelenedtek a földalatti vágatok, aztán becsukott néhány üzlet, abbamaradt a munka a postán, a távíróhivatalban, a fatelepen, a bankokban, megbénult az egész üzleti élet.

Luka Matvejics fel-alá járkált Koskin távirász körül, és pipázott. Koskin, az egyetlen távirász, aki ott maradt a hideg, kiürült helységben. A postások fekete egyenruháját, nagy ellenzős sapkáját viselte. A távírószalagot nézte, melyen számtalan fekete pont és vonás volt.

— Nagyolvasztó... Martin-műhely... első... második hengerde... négyszáz, kétszáznegyven, síngyártó henger leállt... A munkások gyülekeznek... gyűlés... Alekszandrov. — Olvasta nyugodtan és megkérdezte: — Minden érthető?

— Érthető! Hívd Moszkvát! Azonnal, Moszkvát! — ismételte ki tudja hányadszor Luka Matvejics. Koskin a távirógéphez fordult és egyenletesen olvasta a szomszédos gyárakból és városokból érkezett jelentéseket.

— Orosz társaság... Petropavlovszkája... Paramonov-gyár leállt... a többiek most döntenek... a gyűlések folynak... a következő adás két óra múlva... Hallotta? — kérdezte ismét Luka Matvejicstől.

— Hallottam, mindent hallottam, kedves barátom, csak Moszkvát nem hallom. Egyáltalán akar maga összeköttetésbe lépni Moszkvával? — kérdezte türelmét veszítve Luka Matvejics. Fölült az asztal sarkára és lelógatta lábát.

Koskin mintha megnyúlt volna. Vékony, hosszú, szeplős nyaka még hosszabb lett. Megmerevedett ebben a helyzetben és kezével kikopogta a hívó jelzést.

— Voronyezs... Voronyezs... Petya... itt Koskin Anatolij beszél... Moszkvát várom, kedves barátom... — kopogtatta, és lassan beszélt, de Voronyezsből senki sem válaszolt. Akkor, miután néhány percig ott ült a készüléknél, átült a másik távírógép mellé és halkan, mintha önmagának beszélne, megindította a távírókészüléket:

— Harkov... Harkov... Szergej... Itt Anatolij beszél — add Moszkvát... könyörgöm, add Moszkvát!

Luka Matvejics sokáig várt, végülis elment a Szovjetbe.

A városban gyűlések folytak. Mindenki gyűlést tartott, akinek csak eszébe jutott. A pékek szakszervezete a sütőde közelében hívta össze tagjait. A borbélyok a központi borbélyüzletben. Az eszerek a mérnökök klubjában. Rjasin és Kulagin mindenütt beszédet tartottak, ahol csak valami tömeg összetorlódott, a városi fürdő mellett, az üzletekben, a piacon. Az anarchisták kicsiny csoportjai mindenütt megjelentek, felolvasták röpcéduláikat, és ha senki sem vitázott velük, békésen tovább álltak.

Mint a sakálok, az utcákon jártak „Az Orosz Nép Szövetsége" rendőri banditaszervezet tagjai. Hallgatóztak, jól megnéztek egy-egy szónokot és aztán így sziszegtek:

— Üsd a zsidót és az anarchistákat!

A főutcákon az anarchisták rájuktámadtak és véresre verték őket.

A Szovjet épülete mellett a munkások tartottak gyűlést. De akadt itt kistisztviselő, iparos, kiskereskedő, sőt városi tanácsnok is. Luka Matvejics a környékbeli bányák és gyárak sztrájkjáról, a Szovjetek forradalmi feladatairól beszélt. Utána Rjumin, Tkacsenko és Lavrenyov mondott beszédet. Mikor Sztrukov apó kapaszkodott fel a támlanélküli székre, amely szószéknek szolgált, a tömegben hirtelen felmerült egy nagysapkás fej.

— Koskin! — mondta Luka Matvejics és felemelte kezét, hogy meglássa a távirász. De Koskin amúgy is látta és a tömegben utat tört a szószék felé.

— No de engedjenek már, az isten szerelmére! Fontos híreket hoztam a Szovjetnek — hallatszott Koskin hangja, de az emberek olyan szorosan álltak, hogy nem juthatott el Luka Matvejicsig, ekkor teli torokból kiáltotta:

— Elvtársak! Moszkvában kitört a felkelés! Folyik a harc a katonákkal!

Sztrukov apó elhallgatott. Mindenki Koskin felé fordult. — Ki mondta? — hallatszott. — Föl a szószékre!" A tömeg megmozdult, felzúgott mint a tenger.

Néhány óra múlva megérkezett Vihraj és Váno Leonidze. Két láda puskát és mausert hoztak. Luka Matvejics összehívta a munkás harcicsoportok vezetőit, ismertette a város ostromának terveit, aztán kinyitotta jegyzetfüzetét, ott ahol a lap elején ez állott: „Lenin tanácsai" és arról beszélt, milyen módon kell utcai harcokat vívni.

3

December tizenkettedikén éjjel, erős hóvihar támadt. A hideg szélrohamok szúrós havat hoztak északról. A szél hordta a havat, bevágta a kapuk alá, odaverte az ablaküvegekhez, és éjfélre olyan hófúvás örvénylett a lakótelepek felett, hogy három lépésnyire sem lehetett látni. Az utcák már este kiürültek... A házak becsukódtak... Az ablakokban kihúnyt a világosság és csak a szél fütyült mindenfelé és söpörte a havat az utcákon.

Luka Matvejics kilépett az udvarra. Hallgatta a szél zúgását és egyre arra gondolt: „Nagyszerű éjtszaka ez, még az őrtálló rendőrök is elrejtőznek..."

A szomszéd udvaron zörrent a tolózár. A következő pillanatban egy árnyék siklott előre és eltűnt a hóviharban. Aztán még egy árnyék bukkant fel, s az is úgy tűnt el, mintha elnyelte volna a föld. „Jönnek! Sikerül-e?" — gondolta Luka Matvejics és bement a szobába, hogy felöltözzék.

Leon a szoba közepén állott. Magas alakján pompásan feszült a vattázott rövidkabát, nadrág és csizma. Aljona fényképét nézegette. Luka Matvejics odalépett hozzá, kivette kezéből a fényképet és visszaakasztotta a falra.

— Felejtsd el, édes fiam. Gyerünk, készülődjünk.

Felcsatolta a mauserjét. Telerakta zsebét patronokkal. Aztán odament Leonhoz, megfogta kezét és atyai hangon, valami sajátos gyengédséggel mondta:

— Megértelek, Leon. A város ostromára indulunk és senki sem tudja, vajjon visszakerül-e. De a győzelembe vetett, szilárd

hittel kell harcba menni. A végső csatára, a dolgozók szabadságáért, az új, boldog holnapért, a kommunizmusért. Most ezt szolgálja minden érzésed, minden gondolatod, minden csepp véred!

Elhallgatott. Felnézett Leon sovány, komor arcába, aztán átölelte, megcsókolta és így fejezte be:

— Vigyázz magadra és embereinkre! A Pártnak és a népnek még szüksége van rád!

Leonnak eszébe jutott, amikor a pusztán Luka Matvejics, a Párt nevében forradalmi hőstettre buzdította. Sok idő telt el azóta és íme eljött az az óra, hogy végrehezvigye ezt a hőstettet.

Reszkető hangon mondta:

— Köszönöm, Luka Matvejics, mindent köszönök. Második apám voltál. Neked köszönhetem, hogy megismertem az életet, a mait és azt is, ami lesz. Méltó leszek a Párt bizalmára! Nem kímélem az életemet az új életért, a szocializmusért, a kommunizmusért.

Reggel négy órakor Leon viharként tört be a fegyveres munkások élén a rendőrség épületébe. Az épület csak úgy zengett fenyegető kiáltásától:

— Fel a kezekkel! A forradalom nevében letartóztatlak!

A rendőrök felugráltak a priccsekről. Arcuk megdermedt a rémülettől. Kezük a magasba emelkedett. Lefegyverezték és cellába zárták őket, a foglyokat viszont kiengedték.

Nyikanor Burmisztyenko is kijött cellájából.

— Hát te hogyan kerülsz ide? — csodálkozott Leon.

— Csak úgy. Tegnap este a járás vezetője hozott ide — válaszolta Nyikanor Burmisztyenko, majd bizonytalanul megkérdezte: — Veletek tarthatok?

Leon odaszólt Geraszimnak, aki a rendőröktől elvett puskák mellett állott:

— Geraszim Petrovics, adj fegyvert Nyikanor Burmisztyenkónak, a forradalmi parasztbizottság elnökének. — Aztán felhívta telefonon az állomást.

A hallgatóban Lavrenyov hangja hallatszott:

— Harc nélkül elfoglaltuk a telefonközpontot, a távirdát, a postát.

— Ügyes legény vagy, barátom! Ugyancsak győzelemmel köszöntelek — válaszolta Leon. — Igen, igen, mi is elfoglaltuk.

Felakasztotta a hallgatót, megforgatta a készülék karját és egy pillanatra lehúnyta szemét: „Jól kezdődött, nagyon jól kezdődött minden" — gondolta, miközben felállott az asztal mellől. Aztán bement a vizsgálóbíró szobájába. Kivett egy köteg iratot

az asztalfiókból. Gyorsan átnézte, majd átnyujtotta Burmisztyenkónak, az pedig begyujtott velük a kályhába.

Ványó Leonidze lépett oda Leonhoz. Kezében névsoros könyvet tartott:

— Gyönyörködj benne — mondotta. — Ide bejegyeztek minden besúgót, mint valami emlékkönyvbe.

Leon a „k" betűnél nyitotta fel a könyvet. Egyszerre ismerős névre bukkant: „Kiszljak, szoc. dem., álneve: Prjatkin."

Leon oldalzsebébe rejtette a könyvet. Odahívta magához Geraszimot:

— Azonnal menj Kiszljak lakására. Fogjátok el és zárjátok a rács mögé.

Sztrukov apó néhány fegyveressel a járási vezetőt hozta be, akit a lakásán fogtak el. Közvetlenül a nyomukban jött Karpov és egy nyakigláb rendőrt vezetett:

— A munkásság kezébe adom ezt a vadállatot, ez köztük a legaljasabb. Halálra verte a letartóztatottakat — mondta Leonnak, majd megkérdezte: — Ha van valami megbízatásotok, ide vele. Hiszen te ismersz engem, Leon. Remélem, nem kételkedsz bennem.

Leon meglepődött. Elgondolkodott, csak aztán válaszolt:

— Te leszel a börtönfelügyelő, mert szükségünk van börtönre az ilyenek számára, mint amilyent te hoztál.

Karpov tisztelgett, összecsapta bokáját és nagyot kiáltott:

— Hej, ki van még ott? Bejelentem, hogy a Szovjet parancsa értelmében én vagyok a börtönfelügyelő. Kiengedni mindenkit, akit ártatlanul börtönöztek be.

Leon a járás vezetőjére mutatva, odaszólt Karpovnak:

— Csukd le ezt az urat. De jó erős lakattal.

A járási vezető lehajtotta a fejét. Így álldogált egy kis ideig, aztán térdre vetette magát Leon előtt:

— Könyörgöm, uraim, kegyelmezzenek! Gyermekeim vannak!

Leon sarkonfordult és kiment a szobából.

Tkacsenko csoportja megrohanta a börtönt. A börtönőrök ellenálltak, de Rjumin két bombája szilánkokra törte az ajtót. A fegyveres munkások berohantak az udvarra, a börtön épületébe. A sötét börtönfolyosókon végigharsant a kiáltás:

— Szabadok vagytok! Jöjjetek ki!

A földalatti cellák nyikorgó, súlyos ajtói kitárultak. Az emberek kiözönlöttek az udvarra, utcára. Ujjongó örömmel dobálták a levegőbe sapkájukat, nyomorúságos holmijukat. Éltették a megszabadítójukat, a forradalmat. Sokan itt nyomban fegyvert kértek és beléptek a munkásharcosok sorába.

A jugorinszki hatóságok csak hajnalra értesültek a felkelésről. Sietve összeszedték a rendőrség maradványát és a fekete százakat. Először a rendőrség épülete ellen vezették őket rohamra. De itt a munkásság sortüze fogadta a támadókat. A fekete százak különítménye a börtön felé igyekezett. De elkésett. A munkásharcosok, a rabságból kiszabadult dolgozók és a szomszédos falvak parasztjai rajvonalba fejlődve, zúdultak rájuk:

— Halál a cár szolgáira!

— Üsd a fekete bandát! — kiáltoztak az utcán a fegyveres munkások.

Legelől Leon futott. Kezében mauser. Figyelmesen tekintett jobbra-balra, ügyelt, nehogy valahonnan az atamán kozákjai bukkanjanak fel. De seholsem mutatkoztak. „Úgy látszik, Jegor tanácsai helyesnek bizonyultak. Vihraj csapata megkötözte a kezüket és a tüzérek fenyegetése is hatott rájuk."

A vihar tovább dühöngött. Éppen úgy, mint az előbb, havat vert az ember arcába és jeges porral szórta be a szemét. Leon észrevette, hogy egy hatalmastermetű ember féltérdre ereszkedve céloz reá, de ebben a pillanatban hallotta, amint háta mögött lövés dörrent.

— Megkaptad a magadét, kutya — hallotta Váno Leonidze hangját.

A fekete százak fegyverese összeesett és többé meg sem mozdult.

— Add meg magad! — kiáltotta valaki Leon mellett.

Leon megfordult. Látta, amint Koskin vállához emeli vadászfegyverét és a városszerte ismert terménykereskedőre tüzelt, majd elégedetten végigsimított a haján.

Az utcát harci zaj töltötte be. Lövések dörrentek. Fekete füst terjengett a levegőben és a széltől sodorva kígyózott. A munkásharcosok egyre előre futottak a havon, lebuktak és felugráltak. Rohanás közben lövöldöztek, mások pedig féltérdre ereszkedve céloztak. A fekete százak különítményei visszavonultak és eltűntek az udvarokon, mint az ürgék a lyukban. Most az egyikük — nagy, kövér, nehézkesmozgású ember, — egy villa kapujába futott be, de ruhája beleakadt valamibe, úgy hogy megtorpant. Nyikanor Burmisztyenko utólérte és mint valami husánggal, a puskatussal ütötte le. Leon hirtelen észrevette: a félig kinyitott főkapun valaki kinyujtja revolvert tartó kezét. Lövés dörrent. Koskin a vállához kapott.

Leon célzásra emelte pisztolyát... majd lövés dörrent... először... másodszor... harmadszor... Az ismeretlen kizuhant a főkapu előtti térre. Leon odafutott és megismerte: Kiszljak volt.

— Gazember, idáig züllöttél? — mondta és undorral elfordult.

— Vége? — kérdezte az odafutó Váno Leonidze. — Rád célzott.

A fekete százak különítményesei nem bocsátkoztak harcba, hanem rövid tűzharc után szétfutottak, az utcán hagyva néhány halottjukat és sebesültjüket.

A munkásharcosok közül meghalt Geraszim és Klescsev hengerész, aki nemrégiben hagyta ott Rjasin csoportját. Hét sebesült volt.

Délben minden munkásharcos összejött a Szovjet épületnél. Csak Vihraj és Ovszjannyikov csoportja nem volt itt. Hamarosan elterjedt a hír, hogy Ovszjannyikov, aki szavát adta, hogy a többiekkel együtt lép fel, körülvette csoportjával a rendőrkapitány és a városparancsnok villáját. De megérkezett a rendőrség és egy kis csapat atamánpárti kozák. Fegyveresei szétfutottak az udvarokon. Ovszjannyikov bombát dobott a városparancsnok villájának ablakába, de a rendőrök azonnal elfogták.

Így mondta el Leonnak Luka Matvejics és aggódva hozzátette:

— Úgy látszik, Vihrajjal is baj van. Szedd össze az embereidet és siess a segítségére.

Leon kijött a Szovjet épületéből, ahol a vezérkar székelt. Elmondta Váno Leonidzének Luka Matvejics utasítását. Néhány perc múlva a munkásharcosok Vihraj csoportjának segítségére indultak.

Sztrukov apó észrevette, hogy a harcosok egy csoportja elment, de oda sem figyelt, mert Leon nem hívta és továbbra is ülve maradt a padon. A széltől védett sarokban elhelyezkedve, elővette a zöldesszínű lőporszarut, olajos törlőrongyot, megtisztította kétcsövű vadászfegyverének mindkét csövét, aztán nekilátott, hogy megtöltse.

Mellette guggolt a földije és váltótársa a munkában, vele egyidős, őszszakállú ember. Olyanok voltak, mint az ikrek.

— Nyikita, hová a csudába öntöd a lőport? Kinevetnek, ha észreveszik.

Az arra vonuló munkásharcosok valóban észrevették Sztrukov apót. Tréfa csattant:

— Mi az apó, megelégelted az életedet? Vigyázz, mert szétveti a csövet.

— Megégeted ám a szakállad!

Sztrukov apó oda sem figyelt a tréfára. Puskaport öntött a csövekbe, fojtást tett rá, aztán kartácsot, aztán ismét fojtást tett a csőbe. Egy kis puskaport szórt a kapszlira, piros gyutacsot tett rá, kissé megnyomta ujjával, aztán így szólt:

— Na, most aztán ha lövök, akármilyen hadsereg áll elém, eltűnik, mintha tehén nyalta volna fel. Most aztán egyszerre ki-

vágja a golyót, mert ezek itt csak oktatják az embert, fene egye meg, aztán itt van ni, mégis csak én tudom a legjobban, hogyan kell.

Luka Matvejics idegeskedett. Fel-alá járt a Szovjet épületének termében. Megállapodott a tüzérek vezetőjével, hogy a végső esetben, ha elkerülhetetlenné válik, néhány lövést adnak le a városra és az atamánpárti kozákok kaszárnyáira. A kiküldött, aki egész idő alatt összeköttetést tartott fenn a tüzérekkel, csak annyit jelentett, hogy az atamánpárti kozákok és a tüzérek között tárgyalás kezdődött. Hogy mivel végződik, azt nem lehetett előre tudni. Csak egyet tudtak: eddig sem Jegor Dubov a frontharcosok századával, sem a tüzérek nem avatkoztak a harcba a munkásharcosok megsegítésére.

„Eh, a habozásból a forradalom mellé való átállásig hosszú az út" — morfondírozott Luka Matvejics és ismét küldöncöt küldött a város másik végére Jegor Dubovhoz.

Rjumin és Lavrenyov lépett be.

— Az atamánpárti kozákok felől tüzelés hallatszik. — Talán Vihraj segítségére kellene sietni? — kérdezte Rjumin.

Luka Matvejics komoran ránézett Lavrenyovra.

— Leon és Váno odament — válaszolta. — Lehet, hogy csel az egész. Ha minden erőnket odadobjuk Vihraj megsegítésére, a kozákok esetleg ránkrontanak itt.

De aztán elgondolkozott egy kissé és azt mondta:

— Küldjetek oda ötven embert. A vezetéssel magát bízom meg — pillantott Rjuminra.

Rjumin könnyedén intett a fejével, katonásan megfordult és gyorsan kiment. Lavrenyov Luka Matvejicsra nézett és elégedetlenül mondotta:

— Inkább magam mentem volna.

Luka Matvejics haragosan mérte végig.

— A vezérkarban nem vitatkoznak — mondta szigorúan — hanem parancsolnak. Kérem, ezt ne felejtse el. — Majd parancsoló hangon folytatta: — a Szovjet épületétől valamivel távolabb állítson fel őrséget. Alaposan nézzen be a keresztutcákba. Éppen onnan jelenhetnek meg az atamánpárti kozákok. Rendelje el a teljes harci készültséget! ... Menjen!

Lavrenyov sohasem gondolta volna, hogy ez az ember ilyen kemény hangon is tud beszélni. Szintén katonásan fordult meg és kiment.

Ekkor tompa dörrenés hallatszott. Vagy gránát csapódott, vagy ágyúlövés dörrent. Luka Matvejics feszülten hallgatódzott. Újabb tompa dörrenés hallatszott, amelytől a vakolat alatt valami recscsent a falban.

Fejébe nyomta a sapkáját és kifutott az épületből.

— Nyilván a tüzérek ágyúznak — jelentette ki Sztrukov apó.

Lavrenyov gyorsan odament Luka Matvejicshez:

— A tüzérek megindították a tüzelést. Bizonyára az atamánpártiak kaszárnyájára lőnek.

— Pontosan meg kell tudni. Fel kell készülni az esetleges támadás visszaverésére — rendelkezett szárazon Luka Matvejics.

Leon már az atamánpárti kozákok kaszárnyájánál volt. Messziről észrevette, hogy Vihraj csoportja visszavonulóban van. Parancsot adott, hogy rajvonalba fejlődjenek és a vihar leple alatt egészen a kozákok szárnyáig vezette embereit, akiket egészen belepett a hó. De a kozákok észrevették őket, két csapatra oszlottak és feléjük lovagoltak.

— Feküdj! — kiáltotta Leon.

A munkásharcosok lefeküdtek és harcra készülődtek. Nem messze tőlük fel-feltűntek Vihraj csapatának fegyveresei. Látszott, amint az atamánpártiak lovukról leszállva, mind közelebb és közelebb kerülnek Vihraj harcosaihoz, akik a hóra hasalva tüzeltek az ellenségre.

— Hurrá! — hallatszott a kozákok felől a szél sivításán át.

— Tűz! — vezényelt Leon és amikor felropogott a sortűz, csak akkor vette észre, hogy az atamánpártiak kaszárnyája felett tűz villan és a levegőben fekete füstfelhő árad szét. Egy perc múlva újra tűz villant a kaszárnya felett és robbanás hallatszott. És Leon már tudta: a tüzérek megtartották szavukat és lövik az atamánpárti kozákok kaszárnyáját.

A kozákok visszafordultak.

— Megfutamodtak! Megfutamodtak!

— Hurrá! — kiáltoztak a munkásharcosok.

Leon felállt.

— Elvtársak! — kiáltotta. — A tüzérek az atamán kozákjaira tüzelnek. Éljenek a forradalmi harcosok! Utánam, Vihraj segítségére!

És végigfutott a behavazott pusztán szemben a széllel és a viharral.

Ekkor aztán érthetetlen dolog történt: a tüzérek abbahagyták a tüzelést, Leon csapatának hátában pedig lovasok jelentek meg. Majd kissé oldalt tőlük fegyveres munkások. Leon összenézett Váno Leonidzével és vállat vont:

„Ha ezek nem Jegor kozákjai, akkor támadnák a fegyveres munkásokat, akik a segítségünkre sietnek" — gondolta és a közeledő lovasokat nézegette.

Valóban Jegor Dubov vágtatott elől. Felemelt kezében kard. Leon mosolygott.

— Éljen a forradalmi kozákság! — kiáltotta Váno Leonidze, amikor megpillantotta Jegor Dubovot.

Jegor Dubov megállította lovát, a többi frontharcos kozák is megállt. Örömkiáltások zengtek a pusztán. Sapkák, kozákkucsmák röpültek a levegőbe, csillogtak a kardpengék, a puskák. A munkásharcosok összeölelkeztek a kozákokkal. Szívük csordultig megtelt. Voltak, akiknek örömükben a könnyük is kicsordult. Ez igazi győzelem volt. A forradalom győzelme.

Tizenhetedik fejezet

1

Délután Leon megnyitotta a Szovjet ülését. Néhány szavát teljes csendben mondta el.

— Elvtársak! A Munkásküldöttek Szovjetjének határozatából megindított felkelés győzelmet aratott: Jugorinszk városa a forradalom kezében van.

Többet nem szólhatott. Tapsvihar, diadalmas felkiáltások, hangos hurrá nyomta el szavait.

Leon az asztal mellett állott. Komor volt. Vattázott kabátját szíjjal szorította le. Oldalán pisztoly. Izzó tekintettel nézett végig a termen. Ebben a percben számára semmi jelentősebb, ünnepélyesebb dolog nem lehetett, mint az, amit most átélt és látott a város utcáin. Úgy látszott: a vakmerő terv valóra vált, a nép elérte, hogy régi álma teljesült. Most ünnepel, egyszerűen és harcosok módjára, fegyverrel a kezében, gyermeki mosollyal ajkán. Mindenható és győzhetetlen. Leon szerette volna belekiáltani az egész világba: „Nézzetek a mi orosz népünkre, a munkásosztályra, ti zsarnoki embergyűlölők, ti, akik elnyomjátok az emberi észt, szabadságot, sohasem kényszeríthetitek térdre!"

Luka Matvejics a fülébe súgta:

— Vajjon megérted-e, mi történt? Ez az új korszak, a szocializmus és a népuralom kezdete.

Sokáig zúgott a tapsvihar... Végül is Leon felemelte kezét és az izgalomtól remegő hangon mondta:

— Most az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt, a bolsevik párt Központi Bizottsága képviselőjének adom át a szót.

Luka Matvejics felállott az asztal mellől. Kissé összehúzott szemmel végigpillantott a termen. Sokat, igen sokat szeretett volna most mondani. Egész életében várta ezt a napot és a legszebb éveit arra áldozta, hogy beköszöntsön ez a nap, a proletariátus győzelmének napja, amelyben ő is, az öreg orosz forradalmár is részt

vehet. Vajjon el lehet-e mondani mindezt néhány perc alatt? Most nem tudná elmondani, mi mindent élt át eddig a napig. Nemzedékről nemzedékre erről a történelmi eseményről álmodoztak az orosz munkások. Arról, hogyan emelik fel kemény öklüket a zsarnokok évszázados elnyomása ellen és hogyan harcolják ki a szabadságot. És íme, Moszkvától Pétervárig és a széles, hatalmas ország legeldugottabb városáig, falujáig felkelt Oroszország munkássága és velük együtt a parasztság. Föllázadtak a zsarnokság ellen és győzelmet győzelemre aratnak.

— Nézzük meg, mi történik orosz földön, kedves elvtársak! — mondotta Luka Matvejics lágy, szívhezszóló hangon. — Moszkvában a munkásság harcban áll a katonasággal. Krasznojarszkban, éppen úgy, mint nálunk, minden hatalom a felkelő munkásság kezében van. Novorosszijszk városban a Szovjet átvett minden hatalmat. Batumban a munkásság fegyveres harcot vív a kozákok ellen. A tveri kormányzóságban a fellázadt munkások és parasztok lefegyverzik és elfogják a rendőrséget és csendőrséget. Szormovóban, Motovilihában, Szevasztopolban, Kutaiszban, Kronstadtban és még sok más városban heves harcot vívnak a munkások és matrózok a csendőrökkel és a fekete százas bandákkal. Észak-Kaukázusban és a Baltikumban, Grúziában és Ukrajnában a parasztok fellázadtak az önkényuralom ellen, lerombolják a földesurak udvarházait és elfoglalják földjeiket! Úgy zúg, viharzik az egész ország, mint a kitört vulkán. „Halál az önkényuralomra!" „Éljen a köztársaság!" — harsog végig mint a mennydörgés, Oroszország egyik végéből a másikig. És közeleg az óra, amikor a forradalom hatalmas tisztítóvihara lesöpri országunk testéről a néptől elátkozott önkényuralmat. Vajjon nem nagyszerű dolog-e az, hogy a proletariátus vezeti ezt a népi forradalmat és a fő mozgató erejét alkotja? Mi bolsevik szociáldemokraták, vagyis Lenin követői, sok évvel ezelőtt előre láttuk mindezt. A forradalom menete fényesen igazolta előrelátásunkat. És abban sincs semmi kétség, hogy a közeljövőben a lenini tanítás másik tétele is fényesen igazolódik: Oroszország proletariátusa, miután a parasztsággal szövetkezve megdönti a cárizmust, a demokratikus forradalomról a szocialista forradalom útjára tér, és olyan társadalmi rendet teremt, amelyben örökre megszűnik az embernek ember által való kizsákmányolása. Előre, elvtársak, forradalmunk teljes győzelméért!

Ismét üdvrivalgás vihara zúdult végig a termen, amely csak úgy zengett, remegett a megrázkódtatástól.

Jegor Dubov hallgatta Luka Matvejics szavait és úgy tetszett neki: ő már réges-régen gondolt arra, hogy meg kell dönteni a cári hatalmat és a gazdagokat, akik elnyomják a népet. Ezért tört-

zúzott néhány évvel ezelőtt Zagorulkinéknál... „Sokat akarunk mi, nincstelenek és szegények — mondta gondolatban Jegor. — Csak nem tudjuk elmondani, amit akarunk, inkább a lelkünkkel érezzük. S lám, a politikailag képzett munkások, mintha egyenesen a lelkembe látnának, mindent elmondtak, ami benne van. Mi még tudatlanok vagyunk!" De megkérdezte Leontól:

— Ignatovics, mondhatok-e néhány szót a frontszázad nevében?

Leon bejelentette:

— Elvtársak! A forradalmi kozákok küldöttei közöttünk vannak. Átadom a szót képviselőjüknek.

Jegor Dubov gyorsan az asztalhoz lépett, levette kozákkucsmáját és félénken megszólalt:

— Én nem vagyok szónok, munkástestvéreim! — de aztán felemelte a hangját, úgy hogy mindenki meghallhatta: — Amit Luka Matvejics mondott, az szent igazság. Mi, katonák és úgynevezett kozákok ugyanúgy érzünk, ugyanúgy gondolkodunk, mint ti, mert már régóta ülnek a nyakunkon a különféle vérszopók és a velük egy húron pendülő atamánok. Bejelentjük a Munkásküldöttek Szovjetjének: támogatunk benneteket, testvéreink, elvtársaink. Teljes lelkünkkel segítünk helytállni az igazságért és kivívni a kormányzattól az egyszerű nép számára a szabadságot és a boldog életet.

Szavait taps és helyeslés kísérte. A zajban tisztán, érthetően csendült fel Sztrukov apó magas tenorhangja:

— Elvtársak, mondjunk igazi munkás köszönetet a katonáknak, akik velünk harcolnak.

— Úgy ám! Bizony!

— És meg kell azt is mondani: segítsetek még jobban!

— Segítünk is!

Sokan szerették volna elmondani, mennyire örülnek a nép győzelmének, de nem volt idő a gyűlésezésre. A városból aggasztó jelentések érkeztek és Leon gyorsan berekesztette a Szovjet ülését.

Luka Matvejics javaslatára a Munkásküldöttek Szovjetje egy szívvel-lélekkel fogadta el azt a javaslatot, hogy tüstént bevezetik a nyolcórás munkanapot a város valamennyi vállalatánál; az asszonyok a férfiakkal egyforma állampolgári jogokat kapnak, meg kell szüntetni a rendőrséget és létrehozni a népi miliciát. A városi elöljáróság helyett minden feladatot ezentúl a Munkásküldöttek Szovjetje végezzen. El kell engedni a városi polgárok minden lakbértartozását. A Szovjet küldje ki megbízottait a munkástelepekre, majorokba. A nagyvállalatoknál be kell vezetni az állandó munkásellenőrzést. A forradalom győzelme alkalmából felhívással kell fordulni a lakossághoz.

A Szovjet épülete felett fellobogott a vörös zászló. Egy másikat a gyár legmagasabb kéményére tűztek ki. Reggelre nagy példányszámban kinyomatták és mindenütt elterjesztették a Szovjet felhívását.

A környéken végigröppent a lelkesítő hír a Jugorinszki Szovjet hősi tetteiről. A közeli falvak és telepek lakói — ki szekéren, ki gyalog — Jugorinszkba siettek, hogy megnézzék a népi munkáshatalmat, elmondják szívük régi, rejtett vágyait, gondolataikat és tanácsot kérjenek.

2

Luka Matvejics ismét a távirdában volt. Koskin jobbkezét övébe dugta, baljával a készüléken kopogott: Alekszandrovszk... Alekszandrovszk... De Alekszandrovszk hallgatott.

— Nem felel? — kérdezte Luka Matvejics aggódva és komoran összevonta ősz szemöldökét: „Késnek. Tehát nem sikerült harcba vinni a bányászokat... Baj... baj... Úgy látszik, oda kell majd mennem — határozta el magában és odaszólt Koskinnak:

— Ha mégis kapnál összeköttetést, kopogd le nekik, hogy útban vagyok hozzájuk. Alekszandrovnak pedig sürgönyözd meg, hogy legalább száz fegyveres munkást küldjenek.

A kijáratnál őrség állott. Vadászpuskát tartottak a kezükben. Luka Matvejics odalépett hozzájuk és megkérdezte:

— Szolgálatban vagytok?

— Hát üldögélünk. De bizony elfogyott a dohányunk és ételünk sincs.

— A Szovjetben kaphattok ennivalót: cukrosteát, kenyeret és süteményt.

— Köszönjük, majd csak kibírjuk a váltásig. Mi van odakint? Semmit sem hallunk a katonaságról? — kérdezte Scselokov.

— Most tárgyalnak — válaszolta Luka Matvejics. — Mi az, csak nem féltek?

Scselokov megmutatta a fegyverét:

— Azok, már mint a hatóságok, katonaságot hívtak segítségül. Tehát össze kell mérnünk az erőnket, már pedig az ilyen puskával legfeljebb nyulakra lőhet az ember.

— Semmi baj. Majd lesz még katonapuskánk is — nyugtatta őket Luka Matvejics és továbbment.

Komoran tért vissza a Szovjetbe. Leon azonnal tudta, hogy Csurgintól még semmiféle hír sincs.

— Hallgatnak? — kérdezte.

— Oda kellene utazni. Valami történt. Van mozdony az állomáson?

— A vasutasok állandóan készenlétben tartanak egyet a Szovjet számára.

— Nézz utána, nehogy cári katonákat és atamánpárti kozákokat hozzon ide, a Szovjet ellen. Vigyétek a gyárba!

Leon telefonon felhívta a vasúti szerelőműhelyt, kiadta a rendelkezést, hogy irányítsák a mozdonyt a gyári szerelőműhelybe, majd hozzátette:

— A frontharcos kozákok el akarnak távozni. Talán menjünk el hozzájuk és beszéljünk velük. Ha elmennek, az atamánpárti kozákok azonnal megkísérlik, hogy elfojtsák a felkelést.

Luka Matvejics maga is gondolt erre és beleegyezett.

A frontharcos kozákok meghallgatták Luka Matvejicsot és Leont és megígérték, hogy nem lépnek fel a munkások ellen. De többre nem jutottak. Ekkor Luka Matvejics és Leon a tüzérosztaghoz ment fegyveres segítségért. A katonai bizottság meghallgatta kérésüket és megígérte: ötven puskát és ezer patront adnak, majd biztosította őket arról, hogy szükség esetén a Szovjet számíthat a tüzérek támogatására.

Luka Matvejics elment a Hume-gyári munkásokhoz és a bányászokhoz. A tüzérekhez ekkor Kulagin jött el.

— A vérontás elkerülése végett a Szovjet azt javasolja önöknek: tüstént vonuljanak ki a városból. Eszükbe se jusson, hogy fegyvert osszanak szét a polgári lakosság között. Ez okot adhat, hogy a hatóságok büntető intézkedéseket léptessenek életbe a munkásság ellen.

Vihraj és Lavrenyov elment a puskákért, de a tüzérek nem adták ki, hanem Kulagin szavaira hivatkoztak.

Leont szilaj harag fogta el. Megkereste Kulagint, behivatta a külön szobába, ahol a Szovjet irodája volt.

— Ki adott magának jogot arra, hogy a Szovjet nevében tárgyaljon a tüzérekkel? — kezdte élesen. — Ki adott magának jogot arra, hogy lefegyverezze a munkásságot?

Váno Leonidze jött be, akinek csapata a pályaudvart őrizte és jelentette: egy gyalogezred közeledik Jugorinszk felé.

Leon a verejtéket törülgette homlokáról: „Úgy, tehát kezdődik?" — gondolta, majd megkérdezte Kulagintól:

— Most érti, milyen szörnyű bajt okozott? Maguk, mensevikek szétzüllesztik a forradalmat.

— Hírül adjuk a népnek az ezred közeledését és nem engedjük...

Leon érdesen közbevágott:

— A forradalmi katonai törvényszék elé állítom magát, mint árulót!

Kulagin elsápadt. Letette szemüvegét:

— Látom, hogy maguk, bolsevikok, jakobinus vezérkart csináltak a Szovjetből. Ha így vagyunk, akkor én kilépek a Szovjetből. Volt szerencsém — hajolt meg Kulagin és kiment.

— Tartóztassátok le a gazembert! — válaszolta Leon, Váno Leonidze szótlan tekintetére.

Az éjtszaka nyugodtan telt el. A fegyveres munkások a pályaudvarokról a városba vivő valamennyi utat megszállták és felkészültek a harcra. De az ezred a város szélére vonult, majd parlamentereket küldött a frontharcos kozákokhoz és tüzérekhez azzal az ultimátummal, hogy tüstént adják át fegyvereiket vagy lefegyverzik és letartóztatják őket.

Jegor Dubov összegyüjtötte a kozákokat és beszédet mondott. Rá akarta bírni őket, hagyják ott a kaszárnyát és csatlakozzanak a munkásséghoz. A kozákok sokáig vitatkoztak, végül is lóra pattanva kivonultak a városból, mert úgy határoztak, szétszélednek a kozákfalvakban. Ekkor Jegor Dubov a tüzérekhez ment, de az atamánpártiak már körbe fogták az üteget.

Másnap reggel az ezred parancsnoka felszólítást küldött a Szovjetnek. Követelte, adják ki „a zavargások kezdeményezőit". A felkelés vezérkara visszautasította a követelést. Ekkor az ezred tűz alá fogta a Szovjet épületének környékét, majd ultimátumot küldött: vagy leteszi a munkásság huszonnégy óra alatt a fegyvert, vagy az ezred megindítja a támadást.

A felkelők vezérkara a közeli gyárak és bányák munkásaihoz fordult segítségért. Ugyanakkor úgy határoztak: a város belsejéből kivonulnak a város szélére, nehogy megosszák erejüket, vagy bekerítsék őket; erődállásokat építenek a város szélén és úgy várják a megerősítést.

Koskin továbbította a távirat szövegét a közeli gyárak, bányák munkásszovjetjeinek, aztán összetörte a távirókészüléket, majd nekilátott, hogy elvágja a vezetékeket is. A katonák betörtek és elfogták...

Az ezred behatolt a városba.

3

A lakosság és a munkásharcosok egyesült erővel dolgoztak egész nap és gyorsan megerősítették a telepet. Sem erejüket, sem anyagi javaikat nem kímélték. Az utcán szekereket, hordókat görgettek... Talicskákon szekrényeket, fatörzseket, súlyos vasalt ládákat hoztak, hordták a földdel megtöltött zsákokat.

Leon az utcákat járta és nézte az ide-oda szaladgáló férfiakat és asszonyokat, felnőtteket és gyerekeket. „Lám, az olyan em-

berek is, akik látszólag teljesen közömbösek minden iránt, a mi oldalunkra állnak ebben a nehéz órában. Ha fegyver lenne a kezükben, mindnyájan a munkásharcosok soraiba állnának. Ó, csak volna fegyver! A többi gyár és bánya hallgat. A parasztok sem keltek fel!" — gondolta keserűen. Álmatlanságtól vörös szemének pillantása ismét a város felé szállott. Mit csinál ott a katonaság? Vajjon megkezdik-e ma a harcot? Leon tudta: egyenlőtlen, súlyos harc vár rájuk a kitűnően felszerelt és kiképzett ellenséggel. Gránáttűzzel szemben túlságosan gyenge fedezéknek látszottak a különféle használati tárgyak, szekrények, talicskák, ládák, amelyekkel eltorlaszolták az utcát. A nyugtalanság mindjobban hatalmába kerítette. Féltette az emberek életét, a forradalom sikerét. Vajjon joguk van-e a rosszul felszerelt polgári lakosságot a sorkatonaság ellen vezetni? De aztán eszébe jutott Lenin cikke, amelyet legutóbb a „Novaja Zsizny"-ben olvasott és a cikk címének a szavaival válaszolt: „Billennek a mérleg serpenyői". „Ma ők az erősebbek, de holnap talán mi. És a forradalom nem akkor kezdődik, amikor már minden a kezünkben van. Ezt a ‚mindent' a harc folyamán kell megszereznünk. Igen... igen... Nekem nemcsak jogom, hanem kötelességem is harcba vezetni az embereket."

Gyementyevna jött be és ebédelni hívta.

— Várlak, várlak, aztán istenbizony, nyomod veszett. Gyere, egyél valamit. Lepényt készítettem. Fehér lisztből, vajjal.

— Köszönöm, kedves anyám. Éppen az előbb ettem, sőt azt mondhatnám, hogy megebédeltem — válaszolta Leon.

Rjumin jött oda és karonfogva magával vitte Leont.

Gyementyevna a fejét csóválta.

— Pedig a lepényem olyan, de olyan... Puha, pedig pirosra sült. Meg akartalak vendégelni — mondta megbántódva. Aztán behívta Sztrukov apót. Neki adta a lepényt.

— Egye meg hús helyett.

— Nagyszerű öregasszony vagy te, hiába... — szólalt meg Sztrukov apó és fölugrott. — Köszönöm, látom van forradalmi lelkiismereted, sógorasszony.

Rjumin és Leon az egyik utcában a telep szélén állottak meg. A messzeségbe néztek. Odalent ködbe borulva, szélesen terült el a város, aranyos templomtornyaival, magas házaival. Kissé oldalt gyárkémények emelkedtek a magasba. A havas háztetők felett, a legmagasabb gyárkéményen vörös zászló lengedezett, a szabadságot és a fölkelő nép győzelmét hirdetve.

Leon a város felé intett és ünnepélyes hangon mondta:

— A forradalom tovább tart, Leonyid Konsztantyinovics. De te azt kérdezed, győzni fogunk-e? Mi máris győztünk. Győztünk, mert leállítottuk a gyárat, a különféle intézményeket és létrehoz-

tuk a Munkásküldöttek Szovjetjét... Néhány napig mi voltunk a város teljhatalmú gazdái. Hát nem győzelem ez? Egy ezred katonaságot nem a gyöngék és legyőzöttek ellen küldenek, hanem az erősek és győzhetetlenek ellen.

— Olyan meggyőződéssel beszélsz, mintha itt, a hordók, a talicskák mögött elrejtőzhetnél a gránátok elől — felelte Rjumin szomorúan mosolyogva. — De első győzelmünk történelmi értékelésében véleményem teljesen egyezik a tiéddel. És ha helyettünk a marxista forradalmárok következő nemzedéke teljes sikerre viszi azt az ügyet, amelyet mi kezdtünk meg Oroszországban az ezerkilencszázötös esztendő decemberében, akkor nem halunk meg hiába.

— Hagyd abba, Leonyid Konsztantyinovics. Miért ilyen komorak a gondolataid?

Rjumin zavarba jött.

— Én csak neked mondom...

— Velem sem kell így beszélned — vágott a szavába Leon. — Én is ember vagyok... Nekünk kettőnknek nemcsak ügyünk igazságában kell hinnünk, hanem abban is, hogy segítséget kapunk. Addig pedig helytállunk — mondta és nyugtalanul gondolta: „Vajjon sikerül-e Luka Matvejicsnak és Csurginnak harcba vinni a bányászokat?"

Váno Leonidze vezetésével a munkásharcosok befejezték a barikádok építését. Az egyik barikád mellett éppen ebédeltek a harcosok. Csoportokban ülték körül a mély agyagedényt és fakanállal merték a borscs-levest. Leon odalépett az egyik csoporthoz és benézett a fehér vödörbe. Csakúgy gőzölgött a tejfeles borscsleves. Babérlevél és a szalonna csábító illata szállt a fagyos levegőben.

Leon nem mondott igazat Gyementyevnának. Reggel óta semmit sem evett. Korgott a gyomra.

— Ebédelünk? — szólalt meg. — Jó étvágyat!

Sztrukov apó és Scselokov szorgoskodtak az ebéd körül: vékony kenyérdarabokat szeltek és borscslevest osztottak.

— Köszönöm, Leon. Üljetek ide. Együnk együtt. Leonyid Konsztantyinovics, üljön le erre a ládára. Úgy érzi majd magát, mintha trónon ülne: köröskörül mindent láthat — hívta Sztrukov apó, miközben forró borscslevest öntött a csészékbe.

— A parancsnoknak tudnia kell, hogy mivel etetik a forradalom katonáját — mondta, miközben Leon felé kacsintott. Rjumin szintén odaült az ebédelők körébe.

— Az élelemre egy szóval sem panaszkodhattok, hála Gyementyevnának meg a többi asszonynak. A kenyér több is lehetne. Na, de minket nem vendégségbe hívtak, kibírjuk — szólalt meg Sztrukov

apó lassan, mintha semmi jelentősége sem lenne annak, amit mond. — Este majd mindenki lepényt kap kenyér helyett.

Leon fogta a kanalat, meg egy darab kenyeret. Lassan szájához vitte a levest, majd ráfújt és evett.

—Nagyszerű ez a borscs! Gyementyevna kosztja sokkal jobb, amióta másoknak főz. Azelőtt rosszabbul főzött — jegyezte meg, majd megkérdezte: — Kinek a bútora ez itt?

— A menyem szekrénye — válaszolta Sztrukov apó — de hogy az asztalt és a ládát hol szerezte Scselokov, nem tudom.

— A magamét hoztam el. Honnan szereztem volna? — válaszolt Scselokov.

A beszélgetés valahogy egyszerre megakadt. Leon kérdezősködése egyszerre eszébe juttatta mindenkinek, hol is van. Néhányan óvatosan figyelve néztek a város felé. Ott állnak az ágyúk és a katonaság. Vajjon mit terveznek a hatóságok?

Rjumin és Leon csak kettejük számára érthető tekintettel néztek egymásra, majd Rjumin olyan hangon, mint gyűléseken szoktak, beszédbe kezdett:

— A munkások tanítója és Karl Marx barátja, Engels jutott eszembe, aki valahol azt mondotta: a természet nagyszerű, de az emberi társadalom története még nagyszerűbb. Mit is mondjak a mai összecsapásunkról az önkényuralommal? Evvel a harccal megkezdődik az új társadalom története, amelyben nem lesznek sem elnyomók, sem elnyomottak. Teljesen egyetértek azzal, amit Luka Matvejics mondott a Szovjet ülésen. Mi szemtanúi és alkotói vagyunk olyan történelmi eseményeknek, amelyeknek nagysága abban rejlik, hogy az emberiség történelmének új korát, a szocializmust nyitják meg! — Rjumin megigazította a szemüvegét. Pillantása végigsiklott a fegyveres munkások gondolkodó arcán — majd hévvel befejezte: — Legyetek büszkék, elvtársak! Irigykedve és hálásan gondolnak majd rátok az utódok.

Néhány szótlan perc telt el. Mindenki Rjumin szavain gondolkodott. Senki sem nézett a város felé. Akármit terveznek is a cári hatóságok, a munkásokat már nem lehet visszavetni a régi időbe, amikor ott ugrándoztak a téren a gyár előtt, hogy fogukkal kapják el a tulajdonos mézes kenyerét. Mint mindig, most is Sztrukov apó szólalt meg először, miközben ügyetlenül cigarettát sodort.

— Igazad van, Leonyid Konsztantyinovics. Engem, öregembert, elpusztíthatnak, lezárhatják szememet, de senkinek sem sikerül többé lezárni a nép szemét és arra kényszeríteni, hogy úgy éljen, mint régen. Az ember arra született, hogy csak előre mehet, sohasem hátra. És én úgy gondolom, mi előrehaladunk és eltöröljük a föld színéről ezeket a mindenféle zsarnokságokat. Felhívlak benneteket, elvtársaimat, fiaimat: csak előre haladjatok. Harcoljatok

mindhalálig a cár és mindazok ellen, akik a nép és a munkások nyakán ülnek! Velünk van az igazság!

Váno Leonidze megölelte, megcsókolta Sztrukov apót:

— Köszönöm, kedves apám. Arany betűkkel kellene beírni a szavaidat a történelem könyvébe, hogy évszázadokon át úgy lángoljanak, mint a tűz.

Mindnyájan lelkes hangulatban voltak. A harcosok arca felderült. Ismét mindenki a dolgaival foglalkozott. Egyesek a barikádokat erősítették, mások ellenőrizték és sorbarakták a fegyvereket.

Megjött Lavrenyov és odaszólt Sztrukov apónak:

— Öregapó, Iván Gorgyejics keres. A legmodernebb technika alapján csináltuk meg a barikádot.

Rjumin felállt, hogy dinamit-bombát hozzon. Elindult és az öreg munkásnak, Sztrukov apónak szavaira gondolt: „Bizony, akármi történik is a jövőben, egy biztos: ilyen embereket semmiféle erő nem győzhet le, nem kényszerítheti őket, hogy a régi életüket folytassák. Ki tudja? Hátha az orosz nép most éri el azt, amit a forradalmárok egész nemzedéke nem tudott kiharcolni."

Leon kikérdezte a munkásharcosokat, kinek mennyi lőszere van, tanácsot adott, miként használják fel minél gazdaságosabban és megkérdezte Lavrenyovot, van-e tartalékban lőszer és dinamit.

— Van egy kevés — válaszolta Lavrenyov. — Azt hiszem, Csurgin majd csak küld valamit.

— A fő az, elvtársak, hogy célozzatok, ne pedig levegőbe lövöldözzetek — fordult Leon a munkások felé. — A lovak bizonyosan megállnak a barikádok előtt, a katonák futnak néhány lépést, aztán hasra vetik magukat. Pontosan rájuk kell célozni. Különösen a bombákkal takarékoskodjatok. Csak a gyalogosan harcolók nagyobb csoportjára dobjátok. A sebesülteket vigyétek be akármelyik házba, ahogy az asszonyok mondták. Mert ők maguk is segíteni fognak, ha erre szükség lesz. Végül még azt akarom mondani: ne heveskedjetek ok nélkül. Legyetek hidegvérűek és kitartók! Ez a legfőbb fegyverünk. Most háborúban vagyunk. Mint a katonának, türelmesnek, szilajnak és bátornak kell lennünk. Úgy, ahogy a körülmények megkívánják.

Leon kiment az utca végére, ahol Lavrenyov barikádja volt; jól megnézte és elragadtatással bólogatott. Lavrenyov mindent alaposan csinált: fatörzsekkel rekesztette el az utcát, a barikád homlokzatát homokkal telt zsákokkal rakta körül. A homokot a lakosok pincéjéből szerezte. A barikád tetejét lefedte ponyvával, mintha esőtől védené.

— Ki csinálta ezt?

— Mi magunk — válaszolta Scselokov büszkén; tekintete a puszta felé szállt és így folytatta: — Már régen engedélyt szerettem

volna kérni tőled. Tudod, én egy kicsit rövidlátó vagyok. Éppen azért a barikád előtt szeretnék ülni. Gödröt vágok magamnak és odaülök. Ha idevágtatnak a kozákok, majd emberükre akadnak ott bennem.

Leon kérdően nézett Lavrenyovra.

— Én megengedem, ha a parancsnokod nem ellenzi.

— Hiszen ott sokkal veszélyesebb — jegyezte meg Lavrenyov.

— Nincs ott semmiféle veszély. Csupán kényelmesebb lesz — jelentette ki Scselokov. Lapátot fogott és elindult a puszta felé, hogy gödröt ásson.

Leon odaszólt Lavrenyovnak:

— Mindenképpen nézz utána. A kozákok, ha észreveszik, úgy összeaprítják, mint a káposztát. — Elindult a házak tövében és komoran nézett a messzeségbe. Tekintete az ismerős, magas topolyafát kereste és a háza zöldre festett falát. Leon oda-bdanézett, nem lát-e füstöt. „Ha az apám megérkezik, nem találja meg a kulcsot." És megtapogatta a kulcsot a zsebében.

A pusztán keresztül egy nő jött Leonnal szemben. A havon, a nagy, néptelen sztyepen olyan kicsinynek látszott, mint egy gyermek. Gyorsan jött és fejét egyenesen tartotta. Lába alól fel-felcsapott a hó.

Olga volt.

— Ljova! — kiáltotta és integetett.

Leon érezte, hogy erősebben dobog a szíve és mintha tűz ömlött volna el az arcán. Mosolyogva ment Olga felé. Kezét úgy tárta szét, mintha át akarná ölelni. A következő pillanatban már kérdésekkel halmozta el.

— Megérkeztél? Végre! Hoztál dinamitot? Mi van nálatok? Hát Csurgin és Luka Matvejics?

Olga közeledett. Leon arca szinte szürke volt a fáradtságtól. De mint mindig, most is feszesen kihúzta magát. Olga azt szerette volna mondani: „Ljova, Ljova! Milyen lettél!" — de uralkodott magán és alig tudta elhinni, hogy Leon, valóban Leon állt előtte.

— Mondd gyorsan, mi a helyzet a bányászoknál! — siettette Leon.

— Minden bánya sztrájkol — válaszolta végül is Olga és nem tudta, hogyan folytassa. Túlságosan váratlan volt a találkozása Leonnal ezen a fehér, hideg pusztán, a barikádok közelében, ahová néhány perc múlva ágyútüzet zúdíthatnak a kozákok. Olga körülnézett, a város felé tekintett, majd nagyot sóhajtott:

— Csend van? — kérdezte, majd levelet vett elő és átnyujtotta Leonnak.

Leon átvette a levelet és elolvasta. Luka Matvejics hírül adta, hogy megkezdődött a bányászok általános sztrájkja, és célzásokkal

tudtára adta, hogy a közeli napokban kirobban a felkelés, „Tartsátok magatokat egy kicsit, a bányászok majd segítenek" — írta.

Leon elrejtette a levelet, aztán hirtelen megint elővette és gyufát gyujtott.

— Nagyszerűen megy minden, mi pedig majd kitartunk — mondta, miközben elégette a levelet — aztán megkérdezte: — Hát Okszána? Hallom, nálatok van. Hogy érzi magát?

— Én nem értem őt — válaszolta Olga. — Jakovval szakított és mégis el akarja kísérni Harkovba a kórházba... Valamelyik fekete százas megbicskázta.

— Jakovot? Fekete százas? Hát ez csoda! — nevetett Leon, de aztán elkomorodott. — Hát kár... — mondta. — Én pedig már azt gondoltam, végleg szakítottunk Zagorulkinékkal.

Olga nagyon szerette volna megkérdezni tőle: „Hát te hogy vagy Aljonával?" — de elfojtotta kívánságát, belekarolt és halkan mondta:

— Menjünk, a dinamit ott van a legszélső házban. Nekem is sietnem kell.

— Többé nem mégy el sehová sem — mondta Leon rövid hallgatás után és magához vonta.

Olga félénken, ügyetlenül simult hozzá. Szinte forgott vele a világ. Végre ismét együtt voltak!

Az egyik utcán élénk vidámság uralkodott. Sztrukov apó és Iván Gorgyejics szerették volna még jobban megerősíteni a barikádokat és mindent felhasználtak, amit csak találtak az udvaron. Még egy savanyú paradicsommal teli hordót is kigörgettek a pincéből. De Gyementyevna észrevette őket és kiabálva kifutott utánuk az utcára.

Iván Gorgyejics és Sztrukov apó szótlanul folytatták munkájukat, halkan biztatgatva, siettetve egymást.

— Szedjük a lábunkat, mert még elveszi — súgta Iván Gorgyejics és gyorsabban görgette a hordót.

— Én sietek, az ördög vinné el, de te ugyan jobban lökhetnéd a lábaddal!

Gyementyevna utólérte őket és megragadta férjet kezét.

— Most aztán mivel főzzek borscsot a munkásharcosoknak? Állítsátok meg a hordókat, legalább az almát* hadd vegyem ki belőle — sopánkodott.

— Hogy mit ki nem gondol! Hiszen éppen ez véd a golyóktól! — mondta Iván Gorgyejics és belerúgott a hordóba. A rúgásoktól kifordult a teteje és a paradicsom szétgurult a puha, fehér havon.

* Oroszországban a zöld paradicsomot almával együtt savanyítják. — *A szerk.*

Gyementyevna összecsapta a kezét és előre futott.

— Oda van a paradicsom! — kiáltozta és majd sírvafakadt. Lehajolt, hogy a kötényébe szedje a paradicsomot, aztán hirtelen parancsoló hangon mondta: — Azonnal vigyétek vissza a helyére a hordót! Mert istenbizony, gyümölcsszörpöt csinálok a fejetekből!

A mellette ide-oda futkározó fiatal munkások tréfálkoztak:

— Csak húzd el a nótájukat, Gyementyevna! Úgy kell nekik!

— No, mama, csak bátran! Még bátrabban! Rohand meg őket. Elaggott vitézek ezek! Nem bírják ki az egyenes támadást!

— Azt mondom én is! Ilyen nagyszerű paradicsom, aztán szét akarják dobálni az úton — bátorodott fel Gyementyevna. — El akarta lökni Sztrukov apót, de az öreg megharagudott.

— Hallgass ide, komámasszony! Mit mondok neked: menj félre a forradalom útjából, enné meg a fene a paradicsomodat! Vigyázz, ne dühíts fel! — emelte fel hangját. Aztán megragadta Gyementyevna kezét és félrehúzta. Majd megfordult és csendesen mondta Ivan Gorgyejicsnak:

— Elment! Gyerünk most gyorsabban! Mert, ha visszajön, az egész katonaság előtt szégyenít meg, aztán még megver...

Hirtelen gránátrobbanás dörgött. Hó és földdarabok repültek az ég felé és eltakarták szemük elől Gyementyevnát.

Iván Gorgyejics és Sztrukov apó meggyorsították lépteiket. Sebesen görgették a hordót az úton. Sőt, még örültek, hogy az asszony elmaradt tőlük.

— Megölték! — harsant fel az asszonyok jajszava.

Ivan Gorgyejics otthagyta a hordót, felegyenesedett. A havon a gránáttölcsér mellett ott feküdt a felesége. Az asszony vonaglott fájdalmában.

Iván Gorgyejics odafutott. Hosszú szakálla reszketett a hangtalan sírástól.

Újabb gránát robbant, majd még egy és még egy. Kétségbeesett kiáltások, jajszó töltötte meg a telepet. Füst kavargott.

...Leon Olgával és Sztrukov apóval az első barikád mögött térdelt. Nem messze a barikád előtt, Rjumin bombájához erősítette a telefonvezeték huzalját. Figyelmes arca sápadt volt. Úgy látszott, mintha egyáltalán nem törődne a gránátrobbanásokkal, mert nyugodtan, lassan dolgozott. Leon arra gondolt: „Mindjárt lelövik" — és nagyot kiáltott:

— Leonyid! Azonnal a barikád mögé!

Rjumin körülnézett és folytatta munkáját.

— Mi az, talán halált keresi? — kérdezte Olga.

Leon vállat vont.

Rjumin végül is összekapcsolta a vezetéket, a barikád mögé vezette, lefeküdt a hóba és csak azután szólalt meg:

— Na, most már pihenhetek egy keveset. Elvtársak, adjatok egy cigarettát!

A tüzérségi tűz után a kozákok rajvonalban felfejlődve, közeledtek a telep felé. Vagy húsz lovas, csillogó, kivont karddal vágtatott a barikád felé, amely mögött Leon volt.

— Ne lőjetek a parancsom nélkül! — mondta Leon és a hórakásra nézett, amely mögött Scselokov rejtőzködött. „Csak ne fedezzék fel!" — gondolta.

A kozákok szilaj rohammal vágtattak a telep felé.

— Hurrá! — hangzott mindenfelől a fenyegető visszhang.

Félelmetes a kozákroham. Veszettül vágtatnak a lovak, csillognak a kardpengék, a viharként növekvő harci kiáltások harsogása olyan félelmet szül, mely elér az ember szívéig. Már-már valaki nem bírja tovább, felugrik és elfut. És akkor... Leon nagyon is jól tudta, mi lesz akkor, hiszen kozákok között nőtt fel és sokszor látta a lovasjátékot, szalmabábuk kaszabolását kardgyakorlat közben.

De a munkásharcosok vártak és csendben feküdtek a helyükön.

Hirtelen a Leon barikádja felé vágtató kozákok egyike kiesett a nyeregből. Scselokov lövésének tompa zaja csak ezután hallatszott. Aztán még egy kozák zuhant le a lováról, majd elesett a ló is.

— Éljen Scselokov!

— Üsd! Vágd! — hallatszott a kozákok felől, akik kikerülve Scselokovot, az utcába irányították lovukat.

— Kozákok! Miért ölitek a népet?

— Kozákok, ki ellen jöttök? — kiáltott Leon felemelkedve. — Mi az egész nép szabadságért harcolunk! Vágjátok le a tiszteket! Éljen a forradalom!

A kozákok megállították a lovakat, az egyik, akinek szépen vágott vöröses körszakálla volt, nagyot kiáltott:

— Apritsátok őket! — de nem hallgattak rá és az egész csoport megfordult.

A fegyveres munkások diadalmasan kiáltoztak:

— Éljenek a kozákok!

— Hurrá, kozákoknak!

Amikor a kozákok elvágtattak, a munkásharcosok összeszedték a sebesült kozákokat és bevitték őket az egyik házba.

— Eh, ostoba! Mondj köszönetet, hogy ilyen rossz a szemem, mert elbúcsúzhattál volna a napvilágtól. De miért? Miért adod oda fiatal életedet? — beszélgetett Scselokov az egyik sebesülttel.

— Testvérek, hát hajtanak bennünket! Besoroztak az atamán kozákjai közé, de hát milyen atamánpárti vagyok én? Hiszen az

apámnak csak egy pár ökre és egy lova van — válaszolta a fiatal kozák összegörnyedve a fájdalomtól. Szemében könny csillogott.

Scselokov bűntudatosan szólalt meg:

— Bocsáss meg, testvér! Háború van! Ezt magad is megértheted! De mi, istenemre mondom, meggyógyítunk téged. Segítesz te még apádnak szántani-vetni. Nős vagy?

— Nős — válaszolta a kozák.

— Hm... Bizony-bizony... — válaszolta Scselokov és ő is feleségére gondolt, gyermekeire.

A támadást mindenütt visszaverték, minden utcában Az atamánpárti kozákok, a pusztai szárаz medrekben vonultak vissza. Most ismét tüzérségi tűz zúdult a városból a telepre. Az utcákon, az udvarokon, hol itt, hol ott hó és föld szökőkútjai emelkedtek. Szerte repültek a házak, az istállók szilánkokká tört deszkái. A falut ismét elöntötte az asszonyok, gyerekek sírása, a tehenek bőgése és ismét tüzek füstje borította el az utcákat.

Leon a lobogó lángokra nézett, amelyek belekaptak az egyik közeli csűrbe, az asszonyra, aki ide-oda futkosott az udvaron, aztán odafordult a fegyveresekhez:

— Elvtársak, segítsetek ennek az asszonynak!

Rjumin néhány fegyveressel az égő csűrhöz rohant. A tüzet gyorsan eloltották és a sűrű, fekete füst végigáradt az udvaron. Bűzös, fekete gomolyokkal fedte be az utcát, a fákat.

A szomszédos utcában is kigyulladt valami, majd kiáltás harsant:

— Segítség! Égünk!

— Olga, menj el Tkacsenkóhoz és mondd meg, addig segítsen, amíg nem támadnak — szólt Leon. A lány azonnal felkelt és a tűz felé futott.

Leon várta a támadást. A pusztát nézte: „Még annyi emberünk sincs, hogy eloltsuk a tüzet. Talán legjobb lenne átmenni a szárazérbe."

Sztrukov apó nem messze feküdt tőle, és egy széknek támasztotta fegyverét. Az égő házra nézett és könnyeit törülgette.

— Enné meg a fene! Várjatok egy kicsit majd megbüntet titeket a nép keze! — szólalt meg halkan, majd odaszólt Leonnak: — Nem tudok továbbra is fekve maradni, engedd, hadd segítsek az asszonyoknak!

— Nem szabad, apám! — válaszolt Leon. — Most kezdődik a támadás! — felemelkedett és megindult a barikádok felé.

Félóra múlva az atamán kozákjai ismét rohamot indítottak.

Rjumin, amikor megpillantotta a kozákokat, fegyvereseivel együtt a barikádokhoz futott és telefonkészüléke mellé feküdt.

— Sortüzet rájuk, ha közel érnek! — mondta és egész testében reszketett az izgalomtól.

— Hurrá! — visszhangként verődött végig a pusztán a kiáltás.

Scselokov kidugta fejét, körülnézett, majd a havas domb mögé rejtőzött.

— Az ördögbe is! Ki harcol így! — szólalt meg Rjumin bosszankodva.

Leon odafutott és letérdelt Rjumin mellé.

— Na, Leonyid, fogd a vezetéket. Most aztán melegünk lesz.

Messze a látóhatár felett a nap hatalmas vörös korongja izzott. Bíbor fényében vörösen lángolt a zászló a gyár felett.

A kozákok széles, hullámzó hadrendben, rikoltva és füttyentve rohamoztak. De most ez nem volt olyan félelmetes, mint először.

Most újra a barikád felé száguldottak. Kivont kardjuk csillogott a napfényben. Scselokov lőtt. Az egyik kozák megingott, de ülve maradt nyergében, a másik mintha lecsúszott volna lováról, de nem esett le, fejével lefelé függött a föld felett.

Leon észrevette kezében a kardot és azonnal tudta, mit akar. Célzott és lőtt. Ebben a pillanatban a kard megvillant Scselokov feje felett, lesujtott, majd maga a kozák is leesett.

— Vágd a parasztot! — hallatszott egészen közelről. A kozákok berontottak az utcába.

— Tűz! — kiáltott Leon.

Rendetlen sortüzek ropogtak, de a kozákok a barikádokhoz vágtattak.

— A bombát! — kiáltott Leon és megérintette Rjumin vállát.

Rjumin megforgatta a telefonkészülék karját. Rettentő robbanás remegtette meg a levegőt. Földfelhő emelkedett az ég felé. Hóval és porral borította be a munkásharcosokat... de amikor elült a füst, a kozákok már a szárazér felé vágtattak.

— Nagyszerű a bányászok dinamitja! — nevetett elégedetten Leon.

Az úton két ló hullája hevert, de a lovasok nem látszottak. Leon felemelkedett és Scselokov felé futott.

Ekkor látta, hogy Scselokov, fejét a hóra hajtva, kezében a puskával, ott fekszik a gödörben. A kard ketté vágta. Halott kozák feküdt mellette.

— Eh, elkéstem — mondta Leon elkeseredve és térdre ereszkedett.

A munkásharcosok odamentek és némán levették sapkájukat...

Otthon pedig várták Leont.

Aljona mint az őrült járkált fel-le a szobákban. Mindúntalan oda akart menni, ahol a gránátok robbannak, lövések csattannak. De Ignat Sziszojics és Marja nem engedték, azt mondták, Leon mindjárt otthon lesz. Nem hitték, hogy Leon valóban megjön, de könnyebben érezték magukat ilyen szavak után és mindúntalan ismételgették.

— Hazajön! Visszatér, hová is menne? Bizonyosan valamilyen fedezékben ül. Kozákok közt nőtt fel. Nagyon jól tudja, hogy rejtőzzék el a kozákok elől — nyugtatta Aljonát Ignat Sziszojics, de a fiatalasszony nem hallgatott rá és egyre kérlelte:

— Engedjenek... engedjenek... hadd lássam mégegyszer, utoljára a halála előtt — zokogta.

— Mit beszélsz már ilyet, az isten is megbüntet, még hallgatni is rossz! — mondta Marja. — Mintha legalább is haldokolna!

— Én soha, soha többé nem látom őt! Anyám... Ó, az átkozottak mit tettek velem! Mit tettek velem a szüleim! Elválasztottak minket... — zokogta, és le-fel járt az előszobában. Minden dörrenésre az ajtóhoz futott. Szeretett volna kirohanni az utcára, de Ignat Sziszojics visszatartotta. Lopva maga is könnyeit törülgette.

Az ablakból jól látták, amint becsapódnak a lövedékek a telepre és kigyulladnak a házak. A pusztán fel-feltűnt a lovas kozákok alakja. De nem lehetett pontosan látni, mi történik ott. Ignat Sziszojics azonban tudta: a telepen harc folyik; Leon természetesen ott van. Marja is kitalálta. Sokatmondóan össze-összenézett Ignat Sziszojiccsal. Marja nagyokat sóhajtott, sírdogált és kendőjével törölgette könnyeit. „Nem, nem tér vissza többé az én fiacskám, láncra verik azok a kegyetlen hóhérok, örökre Szibériába hajtják!" — gondolta — vajjon Fegyka kibírja-e, hiszen egész idő alatt félrebeszél? Uram isten, miért dobtad oda a mi édes gyermekeinket a hóhéroknak, hogy kínozzák és elpusztítsák őket!

Az ágyútűz hol elhalt, hol újra kezdődött. Dörrenésétől még az üveg is megremegett. Így múlt el néhány gyötrelmes, végtelenül hosszú óra, de Leonról semmi hír sem jött. Nem volt senki, akit a telepre lehetett volna küldeni, hogy megtudja, vajjon él-e?

Alkonyatkor feltárult az ajtó. Hódbőr bundában Jaska lépett be lassan a szobába. Levette sapkáját, aztán le akarta venni bundáját is, de hátsebe akadályozta. Még nem tudta, hogy Dorohovék végleg ideköltöztek. Köszönt és megkérdezte:

— Vendégségbe jöttek, vagy mi?

— Vendégségbe! Legyetek háromszorosan átkozottak, te meg az apátok, az ilyen „vendégség" miatt! — válaszolta Ignat Sziszojics.

Jakov csodálkozva nézett rá.

— Mi közöm nekem az egészhez?

— Hogy mi közöd? — kiáltotta Ignat Sziszojics. — Az a közötök, hogy kiűztetek régi otthonunkból, szülőházunkból, elvettétek földünket, gabonánkat, lovainkat. Mindent elraboltatok! Vadállatok vagytok. Átkozott fajzat! Pusztuljatok! Örökre el kell törölni titeket a föld színéről! — támadt Ignat Sziszojics hevesen Jaskára és fel-le járkált a szobában. Aztán elővett a zsebéből egy köteg pénzt, amit Jakov Marjának adott és az asztalra dobta. — Vidd! Engem többé meg nem vásárolsz, meg nem vesztegetsz!

Jakov sohasem gondolta, hogy ez a békés ember ilyen rettenetes dühre gerjedhet. Fogta a pénzköteget és tenyerére dobta; tekintetével kísérte Ignat Sziszojics minden lépését. Hangjában fenyegetés csendült:

— Úgy, szóval mindent elmondott. Talán figyelmeztessem magát arra, hogy ki vagyok?

— Nem, még nem mondtam el mindent! — válaszolt élesen Ignat Sziszojics. — Még azt mondom, takarodj a szemem elől, mert különben megfojtlak, te átkozott kutya! — felemelte öklét és rávetette magát Jakovra.

Jakov el sem mozdult helyéről. Csak lehajtott fejjel haragosan nézett rá. A legszívesebben megragadta volna Ignat Sziszojics gallérját és kihajította volna innen, ebből a házból, amelyet az ő pénzén vettek. De nem tette, mert Okszána vele utazott Harkovba. És ő még bízott benne, hogy visszatér. Uralkodva magán, békéltető hangon mondta:

— Hiába támad rám, kedves apám, mint a pulykakakas.

— Hogy az ördögbe lennék én neked édesapád? Kundrjucsevkában maradt a te apád, az a fenevad, amilyet még nem hordott hátán a föld. Látni sem akarlak többé! — kiáltotta Ignat Sziszojics és öklét rázva toppantott.

„Úgy! Nyilván az elevenére tapintottak! Egészen megbolondították az öreget!" — gondolta Jakov. Ekkor megpillantotta Aljonát. Az asszony a hálószobából jött ki, ott állt a küszöbön. Nagy szemében gyűlölet égett.

— Te vagy az!? Megint itt vagy? — kérdezte és aztán így kiáltott: — Menj innen! Menj a pokolba! Elvetted tőlem Leont, elrontottad az életemet! Most aztán megint idejössz a házamba?

— Húgom! Én megsebesültem! Te meg, ahogy én látom, beteg vagy — válaszolt Jakov.

Aljona odarohant, öklét rázta:

— Hogy én beteg vagyok?! Hát ki tett engem ilyenné!? Ki tett engem beteggé? Te meg az apám! Le kell lőni téged, mint a veszett kutyát! Kevés neked az a seb! Tűnj el a szemem elől. Légy átkozott, te ördögfajzat!

Jakov karonfogta és leültette.

Okszána jött be a szobába. Sietve lekapta fejéről kicsiny sapkáját és a székre dobta, majd lehúzta kesztyűjét.

— Mindent szétbombáztak, Leon aligha marad életben!

Aljona lázas tekintettel nézett rá, majd felkiáltott:

— Én megmondtam... én mindent tudtam... — eltakarta arcát és megingott. A házat őrjöngő nevetés töltötte be.

— Ha-ha-h-a-h-a-ha!

Marja és Ignat Sziszojics odafutottak, megragadták, de Aljona kitépte magát kezükből és őrült kacagással rohant az egyik szobából a másikba.

Jakov lehajtotta fejét és így álldogált néhány pillanatig. „Mindenek vége — gondolta. — Vége szegény Aljonának!" — És Okszána felé fordulva, csendesen megszólalt:

— Menjünk innen, itt valóban megőrülhet az ember.

— Én nem megyek! Menj innen! — mondta Okszána összeszorított foggal.

Jakov felvette sapkáját és keserűen elmosolyodott.

— Jól van, Okszána, elmegyek. Hadd törjön össze még az én életem is. De a tied is összetörik — mondta gyorsan és kiment.

Ignat Sziszojics lefektette Aljonát az ágyába, majd Okszánához fordult:

— Lányom, bujj el valahová! Istenemre, ez a vadállat nem megy el mellőled!

Okszána az ablaknál állt és a telep felé nézett. Ott lövések dörrentek, lövedékek robbantak. Ott volt bátyja, Leon, Rjumin és a munkások, akikkel nem egyszer találkozott, beszélgetett, akiknek felolvasást tartott. Talán már nincsenek is az élők között. Talán elestek az egyenlőtlen küzdelemben. Elestek a nép boldogságáért. „És én, aki ennek a népnek lánya vagyok, és arról álmodoztam, nekik szentelem az életemet, én itt állok. Hát akkor mi vagyok én?" — kérdezte önmagától gondolatban.

Okszána döntött. Gyorsan fejére tette sapkáját, felhúzta kesztyűjét és felvette kabátját, majd odaszólt Ignat Sziszojicsnak:

— Én elmegyek, apám! Oda, ahol Leon van, meg a többiek — és mielőtt Ignat Sziszojics megértette volna, mire gondol, kiment.

Ignat Sziszojics az ablakra nézett, majd Okszána után futott, de már seholsem látta. Meggörnyedten indult vissza a szobába.

Mintha még jobban megöregedett volna. Öklével törölgette könnyeit. Majd a szentképre nézett, nagy keresztet vetett:

— Uramisten, csodatevő Szent Miklós — suttogta — te, aki nagy tetteikben segíted az embereket, küldj nekik most bátorságot és erőt, hogy ne hódoljanak meg az átkozott, népnyúzó gonosztevők előtt. Hadd harcoljanak az igazságért... Áldottak legyenek az ő útjaik.

5

A katonaság kétszer támadt a telepre, de a munkások ellenállását nem tudta megtörni, és visszavonult a városba. Váno Leonidze felfedezte, hogy a katonaság semmiféle őrséget nem állított. Azonnal jelentette Leonnak és megbeszélte vele a vállalkozást; aztán az éj és a köd leple alatt Vihrajjal és embereivel váratlanul rajtaütöttek a néhány csendőrből álló fegyveres őrségen, lefegyverezték őket és elfoglalták a pályaudvart.

A vasútvonalon azonnal végigfutott a távirat:

„Vasutasok! Kedves elvtársak! A jugorinszki munkások új győzelmet arattak: elfoglalták a pályaudvart. Azonnal jöjjetek segítségünkre. A távirdász elvtársak adják át ezt az üzenetet minden munkásszovjetnek, minden polgártársnak. A Jugorinszki Munkásküldöttek Szovjetje. A felkelők vezérkara."

Alekszandrov vezetésével délután megérkeztek a Hume-gyár puskákkal felfegyverzett munkásai. Nem voltak sokan, mindössze hatvanan, de már puszta megjelenésük is növelte a munkáshárcosok harci kedvét. Még nagyobb lendülettel láttak neki, hogy megerősítsék a barikádokat. Két óra múlva másodosztályú vagonokban megérkeztek a szomszéd állomás felfegyverzett munkásai. Luka Matvejics örvendező táviratban tolmácsolta a bányászok üdvözletét.

Leon vezérkari értekezletre hívta a munkás fegyveres csoportok vezetőit és eléjük terjesztette a vasúti műhelyek étkezdéjének elfoglalási tervét.

— Nincs értelme, hogy a telepen vesztegeljünk — mondta. — Az ezredben valami nincs rendben. Egész idő alatt csak az atamán emberei tevékenykednek. Az események mind több és több gyár munkásait ragadják magukkal. Ennek legjobb bizonyítéka, hogy egyre újabb elvtársak érkeznek segítségünkre. Azt javaslom Váno Leonidzének és Vihrajnak, rohanják meg embereikkel a vasúti javítóműhely étkezdéjét. Tkacsenko, Alekszandrov és Lavrenyov fegyveresei egyidejűleg tűzharcot indítanak az atamán kozákjai ellen.

Ezt a tervet senki sem ellenezte. Sőt mindenki azt akarta, hogy ezzel kezdődjék meg a város elleni támadás.

Estére elfoglalták az étkezde épületét. Az atamán kozákjai visszahúzódtak és elrejtőztek a város másik végén lévő kaszárnyájukba.

Másnap reggel Leon az étkezdében nyitotta meg a Szovjet ülését és beszámolt a helyzetről. Aztán megállapodtak, hogy a Szovjet kiket küld ki a közeli gyárakba, falvakba. Azt a megbízást kapták, hogy tüstént utazzanak a megjelölt helyekre és szervezzék meg a harcicsoportokat. Rjumin felolvasta a katonasághoz intézett felhívást.

Váratlanul lövedék robbant. Recsegtek a teremben a gerendák, szerteszét repültek az ablaküvegek. Füst és vakolatpor árasztotta el a helyiséget. Sebesültek jajgatása hallatszott...

A katonaság ágyúval lőtte a telepet. Ismét hó, föld és háztetőcserepek röpködtek a levegőben, ismét fellángolt itt is, ott is a tűz. A telepen minden össze-vissza kavargott, ide-oda vetődött, védelmet keresve. Az utcákon síró gyermekek futkároztak szüleik után, az anyák őrjöngve keresték gyermekeiket. Háziállatok és kutyák kifutottak az udvarokra, a pusztába. Az utcákon tyúkok, galambok röpködtek. Köröskörül dörrenve robbantak a kartácsok és gyujtó lövedékek.

Így tartott két órán keresztül...

Leon egyik barikádról a másikra járt. Bátorította a fegyveres munkásokat, de maga is egyre a város pályaudvara felé nézett, nem érkezik-e újabb erősítés. De a pályaudvaron puskalövések hallatszottak, és egyetlen árva kis mozdonyfüstfelhő sem látszott. „Mindjárt elfogynak a bombáink. Kevés a puskapor, a sörét szintén. A puskagolyókat egyenként meg lehet számolni... A támadás pedig most kezdődik. Vajjon kitartunk-e? Vajjon a bányászok kellő időben érkeznek-e segítségünkre?"

Hirtelen Okszána fordult ki az egyik mellékutcából. Bundája szétnyílt. Neki-nekifutott, majd botladozott. Megpillantotta Leont és intett neki.

— Okszána? — szólalt meg Leon csodálkozva, körülnézett és megállott.

Ebben a pillanatban a pályaudvar felől bombarobbanás hallatszott. Okszána elesett, kis ideig fekve maradt, majd felugrott és Leon felé futott. Bátyja mosolyogva kiáltotta feléje:

— Miért vetetted magad a földre, mikor a bomba már régen robbant?

— Megijedtem. — Okszána alig tudott beszélni. — Már félnapja kereslek, alig találtalak meg. Végre rádakadtam.

— Miért jössz ide? Hiszen megölhet egy golyó.

— Dehogy is öl meg, én mindig a földre vetem magam.

Leon átölelte, kedvesen megveregette vállát.

— Hej, édes húgom, — mondta és úgy érezte, leomlott a fal, amely eddig elválasztotta őket. Szive megkönnyebbült. Okszána kipirulva beszélt, mélyen belenézve Leon beesett, fekete szemébe.

— Ljova, taníts meg lőni! Én... én... véglegesen hozzád jöttem.

Leon könnyedén eltolta magától és belenézett zöld szemébe. Határozottságot és erőt látott benne, de gyermeki egyszerűséget és őszinteséget is.

— Most már késő, hogy megtanulj lőni, Akszjuta. — Hangjában talán sajnálkozás, talán szemrehányás volt. Aztán hozzátette: — Azt tanácsolom neked, menj haza, nesze itt a kulcs, menj vissza, húgocskám! — És elővette zsebéből a kulcsot.

Okszána nem vette el, majd halkan megszólalt:

— Anya, meg apa is otthon van, meg Aljona is... Rosszul van... elvesztette az eszét...

Leon elkomorodott, kissé eltávolodott tőle. Majd megragadta vállát és megrázta.

— Mit beszélsz?. Aljona elvesztette az eszét? — Hangját suttogóra fogta.

— Igen...

Leon leült a földre az egyik ház fala mellett, levette sapkáját, tenyerével végigsimított homlokán. Fájdalmasan sóhajtott.

— Miért mondtad el most nekem, Okszána? — suttogta nehezen, alig hallhatóan.

Rjumin lépett hozzájuk. Hangosan felkiáltott:

— Okszána! Hogy került ide?

Okszána szigorúan ránézett. Rjumin elhallgatott.

Leon kezével a földre támaszkodva, úgy emelkedett fel, mintha hirtelen megöregedett volna. Rjuminra nézett, majd pillantása a keskeny folyó másik oldalán elterülő telepre tévedt. Megkereste szemével házát, aztán elfordult:

— Rjumin elvtárs, mutassa meg Okszánának, hogyan kell lőni revolverből.

Rjumin azonal kivette a zsebéből browningját. Leon pedig súlyos, bizonytalan léptekkel megindult a behavazott, gránátszilánkokkal teleszórt úton...

A katonaság hamarosan támadást indított. Délutánra elfoglalták a pályaudvart, a vasúti szerelőműhelyeket és minden oldalról bekerítették a telepet.

Leon számba vette az embereket, a harci készletet, aztán összehívta a fegyveres csoportok parancsnokait.

— Elvtársak, mi mindent megtettünk, ami erőnkből tellett — fordult hozzájuk. — Ezután csak a pusztulás következhet... Erőnk megőrzése érdekében meg kell szüntetnünk a harci tevé-

kenységet és kihasználva a sötétséget, át kell törnünk a folyó felé, a városon túlra.

Mindnyájan szótlanul hallgatták. Csak Sztrukov apó csóválta leverten a fejét.

— Kár. Aztán sehogysem tarthatjuk magunkat reggelig? Harcoltunk, harcoltunk, most mégis megadjuk magunkat a vérszopóknak?

Fülsiketítő gránátrobanás hallatszott. Szerte-széjjel repült a barikád. Amikor a füst eltűnt, Leon felállt és észrevette, hogy nem messze tőle Sztrukov apó fekszik. A gránát feltépte hasát. Kissé arrébb a barikádon Alekszandrov fejetlen holtteste függött.

Leon levette a sapkáját. Minden barátja, aki csak épségben maradt, ugyanezt tette. Leon alig gyűrte le könnyeit.

— Menjetek, elvtársak! — mondta. — De ne felejtsétek el, minket nem győztek le. Nehéz a visszavonulás, de jobb idejében visszavonulni és megőrizni erőnket, mint elpusztulni. Ez a felkelés csak kezdete a mi előkészületünknek, arra a végső nagy csatára, amellyel megsemmisítő csapást mérünk az önkényuralomra és minden hóhérára... Megparancsolom, tüstént kezdjük meg az áttörést a folyó túlsó oldalára.

Néhány perc múlva a munkásharcosok, szétszóródva az utcákon, a házak és a kerítések mögé rejtőzve, megkezdték utolsó támadásukat a katonaság ellen.

Leon barátaival egy keskeny utcán futott, telepének szélső kis utcáján. A telep mögött erdő sötétlett. A munkásharcosok a házak, a fa- és kőkerítések mentén futottak utána.

Az egyik keresztutcában váratlanul kozákok és katonák jelentek meg. Szuronyt szegezve tartották puskájukat.

— Á, hát ti itt vagytok, pimaszok...

A tiszt nem fejezhette be: Váno Leonidze egyetlen lövéssel leterítette.

— Az udvarokba! — kiáltotta Leon és látta, hogy kelepcébe estek. Néhány fegyveres, Olga, Okszána, Váno Leonidze és Tkacsenko átugrottak egy alacsony kerítésen és eltűntek az udvarban. Vihraj, Rjumin és Lavrenyov fegyvereseikkel együtt a szemközti udvarba futottak.

A kozákok és a katonák kiáltozva berohantak a keresztutcába.

— Adjátok meg magatokat, mert különben káposztává aprítunk benneteket!

Rjumin eldobta a bombát, de az nem robbant.

— Az ördögbe is! Ez volt az utolsó! Hogy lehet ez? — mondta és csodálkozva nézte a havon heverő bombát...

Lövés csattant és Rjumin a kerítés mögé rejtőzött.

— Vihraj, Borisz, menjetek! — kiáltotta Leon az utcán keresztül és odaszólt az övéinek! — A kerteken keresztül a szárazérhez. Utánam.

Okszána az egyik kozákra célzott. Lövésének zaja elveszett az elkésett bombarobbanás zajában...

Aztán kifutott az utcára és eltűnt a fekete füstfelhőben.

— Okszána! — kiáltotta Leon és körülnézett. Ebben a pillanatban lövés érte a lábát. Lerogyott, de Tkacsenko felemelte és berángatta Gorbovék udvarába. Bent, Gorbovék házában Olga darabokra tépett egy fehér párnát. Tkacsenko lehúzta Leon lábáról csizmáját...

— Olga, jobb lesz, ha mégy, különben Szibériában pusztulsz el — mondta Leon, fájdalmában kétrét hajolva. De Olga még csak rá sem nézett és továbbkötözgette a lábát.

— Maradj fekve és hallgass! Ne nyugtalankodj, nem kerülök oda — válaszolta.

Ekkor Leon szigorúan odaszólt Tkacsenkónak:

— Szergej, te leszel a szervezet vezetője. Kérlek, azonnal távozz.

Tkacsenko elgondolkodva töltötte meg mauserját. Aztán megcsókolta Leont és Olgát, majd kinyitotta a tűzfalba vágott ablakot, kiugrott a házak között vezető keskeny átjáróba.

Leon megkönnyebbülten sóhajtott. Hallgatta a folyosóról az udvarra behallatszó lövéseket: „Váno igazán bátor ember" — mondotta magában. Majd a másik szoba felé nézett és megpillantotta Iván Gorgyejicsot.

A ház másik felében, a lócán a felesége feküdt. Tiszta fehérben volt, mellén összekulcsolt kézzel. Kezében gyertya. A gyertya gyenge fénye billegett, olvadozó viaszcseppjei a halott asszony kezére hullottak.

Iván Gorgyejics a lóca mellett állott. Hatalmas alakja meggörnyedt. Könnyes szemmel nézett halott feleségére.

Okszána a halott Rjumin mellett ült. Térdét átfogta, ráhajtotta a fejét. Keserűen zokogott. Egy ismeretlen öreg asszony forgolódott mellette. Ráncos, aszott kis kezével simogatta és maga is szipogott.

Az elfogottakat kozákőrség kíséretével az állomásra vitték. A kozákok hosszú, sűrű láncban lovagoltak a menetoszlop két oldalán. Kezükben éles kard villogott. Néhány méterre tőlük hallgatagon, komoran haladtak a város lakosai. Sírástól, álmatlanságtól kivörösödött szemmel szomorúan nézték Leont és az elfogott munkásharcosokat.

Leon elől ment Váno Leonidzével, Vihrajjal, Olgával és Lavrenyovval. Látta apját, Okszánát és Sztyepán Vosztroknutovot, aki ki tudja, honnan került ide. Élesen figyelt a kozákokra, hátha megszökhetne. De szökni nem lehetett.

A pályaudvar előtt néptömeg szorongott. Amikor az elfogottak közelebb értek, a tömeg egy része feléjük rohant, mások felemelt ököllel vetették magukat a kozákokra. A teret kiáltozás töltötte meg.

— Gyilkosok, miért kínozzátok a népet?

— Félre, félre, mert lövünk!

Leon oldalt tekintett és észrevette Luka Matvejicsot. Feje fölé emelte ujjait, így jelezte, hogy Csurgint letartóztatták. A következő pillanatban Leon meghallotta férfias, buzdító hangját:

— Elvtársak! Fel a fejjel! A forradalom tovább tart!

Ugyanakkor másik hang hallatszott:

— Most már késő... Nem kellett volna fegyvert ragadni!

Leon felismerte: Rjasin hangja volt, és teljes erejéből felkiáltott:

— Elvtársak, minket nem győztek le. Éljenek a munkások és parasztok szovjetjei és...

Egy kozák végigvert rajta korbácsával. Elhallgatott.

Egy óra múlva a foglyok már a vagónokban voltak.

Megkondult az indulást jelző harang. Hangja végigszállt a pályaudvaron, majd lassan elhalt. Aztán minden elcsendesült. De most egy vonat érkezését jelezte a harang. Két éles kondulása belevágott a csendbe. A távolban súlyos, tompa moraj zúgott fel, mint az előrezúduló tengerár robaja. Átáradt a pályaudvaron, a téren és a levegő, az épületek és a föld megremegtek...

Észak felől jött a vonat.

Felelős szerkesztő: URBÁN ESZTER
Ellenőrző szerkesztő: Lovas Márton
Műszaki felelős: Siklós Béla
Felelős kiadó: az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója
A kiadó minden jogot fenntart

Ez a kiadás 5.000 példányban készült az MNOSZ 5601/50.Á. és az 5602/50.Á. szabványok szerint.
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-utca 10. Felelős vezető: Radnóti Károly.